รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ :
ระบบและกลไกในการจัดการสุขภาวะของชุมชนกับภัยน้ำท่วม ในเขตรับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทัพไทย ตำบลแจระแม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

โดย
อาจารย์ ดร.อนุวัฒน์ วัฒนพิชญากูล และคณะ

สนับสนุนโดย
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
มีนาคม 2557

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ :
ระบบและกลไกในการจัดการสุขภาวะของชุมชนกับภัยน้ำท่วม ในเขตรับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทัพไทย ตำบลแจระแม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

โดย

อาจารย์ ดร.อนุวัฒน์ วัฒนพิชญากูล และคณะ

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

มีนาคม 2557

สัญญาเลขที่ RDG55E0027

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ :
ระบบและกลไกในการจัดการสุขภาวะของชุมชนกับภัยน้ำท่วม ในเขตรับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทัพไทย ตำบลแจระแม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

คณะผู้วิจัยหลัก	สังกัด
1. อาจารย์ ดร.อนุวัฒน์ วัฒนพิชญากูล	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
2. อาจารย์ ชลลดา มีทอง	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
3. อาจารย์ ตะวันฉาย โพธิ์หอม	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
4. อาจารย์ อุรชา สีเหลือง	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
5. อาจารย์ ดร.รวีวรรณ เผ่ากัณหา	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

คำนำ

โครงการระบบและกลไกในการจัดการสุขภาวะของชุมชนกับภัยน้ำท่วมในเขตรับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทัพไทย ตำบลแจระแม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานีได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ในชุดโครงการการจัดการภัยพิบัติโดยชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยมีศูนย์ประสานงานชุดนักวิชาการจังหวัดอุบลราชธานีเป็นที่ปรึกษาและให้คำแนะนำ

ทีมนักวิจัยใคร่ขอขอบคุณคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในการพิจารณาให้ความเห็นที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการปรับปรุงรายงานฉบับนี้ ขอขอบคุณทีมนักวิจัยที่นำโดยคุณกาญจนา ทองทั่ว ผู้ประสานงานของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยส่วนท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานีที่ให้ความช่วยเหลืออย่างใกล้ชิด ขอบขอบคุณฝ่ายวิจัย มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีที่ให้การสนับสนุนการดำเนินงานด้วยดี ขอขอบคุณนักวิจัยชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนจากหมู่บ้านทัพไทย บ้านคูเดื่อและบ้านท่ากกแห่ เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทัพไทย สมาชิกสภาและคณะผู้บริหารเทศบาลเมืองแจระแม ตำบลแจระแม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ที่ให้ความไว้วางใจ ให้ความร่วมมือในการดำเนินการวิจัยร่วมกันจนสำเร็จลุล่วง

ประโยชน์อันพึงมีในการวิจัยนี้ ทีมนักวิจัยขอมอบให้เป็นบทเรียนสำหรับนักพัฒนา นักวิจัย ผู้สนใจประเด็นการจัดการปัญหาอุทกภัยในชุมชน โดยหวังให้การจัดการดำเนินไปอย่างมีความเข้าใจรอบด้านและเชื่อมประสานกับหน่วยงานต่างๆ อย่างบูรณาการ เพื่อผลของการจัดการจะบังเกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ ทั่วถึงและเป็นธรรม โดยคำนึงถึงความเดือดเนื้อร้อนใจอันเป็นความทุกข์และความรู้สึกอ่อนไหวของผู้ประสบภัยเป็นสำคัญ

ทีมนักวิจัย
มีนาคม 2557

บทคัดย่อ

สัญญาเลขที่ : RDG55E0027

ชื่อโครงการวิจัย : ระบบและกลไกในการจัดการสุขภาวะของชุมชนกับภัยน้ำท่วมในเขตรับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทัพไทย ต.แจระแม อ.เมือง จ.อุบลราชธานี

ชื่อผู้วิจัย : อนุวัฒน์ วัฒนพิชญากูล[1], ชลลดา มีทอง[2], ตะวันฉาย โพธิ์หอม[3] ,อุรชา สีเหลือง[2], รวิวรรณ เผ่ากัณหา[2]
[1] อาจารย์คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี,[2] อาจารย์คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี,
[3] อาจารย์ภาควิชาวิศวกรรมอุตสาหการ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
อีเมล : Anuwat_py@hotmail.com

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาวการณ์ ผลกระทบที่ขึ้นจากภัยน้ำท่วม รูปแบบการจัดการที่ผ่านมา และค้นหาระบบและกลไกในการจัดการสุขภาวะกับภัยน้ำท่วม การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการในพื้นที่ 3 หมู่บ้านที่มีสภาพเป็นเกาะมีแม่น้ำล้อมรอบคือ บ้านคูเดื่อ บ้านทัพไทย และบ้านท่ากกแห่อยู่ในเขตรับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล(รพสต.)ทัพไทย ตำบลแจระแม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เก็บข้อมูลด้วยการประชุม การสนทนากลุ่ม การสำรวจด้วยแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ระดับลึก ปฏิบัติการด้วยการจัดทำแผนของชุมชนรองรับภัยน้ำท่วม การประสานแผนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การอบรมเชิงปฏิบัติการและการศึกษาดูงานเกี่ยวกับการจัดการสุขภาวะของประชาชนและการประเมินผลและดำเนินการตามแผนงานที่วางไว้ กลุ่มเป้าหมายคือผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านของสามหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่สาธารณสุขของรพสต.ทัพไทย สมาชิกสภาและผู้บริหารเทศบาลเมืองแจระแม มีระยะเวลาดำเนินการตั้งแต่ 1 พฤษภาคม 2555 – 30 ธันวาคม 2556

ผลการวิจัยพบว่าชุมชนเกาะแก้วมีปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากน้ำท่วมใหญ่เคยเกิดขึ้นในปีพ.ศ. 2528 2545 และ 2554 ซึ่งท่วมนานถึง 3 เดือน ในช่วงแรกน้ำจะไหลตลอดแต่ช่วงท้ายๆน้ำจะเริ่มเน่าเสียและนิ่งไม่ไหลโดยเฉพาะบ้านทัพไทยเนื่องจากมีการถมคูปิดกั้นทางระบายน้ำ น้ำท่วมส่งผลกระทบที่สำคัญคือการขาดรายได้พบร้อยละ 71.1 ความเสียหายที่เกิดขึ้นในบ้านเรือน ส่วนใหญ่เกิดขึ้นกับประตูบ้าน พื้นบ้านและหน้าต่าง ร้อยละ 56.4 ยอมรับว่ามีความเครียดปานกลางถึงมาก เรื่องที่เครียดมากที่สุดคือขาดรายได้ การทำมาหากิน การเดินทางและค่าใช้จ่ายในการกินอยู่ อาการเมื่อเครียดคือนอนไม่หลับ กังวล ไม่สบายใจ หงุดหงิดง่าย วิธีการจัดการเมื่อเครียดคือพักผ่อน นอนและคุยกับเพื่อนๆ ปัญหาสุขภาพกายที่สำคัญคือน้ำกัดเท้า เท้าเปื่อย หวัดไข้ตัวร้อน ปวดเมื่อยตัว ไมเกรนปวดหัว

รูปแบบการจัดการที่ผ่านมาเมื่อประสบน้ำท่วม ชาวบ้านและผู้นำชุมชนแต่ละหมู่บ้านเตรียมสถานที่รองรับการอพยพ ประสานขอรถและเตรียมเรือสำหรับการขนย้ายและสัญจร ประสานความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆ แต่ละบ้านมีศูนย์อพยพต่างกัน ชาวบ้านทัพไทยส่วนใหญ่อพยพไปที่ ต.อะไหล่ยนต์ ชาวบ้านท่ากกแห่อพยพไปที่โรงแรมบ้านไม้งามและข้างสำนักงานจัดหางาน ส่วนใหญ่จะไปอยู่ที่ศูนย์พักพิงในตอนกลางวันส่วนกลางคืนจะกลับมานอนที่บ้าน สถานที่อพยพมักจะมีปัญหาห้องสุขาไม่สะดวกและอากาศร้อน ชาวบ้านคูเดื่อส่วนใหญ่ร้อยละ 89.2 ไม่อพยพ การถ่ายอุจาระในช่วงน้ำท่วมมีหลากหลายเช่นการถ่ายที่ส้วมสาธารณะเช่นที่ปั้มปตท. โฮมฮับ ศูนย์อพยพพบ ถ่ายลงน้ำโดยตรง ถ่ายที่บ้านชั้นสองโดยใช้ถุงดำ การถ่ายในส้วมลอยน้ำ การถ่ายที่ไม่ถูกสุขลักษณะอาจนำมาซึ่ง

ปัญหาคุณภาพน้ำและโรคติดต่อทางน้ำ การเก็บของบนแพลอยน้ำมีประโยชน์มาก เมื่อเจ็บป่วยส่วนใหญ่จะไปหาหมอที่ศูนย์หรือมีหมอมาเยี่ยมที่บ้าน บางคนจะรักษาตนเอง ทางราชการมีเงินชดเชยผู้ประสบภัยครอบครัวละ 5,000 บาท หน่วยราชการ ภาคเอกชนที่เข้ามาช่วยเหลือมีหลายหน่วยโดยการประสานกับผู้นำชุมชนแต่ละหมู่ อบต.แจระแมมีบทบาทสำคัญในการให้ความช่วยเหลือต่างๆ เช่น น้ำใช้ ส้วม ไฟฟ้า ระบบการแจกถุงยังชีพส่วนใหญ่เป็นระบบดี แต่มีปัญหาความไม่สม่ำเสมอ สิ่งของบางอย่างไม่มีคุณภาพ ชาวบ้านมีความพึงพอใจน้อยที่สุดเรื่องเงินชดเชยความเสียหายตามจริง

ผลการดำเนินงานวิจัยพบว่า การจัดอบรมความรู้ด้านสุขภาพและการศึกษาดูงานช่วยให้อสม. มีความรู้สามารถนำไปใช้ในการพึ่งตนเองได้ซึ่งจำเป็นในช่วงน้ำท่วม ชุมชนได้เตรียมการเรื่องสถานที่อพยพถาวรของชุมชน การจัดการเรื่องปัญหาร่องน้ำได้มีการเสนอต่อเทศบาลให้มีการสำรวจร่องน้ำที่มีปัญหาและวางมาตรการดูแลร่วมกันหลายฝ่าย มีเตรียมการจัดการเรื่องการสัญจรทางน้ำในช่วงน้ำท่วม การอบรมผลิตน้ำยาและแชมพูช่วยลดรายจ่ายของครอบครัวลง การผลิตลูกอีเอ็มบอลโดยชุมชนช่วยลดปัญหาน้ำเน่าเสียลงได้ ผลการประชุมเตรียมการช่วยให้ชุมชนตื่นตัวและเตรียมการรองรับปัญหาน้ำท่วมที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น การจัดการที่ผ่านมาเรื่องความช่วยเหลือด้านน้ำดื่ม น้ำใช้ ถุงยังชีพได้รับการทบทวนและปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น แผนเหล่านี้ได้รับประสานกับเทศบาลแจระแมและเอกชนในพื้นที่ที่เคยให้ความช่วยเหลือประจำ ช่วยให้สามารถจัดการให้ความช่วยเหลือได้ดีขึ้นและสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชนมากขึ้น ช่วยให้ชาวบ้านและชุมชนมีความสุขภาวะดีขึ้นทั้งทางกาย จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณ

คำสำคัญ การจัดการสุขภาวะชุมชน ภัยน้ำท่วม เกาะแก้ว

Abstract

Project Code : RDG55E0027

Project Name : Communities' Health Management against flood situation in Tapthai health center,Tambon Jaramae, Amphore Muang, Ubonratchathani Province

Research Project Team : Anuvadh Vadhanapijayakul[1], Chonlada Metong[2], Tawanchai Phohom[3], Uracha Seelueang[2], Raweewan Paokanha[2]

[1] Faculty of Pharmaceutical Sciences, UbonRatchathani University,[2] Faculty of Nursing, Ubon Ratchathani University, [3] Industrial Engineering departments, Faculty of Engineering Ubon Ratchathani University

Email : Anuwat_py@hotmail.com

The purposes of this study were to study the flood situation, impacts from flooding, the previous flood management, and to develop communities' health management under flood situation. An action research was done in Korkaew island surrounded by 2 rivers. There are three villages, named BanKhudua, BanTapthai, BanThakokhae, under responsibity of Tapthai health center. Data was collected by group discussion, focus group, questionnaire, participatory observation and in-depth interviews. The research actions were applied by set up community plans against flood situation and carried out in collaboration with the local public and private agencies, health and other issues course training, study trip and evaluation. The village leaders, staffs and administrators of Sub district Administration Organization, village health volunteers from three villages were the target groups. The Research was done during 1 May 2012 – 30 December 2013.

The study's result revealed that the flood has been a recurrent problem of Korkaew island communities. Big flood occurred in 1985, 2002 and 2012. Latter Flooding lasted three months. Water had flown in the beginning then become stagnant and polluted later, especially in Ban Tapthai, due to the filled and blocked drainages. Major flood impacts were the income losing (71.1 percent) and house damage, mostly on the door, floor and window. Most of Villagers(56.4 percent) had perceived they got stress from the flood, lack of income, livelihood, inconvenience travel and the cost of living were main issues of stress. The symptoms of stress were insomnia, anxiety and nervous. Taking rest, Sleeping and friends chatting were the ways of relieving stress, The significant health problems were athlete feet, cold fever, mosquito bites, aching, migraine and headache. The previous flood management in communities were done by community leaders in each village, composed of preparing land for temporary hutting, preparing boat for traveling and coordinating with local, public and private agency for help. There are difference pattern of management in each village. Most of Tapthai's villagers had

migrated to Tor A-Lai Yon's land. The Thakokhae's villagers had moved to Ban Mai-ngam hotel and the surrounding land of state employment agency. Villagers of both villages stay at the hut during the day and go back home in the nighttime. Most Ban Khudua's villagers (89.2 percent) had still stayed at their home, on second floor and floating house. Main uncomfortable issues in flood camp were inconvenient toilet facilities and hot weather.. There were many pattern of feces defecation during flood such as defecation in public toilet of gas station, big store, temporary camp, privately excretion at second floor of home by using the feces black bag or directly to flood water. Most patterns of them may impact to quality of water and caused communicable disease. In situation of flooding there were many health agency come to provide health aid both at the camps and villager's homes. Each house hold was paid 5,000 Baht equally by local agency. Many public and private agencies, connecting to or connected by community leaders in each villages, had provide help. Distributing life aid bags were main patterns of help. The distribution was systematic but the problems were uneven of distribution system, inadequate and quality of things. The lowest satisfactions of help were the compensation to villager who got waste from the disaster flood.

Result of participation on communities' health management founded that health training and study tour made health volunteers having more skill and knowledge in health self care and reliance in case of flood situation. The permanent land and infrastructure for their community used in case of flooding were concerned and prepared by communities. The drainage crisis was present to the SAO of Jaeramae to set up the plan of organization to survey what and where are the problems and how to solve the crisis participatory. The action plan about boat and the water thoroughfare or travel management was set. Training about liquid shampoo can reduce the family expenditures. E M ball solution was help to reduce the polluted water's problem in housing areas. Community's management in the past was reviewed and adjusted for more efficiency such as providing drinking water and life aid bags. The meeting made the target groups more concerned about the action plan for the future flood situation and done well in this project period. Action plans were implemented by coordinating with local state and private agency, which had given support in the past, and able to set the recent management according to community problems and needs. The villagers obtained more aids and more satisfied than the past, made them more happiness or well-being in all dimension; physical mental social and spiritual. .

Keyword community's health management, flooding, Korkaew.

สารบัญ

คำนำ I
บทคัดย่อ II
Abstract IV
สารบัญ VI
สารบัญตาราง VIII
สารบัญภาพ IX
บทที่ 1 บทนำ **1**
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา 1
1.2 ปัญหานำการวิจัย 8
1.3 คำถามวิจัยหลัก 8
1.4 คำถามวิจัยรอง 8
1.5 วัตถุประสงค์ของโครงการ 8
1.6 ขอบเขตการวิจัย 9
1.7 พื้นที่ดำเนินการวิจัย 9
1.8 กลุ่มเป้าหมาย 9
1.9 ระยะเวลาดำเนินการ 9
1.10 ผลที่คาดว่าจะได้รับ 9
1.11 นิยามศัพท์เฉพาะ 10
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง **11**
2.1 ความรู้เรื่องภัยน้ำท่วม 11
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับระบบและกลไกในการจัดการสุขภาวะของชุมชน 18
2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 49
2.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย 58
บทที่ 3 กระบวนการดำเนินการวิจัย **60**
3.1ขอบเขตการศึกษา 60
3.2 กระบวนการทำวิจัย 61
3.3 กระบวนการดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ 68
3.4 การสรุปประเมิลผลและรายงานผลการดำเนินงานวิจัย 72
บทที่ 4 ผลการดำเนินงานวิจัย **74**
4.1 บริบทของชุมชนเกาะแก้ว 3 หมู่บ้าน 74
4.2 สภาวการณ์และผลกระทบจากอุทกภัยของชุมชน 82
4.3 รูปแบบการจัดการกับภัยน้ำท่วมที่ผ่านมาในชุมชน 92

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ 5 ระบบและกลไกการจัดการสุขภาวะต่อภัยน้ำท่วม..... 117
5.1 ผลการดำเนินงานวิจัยระบบและกลไกในการจัดการสุขภาวะจากภัยน้ำท่วม..... 117
5.2 การวิเคราะห์เปรียบเทียบผลการดำเนินงานวิจัยที่ผ่านมากับที่เกิดขึ้นจากโครงการ... 157
5.3 ระบบและกลไกที่พึงประสงค์ในการจัดการสุขภาวะจากภัยน้ำท่วม..... 162
บทที่ 6 สรุปและอภิปรายผล..... 168
6.1 สรุปผลการดำเนินงานวิจัย 168
6.2 การอภิปรายผลการดำเนินงานวิจัย 171
6.3 ข้อเสนอแนะ 178
บรรณานุกรม..... 180
ภาคผนวก..... 186
แบบสำรวจครัวเรือน..... 186
แบบสำรวจสถานการณ์ปัญหานำท่วมและการจัดการในชุมชน..... 192
คณะทำงานจัดการภัยพิบัติ ระดับอำเภอเมืองอุบลราชธานี 196
ภาพสรุปกิจกรรม..... 197
ภาพถ่ายทางอากาศ ชุมชนเกาะแก้ว 203
รายชื่อและประวัติทีมนักวิจัย..... 205

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
4.1 แสดงลักษณะบ้านเรือนของชุมชนเกาะแก้ว	77
4.2 แสดงสภาวะหนี้สินและแหล่งเงินกู้	80
4.3 แสดงการครอบครองยานพาหนะ (เรือ รถยนต์ แพ) ของชาวบ้าน	81
4.4 แสดงปัญหาสภาพน้ำท่วม	84
4.5 แสดงผลกระทบต่อรายได้จากภาวะน้ำท่วม	85
4.6 แสดงรายการส่วนต่างๆของบ้านและสิ่งของของชาวบ้านที่เสียหายจากน้ำท่วม	84
4.7 แสดงปัญหาสุขภาพจิตในช่วงน้ำท่วม	87
4.8 แสดงปัญหาสุขภาพกายในช่วงน้ำท่วม	88
4.9 แสดงเหตุผลที่ท่านไม่ย้ายบ้านหนีน้ำท่วมไปที่อื่น	89
4.10 แสดงปัญหาความต้องการในการจัดการสุขภาวะเมื่อประสบปัญหาอุทกภัย	90
4.11 แสดงสถานะการอพยพและสถานที่รองรับการอพยพ	94
4.12 แสดงการจัดการด้านการดัดแปลงอุปกรณ์	95
4.13 แสดงความเป็นอยู่ในสถานที่อพยพ	97
4.14 แสดงหน่วยงานที่ชาวบ้านระบุว่าได้รับความช่วยเหลือ	99
4.15 แสดงสิ่งของช่วยเหลือที่ชาวบ้านได้รับ	100
4.16 แสดงระบบการแจกจ่ายถุงยังชีพ	102
4.17 แสดงการประเมินความช่วยเหลือเรื่องถุงยังชีพของชาวบ้าน	103
4.18 แสดงการจัดการด้านอาหารและสุขภาพในช่วงน้ำท่วม	105
4.19 แสดงการจัดการปัญหาสุขภาพในช่วงน้ำท่วม	105
4.20 แสดงสถานที่และวิธีการถ่ายอุจจาระช่วงน้ำท่วม	108
4.21 แสดงการได้รับเงินค่าความเสียหายตามจริง	110
4.22 แสดงการประเมินความพึงพอใจของชาวบ้านกับความช่วยเหลือที่ได้รับ	115
5.1 แสดงระดับการเตรียมการของชุมชนรองรับภัยน้ำท่วมด้านต่างๆของสามหมู่บ้าน	119
5.2 แสดงแผนรองรับการจัดการขนย้ายอพยพหนีน้ำท่วม	122
5.3 แสดงแผนการรองรับระบบการจัดเก็บสิ่งของให้พ้นน้ำ	123
5.4 แสดงแผนการรองรับด้านการจัดการเรื่องสถานที่พักพิงชั่วคราว	124
5.5 แสดงแผนการรองรับการจัดการเรื่องการสัญจร	126
5.6 แสดงแผนการรองรับด้านถุงยังชีพ น้ำดื่มและอาหาร	128

สารบัญตาราง(ต่อ)

ตารางที่	หน้า
5.7 แสดงประเด็นเปรียบเทียบผลการดำเนินการและศักยภาพการจัดการด้านถุงยังชีพ....	131
5.8 แสดงแผนการรองรับต่อประเด็นการกำจัดสิ่งปฏิกูลและการขับถ่าย.....	143
5.9 แสดงข้อเสนอต่อประเด็นเงินชดเชยความเสียหายบ้านเรือนตามจริง.....	146
5.10 แสดงข้อเสนอต่อประเด็นร่องน้ำสาธารณะ.....	149
5.11 แสดงการเปรียบเทียบการจัดการที่ผ่านมากับการจัดการที่เกิดจากโครงการ	159
5.12 แสดงผลของระบบและกลไกการจัดการด้านต่างๆต่อสุขภาวะระดับบุคคลและชุมชน	161
5.13 แสดงข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อปัญหาน้ำท่วมอย่างเชื่อมโยงชุมชนกับหน่วยงานต่างๆ	164
5.14 แสดงข้อเสนอแนะต่อระบบและกลไกที่พึงประสงค์การจัดการสุขภาวะจากภัยน้ำท่วม	166

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 แบบจำลองการส่งเสริมสุขภาพฉบับปรับปรุง (Health Promotion Model Revised).....	27
2.2 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	59

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาอุทกภัยมีแนวโน้มที่จะกลายเป็นปัญหาที่สำคัญของสังคมไทยมากขึ้นทุกทีจากเดิมที่น้ำท่วมเคยเป็นปรากฏการณ์ปกติที่ประชาชนคุ้นชินสามารถคาดการณ์และรับมือได้ เพราะเป็นภัยธรรมชาติที่มีแบบแผนการท่วมค่อนข้างแน่นอนเช่น ระยะเวลาท่วมจะไม่นาน มีทิศทางของการระบายชัดเจน แต่ในระยะ 10 ปีมานี้ปัญหาอุทกภัยเริ่มส่งผลกระทบรุนแรงมากขึ้นคือมีระดับน้ำสูงขึ้น ท่วมอย่างรวดเร็วขึ้นหรือท่วมขังนานขึ้นหรือมีทิศทางการไหลของน้ำที่คาดการณ์ได้ยากขึ้น ทำให้ส่งผลกระทบเสียหายต่อประชาชนและสังคมมากขึ้น ทั้งความเสียหายต่อบ้านเรือน ทรัพย์สิน ความเสียหายทางด้านเศรฐกิจครัวเรือนเช่น การขาดรายได้ การมีภาระรายจ่ายมากขึ้น ความเสียหายต่อสุขภาพทั้งทางร่างกาย จิตใจ ความขัดแย้งระหว่างคนในชุมชน คุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ระหว่างที่ถูกน้ำท่วม และความเสียหายต่อส่วนรวม เช่น กระทบต่อสภาวะเศรษฐกิจของส่วนรวม ความเสียหายต่อทรัพยากรทางธรรมชาติ ระบบนิเวศน์ ปัญหาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมและมลภาวะของชุมชนเป็นต้น หากปัญหาไม่ได้รับการแก้ไขที่เหมาะสม ปัญหาจะลุกลามส่งผลเสียหายมากขึ้น

นักวิชาการจำนวนมากชี้ว่า แบบแผนของน้ำท่วมในระยะหลังนี้เกี่ยวข้องกับการขยายตัวของเมือง ซึ่งมีการถมดินเพื่อปลูกสิ่งก่อสร้างในพื้นที่ราบลุ่มต่ำรองรับน้ำ หรือการรุกล้ำที่ดินสาธารณะของหน่วยงานรัฐและภาคธุรกิจเอกชน ทำให้พื้นที่ต่างๆที่เคยเป็นแก้มลิงรับน้ำลดน้อยไป คูคลองระบายน้ำหลายสายถูกถมรุกล้ำหรือปิดกั้น การขยายตัวของเมืองมักจะเริ่มต้นด้วยการสร้างถนนรอบเมืองก่อน ซึ่งถนนรอบเมืองเหล่านี้มักจะเป็นมีการถมดินเพื่อยกระดับพื้นดินให้ถนนสูงกว่าระดับพื้นดินเดิมและไม่ได้ออกแบบให้มีทางระบายน้ำเพื่อรองรับปัญหาอุทกภัยในช่วงฤดูฝน อันเป็นสาเหตุของอุทกภัยในเมืองต่างๆ รายงานของสถาพร โภคาและคณะ (2545) ชี้ว่าการสร้างถนนรอบที่ยกระดับสูงขึ้นเป็นสาเหตุหนึ่งของปัญหาน้ำท่วมมีความรุนแรงมากขึ้น ถนนมีลักษณะโครงสร้างเป็นเขื่อนกั้นน้ำ ปิดทางไหลระบายตามธรรมชาติของน้ำ ถนนรอบเมืองในสังคมไทยจำนวนมากมีลักษณะเช่นนี้ ทำให้ปัญหาน้ำท่วมมีสาเหตุจากการปิดกั้นทางระบายน้ำโดยถนนรอบเมืองเกิดขึ้นกับเมืองใหญ่ๆ ทั่วประเทศไทย รวมทั้งเมืองอุบลราชธานีและเมืองหาดใหญ่ อาจกล่าวได้ว่าการขยายตัวของเมืองอย่างไร้ทิศทางที่เน้นความเจริญทางเศรษฐกิจอย่างหยาบๆกลายเป็นสาเหตุของปัญหาผลกระทบจากภัยน้ำท่วมที่รุนแรงมากขึ้นทุกที

จังหวัดอุบลราชธานีถูกจัดว่ามีปัญหาน้ำท่วมแทบทุกปีโดยเฉพาะชุมชนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำมูล แม้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนอุบลราชธานีโดยเฉพาะชาวบ้านที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำมูลจะต้องเผชิญกับปัญหาน้ำท่วมทุกปี เพราะถิ่นฐานที่อยู่ริมแม่น้ำมูลอันเป็นพื้นที่ราบลุ่มต่ำรองรับน้ำในฤดูน้ำหลากตามธรรมชาติ แต่ทิศทางการไหลของน้ำมีแบบแผนการระบายตามธรรมชาติ คนในชุมชนเหล่านี้ก็เรียนรู้และจัดการได้ไม่ยากนัก แต่ในระยะประมาณ 2545 เป็นต้นมา อุทกภัยในอุบลราชธานีมีความรุนแรงผิดแผกออกไปจากภาวะปกติตามธรรมชาติ จากรายงานของสำนักงานชลประทานที่ 7

พบว่า น้ำท่วมเมืองอุบลราชธานีในช่วงปี พ.ศ.2544 และปี พ.ศ.2545 เป็นมหาอุทกภัยที่มีระดับน้ำสูงอยู่ที่ 10.77 เมตร ปริมาณน้ำ 6,242 ลูกบาศก์เมตร/วินาที แม้จะน้ำท่วมสูงแต่ท่วมนานเพียง 1-2 เดือน ในขณะที่ปี 2554 น้ำท่วมสูงระดับต่ำกว่าคือ ระดับ 8.30 เมตร แต่กลับมีปัญหาน้ำท่วมขังนานกว่าทอดยาวนานถึง 3-4 เดือน นานกว่าเดิมถึง 2-3 เท่า (ส่วนจัดสรรน้ำ กรมชลประทานที่ 7 จังหวัดอุบลราชธานี :2554)

พื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากของอุบลราชธานีส่วนมากเป็นพื้นที่ติดแม่น้ำมูลหรือบริเวณกุดหนองที่เชื่อมต่อกับแม่น้ำมูลและอยู่รอบชานเมือง เป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของเมือง เช่น บริเวณกุดปลาขาว หาดสวนยา กุดแสนตอ วังแดง วังสว่าง ยังมีอีกชุมชนหนึ่งที่มีลักษณะดังกล่าวคือ ชุมชนเกาะแก้วซึ่งประกอบด้วย 3 หมู่บ้านคือบ้านทัพไทย บ้านท่ากกแห่และบ้านคูเดื่อ ในเขตตำบลแจระแม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี มีลักษณะทางกายภาพเป็นเกาะที่ล้อมรอบด้วยแม่น้ำมูลและลำมูลน้อย เกาะแก้วเดิมเป็นชุมชนกึ่งชนบทกึ่งชานเมืองที่ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพประมง รับจ้างและเกษตรกรรม พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มที่จัดว่าเป็นแก้มลิงในการรองรับน้ำในฤดูฝน เมื่อชุมชนนี้เผชิญกับการขยายตัวของเมือง การถมดินเพื่อปลูกสิ่งก่อสร้างเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ได้ส่งผลกระทบลดทอนขีดความสามารถในการรองรับน้ำเมื่อประสบน้ำท่วม และได้ทำให้รูปแบบและขนาดของปัญหาอุทกภัยในพื้นที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก

การเป็นพื้นที่ที่รองรับการขยายตัวของเมือง ทำให้พื้นที่เกาะแก้วถูกมองว่าได้รับผลกระทบจากปัญหาน้ำท่วมจากการขยายตัวของเมืองที่ชัดเจนที่สุดพื้นที่หนึ่งของอุบลราชธานี นับตั้งแต่การก่อสร้างถนนสายสายเลี่ยงเมืองสาย 231 ที่เชื่อมโยงเส้นทางจราจรจากสาย 24 และจังหวัดศรีสะเกษไปจังหวัดยโสธรโดยการเลี่ยงเมืองอุบลราชธานี การสร้างถนนสายนี้มีการถมดินยกระดับพื้นถนนให้สูงกว่าระดับพื้นดินเดิมมากกว่า 1 เมตร ความยาวของถนนผ่านเกาะแก้วประมาณ 6 กิโลเมตร มีสะพานข้ามคูคลอง 6 แห่ง แต่คูคลองเหล่านี้ไม่ได้รับการเหลียวแลจากหน่วยงานใดๆ ในการรักษาประสิทธิภาพของการระบายน้ำเมื่อประสบน้ำท่วม วัชพืชเกิดขึ้นขยายตัวอย่างไร้การควบคุมกำจัดและกีดขวางทางระบายน้ำ นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ผู้รักษากฎหมายยังปล่อยให้มีการรุกล้ำพื้นที่คูคลองสาธารณะโดยทั้งหน่วยงานรัฐและเอกชน การสร้างถนนที่ยกระดับพื้นเช่นนี้รวมทั้งถนนยกระดับพื้นดินอีกหลายสายได้กลายเป็นเขื่อนกั้นขวางทางระบายของน้ำตามธรรมชาติที่ซ้ำเติมปัญหาอุทกภัยให้เลวร้ายและรุนแรงขึ้นไปอีก

นอกจากการถมดินสร้างถนนแล้วยังมีการถมดินเพื่อปลูกสิ่งก่อสร้างในพื้นที่จำนวนมาก การถมที่แปลงขนาดใหญ่แห่งแรกคือการถมที่เพื่อสร้างมหาวิทยาลัยราชธานีแห่งใหม่ และตามด้วยสร้างอาคารสำนักงานของหน่วยงานราชการและห้างร้านต่างๆ เช่น โฮมฮับ ปั้มปตท. โรงแรมบ้านไม้งาม ห้างกิจเจริญ ไทยวัสดุ โฮมโปร สำนักงานจัดหางานจังหวัดอุบลราชธานีและห้างเซ็นทรัล การถมที่เหล่านี้มีจำนวนไม่น้อยที่เป็นการกระทำผิดกฎหมาย หลายกรณีเป็นคดีฟ้องร้องที่ยืดเยื้อและไม่คืบหน้า เช่นคดีฟ้องร้องระหว่างบ้านทัพไทยกับมหาวิทยาลราชธานี อีกหลายกรณีมีลักษณะร่วมมือกันกระทำผิดกฎหมายตั้งแต่ระดับหน่วยงานเอกชน ชุมชน ท้องถิ่น จนถึงระดับจังหวัด เช่นกระทู้ถามต่อนายก

องค์การบริหารส่วนตำบลแจระแมในสภาจังหวัดอุบลราชธานีถึงความโปร่งใสในการถมที่ของห้างร้านขนาดใหญ่ต่างๆ เช่น ห้างไทวัสดุ โฮมโปรและเซ็นทรัล

การพัฒนาเมืองแบบที่ไร้ทิศทางและธรรมาภิบาลหวังเพียงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของนายทุนจำนวนน้อยแต่ส่งผลกระทบในทางเลวร้ายต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวิถีชีวิตของชุมชนอย่างประมาณค่ามิได้ การละเมิดกฎหมายในพื้นที่เกาะแก้วเกิดขึ้นมากมายจนแทบจะกลายเป็นเรื่องปกติ มีการออกเอกสารสิทธิ์บนที่ดินทับพื้นที่สาธารณะ การเช่าพื้นที่ลุ่มน้ำสาธารณะและการถมที่ลุ่มสำหรับเกษตรกรรมอย่างไม่สนใจกฎหมายผังเมือง ปัญหาการบังคับใช้กฎหมาย การทำให้พื้นที่ที่เป็นที่ราบลุ่มรองรับน้ำหรือ “พื้นที่แก้มลิง” ผืนใหญ่สูญหายไปกลายเป็นที่ตั้งของอาคารสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่นำไปสู่ปัญหาการระบายน้ำเมื่อประสบภัยน้ำท่วมในฤดูฝน ทางระบายน้ำบางแห่งถูกถมปิดกั้น ไม่สามารถระบายได้ เมื่อการระบายน้ำไม่ดีเท่าที่ควร น้ำจะไหลท่วมบ้านเรือนและพื้นที่การเกษตรของประชาชนมากขึ้น ท่วมขังยาวนานขึ้นและเน่าเสีย ส่งผลกระทบต่อประชาชนและสิ่งแวดล้อมตามมา

ตัวอย่างที่ชัดเจนของการถมที่เพื่อขยายตัวของเมืองที่ส่งผลกระทบให้น้ำท่วมมีความรุนแรงมากขึ้นเช่น การถมที่ของนายทุนเอกชนบริเวณท้ายบ้านทัพไทยหรือกุดซันซึ่งเป็นคูระบายน้ำพื้นที่สาธารณะมีขนาดกว้างราว 3-4 เมตร ระยะทางยาวกว่า 1 กิโลเมตร ในอดีตผู้นำชุมชนสามารถรักษาพื้นที่ระบายน้ำนี้ไว้ได้โดยหากมีใครถมที่เกินหลักเขตของคูระบายน้ำ ก็จะมีการเจรจาให้คนนั้นดำเนินการตักดินที่ถมเกินหลักเขตคูออกไปซึ่งได้ผลเสมอมาเพราะผู้นำใช้อำนาจเพื่อส่วนรวม ไม่เห็นกับประโยชน์ส่วนตน แต่ปัจจุบันเอกชนรายหนึ่งได้ถมดินล่วงล้ำเข้าไปเกินหลักเขตทั้งสองด้านของคูระบายน้ำ นอกจากนี้ยังนำดินมาถมปิดทางระบายน้ำโดยอ้างว่าจะถมชั่วคราวเพื่อสร้างเป็นถนนให้รถขนดินเข้ามาถมพื้นที่อีกข้างของคูน้ำ ผู้นำชุมชนปัจจุบันได้แจ้งว่าขอให้เอกชนรายนั้นทำสะพานข้ามคูระบายน้ำเพื่อเปิดทางระบายน้ำและเอาดินที่ถมร่องน้ำออกแต่ไม่มีการดำเนินการใดๆ เมื่อร่องน้ำกุดซันถูกปิดตาย ผลกระทบคือเมื่อเกิดน้ำท่วม น้ำจะไหลกลับมาท่วมหมู่บ้านทัพไทยทั้งหมด เพราะน้ำไม่มีทางระบายและส่งผลกระทบให้น้ำท่วมขังนานเน่าเหม็น เกาะแก้วเป็นตัวอย่างที่ดีแห่งหนึ่งในการศึกษาปัญหาอุทกภัยที่เกิดจากการขยายตัวของเมืองในนามการพัฒนาเศรษฐกิจ ทำให้พื้นที่เกาะแก้วได้รับเลือกให้เป็นพื้นที่วิจัยในปัญหาอุทกภัยในครั้งนี้

เมื่อประสบภัยน้ำท่วมซ้ำซาก ชุมชนเกาะแก้วทั้งสามหมู่บ้านต่างได้รับผลกระทบในหลายด้าน ด้านหนึ่งคือปัญหาตลิ่งริมแม่น้ำทรุดตัวลง เพราะการปลูกสิ่งก่อสร้างในเมืองต้องการทรายมาเป็นส่วนประกอบ จึงเกิดธุรกิจดูดทรายในแม่น้ำมูลบริเวณรอบเกาะแก้วขึ้นและธุรกิจนี้ก็ได้สร้างผลกระทบในทางเลวร้ายต่อชุมชนในเวลาต่อมา น้ำท่วมในพื้นที่เกาะแก้วส่งผลให้เกิดปัญหาตลิ่งริมแม่น้ำทรุดตัวลงตามมา แต่สาเหตุที่แท้จริงไม่เพียงแต่ผลของธรรมชาติเท่านั้น หากมาจากธุรกิจสัมปทานดูดทรายในแม่น้ำมูลของภาคเอกชนด้วย ผลกระทบนี้เกิดขึ้นรุนแรงชัดเจนหลังจากระดับน้ำที่ท่วมลดลง การทรุดตัวของพื้นดินริมตลิ่งในอดีตเป็นผลจากลักษณะของแม่น้ำที่คดเคี้ยวทำให้การไหลของทิศทางน้ำส่งผลให้เกิดการกัดเซาะตลิ่งหรือชายหาดให้เปลี่ยนแปลงไป แต่การทรุดตัวของตลิ่งในระยะหลังมีความรุนแรงมากขึ้น ชาวบ้านยอมรับว่ามีมูลเหตุมาจากกิจการดูดทรายริมน้ำมูลของบริษัทที่ได้รับสัมปทาน ธุรกิจดูดทรายช่วยให้แม่น้ำมีความลึกมากขึ้น มีปลามาอาศัยมากขึ้น แต่ส่งผล

กระทบสำคัญประการหนึ่งคือพื้นดินริมตลิ่งทรุดตัวหายไป พื้นที่ที่ทรุดตัวหายไปเป็นทั้งพื้นที่สาธารณะ เช่น ป่าชุมชน วัด และพื้นที่ของบ้านเรือนประชาชน ในปี 2550 เป็นต้นมาพบว่าตลิ่งริมน้ำมีการทรุดตัวลงไปในหลายจุด เช่นที่บริเวณหน้าวัดท่ากกแห่ บ้านเรือนประชาชนข้างวัดท่ากกแห่ ท้ายบ้านคูเดื่อ จากผลกระทบดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านมีการทำประชาคมไม่อนุญาตให้มีการดูดทรายในแม่น้ำของทั้งสามหมู่บ้านอีก แม้จะยุติการดูดทรายแล้วแต่ผลกระทบเรื่องตลิ่งทรุดยังเป็นปัญหาสำคัญของสามหมู่บ้านจนถึงปัจจุบันโดยเฉพาะเมื่อประสบกับน้ำท่วม ดังจะเห็นว่าถนนเชื่อมระหว่างบ้านทัพไทยกับบ้านคูเดื่อที่มีการทรุดลงเรื่อยๆ เพราะยังมีเรือดูดทรายเข้ามาในหมู่บ้านเพื่อนำทรายที่ดูดจากที่อื่น มากองรวมเพื่อขายในเขตที่พักอาศัยของคนทัพไทย ซึ่งชาวบ้านที่อาศัยในละแวกใกล้เคียงได้รับผลกระทบตลอดเวลา

ผลกระทบจากปัญหาน้ำท่วมในสามหมู่บ้านมีลักษณะที่สำคัญสองประการคือ ปัญหาผลกระทบจากน้ำท่วมโดยตรง เช่น ความเสียหายของบ้านเรือน พื้นที่การเกษตร การสูญเสียรายได้ และปัญหาสุขภาพ สุขาภิบาล เป็นต้น และปัญหาที่เกิดจากระบบการจัดการช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วมที่ได้รับการร้องเรียนจากประชาชนในพื้นที่ว่ามีลักษณะไม่มีประสิทธิภาพ ไม่ทั่วถึง และไม่เป็นธรรม เป็นต้น พื้นที่เกาะแก้วพบปัญหาทั้งสองลักษณะค่อนข้างชัดเจนโดยลักษณะปัญหาแรกเกี่ยวข้องกับการขยายตัวของเมือง ลักษณะที่สองเกี่ยวข้องกับระบบธรรมาภิบาลในการปกครองและการเมืองในพื้นที่ดังที่กล่าวข้างต้น และรากฐานของทั้งสองปัญหาต่างโยงเข้าหากันและดำเนินไปคู่ขนานกัน

ปัญหาด้านความเสียหายของบ้านเรือน พื้นที่การเกษตร การสูญเสียรายได้ เป็นประเด็นสำคัญที่ทางราชการได้ใช้เป็นเกณฑ์ในการจ่ายค่าชดเชยความเสียหายและการขาดรายได้ พบว่า เมื่อประสบภัยน้ำท่วม ปี พ.ศ.2554 น้ำท่วมขังในทั่วพื้นที่เกาะแก้วนานกว่า 3 เดือน ส่งผลกระทบทำลายความเสียหายให้กับบ้านเรือนที่จมอยู่ในน้ำนานมากกว่าปกติ ทั้งประตู หน้าต่าง สิ่งของเครื่องใช้ ตู้ต่างๆ เครื่องใช้ไฟฟ้า ข้าวเปลือก ข้าวสารอาหารแห้งต่างๆ น้ำท่วมมีลักษณะน้ำขึ้นเร็วมากในบางช่วงไม่ใช่ค่อยๆท่วมเพิ่มขึ้น ทำให้การขนสิ่งของหนีน้ำไม่ทัน ข้าวของจึงเสียหายมาก เช่น ข้าวเปลือก สิ่งของชิ้นใหญ่ๆ เช่น ตู้เสื้อผ้า ตู้เย็น การจัดสรรเงินชดเชยที่ทางองค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.) แจระแมดำเนินการนั้นได้รับการร้องเรียนอย่างมากเรื่องความไม่เป็นธรรม ไม่เท่าเทียม ไม่สามารถอธิบายเกณฑ์การจัดสรรให้เป็นที่เข้าใจได้ เป็นที่วิพาษ์วิจารณ์ในลักษณะว่า มีการจัดสรรให้คนใกล้ชิดหรือหัวคะแนนกับนักการเมืองท้องถิ่นมากกว่ากลุ่มชาวบ้านคนอื่นๆ เพราะเงินที่จัดสรรชดเชยความเสียหายของบ้านเรือนมีความแตกต่างกันสูงมาก ชาวบ้านจึงต้องการให้มีการจัดการใหม่ที่มีความเป็นธรรมมากกว่านี้

ด้านปัญหาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมพบว่า สำหรับพื้นที่ริมแม่น้ำมูล น้ำจะไหลตลอดเวลาจึงไม่มีปัญหาด้านน้ำเน่าเสีย แต่พื้นที่นอกจากนั้นส่วนใหญ่น้ำท่วมจะขังไม่ไหลถ่ายเท เมื่อน้ำท่วมขังเป็นระยะเวลานานไม่สามารถระบายออกไปได้ ส่งผลให้น้ำท่วมเกิดน้ำเน่าเสียตามมา เช่น ที่บ้านทัพไทยที่คูระบายน้ำกุดชันถูกถมปิดตัน บริเวณกลางหมู่บ้านคูเดื่อที่น้ำจะถูกกักขังไว้ นอกจากนี้ น้ำยังเน่าเสียยังเกิดจากขยะปฏิกูลไม่ได้รับการจัดเก็บและนำไปกำจัดในระหว่างน้ำท่วม รวมทั้งอุจจาระและถุงอุจาระที่ลอยปะปนกับขยะอื่นๆทั่วไป เนื่องจากห้องสุขาส่วนมากอยู่ชั้นล่างที่จมน้ำ ชาวบ้านบางส่วนจึงมี

การถ่ายอุจจาระลงน้ำหรือมีการถ่ายลงในถุงดำขนาดเล็กที่ทางเจ้าหน้าที่สาธารณสุขแจกให้ ซึ่งที่ถูกต้องคือเมื่อใช้รองรับอุจาระแล้วต้องผูกรัดปากถุงให้แน่นและนำไปทิ้งเพื่อให้เจ้าหน้าที่นำไปกำจัดต่อไป แต่พบว่ายังมีถุงดำลอยปะปนกับขยะในน้ำท่วมทั่วไป อันเป็นอีกสาเหตุของน้ำเน่าเสียในพื้นที่ที่น้ำท่วมขังหลายแห่ง และน้ำเน่าเสียจะนำมาซึ่งโรคที่มากับน้ำ เช่น เท้าเปื่อย การจัดการปัญหาเรื่องนี้ที่ผ่านมาพบว่า บางหมู่บ้านเช่นบ้านคูเดื่อเคยได้รับบริจาคลูกอีเอ็มบอลจากหน่วยงานโรงเรียนเบญจมมหาราช บางหมู่บ้านมีการใช้เครื่องสูบน้ำของเทศบาลมาสูบน้ำที่ถูกกักขังไม่มีทางระบายแต่การดำเนินงานมักจะล่าช้า ปัญหาน้ำเน่าเสียจึงเป็นปัญหาที่ต้องการการจัดการ

ด้านปัญหาสุขภาพ พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่เดิมมีอาชีพประมงที่ต้องลงน้ำประจำจึงพบปัญหาโรคน้ำกัดเท้า โดยหลายรายไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้ และมาจากสภาพน้ำเน่าเสียท่วมขังเป็นเวลานานๆ บางรายโรคเท้าเปื่อยลุกลามเป็นแผลติดเชื้อ นอกจากนี้ก็มีปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ที่อาจมาจากสภาวะน้ำท่วม เช่นความเครียดทางด้านเศรษฐกิจ การขนย้ายสิ่งของ การพักผ่อนไม่เพียงพอ การที่ต้องย้ายมาพักตามที่อยู่ชั่วคราวที่มีสภาพไม่สะดวกสบาย มีบางรายพบอาการซึมเศร้า ในช่วงน้ำท่วม ทั้งนี้อาจเป็นภาวะปกติของผู้ป่วย นอกจากนี้ อาจมีโรคทางเดินอาหารเช่นท้องผูกจากการขับถ่ายไม่ปกติ โรคท้องร่วงจากอาหารที่แจกจ่ายบูดเน่า โรคจากแมลงสัตว์ กัดต่อยเช่น ตะขาบ งู ที่มากับน้ำ เมื่อเกิดปัญหาน้ำท่วมหน่วยงานสาธารณสุขทั้งในพื้นที่และในระดับจังหวัดต่างให้ความสนใจเข้ามาเยี่ยมชาวบ้าน ส่งเจ้าหน้าที่มาปฏิบัติงานให้บริการตรวจสุขภาพและแจกของบรรเทาทุกข์ซึ่งช่วยเสริมขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน แต่การมาตรวจราชการของข้าราชการระดับสูงเหล่านี้บ่อยครั้งเกินไปกลับกลายเป็นภาระในการต้อนรับของเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ที่กำลังให้การดูแลผู้ประสบภัยอยู่แล้ว

เมื่อพื้นที่เกาะแก้วเป็นพื้นที่ที่ประสบภัยน้ำท่วมซ้ำซาก ทางราชการจึงให้ความสนใจเป็นพิเศษ ด้านสาธารณสุขจัดให้มีสถานีอนามัยสำหรับดูแลประชาชนในพื้นที่เกาะแก้วเฉพาะสามหมู่บ้านภายหลังยกระดับเป็นโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล(รพสต.) โดยทุกปีที่ประสบน้ำท่วม รพสต.ทัพไทยแม้จะถูกน้ำท่วมด้วย แต่ก็ยังสามารถให้บริการแก่ประชาชนในช่วงประสบอุทกภัยได้ โดยย้ายขึ้นไปให้บริการชั้นสองและมีการสร้างทางเดินเท้าเหนือระดับน้ำเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับผู้ที่มาติดต่อ นอกจากนี้เมื่อประชาชนมีความยากลำบากในการเดินทางมารับบริการ เจ้าหน้าที่ก็ได้ออกไปเยี่ยมประชาชนตามศูนย์อพยพและตามบ้านเรือนที่ยังมีคนพักอยู่ในพื้นที่น้ำท่วมโดยเฉพาะผู้สูงอายุเพื่อให้คำแนะนำในการดูแลตนเอง และบริการต่างๆ เช่น การแจกยาสามัญประจำบ้าน และสิ่งของจำเป็นแก่ประชาชนผู้ประสบภัยอย่างใกล้ชิด โดยให้บริการทั้งการแพทย์แผนปัจจุบันและแผนไทย คือนอกจากการตรวจรักษาพยาบาลผู้ป่วยด้วยยาแผนปัจจุบันแล้ว ยังมีการให้บริการนวดแผนไทย การบริหารกาย ดัดตนแก่ผู้ป่วยและผู้ประสบภัยน้ำท่วมในพื้นที่ด้วย

ที่ผ่านมารพสต.ทัพไทยมีผลการดำเนินงานด้านการแพทย์แผนไทยในระดับดี มีอาสาสมัครสาธารณสุข(อสม.) ที่มีความรู้ด้านการนวดไทยที่มีฝีมือหลายคนและ อสม.เหล่านี้ได้ดำเนินงานช่วยเหลือผู้ประสบภัยร่วมกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอย่างแข็งขัน แลกกับค่าตอบแทนจากผู้รับบริการเพียงเล็กน้อย ตามโครงการของรพสต. อสม.หลายคนได้ใช้วิชาการนวดไทยดูแลประชาชนได้อย่างดี

และต่างมีความมุ่งหวังที่จะเพิ่มพูนความรู้ทักษะความรู้ในการดูแลสุขภาพของตนเองและคนในชุมชนต่อไปทั้งในยามปกติและเมื่อประสบปัญหาสุขภาพระหว่างน้ำท่วม

ปัญหาการดำรงชีวิตในช่วงน้ำท่วม ชาวบ้านที่ประสบปัญหาจากการถูกน้ำท่วมส่วนใหญ่มีฐานะยากจน มีอาชีพรับจ้าง มีรายได้จากการรับจ้างรายวัน การสานไพหญ้า เมื่อน้ำท่วมจึงเดือดร้อนจากการขาดรายได้เพราะไม่สามารถประกอบอาชีพได้ และประสบปัญหาในการดำรงชีวิตระหว่างน้ำท่วมเช่น ขาดแคลนอาหารและน้ำดื่มสะอาด ทำให้ประชาชนไม่น้อยที่ต้องดำรงชีพด้วยการรอรับอาหารและน้ำดื่มจากการบริจาค แต่ก็มักจะพบว่ามีปัญหาในการแจกจ่ายที่ไม่สม่ำเสมอ มีการแจกบ่อยเกินไปกับสิ่งของจำนวนน้อยในแต่ละครั้ง บางครั้งการแจกไม่ทั่วถึง ไม่เป็นธรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับผู้ที่จะบริจาคช่วยเหลือด้วย

ขั้นตอนและวิธีการแจกจ่ายสิ่งของช่วยเหลือเดิมมีความไม่เป็นระบบ แม้จะมีการจัดการระดับหนึ่งแล้วก็ตาม กล่าวคือก่อนที่จะมีการแจกของบริจาคนั้น จะมีการกระจายข่าวให้เพื่อนบ้านทราบโดยทางราชการและมีการบอกต่อกัน จากนั้นประชาชนจะต้องเดินทางออกจากที่พักหรือศูนย์พักพิงเพื่อไปรับสิ่งของบริจาคที่บริเวณที่ทางราชการนัดหมายไว้ซึ่งมักเป็นริมถนนหรือใกล้ศูนย์พักพิง สิ่งที่เป็นปัญหาคือผู้ที่มีปัญหาด้านการสัญจรไปมา เช่น ไม่มีเรือเดินทาง ไม่มีค่าเรือโดยสารที่เก็บเที่ยวละ 20 บาท หรือผู้ที่ต้องดูแลคนชราที่ติดอยู่ที่บ้านไม่สามารถเดินทางออกมารับของบริจาคได้ ทำให้ไม่ได้รับสิ่งของบริจาค นอกจากนี้ยังมีปัญหาความไม่สม่ำเสมอในการแจกจ่ายอาหารและน้ำดื่ม ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถกะประมาณอาหารที่มาจากการบริจาคกับที่ต้องจัดหาเองได้ บางช่วงจะมีการขาดแคลนจากการทิ้งช่วงและล่าช้าของการแจกจ่าย ในขณะที่คนบางกลุ่มบางชุมชนได้รับของบริจาคล้นเกินความต้องการ

นอกจากนี้ มีข้อร้องเรียนว่าผู้นำชุมชนบางคนมีการนำของที่ได้รับบริจาคไปแจกจ่ายแก่คนใกล้ชิด ทำให้ประชาชนบางกลุ่มรู้สึกถึงความไม่เป็นธรรม เสมือนเป็นการซ้ำเติมปัญหาให้สถานการณ์ยิ่งเลวร้ายลงไปอีก หรือกรณีผู้บริจาคขาจรที่เข้ามาในชุมชนและเลือกที่จะแจกจ่ายกับผู้ประสบภัยบางรายที่พบเห็นเอง เช่นการแจกอาหารปรุงสุก ทำให้การแจกจ่ายของไม่ทั่วถึง บางครอบครัวจึงเลือกทำเลที่พักชั่วคราวที่ใกล้ทางสัญจรเพื่อให้สะดวกที่จะได้รับของบริจาค บางคนต้องคอยติดตามข่าวการแจกจ่ายอาหารให้ทัน ปัญหาดังกล่าวผู้นำบางคนอาจมองว่า ไม่ใช่ปัญหาร้ายแรงมากนักโดยอ้างเหตุผลของอดีตที่ไม่มีการแจกจ่ายความช่วยเหลือชาวบ้านก็อยู่กันได้ แต่การสะท้อนปัญหาด้านการจัดการของบริจาคดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่าความไม่พึงพอใจของการจัดการดังกล่าวอาจกลายเป็นปัญหาใหญ่ในชุมชน จึงต้องการการจัดการใหม่ที่ดีและเป็นระบบมากขึ้น

ด้านที่พักอาศัยศูนย์พักพิงชั่วคราว พบว่า เฉพาะบ้านทัพไทยและท่ากกแห่ส่วนใหญ่มีการสร้างศูนย์พักพิงชั่วคราวรองรับการอพยบของชาวบ้าน ส่วนที่บ้านคูเดื่อไม่มีการสร้างศูนย์อพยบ ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงอาศัยอยู่ที่บ้านเรือนของตนเองและแพขนาดใหญ่ จะมีชาวบ้านบางส่วนย้ายไปที่วัดหรือโรงเรียนคูเดื่อหรือบ้านร้างกลางหมู่บ้าน บ้านทัพไทยอาศัยพื้นที่ของเอกชนที่ถมที่ไว้พ้นน้ำแล้วในการสร้างศูนย์พักพิงชั่วคราว เช่น ก้าวหน้าไก่สด ต.อะไหล่ยนต์ ปั้มปตท. ส่วนบ้านท่ากกแห่ ได้อาศัยพื้นที่ของข้างสำนักงานจัดหางาน โรงแรมบ้านไม้งาม การไปอาศัยพื้นที่ของเอกชนมีความไม่

แน่นอน เพราะเมื่อมีการก่อสร้างอาคารสิ่งปลูกสร้างบนพื้นที่นั้นชุมชนก็ไม่สามารถใช้เป็นสถานที่อพยพได้อีก ประกอบกับศูนย์อพยพส่วนใหญ่ มีความไม่สะดวกหลายประการ เนื่องจากชาวบ้านต้องทำการปลูกเพิงพักเองทั้งหมด รวมทั้งห้องสุขาและการดูดอุจาระเมื่อถังเก็บอุจจาระเต็ม ระบบน้ำกิน น้ำใช้ ไฟฟ้า และความปลอดภัยในทรัพย์สินและชีวิตโดยเฉพาะศูนย์ที่พักชั่วคราวริมถนน ชาวบ้านในชุมชนจึงต้องการที่จะหาแนวทางในการจัดหาจัดสร้างศูนย์พักพิงประจำของชุมชน โดยไม่ต้องไปอาศัยพื้นที่ของเอกชน

ด้านการคมนาคมสัญจรทางน้ำ แม้ว่าชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีเรือเองของแต่ละครอบครัวในการสัญจรไปมา แต่สำหรับบ้านคูเดื่อซึ่งบ้านเรือนประชาชนส่วนใหญ่ที่อยู่กลางหมู่บ้านตั้งอยู่ห่างจากถนนเลี่ยงเมืองไกลกว่าบ้านอื่นๆ คือประมาณ 4-5 กิโลเมตร ได้ประสบปัญหาในการสัญจรเข้าออกหมู่บ้าน เมื่อระดับน้ำท่วมสูงจนรถยนต์ 4 ล้อ ไม่สามารถสัญจรเข้าออกหมู่บ้านได้เช่น ปี พ.ศ.2554 แต่ชาวบ้านจำเป็นต้องออกมารับสิ่งของบรรเทาทุกข์ ที่ต้องกระทำการแจกจ่ายกันที่จุดทางเข้าหมู่บ้านใกล้ถนนเลี่ยงเมือง ส่วนใหญ่ต้องอาศัยเรือเรือยนต์รับจ้างในการเดินทางในอัตราเที่ยวละ 20 บาท หากเดินทางไปกลับในการออกมารับของบริจาคก็มีค่าใช้จ่ายถึง 40 บาท บางครั้งมูลค่าของสิ่งของที่มารับบริจาคก็พอๆกับค่าเดินทาง ค่าโดยสารทางน้ำจึงค่อนข้างเป็นภาระค่าใช้จ่ายของชาวบ้านในยามที่ขาดรายได้ในช่วงน้ำท่วม แม้ว่าจะมีเรือของทางราชการที่นำมาให้หมู่บ้านใช้ แต่หมู่บ้านก็ต้องหาเงินมาจัดซื้อน้ำมันเชื้อเพลิงเอง และโดยการรับบริจาคจากนักการเมืองและชาวบ้านที่สัญจรไปมาซึ่งไม่เพียงพอจึงต้องการระบบที่จะจัดการกับปัญหาดังกล่าว

การจัดการปัญหาน้ำท่วมไม่ได้จำกัดเฉพาะในบทบาทของผู้นำชุมชนในแต่ละหมู่บ้านเท่านั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น(อปท.) ก็มีบทบาทสำคัญมาก ในที่นี้คือเทศบาลเมืองแจระแม นับตั้งแต่ยังเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลแจระแม อปท.มีหน้าที่โดยตรงในการช่วยบรรเทาทุกข์ แต่หากการจัดการมีปัญหา อาจจะกลายเป็นการซ้ำเติมปัญหาให้กับชาวบ้านในเวลาเดียวกันด้วย เช่นการจัดสรรเงินชดเชยค่าเสียหายของบ้านเรือน และพื้นที่การเกษตร การให้ความช่วยเหลือ การจัดสรรสิ่งของบรรเทาทุกข์ หากไม่ทั่วถึง ไม่เป็นธรรมย่อมเกิดปัญหาตามมา ที่ผ่านมาการจัดการดังกล่าวของอปท.ไม่ได้ราบรื่นนัก พบข้อร้องเรียนจากชาวบ้านที่สะท้อนปัญหาการจัดการ และมีความต้องการให้มีการจัดการใหม่ที่เป็นระบบที่โปร่งใสมากขึ้น

กล่าวโดยสรุป พบว่าในพื้นที่เกาะแก้วทั้งสามหมู่บ้านประสบปัญหาที่สำคัญในการจัดการในสถานการร์น้ำท่วมนับตั้งแต่ก่อน ระหว่างและหลังน้ำท่วม เช่น ปัญหาการจัดหาศูนย์พักพิงของหมู่บ้าน ปัญหาการสัญจรทางน้ำ ปัญหาสุขภาพ ปัญหาสุขาภิบาลน้ำเน่าเสีย ปัยหาร่องน้ำอุดตัน ปัญหาระบบการจัดสรรสิ่งของบรรเทาทุกข์ และการเยียวยาความเสียหายจากน้ำท่วมทางด้านเศรษฐกิจโดยประเด็นทั้งหมดนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นสุขภาวะของชุมชนอย่างเป็นองค์รวมทั้งทางกาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณ สะท้อนระบบและกลไกในการจัดการทั้งในระดับหมู่บ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดการจัดการที่เหมาะสมจำเป็นต้องอาศัยการจัดการที่เป็นระบบและมีกลไกการทำงานที่ชัดเจนเน้นการมีส่วนร่วมจากชุมชน ผู้นำชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่นเพื่อให้ชุมชนมีสุขภาวะที่ดีขึ้นอย่างเป็นองค์รวมในการอยู่ร่วมกันกับน้ำท่วมต่อไปได้

1.2 ปัญหานำการวิจัย

ปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากในพื้นที่เกาะแก้วของ 3 หมู่บ้านมีสาเหตุมาจากการขยายตัวของเมืองอย่างไร้ทิศทาง ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชน สิ่งแวดล้อมและชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในหลายด้าน ประกอบกับการจัดการในชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการเยียวยาช่วยเหลือประชาชนยังไม่มีประสิทธิภาพ ไม่ทั่วถึง เป็นธรรมเท่าที่ควร เช่นการจัดสรรเงินชดเชยความเสียหายต่อบ้านเรือน การจัดสรรแจกจ่ายสิ่งของบรรเทาทุกข์ ปัญหาเรื่องสถานที่พักพิงชั่วคราว ปัญหาสุขาภิบาลน้ำท่วมขังเน่าเสียจากร่องน้ำอุดตัน อันมาจากการถมที่ปลูกสร้างอาคารหรือสร้างถนนปิดกั้นทางระบายน้ำ ปัญหาสุขภาพและเรื่องการขาดรายได้ในช่วงน้ำท่วม ปัญหาเหล่านี้ถือเป็นปัญหาสุขภาวะของชุมชนที่ต้องระบบการจัดการอย่างมีส่วนร่วมจากหน่วยงานต่างๆ อย่างบูรณาการ ทั้งในระดับชาวบ้าน ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

1.3 คำถามวิจัยหลัก

ระบบและกลไกในการจัดการสุขภาวะของชุมชนที่ประสบภัยน้ำท่วมในพื้นที่เกาะแก้ว ซึ่งอยู่ในเขตรับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทัพไทย ตำบลแจระแม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานีเป็นอย่างไร

1.4 คำถามวิจัยรอง

1) สภาพปัญหาภัยน้ำท่วมในอดีตจนถึงปัจจุบันในพื้นที่เกาะแก้ว 3 หมู่บ้าน หมู่บ้านคูเดื่อ หมู่บ้านทัพไทย หมู่บ้านท่ากกแห่ เป็นอย่างไร มีสาเหตุ ลักษณะปัญหา และผลกระทบต่อชุมชนอย่างไร

2) ชุมชนเกาะแก้วและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีระบบและกลไกการจัดการสุขภาวะจากภัยน้ำท่วมที่ผ่านมาอย่างไร ประสบการณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเด็นใดบ้างที่ถูกนำมาใช้ในการจัดการปัญหาดังกล่าว

3) ระบบและกลไกในการจัดการสุขภาวะอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนสามหมู่บ้าน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อรองรับปัญหาภัยน้ำท่วมควรเป็นอย่างไร

4) การพัฒนาขีดความสามารถของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ในชุมชนในการนำองค์ความรู้จากภายนอกและภูมิปัญญาการแพทย์ท้องถิ่นมาช่วยแก้ปัญหาสุขภาพในภาวะน้ำท่วมควรมีรูปแบบอย่างไร

1.5 วัตถุประสงค์ของโครงการ

1) เพื่อศึกษาสภาวการณ์ และผลกระทบที่เกิดจากภัยน้ำท่วมของชุมชนเกาะแก้วจากอดีตถึงปัจจุบัน

2) เพื่อศึกษาระบบและกลไกในการจัดการสุขภาวะจากภัยน้ำท่วมที่ผ่านมาของชุมชนเกาะแก้วและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3) เพื่อค้นหาระบบและกลไกในการจัดการสุขภาวะจากภัยน้ำท่วมที่เหมาะสมกับชุมชนเกาะแก้ว ตำบลแจระแม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

1.6 ขอบเขตการวิจัย

1) ขอบเขตของพื้นที่ คือ พื้นที่เกาะแก้ว ประกอบด้วย หมู่บ้านคูเดื่อ หมู่บ้านทัพไทย และหมู่บ้านท่ากกแห่ ตำบลแจระแม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

2) ขอบเขตเนื้อหา ครอบคลุม ประเด็น 1) การศึกษาปัญหาอุทกภัยจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ในประเด็นสภาพทั่วไปของชุมชน สาเหตุ ลักษณะปัญหาอุทกภัยและผลกระทบต่อประชาชน 2) การจัดการในการแก้ไขปัญหาสุขภาวะจากอุทกภัยของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจากอดีตถึงปัจจุบัน 3) ระบบและกลไกในการจัดการสุขภาวะของชุมชนที่ประสบภัยน้ำท่วม

1.7 พื้นที่ดำเนินการวิจัย

หมู่บ้านคูเดื่อ หมู่บ้านทัพไทยและหมู่บ้านท่ากกแห่ ที่อยู่ในเขตรับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทัพไทย ตำบลแจระแม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

1.8 กลุ่มเป้าหมาย

อาสาสมัครสาธารณสุขของสามหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาเทศบาลเมืองแจระแม เจ้าหน้าที่สาธารณสุขของรพสต.ทัพไทย ผู้บริหารเทศบาลเมืองแจระแม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

1.9 ระยะเวลาดำเนินการ

1 พฤษภาคม 2555 – 30 ธันวาคม 2556

1.10 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ผลเชิงการวิจัย

1) ได้ความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาอุทกภัยในชุมชนพื้นที่สามหมู่บ้าน ในแง่สาเหตุ ลักษณะความรุนแรงของปัญหาและผลกระทบ

2) ได้ความรู้เกี่ยวกับประสบการณ์ ความสำเร็จและล้มเหลวของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการสุขภาวะชุมชนที่ประสบปัญหาน้ำท่วมที่ผ่านมา

3) ได้ระบบและกลไกในการจัดการสุขภาวะของชุมชนที่ประสบภัยภัยน้ำท่วมแบบมีส่วนร่วมจากชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ผลเชิงการพัฒนา

1) ชุมชนได้นำความรู้ ประสบการณ์ของตนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดหารูปแบบในการจัดการกับปัญหาผลกระทบจากภัยน้ำท่วมด้วยตนเอง

2) สามารถสร้างการมีส่วนร่วมจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในบทบาทที่เหมาะสมในการจัดการสุขภาวะของชุมชนที่ประสบภัยภัยน้ำท่วม

3) ได้ระบบและกลไกการจัดการสุขภาวะอย่างเหมาะสม มีความเป็นธรรม สามารถลดปัญหา เพิ่มสุขภาวะทางกายและความพึงพอใจของประชาชนที่ประสบภัยน้ำท่วมได้มากขึ้น

4) ได้รูปแบบการอบรม การศึกษาการเพิ่มทักษะความรู้ความสามารถของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ในการจัดการปัญหาสุขภาวะในชุมชนได้ดีขึ้น

1.11 นิยามศัพท์เฉพาะ

1) สุขภาวะ หมายถึง สภาวะที่มีความปกติปราศจากโรค ความทุกข์ ความบีบคั้น ความไม่สบายทั้งทางด้านกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญาณ เป็นการดำรงชีวิตอยู่อย่างปกติสุข มีอิสรภาพ มีความพึงพอใจและพอเพียงทั้งในระดับบุคคลและชุมชน

2) สุขภาวะในระดับบุคคล หมายถึง สภาวะที่บุคคลปราศจากโรค ความเจ็บป่วย และความทุกข์ เช่นปราศจากโรคทางกาย เช่น โรคน้ำกัดเท้า ปราศจากความเครียดที่มากับน้ำท่วม ปราศจากทุกข์จากสิ่งแวดล้อม เช่น น้ำเน่าเสีย ปราศจากทุกข์ทางสังคม เช่น ความขัดแย้งกับบุคคลอื่น และปราศจากทุกข์ทางจิตวิญญาณ เช่น การได้รับความไม่เป็นธรรมจากการจัดสรรความช่วยเหลือแก่ผู้ประสบภัย

3) สุขภาวะระดับชุมชน หมายถึง สภาวะที่ชุมชนปราศจากปัญหาโรค ทุกข์ ความคับข้องทางกาย จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณ ที่เกิดขึ้นกับคนส่วนใหญ่จนเป็นปัญหาของชุมชน เช่นปราศจากปัญหาสุขาภิบาลของชุมชน การจัดการรองรับอุทกภัยที่ไม่มีประสิทธิภาพ และระบบที่ไม่เป็นธรรมที่สร้างความรู้สึกไม่ได้รับความเป็นธรรมของคนในชุมชน

4) ระบบการจัดการสุขภาวะ หมายถึง การจัดการเพื่อแก้ปัญหาทุกขภาวะจากอุทกภัยอย่างมีกระบวนการเป็นขั้นตอนในการดำเนินงาน ทั้งก่อน ระหว่าง หลัง การเกิดภัยน้ำท่วมในประเด็นต่างๆที่เกี่ยวข้อง เช่น ระบบการเฝ้าระวังระดับน้ำและการเตือนภัย ระบบการเตรียมการอพยพขนย้ายสิ่งของหนีน้ำ ระบบสาธารณูปโภคของศูนย์อพยพ ระบบการแจกจ่ายสิ่งของบรรเทาทุกข์ ระบบการจ่ายเงินชดเชยความเสียหายของผู้ประสบภัย

5) กลไกการจัดการสุขภาวะ หมายถึง การทำหน้าที่ การประสานความร่วมมือของฝ่ายต่างๆ ที่มีหน้าที่และมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับปัญหาอุทกภัยในการจัดการแก้ปัญหาทุกขภาวะ สร้างสุขภาวะในชุมชนทั้งเชิงรุกและเชิงรับในการให้ความช่วยเหลือต่างๆแก่ผู้ประสบภัยน้ำท่วม รวมความถึงหน่วยงานในชุมชนและหน่วยงานภาครัฐและเอกชนภายนอกชุมชน

6) ชุมชน หมายถึง การอาศัยอยู่ร่วมกันในพื้นที่ที่ติดต่อกัน มีลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ร่วมกันหรือคล้ายกัน มีการติดต่อสื่อสารกันของคนในชุมชน มีความหมายทั้งในระดับหมู่บ้านในที่นี้หมายถึงหมู่บ้านคูเดื่อ หมู่บ้านทัพไทย และหมู่บ้านท่ากกแห่ และระดับสามหมู่บ้านคือชุมชนเกาะแก้ว ตำบลแจระแม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ที่ตั้งอยู่ในเขตเกาะมีแม่น้ำล้อมรอบและอยู่ในเขตให้บริการของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทัพไทยเหมือนกัน

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง ระบบและกลไกในการจัดการสุขภาวะของชุมชนกับภัยน้ำท่วมในเขตรับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทัพไทย ตำบลแจระแม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

2.1. ความรู้เรื่องภัยน้ำท่วม
- 2.1.1 รูปแบบของภัยน้ำท่วม
- 2.1.2 สาเหตุของภัยน้ำท่วม
- 2.1.3 ปัญหาสุขภาวะที่เกิดจากภัยน้ำท่วม
- 2.1.4 การจัดการสุขภาวะของภาครัฐ

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับระบบและกลไกในการจัดการสุขภาวะของชุมชน
- 2.2.1 ระบบสุขภาพ
- 2.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพขององค์การอนามัยโลก
- 2.2.3 แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพของเพ็นเดอร์ (Pender)
- 2.2.4 ทฤษฎีแรงจูงใจเพื่อป้องกันโรค
- 2.2.5 ทฤษฎีแรงสนับสนุนทางสังคม
- 2.2.6 แนวคิดเกี่ยวกับระบบกรรมสิทธิ์และสิทธิชุมชน
- 2.2.7 แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างพลังอำนาจของกิบสัน
- 2.2.8 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือการมีส่วนร่วมของประชาชน
- 2.2.9 ทุนทางสังคม

2.3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4. กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1. ความรู้เรื่องภัยน้ำท่วม

2.1.1 รูปแบบของภัยน้ำท่วม

น้ำท่วม (Flood) เป็นภาวะที่พื้นที่ซึ่งปกติไม่มีน้ำท่วมขัง เกิดน้ำท่วมขังเป็นเวลานานกว่าปกติ ส่งผลให้เกิดความเสียหายต่อการดำรงชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ทั้งนี้ ลักษณะของน้ำท่วมที่พบโดยทั่วไป จะมีอยู่ 4 **รูปแบบ**ที่สำคัญคือ (กรมอุตุนิยมวิทยา, 2552)

2.1.1.1 น้ำท่วมฉับพลัน (Flash Flood) มักเกิดมาจากการมีฝนตกหนักต่อเนื่องเป็นเวลานานระยะหนึ่ง ทำให้พื้นดินเกิดการอิ่มตัวอย่างรวดเร็ว และน้ำฝนส่วนเกินเหนือพื้นดินเกิดการไหลบ่าเข้าสู่เขตที่ราบต่ำด้านล่างซึ่งตั้งอยู่ใกล้ตีนภูเขาอย่างรวดเร็วในรูปของน้ำป่า หรือน้ำป่าผสม

โคลนดิน ทำให้เกิดภาวะน้ำท่วมขังขึ้นอย่างฉับพลันได้ ทำให้เกิดอันตรายต่อบ้านเรือนและชีวิตของผู้คนได้เป็นอย่างมาก

2.1.1.2 **น้ำท่วมจากน้ำเอ่อล้นตลิ่ง (River Flood)** เป็นปรากฏการณ์ที่มักเกิดในเขตที่ลุ่มริมฝั่งแม่น้ำขนาดใหญ่ในบริเวณตอนกลางหรือส่วนล่างของลำน้ำ อันเนื่องมาจากการมีฝนตกหนักบริเวณต้นน้ำเป็นเวลานานทำให้มีปริมาณน้ำที่ไหลลงสู่แม่น้ำมากผิดปกติ ส่งผลให้มีปริมาณน้ำสะสมในลำน้ำเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตามไปด้วย โดยเฉพาะบริเวณตอนกลางหรือส่วนล่างของลำน้ำนั้น จนทำให้เกิดภาวะน้ำล้นตลิ่งและเกิดปัญหาน้ำท่วมขังในพื้นที่ริมชายฝั่งขึ้น น้ำท่วมชนิดนี้มักพบเกิดขึ้นเป็นประจำทุกปีในหลายจังหวัดของประเทศ ซึ่งตั้งอยู่บริเวณริมชายฝั่งของแม่น้ำหลัก เช่น แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำมูล หรือแม่น้ำชี เป็นต้น รวมไปถึงลำน้ำสาขาต่างๆ โดยจะเกิดมากในช่วงปลายฤดูฝนประมาณเดือนสิงหาคมหรือกันยายน ซึ่งมีปริมาณฝนตกมากที่สุด และเป็นช่วงที่อาจมีพายุหมุนเขตร้อนเคลื่อนตัวเข้าสู่ประเทศไทยเกิดขึ้นด้วย โดยอาจเกิดอยู่นานเป็นอาทิตย์หรือเดือนได้ จนกว่าระดับน้ำจะลดลงสู่ภาวะปกติ

2.1.1.3 **น้ำท่วมเฉพาะพื้นที่ (Local Flood)** เป็นกรณีที่เกิดสภาวะฝนตกหนักเป็นเวลานานในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง จนทำให้พื้นดินไม่สามารถดูดซับหรือระบายน้ำออกไปได้ทัน จนทำให้เกิดมีน้ำท่วมขังในพื้นที่ขึ้น โดยเฉพาะจุดซึ่งอยู่ในเขตที่ลุ่มซึ่งมักมีน้ำสะสมอยู่มากที่สุด น้ำท่วมกรณีนี้รวมถึงการเกิดน้ำท่วมในเขตเมืองชั้นในของเมืองใหญ่ (Urban Flood) ซึ่งเกิดมาจากการมีฝนตกหนักต่อเนื่องจนไม่สามารถระบายน้ำออกไปได้ทันท่วงทีทำให้เกิดน้ำท่วมขังขึ้น ซึ่งเห็นได้ชัดจากการเกิดน้ำท่วมของเขตเมืองชั้นในของกรุงเทพมหานครช่วงที่มีฝนตกหนัก ซึ่งพบเกิดขึ้นอยู่เป็นประจำสำหรับน้ำท่วมลักษณะนี้อาจเกิดอยู่นานระดับชั่วโมงหรือระดับวันก่อนจะสลายตัวไปขึ้นอยู่กับปริมาณฝนที่ตกและประสิทธิภาพในการระบายน้ำของพื้นที่ที่เกิดปัญหาขึ้นเป็นหลัก

2.1.1.4 **น้ำท่วมชายฝั่ง (Coastal Flood)** เป็นกรณีที่พายุหมุนเขตร้อนหรือพายุรุนแรงแบบอื่นที่เกิดในเขตมหาสมุทร เคลื่อนที่ขึ้นฝั่งและพาเอาน้ำทะเลจำนวนมากเข้ามาสู่ฝั่งในรูปของคลื่นพายุซัดฝั่ง (Storm Serge) ซึ่งหากเกิดอย่างรุนแรงหรือเกิดต่อเนื่องเป็นเวลานาน อาจส่งผลให้เกิดภาวะน้ำท่วมขังขึ้นในเขตที่ลุ่มริมชายฝั่งได้ โดยเฉพาะในเขตเมืองซึ่งไม่มีการระบายน้ำที่ดีมากพอ สำหรับสาเหตุการเกิดฝนตกหนักในประเทศไทย จนทำให้เกิดน้ำท่วมตามมา เกิดมาจากตัวแปรทางอุตุนิยมวิทยาที่สำคัญ 5 ตัว คือ

1) ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้หรือลมฝน ซึ่งพัดเอาความชุ่มชื้นจากมหาสมุทรอินเดียเข้ามาสู่ประเทศไทย ทำให้เกิดมีฝนตกอย่างต่อเนื่องเป็นบริเวณกว้างทั่วประเทศ (โดยเฉพาะทางฝั่งตะวันตก ประมาณเดือนพฤษภาคมถึงตุลาคมของทุกปี

2) ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือหรือลมหนาว ซึ่งพัดเอาอากาศที่เย็นและแห้งจากที่ราบสูงไซบีเรียเข้ามาสู่ประเทศไทยตอนบน และตอนกลางในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงกุมภาพันธ์ของแต่ละปี ทำให้เกิดภาวะอากาศหนาวเย็นปกคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศในช่วงดังกล่าวอย่างไรก็ตามหากลมดังกล่าวพัดผ่านอ่าวไทย จะพาเอาความชุ่มชื้นจากอ่าวไทยเข้าสู่ฝั่งเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้เกิดฝนตกหนักหรือน้ำท่วมขังขึ้นได้ โดยเฉพาะบริเวณจังหวัดชายฝั่งด้านตะวันออกของภาคใต้ เช่น จังหวัดชุมพร นครศรีธรรมราช หรือสุราษฎร์ธานี เป็นต้น

3) แนวร่องฝนหรือร่องมรสุม ซึ่งจะเคลื่อนที่ผ่านประเทศไทย 2 รอบ โดยรอบแรกประมาณเดือนพฤษภาคมถึงมิถุนายน จะเคลื่อนที่ผ่านจากทางใต้ไปทางเหนือมุ่งหน้าสู่ตอนใต้ของประเทศจีน (ช่วงขาขึ้น) ส่วนรอบที่สองประมาณเดือนสิงหาคมถึงกันยายน จะเคลื่อนที่ผ่านจากทางเหนือลงไปทางใต้ เพื่อลงไปยังบริเวณเขตศูนย์สูตรต่อไป (ช่วงขาลง) สำหรับแนวร่องฝนดังกล่าวเป็นแนวของบริเวณความกดอากาศต่ำกำลังแรง ซึ่งมักเหนี่ยวนำให้เกิดพายุฟ้าคะนองและฝนตกรุนแรงขึ้นตามแนวการพาดผ่าน ซึ่งอาจส่งผลทำให้เกิดภาวะน้ำท่วมขังอย่างฉับพลันขึ้นได้ในพื้นที่ซึ่งได้รับอิทธิพลมาก

4) พายุหมุนเขตร้อน (Tropical Cyclone) ซึ่งส่วนใหญ่เกิดในเขตมหาสมุทรแปซิฟิกและส่วนน้อยเกิดในมหาสมุทรอินเดีย ซึ่งอาจเคลื่อนที่เข้าสู่เขตประเทศไทยในรูปของพายุดีเปรสชันหรือพายุเขตร้อน ทำให้เกิดฝนตกเป็นพื้นที่กว้างขึ้นได้ในเขตที่พายุดังกล่าวเคลื่อนผ่านโดยพายุดังกล่าวมักจะเกิดช่วงเดือนสิงหาคมหรือกันยายน ซึ่งเป็นช่วงฤดูร้อนของซีกโลกเหนือ

5) มวลอากาศเย็น (Cold Air Mass) ซึ่งมักจะเคลื่อนตัวลงมาจากประเทศจีนช่วงระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงมีนาคม ซึ่งเป็นช่วงฤดูหนาวของซีกโลกเหนือ โดยอาจเกิดการปะทะกันกับอากาศอุ่นและชื้นที่พัดเข้ามาจากอ่าวไทย ทำให้เกิดเป็นแนวปะทะอากาศขนาดใหญ่ขึ้น ซึ่งส่งผลให้เกิดสภาวะอากาศแปรปรวนและฝนตกหนักขึ้นได้ในพื้นที่ตามแนวปะทะดังกล่าว ซึ่งหากเกิดอยู่เป็นเวลานานพอควรอาจทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมขึ้นได้

2.1.2 สาเหตุของการเกิดน้ำท่วม

จากที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดพอสรุปได้ว่า น้ำท่วมเกิดมาจาก 2 สาเหตุสำคัญ คือจากธรรมชาติ (Natural Causes) และจากมนุษย์ (Man-Made Causes) (ESCAP, 1999) โดยสาเหตุจากธรรมชาติแบ่งออกเป็น 2 กรณีสำคัญ คือ

2.1.2.1. น้ำเอ่อท่วมตลิ่ง (Over Bank Causes) เข้าท่วมพื้นที่ริมฝั่ง ซึ่งหากเป็นพื้นที่ราบก็จะท่วมเป็นบริเวณกว้าง และหากลำน้ำมีความคดเคี้ยว มีความลาดชันน้อย หรือตื้นเขินจากการทับถมของตะกอน มีวัชพืชหรือสิ่งก่อสร้างกีดขวางทางน้ำ เมื่อเกิดฝนตกหนักในบริเวณต้นน้ำ มักจะทำให้ที่ราบลุ่มริมฝั่งลำน้ำซึ่งตามปกติตัวเมืองและชุมชนตั้งอยู่ เกิดน้ำท่วมขังได้ง่าย

2.1.2.2 ฝนตกหนักและต่อเนื่องเป็นเวลานาน (Heavy Rainfall) เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดน้ำท่วม ทั้งนี้ อิทธิพลของลมฝน พายุหมุนเขตร้อน และร่องความกดอากาศต่ำ (ร่องฝน) ทำให้เกิดฝนตกหนักเป็นเวลาหลายวันและครอบคลุมเป็นบริเวณกว้างได้

สาเหตุจากการกระทำของมนุษย์ แบ่งออกได้เป็น 3 กรณีคือ

1) การลดลงของป่าไม้ (Deforestation) เป็นสาเหตุสำคัญที่สุดที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ ทั้งนี้ป่าไม้จะทำหน้าที่สำคัญ คือการชะลออัตราการไหลของน้ำผิวดินอันเกิดจากฝนตกหนักให้ช้าลง ทำให้ภาวะน้ำท่วมฉับพลันหรือน้ำป่าไหลหลากเกิดได้น้อยลง

2) การพัฒนาเมืองที่ไร้แบบแผน (Uncoordinated Urban Develop-ment) ซึ่งส่งผลให้เกิดการทำลายความสามารถในการรองรับน้ำส่วนเกินของเมืองลง เช่น การถมเขตที่ลุ่มเป็นพื้นที่อยู่อาศัยหรือการสร้างถนนหรือสิ่งก่อสร้างกีดขวางทางเดินของน้ำตามธรรมชาติ เป็นต้น

3) การทำลายตลิ่งริมลำน้ำ (Destruction of Flood Embankments) โดยปกติคันกั้นน้ำหรือตลิ่งริมลำน้ำที่สร้างขึ้นปิดล้อมชุมชนเมืองมักช่วยป้องกันน้ำท่วมได้ระดับหนึ่ง แต่เมื่อคันกั้นน้ำหรือตลิ่งริมลำน้ำนั้นถูกทำลาย (อาจเกิดจากการดูแลไม่ดีพอ) ทำให้น้ำจากลำน้ำไหลเข้าท่วมชุมชนได้ ทั้งนี้ น้ำท่วมทำให้เกิดความเสียหายได้หลายรูปแบบ มีทั้งความเสียหายโดยตรง เช่น ตาย บาดเจ็บ เจ็บป่วย สูญเสียทรัพย์สิน และความเสียหายทางอ้อม เช่น ทำให้เสียโอกาสหารายได้หรือประโยชน์จากการประกอบอาชีพ รวมถึงทำให้เกิดความสูญเสียทางสังคม สภาพจิตใจ และสภาพแวดล้อมโดยรวมด้วย โดยระดับความเสียหายจะขึ้นกับสภาพของน้ำที่ท่วม (อาทิ ความลึกหรือความเร็ว) ระยะเวลาที่ท่วม และ ปริมาณและลักษณะของพื้นที่ซึ่งถูกน้ำท่วม

2.1.3. ปัญหาสุขภาวะที่เกิดจากภัยน้ำท่วม

ปัญหาสุขภาวะที่เกิดจากภัยน้ำท่วมมีทั้งที่เกิดจากน้ำท่วมโดยตรงซึ่งมักเกิดขึ้นขณะที่กำลังเกิดอุทกภัย เช่น ความแรงของกระแสน้ำที่ไหลบ่าลงจากที่สูงทำให้บ้านเรือน ชีวิต ทรัพย์สินและสิ่งก่อสร้างต่างๆได้รับความเสียหายและผลกระทบทางอ้อมที่เกิดจากอุทกภัยมักเกิดขึ้นหลังจากเกิดภัยน้ำท่วมเป็นระยะเวลาหนึ่งและเกิดขึ้นต่อเนื่องแม้ว่าจะไม่มีภัยน้ำท่วมเกิดขึ้นแล้วก็ตาม เช่น การระบาดของโรคที่มีน้ำเป็นสื่อ ความยากลำบากในการดำรงชีวิต ทั้งในขณะเกิดภัยน้ำท่วมและหลังจากที่ภัยน้ำท่วมสิ้นสุดลง ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม ความปลอดภัยในชีวิต ทรัพย์สินของผู้ประสบภัย ตลอดจนปัญหาทางการเมือง ฯลฯ ซึ่งผลกระทบเหล่านี้มีผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อสุขภาวะ ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชนและสิ่งแวดล้อม ทั้งในมิติทางกาย ใจ สังคม และทางปัญญา ซึ่งปัญหาสุขภาวะที่เกิดขึ้นสามารถสรุปเป็นด้านต่างๆได้ดังนี้

2.1.3.1 เสียชีวิตจากการจมน้ำ หรือถูกวัสดุต่างๆที่น้ำพัดพามา เช่น ดินโคลน ต้นไม้ หรือท่อนซุงทับ ทำให้จมน้ำ หรืออาจเกิดจากอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นขณะเกิดอุทกภัย เช่น ถูกไฟฟ้าช็อต หรือถูกสิ่งก่อสร้างถล่มทับ เป็นต้น บางครั้งอาจเกิดแผ่นดินเลื่อน แผ่นดินถล่มจากกระแสน้ำพัดพาลงมาจากที่สูงเชิงเขา เนินเขาลงสู่ที่ราบ มีทั้งกระแสน้ำ ทราย หิน ดินโคลน ไหลลงมา พร้อมทั้งต้นไม้ที่หักโค่นถูกกระแสน้ำพัดพาลงมาทับอาคารบ้านเรือนที่อยู่บริเวณที่ราบ ทรัพย์สินเสียหายเกิดการบาดเจ็บและเสียชีวิตได้

2.1.3.2 การบาดเจ็บ จากการถูกวัสดุต่างๆที่กระแสน้ำพัดพามากระแทกทำให้เกิดการบาดเจ็บ หรืออาจเกิดจากอุบัติเหตุต่างๆ เช่น ตะปูตำ การลื่นหกล้ม หรืออาจเกิดจากสัตว์ที่มีพิษและไม่มีพิษกัด ต่อย เป็นต้น

2.1.3.3 การเจ็บป่วยด้วยโรคต่างๆ มักเกิดขึ้นในกรณีที่เกิดอุทกภัยขึ้นเป็นเวลานานๆ เช่น เกิดน้ำท่วมขังเป็นเวลานาน อาจเกิดโรคเท้าเปื่อยจากการแช่น้ำ โรคติดเชื้อ เช่น โรคฉี่หนูหรือเลปโตสไปโรซีส โรคของระบบทางเดินอาหาร เช่น โรคอุจจาระร่วงเฉียบพลัน โรคบิด ไทฟอยด์และโรคระบบทางเดินหายใจ เช่น ไข้หวัด ปอดอักเสบ เป็นต้น

2.1.3.4 สุขภาพจิตเสื่อม เนื่องจากขวัญเสีย ไร้ที่อยู่อาศัย คนรู้จักเสียชีวิต การขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภค ความยากลำบากในการดำรงชีวิตในชีวิตประจำวัน ปัญหาความไม่ปลอดภัยใน

ชีวิตและทรัพย์สิน การคมนาคมไม่สะดวก การขาดแคลนน้ำดื่ม เครื่องอุปโภค บริโภค สุขาภิบาลชำรุด สิ่งแวดล้อมที่เลวร้ายล้วนเป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิต ซึ่งจะมีผลทำให้สุขภาพจิตเสื่อมเป็นต้น

2.1.3.5 เศรษฐกิจ ส่วนใหญ่มีผลมาจากภัยน้ำท่วมและผลกระทบทางเศรษฐกิจนั้นยังคงมีอยู่แม้ว่าเหตุน้ำท่วมจะสิ้นสุดแล้วก็ตาม ดังต่อไปนี้

1) สิ่งก่อสร้าง ระบบสาธารณูปโภคและที่อยู่อาศัยเสียหายจากน้ำท่วมขังหรือถูกน้ำพัดพาไป ซึ่งหลังจากเหตุอุทกภัยสิ้นสุดแล้วก็ต้องเสียงบประมาณ ค่าใช้จ่ายจำนวนมากในการซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพที่ดีดังเดิม

2) พื้นที่เกษตรกรรมและการปศุสัตว์ได้รับความเสียหาย ทั้งที่เกิดจากอุทกภัยโดยตรงหรือเกิดจากโรคระบาดที่เกิดขึ้นหลักจากเหตุอุทกภัยสิ้นสุดแล้ว

3) ระบบเศรษฐกิจเกิดการหยุดชะงัก สินค้าต่างๆได้รับความเสียหาย ทำให้ธุรกิจบางแห่งอาจจะต้องปิดตัวเองลง บางแห่งอาจจะต้องใช้เวลานานในการฟื้นฟูกิจการให้ดีดังเดิม บางแห่งอาจต้องลดการจ้างงานหรือลดขนาดของธุรกิจลง เกิดการชะงักงันของระบบเศรษฐกิจในภาพรวม เศรษฐกิจส่วนบุคคล เช่น การค้าขาย การจ้างงาน การว่างงานเนื่องจากการคมนาคมไม่สะดวกหรือไม่สามารถดำเนินธุรกิจได้

4) รัฐต้องทุ่มงบประมาณในการบรรเทาความเดือนร้อนที่เกิดจากเหตุอุทกภัย ทั้งการอพยพ การจัดหาที่อยู่ชั่วคราว การรักษาพยาบาลและฟื้นฟูสภาพจิตใจ การฟื้นฟูระบบสาธารณูปโภคต่างๆที่ถูกน้ำท่วมทำความเสียหาย รวมทั้งระบบคมนาคม เช่น ถนน ทางรถไฟ สนามบิน เป็นต้น ระบบสื่อสารก็เสียหาย เช่น โทรศัพท์ ทำให้เงินงบประมาณส่วนหนึ่งที่จะใช้เงินเพื่อพัฒนาประเทศกลับต้องนำเงินจำนวนนั้นมาช่วยเหลือผู้ประสบภัยและบรรเทาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น

2.1.3.6 ผลกระทบด้านสังคมและการเมือง เมื่อเกิดภัยน้ำท่วม ทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจได้รับผลกระทบ ทำให้ผู้ประสบภัยมีฐานะทางสังคมที่เปลี่ยนไป และถ้าไม่ได้รับการดูแลจากหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการดูแลความเป็นอยู่ของประชาชนแล้ว จะทำให้ผู้ประสบภัยขาดความเชื่อมั่นศรัทธาต่อการทำงานของเจ้าหน้าที่ ซึ่งอาจส่งผลถึงความร่วมมือของชุมชนกับภาครัฐในภายภาคหน้า และอาจมีการปลุกระดมทางการเมืองเกิดขึ้นได้

2.1.4. การจัดการสุขภาวะของภาครัฐ

2.1.4.1 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 จากการประเมินพื้นฐานของสังคมไทยทางด้านการพัฒนางานด้านสุขภาพ มีดังนี้

1) การส่งเสริมการลดปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพอย่างเป็นองค์รวม โดยสร้างเสริมสุขภาวะคนไทยให้มีความสมบูรณ์แข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ พัฒนาความรู้และทักษะในการดูแลสุขภาพของตนเอง ครอบครัว ชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนานโยบายสาธารณะที่เอื้อต่อสุขภาพ ควบคู่กับการพัฒนาระบบบริการสาธารณสุขให้มีคุณภาพ พร้อมทั้งการส่งเสริมการแพทย์ทางเลือก การพัฒนาระบบฐานข้อมูลสุขภาพของประเทศ การพัฒนาบุคลากรด้านสาธารณสุขให้เหมาะสมทั้งการผลิตและการกระจายบุคลากรตลอดจนการใช้มาตรการการเงินการคลังเพื่อสุขภาพที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

2) การมีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการสร้างสังคมนานาชาติที่มีคุณภาพชีวิต ป้องกันภัยจากการก่อการร้ายและอาชญากรรม ยาเสพติด ภัยพิบัติ และการแพร่ระบาดของโรคภัย มุ่งพัฒนาศักยภาพและความพร้อมในการป้องกันและแก้ปัญหาข้ามชาติด้านการก่อการร้าย ยาเสพติด และการหลบหนีเข้าเมืองทั้งระบบ พัฒนาศักยภาพและความร่วมมือภายในภูมิภาคเพื่อเตรียมพร้อมรับภัยพิบัติทางธรรมชาติและเหตุฉุกเฉิน และร่วมมือในการป้องกันการติดเชื้อและการแพร่ระบาดของโรคอุบัติใหม่และโรคระบาดซ้ำ

3) คนไทยได้รับการพัฒนาศักยภาพทุกช่วงวัย แต่ยังมีปัญหาด้านคุณภาพการศึกษาและสติปัญญาของเด็ก มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพ และผลิตภาพแรงงานต่ำ การพัฒนาที่ผ่านมาทำให้เด็กและเยาวชนมีโอกาสทางการศึกษาเพิ่มขึ้น ระดับการศึกษาเฉลี่ยของคนไทยมีแนวโน้มสูงขึ้น ในปี 2553 จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของประชากรวัย 15 ปีขึ้นไปเพิ่มเป็น 8.2 ปี แต่ยังมีปัญหาคุณภาพการศึกษาโดยคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนลดลงจากร้อยละ 39.0 ในปี 2550 เป็นร้อยละ 34.9 ในปี 2553 ซึ่งต่ำกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ร้อยละ 55

การประเมินสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่จะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 พร้อมทั้งการวิเคราะห์จุดอ่อนและข้อจำกัดที่เป็นจุดเสี่ยงของประเทศ รวมทั้งภูมิคุ้มกันที่จะต้องเร่งเสริมสร้างให้เข้มแข็งมากขึ้นในสังคมไทย ได้นำมาสู่การกำหนดประเด็นการพัฒนาสำคัญเพื่อเป็นกรอบการจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 ดังนี้

(1) การพัฒนาคนเพื่อเสริมสร้างทุนทางปัญญาอย่างยั่งยืน

(2) การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมให้ทุกคนในสังคมไทย

(3) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และส่งเสริมบทบาทภาคประชาสังคมและธุรกิจเอกชนให้เป็นพลังร่วมในการพัฒนาสังคมไทย

(4) การพัฒนาปัจจัยสนับสนุนที่เอื้อต่อการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและระบบการแข่งขันที่เป็นธรรม

(5) การส่งเสริมความร่วมมืออย่างเป็นหุ้นส่วนการพัฒนาทั้งในระดับอนุภูมิภาคและภูมิภาค

(6) การเตรียมความพร้อมของไทยเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

(7) การบริหารจัดการน้ำและที่ดินเพื่อสนับสนุนความมั่นคงด้านอาหารและการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ

(8) การยกระดับขีดความสามารถในการปรับตัวรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติทางธรรมชาติ

(9) การบริหารจัดการประเทศเพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคม

2.1.4.2 ยุทธศาสตร์การพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ประกอบด้วยยุทธศาสตร์ที่ส่งเสริมสุขภาพของประชาชนและบุคลากรทุกภาคส่วน ดังนี้

1) ยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมในสังคม แผนงานการสร้างภูมิคุ้มกัน กลยุทธ์ที่ 5.1 การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมให้ทุกคนในสังคมไทย และเสริมสร้างขีดความสามารถในการจัดการความเสี่ยงและสร้างโอกาสในชีวิตให้แก่ตนเอง ส่งเสริมการใช้สิทธิแรงงาน

ขั้นพื้นฐานในสถานประกอบการ โดยเฉพาะในด้านสุขอนามัยและความปลอดภัย ชั่วโมงการทำงาน การไม่เลือกปฏิบัติ ควบคู่กับการเปิดโอกาสการทำงานสำหรับผู้สูงอายุ สตรี และคนพิการได้ตามศักยภาพมากขึ้น มีการร่วมมือระดับภูมิภาคเพื่อการพัฒนาทักษะและการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชน ผู้สูงอายุ สตรี และผู้พิการ การมีระบบค่าจ้างและสวัสดิการแรงงานที่เป็นธรรม การเพิ่มโอกาสทางการศึกษา การฝึกอบรมและการฝึกอบรมซ้ำของแรงงาน รวมทั้งปรับปรุงและพัฒนากฎเกณฑ์ด้านแรงงานและการบังคับใช้ให้เกิดประสิทธิผลเพื่อคุ้มครองแรงงานบนหลักสิทธิพื้นฐานและการเพิ่มผลิตภาพแรงงาน ยกระดับคุณภาพของระบบการคุ้มครองทางสังคมให้ครอบคลุมทุกคนอย่างทั่วถึง สอดคล้องกับความต้องการและความจำเป็น ด้วยการกำหนดนโยบาย มาตรการทางกฎหมายและทางสังคมในการจัดหลักประกันทางสังคมแก่แรงงานทั้งในระบบและนอกระบบอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม มีสวัสดิการแรงงานที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ ควบคู่กับการพัฒนาระบบข้อมูลการให้ความคุ้มครองทางสังคมให้มีมาตรฐาน สามารถเชื่อมโยงกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน กลยุทธ์ที่ 1.2 คนไทยได้รับการพัฒนาศักยภาพทุกช่วงวัย แต่ยังมีปัญหาด้านสติปัญญา คุณภาพการศึกษาและมีพฤติกรรมเสี่ยงทางสุขภาพ ผลการพัฒนาตามช่วงวัย พบว่า กลุ่มวัยเด็ก ระดับเชาว์ปัญญามีค่าเฉลี่ยลดลงจาก 91 เป็น 88 ในช่วงปี 2550-2552 (องค์การอนามัยโลกกำหนดไว้ที่ 90-110) เด็กอายุ 0-5 ปีที่มีพัฒนาการสมวัยมีสัดส่วนลดลงจากร้อยละ 72.0 เหลือเพียงร้อยละ67.0 ขณะเดียวกันยังมีภาวะโภชนาการเกินและโรคอ้วนจากพฤติกรรมการบริโภคที่ไม่เหมาะสม โดยในปี 2549 เด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี มีภาวะโภชนาการเกินถึงร้อยละ 10.6 และพบว่าจากพฤติกรรมเสี่ยงทางสุขภาพทำให้เกิดปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นเพิ่มสูงขึ้น อัตราการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นหญิงอายุ 15-19 ปี เพิ่มจาก 54.9- ต่อประชากรหญิงอายุ 15-19 ปีพันคนในปี 2548 เป็น 56.2 ในปี 2553 ขณะที่กลุ่มวัยทำงาน ภาพรวมกำลังแรงงานมีการศึกษาสูงขึ้น โดยปี ๒๕๕๓ มีกำลังแรงงานจบการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษาเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 45.4 และสัดส่วนนักเรียนสายอาชีพต่อสายสามัญอยู่ในอัตรา 40 : 60 แต่การเรียนต่อในสายอาชีวศึกษายังไม่สอดคล้องกับความต้องการกำลังคนระดับกลางของประเทศ ขณะเดียวกันอัตราเพิ่มของผลิตภาพแรงงานในช่วงปี 2550-2551 โดยเฉลี่ยยังคงอยู่ในระดับต่ำเพียงร้อยละ 1.8 นับเป็นจุดอ่อนต่อการขยายการผลิตในภาคอุตสาหกรรมและเพิ่มผลิตภาพโดยรวมของประเทศ อีกทั้ง แรงงานในกลุ่มอายุ 25-59 ปี ที่เป็นวัยใช้กำลังแรงงานยังขาดการออกกำลังกาย โดยมีเพียงร้อยละ 19.7 เท่านั้นที่ออกกำลังกาย กลุ่มวัยสูงอายุ แม้จะมีอายุยืนยาวขึ้นแต่ประสบปัญหาการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังเพิ่มขึ้น โดยพบว่าร้อยละ 31.7 ป่วยเป็นโรคความดันโลหิตสูง รองลงมาคือเบาหวาน ร้อยละ 13.3 และหัวใจร้อยละ7.0 ส่งผลต่อภาระค่าใช้จ่ายด้านการรักษาพยาบาลของภาครัฐในอนาคต

นอกจากนี้ในแนวทางการพัฒนาตามแผนเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ในข้อที่ 5.3 ยังมุ่งเน้นถึงการส่งเสริมการลดปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพอย่างเป็นองค์รวม สร้างเสริมสุขภาวะควบคู่กับการพัฒนาคุณภาพระบบบริการสาธารณสุข ข้อย่อยที่ 5.3.1 การสร้างเสริมสุขภาวะคนไทยให้มีความสมบูรณ์แข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ โดยการพัฒนาความรู้และทักษะในการดูแลสุขภาพของตนเอง ครอบครัว ชุมชน การลดปัจจัยเสี่ยงจากสภาพแวดล้อมและการประกอบอาชีพที่มีผลต่อ

สุขภาพ การพัฒนาระบบและกลไกเฝ้าระวังความมั่นคงทางสุขภาพจากปัจจัยคุกคามสุขภาพที่แฝงมากับกระบวนการพัฒนา รวมทั้งมุ่งสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนานโยบายสาธารณะที่เอื้อต่อสุขภาพ การใช้ประโยชน์จากยาสมุนไพรเพื่อการปูองกันและการรักษาเบื้องต้น และการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการสื่อสารต่อสังคมเพื่อการส่งเสริมสุขภาพเชิงรุก ข้อย่อยที่ 5.3.2 พัฒนาระบบบริการสาธารณสุขให้มีคุณภาพอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะระบบบริการขั้นพื้นฐาน ควบคู่กับการส่งเสริมการแพทย์ทางเลือก การพัฒนาด้านเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ การพัฒนาระบบฐานข้อมูลสุขภาพของประเทศ การพัฒนาบุคลากรด้านสาธารณสุขให้เหมาะสมทั้งการผลิตและการกระจายบุคลากร ค่าตอบแทน และการอำนวยความสะดวกในชีวิตความเป็นอยู่ เพื่อเป็นสิ่งจูงใจให้บุคลากรมีการกระจายที่เหมาะสม รวมทั้งการใช้มาตรการการเงินการคลังเพื่อสุขภาพที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

2.2. แนวคิดเกี่ยวกับระบบและกลไกในการจัดการสุขภาวะของชุมชน

2.2.1. ระบบสุขภาพ

ระบบสุขภาพ คือ ระบบที่เน้นการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในสังคม เพื่อสร้างเสริมสุขภาพของคนทั้งมวล (Health for All) ซึ่งเป็นระบบที่ต้องวางไว้อยู่บนฐานของศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรม เคารพในสิทธิ คุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ อันจะนำไปสู่ความเท่าเทียมกัน มีโครงสร้างครบถ้วนและมีการทำงานที่สัมพันธ์เชื่อมโยงและสอดประสานกันอย่างมีบูรณาการ มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ ควบคุมค่าใช้จ่ายได้ ตรวจสอบได้และมีความรับผิดชอบร่วมกันอย่างสมานฉันท์ มีปัญญา/ความรู้เป็นฐาน เรียนรู้และพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง พึ่งตนเองได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืนตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ 2550 ได้กำหนดความหมายของคำว่า "สุขภาพ" หมายถึง ภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางปัญญาและสังคม เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล "ระบบสุขภาพ" หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ทั้งมวลที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ "บริการสาธารณสุข" หมายถึง บริการต่าง ๆอันเกี่ยวกับการสร้างเสริมสุขภาพ การป้องกันและควบคุมโรคและปัจจัยที่คุกคามสุขภาพ การตรวจวินิจฉัยและบำบัดสภาวะความเจ็บป่วยและการฟื้นฟูสมรรถภาพของบุคคล ครอบครัวและชุมชน

2.2.1.1. สุขภาวะ

สุขภาวะ: ภาวะที่เป็นสุข ภาวะที่มีความสมบูรณ์ของกาย จิตใจ และสังคม มีลักษณะเป็น พลวัตร คือ ไม่ได้อยู่นิ่ง แต่เปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขปัจจัยชีวิต ขอบเขตของระบบสุขภาพออกได้ 4 ระดับดังนี้

ระดับที่ 1 เป็นระดับที่แคบที่สุด คือระบบบริการที่มุ่งการดูแลสุขภาพเฉพาะบุคคล ทั้งด้านการรักษาพยาบาล สร้างเสริมสุขภาพ ป้องกันโรคและฟื้นฟูสภาพ นั่นคือระบบบริการสุขภาพ

ระดับที่ 2 เป็นระดับที่รวมบริการนอกตัวบุคคล เช่น การควบคุมโรคในชุมชน การอนามัยครอบครัวและชุมชน แต่ยังไม่รวมกิจกรรมในสาขาอื่นๆ ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสุขภาพด้วย เช่น เรื่องน้ำสะอาด สุขาภิบาล เรื่องการออกกฎหมายสดสารตะกั่วในน้ำมัน เป็นต้น

ระดับที่ 3 เป็นระดับที่รวมกิจกรรมในสาขาอื่น ๆ ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสุขภาพเข้าไปด้วย เช่น การกำจัดขยะ น้ำสะอาด ความปลอดภัยบนท้องถนน เป็นต้น

ระดับที่ 4 เป็นระดับที่กว้างที่สุด ที่รวมเอากิจกรรมทั้งหมดที่อาจมีผลกระทบต่อสุขภาพ ไม่ว่าจะเป็นวัตถุประสงค์เพื่อสุขภาพหรือไม่ก็ตาม เช่น การศึกษา การท่องเที่ยว การเกษตร การผังเมือง การยุติธรรม การเศรษฐกิจ เป็นต้น

ดังนั้น ระบบสุขภาพ (Total Health Systems) จึงต้องรวมองค์ประกอบที่อยู่นอกวงการสาธารณสุข ด้วย เช่น สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม การเมือง การศึกษา ระบบบริการสุขภาพทั้งหมดนี้ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของระบบสุขภาพ (Total Health Systems)

2.2.1.2. ระบบบริการสุขภาพ (Health Care/Service Systems)

ระบบบริการสุขภาพครอบคลุมระดับที่ 1 ส่วนที่แคบที่สุดคือในเรื่องสุขภาพของปัจเจกบุคคล (Individual Health) และระดับที่ 2 รวมบริการนอกตัวบุคคลทั้งในด้านครอบครัวและชุมชน (Family and Community health)

ระบบบริการสุขภาพ (health care system) นับได้ว่าเป็นระบบย่อยที่มีความสำคัญมากระบบหนึ่งในระบบสุขภาพ ความหมายของระบบบริการสุขภาพจะกว้างขวางครอบคลุมเพียงไรขึ้นกับความหมายของคำว่าสุขภาพ ศาสตราจารย์ นายแพทย์จรัส สุวรรณมาลา ได้ให้ความหมายของ ระบบบริการสุขภาพ" ว่า คือ "ระบบบริการสุขภาพ ครอบคลุมตั้งแต่บริการเพื่อการใช้ชีวิต การร่วมกันสร้างสิ่งแวดล้อมที่สร้างเสริมสุขภาพรวมถึงการสุขาภิบาล การมีอาหาร น้ำและอากาศที่ปลอดภัย อาจรวมไปถึงการมีเศรษฐานะ ระบบการปกครอง ระบบการค้า ระบบการประกอบอาชีพที่ช่วยแก้ไขปัญหาความยากจน ซึ่งส่งผลให้ช่วยเหลือตนเองในการดูแลสุขภาพได้ การได้รับการศึกษาและข้อมูลเพื่อให้รู้เท่าทันโดยใช้ชีวิตอย่างเหมาะสมและรักษาสุขภาพที่ดีไว้ได้ ระบบป้องกันโรคที่ป้องกันได้ เมื่อเกิดโรคขึ้นก็มีระบบบริการรักษาโรค ซึ่งมีรูปแบบและระบบความซับซ้อนจากการใช้เทคโนโลยีต่างๆ มากมาย เมื่อพิการก็มีเทคโนโลยีในการลดความพิการและเพิ่มความสามารถในการดำรงชีวิต รวมไปถึงการปรับสภาพสังคมทั้งด้านกายภาพ กฎเกณฑ์สังคม และค่านิยม เพื่อให้ผู้พิการทางกาย จิต และทางสังคม เช่น โรคที่สังคมรังเกียจ ฯลฯ ได้มีสุขภาวะที่ดีที่สุดที่พึงจะมีได้" (จรัส สุวรรณมาลา 2548 : 35-36) ระบบบริการสุขภาพจึงครอบคลุมการจัดบริการที่สุขภาพที่เป็นการสร้างเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การรักษาพยาบาล และการฟื้นฟูสภาพ ครอบคลุมทั้งบริการที่จัดโดยบุคลากรทางด้านสุขภาพ (professional care) และบริการที่จัดโดยบุคคล ครอบครัว และชุมชน (non-professional care) นอกจากนี้ ประเด็นอื่นๆ ที่ควรเข้าใจเพิ่มเติมเกี่ยวกับ "ระบบบริการสุขภาพ" คือ

1) ระบบบริการสุขภาพ ประกอบด้วยระบบบริการสุขภาพย่อยๆ ที่มาจากฐานความคิดมากกว่าระบบเดียว เป็นระบบที่เรียกว่าเป็น "ระบบบริการสุขภาพแบบพหุลักษณ์ (pluralistic health care system)" การที่ "การแพทย์ตะวันตกหรือการแพทย์แผนปัจจุบัน (modern medicine)" มีบทบาทมากในระบบบริการสุขภาพปัจจุบัน ไม่ได้หมายความว่า ไม่มีระบบบริการสุขภาพในแนวอื่นดำรงอยู่ หรือระบบบริการสุขภาพแนวอื่นไม่มีความสำคัญ ความนิยมของ "การแพทย์ทางเลือก" ในปัจจุบันสะท้อนภาพดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

2) ระบบบริการสุขภาพ มิใช่ระบบหลักในการทำให้คนในสังคมมี “สุขภาพดี” หรือมี “สุขภาวะ” ได้ ความหมายของคำว่า ”สุขภาพดี” ในปัจจุบันครอบคลุมการมีสุขภาวะของทั้ง กาย จิต สังคม และจิตวิญญาณ ทำให้มีความจำเป็นต้องพัฒนาระบบย่อยอื่นๆ ในระบบสุขภาพให้มีความพร้อม และสามารถสนับสนุนการสร้าง “สุขภาพดี” ได้อย่างเต็มที่ การลงทุนเน้นหนักที่ระบบบริการสุขภาพแต่เพียงอย่างเดียวเหมือนเช่นอดีตที่ผ่านมา ได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า นอกจากจะไม่สามารถบรรลุเป้าหมายการมี “สุขภาพดี” ได้แล้ว ยังเป็นการใช้จ่ายทรัพยากรที่ไม่คุ้มค่าด้วย

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า ระบบบริการสุขภาพเป็นส่วนหนึ่งของระบบสุขภาพ ซึ่งประกอบด้วยระบบการดูแลสุขภาพย่อยๆ ที่มาจากฐานความคิดมากกว่าระบบเดียว โดยเป็นระบบบริการสุขภาพแบบพหุลักษณ์ ที่มิใช่ระบบหลักที่จะทำให้ประชาชนมี “สุขภาพดี” หรือมี “สุขภาวะ” แต่เป็นระบบที่ต้องทำงานร่วมกันอย่างประสานสอดคล้องกับระบบอื่นๆ ในระบบสุขภาพ

2.2.1.3. ระดับของระบบบริการสุขภาพ (level of health care system)

การจัดแบ่งระบบบริการสุขภาพออกเป็นหลายระดับ เช่น แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ บริการระดับปฐมภูมิ (primary care) บริการระดับทุติยภูมิ (secondary care) และบริการระดับตติยภูมิ (tertiary care) หรือ แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ บริการระดับปฐมภูมิ และการดูแลโดยโรงพยาบาล (hospital care) โดยบริการแต่ละระดับมีบทบาทหน้าที่แตกต่างกันนั้น มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 2 ประการ ดังนี้

1) เพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ โดยที่ยังสามารถสร้างหลักประกันในการเข้าถึงบริการของประชาชน เพราะลักษณะการเจ็บป่วยของประชาชนในแต่ละชุมชนนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นโรคหรือความเจ็บป่วยที่ไม่ซับซ้อน สามารถให้การดูแลได้โดยใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์ขั้นพื้นฐาน มีผู้ป่วยจำนวนไม่มากนักที่จำเป็นต้องได้รับการดูแลที่ต้องใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์ที่ซับซ้อน การจัดโครงสร้างระบบบริการสุขภาพที่สามารถให้บริการครอบคลุมทั้งบริการการแพทย์ขั้นพื้นฐานและบริการการแพทย์ที่ซับซ้อนในทุกพื้นที่ หรือจัดบริการสุขภาพเป็นระดับเดียว (single level) จะทำให้บริการการแพทย์ที่ซับซ้อนจะไม่ถูกใช้อย่างเต็มที่ เนื่องจากอุบัติการณ์ (incidence) การเจ็บป่วยที่ซับซ้อนที่เกิดในชุมชนมีจำนวนไม่มากนัก การจัดบริการในลักษณะนี้จึงไม่เกิดความประหยัดของขนาด (economy of scale) ของบริการทางการแพทย์ที่ซับซ้อน และเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างไม่มีประสิทธิภาพ

2) เพื่อให้สามารถจัดบริการสุขภาพที่มีคุณภาพได้อย่างครอบคลุมการจัดแบ่งระบบบริการสุขภาพเป็นหลายระดับ โดยแต่ละระดับมีจำนวนประชากรที่รับผิดชอบแตกต่างกัน คือ บริการสุขภาพระดับต้น หรือบริการระดับปฐมภูมิรับผิดชอบดูแลจำนวนประชากรไม่มากนัก แต่ครอบคลุมการให้บริการสุขภาพที่เป็นปัญหาส่วนใหญ่ ทั้งบริการรักษาพยาบาล ส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค และการฟื้นฟูสภาพ ขณะที่บริการในระดับที่สูงขึ้นรับผิดชอบจำนวนประชากรที่มากขึ้น แต่ครอบคลุมการให้บริการเฉพาะโรคที่ไม่เกิดบ่อยแต่มีความซับซ้อน ผลของการจัดแบ่งระบบบริการสุขภาพในลักษณะเช่นนี้ ทำให้สามารถจัดบริการที่มีคุณภาพได้อย่างครอบคลุมด้วยเหตุผลหลายประการ ดังนี้

(1) การที่บริการปฐมภูมิแต่ละแห่งดูแลจำนวนประชากรไม่มากนัก จึงมีเงื่อนไขที่จะสามารถจัดบริการให้ครอบคลุมได้โดยไม่ยาก ขณะเดียวกันก็มีเงื่อนไขที่จะสร้างสัมพันธภาพที่ต่อเนื่องกับประชาชนในชุมชน ความสัมพันธ์ดังกล่าวจะเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้ผู้ให้บริการเข้าใจและ

สามารถจัดบริการเพื่อแก้ไขปัญหาสุขภาพของประชาชนอย่างเป็นองค์รวม เป็นการพัฒนาคุณภาพบริกา รในมิติทางสังคมวัฒนธรรม (socio-cultural aspect)

(2) การดูแลผู้ป่วยด้วยโรคที่ซับซ้อนแต่พบไม่บ่อยด้วยสถานพยาบาลในระดับที่สูงขึ้น ทำให้ผู้ให้บริการมีเงื่อนไขที่จะพัฒนาความชำนาญและเทคโนโลยีในการให้บริการ เนื่องจากมีผู้ป่วยจำนวนมากพอสำหรับการพัฒนาดังกล่าว ทำให้คุณภาพบริการทางการแพทย์ (bio-medical aspect) ได้รับการพัฒนาให้มีคุณภาพดีขึ้น

2.2.1.4. ระบบสาธารณสุข (Public Health System)

เป็นระบบย่อยของของระบบสุขภาพ (Total Health Systems) ซึ่งจะมีความหมายครอบคลุมในระดับที่ 1, 2 และ 3 คือหมายรวมถึงกิจกรรมสาขาอื่นๆที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสุขภาพเข้าไปด้วย กระทรวงสาธารณสุขเป็นกลไกหลักของระบบสุขภาพแห่งชาติ ในฐานะเป็นแกนกลางของรัฐมีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบให้มีการดำเนินงานด้านสุขภาพ มีหน่วยงานในสังกัดทั้งหน่วยงานด้านบริหารด้านบริการและด้านวิชาการ กระจายอยู่ทั่วประเทศ แต่ในขณะเดียวกันก็มีกระทรวงอื่นที่มีบทบาทหน้าที่ดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับด้านสุขภาพในมิติต่าง ๆ ที่ต้องเชื่อมโยงการทำงานเข้าด้วยกัน ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงแรงงาน เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีกลไกอิสระอื่นๆ ทั้งที่อยู่ในกำกับกระทรวงสาธารณสุขและนอกกำกับ ได้แก่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) มีหน้าที่บริหารกองทุนเพื่อสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนในสังคมดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาพในมิติต่าง ๆอย่างกว้างขวาง สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) มีหน้าที่บริหารเงินกองทุนหลักประกันสุขภาพเพื่อจัดให้มีบริการสาธารณสุขที่จำเป็นสำหรับประชาชน สำนักงานประกันสังคม(กระทรวงแรงงาน) ดูแลให้มีบริการสาธารณสุขที่จำเป็นแก่ผู้ใช้แรงงานและครอบครัว สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข มีหน้าที่บริหารเงินกองทุนเพื่อ สนับสนุนการสร้างและจัดการความรู้ด้านระบบสุขภาพ สถาบันพัฒนาและรับรองคุณภาพบริการโรงพยาบาล มีหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาคุณภาพและการจัดบริการสาธารณสุขของโรงพยาบาลและสถานบริการสาธารณสุขอื่น ๆ และสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) มีหน้าที่ให้ข้อเสนอแนะนโยบายและยุทธศาสตร์ด้านสุขภาพแก่รัฐบาลและทุกภาคส่วนในสังคม

สุขภาพ หมายถึง “ความสุขปราศจากโรค ความสบาย” (พจนานุกรมฉบับราช-บัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, 2538) และตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า “Health” ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษาเยอรมันว่า “Health” มีความหมาย 3 ประการ คือ ความปลอดภัย(Safe) ความไม่มีโรค (Sound) หรือทั้งหมด (Whole) ในระยะต่อมานักวิชาการทั้งหลายรวมทั้งองค์การอนามัยโลกได้ให้ความหมายของสุขภาพแตกต่างกันไป ได้แก่ แนวคิดสุขภาพเชิงปรัชญา แนวคิดสุขภาพขององค์การอนามัยโลกซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของประเวศ วะสี ที่มองสุขภาพแบบองค์รวมทั้งมิติทางกาย จิต สังคม และจิตวิญญาณ แนวคิดสุขภาพของทฤษฎีแพทย์แผนไทยที่อธิบายสุขภาพ คือความสมดุลของธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ แนวคิดสุขภาพทางชีวจิตที่มองคนสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ แนวคิดสุขภาพทางพุทธศาสนาที่คล้ายคลึงกับแนวคิดขององค์การอนามัยโลกที่ให้ความหมายสุขภาพ คือ การสิ้นทุกข์หรือความบีบคั้น มีอิสรภาพทั้งทางกาย จิต สังคม และทางปัญญา ตลอดจนแนวคิดสุขภาพในมุมมองของชุมชนที่นิยามสุขภาพหรือสุขภาวะคือ การมีชีวิตอยู่อย่างเป็นสุข ซึ่งความหมาย

ของสุขภาพที่แตกต่างกันนี้จะนำไปสู่เป้าหมายและวิธีการกระทำเพื่อสุขภาพที่แตกต่างกันได้ มีแนวคิดที่หลากหลายเกี่ยวกับสุขภาวะและการจัดการสุขภาวะดังนี้

2.2.2. แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพขององค์การอนามัยโลก

องค์การอนามัยโลกได้ให้ความหมายสุขภาพว่า หมายถึง สุขภาพที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคมและทางจิตวิญญาณ ไม่ใช่เพียงการปราศจากโรคหรือความพิการเท่านั้น Health is a stage of complete physical. Mental, social and spiritual well being, not merely absence of disease and infirmity) (ประเวศ วะสี, 2543 : 4) ต่อมาได้ให้ความหมายเพิ่มว่าเป็นสุขภาวะที่สมบูรณ์ (Complete well-being) นั่นคือมีสุขภาวะทั้งทางด้านร่างกาย (Physical) ทางจิตใจ (Mental) ทางสังคม (Social) และทางจิตวิญญาณ (Spiritual) พร้อมทั้งขยายความว่า สุขภาวะทางด้ายร่างกาย ได้แก่ ร่างกายที่สมบูรณ์ คล่องแคล่ว มีกำลังใจ ไม่เป็นโรค การมีเศรษฐกิจที่ดี มีอาหารอย่างเพียงพอและเหมาะสม มีสภาพแวดล้อมที่ดี และไม่ได้รับบาดเจ็บ ไม่พิการ สุขภาพวะทางจิตใจ หมายถึง มีความคิดที่เป็นอิสระ ผ่อนคลาย ไม่เครียด คล่องแคล่ว สุขภาวะทางสังคม บ่งชี้ถึง การอยู่ร่วมกันด้วยดีในระดับต่างๆทั้งในครอบครัว ในชุมชน ในที่ทำงาน ในสังคม ในโลก รวมทั้งบริการที่มีในสังคม ความสงบสุข นโยบายสังคมที่ดี สุขภาวะทางจิตวิญญาณคลอบคลุมถึงความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ มีจิตสำนึกของความเอื้ออาทรต่อกัน รวมถึงการปฏิรูปทางจิตวิญญาณ(อ้างในประกาย จิโรจน์กุลและคณะ, 2546)

2.2.3. แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพของเพ็นเดอร์ (Pender)

Pender เป็นศาสตราจารย์ทางการพยาบาลชาวอเมริกัน ที่สนใจและศึกษาค้นคว้าวิจัยในเรื่อง การส่งเสริมสุขภาพอย่างกว้างขวางลึกซึ้งจนสามารถสร้างทฤษฎีที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆในการทำนายพฤติกรรมการส่งเสริมสุขภาพและทฤษฎีของท่านเป็นที่นิยมแพร่หลาย Pender (1996 อ้างถึงในสมจิต หนุเจริญกุล, 2544: 91-92) มีความเชื่อว่า

1) การให้ความหมายเกี่ยวกับสุขภาพจะต้องบูรณาการทั้งทัศนะของผู้ใช้บริการและเจ้าหน้าที่สุขภาพเข้าด้วยกัน เพราะการให้ความหมายจากทัศนะที่แตกต่างกันระหว่างเจ้าหน้าที่สุขภาพกับประชาชนทั่วไปจะไม่สามารถทำให้บรรลุซึ่งสุขภาพที่ดีได้

2) สุขภาพ หมายถึง การบรรลุถึงซึ่งการใช้ศักยภาพของบุคคลที่ติดตัวมาแต่กำเนิด และที่ได้รับการพัฒนา ซึ่งบุคคลจะบรรลุภาวะนี้ได้ จากการปฏิบัติพฤติกรรมที่มีเป้าหมาย การใช้ความสามารถในการดูแลตนเอง และมีความพึงพอใจในสัมพันธภาพกับบุคคลรอบข้าง ในขณะเดียวกันมีการปรับตัวตามความจำเป็น เพื่อรักษาความมั่นคงของโครงสร้าง และความสอดคล้องกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญกับตนเอง

Pender เชื่อว่า การแสดงออกของสุขภาวะสุขภาพมีทั้งทางด้านพฤติกรรมและอารมณ์ ซึ่งประกอบด้วย 5 มิติ คือ อารมณ์ เจตคติ กิจกรรม ความใฝ่ฝัน และความสำเร็จในชีวิต ดังรายละเอียดแต่ละมิติ ดังนี้

1) มิติทางด้านอารมณ์ เป็นประสบการณ์เชิงจิตวิสัยของบุคคล คือความรู้สึกสงบ กลมกลืนกับสิ่งแวดล้อม มีชีวิตชีวาและไวต่อความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น

2) มิติทางด้านเจตคติ ซึ่งพัฒนาจากประสบการณ์และการคิดอย่างมีเหตุผล ได้แก่

การมองโลกในแง่ดี ไม่ว่าจะมีปัญหาอะไรเกิดขึ้นทุกอย่างก็จะคลี่คลายลงไปได้ ซึ่งจะทำให้บุคคลมีพัฒนาการแม้ในภาวะยากลำบาก

3) ด้านกิจกรรม ซึ่งสะท้อนถึงแบบแผนการใช้พลังงานอย่างเหมาะสมในสภาวะแวดล้อมและสถานการณ์ต่างๆ ได้แก่

(1) การมีวิถีชีวิตที่ดี คือ รับประทานอาหารดี ออกกำลังกายสม่ำเสมอ รู้จักจัดการกับความเครียด พักผ่อนอย่างเพียงพอ หลีกเลี่ยงการใช้สารเสพติด รู้จักแสวงหาและใช้ข้อมูลข่าวสารทางด้านสุขภาพให้เป็นประโยชน์ เฝ้าดูแลและระวังสุขภาพ มีทักษะชีวิตที่ดี รักษาสิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูลต่อสุขภาพ

(2) ทำงานอย่างมีเป้าหมายโดยรู้จักวางเป้าหมายที่เป็นจริง มีความคิดริเริ่ม ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงเพื่อพัฒนางาน พัฒนาตนเอง รู้จักท้าทายกับงานใหม่ๆ รับผิดชอบตนเอง รู้จักประสานความร่วมมือกับผู้ร่วมงาน และมีความพึงพอใจในผลงานที่ได้กระทำ

(3) เล่นอย่างสนุกสนาน หมายถึง การมีงานอดิเรกที่มีความหมาย หาสิ่งอื่นที่แปลกใหม่กระทำ เพื่อช่วยให้เกิดความกระปรี้กระเปร่า และใช้เวลาว่างอย่างเพลิดเพลิน

(4) มีความใฝ่ฝันในชีวิต และใช้ศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ เพื่อให้เป็นไปตามที่ใฝ่ฝันไว้ รวมทั้งมีส่วนทำประโยชน์ให้กับสังคม สร้างสังคม และสิ่งแวดล้อมเพื่อชนรุ่นหลัง

(5) ประสบความสำเร็จ หมายถึง สิ่งที่ได้จากการดำรงชีวิตที่ดี คือ มีความสุขอย่างแท้จริง มีความคิดสร้างสรรค์ มีความเข้าใจในธรรมชาติของชีวิตและสามารถละความเห็นแก่ตัว

ในปี ค.ศ. 1975 Pender ได้พัฒนาแบบจำลองการป้องกันสุขภาพที่กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการ ตัดสินใจและการปฏิบัติของปัจเจกบุคคลในการป้องกันโรค จุดเน้นของบทบาทการพยาบาลตามแนวคิดของ Pender ในสมัยนั้นเน้นที่การป้องกันและคงไว้ซึ่งสุขภาพของสาธารณชน ต่อมา Pender ได้เห็นความจำกัดของมโนทัศน์การป้องกัน สุขภาพ คือ เป็นมโนทัศน์ทางสุขภาพเชิงลบเพราะพฤติกรรมส่วนใหญ่จะเป็นการหลีกเลี่ยงแต่การยกระดับสุขภาพหรือมีความเป็นอยู่ที่ดีนั้นบุคคลต้องได้รับการส่งเสริมให้มีพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพซึ่งเป็นมโนทัศน์เชิงบวก Pender จึงเสนอแบบจำลองการส่งเสริมสุขภาพในปี ค.ศ. 1982 และมีการปรับปรุงแบบจำลองเป็นระยะซึ่งแบบจำลองสุดท้าย ได้ปรับปรุงในปี ค.ศ. 2006 พฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพเป็นผลจากอิทธิพลของปัจจัย 3 ด้าน ได้แก่

1) ลักษณะเฉพาะและประสบการณ์ของบุคคล (Individual Characteristics and Experiences) ในแต่ละบุคคลจะมีลักษณะเฉพาะและประสบการณ์ของบุคคลแตกต่างกัน ซึ่งเป็นผลจากการกระทำ ที่มีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมสุขภาพบางพฤติกรรมหรือในประชากรบางกลุ่มเท่านั้น ประกอบด้วย

(1) พฤติกรรมที่เกี่ยวข้อง (Prior Related Behavior) การที่เคยมีพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพมาก่อน และสามารถปฏิบัติพฤติกรรมที่เหมือนหรือคล้ายกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์ โดยพฤติกรรมที่เคยปฏิบัติในอดีตมีอิทธิพลโดยตรงต่อการปฏิบัติพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ เนื่องจากพฤติกรรมที่เคยปฏิบัติมานั้นได้กลายเป็นนิสัย (Habit Formation) และบุคคลปฏิบัติพฤติกรรมนั้นได้โดยอัตโนมัติ โดยอาศัยความตั้งใจเพียงเล็กน้อยก็ปฏิบัติพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพได้

(2) ปัจจัยส่วนบุคคล (Personal Factors) ประกอบด้วย 3 ส่วน ดังนี้

ปัจจัยด้านชีววิทยา ได้แก่ อายุ ดัชนีมวลกาย สภาวะวัยรุ่น สภาวะหมดระดู ความจุปอด ความแข็งแรงของร่างกาย ความกระฉับกระเฉง และความสมดุลของร่างกาย

ปัจจัยด้านจิตวิทยา ได้แก่ ความมีคุณค่าในตนเอง แรงจูงใจในตนเอง การรับรู้ภาวะสุขภาพของตนเอง

ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ สัญชาติ ชาติพันธุ์ วรรณะ วัฒนธรรม การศึกษา และสถานะทางสังคมเศรษฐกิจ

โดยปัจจัยส่วนบุคคลดังกล่าวมีอิทธิพลโดยตรงต่อปัจจัยด้านอารมณ์และความคิดที่เฉพาะกับพฤติกรรมและมีอิทธิพลโดยตรงต่อพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ

2) ความคิดและอารมณ์ต่อพฤติกรรม (Behavior-Specific Cognition and Affect) เป็นมโนทัศน์หลักในการสร้างกลยุทธ์/กิจกรรมพยาบาล เพื่อสร้างแรงจูงใจให้บุคคลมีการพัฒนาหรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองประกอบด้วย

(1) การรับรู้ประโยชน์ของการปฏิบัติพฤติกรรม (Perceived Benefits of Action) การที่บุคคลรับรู้ว่าพฤติกรรมที่ตนกระทำนั้นมีประโยชน์ต่อสุขภาพของตน จะส่งผลให้บุคคลมีส่วนร่วมในการกระทำกิจกรรมนั้นมากขึ้น ในขณะเดียวกันการกระทำพฤติกรรมอย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิดความมั่นคง และส่งเสริมให้บุคคลรู้สึกถึงประโยชน์ของการกระทำต่อตนเอง

(2) การรับรู้อุปสรรคในการปฏิบัติพฤติกรรม (Perceived Barriers to Action) การที่บุคคลรับรู้ถึงสิ่งขัดขวางที่ทำให้บุคคลไม่สามารถปฏิบัติพฤติกรรมได้ ประกอบด้วย อุปสรรคภายในและภายนอกของบุคคล อุปสรรคภายใน ได้แก่ ความขี้เกียจ ความไม่รู้ ไม่มีเวลา ไม่พึงพอใจ อุปสรรคภายนอก ได้แก่ สถานภาพทางเศรษฐกิจ ขาดแคลนสิ่งเอื้ออำนวยในการปฏิบัติพฤติกรรม เช่น ค่าใช้จ่ายสูง การรับรู้ว่ายาก สภาพอากาศ และความไม่สะดวก เป็นต้น อาจเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริงหรือเป็นสิ่งที่บุคคลคาดคิดก็ได้

(3) การรับรู้ความสามารถของตนเอง (Perceived Self-Efficacy) การที่บุคคลรับรู้เกี่ยวกับความสามารถของตนเองในการบริหารจัดการและกระทำพฤติกรรมใดๆภายใต้อุปสรรคหรือสภาวการณ์ต่างๆ ได้ บุคคลจะรับรู้ว่าตนเองมีความสามารถในการปฏิบัติพฤติกรรมในระดับสูง อุปสรรคในการปฏิบัติพฤติกรรมลดลง ซึ่งส่งผลให้บุคคลมีพฤติกรรมเป้าหมายได้มากกว่าบุคคลที่มีความรู้สึกว่าตนเองไม่มีความสามารถ

(4) ความรู้สึกที่มีต่อพฤติกรรม (Activity-Related Affect) ความรู้สึกในทางบวกหรือลบที่เกิดขึ้นก่อน ระหว่างและหลังการปฏิบัติพฤติกรรม การตอบสนองความรู้สึกนี้อาจมีน้อย ปานกลางหรือมาก การตอบสนองความรู้สึกต่อพฤติกรรมใดๆ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ความน่าสนใจของกิจกรรมหรือพฤติกรรม (Activity-Related) ความรู้สึกต่อตนเองเมื่อปฏิบัติพฤติกรรม (Self-Related) หรือสภาพแวดล้อมหรือบริบทที่เกี่ยวข้องกับการทำกิจกรรม (Context-Related) ความรู้สึกที่ดีหรือความรู้สึกทางบวกมีผลต่อแรงจูงใจของบุคคลในการปฏิบัติพฤติกรรม แต่ถ้าบุคคลเกิดความรู้สึกต่อการปฏิบัติพฤติกรรมสุขภาพในทางลบก็จะมีผลให้บุคคลหลีกเลี่ยงในการปฏิบัติพฤติกรรมดังกล่าว

(5) อิทธิพลระหว่างบุคคล (Interpersonal Influences) เป็นปัจจัยจากบุคคลอื่นหรือกลุ่มบุคคล ในลักษณะของความคาดหวังหรือความเชื่อ ทัศนคติของคนอื่นที่มีอิทธิพลต่อความคิดของบุคคล กลุ่มบุคคลที่มีอิทธิพลได้แก่ ครอบครัว เพื่อนและบุคลากรทางสุขภาพ นอกจากนี้ อิทธิพลระหว่างบุคคล หมายความรวมถึง บรรทัดฐาน การสนับสนุนทางสังคม และการเห็นแบบอย่างหรือความมุ่งมั่นต่อแผนการปฏิบัติพฤติกรรม

(6) อิทธิพลจากสถานการณ์ (Situational Influences) เป็นปัจจัยทางด้านสถานการณ์หรือบริบทที่สามารถเอื้อหรือขัดขวางการปฏิบัติพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ อิทธิพลสถานการณ์ที่มีต่อพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ หมายความรวมถึง การรับรู้เงื่อนไขที่มาสนับสนุน ความต้องการ และความราบรื่นสุขสบายของสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติพฤติกรรม บุคคลมักจะเลือกทำกิจกรรม ที่ทำให้เขารู้สึกว่าเข้ากับวิถีชีวิต สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของตนเอง รู้สึกปลอดภัยและมั่นคงเมื่อปฏิบัติพฤติกรรมในสภาพแวดล้อมนั้นไม่ใช่สิ่งที่มาคุกคาม ซึ่งสภาพแวดล้อมหรือสถานการณ์ที่น่าตื่นตาตื่นใจ น่าสนใจ รู้สึกคุ้นเคย จึงเป็นสิ่งที่ดึงดูดหรือทำให้บุคคลเกิดแรงจูงใจในการปฏิบัติพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ

3) พฤติกรรมผลลัพธ์ (Behavioral Outcome) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทางสติปัญญาของบุคคลที่แสดงออกในลักษณะของพฤติกรรมที่ประกอบด้วย

(1) ความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติพฤติกรรม (Commitment to a Plan of Actions) เป็นความมุ่งมั่นต่อแผนการปฏิบัติพฤติกรรม เป็นกระบวนการคิดรู้ที่ประกอบด้วยความตั้งใจที่จริงจังที่จะกระทำพฤติกรรมซึ่งสอดคล้องกับเวลา บุคคล สถานที่ โดยอาจทำร่วมกับผู้อื่น รวมทั้งมีกลยุทธ์ที่ชัดเจนในการปฏิบัติพฤติกรรมและการให้แรงเสริมทางบวกในการปฏิบัติพฤติกรรม ความตั้งใจและกลยุทธ์นี้จะเป็นตัวผลักดันให้บุคคลเกิดแรงจูงใจในการปฏิบัติพฤติกรรมสุขภาพ ดังนั้นในแบบจำลองการส่งเสริมสุขภาพ ความมุ่งมั่นต่อแผนการปฏิบัติพฤติกรรมมีอิทธิพลโดยตรงต่อพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ

(2) ความจำเป็นอื่นและทางเลือกอื่นที่เกิดขึ้น (Immediate Competing Demands and Preferences) เป็นความจำเป็นอื่นและทางเลือกอื่นที่เกิดขึ้นทันทีทันใดก่อนที่จะเกิดพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพตามที่วางแผนไว้ และอาจทำให้บุคคลไม่สามารถปฏิบัติพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพตามที่ได้วางแผนไว้ พฤติกรรมอื่นเกิดขึ้นเนื่องจากบุคคลไม่สามารถควบคุมตนเอง (Self-regulation) จากความชอบ ความพอใจของตนเองและความต้องการของบุคคลอื่น พฤติกรรมที่เกิดขึ้นโดยทันทีโดยการมุ่งกระทำตามความจำเป็นอื่นถูกมองว่าเป็นพฤติกรรมที่อยู่เหนือตนเอง เป็นสิ่งที่บุคคลสามารถควบคุมได้น้อยเนื่องจากเป็นสิ่งเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ดังนั้น ความจำเป็นและทางเลือกอื่น เป็นปัจจัยส่งผลโดยตรงต่อการเกิดพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ และมีอิทธิพลในระดับปานกลางต่อความมุ่งมั่นต่อแผนการปฏิบัติพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ อย่างไรก็ตามความจำเป็นอื่นและทางเลือกอื่นที่เกิดขึ้นไม่ควรจะเกิดขึ้นบ่อย เพราะถ้าเกิดขึ้นบ่อยจะแสดงว่าบุคคลพยายามมาหาเหตุผลมาอ้างเพื่อจะไม่ปฏิบัติพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ

(3) พฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ (Health-Promoting Behavior) เป็นจุดสุดท้ายและเป็นผลจากการปฏิบัติพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ เป็นตัวบ่งชี้โดยตรงต่อสุขภาพทางบวก ที่ประสบผลสำเร็จในผู้รับบริการ พฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพนั้นบางส่วนก็ได้บูรณาการเข้ากับการใช้ชีวิตประจำวัน ผลที่ได้

ก็คือการปรับภาวะสุขภาพ การเพิ่มความสามารถในการทำหน้าที่ของร่างกาย และการมีคุณภาพชีวิตที่ดีในทุกช่วงพัฒนาการของมนุษย์

จากปัจจัยทั้ง 3 ด้าน คือ ลักษณะเฉพาะและประสบการณ์ของบุคคล ความคิดและอารมณ์ต่อพฤติกรรมและพฤติกรรมผลลัพธ์ Pender, Murdaugh and Parsons (2006 : 50) ได้นำเสนอแผนภูมิที่แสดงถึงอิทธิพลของปัจจัยดังกล่าวต่อการปฏิบัติกิจกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งแสดงดังภาพที่ 2.1

จากภาพที่ 2.1 สามารถอธิบายความสัมพันธ์ของปัจจัย 3 ด้านที่มีต่อพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของบุคคลได้ดังนี้ คือ ลักษณะเฉพาะและประสบการณ์ของบุคคล ซึ่งประกอบไปด้วย 2 ปัจจัย ได้แก่ พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องและปัจจัยส่วนบุคคล จะมีอิทธิพลหรือความสัมพันธ์โดยตรงต่อการแสดงพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ ในขณะที่ปัจจัยด้านความคิดและอารมณ์ต่อพฤติกรรม ประกอบไปด้วย 6 ปัจจัย ได้แก่ การรับรู้ประโยชน์ของการปฏิบัติพฤติกรรม การรับรู้อุปสรรคในการปฏิบัติพฤติกรรม การรับรู้ความสามารถของตนเอง ความรู้สึกที่มีต่อพฤติกรรม อิทธิพลระหว่างบุคคลและอิทธิพลจากสถานการณ์ ก็ได้รับผลจากลักษณะเฉพาะและประสบการณ์ของบุคคล และส่งผลต่อพฤติกรรมผลลัพธ์เช่นกัน จะช่วยผลักดันหรือสนับสนุนให้บุคคลมีพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพมากขึ้น

จากแนวคิดการส่งเสริมสุขภาพที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ลักษณะเฉพาะและประสบการณ์ ของบุคคล ความคิดและอารมณ์ต่อพฤติกรรมและพฤติกรรมผลลัพธ์ มีอิทธิพลโดยตรงต่อพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของบุคคล แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพของ Pender คล้ายคลึงกับแนวคิดสุขภาพของประเวศ วะสี เป็นอย่างมาก นอกจากนั้นพฤติกรรมและอารมณ์ที่บ่งชี้ถึงภาวะสุขภาพนั้นสะท้อนถึงการพัฒนาชีวิตของมนุษย์ถึงขั้นสูงสุด ซึ่งต้องอาศัยปัจจัยแวดล้อมต่างๆเกื้อหนุน ตั้งแต่ปฏิสนธิในครรภ์มารดาเกิดมาในครอบครัวที่อบอุ่น ในชุมชนและสิ่งแวดล้อมที่ดี ได้รับการศึกษาเพียงพอที่จะช่วยเหลือตนเองและสังคม มีงานทำเพื่อการเลี้ยงชีพ เลี้ยงครอบครัว สามารถสร้างสรรค์ครอบครัวและสร้างสรรค์สังคมเพื่อชนรุ่นหลัง และในวัยชรามีความมั่นคงเพียงพอที่จะใช้ชีวิตอยู่และจากไปอย่างสมศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ สุขภาพในความหมายเช่นนี้จึงสะท้องถึงความเป็นองค์รวมอย่างแท้จริง

2.2.4. ทฤษฎีแรงจูงใจเพื่อป้องกันโรค

ทฤษฎีแรงจูงใจเพื่อป้องกันโรค (Protection Motivation Theory) เป็นทฤษฎีที่มีลักษณะและหลักการเดียวกันกับแบบจำลองความเชื่อด้านสุขภาพ ซึ่งได้รับการพัฒนามาตั้งแต่ปี ค.ศ.1975 โดย Rogers และได้ปรับปรุงแก้ไขใหม่และนำมาใช้ในปี ค.ศ. 1983 โดยใช้หลักการของการกระตุ้นให้เกิดความกลัว ร่วมกับแบบความเชื่อด้านสุขภาพ (Health Belief Model) และทฤษฎีความคาดหวังในความสามารถของตนเอง (Self Efficacy Theory) นั่นคือได้รวมเอาปัจจัยที่ทำให้เกิดการรับรู้ในภาพรวมของบุคคล ซึ่งการรับรู้นี้จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรม ในทฤษฎีนี้เน้นเกี่ยวกับการประเมินการรับรู้ด้านข่าวสารในการสื่อสาร ซึ่งมาจากสื่อกลางที่ทำให้เกิดความกลัว โดยขึ้นอยู่กับจำนวนสื่อที่มากระตุ้น และในการตรวจสอบประเมินการรับรู้ Rogers ได้ระบุตัวแปรที่ทำให้บุคคลเกิดความกลัว 3 ตัวแปร คือ

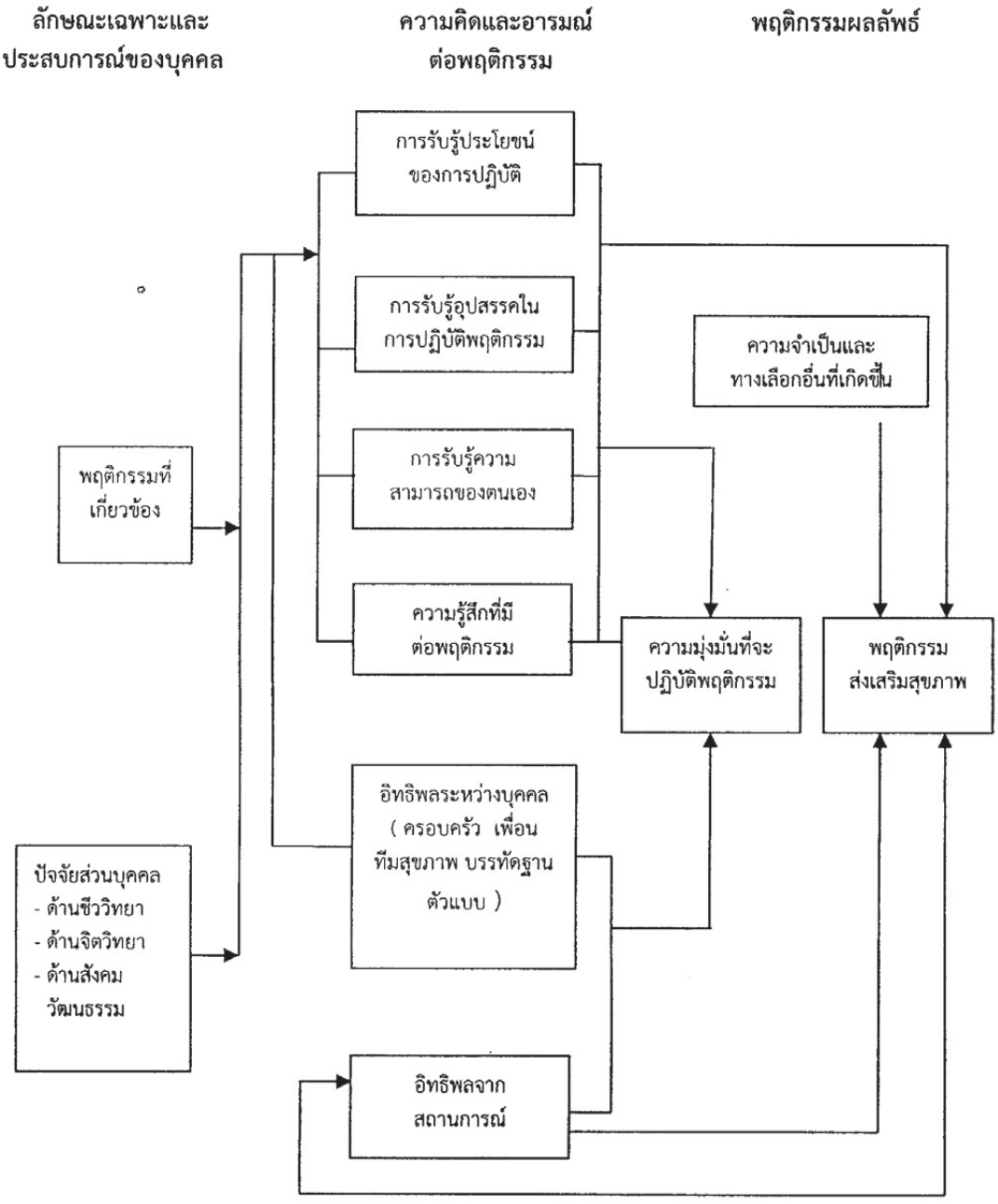

ภาพที่ 2.1 แบบจำลองการส่งเสริมสุขภาพฉบับปรับปรุง (Health Promotion Model Revised)
ที่มา : Pender, Murdaugh and Parsons 2006: 50

1) ความรุนแรงของโรค (Noxiousness)

2) การรับรู้ต่อโอกาสเสี่ยงของการเป็นโรค (Perceived Probability)

3) ความคาดหวังในประสิทธิผลของการตอบสนอง (Response Efficacy) (จริยา ปัณฑวังกูร 2550 : 115-212) โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) ความรุนแรงของโรค (Noxiousness) การรับรู้ความรุนแรงของโรคจะเกิดขึ้นได้ถ้ามีการขู่ว่า ถ้ากระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมบางอย่าง จะทำให้บุคคลได้รับอันตรายร้ายแรง โดยใช้สื่อที่เผยแพร่ข่าวสารที่คุกคามต่อสุขภาพ ซึ่งพบว่าข้อมูลที่ทำให้เกิดความกลัวสูงจะมีผลทำให้บุคคลเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมได้ดีกว่าข้อมูลที่ทำให้เกิดความกลัวน้อยกว่า อย่างไรก็ตามข้อมูล ที่ทำให้เกิดความกลัวสูงอาจไม่มีผลกระตุ้นให้บุคคลเปลี่ยนพฤติกรรม ถ้าจะมีผลมากขึ้น ถ้าใช้การกระตุ้นหรือการปลุกเร้าร่วมกับการขู่ กระบวนการประเมินการรับรู้ของบุคคลต่อข้อมูลข่าวสารที่เกิดขึ้นจะทำให้บุคคลรับรู้ถึงความรุนแรงของการเป็นโรค ขณะที่มีการกระตุ้น จะทำให้บุคคลรับรู้ถึงความรุนแรงของการเป็นโรคดีกว่าการกระตุ้นตามปกติ

(2) การรับรู้ต่อโอกาสเสี่ยงของการเป็นโรค (Perceived Probability) การที่จะทำให้บุคคลเชื่อว่าตนกำลังอยู่ในภาวะเสี่ยงที่จะเป็นโรค ทำได้โดยการสื่อสารในลักษณะของการขู่ว่ามีการคุกคามต่อสุขภาพ เช่น การนำเสนอข้อมูล เพื่อให้บุคคลลดพฤติกรรมเสี่ยงของการติดโรคเอดส์โดยศูนย์ป้องกันและควบคุมโรคเอดส์ในนิวเม็กซิโกได้ให้ข้อมูลว่า จากการตรวจเลือดของชายรักร่วมเพศและชายรักสองเพศพบว่า 1 ใน 4 คนมีการติดเชื้อไวรัสเอดส์เพื่อหวังให้ประชาชนเกิดความตื่นกลัวว่าตนก็ตกอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการติดเชื้อ จากการศึกษาพบว่าการใช้สื่อเพื่อเสนอข้อมูลในลักษณะของการขู่ให้ทราบถึงภาวการณ์คุกคามของโรค ก็อาจจะไม่ทำให้บุคคลรู้สึกว่าตนอยู่ในภาวะเสี่ยง แต่การรับรู้ต่อโอกาสเสี่ยงของการเป็นโรคจะขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของแต่ละบุคคลว่าถ้าไม่ปฏิบัติตนเพื่อหลีกเลี่ยงอันตรายที่เกิดขึ้น จะทำให้ตนมีโอกาสเสี่ยงต่อการเป็นโรคได้

(3) ความคาดหวังในประสิทธิผลของการตอบสนอง (Response Efficacy) เป็นการนำเสนอข้อมูลข่าวสาร เพื่อให้บุคคลทราบถึงแนวทางปฏิบัติ เพื่อลดโอกาสเสี่ยงต่อการเป็นโรค จากการวิจัยพบว่า การที่บุคคลทราบถึงผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามคำแนะนำจะช่วยลดความรุนแรงของการเกิดโรคได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งจากการการศึกษาของ Rogers พบว่า เมื่อกลุ่มตัวอย่างได้รับคำแนะนำ โดยบอกถึงผลที่เกิดขึ้นจากการงดสูบบุหรี่ คือช่วยลดการเกิดโรคหัวใจ และโรคปอด ทำให้กลุ่มตัวอย่างเกิดความตั้งใจที่จะหยุดสูบบุหรี่และนำไปสู่ความตั้งใจในการป้องกันรักษาสุขภาพของบุคคล จากการวิจัยที่ผ่านมาพบว่า การเพิ่มความคาดหวังผลที่เกิดขึ้น ร่วมกับความตั้งใจที่จะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม โดยเฉพาะกรณีที่บุคคลรู้ว่าตนเองกำลังเสี่ยงต่อการเป็นโรค

จะเห็นได้ว่า ตัวแปรทั้ง 3 ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นองค์ประกอบที่ทำให้เกิดความกลัวนั้นเป็นมิติเดียวกับแผนความเชื่อทางด้านสุขภาพ ต่อมา Maddux และ Rogers ได้เพิ่มตัวแปรอีก 1 ตัวแปร คือ ความคาดหวังในความสามารถของตนเอง (Self Efficacy Expectancy) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่มาจากแนวคิดของ Bandura ซึ่งเชื่อว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงทางจิตวิทยาขึ้นอยู่กับความคาดหวังในความสามารถของตนเองที่มีต่อทางเลือกนั้นๆ ซึ่งกระทำได้หลายวิธี เช่น การเลียนแบบ การเรียนรู้หรือการสอนด้วยการพูด ความสามารถของตนเองทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในระดับสูงสุดและเป็นพื้นฐานที่ทำให้บุคคลปฏิบัติตามอย่างแท้จริง Bandura (1996 : 191-215) การศึกษาที่แสดง

ให้เห็นถึงความสำคัญของความคาดหวังในความสามารถของตนเอง ที่นำมาใช้ในการป้องกันโรค จากกลุ่มที่มีความเชื่ออำนาจในตนเอง และกลุ่มที่มีความเชื่อนอกตน พบว่า ผู้ที่เชื่ออำนาจในตน จะเชื่อว่า การมีสุขภาพดีหรือการเจ็บป่วยเกิดขึ้นจากการปฏิบัติตนของแต่ละบุคคล และจะมีการแสวงหาข้อมูลข่าวสารในการปฏิบัติตนเพื่อป้องกันโรค แต่ผู้ที่เชื่ออำนาจนอกตน จะเชื่อว่าสุขภาพของเขาขึ้นอยู่กับโอกาส เคราะห์กรรม โชคชะตา หรืออำนาจอื่นๆ และไม่สนใจที่จะแสวงหาข้อมูลหรือข่าวสารที่จะปฏิบัติตนเพื่อป้องกันโรค ดังนั้น ผู้ที่เชื่ออำนาจในตนจึงมีความรับรู้เกี่ยวกับความสามารถตนเองสูง และมีความคาดหวังว่าเขาสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองได้ จึงทำให้เกิดความมั่นใจในการปฏิบัติตามคำแนะนำทางด้านสุขภาพ

จากตัวแปรที่กล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในระดับสูง ระหว่างความคาดหวังในความสามารถของตนเอง และความคาดหวังในประสิทธิผลของการตอบสนองและการยอมรับ และมีความตั้งใจที่จะปฏิบัติตามคำแนะนำจะเป็นไปได้สูง เมื่อบุคคลมองเห็นว่ามีประโยชน์และสามารถปฏิบัติตามได้ ดังนั้น ถ้าความสามารถที่จะปฏิบัติตามมีสูง และผลดีของการปฏิบัติตามมีสูงด้วย ก็จะทำให้เกิดความตั้งใจในการปฏิบัติตามมีเพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน ในทางตรงกันข้าม ถ้าความสามารถในการปฏิบัติตามมีสูง แต่ผลดีของการปฏิบัติตามคำแนะนำมีน้อย ความตั้งใจที่จะปฏิบัติตามก็จะลดน้อยไปด้วย ในทฤษฎีแรงจูงในเพื่อป้องกันโรค Rogers ได้พยายามปรับปรุงโดยการนำตัวแปรทั้ง 4 ตัว คือ การรับรู้ ในความรุนแรงของโรค การรับรู้ต่อโอกาสเสี่ยงของการเกิดโรค ความคาดหวังในประสิทธิผลของ การตอบสนอง และความคาดหวังในความสามารถของตนเอง มาสรุปเป็นกระบวนการรับรู้ 2 แบบ คือ การประเมินอันตรายต่อสุขภาพ(Threat Appraisal) และการเผชิญปัญหา (Coping Response)

1) การประเมินอันตรายต่อสุภาพ (Threat Appraisal) ประกอบด้วยการรับรู้ 2 ลักษณะ คือการรับรู้ในความรุนแรงของโรค และการรับรู้ต่อโอกาสเสี่ยงของการเกิดโรค ซึ่งการรับรู้นี้ จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติและพฤติกรรม ซึ่งส่งผลให้บุคคลเกิดพฤติกรรมสุขภาพที่พึงประสงค์ เช่น การสวมหมวกกันน็อค ซึ่งขึ้นอยู่กับความพอใจในตนเอง (Intrinsic Rewards) และความพึงพอใจจากภายนอก (Extrinsic Rewards) เช่น การเป็นที่ยอมรับของกลุ่มเพื่อน

2) การประเมินการเผชิญปัญหา (Coping Response) ประกอบด้วยการรับรู้เกี่ยวกับความคาดหวังในประสิทธิผลของการตอบสนอง และคาดหวังในความสามารถของตนเองในการหลีกเลี่ยงอันตรายให้สำเร็จลงได้ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทิศทางที่พึงประสงค์ แต่ความคาดหวังในประสิทธิผลของการตอบสนองจะลดลงถ้ามีอุปสรรค เช่น ความไม่สะดวก ความยุ่งยาก ค่าใช้จ่ายที่มาก ตลอดจนความขัดแย้งกับวิถีการดำรงชีวิต

กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีแรงจูงใจเพื่อป้องกันโรค มีความเชื่อว่า แรงจูงใจเพื่อการป้องกันโรคจะกระทำได้ดีที่สุดเมื่อบุคคลเห็นว่าอันตรายต่อสุขภาพนั้นรุนแรง บุคคลมีความรู้สึกว่าตนอ่อนแอหรือเสี่ยงอันตรายนั้น เชื่อว่าการตอบสนองโดยการปรับตัว เป็นวิธีที่ดีที่สุดที่จะกำจัดอันตรายนั้น บุคคลมีความเชื่อมั่นในตนเองว่าจะสามารถปรับตัว เพื่อตอบสนองหรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนั้นได้อย่างสมบูรณ์ ผลที่ไม่พึงประสงค์จากการปรับตัวนั้นมีน้อย อุปสรรคเกี่ยวกับการปรับตัวหรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนั้นน้อย

ดังนั้น จุดเด่นของทฤษฎีนี้ คือ การสร้างแรงจูงใจให้บุคคลมีพฤติกรรมป้องกันเกิดขึ้นได้นั้น จะต้องเน้นในเรื่องค่านิยมของสิ่งที่เป็นเป้าหมายสุดท้ายที่พึงประสงค์ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพซึ่งเห็นได้ชัด เช่น ตัวอย่างการลดน้ำหนักโดยวิธีการออกกำลังกายหลายรูปแบบ เช่น การเต้นแอโรบิกควบคู่กับการควบคุมการบริโภคอาหาร ทฤษฎีนี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพของบุคคลและชุมชนได้ โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมโดยสอดคล้องกับหลักของทฤษฎี จะทำให้เกิดสุขภาวะที่เหมาะสมในชุมชนขึ้นได้

2.2.5. ทฤษฎีแรงสนับสนุนทางสังคม (Social Support Theory)

ทฤษฎีแรงสนับสนุนทางสังคม มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการสุขภาพหรือสุขภาวะของบุคคลและชุมชน เนื่องจากคนเราเกิดมาแล้วไม่ได้อยู่คนเดียวในสังคม ต้องมีการติดต่อพบปะกับบุคคลอื่นอยู่เสมอ บางคนอาจจะใกล้ชิดกันมาก บางคนอาจจะใกล้ชิดกันน้อย การติดต่อกันทำให้รู้จักกัน เกิดความสัมพันธ์กันจนเป็นเครือข่ายทางสังคม เช่น เพื่อนที่เรียนหนังสือ เพื่อนร่วมงานผู้นำชุมชนหรือสมาชิกชมรมต่างๆ การได้สื่อสารกันทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และได้สร้างความสนิทสนมคุ้นเคยทำให้มีโอกาสเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือกัน บางครั้งบุคคลหนึ่งอาจจะเป็นฝ่ายให้ความช่วยเหลือแก่ผู้อื่น แต่บางครั้งอาจจะเป็นผู้รับการสนับสนุนทางสังคม (Social Support) มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีที่เป็นผลมาจากการศึกษาทางสังคมจิตวิทยา ซึ่งพบว่า "การตัดสินใจส่วนใหญ่ของคนนั้นจะขึ้นอยู่กับอิทธิพลของบุคคล ผู้ซึ่งมีความสำคัญและมีอำนาจเหนือกว่าตัวเราอยู่ตลอดเวลา" (จริยา ปัณฑวังกูร 2550 : 121 -128) ซึ่งได้ถูกนำมาใช้ในการแก้ปัญหาพฤติกรรมสุขภาพ ทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต ต่อมามีผู้ใช้แรงสนับสนุนทางสังคมในการให้ผู้ป่วยปฏิบัติตามคำแนะนำของแพทย์ พยาบาลและเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในการรักษาโรค เช่น โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง การให้ผู้ป่วยรับประทานยาสม่ำเสมอ การมีพฤติกรรมที่เอื้ออำนวยต่อการรักษาโรค เช่น การออกกำลังกาย การงดสูบบุหรี่ เป็นต้น จากแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมซึ่งกล่าวว่า พฤติกรรมของบุคคลจะสามารถเปลี่ยนแปลงได้โดยการสนับสนุนจากครอบครัวของผู้ป่วยและบุคคลใกล้ชิดที่มีความสัมพันธ์กับผู้ป่วย ช่วยเตือนและให้ความช่วยเหลือสนับสนุนแก่ผู้ป่วย จะช่วยเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพไปในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม ซึ่งนำไปสู่การมีพฤติกรรมด้านอนามัยที่ดี

สรุปได้ว่า การสนับสนุนทางสังคม หมายถึงการที่บุคคลได้รับความช่วยเหลือจากเครือข่ายในสังคม ทั้งด้านวัสดุ สิ่งของ การเงินแรงงาน ข้อมูลข่าวสารตลอดจนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่แสดงออกให้เห็นว่า ผู้ที่ได้รับแรงสนับสนุนเชื่อว่าตนเองได้รับความรัก ความห่วงใย เกิดความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง มีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ผูกพันใกล้ชิดกัน แรงสนับสนุนทางสังคมจึงเป็นพลังทางสังคมที่ช่วยสนับสนุนให้บุคคลสามารถเผชิญกับภาวะวิกฤตได้อย่างเหมาะสม

2.2.5.1 แหล่งที่มาของแรงสนับสนุนทางสังคม

โดยปกติกลุ่มสังคม จัดแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆได้ 2 ประเภท คือ กลุ่มปฐมภูมิและกลุ่มทุติยภูมิ กลุ่มปฐมภูมิเป็นกลุ่มที่มีความสนิทสนมและมีสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกเป็นการส่วนตัวสูง กลุ่มนี้ได้แก่ ครอบครัว ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน ส่วนกลุ่มทุติยภูมิ เป็นกลุ่มสังคมที่มีความสัมพันธ์ตามแผนและกฎเกณฑ์ที่วางไว้ มีอิทธิพลเป็นตัวกำหนดบรรทัดฐานของบุคคลในสังคมกลุ่มนี้ ได้แก่

เพื่อนร่วมงาน กลุ่มวิชาชีพ และกลุ่มสังคมอื่นๆ ซึ่งในระบบแรงสนับสนุนทางสังคมถือว่า มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

Pender, Murdaugh and Parsons (2001 : 239 – 241) ได้แบ่งแหล่งของแรงสนับสนุนออกเป็น 5 ชนิด ดังนี้

1) กลุ่มที่มีความผูกพันกันตามธรรมชาติ (Natural Support Systems) ได้แก่ ครอบครัว ซึ่งเป็นกลุ่มแรงสนับสนุนทางสังคมระดับปฐมภูมิ เช่น บิดา และมารดา คอยดูแลช่วยเหลือบุตรให้กำลังใจ และให้คำแนะนำแก่บุตรหรือสมาชิกของครอบครัว

2) กลุ่มเพื่อน (Peer Support Systems) คนกลุ่มนี้ส่วนมากเคยได้รับประสบการณ์ที่มีผลกระทบที่รุนแรงในชีวิตประสบความสำเร็จในการปรับตัว และมีการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น ทำให้คนกลุ่มนี้มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกิดขึ้นในตนเอง จึงสามารถให้คำแนะนำในการแก้ปัญหาในส่วนที่คล้ายคลึงกับประสบการณ์ที่เขาเคยประสบมากับเพื่อนได้

3) กลุ่มองค์กรทางศาสนา (Organized Religious Support Systems) เป็นกลุ่มองค์กรที่มีการพบปะในสถานที่ทางกลุ่มศาสนาจัดให้ เพื่อให้การช่วยเหลือสนับสนุนบุคคลในศาสนานั้นๆ

4) กลุ่มองค์กรที่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือ หรือการให้ความช่วยเหลือขององค์กรทางวิชาชีพ (Organized Support Systems of Care Giving or Helping Professional) ได้แก่ กลุ่มผู้ดูแลสุขภาพ ผู้ช่วยเหลือที่มีทักษะ และการบริการที่เฉพาะเจาะจงที่ให้แก่ผู้รับบริการบุคคลจะแสวงหา กลุ่มสนับสนุนทางสังคมกลุ่มนี้ ก็ต่อเมื่อได้รับแรงสนับสนุนทางสังคมจากครอบครัว และเพื่อนไม่เพียงพอ หรือแรงสนับสนุนนั้นไม่ได้ผล กลุ่มบุคคลในวิชาชีพด้านสุขภาพ เช่น แพทย์ และพยาบาลจะเข้ามาให้การช่วยเหลือสนับสนุนในส่วนนี้ได้

5) กลุ่มองค์กรที่ไม่ใช่กลุ่มวิชาชีพด้านสุขภาพ (Organized Support Systems Groups Not Directed by Health Professional) ประกอบด้วย กลุ่มอาสาสมัคร และกลุ่มที่ให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกันกลุ่มอาสาสมัครเป็นกลุ่มที่ให้การช่วยเหลือบุคคลที่ไม่สามารถจะจัดหาบริการให้แก่ตนเองได้ ส่วนกลุ่มที่ให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นกลุ่มบุคคลที่พยายามเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของสมาชิก หรือส่งเสริมการปรับตัวไปจนถึงการเปลี่ยนแปลง ความเป็นอยู่ เช่น กลุ่มผู้มีปัญหาสุขภาพเรื้อรัง กลุ่มบุคคลที่เจ็บป่วยในระยะสุดท้ายของชีวิต หรือบุคคลที่ติดเชื้อเอดส์เหมือนกัน

สรุปได้ว่า แรงสนับสนุนทางสังคมมาจากกลุ่มคนในสังคม ซึ่งหากเป็นกลุ่มปฐมภูมิก็จะมีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกมากกว่ากลุ่มทุติยภูมิ เพราะกลุ่มปฐมภูมิเป็นความสัมพันธ์ที่เป็นลักษณะของเครือญาติ ส่วนกลุ่มทุติยภูมิเป็นลักษณะความสัมพันธ์ตามกฎเกณฑ์ระเบียบทางสังคม

2.2.5.2 ระดับของการให้แรงสนับสนุนทางสังคม

ระดับของการให้แรงสนับสนุนทางสังคมนั้น เป็นผลที่เกิดจากความแตกต่างของแหล่งที่มาของแรงสนับสนุนทางสังคม ซึ่งแนวคิดที่กล่าวถึงระดับของการให้แรงสนับสนุนที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางคือ แนวคิดของ Gottlieb (1985: 5) ซึ่งได้แบ่งระดับของแรงสนับสนุนทางสังคมออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้คือ

1) ระดับกว้าง (Macro level) เป็นการพิจารณาถึงการเข้าร่วมหรือการมีส่วนร่วมในสังคมอาจวัดได้จากความสัมพันธ์กับสถาบันในสังคม การเข้าร่วมกับกลุ่มต่างๆ ด้วยความสมัครใจและการดำเนินวิถีชีวิตอย่างไม่เป็นทางการในสังคม เช่น การเข้าร่วมกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ในสังคม ชุมชนที่เขา

อาศัยอยู่ อาทิ กลุ่มแม่บ้านเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ กลุ่มหนุ่มสาวพัฒนาหมู่บ้าน กลุ่มต้านภัยเอดส์ กลุ่มเลี้ยงสัตว์ปีก กลุ่มจักสาน กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เป็นต้น

2) ระดับกลุ่มเครือข่าย (Mezzo level) เป็นการมองที่โครงสร้าง และหน้าที่ของเครือข่ายสังคม ด้วยการพิจารณาจากกลุ่มบุคคลที่มีสัมพันธภาพอย่างสม่ำเสมอ เช่นกลุ่มเพื่อน กลุ่มบุคคลใกล้ชิดในสังคมเสมือนญาติ ชนิดของการสนับสนุนในระดับนี้ ได้แก่ การให้คำแนะนำ การช่วยเหลือด้านวัสดุสิ่งของ ความเป็นมิตร การสนับสนุนทางอารมณ์ และการยกย่อง

3) ระดับแคบ หรือระดับลึก (Micro Level) เป็นการพิจารณาความสัมพันธ์ของบุคคลที่มีความใกล้ชิดสนิทสนมกันมากที่สุด ทั้งนี้มีความเชื่อกันว่าคุณภาพของความสัมพันธ์มีความสัมพันธ์มากในเชิงปริมาณ คือ ขนาด จำนวน และความถี่ของความสัมพันธ์ หรือโครงสร้างของเครือข่าย ในการสนับสนุนในระดับนี้ได้แก่ สามี ภรรยา และสมาชิกในครอบครัวซึ่งมีความใกล้ชิดทางอารมณ์ การสนับสนุนทางจิตใจ และแสดงความรักและห่วงใย (Affective Support)

สรุปได้ว่าระดับของความสัมพันธ์ของแรงสนับสนุนทางสังคมนั่นมีทั้งระดับที่เป็นระบบของสังคมโดยรวมซึ่งเป็นระดับกว้างระดับเครือข่ายซึ่งเป็นผู้ที่มีปัญหาสุขภาพคล้ายกันมารวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาช่วยกันภายในกลุ่มและระดับแคบซึ่งเป็นแรงสนับสนุนที่เกิดเครือญาติเดียวกันซึ่งมีความสำคัญผู้ต่อผู้รับแรงสนับสนุนในด้านอารมณ์มากที่สุด

2.2.5.3 ชนิดของการสนับสนุนทางสังคม

Kahn (1979 : 85 – 94, อ้างถึงใน จริยา ปัณฑวังกูร 2550 : 124 -125) แบ่งการสนับสนุนทางสังคมออกเป็น 3 ชนิด คือ

1) ความผูกพันทางด้านอารมณ์และความคิด (Affection) เป็นการแสดงออกถึงอารมณ์ในทางบวกของบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลหนึ่งซึ่งจะแสดงออกในลักษณะของความผูกพันการยอมรับการเคารพหรือด้วยความรัก

2) การยืนยันและรับรองพฤติกรรมของกันและกัน (Affirmation) เป็นการแสดงออกถึงการเห็นด้วยการยอมรับปัญหาในความถูกต้องเหมาะสมทั้งในกระทำและความคิดของบุคคล

3) การให้ความช่วยเหลือ (AIB) เป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อบุคคลอื่นโดยการให้สิ่งของหรืออาจเป็นวัสดุเงินทองข้อมูลข่าวสารหรือเวลา

2.2.5.4 ผลของแรงสนับสนุนทางสังคมที่มีต่อสุขภาพ

มีรายงานการศึกษาวิจัยมากมายที่บ่งบอก ถึงความสัมพันธ์ระหว่างแรงสนับสนุนทางสังคมที่มีต่อสุขภาพอนามัย พอสรุปได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ

1) ผลต่อสุขภาพกาย แบ่งออกเป็น

(1) ผลโดยตรง จากรายงานผลการศึกษาของ Berkman and others (1992 : 186 – 204) ซึ่งติดตามผลในวัยผู้ใหญ่จำนวน 700 คน ที่อาศัยอยู่ในเมืองอลามีดา รัฐแคลิฟอร์เนีย เป็นเวลานาน 9 ปี โดยรวบรวมข้อมูล เกี่ยวกับความเป็นอยู่ทั่วไปของสุขภาพอนามัย และสถิติชีพที่สำคัญ รวมทั้งผู้ที่มีแรงสนับสนุนทางสังคมน้อย มีอัตราป่วยและตายมากกว่าผู้ได้รับแรงสนับสนุนทางสังคมมากถึง 2.5 เท่า ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในทุกเพศ ทุกเชื้อชาติ และทุกระดับเศรษฐกิจ

การศึกษาของ Berkman and others (1992 : 186–204) พบว่าผู้ป่วยเป็นวัณโรคความดันโลหิตสูง อุบัติเหตุ ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ขาดแรงสนับสนุนทางสังคม หรือถูกตัดขาดจากเครือข่ายแรง

สนับสนุนทางสังคม นอกจากนี้การศึกษาทางระบาดวิทยาสังคมยังพบว่าคนที่ขาดแรงสนับสนุนทางสังคม จะเป็นผู้ที่อยู่ในภาวะของการติดโรคได้ง่าย เนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงระบบต่อมไร้ท่อ และมีผลทำให้ภูมิคุ้มกันโรคลดลงอีกด้วยหรือถูกตัดขาดจากเครือข่ายของแรงสนับสนุนทางสังคม

(2) ผลต่อพฤติกรรมการปฏิบัติตามคำแนะนำในการรักษาพยาบาล (Compliance to Regimens) Pilisuk (1982 : 20) ได้ศึกษา พบว่าผู้ป่วยที่ปฏิบัติตามคำแนะนำของแพทย์ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีครอบครัวคอยให้การสนับสนุนในการควบคุมพฤติกรรม และผู้ป่วยที่มีแรงสนับสนุนทางสังคมมากจะเป็นผู้ที่ปฏิบัติตามคำแนะนำมากกว่าผู้ที่มีแรงสนับสนุนทางสังคมน้อย

(3) ผลต่อพฤติกรรมการป้องกันโรค จากการศึกษาของ Cobb (1976 : 300 – 314) ได้รายงานผลการศึกษาถึงพฤติกรรมการป้องกันโรคและส่งเสริมสุขภาพ เช่น การตรวจสุขภาพร่างกายประจำ การออกกำลังกาย การบริโภคอาหาร พบว่า ผู้ที่มีแรงสนับสนุนทางสังคมจะมีพฤติกรรมการป้องกันโรค และส่งเสริมสุขภาพดีกว่าผู้ที่มีแรงสนับสนุนทางสังคมน้อย

2) ผลต่อสุขภาพจิต ดังนี้ คือ ผลของแรงสนับสนุนทางสังคมที่มีต่อสุขภาพจิต มีลักษณะเช่นเดียวกับสุขภาพกาย คือ พบว่าแรงสนับสนุนทางสังคมเป็นสิ่งที่ช่วยเพิ่มความสามารถในการต่อสู้กับปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตบุคคลช่วยลดความเจ็บป่วยอันเนื่องมาจากความเครียดและช่วยลดความเครียด ซึ่งจะมีผลต่อการเพิ่มความต้านทานโรคของบุคคลได้อีกด้วยนอกจากนี้ ความสำคัญของแรงสนับสนุนจากแหล่งปฐมภูมิ ซึ่งได้แก่ ครอบครัว ญาติพี่น้องมีความสำคัญต่อการเจ็บป่วยและพฤติกรรมอนามัยของบุคคลเป็นอย่างยิ่ง ส่วนแรงสนับสนุนจากแหล่งทุติยภูมิถือว่ามีความสำคัญในฐานะผู้ให้บริการทางด้านสุขภาพ ได้แก่ แพทย์ พยาบาล เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และบุคคลอื่นๆ เช่น ผู้นำชุมชน หรือแกนนำชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุข ครู พระ นักบวช ซึ่งมีความสำคัญรองลงมา ในการสนับสนุนข้อมูลข่าวสาร และให้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ

กล่าวโดยสรุป แรงสนับสนุนทางสังคม มีความสำคัญต่อภาวะของสุขภาพของคนในสังคม ทั้งเพื่อการธำรงไว้ของภาวะสุขภาพในยามปกติ การส่งเสริมสุขภาพและในสภาวะที่ เกิดการเจ็บป่วย ซึ่งแรงสนับสนุนจากครอบครัวและเครือญาติมีความสำคัญต่อการปฏิบัติพฤติกรรมอนามัยทั้งยามปกติและยามเจ็บป่วยมากที่สุด ส่วนแรงสนับสนุนจากแหล่งทุติยภูมิส่วนใหญ่ให้ความสำคัญด้านการให้ข้อมูลข่าวสารมากกว่า

2.2.6. แนวคิดเกี่ยวกับระบบกรรมสิทธิ์และสิทธิชุมชน

การพัฒนาเพื่อนำประเทศไปสู่ความทันสมัยตามแนวตะวันตกส่งผลให้การจัดความสัมพันธ์ทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจและทรัพยากรของไทยซึ่งมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและมีการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมแบบอุปถัมภ์อันมีรากฐานเป็นคุณธรรมเป็นตัวตั้งถูกทำลายลง ระบบทุนนิยมได้เข้ามาแทนที่อย่างเต็มตัว มีการปรับโครงสร้างเพื่อให้เสริมและรองรับความทันสมัย โดยเฉพาะการปรับโครงสร้างในการจัดการทรัพยากรที่ทำเป็นลำดับขั้น โดยการสถาปนาอำนาจรัฐเหนือทรัพยากรที่เป็นของท้องถิ่นหรือชุมชนมาก่อน ด้วยการออกกฎหมายนิยามกรรมสิทธิ์ของรัฐเหนือทรัพยากรทั้งหมด จัดทำแผนที่อ้างเขตแดน รวมทั้งการจัดตั้งกลไกเข้าควบคุมทรัพยากร เปิดช่องให้เอกชนเข้าใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่รัฐช่วงชิงมาจากท้องถิ่นโดยการสร้างระบบกรรมสิทธิ์เอกชน(Private property rights) เหนือทรัพยากร เช่น เอกสารสิทธิ์ที่ดิน หรือการให้เอกชนเช่าทรัพยากร นอกจาก

กรรมสิทธิ์การจัดการทรัพยากรตามแบบรัฐแล้ว ยังมีความคิดเห็นที่แตกต่างและมีความหลากหลายในเรื่องกรรมสิทธิ์ในทรัพยากรที่เพิ่มขึ้นอีก (สายรุ้ง สิงห์เรือง 2551: 10-21)

ลักษณะพื้นฐานของแนวคิดเรื่อง "สิทธิมนุษยชน" ได้ 5 ประการ คือ

1) ระบบกรรมสิทธิ์ร่วม และการจัดการเชิงซ้อน กล่าวคือ สิทธิชุมชนวางอยู่บนพื้นฐานของระบบกรระมสิทธิร่วมของชุมชน ซึ่งเป็นระบบกรรรมสิทธิ์ที่มีรากเหง้าและพัฒนาการที่แตกต่างไปจากแนวคิดเรื่องกรรมสิทธิ์ตามระบบกฎหมายที่แบ่งแยกกรรมสิทธิ์เพียง 2 ลักษณะ คือ ทรัพย์สินของรัฐ(state property) และทรัพย์สินส่วนบุคคล (private property) เท่านั้น ในทางตรงข้ามระบบกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนเป็นแนวคิดเกี่ยวกับระบบการจัดสิทธิในทรัพยากรที่วางอยู่บนหลักการของ "สิทธิการใช้"

2) สิทธิชุมชนมีลักษณะพลวัติ กล่าวคือ การจัดการทรัพยากรโดยชุมชนมิได้เป็นปรากฏการณ์ที่หยุดนิ่งไร้ความเคลื่อนไหว หากแต่เป็นการปรับตัวของการจัดการทรัพยากรภายในชุมชนโดยสัมพันธ์กับเงื่อนไขภายนอกในระดับมหภาค อย่างไรก็แล้วแต่แม้ว่ารัฐได้เข้าไปผูกขาดการจัดการและลิดรอนศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง แต่ชาวบ้านในหลายพื้นที่ยังคงสามารถใช้กฎเกณฑ์ตามจารีตประเพณีเดิมเพื่อจัดการทรัพยากรได้อย่างยั่งยืน บางแห่งได้สร้างกฎเกณฑ์ขึ้นมาใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง และระบบนิเวศ ที่สร้างแรงกดดันต่อทรัพยากรเพิ่มขึ้นได้อย่างเหมาะสม ด้วยเหตุนี้เองสิทธิชุมชนจึงไม่ใช่ปรากฏการณ์ที่หยุดนิ่ง หากแต่มีพลวัตและการปรับเปลี่ยนได้อย่างสอดคล้องกับบริบทและเงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลา

3) สิทธิมนุษยชนเกี่ยวข้องกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ กล่าวคือ สิทธิชุมชนเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่มีลักษณะเป็นองค์รวมและรอบด้าน โดยผ่านวิธีคิดที่เป็นระบบอย่างมีเหตุผล วิธีคิดดังกล่าวพัฒนาขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติมาเป็นเวลานานมีพัฒนาการและพลวัตของตนเองและเกี่ยวข้องกับบริบททางประวัติศาสตร์ วิธีคิดดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นอุดมการณ์อำนาจ ซึ่งเป็นพื้นฐานในการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสังคม เป็นพื้นฐานในการวางกฎระเบียบข้อบังคับและจารีตประเพณีต่างๆ เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน อุดมการณ์อำนาจดังกล่าวมีการผลิตซ้ำผ่านความเชื่อโดยสมาชิกของชุมชนรุ่นต่อรุ่น มีการเปลี่ยนและประยุกต์ใหม่ตามสถานการณ์และเงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นหากชุมชนใดถูกละเมิด เช่น ถูกกล่าวอ้างว่าเป็นผู้บุกรุกทำลายธรรมชาติ ทั้งๆที่พวกเขามีวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสันติ พวกเขาจึงมีสิทธิตามธรรมชาติที่จะปลดปล่อยตนเองออกจากข้อกล่าวหาและการใช้อำนาจครอบงำจากภายนอก โดยการแสดงออกทางวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆโดยนัยดังกล่าวสิทธิชุมชนจึงหมายถึงสิทธิในการต่อสู้เพื่อดำรงรักษาศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของชนทุกกลุ่ม

4) สิทธิชุมชนมีฐานะเป็นขบวนการทางสังคม เพื่อเรียกร้องการมีส่วนร่วม ซึ่งอาจเป็นการสืบทอดวิถีปฏิบัติและจารีตประเพณีในการอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชนมาแต่เดิม หรืออาจเป็นขบวนการที่เกิดใหม่ อันเป็นผลมาจากการรวมตัวกันของชาวบ้านในชุมชน เพื่อต่อต้านการแทรกแซงจากภายนอก

5) สิทธิชุมชนเกี่ยวข้องกับทางเลือกของการพัฒนา ซึ่งหมายถึงสิทธิในการแสวงหาทางเลือกเพื่อกำหนดทิศทางในการพัฒนาตนเอง บนพื้นฐานของวัฒนธรรมและจารีตประเพณีอันหลากหลายของชุมชนท้องถิ่น สิทธิชุมชนหมายถึง สิทธิในการกำหนดชีวิตตนเองและการกำหนดทิศทางของการพัฒนาสังคม โดยมุ่งส่งเสริมอำนาจท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนามากขึ้น

สำหรับประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนนั้น จากงานวิจัยเรื่องสิทธิของบุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนของกิตติศักดิ์ ปรกติ (2550 : 53-54) กล่าวว่า ความหมายและความเป็นมาของสิทธิชุมชนยังไม่เป็นที่เข้าใจกันกว้างขวางนัก แม้ในแวดวงนักนิติศาสตร์ไทยก็ยังเข้าใจไขว้เขวว่าสิทธิชุมชน (Communities Right) เป็นสิทธิที่ไม่ใช่ของเอกชนแต่ละคนและไม่ใช่สิทธิของรัฐ ในขณะที่นักนิติศาสตร์ของยุโรปและสหรัฐอเมริกาได้ยอมรับสิทธิชุมชนในฐานะที่เป็นสิทธิรวมหมู่หรือสิทธิส่วนรวมของชุมชน(Collective Right)มานานแล้ว เพียงแต่ในปัจจุบันสิทธิชนิดนี้ได้คลายความสำคัญลงไป เพราะการขยายตัวของระบบกรรมสิทธิ์เอกชน ความหมายของสิทธิชุมชนในการวิจัยนี้ หมายถึง สิทธิชุมชนหรือสิทธิของประชาชนที่รวมกันเป็นกลุ่มก้อนและดำเนินชีวิตร่วมกันภายใต้แบบแผนการปกครองที่แน่นอนอย่างใดอย่างหนึ่งในความหมายอย่างกว้างขวางซึ่งหมายรวมทั้งชุมชนทั่วไป ชุมชนท้องถิ่น(Local Community)และชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม(Traditional Local Community)ในฐานะที่เป็นหมู่คณะที่ดำเนินชีวิตร่วมกันและเป็นที่รับรู้แก่สาธารณชนในลักษณะที่ได้รับการยอมรับว่ามีตัวตนและมีความสามารถมีสิทธิในทางใดทางหนึ่ง ความเห็นเรื่องสิทธิชุมชนของนักวิชาการที่สอดคล้องคือ บวรศักดิ์ อุวรรโณ (2536) กล่าวว่า ในประเทศไทยเริ่มมีการถกเถียงและการให้ความสนใจเมื่อประมาณกว่าหนึ่งทศวรรษผ่านมา ซึ่งเป็นผลมาจากกระแสชุมชนนิยมภายใต้ระบบเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์ และความไม่พอใจระบบการจัดการทรัพยากรแบบรวมศูนย์ของรัฐ การถกเถียงโดยส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องสิทธิของชุมชนในการมีส่วนร่วมใช้และจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่การถกเถียงดังกล่าวดูเหมือนว่ายังไม่มีข้อยุติที่เกี่ยวกับความหมายและขอบเขตของสิทธิชุมชน การนิยามส่วนใหญ่จะเน้นสิทธิชุมชนที่ตั้งอยู่บนจารีตประเพณีและธรรมเนียมปฏิบัติที่มีมาช้านาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจารีตประเพณีในเรื่องการใช้และการจัดการทรัพยากรร่วมกัน คำนิยามที่มักถูกอ้างอิง เช่น สิทธิชุมชน หมายถึง “สิทธิที่ไม่ใช่ส่วนของบุคคลของประชาชนแต่ละคน และไม่ใช่ของรัฐ แต่เป็นสิทธิของชุมชนที่จะจัดการ ใช้ประโยชน์และมีหน้าที่บำรุงรักษาเหนือทรัพยากร”

การให้ความสำคัญเรื่องสิทธิมนุษยชนปรากฏเด่นชัด ถูกยกระดับให้เป็นกฎหมาย เพราะในช่วง 20-30 ปีที่ผ่านมา มีการขัดแย้งกันมากในเรื่องการใช้ทรัพยากร และด้วยเหตุนี้จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ต้องจึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ต้องปฏิบัติไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญปี 2540 ในมาตรา 46 ที่บัญญัติไว้ว่า “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ” และมาตรา 56 ที่บัญญัติว่า “สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครองส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงอยู่ได้ปกติและต่อเนื่อง ในสิ่งแวดล้อมที่จะ

ไม่ก่อให้เกิดอันตราย ต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพหรือคุณภาพชีวิตของตนย่อมได้รับการคุ้มครอง ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ"

การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อสิ่งแวดล้อมจะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม รวมทั้งได้ให้องค์กรอิสระซึ่งประกอบด้วยตัวแทนองค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

สิทธิของบุคคลที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์การอื่นของรัฐ เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายตามวรรคหนึ่งและวรรคสองย่อมได้รับการคุ้มครอง"

อย่างไรก็ตาม มาตรา 46 ของกฎหมายรัฐธรรมนูญยังมีปัญหาเรื่องการตีความและความเข้าใจเรื่องสิทธิชุมชน กิติศักดิ์ ปรกติ(คำบรรยาย การสัมมนาวิชาการเรื่อง "ความขัดแย้งในชุมชนอันเนื่องจากสิทธิชุมชน กับผลประโยชน์ของชาติ" มองสิทธิชุมชนในแง่ของกฎหมายในเรื่องทรัพยากรกับสิทธิชุมชน เกิดขึ้นจากสิทธิชุมชนที่มีอยู่แต่ยังไม่ได้รับการยอมรับเป็นกฎหมาย แต่ในกฎหมายรัฐธรรมนูญมาตรา 46 บัญญัติไว้ในตอนท้ายว่า "ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ" จึงทำให้เกิดข้อขัดแย้งทางกฎหมายขึ้น ปัญหาอยู่ที่เรื่องของความเข้าใจ กล่าวคือการไม่เข้าใจตั้งแต่ต้นว่าสิทธิชุมชนยังมีอยู่ พึงได้รับการเคารพ ยอมรับ และสามารถบังคับใช้ได้ แต่ไม่มีกฎหมายเป็นลายลักษณ์อักษร ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจึงเป็นเรื่องของการยอมรับการมีอยู่ของสิทธิชุมชน เป็นความขัดแย้งในการจัดการความรู้ ความขัดแย้งในการจัดการที่จะรักษาความรู้สึกรู้รักสามัคคีในประเทศ ความขัดแย้งในเรื่องของการคุ้มครองความเชื่อถือต่อกัน เพราะหน่วยงานของรัฐ องค์กรของรัฐปล่อยปละละเลยให้มีการใช้กลวิธีต่างๆที่ทำให้เกิดการละเมิดสิทธิชุมชนเพราะหน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับอำนาจรัฐนั้นล้วนแล้วแต่ช่วยเหลือกัน ดังนั้น การจัดการองค์ความรู้เรื่องของสิทธิชุมชนจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องเร่งดำเนินการ เพราะความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้นไม่ได้เป็นข้อขัดแย้งทางกฎหมาย เพราะข้อขัดแย้งทางกฎหมายแก้ไขได้ ดังตัวอย่างในหลักประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในมาตรา 4 มีกฎหมายเขียนไว้ชัดเจนว่า "การใช้กฎหมายถ้าเป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษรตามกรณีที่ต้องตามบทบัญญัติหรือความมุ่งหมายของกฎหมายนั้น ถ้าไม่มีกฎหมายลายลักษณ์อักษร ให้ใช้กฎหมายจารีตประเพณี"

กล่าวได้ว่าเรื่องสิทธิชุมชนเป็นเรื่องที่สำคัญ แต่ไม่ค่อยถูกกล่าวถึงในสังคมมากนัก ถึงแม้ว่าในรัฐธรรมนูญปี 2540 จะเปิดพื้นที่การจัดการแก้ไขปัญหาเรื่องสิทธิชุมชนไว้ให้ก็ตามแต่ก็ยังไม่ถูกนำไปปฏิบัติอย่างจริงจัง เนื่องจากในสังคมปัจจุบันได้เน้นย้ำและให้ความสำคัญกับการอ้างสิทธิตามกฎหมายของคนและชุมชนต่างๆเป็นกระแสหลัก ผนวกกับกฎหมายรัฐธรรมนูญปี 2540 มาตรา 46 เรื่องสิทธิชุมชนยังมีความไม่แน่นอนในเรื่องการตีความทางกฎหมายและยังไม่มีกฎหมายลูกออกมารองรับการปฏิบัติอย่างชัดเจน สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดปัญหาตามมาอย่างมากมาย โดยเฉพาะในเรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกอ้างสิทธิในการครอบครองและการใช้ประโยชน์ดังนั้นแนวคิดสิทธิชุมชนจึงรวมถึงความต้องการที่จะเบียดแทรกเข้าไปสู่การจัดการทรัพยากร โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม

ระบบกรรมสิทธิ์และสิทธิชุมชน เป็นการจัดการในเรื่องสิทธิ ในที่นี้คือสิทธิในการจัดการเรื่องทรัพยากร ที่รวมทั้งสิทธิการครอบครองเป็นเจ้าของ สิทธิการใช้และสิทธิในการบริหารจัดการที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง การกำหนดหรือตั้งกติกาการจัดการเรื่องสิทธิโดยไม่ได้คำนึงถึงความเป็นธรรม

การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กฎจารีตประเพณี เป็นต้นเหตุของความขัดแย้งที่ปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไปในสังคม

2.2.7. แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างพลังอำนาจของกิบสัน

2.2.7.1 ความหมาย

การเสริมสร้างพลังอำนาจ (empowerment) มาจากภาษาลาตินว่า "potere" (to be able) หรือ "เราทำได้" (Gibson, 1991 : 354)

จากการทบทวนวรรณกรรมมีผู้ให้ความหมายและเสนอแนวคิดของการเสริมสร้างพลังอำนาจไว้หลายท่านดังนี้

กิปสัน (Gibson, 1991: 354) กล่าวว่าการเสริมสร้างพลังอำนาจ เป็นกระบวนการการช่วยเหลือบุคคลในการควบคุมปัจจัยต่างๆที่มีผลต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิต ซึ่งทำให้บุคคลมีพำลัง มีความผาสุกและตระหนักในศักยภาพของตนเองในการรักษาสุขภาพ การเสริมสร่งพลังอำนาจจะช่วยให้บุคคลสามารถเข้าถึงแหล่งประโยชน์ต่างๆ ทั้งในส่วนบุคคลและสังคมมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับสุขภาพของตนเอง ครอบครัว และชุมชน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

พจนานุกรมเวบสเตอร์ (Webster's New World Dictionary of the American Language) ให้ความหมายของการเสริมสร้างพลังอำนาจว่า เป็นกระบวนการเกี่ยวกับการให้อำนาจ และอีกความหมายหนึ่งคือเป็นผลลัพธ์ของการให้อำนาจ โดยการแสดงออกถึงคุณสมบัติของการมีอำนาจในการควบคุมจัดการ การเข้าไปถึงอิทธิพล และการใช้ทรัพยากรหรือความรู้ ความสามารถของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Guralnik, 1970 อ้างถึงใน พิกุล นันทชัยพันธ์, 2540: 4)

รวมพร คงกำเนิด (2543: 119) กล่าวว่าการเสริมสร้างพลังอำนาจ เป็นกระบวนการที่ช่วยเสริมสร้างความสามารถ และพัฒนาศักยภาพของบุคคล ครอบครัว หรือชุมชน ในการควบคุมปัจจัยต่างๆที่มีผลต่อสุขภาพและชีวิต เพื่อให้เขาเหล่านั้นมีพลัง มีความผาสุก และมีอำนาจมากขึ้นในการตัดสินใจการเลือกใช้แหล่งประโยชน์ต่างๆ และดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อรักษาไว้ซึ่งสุขภาพที่ดีทั้งร่างกาย และจิตใจ ซึ่งกระบวนการนั้นมีขั้นตอนเพื่อการเรียนรู้จากข้อมูลต่างๆ และประสบการณ์ตรง ในการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง ควบคุมตนเอง โดยมีการใช้พลังอำนาจได้อย่างเต็มศักยภาพ

อรพรรณ ลือบุญธวัชชัย (2541: 17) ให้ความหมายของการเสริมสร้างพลังอำนาจว่าเป็นการพยายามที่จะทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกมั่นคง มั่นใจ ยึดมั่นผูกพัน และมุ่งมั่นในการบรรลุเป้าหมายของตนเองและหน่วยงาน เพื่อการปฏิบัติหรือกระทำภารกิจหนึ่งให้ประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพด้วยตนเอง ในการที่บุคคลจะเกิดความรู้สึกมั่นคงทางจิตใจ ยึดมั่นผูกพันต่อตนเองต่อหน่วยงาน เพื่อให้สามารถกระทำกิจกรรมต่างๆได้ด้วยตนเอง บุคคลจะต้องมีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองสามารถกระทำภารกิจต่างๆได้สำเร็จ บุคคลต้องได้รับการยอมรับสนับสนุนส่งเสริมทั้งกำลังกาย กำลังใจ กำลังความคิด และมีอิสระในการตัดสินใจกระทำการต่างๆด้วนตนเอง

ฮอวค์ (Hawks, 1992 อ้างถึงใน บุญใจ ศรีสถิตย์นรากูล, 2539: 1-2) กล่าวว่าการเสริมสร้างพลังอำนาจ เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 2 คนหรือมากกว่า โดยฝ่ายหนึ่งเป็นผู้เสริมสร้างอำนาจ(empowers) อีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้รับการเสริมสร้างอำนาจ (empowered) โดยต่างฝ่ายจะต้องร่วมกันตระเตรียมแหล่งความรู้ทรัพยากรต่างๆ (resources) วิธีการ (tool) และสภาพแวดล้อม

(environment) รวมทั้งศึกภูมิหลัง(background) ของแต่ละฝ่าย เพื่อฝ่ายเสริมสร้างอำนาจจะได้นำมาพัฒนา เสริมสร้างและเพิ่มพูนความสามารถ และประสิทธิผลในการปฏิบัติงานให้กับฝ่ายผู้รับการเสริมสร้างอำนาจ และฝ่ายรับการเสริมสร้างอำนาจ จะได้มีความพร้อมที่จะรับการเสริมสร้างอำนาจ

สรุปได้ว่าการเสริมสร้างพลังอำนาจ คือ กระบวนการในการช่วยเหลือบุคคลเกี่ยวกับการควบคุมปัจจัยต่างๆที่มีผงต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิต โดยการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 2 คนโดยฝ่ายหนึ่งเป็นผู้เสริมสร้างพลังอำนาจ ซึ่งต่างฝ่ายจะต้องร่วมกันตระเตรียมแหล่งความรู้ ทรัพยากรต่าง วิธีการ และสภาพแวดล้อม รวมทั้งศึกษาภูมิของแต่ละฝ่าย ทำให้บุคคลนั้นมีพลัง มีความผาสุกและตระหนักในศักยภาพของตนเกี่ยวกับการรักษาสุขภาพ มีอิสระในการตัดสินใจ สามารถควบคุมตนเองได้ ผลลัพธ์ที่ตามมาก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสุขภาพของตนเอง ครอบครัว และชุมชน

2.2.7.2 กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจ

กิปสัน (Gibson, 1995: 1201-1210) ได้ทำการศึกษากระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจของมารดาจำนวน 12 รายที่ให้การดูแลบุตรที่มีอาการเจ็บป่วยเรื้อรัง ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ รวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การบันทึก การสัมภาษณ์ ระยะเวลาที่ทำการศึกษาทั้งหมด 12 เดือน สรุปกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจ ได้ว่า ปัจจัยที่ทำให้บุคคลมีกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจก็คือ ความมุ่งมั่นทุ่มเท(commitment) ความผูกพัน (bond) และความรัก (love) ของบุคคลที่มีต่อเรื่องนั้นๆ ส่วนปัจจัยที่เกี่ยวข้องหรือมีอิทธิพลต่อกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจของบุคคล ได้แก่ ความเชื่อส่วนบุคคล (beliefs) ค่านิยม (values) ประสบการณ์(experience) การสนับสนุนทางสังคม (social support) และเป้าหมายในชีวิต (determination) โดยมีความคับข้องใจ (frustration) ความขัดแย้ง ปัญหาหรืออุปสรรค เป็นปัจจัยที่ทำให้บุคคลเข้าสู่ขั้นตอนต่างๆของกระบวนการ 4 ขั้นตอน คือ 1) การค้นพบสภาพการณ์จริง 2)การสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ 3)การตัดสินใจละลงมือปฏิบัติ 4) การคงไว้ซึ่งการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ จนทำให้เกิดความสามารถในการควบคุมตนเอง ซึ่งทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ตามมา คือ ความรู้สึกสำเร็จในสถานการณ์ของตนเอง ความพึงพอใจในตนเอง การพัฒนาตนเอง การมีเป้าหมายในชีวิต

2.2.7.3 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจ

ตามแนวคิดของกิปสัน (Gibson, 1995) นั้น ปัจจัยที่ทำให้บุคคลมีกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจก็คือ ความมุ่งมั่นทุ่มเท (commitment)ความผูกพัน(bond) และความรัก (love) ของบุคคลที่มีต่อเรื่องนั้นๆ ส่วนปัจจัยที่เกี่ยวข้องหรือมีอิทธิพลต่อกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจของบุคคล ได้แก่ ความเชื่อส่วนบุคคล (beliefs) ค่านิยม(values) ประสบการณ์ (experience) การสนับสนุนทางสังคม (social support) และเป้าหมายในชีวิต (determination) โดยมีความคับข้องใจ (frustration) ความขัดแย้ง ปัญหาหรืออุปสรรค เป็นปัจจัยที่ทำให้บุคคลเข้าสู่ขั้นตอนต่างๆของกระบวนการ ซึ่งการที่บุคคลมีความรักต่อบุคคลอื่น พร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือ และพบว่าเมื่อบุคคลมีกำลังใจและสามารถกระทำทุกวิถีทาง เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งดังกล่าวและการที่บุคคลจะสามารถเข้าสู่กระบวนการการเสริมสร้างพลังอำนาจได้มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับปัจจัยซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีอิทธิพลต่อกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจของบุคคลนั้น ประกอบด้วยปัจจัยภายใน (intrapersonal factor) และปัจจัยระหว่างบุคคล (interpersonal factor)

1) ปัจจัยภายในบุคคล ได้แก่

(1) ค่านิยม (values) ค่านิยมของตนเอง มีความรักในตนเอง ซึ่งนับว่าเป็นปัจจัยภายในบุคคลที่เป็นพื้นฐานของความรับผิดชอบในการที่จะดูแลตนเอง

(2) ความเชื่อ (beliefs) เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลอย่างมากในการที่จะช่วยให้บุคคลสามารถจัดการกับปัญหา อุปสรรค และความยากลำบากในการดูแลที่เกิดขึ้น การที่บุคคลมีความเชื่อที่ดีต่อการดูแลหรือเชื่อว่าการให้การพยาบาลที่มีประสิทธิภาพจะช่วยให้อาการเจ็บป่วยของตนเองดีขึ้น

(3) เป้าหมายในชีวิต (determination) เกิดจากากรที่บุคคลมีพลังความเข้มแข็งและแรงจูงใจ ที่จะกระทำพฤติกรรมต่างๆเพื่อไปสู่เป้าหมาย โดยพยายามทำทุกอย่างเพื่อให้ตนเองได้รับสิ่งที่ดีที่สุดแม้ว่าจะมีอุปสรรค ซึ่งปัจจัยที่กล่าวมาทั้งหมดจะส่งผลต่อการเกิดกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจทุกขั้นตอน

(4) ประสบการณ์ส่วนบุคคล (experience) ประสบการณ์ที่ผ่านมาเป็นสิ่งสำคัญต่อกระบวนการการเสริมสร้างอำนาจ ซึ่งรวมถึงประสบการณ์ในสถานการณ์ต่างๆที่ผ่านมา และประสบการณ์ที่บุคคลได้รับจากการศึกษา อ่านจากตำรา วารสารวิชา ซึงจะช่วยให้บุคคลมีแนวทางสำหรับการจัดการควบคุมสถานการณ์

2) ปัจจัยระหว่างบุคคล คือการสนับสนุนทางสังคม (social support) จากหลายๆแหล่งด้วยกัน ได้แก่ คู่สมรส สมาชิกในครอบครัว บุคคลสำคัญในชีวิต รวมถึงญาติ ซึ่งมีส่วนสนับสนุนให้ความรู้ ให้คำแนะนำ ให้กำลังใจ ให้การประคับประคองและให้ความมั่นใจในการที่จะดูแลตนเองจากเจ้าหน้าที่ทีมสุขภาพ โดยการให้ข้อมูลเกี่ยวกับสุขภาพและการรักษา การได้รับการรักษาจากแพทย์ผู้เชี่ยวชาญ และเจ้าหน้าที่ทีมสุขภาพที่ให้การดูแลแล้วมีอาการเจ็บป่วยทุเลาลง การที่พยาบาลช่วยพุดคุยกับแพทย์ผู้รักษา การได้รับการยอมรับจากทีมสุขภาพ ตลอดจนการได้รับการบริการส่งต่อในชุมชน หรือการดูแลที่บ้าน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ทีมสุขภาพ

2.2.7.4 ขั้นตอนการเสริมสร้างพลังอำนาจ

กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจ อยู่บนพื้นฐานของการมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันละกัน มีกี่ทำงานร่วมกัน และการมีส่วนร่วม (Gibson, 1991) ซึ่งจากการศึกษาของกิบสัน (Gibson, 1993) ได้แบ่งระยะของการเสริมสร้างพลังอำนาจไว้ 4 ระยะ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การค้นพบสภาพการณ์จริง (discovering reality)

การค้นพบสภาพการณ์จริง เป็นขั้นตอนแรกของกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจ เป็นการพยายามทำให้ญาติผู้ดูแลยอมรับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนตามสภาพที่เป็นจริง ทำความเข้าใจข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง ในขั้นนี้จะมีการตอบสนองของบุคคล 3 ด้าน คือ ด้านอารมณ์(emotionally) ด้านสติปัญญาการรับรู้(cognitive) และด้านพฤติกรรม(behaviorally)

การตอบสนองด้านอารมณ์(emotional responses) เมื่อบุคคลรับรู้และตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น ก็จะเกิดความรู้สึกสับสน ไม่แน่ใจ ต่อต้าน วิตกกังวล กระวนกระวาย กลัวโกรธ ซึ่งอาการทั้งหมดเกิดจากการที่บุคคลไม่สามารถยอมรับกับปัญหาที่เกิดขึ้นในสภาพความยุ่งยากซับซ้อนของปัญหา ความไม่สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้ รวมทั้งการขาดความรู้ ความเข้าใจในการดูแลที่จะเกิดขึ้นต่อไป

การตอบสนองทางสติปัญญาการรับรู้(cognitive responses) เมื่อบุคคลรู้สึกสูญเสียความรู้สึกสามารถหรือไม่มั่นใจ ระยะนี้บุคคลจะแสวงหาความช่วยเหลือจากสิ่งรอบข้าง โดยการหาข้อมูลความรู้ให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ไม่ว่าจะเป็นการอ่านหนังสือ วารสารทางวิชาการ การถามจากแพทย์ พยาบาล ผู้ป่วยคนอื่นที่ประสบเหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกัน เพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจเหตุการณ์และสถานการณ์ทั้งหมดที่เกิดขึ้น ในระยะนี้บุคคลจะใช้ข้อมูลความรู้ทั้งหมดที่ได้จากการแสวงหาจากแหล่งต่างๆมาใช้ประกอบการตัดสินใจ ในการแก้ปัญหาและสถานการณ์ต่างๆ

การตอบสนองต่อพฤติกรรม(behavioral response) โดยบุคคลจะรับรู้และตระหนักว่าการดูแลตนเองเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของตน การที่บุคคลคิดว่าสิ่งที่ทำได้เป็นสิ่งที่ดีที่สุดที่สามารถทำได้ขณะนี้ มองปัญหาที่เกิดขึ้นในแง่ดี และพยายามทำความเข้าใจกับปัญหาและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจนสามารถรู้ชัดว่าสิ่งที่ตนเองต้องการการดูแลอย่างแท้จริงคืออะไร เกิดความเข้าใจ ชัดเจนในการดูแล และตระหนักถึงความสำคัญของตนเอง ใช้ประสบการณ์การแก้ปัญหาที่ผ่านมาประยุกต์กับสถานการณ์ใหม่ ในขั้นนี้การกระทำของบุคคลจะได้รับข้อมูลย้อนกลับจากบุคคลที่เกี่ยวข้องว่าการวิตกกังวลจนเกินไป จะทำให้รู้สึกสับสน คับข้องใจ และไม่มั่นใจ จนในที่สุดจะตระหนักได้เองถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นและการกระทำของตน และจะเริ่มเปลี่ยนความคิดว่า ถ้าเปลี่ยนมาคิดในแง่ดี ปัญหาทุกอย่างก็จะสามารถแก้ไขได้ดีกว่า ดังนั้นบุคคลจะพยายามปรับตัวโดยคิดในแง่ดี และจะกระทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อให้การดูแลผู้ป่วยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ขั้นตอนที่ 2 การสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ(critical reflection)

การสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ ให้ญาติผู้ดูแลได้ทบทวนเหตุการณ์ สถานการณ์อย่างรอบคอบ เพื่อตัดสินใจและจัดการกับปัญหาในการดูแลได้อย่างเหมาะสม เป็นการฝึกทักษะในการทำความเข้าใจกับสถานการณ์ปัญหา การแสวงหาทางเลือก การพินิจพิจารณาอย่างมีวิจารณญาณ เพื่อให้เกิดมุมมองใหม่ เมื่อบุคคลสามารถค้นพบปัญหาตามสภาพการณ์จริง และเกิดความรู้สึกคับข้องใจในการดูแล จะส่งผลให้บุคคลได้พัฒนาตนเองขึ้น ช่วยให้กลับมองปัญหา ประเมินและพินิจพิเคราะห์ถึงสถานการณ์หรือสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งหมดในแง่มุมต่างๆ ให้เกิดความเข้าใจชัดเจนเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาและการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ในขั้นนี้จะช่วยให้เกิดการพัฒนาความรู้สึกมีพลังอำนาจในการควบคุมตนเอง(a sense of personal control) จะทำเกิดความคิดว่าทุกสิ่งทุกอย่างไม่ได้ไร้ความสามารถ สิ่งที่กระทำได้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ บุคคลจะได้มาซึ่งทางเลือกต่างๆในการปฏิบัติ หลังจากการคิดวิเคราะห์อย่างละเอียดแล้วจะช่วยให้บุคคลมีการพัฒนาขึ้น ตระหนักถึงความเข้มแข็งของตนเอง ความสามารถ ความถูกต้องของตนเอง เกิดความรู้สึกมั่นใจในความรู้ ความสามารถการตัดสินใจ ทักษะของตนเองในการตัดสินใจ

ขั้นตอนนี้มีความสำคัญนำไปสู่การตัดสินใจเลือกวิธีการปฏิบัติที่เหมาะสม และช่วยให้บุคคลมีการรับรู้ถึงพลังอำนาจในตนเอง เมื่อผ่านขั้นตอนนี้บุคคลจะมีความรู้สึกเข้มแข็ง มีความสามารถและมีพลังมากขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 การตัดสินใจเลือกวิธีปฏิบัติกิจกรรมที่เหมาะสม

การตัดสินใจเลือกวิธีปฏิบัติกิจกรรมที่เหมาะสม เพื่อควบคุมและจัดการกับปัจจัยต่างๆที่เกี่ยวข้อง มีการเผชิญหน้าเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลกับผู้อื่น เพื่อเป็นสิ่งที่ช่วยประกอบการตัดสินใจด้วยตนเอง (self – determination) หลังจากผ่านทั้งสองขั้นตอนดังกล่าวข้างต้น ในขั้นตอนนี้บุคคลจะ

ตัดสินใจเลือกวิธีการปฏิบัติที่ตนเองคิดว่าเหมาะสมและดีที่สุด ซึ่งบุคคลจะมีทางเลือกหลายวิธีการขึ้นอยู่กับการแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาของบุคคล ซึ่งอาจมีความแตกต่างกัน โดยการตัดสินใจเลือกที่ดีที่สุด ขึ้นอยู่กับปัจจัย ดังต่อไปนี้

1) เป็นวิธีที่แก้ปัญหาให้แก่ตนเองได้

2) สอดคล้องกับการดูแลรักษาของทีมสุขภาพ

3) ได้รับความเอาใจใส่และสามารถตอบสนองความต้องการของตนเอง

4) ผ่านการร่วมปรึกษาและได้รับการยอมรับจากทีมสุขภาพ

5) เป็นวิธีที่สร้างความยอมรับ และสามารถเปิดกว้างในการที่ผู้อื่นจะนำไปใช้ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่วางไว้

ในการตัดสินใจเลือกวิธีการปฏิบัติที่เหมาะสม บุคคลจะมีพันธะสัญญากับตนเอง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) การป้องกัน (advocating to) โดยคิดว่าการให้การดูแลเป็นการป้องกันตนเอง เป็นภาระหน้าที่ และความรับผิดชอบของตน ดังนั้นจึงกระทำ

2) การเรียนรู้ในการแก้ปัญหา (learning the ropes) เป็นการเรียนรู้ที่จะแก้ปัญหาจากการใช้ประสบการณ์เดิม และการเรียนรู้ร่วมกับทีมสุขภาพ

3) การเรียนรู้ในการคงพฤติกรรม (learning to persist) ไม่ย่อท้อต่อความตั้งใจในการกระทำ

4) การเจรจาต่อรองเกี่ยวกับการรักษาในโรงพยาบาล (driving negotiation in the hospital setting) โดยคิดว่าตนเองเป็นบุคคลสำคัญและเป็นส่วนหนึ่งในการรักษา การได้นำศิลปะและความเข้าใจมาผสมผสานกับความรู้ที่มีอยู่มาใช้ในการดูแล การได้นำปัญหาของผู้ป่วยมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับทีมสุขภาพเป็นสิ่งสำคัญ หากการกระทำดังกล่าวเป็นที่ยอมรับ จะทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกมีพลังอำนาจ (sense of power)

5) การสร้างความรู้สึกมีส่วนร่วม (establishing partnership) การต้องการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในการดูแล และการตัดสินใจในการรักษา จะทำให้บุคคลพยายามแสวงหาข้อมูลที่ทันสมัย เป็นประโยชน์จากบุคคลอื่นมนทีมสุขภาพ จากการแสวงหาข้อมูลความรู้ด้วยตนเอง การสร้างสัมพันธภาพและการมีส่วนร่วมอภิปรายปัญหากับทีมสุขภาพ การทำงานเป็นทีม ช่วยให้การตัดสินใจแก้ปัญหาเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้บุคคลเกิดความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น

ขั้นตอนที่ 4 การคงไว้ซึ่งการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ (holding on)

การคงไว้ซึ่งการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ ถือเป็นข้อผูกพันในการปฏิบัติ ในระยะนี้เมื่อพบปัญหาในการปฏิบัติตามทางเลือกแล้ว พยาบาลและผู้ดูแลจะร่วมมือกันแก้ปัญหาซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการการเสริมสร้างพลังอำนาจ เมื่อนำวิธีการที่เลือกใช้ไปปฏิบัติแล้วเกิดประสิทธิภาพหรือประสบความสำเร็จ บุคคลก็จะรู้สึกมั่นใจ รู้สึกมีพลังอำนาจ มีความสามารถและจะคงไว้ซึ่งพฤติกรรมการแก้ปัญหานั้นสำหรับใช้ในครั้งต่อไป

การเสริมสร้างพลังอำนาจทั้ง 4 ขั้นตอน ตามแนวคิดของ กิบสัน (Gibson, 1993) เป็นกระบวนการระหว่างเหตุผล ซึ่งในแต่ละขั้นตอนของการเสริมสร้างพลังอำนาจจะมีความต่อเนื่องกันและสามารถเกิดสลับไปมาได้ในแต่ละบุคคล และการที่บุคคลจะสามารถผ่านแต่ละขั้นตอนได้จะต้องใช้พลังใจ พลังความคิดรวมทั้งความสามารถในระดับสูง ทั้งนี้ขั้นตอนต่างๆจะเกิดขึ้นได้อย่างมี

ประสิทธิภาพเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยนำและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง เมื่อบุคคลสามารถผ่านกระบวนการการเสริมสร้างพลังอำนาจทั้ง 4 ขั้นตอนได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้วจะเกิดผลต่อบุคคลในคุณลักษณะที่จะช่วยให้สามารถปฏิบัติงานได้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ต้องการ

ผลลัพธ์ของการเสริมสร้างพลังอำนาจ

ตามแนวคิดของ กิบสัน (Gibson, 1993) การรับรู้พลังอำนาจ (sense of power) เป็นผลลัพธ์ของการเสริมสร้างพลังอำนาจ จาการศึกษากระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจของมารดาที่ให้การดูแลบุตรที่ป่วนด้วยโรคเรื้อรัง พบว่า การเสริมสร้างพลังอำนาจเป็นกระบวนการภายในบุคคล (intrapersonal process) ที่จะนำซึ่งคุณลักษณะ 4 ด้าน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ความสามารถที่จะควบคุมหรือจัดการสถานการณ์ได้ หมายถึง การที่บุคคลมีการรับรู้ในศักยภาพและความสามารถของตนเองในการเผชิญสถานการณ์ปัญหา การแก้ปัญหา ตลอดจนสามารถดำเนินการได้สำเร็จบรรลุตามเป้าหมายท่ามกลางอุปสรรคที่เกิดขึ้น โดยอาศัยสถานการณ์ปัญหาซึ่งจะทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ ประกอบกับการนำความรู้และประสบการณ์ที่มีอยู่เดิมมาผสมผสานเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น

2) ความพึงพอใจในความสามารถของตนเอง หมายถึง การที่บุคคลมีความรู้สึกที่ดีและเป็นประโยชน์แก่ตนเอง ยินดีในผลงานที่เกิดขึ้น มีความมั่นใจและมีกำลังใจในการปฏิบัติงานต่อไป ส่งผลให้การปฏิบัติงานประสบความสำเร็จบรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

3) การพัฒนาตนเอง หมายถึง การที่บุคคลรับรู้ถึงการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงลักษณะส่วนบุคคลในด้านต่างๆไปสู่สิ่งที่ดี เหมาะสมและถูกต้องมากขึ้น ซึ่งจะช่วยให้บุคคลรู้สึกมั่นใจในความสามารถเพิ่มขึ้น

4) การมีเป้าหมายและความหมายในชีวิตของตนเอง หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่เกิดในตนองเกี่ยวกับการยอมรับนับถือตนเอง เห็นคุณค่า ความหมายของตนเอง เชื่อมั่นในตนเอง มีเป้าหมายในชีวิต มีความภาคภูมิใจในตนเอง และมองเห็นความสำคัญของตนเองต่องานในความรับผิดชอบและต่อผู้อื่นๆ

2.2.8. **แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือการมีส่วนร่วมของประชาชน**

แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน หรือ การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นแนวคิดที่ได้รับการยอมรับและนำไปใช้ในการพัฒนาชุมชนในทุก ๆ ด้าน ด้วยเหตุผลหลักที่ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการพัฒนาความสามารถของประชาชนในการพึ่งพาตนเอง ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา โดยแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนสามารถนำไปใช้ในกระบวนการพัฒนาได้ 2 ลักษณะ (WHO, 1989) ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมเป็นวิถีทาง (participation as a means) คือ เป็นวิถีทางที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ หรือ เป็นการนำเอาทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคมของประชานมาใช้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

2) การมีส่วนร่วมเป็นเป้าประสงค์ (participation as a goles) คือ เป็นกระบวนการให้ประชาชนทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งสร้างให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง และมีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จนทำให้เกิดการพึ่งตนเองได้ในที่สุด

2.2.8.1 กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบว่า ได้อธิบายกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนไปในทิศทางเดียวกันในลักษณะของการมีส่วนร่วมตามกระบวนการพัฒนา ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหาและความต้องการ เป็นตอนขั้นที่ประชาชนร่วมกันค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหาและกำหนดความต้องการของชุมชน รวมทั้งจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ

2) การมีส่วนร่วมในการวางแผน เป็นขั้นตอนที่ประชาชนร่วมกันคิดและตัดสินใจวางแผนการแก้ปัญหา โดยกำหนดวัตถุประสงค์ในการแก้ปัญหา กำหนดกิจกรรมหรือโครงการ กำหนดทรัพยากรที่ต้องใช้ทั้งด้านกำลังคน เงิน และวัสดุอุปกรณ์

3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เป็นขั้นตอนที่ประชาชนร่วมกันดำเนินงานในโครงการหรือกิจกรรมที่กำหนดไว้ โดยร่วมเป็นผู้ปฏิบัติงาน ผู้ประสานงาน ผู้บริหาร รวมทั้งให้การสนับสนุนด้านเงินทุน และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล เป็นขั้นตอนที่ประชาชนร่วมกันติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน โดยการตรวจสอบความก้าวหน้า ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงานและพิจารณาผลงานที่เกิดขึ้นทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ

5) การมีส่วนร่วมในการรับและใช้ผลประโยชน์ เป็นขั้นตอนที่ประชาชนได้รับและนำเอาผลจากการดำเนินงานไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชนรวมทั้งร่วมบำรุงรักษาผลประโยชน์ที่ได้รับ

2.2.8.2 ระดับและประเภทการมีส่วนร่วมของชุมชน

ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนสามารถแบ่งได้เป็น 6 ขั้น โดยเริ่มจากการไม่มีส่วนร่วมเลยจนถึงการมีส่วนร่วมในอุดมคติ พิสัยการมีส่วนร่วมเป็นอย่างต่อเนื่อง ดังนี้

1) การไม่มีส่วนร่วมอย่างสิ้นเชิง (No participation at all / Non participation)

2) การมีส่วนร่วมเพียงในนาม (Pseudo participation / Nominal participation)

3) การมีส่วนร่วมเพียงเล็กน้อย (Partial participation / Minimal participation)

4) การมีส่วนร่วมอย่างเหมาะสม (Optimal participation)

5) การมีส่วนร่วมมาก (Maximal participation)

6) การมีส่วนร่วมในอุดมคติ (Ideal participation)

2.2.8.3 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาด้านสุขภาพ

ปัจจุบันได้มีการนำแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนมาใช้ในการพัฒนาด้านสุขภาพ โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพทั้งระดับตนเอง ครอบครัวและชุมชน สำหรับรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลสุขภาพมีได้หลายรูปแบบ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) อาสาสมัครด้านสาธารณสุข เป็นรูปแบบการพัฒนากำลังคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการดูแลสุขภาพในระดับหนึ่งเพื่อเป็นผู้นำด้านสุขภาพในชุมชนและร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐในการดูแลสุขภาพของประชาชน ซึ่งที่ผ่านมา ได้มีอาสาสมัครสาธารณสุขหลากหลาย เช่น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน อาสาสมัครมาลาเรีย ช่างสุขภัณฑ์ประจำหมู่บ้าน อาสาสมัครคุ้มครองผู้บริโภค แม่ตัวอย่าง อาสาสมัครสาธารณสุขในโรงเรียน เป็นต้น

2) กองทุน เป็นรูปแบบการระดมทุน วัสดุอุปกรณ์และกำลังคนในชุมชนมาใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพของประชาชน โดยจัดตั้งขึ้นในรูปของกองทุน ซึ่งเงินของกองทุนได้มาจากเงินบริจาค เงินค่าหุ้นของประชาชน และเงินที่รัฐช่วยสนับสนุน ส่วนในการดำเนินงานประชาชนเป็นผู้บริหารจัดการเองตั้งแต่การคัดเลือกกรรมการกองทุน การหาสถานที่ตั้งกองทุน การระดมทุน การจัดกิจกรรมบริการ การติดตามตรวจสอบผลการดำเนินงาน และการจัดสรรผลกำไร ซึ่งที่ผ่านมาได้มีการจัดตั้งกองทุนหลายกองทุน เช่น กองทุนยา กองทุนโภชนาการ กองทุนสุขาภิบาล กองทุนแปรงสีฟันและยาสีฟัน และกองทุนมุ้ง เป็นต้น

3) การประชุมเพื่อระดมความคิด เป็นรูปแบบการระดมความคิดของประชาชนในการวางแผนพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งเทคนิคที่นิยมใช้มีดังนี้

(1) กระบวนการระดมพลังสร้างสรรค์ชุมชนหรือกระบวนการ AIC (Appreciation Influence Control) เป็นการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ซึ่งเชื่อในพลังสร้างสรรค์ที่มีอยู่ในบุคคล กลุ่มคน และชุมชน 3 พลัง คือ 1) พลังความรักและความซาบซึ้งเข้าใจ (Appreciation) คือ การมีความรัก ความเมตตา ความปรารถนาดี ความเป็นมิตร ความซาบซึ้งในคุณค่า การรับรู้เข้าใจเอาใส่ใจ ต่อบุคคล ซึ่งจะทำให้บุคคลยอมรับชื่นชมความคิดเห็น ความรู้สึกของคนอื่นๆโดยไม่รู้สึกต่อต้าน 2) พลังสร้างสรรค์และการมรปฏิสัมพันธ์ (Influence) คือ การใช้ประสบการณ์และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ซึ่งสมาชิกแต่ละคนมีอยู่มาช่วยกันกำหนดวิธีการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน และ3) พลังความพยายามและการควบคุมจัดการ (Control) คือ การมีความมุ่งมั่นผูกพันและความรับผิดชอบที่จะปฏิบัติภารกิจซึ่งอยู่ในความควบคุมดูแลของตนให้ดำเนินไปด้วยดีจนบรรลุเป้าหมายร่วมกัน

(2) กระบวนการสร้างอนาคตร่วมกันหรือกระบวนการ FSC (Future Search Conference) เป็นการประชุมร่วมกันของผู้แทนกลุ่มต่างๆในชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยร่วมกันวิเคราะห์เหตุการณ์ในอดีตเพื่อเชื่อมโยงกับสภาพในปัจจุบัน ร่วมกันวิเคราะห์สภาพการณ์ในปัจจุบันเพื่อความเข้าใจในทิศทางและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประเด็นหลักในการประชุมและสร้างจินตนาการถึงอนาคตที่พึงปรารถนาในประเด็นหลักในการประชุมเพื่อร่วมกันกำหนดแผนปฏิบัติการไปสู่อนาคตร่วมกัน โดยมีการจัดกลุ่มระหว่างผู้เข้าร่วมประชุมออกเป็น3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มเฉพาะ เป็นกลุ่มที่สมาชิกในกลุ่มมีลักษณะบางประการที่เหมือนกัน เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มผู้ติดเชื้อเอดส์ เป็นต้น 2) กลุ่มผสม เป็นกลุ่มที่มีสมาชิกมีความแตกต่างหลากหลาย และ3) เป็นกลุ่มที่สมาชิกความสนใจในประเด็นเดียวกัน การประชุมกลุ่มต่าง ๆ จะจัดสมาชิกกลุ่มไม่เกิน 10 คน

2.2.8.4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม จัดเป็นยุทธศาสตร์ที่ให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาโดยเป็นรูปแบบการทำงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและสมาชิกในชุมชนในการศึกษาชุมชน

วางแผน ปฏิบัติตามแผนและประเมินผลการดำเนินงาน ซึ่งมีหลักการสำคัญ 5 ประการ คือ1) ให้ความสำคัญและเคารพต่อภูมิความรู้ของชาวบ้าน 2) ปรับปรุงความสามารถและศักยภาพของชาวบ้าน 3) ให้ความรู้ที่เหมาะสมแก่ชาวบ้าน 4) สนใจในปริทัศน์ของชาวบ้าน และ5) ปลดปล่อยความคิดเห็นของชาวบ้าน กลยุทธ์ที่จะให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน มีดังนี้

1) กระบวนการขั้นต้นของการพัฒนา เช่น การเข้าถึงชุมชนตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ที่จะกระทำในชุมชนจะต้องสอดคล้องกับวัฒนธรรมของประชาชน หรือริเริ่มจากภายในวัฒนธรรมของท้องถิ่น (Cultural Foundation) โดยประชาชนที่ต้องการเปลี่ยนแปลงเป็นผู้นำความคิดนั้นๆ แม้ว่าการสนับสนุนจากภายนอกเป็นสิ่งจำเป็นมากในบางขั้นตอนของกระบวนการ เช่น ในช่วงวิกฤติหรือการเปลี่ยนแปลงอาจเป็นสิ่งที่ริเริ่มจากภายนอกชุมชนในบางกรณีก็ตาม แต่ถ้าต้องการมองเห็นความสำเร็จที่แท้จริงแล้วการลงมติหรือข้อยุติของการพัฒนาจะต้องเป็นสิ่งที่มาจากภายในชุมชนนั้นเอง

2) กระบวนการพัฒนาต้องมีลักษณะองค์รวม (Holistic) ทั้งในแง่บุคคล ครอบครัว ชุมชน และประเทศ มีการผสมผสานพลังของกลุ่มต่างๆ (interdisciplinary) องค์การต่างๆ (intersector) ในลักษณะที่รวมมิติ (multidimensional) นั่นคือ การพัฒนาบุคคล ครอบครัว ชุมชน ต้องเดินทางร่วมกันไป เนื่องจากการเสริมกำลังและกระบวนการพัฒนาชุมชนจะมีผลต่อการพัฒนาบุคคลโดยตรง ทำนองกลับกับถ้าบุคคลแกร่งขึ้น มีความรู้มากขึ้นและร่วมมือในกระบวนการพัฒนามากขึ้น ก็จะมีผลต่อการพัฒนาโดยส่วนรวมของครอบครัวและชุมชน มิติทั้ง 2 ด้านของกระบวนการนี้ต่างขึ้นอยู่แก่กันและกัน ถ้าขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้านอื่นๆก็จะไม่เกิด

3) ต้องส่งเสริมและช่วยให้ประชาชนมีการมองหรือปริทัศน์ต่ออนาคตในทางบวก คือ ให้มีจินตนาการ (vision) เพราะหากประชาชนไม่มองเห็นความเป็นไปได้ขอการพัฒนา ไม่มีจินตนาการก็เท่ากับไม่เกิดการพัฒนา ดังนั้นประชาชนจะต้องมองเห็นศักยภาพของตนในการเยียวยาแก้ไขปัญหาของตนเองก่อนจึงจะเกิดความคิดความตั้งใจที่จะลงมือกระทำตามจินตภาพนั้น

4) ต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ (learning) โดยเน้นให้เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมการพัฒนา กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นสิ่งจำเป็น เป็นปัจจัยพลวัตพื้นฐานของการพัฒนามนุษย์ ประชานต้องเรียนรู้การมีชีวิตอยู่ในโลกฐานะบุคคล ครอบครัวและชุมชน

5) กระตุ้นและสนับสนุน (Encourage) อย่างจริงจังให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่การประเมินความต้องการ การวางแผน การประเมินผล และอื่นๆ

6) ให้มีการบูรณาการ (integration) ผสมผสานทั้งจากล่างสู่บนและบนสู่ล่าง เพื่อให้ข้างบนได้รับแนวทางที่ชี้จากข้างล่างตามความต้องการภายในชุมชนแล้วข้างล่างก็จะสนับสนุนสอดคล้องกับฝ่ายบนโดยมีข้อมูลสนับสนุนจากภายนอกและจากฝ่ายอบรม

2.2.9. ทุนทางสังคม

2.2.9.1 ความหมายของทุนทางสังคม

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม (2549) ได้อธิบายว่าทุนทางสังคม (Social Capital) เกิดจากการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ บนฐานของความไว้เนื้อเชื่อใจ สายใยความผูกพัน และวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทยผ่านระบบความสัมพันธ์ในองค์ประกอบหลัก ได้แก่ คน สถาบัน วัฒนธรรม และ องค์ความรู้ ซึ่งจะเกิดเป็นพลังในชุมชนและสังคม

ทุนทางสังคม (วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์, 2548) กล่าวว่า ทุนทางสังคมเป็นทุนประเภทหนึ่งที่มาจากความร่วมมือร่วมใจของคนที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนหรือสถาบันขึ้น โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจกัน ความเอื้ออาทรต่อกัน ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทุนทางสังคมปรากฏขึ้นครั้งแรกในการอภิปรายของ Hanifan ในหนังสือ rural school community centres ซึ่งอธิบายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่สามารถพบเห็นได้ในชีวิตประจำวันของคน เช่น สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการสร้างภาพลักษณ์ที่ดี การสร้างมิตรภาพ ความเห็นอกเห็นใจและการติดต่อสัมพันธ์กันทางสังคมระหว่างบุคคลหรือครอบครัวที่ทำให้เกิดหน่วยทางสังคม นอกจากนี้ ทุนทางสังคมได้แพร่หลายหลังจากมีการถกเถียงกันเรื่องประชาสังคมจากแนวคิดของนักรัฐศาสตร์ชื่อ Putnam และนักวิชาการคนอื่นที่ต้องการอธิบายถึงการนำวิถีชีวิตที่เหมาะสมของสังคมกลับคืนมา และธนาคารโลกได้นำแนวคิดทุนทางสังคมไปใช้ในรูปแบบของทุนแบบหนึ่งที่จำเป็นต่อการพัฒนา โดยพยายามตอบคำถามว่าอะไรเป็นทุนทางสังคมและจะทำอย่างไรเพื่อที่จะให้การพัฒนายั่งยืนสูงสุดต่อประเทศหรือชุมชน ซึ่งเป็นแนวคิดที่ก่อให้เกิดการสร้างองค์กรที่เป็นประโยชน์ สำหรับประเทศไทย คำว่าทุนทางสังคมเพิ่งจะมีมาไม่นาน แต่ปรากฏให้เห็นมานานแล้วในรูปของความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้ออาทรต่อกันความมีน้ำใจต่อกัน ความสามัคคี ความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์และค่านิยมในการตอบแทนบุญคุณ เป็นต้น โดยทุนทางสังคมในไทยมีวิวัฒนาการมาจากแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนที่เกี่ยวกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนารวมทั้งแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง

2.2.9.2 แนวคิดทุนทางสังคม

มีนักวิชาการมากมายวางขอบเขต แนวคิดและคำอธิบายเกี่ยวกับทุนทางสังคม ไว้ดังนี้

Rodert Putnam (1993, อ้างถึงใน สุวรรณี คงมั่น, 2546, น.3) ให้คำอธิบายว่า ทุนทางสังคม คือ ความเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกและเครือข่ายของกลุ่มสังคม นำมาซึ่งบรรทัดฐานการปฏิบัติ (Norm) ของการต่างตอบแทนกันและกัน (reciprocity) และความไว้เนื้อเชื่อใจ (Trustworthiness)

Cohen และ Prusak (2001, อ้างถึงใน สุวรรณี คงมั่น, 2546, น.3) มองว่าทุนทางสังคมเป็นความสัมพันธ์ที่สะสมในรูปความไว้วางใจ (Trust) ความเข้าใจซึ่งกันและกัน (Mutual Understanding) การให้คุณค่าร่วม (Shared Value) และพฤติกรรมที่เชื่อมโยงสมาชิกของเครือข่ายและชุมชนเข้าด้วยกัน และทำให้ความร่วมมือเกิดได้จริง

สถาบันเพื่อการศึกษาวิจัยและนวัตกรรม (Center for Education, Research and Innovation) ขององค์กรความร่วมมือเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (OECD, อ้างถึงใน สุวรรณี คงมั่น , 2546, น.3) สรุปว่า ทุนสังคมคือการสร้างเครือข่ายและกระบวนการต่างๆ ที่มีบรรทัดฐานการปฏิบัติ (Norm) ค่านิยม (Value) และความเข้าใจ (Understanding) ร่วมกัน ในการเกื้อหนุนความร่วมมือภายในและระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคม

Francis Fukuyama (อ้างถึงใน สุวรรณี คงมั่น, 2546, น.3) ให้อธิบายว่าทุนทางสังคมหมายถึง บรรทัดฐานหรือที่ทุกคนร่วมที่จะส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือกันทางสังคม โดยมีมุมมองในเชิงวัฒนธรรม ซึ่งวัฒนธรรมมักถูกมองว่าเป็นเป้าหมายสุดท้ายและเป็นวิธีการที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายนั่นคือ ช่วยให้กลุ่มคนมีการติดต่อสื่อสารและร่วมมือกันในการทำกิจกรรมต่างๆ

ประเวศ วะสี (อ้างถึงใน สุวรรณี คงมั่น, 2546, น.4) ให้ความหมายทุนทางสังคมว่า หมายถึงความเป็นกลุ่มก้อนทางสังคมการมีการศึกษา มีวัฒนธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต รับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม มีประสิทธิภาพในการทำงาน มีการเมืองและระบบราชการที่ดี

2.2.9.3 องค์ประกอบของทุนทางสังคม

องค์ประกอบหลักของทุนทางสังคมประกอบด้วย 4 ด้านมีบทบาทและยึดโยงให้เกิดทุนทางสังคม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม, 2549) ดังนี้

1) คน มีบทบาทหลักในการพัฒนาประเทศ ที่ต้องได้รับการพัฒนาในทุกมิติทั้งด้านสุขภาพที่มุ่งให้คนมีร่างกายแข็งแรงสามารถดูแลตนเองได้ ด้านจิตใจ ให้เป็นคนที่มีจิตใจดี มีน้ำใจ เอื้ออาทร เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม และรักชาติ ด้านสติปัญญา ให้มีศักยภาพและมีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองและเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มอย่างต่อเนื่อง

2) สถาบัน มีบทบาทในการสนับสนุนและผลักดันให้เกิดพลังร่วมของคนในชุมชน หรือสังคม และการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข โดยสถาบันครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานในสังคมที่หล่อหลอมคนให้รู้จักผิดชอบชั่วดี รู้จักทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม สาบันศาสนา เป็นที่ยึดเหนี่ยว จิตใจของคนในสังคม กล่อมเกลาจิตใจให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณความดี

สถาบันการเมืองการปกครอง ทำหน้าที่กำกับ ดูแลให้สังคมอยู่ในระเบียบแบบแผนและให้คนในสังคมปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนดร่วมกัน สถาบันการศึกษา เป็นแหล่งสร้างความรู้ทางวิชาการควบคู่กับการพัฒนาให้เกิดคุณธรรม จริยธรรมแก่คนในสังคม ภาคธุรกิจเอกชน ใช้หลักบรรษัทภิบาลในการดำเนินธุรกิจที่มีกิจกรรมสร้างสรรค์สังคมซึ่งเป็นทุนทางสังคมในการพัฒนาประเทศได้อย่างมหาศาล และสื่อ เป็นสถาบันที่สามารถชี้นำและมีอิทธิพลสูงต่อพฤติกรรม ค่านิยมของคนในสังคมในวงกว้าง

3) วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมายาวนานและเป็นที่ยอมรับในสังคมนั้นๆ ซึ่งมีความหลากหลายในแต่ละพื้นที่ โดยอยู่ในรูปของความเชื่อ ความศรัทธา จารีตประเพณีที่ดีงาม ค่านิยมความเป็นไทย นอกจากนี้ ยังมีในรูปของแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ฯลฯ วัฒนธรรมเป็นตัวยึดโยงคนในสังคมให้ตระหนักถึงรากเหง้าของตนเอง เกิดความหวงแหน ภูมิใจที่จะรักษา อนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนาและต่อยอด เพื่อประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศ

4) องค์ความรู้ ประกอบด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ โดยภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิตที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นฐานคิดและหลักเกณฑ์การกำหนดคุณค่าและจริยธรรมที่มีการสั่งสมสืบทอดกันมายาวนาน ทำให้เกิดความหลากหลายของความรู้ที่นำมาใช้ประโยชน์ได้และสร้างสมดุลในการอยู่ร่วมกันของคนและธรรมชาติ

ส่วนความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ สามารถนำมาใช้ในทางปฏิบัติได้ มีความหลากหลาย ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนได้ เช่น ความต้องการของตลาด การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้อย่างเหมาะสม เป็นต้น

2.2.9.4 การเกิดของทุนทางสังคม

การเกิดของทุนทางสังคม ประการแรกเกิดจากการเรียกร้องและความต้องการที่จะพลิกฟื้นสิ่งที่มีคุณค่าของชุมชนที่สูญหายไปได้แก่ ระบบคิด ค่านิยม ความไว้วางใจและความสัมพันธ์ในสังคมที่แต่ละสังคมมีอยู่ให้เกิดขึ้น และประการที่ 2 เกิดจากความพยายามที่จะเชื่อมโยงทุนทางสังคม

กับความเข้มแข็งในระบอบประชาธิปไตย ต้องการปลุกจิตสำนึกเพื่อเสริมสร้างพลังร่วมกันโดยให้ทุกคนทุกฝ่ายได้ตระหนักถึงปัญหาและหล่อหลอมจิตใจร่วมกันเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาองค์กร สถาบันชุมชนและสังคมทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง (วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์, 2548)

2.2.9.5 ประโยชน์ของทุนทางสังคม

ประโยชน์ของทุนทางสังคมได้แก่การเพิ่มศักยภาพในการทำงาน ลดต้นทุนการทำงานได้มากกว่าการปลีกตัวทำแบบปัจเจกชน เกิดประเพณีการพึ่งพาอาศัยกันหรือการต่างตอบแทนทำให้องค์กรชุมชนเข้มแข็งและมีพลังมากขึ้น เกิดความไว้วางใจระหว่างกันของคนในเครือข่ายทำให้มีการติดต่อและเกิดระบบข้อมูลข่าวสาร มีการนำความสำเร็จร่วมกันในอดีตมาใช้ประโยชน์ในการสร้างความร่วมมือในอนาคต ช่วยให้บุคคลมีทางเลือกมากขึ้นในการพัฒนาชีวิตส่วนบุคคลหรือในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ (วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์, 2548)

2.2.9.6 การวัดทุนทางสังคม

การวัดทุนทางสังคม อาจวัดจากการสังเกตจากสังคมและรวบรวมจากการสำรวจ เช่น ระดับความไว้วางใจ บรรทัดฐานและการคว่ำบาตร ความร่วมมือของประชาชน หรือวัดจากระดับความร่วมมือของสมาชิกในหมู่ประชาชน รวมทั้งกลุ่มต่าง ๆ นอกจากนี้ มีการวัดระดับความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมในด้านต่าง ๆ เช่นด้านการศึกษาและสุขภาพ ความเชื่อมั่นในสถาบันการเมือง ความพอใจในรัฐบาลและยึดมั่นในการเมืองของประชาชน ตัวชี้วัดทุนทางสังคมมีวิธีการวัด 2 วิธีคือศึกษาเฉพาะเจาะจงรายกรณี เช่นการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ของคนกับคน คนกับชุมชน คนกับองค์กร และการศึกษาจากการสำรวจลักษณะภาพรวมของชุมชน เมืองและประเทศ เช่นเรื่องจารีตประเพณี ความไว้วางใจกัน ความเป็นเครือข่าย การมีส่วนร่วมของประชาชน วัดจากผลที่เกิดจากทุนทางสังคม เช่นจำนวนคนที่เป็นสมาชิกและจำนวนกลุ่ม จำนวนผู้มีสุขภาพดี จำนวนผู้มีการศึกษาดี หรือวัดจากพฤติกรรมที่นำไปสู่ความสัมพันธ์และก่อให้เกิดทุนทางสังคม เช่นการทักทายเพื่อนบ้าน การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน การเยี่ยมเพื่อนบ้าน เป็นต้น (วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์, 2548)

2.2.9.7 การประยุกต์ใช้ทุนทางสังคม

การประยุกต์ใช้ทุนทางสังคม ในบริบททางการเมือง โดยเฉพาะเรื่องประชาสังคม การยอมรับและปฏิบัติตามกฎหมาย การบริหารอย่างโปร่งใสและรับผิดชอบ ความเป็นประชาธิปไตยและบริบททางเศรษฐกิจโดยให้ความสำคัญเรื่องทุนทางสังคมควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจ

ทุนทางสังคมและการจัดการ กล่าวถึงทุนทางสังคมแบบบูรณาการ ทุนทางสังคมในมิติบูรณาการ แนวทางการจัดการทุนทางสังคมในระดับปัจเจก องค์กรและชุมชน การเกิดจิตสำนึกของประชาชน การจัดการทุนทางสังคมโดยพิจารณาจากองค์ประกอบภายนอก

แนวคิดการพัฒนาแบบบูรณาการ ทำให้เห็นธรรมชาติและสถานภาพต่าง ๆ ของทุนทางสังคมไม่ว่าจะเป็นการคงอยู่และการสูญหายไปของภาวะที่เป็นทุนทางสังคมมากขึ้น โดยทฤษฎีบูรณาการของเคน วิลเบอร์เสนอกรอบแนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการของมนุษย์จากระดับปัจเจกบุคคลที่เรียกว่า I ไปสู่ระดับกลุ่ม ที่เรียกว่า We ซึ่งเป็นการพัฒนาจากภายใน และทฤษฎีดังกล่าวทำให้เห็นภาพการพัฒนาของมนุษย์ทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นการพัฒนาจากกลุ่มไปสู่ความเป็นชาติและความเป็นสากลอันเป็นการพัฒนาจากภายนอกตัวบุคคล พัฒนาการดังกล่าวทำให้การอธิบายระบบ

ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างคนกับคน คนกับสถาบันและคนกับสิ่งแวดล้อมมีความเป็นระบบและชัดเจนมากขึ้น แนวคิดดังกล่าวทำให้มีการจัดการทุนทางสังคมโดยการปรับระบบคิดและวิธีปฏิบัติของบุคคลจากการมุ่งประโยชน์ส่วนตนไปสู่การมุ่งช่วยเหลือซึ่งกันและกันและมีความเอื้ออาทรต่อกัน โดยเน้นการพัฒนาด้านคุณธรรม ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและด้านจิตวิญญาณ ทำให้เห็นได้ว่าพลังของจิตสามารถรับรู้และเปลี่ยนแปลงความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ ทำให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้และสามารถพัฒนายกระดับจิตใจให้สูงขึ้น สามารถเปลี่ยนแปลงระบบคิดและวิธีปฏิบัติจากความเห็นแก่ตัวมาเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากขึ้น ทำให้เกิดระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่มุ่งไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันและความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกันของคนในสังคม การจัดการทุนทางสังคมจึงควรจัดการองค์ประกอบภายในระดับปัจเจกบุคคลซึ่งรวมถึงองค์กรและชุมชน โดยเฉพาะการสร้างจิตสำนึกที่เป็นสิ่งที่ดีงาม เกิดประโยชน์ต่อผู้เกิดจิตสำนึก ต่อผู้อื่นและต่อสิ่งแวดล้อม ทำได้โดยการให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์และเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของประชาชนอย่างเพียงพอและชัดเจนที่สามารถนำไปสู่การยกระดับของจิตใจและคุณธรรมให้สูงขึ้น (วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์, 2548)

2.3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุพัฒ จารุกมล (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเกิดน้ำท่วมจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า พื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำมูลในเขตเทศบาล อำเภอเมือง และอำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ประสพน้ำท่วมบ่อยครั้ง จากการที่ระดับน้ำในแม่น้ำมูลเอ่อสูงล้นตลิ่ง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเกิดน้ำท่วมในบริเวณดังกล่าวประกอบด้วย ปริมาณน้ำหลากจากลุ่มน้ำชีและลุ่มน้ำมูลเหนือ น้ำจากพื้นที่ศึกษาที่ไหลผ่านสถานีวัดน่า M7 ปริมาณน้ำหลากจากพื้นที่ลุ่มน้ำสาขาระหว่างสถานี M7 ถึงแม่น้ำโขง และระดับน้ำในแม่น้ำโขงที่ปากแม่น้ำมูล การตรวจสอบจัดลำดับความสำคัญของปัจจัยเหล่านี้ทำโดยแปรเปลี่ยนค่าของแต่ละปัจจัยโดยใช้รอบปีการเกิดซ้ำ 2 ปี 5 ปี 10 ปี 20 ปี 50ปี และ 100ปี รวมเป็นกรณีศึกษา 108 กรณี ปัจจัยที่ทำให้เกิดน้ำท่วมล้นตลิ่งได้ที่รอบปีการเกิดซ้ำต่ำสุดจัดเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญสูงสุด

ปริมาณน้ำหลากจากพื้นที่ลุ่มน้ำมูลและลุ่มน้ำชีตอนบน วิเคราะห์ข้อมูลปริมาณน้ำท่าสูงสุดรายวันที่สถานี M7 ปริมาณน้ำหลากจากพื้นที่ลุ่มน้ำสาขา วิเคราะห์จากปริมาณฝนสูงสุด 30 วันเหนือพื้นที่ลุ่มน้ำโดยใช้แบบจำลองคณิตศาสตร์ NAM ระดับน้ำในแม่น้ำโขงวิเคราะห์จากข้อมูลระดับน้ำสูงสุดรายวันที่สถานีโขงเจียยม การวิเคราะห์การไหลในแม่น้ำมูลกระทำโดยแบบจำลองคณิตศาตร์ MIKE 11 คำนวณการไหลต่อเนื่องเป็นระยะเวลา 30 วัน

ผลการศึกษาพบว่า ปริมาณน้ำหลากที่ไหลผ่านสถานี M7 มีอิทธิพลสูงสุด โดยจะทำให้เกิดน้ำท่วมได้เมื่ออัตราไหลสูงสุดมีรอบปีการเกิดซ้ำตั้งแต่ 2 ปี หรือ 2500 $ม^3$/วินาทีขึ้นไป และเมื่อค่าอัตราไหลสูงสุดเพิ่มขึ้น ระดับน้ำจะสูงขึ้นมากอย่างรวดเร็ว ปัจจัยที่มีความสำคัญลำดับถัดไป ได้แก่ ปริมาณน้ำหลากจากพื้นที่ลุ่มน้ำสาขา ซึ่งจะทำให้เกิดน้ำท่วมได้ที่รอบปีการเกิดซ้ำตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป แต่การเพิ่มค่าของปัจจัยนี้ขึ้น มีผลทำให้ระดับน้ำในแม่น้ำมูลเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย ส่วนปัจจัยที่มีความสำคัญต่ำสุด ได้แก่ ระดับน้ำในแม่น้ำโขง ซึ่งการเพิ่มค่าระดับน้ำสูงสุดจากรอบ 5 ปี รอบ 100 ปี มีผลทำให้ระดับน้ำในบริเวณพื้นที่ศึกษาเพิ่มขึ้นน้อยมากไม่เกิน .15 เมตร

เอื้ออิศรา หงส์หิรัญ (2546: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการกว๊านพะเยาและพื้นที่โดยรอบ ผลการศึกษาสรุปได้ว่า 1) ลักษณะการใช้ประโยชน์และการจัดการกว๊านพะเยาและพื้นที่โดยรอบในปัจจุบันมีการใช้ประโยชน์ทั้งในส่วนภาครัฐ ประชาชน และประชาสังคม สำหรับการจัดการส่วนใหญ่เป็นการจัดการโดยหน่วยงานของรัฐ โดยประชาชนมีส่วนร่วมบ้างในเรื่องของการอนุรักษ์และการพัฒนา 2) รูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการกว๊านพะเยาและพื้นที่โดยรอบระหว่างประชากรเมืองกับประชากรชนบทมีความแตกต่างกัน 3) เปรียบเทียบรูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการกว๊านพะเยาและพื้นที่โดยรอบระหว่างประชาชนที่มีปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างกัน พบว่า ประชากรเมืองมีลักษณะการมีส่วนร่วมในการจัดการด้านการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ ในขณะที่ประชากรชนบทมีลักษณะการมีส่วนร่วมในการจัดการก้านการดูแลรักษา 4) ในชุมชนแต่ละแห่งจะมีหน่วยงานองค์กรท้องถิ่นที่ทำหน้าที่ในการปกครองดูแลชุมชนและอยู่ใกล้ชิดกับคนในชุมชนมากที่สุด ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สามารถกระตุ้นและผลักดันชุมชนให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการกว๊านพะเยาขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรม

มาโนช ตุ้มทอง (2547: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การจัดการน้ำในพื้นที่น้ำท่วมขังของโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษามหาราช พบว่า จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ พบว่าสามารถแบ่งเป็นหน่วยระบายน้ำหลัก 5 หน่วยระบายน้ำ การจัดการน้ำในหน่วยระบายน้ำสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ระยะ คือ ระยะเริ่มดำเนินการเพาะปลูก ระยะเก็บสะสมน้ำ ระยะควบคุมน้ำ และระยะระบายน้ำเพื่อการเก็บเกี่ยวด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินในฤดูฝน พบว่ามีการปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองและข้าวพันธุ์ลูกผสมในอัตราส่วนคือ TV 44 % แบ่งเป็น DWR 21% FR 23% และ HYV 56% ซึ่งในหน่วยระบายน้ำบางโฉมศรีในปัจจุบันปลูกข้าวพันธุ์ HYV ทั้งหมด การเปลี่ยนแปลงจากข้าวพันธุ์พื้นเมืองมาเป็นข้าวพันธุ์ HYV ระยะเวลา 4 ปี ประมาณ 28% ปริมาณน้ำที่ไหลเข้ามาทั้งหมาดภายในหน่วยระบายน้ำพบว่าเป็นปริมาตรทั้งหมด 1.07 พันล้าน ลบ.ม. โดยน้ำที่มาจากคลองชลประทานมากที่สุด 58% และน้อยที่สุดรับจากแม่น้ำ จากการประมาณความจุที่ระดับเก็บกักควบคุมปกติ 5 หน่วยระบายน้ำ พบว่ามีความจุประมาณ 370 ล้าน ลบ.ม. กรณีการใช้ประโยชน์จากหน่วยระบายน้ำเป็นแก้มลิง โดยการรับน้ำเกินพิกัดอีก 50 ซม. และที่ระดับเก็บกักสูงสุด พบว่าความจุเพิ่มจากระดับเก็บกักควบคุมปกติ 250 ล้าน ลบ.ม. และ 495 ล้าน ลบ.ม. ตามลำดับ การประเมินราคาค่าชดเชน คิดเป็นส่วนของมูลค่ากรณีที่เกิดผลกระทบต่อข้าวอย่างเดียวมีค่าสูงสุดประมาณ 388 ล้านบาท ได้เสนอการประยุกต์ใช้ GIS เพื่อเป็นเครื่องมือเฝ้าติดตามการจัดการน้ำรายวันและติดตามน้ำท่วม ซึ่งสะดวกแก่การมองเห็นสภาพน้ำในหน่วยระบายน้ำเชิงพื้นที่ และช่วยให้ง่ายต่อการตัดสินใจ

เมตตา ผิวขำ (2549: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการปรับตัวของผู้ที่ประสบกับปัญหาอุทกภัยซ้ำซาก : กรณีศึกษาชุมชนบ้านหาดสวนยา อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า 1) บริบทของชุมชนและบริบทด้านปัญหาการปรับตัวของผู้ที่ประสบปัญหาอุทกภัยซ้ำซากชุมชนบ้านหาดสวนยาเป็นชุมชนที่ก่อตั้งมานานกว่า 88 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2451 ปัจจุบันมีประชากร 396 คน เพศชาย 187 คน เพศหญิง 209 คน มีบ้านเรือน 84 หลังคาเรือน มีจำนวนครัวเรือน 104 ครัวเรือน ชาวชุมชนส่วนมากมีอาชีพรับจ้างทั่วไป เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในบริเวณป่าบุ่งป่าทามของลำน้ำมูลเป็นพื้นที่ลุ่มที่น้ำท่วมถึงได้ง่าย ในอดีตที่ผ่านมาจึงประสบกับภาวะอุทกภัยมาแล้วหลายครั้ง เช่น ในปีพ.ศ. 25.02-2503 ปีพ.ศ. 2518 ปีพ.ศ. 2521 และปีพ.ศ. 2543-2546 เป็นต้นมา บริบทด้านปัญหาการปรับตัวของผู้ที่

ประสบอุทกภัยซ้ำซากพบว่ามีสาเหตุมาจากสถานการณ์น้ำท่วมที่เปลี่ยนไปจากอดีต คือปีไหนมีปริมาณฝนตกชุกมากจะทำให้เกิดน้ำท่วม แต่ในปัจจุบันนอกจากสาเหตุดังกล่าวแล้วยังมีปริมาณน้ำฝนมาจากการปล่อยน้ำของเขื่อนใหญ่สองแห่งคือเขื่อนลำปาว จังหวัดกาฬสินธุ์ เขื่อนอุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น และในบางปี เช่น พ.ศ. 2545 มีการปล่อยน้ำจากเขื่อนลำตะคอง จังหวัดนครราชสีมา มารวมกันอีกด้วย จึงทำให้เกิดปัญหาในการปรับตัวหลายด้าน ได้แก่ การเตรียมตัวรับสถานการณ์น้ำท่วมในแต่ละปี เรื่องที่อยู่อาศัยและการอพยพเมื่อเกิดน้ำท่วม เรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เรื่องการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตประจำวันในขณะน้ำท่วม และเรื่องการปรับตัวเพื่อให้สามารถอยู่ในชุมชนต่อไปอย่างปกติสุข 2) แนวทางการปรับตัวของผู้ที่ประสบอุทกภัยซ้ำซาก จากการศึกษาพบว่าชาวชุมชนมีการปรับตัวคล้ายๆกัน คือ มีการเตรียมตัวเพื่อรับกับภาวะน้ำท่วมในแต่ละปีอยู่เสมอ แต่ไม่ได้เตรียมมากนัก ส่วนมากจะเป็นการเตรียมเก็บของเพื่อรอการขนย้าย ในการเตรียมเครื่องอุปโภคบริโภคต่างๆ จะไม่เตรียม เพราะว่ามีหน่วยงานของรัฐและองค์กรอื่นๆ เข้ามาช่วยเหลือและการหาซื้ออาหารก็สะดวกเพราะชุมชนอยู่ใกล้ตลาด แต่จากการศึกษาพบว่า ชาวชุมชนส่วนมากรู้สึกเบื่อหน่ายกับภาวะน้ำท่วมซ้ำซาก เพราะทำให้เกิดความลำบากในการอพยพและการเดินทางเข้าออกในชุมชนของตนเอง แต่ไม่ได้ทำให้เกิดความท้อแท้หรือสิ้นหวังในชีวิตและเกิดความรู้สึกชินกับภาวะน้ำท่วมซ้ำซากและการอพยพโยกย้ายบ่อยครั้ง ไม่ได้เกิดความรู้สึกว่าภาวะน้ำท่วมทำให้การดำเนินชีวิตตามปกติเปลี่ยนไปมากนักมีการช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกัน ทั้งยังสามารถปรับตัวให้มีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขได้เมื่อน้ำท่วม เกิดความรักใคร่กลมเกลียวกันในกลุ่มชาวชุมชนด้วยกันเอง มีความรู้สึกผูกพันกับชุมชนของตนไม่อยากจะย้ายหนีจากชุมชนของตนเองแม้ว่าจะประสบอุกทกภัยบ่อยครั้ง และรู้สึกพึงพอใจเป็นอย่างมากกับความช่วยเหลือที่ได้รับในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทั้งภาครัฐเอกชน หรือส่วนอื่นๆ 3) ปัญหาอื่น ที่มีผลกระทบต่อการปรับตัวของผู้ประสบกับปัญหาอุทกภัยซ้ำซาก ปัญหาอื่นๆที่พบเห็นได้จากการปรับตัวเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ในภาวะที่ต้องประสบกับปัญหาอุทกภัยซ้ำซากนั้นพบว่าชุมชนส่วนมากไม่ต้องการจะย้ายไปอยู่ที่อื่น เนื่องจากเกรงว่าจะมีปัญหาในการปรับตัวเมื่อต้องไปอยู่ถิ่นใหม่ เช่นการปรับตัวในเรื่องการประกอบอาชีพ เศรษฐกิจ การศึกษาเล่าเรียนของบุตรหลาน และความสะดวกสบายต่างๆ ที่เคยได้รับจากการอยู่ในชุมชนเมือง และปัญหาอีกอย่างที่พบได้จากการสนทนากลุ่มในคณะกรรมการชุชนคือ เกิดความลำบากใจในการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการชุมชนและความเข้าใจผิดต่อการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการชุมชน ในการแจกจ่ายสิ่งของที่ได้รับจากการช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ และรวมไปถึงการประเมินความเสียหายของบ้านเรือนภายหลังน้ำลด

นันทรียา โลหะไพบูลย์กุล และคณะ (2550: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาศักยภาพการดูแลตนเองของประชาชนในภาวะน้ำท่วม “กรณีศึกษาน้ำท่วมจังหวัดชัยนาท โดยใช้รูปแบบการศึกษาเชิงคุณภาพ กลุ่มงานวิชาการพยาบาลอนามัยชุมชน ได้จัดให้มีการบูรณาการการเรียนรู้ในวิชาการพยาบาลครอบครัวและชุมชน 2 กับการให้บริการวิชาการแก่ชุมชน โดยมอบหมายให้นักศึกษาเรียนรู้ทุกข์ (ความเดือดร้อน) ของประชาชนขณะเกิดน้ำท่วม การพึ่งพาตนเองของประชาชนในการแก้ไขปัญหาทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน และศึกษารูปแบบในการให้การช่วยเหลือประชาชนเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนทั้งในช่วงก่อนน้ำท่วม ระหว่างน้ำท่วม และหลังน้ำท่วม ได้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนและเป็นองค์รวม สรุปผลการวิจัยดังนี้ 1) การรับรู้ข่าวสารน้ำท่วม การให้ข้อมูล

แบบตัวต่อตัวกับประชาชนจะสื่อสารได้ดีกว่าหอกระจายข่าวเพียงอย่างเดียว การสื่อสารกับประชาชนต้องใช้รูปแบบที่หลากหลาย ให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนและต้องคำนึงถึงจุดบอดของชุมชนด้วย 2) การเรียนรู้การเตรียมตัวก่อนน้ำท่วม ประชาชนเรียนรู้จากประสบการณ์และใช้ศักยภาพของตนเองในการแก้ไขปัญหาของตนเอง และชุมชน ก่อนได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่น 3) สรุปปัญหา (ทุกข์) ของชาวบ้าน ประชาชน มีปัญหาด้านการเดินทาง ขณะน้ำท่วมเดินทางโดยทางเรือ ค่าเรือแพง ไม่มีที่อยู่อาศัย ได้รับความเดือดร้อนจากน้ำท่วมบ้าน บ้านพังเสียหาย ทรัพย์สินถูกขโมย การดำรงชีวิตประจำวันเปลี่ยนไป ประชาชนปรับตัวตามศักยภาพ การงาน อาชีพ ประชาชนบางส่วนไม่มีงานทำ ขาดรายได้ บางส่วนเปลี่ยนวิกฤตให้เป็นโอกาส ประชาชนได้รับผลกระทบด้านจิตใจ โดยเฉพาะในระยะแรกที่มีน้ำท่วม และได้รับผลกระทบในด้านสิ่งแวดล้อมมากภายหลังน้ำลด 1 เดือน ปัญหาสุขภาพที่พบส่วนใหญ่ เป็นโรคน้ำกัดเท้า การได้รับอุบัติเหตุ หกล้ม สัตว์มีพิษกัด ไฟฟ้าช็อต ส่วนปัญหาทางด้านจิตใจที่พบส่วนใหญ่คือ ภาวะซึมเศร้า เครียดจากการสูญเสียทรัพย์สิน ไร่นา โดยเฉพาะเมื่อน้ำท่วมนาน ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่พบคือ ยุง แมลงดันมีจำนวนมาก และมีน้ำเน่าเสีย มีกลิ่นเหม็น ถนน วัด โรงเรียน และบ้านพังเสียหาย 4) สะท้อนความคิดเห็นด้านลบที่รัฐจัดให้ ได้แก่ ของที่ได้รับบริจาคส่วนใหญ่เป็นพวกปลกระป๋องที่หมดอายุแล้ว ได้รับของแจกไม่ทั่วถึงและไม่เพียงพอ เงื่อนไขรับของยุ่งยาก บ้านไหนฐานะดีไม่ได้รับการช่วยเหลือ ชาวบ้านต้องการได้เงินมาซื้อกินและซ่อมแซมบ้าน ส้วมไม่เพียงพอกับความต้องการ ส้วมลอดน้ำที่จัดไว้ให้ชาวบ้านไม่ชอบใช้เพราะโคลงเคลงและอยู่ไกลบ้าน การช่วยเหลือบ่อย ชาวบ้านได้รับสิ่งของ แต่ส่วนหนึ่งเรือหางยาวทำให้เกิดคลื่นมากระทบบ้านที่อยู่ริมน้ำทำให้บ้านพังจากคลื่นน้ำ ไม่ได้พังจากน้ำท่วม น้ำท่วมบ่อย เตรียมการแกละปรับตัวได้แล้ว แต่กังวลปัญหาเรื่องหนี้สินที่ไร่นาเสียหาย ขาดรายได้ไปใช้หนี้มากกว่า 5) การเรียนรู้หลังน้ำท่วม ภายหลังน้ำลด ประชาชนสะท้อนความคิดเห็นดังนี้ อยากให้หน่วยงานราชการช่วยเรื่องเงินทุนไว้ทำกิน อยากให้ราชการหางานให้ทำ เพราะน้ำท่วมนา อยากให้ช่วยเรื่องอาชีพและรายได้ ต้องการหินลูกรังมาถมถนน และต้องการให้ชาวบ้านช่วยกันเก็บของ คว่ำภาชนะที่มีน้ำขัง ช่วยกันทำความสะอาดวัด โรงเรียน ช่วยกันขนย้ายกระสอบทราย และพึ่งพาอาศัยร่วมมือกันแก้ปัญหาเช่นนี้ทุกปี องค์ความรู้ที่ได้เข้าไปให้การช่วยเหลือประชาชนที่ประสบภัยน้ำท่วม ทำให้ได้เรียนรู้ว่า ประชาชนมีศักยภาพในการป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำท่วมของตนเอง ครอบครัว และชุมชนได้ในระดับหนึ่ง โดยอาศัยประสบการณ์ และภูมิปัญญาชาวบ้าน ส่วนความเดือดร้อนที่พบ ชาวบ้านให้ความสำคัญกับปัญหาเรื่องการทำมาหากิน ปัญหาหนี้สินจากการสูญเสียผลผลิต จากน้ำท่วมบ่อย การขาดรายได้ไม่มีงานทำในช่วงน้ำท่วม และการสูญเสียทรัพย์สินจากการลักขโมยมากกว่าปัญหาด้านสุขภาพอนามัย ดังนั้นการให้การช่วยเหลือแก่ประชาชนผู้ประสบภัย ต้องเข้าใจพื้นฐานหรือศักยภาพของชุมชน แนวทางการให้การช่วยเหลือที่ทางราชการจัดให้มีบางเรื่องเท่านั้นที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน

เอกชัย วรรณสุทธิ์ (2552: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการป้องกันอุทกภัยน้ำท่วมกรุงเทพมหานครในอีก 8 ปีข้างหน้า กรณีศึกษา ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร. พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุ 18-29 ปี สถานภาพโสด มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา/ปวช/ปวส ประกอบอาชีพรับราชการ มีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 10,000 บาท และภูมิลำเนาอยู่ภาคเหนือ ส่วนใหญ่คิดว่ามีวิธีรับมือกับปัญหาน้ำท่วมได้ มีที่อยู่อาศัยเป็น

คอนโดมิเนียม/ทาวเฮาส์ สาเหตุที่ประชาชนส่วนใหญ่เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ คือ มาทำงาน คิดว่าสาเหตุภาวะโลกร้อนมีส่วนทำให้เกิดน้ำท่วม ขยะมีส่วนทำให้เกิดสภาวะเรือนกระจก และฝนตกไม่ตามฤดูกาลจริง ส่วนใหญ่เชื่อในคำทำนายว่าจะเกิดน้ำท่วมในอีก 8 ปีข้างหน้า คิดว่ามนุษย์หันไปพึ่งพาการเผาผลาญเชื้อเพลิงฟอสซิลซึ่งเป็นก๊าซเรือนกระจกตัวสำคัญที่สุดออกสู่ชั้นบรรยากาศจริง ถ้าเกิดน้ำท่วมกรุงเทพฯจริงในอีก 8 ปีข้างหน้าจะเกิดจากสาเหตุปัญหาโลกร้อน เขตที่เคยมีปัญหาน้ำท่วมมากที่สุดคือเขตบางกะปิ เขตบางกะปิมีผลกระทบมากที่สุดจริง ส่วนใหญ่มีแผนการอพยพไว้ล่วงหน้า หากอีก 8 ปีข้างหน้าเกิดน้ำท่วมขึ้นจริง จะมีผลกระทบต่อการใช้ชีวิตประจำวันในเขตที่อยู่อาศัยมาก กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการรับมือกับสภาวะโลกร้อนโดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีความคิดเห็นในระดับมากที่สุดในเรื่องการปลูกป่าทดแทนประชากรต้นไม้ที่ถูกทำลายไป รองลงมาเรื่องการรณรงค์แยกขยะลดโลกร้อน การรณรงค์ให้ไฟดับ 15 นาที และการจัดตั้งโครงการปลูกป่าชายเลน ส่วนความคิดเห็นในระดับมากมีในเรื่องก๊าซมีแทนในนาข้าวและลดโลกร้อน ควรเริ่มที่ภาคพลังงานเป็นหลัก และน้ำมันเชื้อเพลิงจากยางรถยนต์ที่เหลือทิ้งใช้เป็นเชื้อเพลิงจะช่วยลดการใช้น้ำมันถ่านหิน และลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกได้อย่างมีประสิทธิภาพ รองลงมาเรื่องเชิญชวนชาวกรุงเทพดับเรื่องยนต์จอดสนิท และเน้นท่องเที่ยวเมืองหลวงเชิงอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และร่วมขับขี่จักรยานรณรงค์ต่อต้านสภาวะโลกร้อน ผลการทดสอบสมมุติฐานพบว่าประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการรับมือกับสภาวะโลกร้อนก่อนจะเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมในอี 8 ปี ข้างหน้า โดยรวมไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า แตกต่างกันในเรื่องห้ามมาใช้ถุงผ้าแทนถุงพลาสติกเพื่อป้องกันโลกร้อน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 และพบว่าประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการรับมือกับสภาวะโลกร้อนก่อนจะเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมในอีก 8 ปีข้างหน้าโดยรวมไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าแตกต่างกันในเรื่องการปลูกฝังเยาวชนให้ช่วยป้องกันการใช้พลังงานอย่างประหยัด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

นาถนเรศ อาคาสุวรรณ.(2551 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาปัจจัยการเกิดน้ำท่วมเพื่อกำหนดพื้นที่เสี่ยงภัยน้ำท่วมด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ และแนวทางป้องกันบรรเทาในบริเวณลุ่มน้ำย่อยทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันตก จังหวัดพัทลุงพบว่า ปัจจัยสำคัญที่เป็นตัวเร่งให้เกิดน้ำท่วมในพื้นที่ศึกษาคือ ปริมาณฝนที่ตกในพื้นที่ศึกษาและพื้นที่ใกล้เคียง โดยมีปัจจัยเสริมที่ทำให้ปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่ศึกษารุนแรงขึ้นคือความลาดชันของพื้นที่ ระยะห่างจากลำน้ำของชุมชน ความสามารถในการระบายน้ำของดิน การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ และเส้นทางคมนาคม พื้นที่ประสบคมนาคม พื้นที่ประสบภัยน้ำท่วมพบบริเวณริมทะเลสาบสงขลาโดยเฉพาะในเขตอำเภอควนขนุน อำเภอเมืองพัทลุง อำเภอเขาชัยสน อำเภอบางแก้ว และอำเภอปากพะยูน และยังเกิดบริเวณริมถนนเพชรเกษมซึ่งเป็นปัจจัยเสริมที่สำคัญของการเกิดน้ำท่วมในพื้นที่รวมทั้งสภาพน้ำท่วมจากสภาวะน้ำล้นตลิ่งและน้ำป่าไหลหลากบริเวณต้นน้ำแถบเทือกเขาบรรทัด ในเขตพื้นที่อำเภอป่าพะยอม อำเภอศรีบรรพต อำเภอกงหรา กิ่งอำเภอศรีนครินทร์ อำเภอตะโหมด และอำเภอป่าบอน การศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนบริเวณลุ่มน้ำย่อยกับพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดน้ำท่วมพบว่าชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดน้ำท่วมจะมีการเตรียมพร้อมป้องกันการเกิดน้ำท่วมโดยประชาชนในชุมชนจะใช้ประสบการณ์จากการสังเกตการเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำและปริมาณน้ำฝนที่ตกลงมา การรับรู้ข่าวสารการเตือนภัยน้ำ

ท่วม ประชาชนส่วนใหญ่จะติดตามข่าวสารการเตือนภัยจากสื่อประเภทโทรทัศน์มากที่สุด เนื่องจากเป็นสื่อที่เข้าถึงประชาชนในแต่ละชุมชนได้ง่ายและสะดวกที่สุด

วิรุฬรักษ์ ชวาลา (2551 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การประมาณพื้นที่น้ำท่วมและผลความเสียหายในเขตเมือง และการจัดทำแผนที่เสี่ยงภัยน้ำท่วมสำหรับจังหวัดอุบลราชธานี. พบว่า พื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดอุบลราชธานี ในปี 2549 ถูกใช้สำหรับการปลูกข้าว (ประมาณ 85% ของพื้นที่ทั้งหมด) มีการปลูกพืชแบบอื่นแม้เพียงส่วนน้อย โดยพื้นที่ป่าไม้จะมีอยู่จำนวนหนึ่งที่บริเวณชายแดนทิศตะวันออกเฉียงใต้และทิศใต้สำหรับพื้นที่เขตเมืองหรือเขตชุมชนยังมีอยู่น้อยมาก (ประมาณ 2% ของพื้นที่ทั้งหมด) และแบบจำลอง DEM ที่สร้างขึ้นสามารถใช้ศึกษาพื้นที่น้ำท่วมที่ผันแปรไปตามเวลาได้ดี ทำให้สามารถระบุถึงขอบเขตของการท่วม พัฒนาการของระดับน้ำท่วม รวมถึงระยะเวลาของการท่วมในแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้ จากการประเมินความเสียหายโดยนำแผนที่ LULC มาเทียบกับแผนที่น้ำท่วมในปี พ.ศ. 2545 พบว่า ให้ผลที่ใกล้เคียงกับการศึกษาของหน่วยงานอื่นในเหตุการณ์เดียวกัน สำหรับในเขตเมืองชั้นใน พื้นที่เสี่ยงสูงส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในเขตที่ลุ่มริมแม่น้ำมูล โดยพื้นที่ซึ่งมีความเสี่ยงสูงเกิน 50% ที่จะถูกน้ำท่วมในแต่ละปีจะมีอยู่ประมาณ 10.12 ตารางกิโลเมตร(17.72% ของพื้นที่ทั้งหมด) สำหรับระดับจังหวัด พื้นที่ซึ่งมีความเสี่ยงสูงมากจะมีอยู่ประมาณ 2,353.90 ตารางกิโลเมตร หรือ 15.05% ของพื้นที่ทั้งหมด ส่วนมากจะเป็นบริเวณลำน้ำแต่บางส่วนเป็นเขตชุมชน ส่วนพื้นที่ซึ่งอยู่ในเขตความเสี่ยงสูงมีอยู่ 4,259.76 ตารางกิโลเมตร หรือ 27.25% ของพื้นที่ทั้งหมด สำหรับพื้นที่ซึ่งมีความเสี่ยงปานกลาง น้อย และไม่มีความเสี่ยง มีประมาณ 4,662.84 2,794.92 และ 1,566.86 ตารางกิโลเมตร หรือคิดเป็น 29.83% 17.87% และ 10.0%ของพื้นที่ทั้งหมด ตามลำดับ

เอกรินทร์ สว่างจิตร (2551: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง ผลกระทบจากอุทกภัยที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า อุทกภัยเกิดขึ้นระหว่างเดือนสิงหาคมถึงกันยายน ปีพ.ศ. 2551 มีผู้ได้รับบาดเจ็บจากอุบัติเหตุที่เกิดจากอุทกภัย ร้อยละ 25.1 ซึ่งมีสาเหตุส่วนใหญ่มาจากการลื่นล้ม/หกล้ม และมีผู้ที่เจ็บป่วยด้วยโรคที่เกี่ยวกับน้ำเป็นสื่อถึงร้อยละ 64.2 โดยป่วยเป็นโรคน้ำกัดเท้ามากที่สุด รองลงมาคือ ผดผื่น/ผื่นคัน/ลมพิษ และตาแดง/ตาอักเสบ โดยทั้งหมดเป็นโรคที่เกิดจากการขาดแคลนน้ำสะอาดน้ำสะอาดในการชำระล้างทำความสะอาดร่างกายและเสื้อผ้า ทำให้เป็นโรคติดเชื้อตามเหยื่อบุตาและผิวหนัง ประชาชนส่วนใหญ่มีความกังวลใจเรื่องความเสียหายที่เกิดกับที่พักอาศัยและทรัพย์สินในบ้าน ร้อยละ 27.3 ส่งผลให้เกิดการนอนไม่หลับถึงร้อยละ 72.7 และจากสถิติการเกิดโรคที่เกี่ยวข้องกับน้ำเป็นสื่อ พบว่าช่วงที่เกิดอุทกภัยเมื่อเดือนสิงหาคม ปีพ.ศ. 2551 เกิดการระบาดของโรคตาแดง ปัญหาด้านสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมในขณะที่เกิดอุทกภัยพบว่า เกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำดื่มและน้ำใช้ ไม่มีสถานที่หรืออุปกรณ์สำหรับประกอบอาหาร มีขยะลอยมาติดที่บ้าน ส้วมอุดตัน และพบว่ายุงเป็นแมลงนำโรคที่พบมากในช่วงหลังน้ำลด โดนขณะที่เกิดอุทกภัยพบว่าประชาชนมีความสามัคคีและช่วยเหลือกันในชุมชนเพิ่มขึ้นและส่วนใหญ่ต่างรู้สึกซาบซึ้งใจในการช่วยเหลือจากภาครัฐ

ชูชาติ นาคน้ำ (2552: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลกระทบและการฟื้นฟูหลังภาวะน้ำท่วมในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลจำปาหล่อ อำเภอเมืองอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง ผลการศึกษาพบว่า 1) ประชาชนที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 46-55 ปี ประกอบอาชีพรับจ้าง มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่า 5,000 บาท/เดือน ส่วนใหญ่อาศัยในพื้นที่หมู่ 3 และส่วนใหญ่ต้องพบ

ปัญหาน้ำท่วมในบางปี ผู้นำท้องถิ่นและบุคลากรที่ปฏิบัติงานในองค์การบริหารส่วนตำบลจำปาหล่อที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุระหว่าง 26-35 ปี และมีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป 2) ประชาชนได้รับผลกระทบจากการประสบอุทกภัยมากที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ มีความเครียด วิตกกังวล เมื่อได้รับข่าวว่าน้ำจะท่วมบ้านเรือน ต้องเผชิญกับภัยอันตรายที่อาจเกิดจากสัตว์มีพิษที่มากับน้ำท่วม เช่น งูพิษ ตะขาบ เป็นต้น และต้องซ่อมแซมบ้านเรือนที่ได้รับความเสียหาย ตามลำดับ 3) องค์การบริหารส่วนตำบลให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยก่อนน้ำท่วม 3 อันดับแรก ได้แก่ การประชาสัมพันธ์แจ้งข่าวให้ประชาชนในพื้นที่ของ อบต. ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับระดับน้ำก่อนน้ำท่วม การประกาศเตือนให้ประชาชนทราบเมื่อน้ำกำลังจะล้นตลิ่ง และ การวางกระสอบทรายกั้นเป็นแนวป้องกันไม่ให้น้ำไหลบ่าเข้ามาท่วมบ้านเรือนประชาชนตามลำดับ 4) องค์การบริหารส่วนตำบลให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยหลังน้ำท่วม 3 อันดับแรก ได้แก่ การเข้าช่วยเหลือของเจ้าหน้าที่ในการแจกจ่ายยา และให้ความช่วยเหลือในการป้องกันโรค การเข้าช่วยเหลือของเจ้าหน้าที่ในการแจกจ่ายเมล็ดพันธุ์และพันธุ์สัตว์แก่เกษตรกร และการเข้าช่วยเหลือของเจ้าหน้าที่ในการให้เงินชดเชยแก่ผู้ประสบภัย และการให้ความช่วยเหลือในการซ่อมแซมบูรณะระบบสาธารณูปโภค บ้านเรือนที่เสียหาย ตามลำดับ 5) แนวทางแก้ไข คือ ประชาชนของบประมาณจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงในด้านการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (กระทรวงมหาดไทย) และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างพื้นฐาน คือ กรมโยธาธิการ ออกแบบประสานงบประมาณ โดยคำนึงถึงปัญหาของพื้นที่อย่างมีเหตุมีผล รัฐบาลควรกำหนดให้เป็นวาระแห่งชาติที่จะเยียวยาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ประสบอุทกภัย และวิเคราะห์ข้อมูลตามความต้องการที่จะแก้ไขปัญหาอย่างจริงจังของประชาชนในพื้นที่อย่างแท้จริงและไม่เกิดปัญหาซ้ำซาก โดยการสอบถามความคิดเห็นของประชาชนอย่างละเอียดรอบคอบก่อนตัดสินใจจัดทำแผน/โครงการ

พิทักษ์ ปักษานนท์ (2552: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำชี-มูล เพื่อป้องกันอุทกภัย จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า การจัดการทรัพยากรน้ำ ในลุ่มน้ำชี-มูล ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุบลราชธานีที่มีผลต่อปัญหาอุทกภัยในจังหวัดอุบลราชธานีมีหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆที่เป็นกรรมการแก้ไขปัญหาอุทกภัย ไม่มีการวางแผนงานร่วมกัน ได้แก่ การแบ่งภาระความรับผิดชอบตามความชำนาญ การประสานข้อมูลด้านอุทกวิทยา การประสานเรื่องงบประมาณที่ใช้ในการแก้ไขปัญหา การกำหนดระยะเวลาในการแก้ไขปัญหาอุทกภัยอย่างถาวร จากการที่ขาดการประสานงานที่ดีมีผลทำให้ต่างหน่วยงานต่างแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง จึงขาดข้อมูลที่ละเอียดเพียงพอที่ใช้ประกอบในการพิจารณาป้องกันอุทกภัยที่จะเกิดขึ้น ตลอดจนการขาดการประสานงานระหว่างคณะกรรมการแก้ไขปัญหาอุทกภัย และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เรื่องการก่อสร้างสิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อปัญหาอุทกภัยที่รุนแรงมากขึ้น จากการที่ขาดการประสานงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประสานงานกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เรื่องแผนป้องกันอุทกภัยอย่างถาวร ตลอดจนขาดความระมัดระวังในการพัฒนาชุมชน ควรคำนึงถึงผลกระทบทำให้อุทกภัยรุนแรงขึ้น มาประกอบการพิจารณาสิ่งต่างๆเหล่านี้มีผลทำให้อุทกภัยที่เกิดขึ้นยังคงรุนแรงและไม่สามารถแก้ไขปัญหานี้ได้

ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุบลราชธานี อันเนื่องมาจากการป้องกันและแก้ไขปัญหาอุทกภัยในจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อ

ป้องกันและแก้ไขปัญหาอุทกภัยที่เกิดขึ้นนั้นไม่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ การป้องกันที่เป็นรูปธรรม ที่ใช้ทั้งทางการจัดการ และการใช้เทคโนโลยีทางด้านสารสนเทศ เช่น โครงข่ายตรวจวัดข้อมูลทางอุทกวิทยา ระบบตรวจวัดและรับส่งข้อมูลอุทกวิทยาระยะไกลแบบอัตโนมัติ ระบบพยากรณ์น้ำหลาก ระบบเตือนอุทกภัยแก่สาธารณชน เหล่านี้เป็นต้น แทบจะไม่เกิดขึ้นระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่ได้รับผลกระทบจากปัญหา ดังนั้น การจัดการเกี่ยวกับปัญหาอุทกภัยที่เกิดขึ้นในพื้นที่ จึงเป็นการบรรเทาปัญหา ดังนั้น การจัดการเกี่ยวกับปัญหาอุทกภัยที่เกิดขึ้นในพื้นที่ จึงเป็นการบรรเทาปัญหามากกว่าการป้องกัน การประสานงานระหว่างองค์การจึงเป็นการประสานเพื่อบรรเทามากกว่าที่จะเป็นการที่จะประสานเพื่อป้องกันปัญหาอย่างเป็นระบบ

จริญญา ศรีเดช (2553: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนจากปัญหาอุทกภัยในพื้นที่ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย พบว่า อุทุกภัยที่เกิดขึ้นระหว่างเดือนสิงหาคมถึงกันยาน พ.ศ. 2551 มีผู้ได้รับบาดเจ็บจากอุบัติเหตุเกิดจากอุทกภัย ร้อยละ 25.01 ซึ่งมีสาเหตุส่วนใหญ่มาจากการลื่นล้ม/หกล้ม และมีผู้ที่เจ็บป่วยด้วยโรคที่เกี่ยวกับน้ำเป็นสื่อถึงร้อยละ 64.2 โดยป่วยเป็นโรคน้ำกัดเท้า การขาดแคลนน้ำสะอาดในการชำระล้างทำความสะอาดร่างกายและเสื้อผ้า ทำให้เป็นโรคติดเชื้อตามเยื่อบุตาและผิวหนัง ประชาชนส่วนใหญ่มีความกังวลใจเรื่องความเสียหายที่เกิดขึ้นกับที่พักอาศัยและทรัพย์สินในบ้าน ร้อยละ 27.3 ส่งผลให้เกิดการนอนไม่หลับ ถึงร้อยละ 72.7 และจากสถิติการเกิดโรคที่เกี่ยวข้องกับน้ำเป็นสื่อ พบว่า ช่วงที่เกิดอุทกภัยเมื่อเดือนสิงหาคม ปีพ.ศ. 2551 เกิดการระบาดของโรคตาแดง ปัญหาด้านสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมในขณะที่เกิดอุทกภัย พบว่า เกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำดื่มน้ำใช้ ไม่มีสถานที่หรืออุปกรณ์สำหรับประกอบอาหาร มีขยะลอยมาติดที่บ้าน ส้วมอุดตัน และพบว่ายุงเป็นแมลงนำโรคที่พบมากในช่วงหลังน้ำลด โดยที่ขณะที่เกิดอุทกภัยพบว่าประชาชนมีความสามัคคีและช่วยเหลือกันในชุมชนเพิ่มขึ้นและส่วนใหญ่ต่างรู้สึกซาบซึ้งใจในการช่วยเหลือจากภาครัฐ

ดนัย จันทร์ทิตย์ (2553: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง คุณภาพชีวิตของชุมชนเลียบแม่น้ำมูลกับการดำเนินงานโครงการสร้างถนนเลียบแม่น้ำมูลในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ชาวชุมชนเลียบแม่น้ำมูล มีความคิดเห็นเกี่ยวกับระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนเลียบแม่น้ำมูลกับการดำเนินงานโครงการสร้างถนนเลียบแม่น้ำมูลในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานีโดยรวมมีค่าเฉลี่ยระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 2.85) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงความคิดเห็นจากระดับมากที่สุดลงไปหาน้อยที่สุด ดังนี้ ด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ($\overline{X}$ = 2.94) ด้านการสาธารณสุขและอาชีวอนามัย ($\overline{X}$ = 2.78) ตามลำดับ ปัจจัยที่ส่งผลต่อระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนเลียบแม่น้ำมูลอันเนื่องมาจากโครงการสร้างถนนเลียบแม่น้ำมูล โดยรวมมีค่าเฉลี่ยระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 2.82) และเมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับความคิดเห็นจากระดับมากที่สุดลงไปหาน้อยที่สุด ดังนี้ การช่วยเหลือจากภาครัฐอย่างยุติธรรม ($\overline{X}$ = 2.91) ผลประโยชน์เฉพาะอย่างหรือส่วนร่วม ($\overline{X}$ = 2.89) การเรียกร้องสิทธิประโยชน์สาธารณะ ($\overline{X}$ = 2.83) ตามลำดับ การช่วยเหลือจากภาครัฐอย่างยุติธรรมของชาวชุมชนเลียบแม่น้ำมูลที่อาศัยอยู่ในชุมชนหลังศาลเจ้าและชุมชนวัดกลาง แตกต่างจากชุมชุมวัดใต้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกันอยู่ในระดับสูงมากอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เรียงตามลำดับความสำคัญดังนี้ ด้านการเรียกร้องสิทธิผลประโยชน์สาธารณะ (r = .189)

ด้านการช่วยเหลือภาครัฐอย่างยุติธรรม (r = .188) และด้านผลประโยชน์เฉพาะอย่างหรือส่วนร่วม(r = .167) โดยมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกัน

ณัฐกานต์ การเร็ว(2554 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนส่งเสริมสุขภาวะขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา บริบทชุมชน ตำบลหนองกระทุ่มอยู่ห่างจากอำเภอเมืองนครนครราชสีมา 2 กิโลเมตร มีประชากร 7,040 คน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม สมาชิกในสังคมมีความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติ มีกิจกรรมทางวัฒนธรรมตามประเพณีไทย ประชาชนส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีความขัดแย้งกันทางการเมือง ประชาชนส่วนใหญ่เจ็บป่วยด้วยโรคทางเดินหายใจ โรคระบบทางเดินอาหาร และโรคระบบกล้ามเนื้อและกระดูก มีการจัดทำแผนพัฒนาตำบล แต่ยังไม่สามารถแก้ปัญหาสุขภาวะประชาชนได้ครอบคลุมทุกมิติ กระบวนการพัฒนาประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ การประชุมเพื่อวิเคราะห์สภาพการณ์ของตำบลในอดีตถึงปัจจุบัน การประชุมเพื่อสร้างวิสัยทัศน์ การประชุมเพื่อคิดค้นหากลวิธีแก้ไขปัญหา การประชุมเพื่อจำแนกกิจกรรมที่จะดำเนินการเป็น 2 ลักษณะ คือ จำแนกตามมิติสุขภาวะ และจำแนกตามความสามารถในการดำเนินกิจกรรมว่าอยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานใด การประชุมเพื่อจัดทำโครงการ และขั้นตอนการประชุมเพื่อนำโครงการเข้าบรรจุในแผนองค์การบริหารส่วนตำบล ผลของกระบวนการพัฒนา ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีคะแนนการมีส่วนร่วมในแต่ละกิจกรรมเฉลี่ยสูงกว่า 3.80 องค์การบริหารส่วนตำบลหนองกระทุ่มกำหนดแผนส่งเสริมสุขภาวะ 7 โครงการ ได้แก่ โครงการคัดกรองโรคความดันโลหิตสูงและโรคเบาหวาน โครงการควบคุมและป้องกันโรคติดต่อ โครงการไอโอดีนเพิ่มพลังสมอง โครงการมหกรรมสร้างสุขภาพในชุมชน โครงการศูนย์เด็กเล็กน่าอยู่ หลังการจัดกระบวนการประชาชนมีความเข้าใจในความหมายของคำว่า “สุขภาวะ” ในทิศทางที่ดีขึ้นครอบคลุมทั้ง 4 มิติ คือ กาย ใจ สังคม และปัญญา

จารุวรรณ ศรีขวัญช่วย (2554: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการจัดการเครือข่ายการป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำท่วมแบบบูรณาการ และปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการจัดการเครือข่ายการป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำท่วมแบบบูรณาการของเทศบาลเมืองทุ่งสง อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช จากองค์ประกอบ 4 ด้าน คือ ด้านการวางแผน ด้านการประสาน/ความร่วมมือ ด้านการบริหารงบประมาณ และด้านการรายงานผลการปฏิบัติงาน และจากปัจจัยการจัดการเครือข่าย 4 ด้าน คือ ด้านวัฒนธรรมองค์กร ด้านยุทธศาสตร์ขององค์กร ด้านบุคลากร ด้านทักษะความรู้ความสามารถ ผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายส่วนใหญ่ที่ร่วมดำเนินการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมเมืองทุ่งสงมาจากการประสานขอความร่วมมือจากเทศบาลเมืองทุ่งสง เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ตามบทบาท อำนาจหน้าที่ของหน่วยงานนั้น หรือเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาทั้งระยะสั้น ปานกลาง และระยะยาว การก่อเกิดเครือข่ายฯ จึงมีขั้นตอนการดำเนินการเป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การรับรู้และตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาร่วม และ 2) การก่อรูปเครือข่ายการแก้ปัญหา โครงสร้างของเครือข่ายฯ นั้นมีคณะกรรมการอำนวยการป้องกันและแก้ไขปัญหาอุทกภัยอำเภอทุ่งสง แต่งตั้งคณะทำงาน 2 ด้าน คือ ด้านกายภาพ มีที่ดินจังหวัดนครศรีธรรมราช สาขาทุ่งสงเป็นประธาน และด้านสังคมกฎหมาย ระบบแผนพัฒนาและผังเมือง มีผู้กำกับกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 42 เป็นประธาน มีการจัดการเครือข่ายฯ โดยแบ่งเป็น 4 ด้านดังนี้ ด้านการวางแผน เครือข่ายฯ ดำเนินงานโดยการเรียนรู้

พื้นที่ หาสาเหตุของปัญหา กำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา และกำหนดผู้รับผิดชอบในการแก้ไขปัญหา ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการจัดการเครือข่ายฯ พบว่า ด้านวัฒนธรรมองค์กรเป็นปัจจัยที่สำคัญทีทำให้เกิดการจัดการเครือข่าย เนื่องจากเครือข่ายฯ มีประเด็นปัญหาร่วมกัน มีความเป็นพวกเดียวกัน เข้าใจและเข้าถึงปัญหา ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของเครือข่ายฯ และไม่มีในเครือข่ายอื่นๆ ด้านยุทธศาสตร์ขององค์กร เครือข่ายฯ มีการกำหนดแนวทางในการดำเนินงานเพื่อบรรลุเป้าหมายและมีการจัดกิจกรรมตามแผนงานโครงการต่างๆ อยู่ตลอดเวลาเพื่อสนับสนุนการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ด้านบุคลากรนั้น เครือข่ายฯ มีการจัดการทรัพยากรมนุษย์อย่างคร่าวๆ ไม่ยึดติดกับเรื่องสายการบังคับบัญชา มีเพียงการจัดคณะทำงานออกเป็น 2 ด้าน คือ คณะทำงานด้านกายภาพ และคณะทำงานด้านสังคม กฎหมาย ระบบแผนพัฒนาและผังเมือง มีการพัฒนาบุคลากร โดยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ พร้อมทั้งศึกษาดูงานในสถานที่หรือหน่วยงานที่ดำเนินการประสบความสำเร็จส่วนทักษะความรู้ ความสามารถ พบว่า สมาชิกเครือข่ายฯ มีเทคนิค วิธีการทำงาน ความเชี่ยวชาญเฉพาะยังน้อย ต้องอาศัยความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะจากหน่วยงานภายนอก

2.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากในพื้นที่ของหมู่บ้านทัพไทย ท่ากกแห่ คูเดื่อ นอกจากเกิดจากสภาพธรรมชาติของพื้นที่ที่เป็นที่ลุ่มแม่น้ำมูลที่ต้องรองรับน้ำช่วงฤดูฝนแล้ว ยังเกิดจากการพัฒนาพื้นที่โดยการถมที่ให้สูงขึ้นของหน่วยงานราชการและภาคธุรกิจเอกชนในบริเวณแก้มลิงเดิมซึ่งเป็นพื้นที่รองรับน้ำและระบายน้ำในภาวะน้ำท่วม น้ำท่วมได้ส่งผลทำให้เกิดทุกขภาวะทั้งร่างกาย จิตใจ การดำรงชีวิตและสิ่งแวดล้อมแก่ผู้ประสบภัย เช่นการขาดแคลนน้ำดื่ม อาหาร ปัญหาความไม่เหมาะสม ไม่ปลอดภัยของที่พักพิงชั่วคราว ปัญหาการคมนาคม ปัญหาขยะ สุขาภิบาล ปัญหาสุขภาพกายและจิตใจ เช่น ความเครียด โรคน้ำกัดเท้า

การจัดการที่ผ่านมาในการรับมือกับปัญหายังมีข้อจำกัดและต้องการการพัฒนาโดยเพิ่มการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ โดยมีการนำประสบการณ์ ต้นทุน ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชนมาผสมผสานกับการเรียนรู้นวัตกรรมจากภายนอก ทีมวิจัยจำเป็นต้องทบทวนทุนเดิมของการจัดการที่ผ่านมา รวมทั้งการเสริมพลังอำนาจ ความรู้ ประสบการณ์ นวัตกรรมจากภายนอกและการเข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนของหน่วยงานราชการและเอกชนที่เกี่ยวข้องจะช่วยให้เกิดรูปแบบ กลไกการจัดการด้านต่างๆในการรองรับกับปัญหาน้ำท่วมได้อย่างรอบด้าน เป็นระบบ ด้วยความร่วมมือจากทุกฝ่าย มีความเป็นธรรมดีขึ้น ชุมชนมีความพึงพอใจในการการจัดการกับปัญหาน้ำท่วมมากขึ้น ดังแผนภาพ 2.2

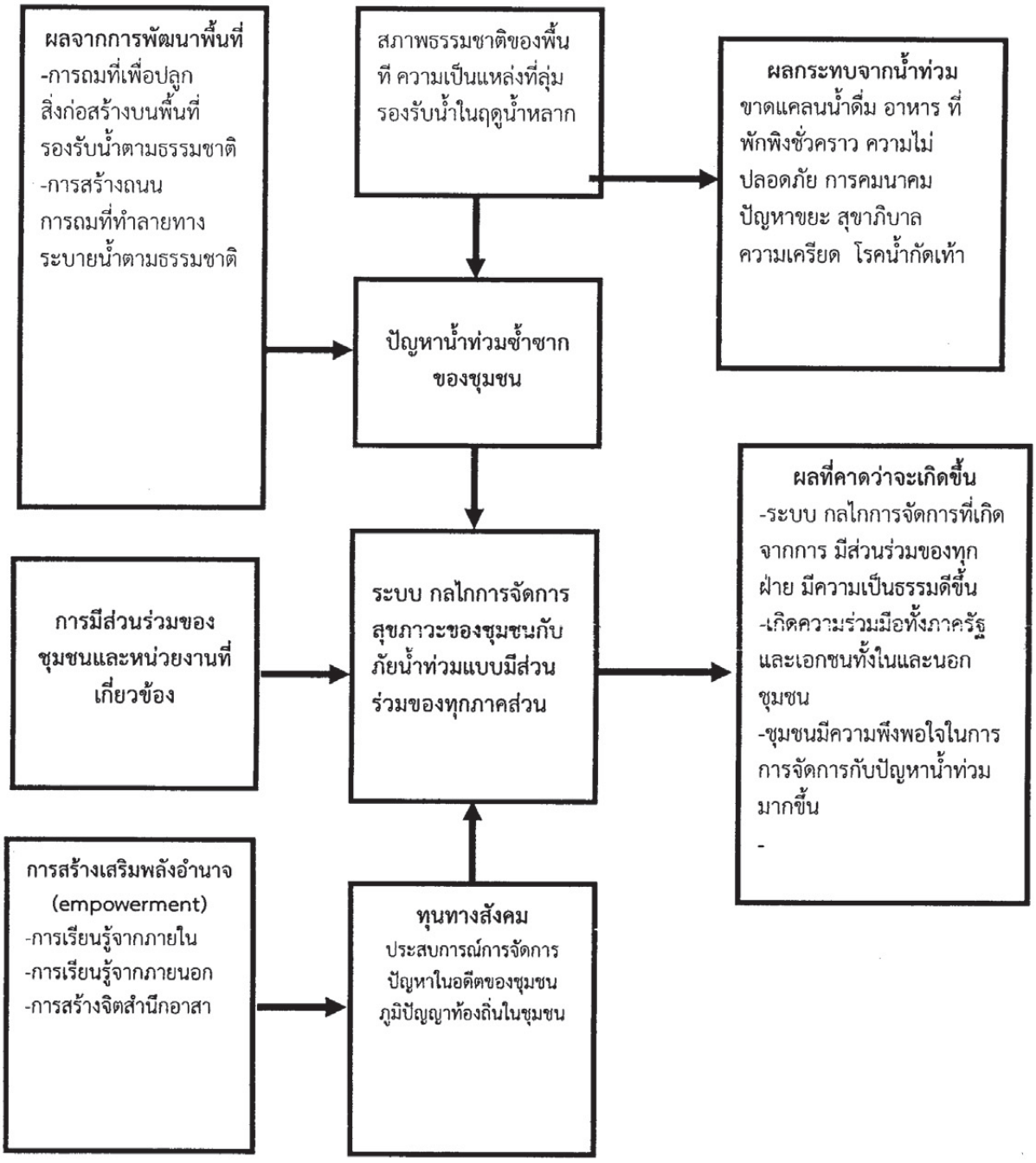

ภาพ 2.2 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้มีวิธีการดำเนินการวิจัยตามหลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) และอาศัยเทคนิคการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ร่วมด้วย เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษา วิธีการดำเนินการวิจัยประกอบด้วย ขอบเขตการศึกษา กระบวนการวิจัย กระบวนการดำเนินงานกิจกรรมวิจัยเชิงปฏิบัติการ การสรุปประเมิลผลการดำเนินงานกิจกรรมวิจัยเชิงปฏิบัติการ มีรายละเอียดของ ดังนี้

3.1 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้มีขอบเขตการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ด้านได้แก่ ขอบเขตด้านพื้นที่ และขอบเขตด้านเนื้อหา โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1.1 ขอบเขตพื้นที่

ขอบเขตของพื้นที่ คือพื้นที่เกาะแก้ว ประกอบด้วย 3 หมู่บ้าน ได้แก่บ้านคูเดื่อ บ้านทัพไทย และบ้านท่ากกแห่ ตำบลแจระแม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะทางกายภาพเป็นเกาะ มีแม่น้ำมูลและลำมูลน้อยล้อมรอบ อยู่ในพื้นที่ความรับผิดชอบของเทศบาลเมืองแจระแม และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ มีจำนวนครัวเรือนรวมประมาณ 600 ครัวเรือน ประกอบด้วยบ้านทัพไทย 270 ครัวเรือน บ้านคูเดื่อ 250 ครัวเรือนและบ้านท่ากกแห่ 80 ครัวเรือน

3.1.2 ขอบเขตเนื้อหา

ขอบเขตเนื้อหาครอบคลุมประเด็นต่างๆดังนี้

1) ประวัติความเป็นมา ลักษณะบริบททางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมของชุมชน ปัญหาอุทกภัยจากอดีตจนถึงปัจจุบันในประเด็นสาเหตุ ลักษณะปัญหาและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ชุมชน และทรัพย์สินและคุณภาพชีวิตของประชาชน

2) บทบาทชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการแก้ไขปัญหาสุขภาวะจากอดีตถึงปัจจุบัน บทบาทของศักยภาพ วัฒนธรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน และองค์ความรู้การจัดการจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานอื่นๆ

3) การปฏิบัติการเพื่อค้นหาระบบและกลไกในการจัดการสุขภาวะของชุมชนที่ประสบภัยน้ำท่วมอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในประเด็น การแจกจ่ายสิ่งของบรรเทาทุกข์ การจ่ายเงินชดเชยค่าเสียหาย การจัดการร่องน้ำสาธารณะ การจัดหาศูนย์พักพิงของชุมชน การจัดการปัญหาน้ำเน่าเสีย และการเพิ่มทักษะและศักยภาพของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในการจัดการสุขภาวะในชุมชน

3.2 กระบวนการวิจัย

กระบวนการทำวิจัย ประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ คือ การเลือกพื้นที่วิจัย การตั้งคำถามการวิจัยร่วมกับชุมชน การสร้างทีมวิจัยชุมชน เครื่องมือและการออกแบบเครื่องมือในการวิจัย การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การตรวจสอบและคืนข้อมูลสู่ชุมชน การดำเนินกิจกรรมวิจัยเชิงปฏิบัติการ และการสรุปประเมิลผลและการรายงานผลการดำเนินงานวิจัย มีรายละเอียดดังนี้

3.2.1 การเลือกพื้นที่วิจัย

การเลือกพื้นที่วิจัยนั้นนักวิจัยหลักหรือหัวหน้าชุดโครงการวิจัยภับพิบัติ ไม่สามารถกำหนดเลือกได้เองตามลำพัง จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากคนในพื้นที่ด้วย หมายความว่ากลุ่มคนในพื้นที่ก็มีสิทธิที่จะเลือกเลือกที่จะทำวิจัยกับทีมนี้หรือไม่ด้วย ในขั้นแรกคณะกรรมการชุดโครงการวิจัยภัยพิบัติอุบลราชธานีนำโดยคุณกาญจนา ทองทั่วได้ทำการค้นหาพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัย รวมทั้งศักยภาพของชุมชนในการร่วมวิจัยและพัฒนาในพื้นที่ โดยเล็งเห็นว่าทีมเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในพื้นที่รพสต.ทัพไทย ตำบลทัพไทย ตำบลแจระแม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี มีความกระตือรือร้นในการทำงานช่วยเหลือประชาชนในช่วงประสบภัยน้ำท่วมในปีที่ผ่านมาอย่างแข็งขัน โดยนำภูมิปัญญาการแพทย์ผนไทยมาช่วยในการจัดการสุขภาวะของชุมชนได้อย่างน่าสนใจ จึงได้เข้าไปสอบถามข้อมูลกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการในการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งได้รับการตอบรับที่จะเข้าร่วมอย่างดี และได้รับการประเมินว่ามีศักยภาพในการวิจัยเชิงปฏิบัติการได้

แต่การเลือกพื้นที่เกาะแก้ว ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ประสบภัยน้ำท่วมซ้ำซาก มีความเหมาะสมในการเป็นพื้นที่วิจัยเพิ่มเติมอีกอย่างน้อยสองประการคือ ประการแรก คือ สาเหตุของน้ำท่วมนอกจากลักษณะทางกายภาพของชุมชนที่เป็นที่ราบลุ่มเป็นเกาะล้อมรอบด้วยแม่น้ำทุกด้านแล้ว ยังมีสาเหตุจากการขยายตัวของเมืองอุบลราชธานีอีกด้วย กล่าวคือ มีการถมดินในพื้นที่ลุ่มรองรับน้ำจำนวนมากเพื่อสร้างถนน อาคารปลูกสร้างขนาดใหญ่ เช่นมหาวิทยาลัย และห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ สาเหตุจากการพัฒนาของเมืองเป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบจากน้ำท่วมชัดเจนขึ้นในพื้นที่ คือ ส่งผลให้พื้นที่ราบลุ่มที่เหมาะกับการประมง การเกษตรสูญหายหรือลดลงไป การรองรับน้ำและระบายน้ำด้อยประสิทธิภาพลงหรือไม่สะดวกเท่าที่ควร เมื่อเกิดอุทกภัย ผลกระทบจึงค่อนข้างรุนแรง ชุมชนและประชาชนในพื้นที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัยมาก

ประการที่สองคือ การจัดการที่เกิดขึ้นในระหว่างน้ำท่วม พบว่าไม่เพียงแต่ประชาชนในพื้นที่จะประสบกับความเสียหายจากอุทกภัยเท่านั้น แต่ยังประสบปัญหาความไม่พึงพอใจจากระบบการจัดการเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้นำชุมชนด้วย ความไม่พึงพอใจของประชาชนในพื้นที่นี้เป็นปัญหาที่ต้องการการจัดการแก้ไขให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยที่ทั้งประเด็นการขยายตัวของเมืองและการจัดการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ประสบภัยในพื้นที่นี้ต่างมีความเชื่อมโยงกันในเชิงของที่มาของปัญหา ประการแรก การขยายของเมืองดำเนินไปอย่างไร้ทิศทางแม้จะมีแผนผังกำกับอยู่ก็ตาม ประการสอง เรื่องการจัดสรรระบบความช่วยเหลือผู้ประสบภัยสะท้อนปัญหาความไม่โปร่งใสในการจัดการ เช่น มูลค่าสิ่งของบรรเทาทุกข์ที่นำมาแจกจ่ายของทางราชการมีมูลค่าต่ำกว่างบประมาณที่ได้รับจัดสรรสิ่งของเสื่อมคุณภาพหรือมี

คุณภาพต่ำ และการจัดสรรเงินช่วยเหลือชดเชยความเสียหายแก่ผู้ประสบภัยที่ถูกแทรกแซงด้วยระบบพรรคพวกและการเมืองในพื้นที่ ทั้งสองประเด็นนี้เกี่ยวข้องกับปัญหาธรรมาภิบาลในระบบราชการและการเมืองในพื้นที่ระดับต่างๆ

จากเหตุผลและข้อมูลเบื้องต้น ทำให้พื้นที่แห่งนี้มีความเหมาะสมในการเป็นพื้นที่สำหรับการศึกษาปัญหาระบบและกลไกในการจัดการสุขภาวะที่เกี่ยวกับอุทกภัยของชุมชนและหน่วยงานราชการและท้องถิ่น อันจะเป็นกรณีศึกษาสำหรับพื้นที่ที่ที่ตั้งอยู่ชานเมืองและประสบปัญหาอุทกภัยจากการขยายตัวของเมืองที่ชัดเจนอีกแห่งหนึ่ง

3.2.2 การพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกับชุมชน

การพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกับชุมชนหรือการตั้งคำถามการวิจัยนั้น ไม่สามารถกระทำลำพังนักวิจัยหลักเท่านั้น จำเป็นต้องอาศัยข้อมูลและความเห็นของคนในชุมชนที่จะทำวิจัยตั้งแต่ต้นด้วย หลังจากคณะกรรมการชุดโครงการวิจัยภัยพิบัติอุบลราชธานี ได้คัดเลือกพื้นที่ เลือกนักวิจัยหลักจากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี และจัดทีมนักวิจัยให้ลงตัวแล้ว ทีมนักวิจัยหลักของโครงการและหัวหน้าชุดโครงการวิจัยได้เข้าไปในพื้นที่เพื่อประชุมและพบปะกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและ อสม.ทั้งสามหมู่บ้าน ประมาณ 40 คน เพื่อสอบถามปัญหาผลกระทบจากอุทกภัยและความต้องการอีกครั้ง เพื่อนำมาพิจารณาตั้งโจทก์การวิจัยร่วมกัน

จากการพบปะพูดคุย พบว่ามีประเด็นที่น่าสนใจอย่างน้อยสองประเด็น ประเด็นแรกคือ การเพิ่มศักยภาพด้านการแพทย์แผนไทยในการช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม ตามที่คณะกรรมการชุดโครงการฯ ตั้งโจทย์ไว้ ซึ่งสอดคล้องกับภาระกิจของและการผลักดันโดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุข รพสต.ทัพไทย อย่างไรก็ดียังมีอีกประเด็น คือการจัดการปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของประชาชนผู้ประสบภัยด้านต่างๆ ที่เสนอโดยกลุ่มอสม. ในฐานะตัวแทนประชาชนในพื้นที่ที่ประสบปัญหาผลกระทบจากน้ำท่วมในพื้นที่ ปัญหาการถมที่ขวางร่องระบายน้ำ ทำให้น้ำท่วมขังเน่าเสียและสร้างความเสียหายมาก ระบบการจัดสรรแจกจ่ายสิ่งของบรรเทาทุกข์ที่ไม่มีประสิทธิภาพ ประชาชนได้รับสิ่งของที่ไม่มีคุณภาพ ไม่ตรงกับปัญหาและความต้องการของบริบทของประชาชนในพื้นที่ การจัดสรรเงินชดเชยที่มีลักษณะเลือกปฏิบัติ สร้างความไม่พึงพอใจกับประชาชน เป็นต้น

จากประเด็นปัญหาดังกล่าวทำให้นักวิจัยได้ร่วมกับคณะกรรมการชุดโครงการ ตัดสินใจรวมเอาทั้งสองประเด็นเข้าด้วยกันคือ การแก้ปัญหาสุขภาพและการแก้ปัญหาการจัดการต่างๆในช่วงประสบภัยน้ำท่วมหรือเพื่อรองรับภัยน้ำท่วม โดยใช้คำว่า การจัดการสุขภาวะ อันหมายความทั้งสุขภาวะทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณของทั้งปัจเจกบุคคลและของชุมชน ทำให้กลุ่มเป้าหมายขยายเพิ่มจาก เจ้าหน้าที่สาธารณสุขและอสม.รพสต.ทัพไทยมาเป็นผู้นำชุมชนและเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย และขยายประเด็นการจัดการสุขภาวะที่เน้นทางร่างกายระดับบุคคล ด้วยความรู้ทางการแพทย์และสาธารณสุข มาผนวกประเด็นการจัดการสุขภาวะทางสังคมด้วย ซึ่งต้องการอาศัยศาสตร์และศิลปะการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบและมีกลไกการประสานงานระหว่างภาคส่วนต่างๆ

แม้การศึกษานี้ผู้วิจัยหลักจะเริ่มต้นจากการศึกษาแนวทางของคณะกรรมการชุดโครงการวิจัยและข้อมูลสถานการร์ในพื้นที่จริง แต่ก็ไม่ละเลยที่จะศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ในกระบวนการทบทวนวรรณกรรม ประกอบด้วยแนวคิด งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาอุทกภัย ในพื้นที่ต่างๆ ในแง่ สาเหตุ ลักษณะปัญหา ผลกระทบ บทบาทการบริหารจัดการแก้ไข ป้องกันปัญหาน้ำท่วมของหน่วยงานราชการและการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เพื่อทำให้กระบวนการวิจัยดำเนินไปอย่างมีความเข้าใจปัญหาของโจทย์วิจัยได้ดีขึ้น

3.2.3 การค้นหานักวิจัยชุมชนและบทบาทนักวิจัยวิจัยชุมชน

การค้นหานักวิจัยชุมชน ทำโดยการประชุมเปิดตัวโครงการกับกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ประกอบด้วย กลุ่มผู้นำชุมชนและอสม.สามหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขของรพสต.ทัพไทย เป็นการแนะนำตัวของทีมวิจัยและชี้แจงวัตถุประสงค์ของโครงการ รวมทั้งการเปลี่ยนความคิดเห็นต่อโครงการ จากนั้จึงเป็นการชักชวนกลุ่มเป้าหมายให้เข้าร่วมมาเป็นทีมวิจัย โดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและผู้นำชุมชนสามหมู่บ้านเป็นคนที่เข้าร่วมโดยตำแหน่งหรือมีผู้แทนเข้าร่วมตามความสมัครใจ ส่วนกลุ่มอสม.ได้ให้ส่งตัวแทนเข้าร่วมตามโอกาสต่างๆ ภายหลังได้ขยายผู้เข้าร่วมเป็นชาวบ้านของทั้งสามหมู่บ้านตามโอกาสและความสมัครใจ รวมทั้งสมาชิกสภาเทศบาลเมืองแจระแมจากสามหมู่บ้านเป้าหมาย

บทบาทของนักวิจัยชุมชน มีส่วนได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ เช่น การให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาเครื่องมือในการเก็บข้อมูลคือแบบสอบถามและพัฒนาแนวคำถามสำหรับการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ มีส่วนช่วยเหลือในการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม การประชุมตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล การเข้าร่วมประชุมในการนำเสนอรายงานความก้าวหน้าของโครงการวิจัย นักวิจัยชุมชนที่เป็นผู้นำชุมชน อสม. และสมาชิกเทศบาลมีส่วนผลักดันและดำเนินการแก้ปัญหาสำคัญที่เป็นความเดือดร้อนของชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้าน

นอกจากนี้นักวิจัยชุมชนยังเป็นตัวแทนของชุมชนเกาะแก้วในการเข้าร่วมประชุมและการประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับต่างๆ เช่นการเข้าร่วมประชุมนำเสนอปัญหาและข้อเสนอต่อการจัดทำแผนงานของชุมชนและมาตรการของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อเตรียมการรองรับปัญหาน้ำท่วมในระดับอำเภอเมืองและจังหวัดอุบลราชธานี ตามโครงการเครือข่ายจัดการภัยพิบัติธรรมชาติโดยมีชุมชนท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางจังหวัดอุบลราชธานี ของมูลนิธิประชาสังคมจังหวัดอุบลราชธานี ภายใต้การประสานงานชุดโครงการโดยมูลนิธิชุมชนท้องถิ่นพัฒนา(LDI) โดยได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

3.2.4 เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย แบบสอบถาม แนวคำถามในการสัมภาษณ์ระดับลึก แนวคำถามสำหรับการประชุม กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียงและภาพวิดีทัศน์ กระดานบอร์ดและปากกา นักวิจัยและทีมวิจัย มีรายละเอียดดังนี้

- **แบบสอบถาม** เป็นแบบสอบถามสำหรับการวิจัยเชิงสำรวจ ชนิดสำหรับการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง กลุ่มเป้าหมายคือหัวหน้าครัวเรือนหรือคู่สมรสจากสามหมู่บ้าน โดยมีกระบวนการพัฒนาแบบสอบถามในการวิจัย คือ

1) กำหนดแนวคำถามจากวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ และโจทย์ร่วมของคณะกรรมการชุดโครงการวิจัย และโครงการวิจัยอื่นๆ

2) กำหนดเนื้อหาที่ต้องการจะสอบถามร่วมกับนักวิจัยชุมชนอันเป็นข้อมูลจากการประชุมกลุ่มและข้อมูลจากการสัมภาษณ์

3) ศึกษารูปแบบและหลักการตั้งคำถามในการออกแบบสอบถาม และเลือกรูปแบบ การแบ่งตอน และใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายสำหรับชาวบ้าน และร่างแบบสอบถามขึ้นตามกรอบแนวทางข้างต้น

5) นำแบบสอบถามที่ร่างขึ้นไปตรวจสอบกับทีมนักวิจัยชุมชน ถึงความสอดคล้องกับบริบทของสถานการณ์ในพื้นที่ ปัญหาและการจัดการ ให้นักวิจัยชุมชนทำความเข้าใจคำถามแต่ละข้อและทดสอบกรอกข้อมูล ศึกษาข้อบกพร่องของแบบสอบถาม

6) ปรับปรุงแบบสอบถามให้เหมาะสมจากข้อบกพร่องดังกล่าวและนำแบบสอบถามไปปรึกษากับผู้เชี่ยวชาญแล้วแก้ไขอีกครั้ง ก่อนนำไปผลิตจำนวน 600 ชุด

โครงสร้างของแบบสอบถามเพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ประกอบด้วย

ก) ข้อมูลพื้นฐานของครอบครัว เช่น ข้อมูลสมาชิกของครัวเรือน ข้อมูลทางด้านอาชีพ เศรษฐกิจ สังคมของครอบครัว

ข) ผลกระทบจากน้ำท่วมที่ผ่านมา ความเสียหายทางด้านทรัพย์สิน การสูญเสียรายได้

ค) การจัดการภายในครอบครัวยามประสบภัย การอพยพย้ายข้าวของ การพักอาศัยที่ศูนย์พักพิง การถ่ายอุจาระ

ง) ปัญหาสุขภาพ กาย ใจ สาเหตุและการจัดการกับปัญหาสุขภาพ

จ) การได้รับความช่วยเหลือ ความพึงพอใจต่อระบบความช่วยเหลือ และความต้องการได้รับความช่วยเหลือเพิ่มเติม

- **แนวคำถามในการสัมภาษณ์ระดับลึก** เป็นแนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์ระดับลึกกับผู้นำชุมชน และบุคคลสำคัญเช่น เจ้าหน้าที่รพสต.ทัพไทย ปลัดเทศบาล นายกเทศมนตรี เพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐานทั่วไปที่เป็นบริบทของชุมชน ปัญหาผลกระทบ และการจัดการที่รองรับปัญหาน้ำท่วมที่ผ่านมา ประกอบด้วย คำถามเกี่ยวกับ

ก) สภาพทั่วไปของชุมชน ประวัติความเป็นมาของชุมชน ลักษณะที่ตั้งของบ้านเรือน อาชีพรายได้ของประชาชน ปัญหาทั่วไปของชุมชน

ข) ลักษณะปัญหาน้ำท่วมที่ผ่านมา ประวัติน้ำท่วม ทิศทางการไหลของน้ำ พื้นที่ที่ได้รับผลกระทบมาก น้อย ก่อนหลัง ขนาดของปัญหา ความคิดเห็นต่อสาเหตุของความเสียหายจากน้ำท่วม

ค) ความเสียหายจากอุทกภัยต่อชุมชน เช่นสาธารณะสมบัติ และต่อครอบครัว เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม ปัญหาในชุมชน เช่น ปัญหาสุขภาพ การสัญจร ความปลอดภัย การดูแลผู้สูงอายุ เด็กในช่วงน้ำท่วม

ง) การจัดการต่างๆ ที่ผ่านมาของชุมชนเอง การประสานงานกับหน่วยงานภายนอก และรูปแบบและระบบการจัดการของความช่วยเหลือจากภายนอก เช่น ศูนย์พักพิงชั่วคราว การแจกจ่ายของใช้ อาหารแห้ง การจัดสรรเงินชดเชยความเสียหายต่อทรัพย์สินบ้านเรือน

- **แนวคำถามสำหรับการประชุม** เป็นการตั้งคำถามเพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐานตามวัตถุประสงค์การวิจัย ประกอบด้วยแนวคำถามสำหรับการประชุมก่อนและหลังการสัมภาษณ์ระดับลึกกับผู้นำชุมชนและการสำรวจข้อมูลในระดับครัวเรือน

แนวคำถามก่อนการสำรวจข้อมูลทั่วไปและการสัมภาษณ์ระดับลึก ประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับ ข้อมูลพื้นฐานของสภาพปัญหา ผลกระทบ การจัดการแก้ปัญหาของแต่ละครอบครัว ชุมชน และการประสานงานของรับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก สถานที่พักพิงหรือศูนย์อพยพจุดต่างๆ หน่วยงานที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือ เพื่อจัดทำแบบสอบถามในเชิงของการสำรวจอีกครั้งหนึ่ง และเพื่อเป็นประเด็นสำหรับการวิเคราะห์ และเก็บข้อมูลเพิ่มเติมด้วยการสัมภาษณ์ระดับลึกกับผู้นำชุมชนต่อไป

แนวคำถามสำหรับการประชุมหลังได้ข้อมูลจากการสำรวจข้อมูลทั่วไปและการสัมภาษณ์ระดับลึกแล้ว เป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และใช้ในการติดตามประเด็นปัญหาและความต้องการตามสถานการณ์ของแต่ละหมู่บ้านและช่วงเวลาที่เปลี่ยนไป

- **กล้องถ่ายรูป** ใช้สำหรับเก็บข้อมูลต่างๆเพื่ออธิบายตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย ประกอบด้วย ลักษณะทางกายภาพของชุมชน สถานที่สำคัญของชุมชน ร่องน้ำที่มีปัญหาขวางทางระบายน้ำ ลักษณะผลกระทบที่เกิดขึ้น ที่สะท้อนปัญหาสาเหตุและผลกระทบของอุทกภัยในพื้นที่ รวมทั้งภาพกิจกรรมการประชุม และกิจกรรมเชิงปฏิบัติการของโครงการวิจัย

- **เครื่องบันทึกเสียงและภาพวิดีทัศน์** ใช้สำหรับการบันทึกบทสัมภาษณ์ และการประชุมสำคัญ ในประเด็นเกี่ยวกับ ปัญหาและแนวทางในการจัดการกับปัญหา รวมทั้งข้อตกลงสำคัญของชุมชน โดยมีการขออนุญาตก่อนการบันทึกเสมอ

- **กระดานบอร์ดและปากกา** ใช้สำหรับการจดประเด็นสาระสำคัญอันเป็นข้อมูลสำคัญจากการประชุม และใช้สำหรับการนำเสนอผลการสำรวจ หรือข้อมูลจากการรวบรวมและวิเคราะห์แล้ว ใช้ร่วมกับการจดบันทึกภาคสนามของนักวิจัยหลักเอง

- **นักวิจัยและทีมวิจัย** ตัวนักวิจัยเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการวิจัยครั้งนี้ ทีมนักวิจัยหลักประกอบด้วยอาจารย์ที่มีความชำนาญต่างๆกัน โดยหัวหน้าทีมวิจัยมีคุณวุฒิและความชำนาญทางด้านสังคมศาสตร์การแพทย์ เภสัชศาสตร์ ไม่เคยมีประสบการณ์การทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการมาก่อน แต่เคยทำงานเกี่ยวข้องการพัฒนาชนบท นักวิจัยในทีมคนหนึ่งจบสาขาวิศวกรรมศาสตร์ ด้านอุตสาหการเคยทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการกับหัวหน้าทีมชุดโครงการวิจัยมาก่อน นักวิจัยที่เหลือมาจากสาขาพยาบาลศาสตร์ ท่านหนึ่งมีความสนใจในการแพทย์แผนไทยและเป็นครูสอนโยคะ

ส่วนนักวิจัยชุมชนมีหลายส่วน นักวิจัยที่เป็นผู้นำชุมชนทั้งสามหมู่บ้านมีประสบการณ์การทำงานเพื่อส่วนรวมในพื้นที่มาระยะเวลายาวนาน ผู้นำบ้านทัพไทยและบ้านคูเดื่อเพิ่งผ่านการเลือกตั้งได้เป็นผู้ใหญ่บ้านใหม่ก่อนโครงการจะเริ่มต้นเพียง 1 ปี นักวิจัยคนหนึ่งจากรพสต.ทัพไทยมี

ประสบการณ์การทำงานวิจัยร่วมกับโครงการพลเมืองส่งเสริมธรรมาภิบาล (Engaging Citizens in Governance) ภายใต้การสนับสนุนของโครงการสะพาน(Sapan Program) คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี และองค์กรเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศแห่งสหรัฐอเมริกา (United States Agency for International Development :USAID) อีกท่านหนึ่งมีประสบการณ์การเป็นวิทยากรการอบรมเกี่ยวกับการฝึกสมาธิ และกายบริหารแบบโยคะ เคยเป็นผู้นำชุมชนในการต่อสู้เรียกร้องกับผู้ประกอบการบริษัททำทรายและเจ้าหน้าที่รัฐในการแก้ปัญหาผลกระทบจากฝุ่นทรายในชุมชน จนประสบความสำเร็จ

3.2.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม หลังจากได้แบบสอบถามที่สมบูรณ์แล้วกระทำดังนี้

1) ได้จัดอบรมนักวิจัยชุมชน คือ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ให้ทำหน้าที่เป็นพนักงานสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลด้วย โดยทำความเข้าใจโครงสร้างคำถามแต่ละข้อ แต่ละตอนให้เข้าใจตรงกันในสาระสำคัญของคำถามแต่ละข้อ และฝึกถามและตอบ ฝึกทดสอบการกรอกข้อมูล

2) เมื่อทำความเข้าใจแบบสอบถามแล้ว ทำการแบ่งและแจกจ่ายแบบสอบถามให้กับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านที่เป็นนักวิจัยชุมชน ตามจำนวนครัวเรือนที่รับผิดชอบ ประมาณคนละ 10-15 ชุด รวมแล้ว 600 ชุด(บ้านทัพไทย 270 ชุด บ้านคูเดื่อ 250 ชุด บ้านท่ากกแห่ 80 ชุด) นักวิจัยชุมชนทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากครัวเรือนที่ตนเองรับผิดชอบ แล้วนัดหมายประชุม รวบรวมแบบสอบถามที่เก็บได้และติดตามเป็นระยะๆ

3) เมื่อได้แบบสอบถามที่กลับคืนมา จึงทำการตรวจสอบความถูกต้องของแบบสอบถาม หากไม่สมบูรณ์จะนำกลับไปสอบถามซ้ำ ในที่สุดได้แบบสอบถามทั้งหมด 225 ชุด แบ่งเป็น บ้านทัพไทย 99 ชุด บ้านคูเดื่อ 65 ชุด บ้านท่ากกแห่ 61 ชุด คิดเป็นร้อยละ 37.5 ของครัวเรือนทั้งหมด บ้านท่ากกแห่ได้ข้อมูลกลับในสัดส่วนมากที่สุด (ร้อยละ 76.25) บ้านคูเดื่อได้ข้อมูลกลับในสัดส่วนน้อยที่สุด (ร้อยละ 26.0) บ้านทัพไทยได้ข้อมูลกลับในสัดส่วนปานกลาง (ร้อยละ 36.67)

ปัญหาในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ อาสาสมัครสาธารณสุขมีภาระงานประจำมาก หลายคนมีระดับการศึกษาต่ำ ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้จำกัด และประกอบกับไม่สามารถตกลงค่าตอบแทนในการเก็บข้อมูลตามที่อสม.เสนอขอ ซึ่งต้องรอปรึกษาทีมชุดโครงการก่อน ทำให้เก็บข้อมูลได้ในสัดส่วนไม่มากนัก

การรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ระดับลึก กระทำพร้อมกับการบันทึกเสียงและหรือการจดข้อมูลภาคสนามจากกลุ่มตัวอย่างข้างต้น จากนั้นทำการถอดเทป และพิมพ์ข้อมูล เป็นบันทึกภาคสนาม แล้วจำแนกหมวดหมู่ออกเป็นประเด็นต่างๆ ตามคำถามการวิจัยและวัตถุประสงค์การศึกษา

การรวบรวมข้อมูลด้วยกล้องถ่ายรูป ทำการถ่ายรูปพื้นที่ทางกายภาพของชุมชน กระทำในขณะสำรวจชุมชน โดยมีนักวิจัยชุมชนเป็นผู้นำทางไปสำรวจพื้นที่ และการถ่ายภาพด้วยตนเองของนักวิจัยหลัก จากคำบอกเล่าของนักวิจัยชุมชน การถ่ายภาพซ้ำเพื่อให้ได้ภาพที่ดี ภาพจะถูกรวบรวมไว้เป็นหมวดหมู่ของแต่ละประเด็นปัญหา แต่ละพื้นที่ แต่ละกิจกรรม

การรวบรวมข้อมูลด้วยการประชุมกลุ่ม ทำการเก็บข้อมูลด้วยการบันทึกเทป การถ่ายภาพ การจดบันทึกลงกระดานบอร์ด ด้วยปากกาเพื่อสรุปผลการประชุมในแต่ละครั้ง นำไปรวบรวม วิเคราะห์และเขียนรายงาน

3.2.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ข้อมูลจากแบบสอบถามถูกนำมาวิเคราะห์ตามขั้นตอนดังนี้

1) ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม แล้วนำข้อมูลมาบันทึกในเครื่องคอมพิวเตอร์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์(SPSS: Statistical Package for the Social Sciences)

2) ทำการวิเคราะห์แจกแจงข้อมูลแต่ละข้อด้วยใช้สถิติวิเคราะห์เบื้องต้น เช่น การพรรณนาข้อมูลด้วยความถี่ ร้อยละ และค่าเฉลี่ย เพื่อประมวลข้อมูล

3) การวิเคราะห์ ตีความ เปรียบเทียบ หาความหมายจากข้อมูล และนำเสนอข้อมูลร่วมกับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ข้อมูลเชิงคุณภาพจาการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่ม และจากเทคนิคอื่นๆ เมื่อรวบรวมข้อมูล ทำการถอดเทปและพิมพ์แล้ว จึงตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ทำการจัดระเบียบข้อมูล และแจกแจงประเด็นย่อยๆ ตีความ หาข้อสรุป วิเคราะห์เนื้อหาในแต่ละประเด็น แสดงข้อมูลโดยอาศัยข้อความอธิบาย ตาราง และนำเสนอทั้งแยกและรวมกับข้อมูลเชิงปริมาณในประเด็นต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ

- บริบทชุมชนด้านต่างๆ และการจัดการของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ความพึงพอใจกับระบบความช่วยเหลือ ข้อเสนอและความต้องการของชุมชน
- ข้อมูลสภาพปัญหาน้ำท่วมในอดีตที่ผ่านมา ลักษณะสาเหตุ ลักษณะปัญหา สภาพพื้นที่รองรับน้ำ ทางระบายน้ำ การอุดตัน การถมที่ของหน่วยราชการและเอกชนที่เกิดขึ้น ผลกระทบจากน้ำท่วมต่อประชาชน ด้านต่างๆ ความเสียหายต่อ พื้นที่การเกษตร อาชีพ รายได้ บ้านเรือน
- การจัดการของครัวเรือนต่างๆ ในช่วงน้ำท่วม ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการกับปัญหาสุขภาวะในช่วงประสบภัยน้ำท่วม
- การจัดการของชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนในระหว่างที่ประสบปัญหาน้ำท่วม
- ปัญหาความพึงพอใจต่อระบบความช่วยเหลือของทางราชการและข้อเสนอและความต้องการของชุมชนทั้งสามหมู่บ้าน

3.2.7 การตรวจสอบผลการวิเคราะห์และคืนข้อมูลสู่ชุมชน

การตรวจสอบผลการวิเคราะห์ได้ที่ทำพร้อมกันทั้งข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยการตรวจสอบภายในและการตรวจสอบภายนอก การตรวจสอบภายในทำโดยการดูคุณภาพของข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ว่ามีความน่าเชื่อถือเพียงใด คุณภาพของข้อมูล ผู้ให้ข้อมูล นักวิจัยชุมชนมีเพียงใด ข้อมูลต่างๆมีเพียงพอไหม และการตรวจสอบการวิเคราะห์ทำโดยดูความเหมาะสมของวิธีการวิเคราะห์ ตรวจดูข้อสรุปว่ามีหลักฐานที่หนักแน่น ชวนให้คล้อยตามเพียงใด ผู้วิจัยได้

มองข้ามหรือละเลยข้อมูลบางอย่างที่ตรงข้ามกับข้อสรุปหรือไม่ มีข้อสรุปอื่นที่นอกเหนือจากที่สรุปหรือไม่

ส่วนการตรวจสอบภายนอกทำโดยการเอาผลการวิเคราะห์ของเราไปนำเสนอให้เพื่อนนักวิจัยคนอื่นและผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา (peer review) และให้ความเห็นทั้งในเวทีการนำเสนอความก้าวหน้า การนำเสนอรายงานการวิจัยและการเสนอรูปเล่มรายงาน การตรวจสอบดังกล่าวเพื่อช่วยพิจารณาว่าผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย เก็บข้อมูล สรุปข้อมูลและตีความถูกต้องหรือไม่ตามทัศนะของนักวิจัยท่านอื่นที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาเดียวกัน นอกจากนี้ผู้วิจัยหลักยังได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในเวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชน 2 ครั้งเพื่อฟังเสียงสะท้อนจากนักวิจัยชุมชนและกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ที่เราศึกษา เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลพิจารณาว่าตรงกับความจริงของผู้ให้ข้อมูลและสถานการณ์ในชุมชนหรือไม่ ซึ่งผู้วิจัยหลักได้พบข้อผิดพลาดจึงได้แก้ไข และนำแง่คิดที่ความแตกต่างไปปรับปรุงการวิเคราะห์ให้รัดกุมขึ้น

3.3 กระบวนการดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ

กระบวนการดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ ประกอบด้วย 3 ระยะ ได้แก่ ระยะเตรียมการ ระยะปฏิบัติการ และระยะสรุปและประเมินผล

ระยะเตรียมการ ประกอบด้วย การศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสุขภาวะ การพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกับชุมชน การจัดประชุมชี้แจงโครงการ การพัฒนาเครื่องมือการวิจัย การจัดอบรมพนักงานเก็บข้อมูล การจัดประชุมกลุ่มเพื่อเป็นเวทีระดมปัญหาและข้อเสนอแนะ การวิเคราะห์การตรวจสอบและคืนข้อมูลให้กับชุมชน การนำเสนอรายงานความก้าวหน้าในเวทีการนำเสนอด้วยปากเปล่าและในรูปเล่มรายงานที่มีผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็น (ตามรายละเอียดตามที่ได้กล่าวแล้วในหัวข้อ 3.2) ในที่นี้ขอเพิ่มเติม กิจกรรม ดังนี้

1) *ชื่อกิจกรรม เวทีระดมปัญหาและการจัดทำแผนรองรับปัญหาผลกระทบจากภัยน้ำท่วม*

วัตถุประสงค์ เพื่อรวบรวมประเด็นปัญหาผลกระทบจากน้ำท่วมและความต้องการของประชาชน 3 หมู่บ้าน

กลุ่มเป้าหมาย 4 กลุ่ม (โดยจัด 4 ครั้ง) ประกอบด้วย 1) นักวิจัยชุมชน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนจาก 3 หมู่บ้าน 2) อสม.ผู้นำชุมชนและประชาชนบ้านทัพไทย 3) อสม.ผู้นำชุมชนและประชาชนบ้านท่ากกแห่ 4) อสม.ผู้นำชุมชนและประชาชนบ้านคูเดื่อ

สถานที่ ครั้งที่ 1) ห้องประชุมรพสต.ทัพไทย ครั้งที่ 2) ศาลากลางบ้านทัพไทย ครั้งที่ 3) ศาลากลางบ้านท่ากกแห่ ครั้งที่ 4) ศาลาท่าเสด็จบ้านคูเดื่อ *ระยะเวลา* ครั้งละ 4-5 ชม. ช่วงเดือนกรกฎาคม –สิงหาคม 2555

ขั้นตอนวิธีการ ครั้งที่ 1 ทำการจัดการประชุมเพื่อคืนข้อมูลจาการสำรวจในภาพรวมของทั้งสามหมู่บ้านในภาพรวม แต่เนื่องจากปัญหาและความต้องการของแต่ละหมู่บ้านมีความแตกต่างกัน จึงจำเป็นต้องนำเสนอข้อมูลใหม่ โดยจัดเวทีแยกไปเป็นอีกสามหมู่บ้าน เพื่อนำเสนอข้อมูลจากการสำรวจอีกครั้ง ตรวจสอบข้อมูล และรับฟังข้อมูลเพิ่มเติมจากที่ประชุม และหาข้อสรุปร่วมกันจากที่ประชุม แต่ละเวที

ปัญหาและบทเรียนในการทำกิจกรรม มีปัญหาความน่าเชื่อถือของข้อมูลจากการสำรวจและจากการประชุมกลุ่ม แม้ว่าข้อมูลจากการสำรวจแม้จะมีความน่าเชื่อถือในแง่จำนวนกลุ่มตัวอย่างจากครัวเรือนที่มากกว่า จำนวนผู้คนที่เข้าร่วมประชุม แต่ข้อมูลบางประการกลับไม่ได้รับความสนใจจากที่ประชุม ทำให้ผู้วิจัยจำเป็นต้องเลือกข้อมูลที่สอดคล้องกับบริบททั้งหมด และในกรณีขัดแย้งกันจะยึดข้อมูลจากการประชุมเป็นหลัก นอกจากนี้ เวทีหลังจากนี้ ยังพบว่า ความต้องการของแต่ละหมู่บ้านยังมีการเปลี่ยนไปตามกรรมการหมู่บ้านอีกด้วย จึงยึดข้อมูลล่าสุดเป็นสำคัญ

ระยะปฏิบัติการ เมื่อดำเนินการตามวิธีการวิจัยจนได้ข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์และนำเสนอต่อชุมชนและเวทีผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว ต่อไปเป็นกิจกรรมในระยะปฏิบัติการ ซึ่งประกอบด้วยรายละเอียดของกิจกรรมดังนี้

2) *ชื่อกิจกรรม การจัดการสุขภาวะเตรียมความพร้อมรองรับปัญหาน้ำท่วมอย่างมีส่วนร่วม*

วัตถุประสงค์ เพื่อเตรียมความพร้อมรองรับปัญหาน้ำท่วม และดำเนินการในช่วงประสบภัยน้ำท่วม

กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย 3 กลุ่มจาก 3 หมู่บ้าน 1) ผู้นำชุมชน อสม. กรรมการหมู่บ้านบ้านทัพไทย 2) ผู้นำชุมชน อสม. กรรมการหมู่บ้านบ้านท่ากกแห่ 3) 1) ผู้นำชุมชน อสม. กรรมการหมู่บ้านบ้านคูเดื่อ

สถานที่ ระยะเวลา 1) ศาลากลางบ้านทัพไทย 2) ศาลากลางบ้านท่ากกแห่ 3) ศาลาท่าเสด็จบ้านคูเดื่อ *ระยะเวลา* ครั้งละ 4-5 ชม. และดำเนินการตลอดช่วงเดือนตุลาคม –พฤศจิกายน 2556

ขั้นตอนวิธีการ การดำเนินงานกิจกรรมการประชุม ระดมแผนของหมู่บ้านต่างๆ เพื่อรองรับน้ำท่วมด้านต่างๆ โดยนำข้อมูลพื้นฐานจากการสำรวจและเวทีระดมปัญหามาพิจารณาร่วมกัน และในช่วงฤดูฝนปี 2556 ได้เกิดอุทกภัยจริงๆ (แต่ขนาดเล็กกว่า ปี 2554 ประมาณ ครึ่งหนึ่ง) จึงได้นำแผนการบางส่วนมาดำเนินการของแต่ละหมู่บ้าน ทั้งในส่วนที่ดำเนินการเองได้และการประสานความร่วมมือกับทางเทศบาลเมืองแจระแม ตลอดจนการระดมความช่วยเหลือและความร่วมมือจากหน่วยราชการและเอกชนที่เกี่ยวข้อง

ปัญหาและบทเรียนในการทำกิจกรรม การจัดทำแผนของแต่ละหมู่บ้านมีระดับความเข้มข้นต่างกัน มีคนเข้าร่วมต่างกัน ให้ความสำคัญต่างกัน มีทัศนคติและศักยภาพในการจัดการด้วยกำลังของชุมชนต่างกัน บางชุมชนเน้นการขอความช่วยเหลือโดยที่เครือข่ายของคนในชุมชนกับหน่วยงานภายนอกมีจำกัด บางชุมชนเน้นการพึ่งตนเองและอาศัยศักยภาพของคนในชุมชนที่มีเป็นหลัก เมื่อประสบภัย การจัดการจึงมีความแตกต่างกันไป

3) *ชื่อกิจกรรม การนำปัญหาและแผนของชุมชนไปประสานกับแผนงานของเทศบาลเมือง*

วัตถุประสงค์ เพื่อนำปัญหาและความต้องการในรูปแผนของชุมชนไปนำเสนอในวาระการประชุมสภาเทศบาลเมืองแจระแม เพื่อให้สมาชิกสนับสนุนการบรรจุเป็นแผนงานของเทศบาล

กลุ่มเป้าหมาย สมาชิกสภาเทศบาลเมืองแจระแม คณะผู้บริหารเทศบาลเมืองแจระแม

สถานที่ ห้องประชุมเทศบาลเมืองแจระแม *ระยะเวลา* 5 ชม. เดือนธันวาคม 2556

ขั้นตอนวิธีการ ทางคณะกรรการชุดโครงการวิจัยได้ประสานกับเทศบาลเมืองแจระแมผ่านนักวิจัยของโครงการสะพาน คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี แล้วออกหนังสือขอร่วมนำเสนอผลการศึกษาและข้อเสนอแนะจากโครงการวิจัยให้สมาชิกสภาเทศบาลพิจารณาได้รับทราบ

และขอความคิดเห็นสนับสนุนแผนงาน โดยได้นำเสนอในการเข้าร่วมประชุมสภาเทศบาลแจระแม และใช้วิธีการปรึกษาหารือ ขอความเห็นกับนายกเทศมนตรี และปลัดเทศบาลในสองประเด็น คือ การสำรวจร่องน้ำสาธารณะ เพื่อการจัดหางบประมาณเพื่อการขุดรอกร่องระบายน้ำในอนาคต และระบบการจัดสรรสิ่งของบรรเทาทุกข์ให้ทั่วถึงทุกหมู่บ้านที่ประสบภัยน้ำท่วม

ปัญหาและบทเรียนในการทำกิจกรรม เนื่องจากวาระการประชุมของสภามีประเด็นอื่นๆ มากมีช่วงเวลาที่จำกัด ประกอบกับระยะเวลาดำเนินงานของโครงการสิ้นสุดลง ทำให้ไม่สามารถติดตามผลการจัดทำแผนของเทศบาลได้ต่อเนื่อง หากเป็นไปได้ควรมีการประสานงานที่จะนำแผนเข้าสู่การพิจารณาของเทศบาลแต่เนินๆ เพื่อจะมีเวลาติดตามผลตามมติของที่ประชุม อันจะนำไปสู่การปฏิบัติในอนาคตได้ชัดเจน

4) ชื่อกิจกรรม การนำปัญหาและแผนของชุมชนไปประสานความร่วมมือกับชุมชนอื่นๆ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ตัวแทนผู้นำชุมชนได้เข้าร่วมสรุปสถานการรีการจัดการในพื้นที่น้ำท่วม ชุมชนต่างๆ และนำเสนอปัญหาและความต้องการในพื้นที่ไปให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับทราบ พิจารณา และติดตามสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่เกาะแก้ว

กลุ่มเป้าหมาย ผู้นำชุมชน กรรการหมู่บ้านหรือ อสม. หมู่บ้านละ 2-5 คนต่อการประชุมแต่ละครั้ง เจ้าหน้าที่มูลนิธิประชาสังคมจังหวัดอุบลราชธานี และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สถานที่ ห้องประชุมคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ระยะเวลา ครั้งละ 7-8 ชม. ประมาณ 5 ครั้ง เดือนกรกฎาคม 2556 ธันวาคม 2556

ขั้นตอนวิธีการ เป็นการส่งตัวแทนชุมชนเข้าไปร่วมเสนอปัญหาและความต้องการให้กับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อแสวงหาความร่วมมือในการช่วยสนับสนุนแผนงานที่จัดทำขึ้นไปสู่การปฏิบัติตามแผน แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ในการประชุมตามโครงการเครือข่ายจัดการภัยพิบัติธรรมชาติโดยมีชุมชนท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางจังหวัดอุบลราชธานี ของมูลนิธิประชาสังคมจังหวัดอุบลราชธานี ภายใต้การประสานงานชุดโครงการโดยมูลนิธิชุมชนท้องถิ่นพัฒนา(LDI) ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ซึ่งนักวิจัยหลักได้นำโครงการในพื้นที่เกาะแก้วให้เป็นเป็นส่วนหนึ่งของโครงการดังกล่าวด้วย โดยมีการประสานการสนับสนุนการดำเนินงานซึ่งกันและกัน

ปัญหาและบทเรียนในการทำกิจกรรม ผู้นำชุมชนบางหมู่บ้านไม่มีเวลาหรือไม่สนใจที่จะเข้าร่วมกับการจัดทำแผนระดับหน่วยงานระดับสูงกว่าหมู่บ้านของตนเอง การประสานงานระหว่างโครงการทั้งสองได้กระทำในช่วงสุดท้ายของโครงการที่มีระยะเวลาจำกัด มีบทเรียนคือ การประสานอาจไม่เพียงสนับสนุนงานซึ่งกันและกัน หากเพิ่มภาระงานให้มากขึ้นด้วย แต่ส่งผลดีต่อประชาชนในพื้นที่ได้รับการดูแลมากขึ้น

5) ชื่อกิจกรรม การจัดอบรมและผลิตลูกอีเอ็มบอลสำหรับปรับปรุงคุณภาพน้ำเสีย

วัตถุประสงค์ เพื่ออบรมเชิงปฏิบัติการในการผลิตลูกอีเอ็มบอลเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและป้องกันน้ำเน่าเสียในบ้านเรือนและชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย ประชาชน อสม. นักเรียน อาสาสมัครของทั้งสามหมู่บ้าน

สถานที่ 1) ศาลากลางบ้านทัพไทย 2) ศาลากลางบ้านท่ากกแห่ 3) ศาลาท่าเสด็จบ้านคูเดื่อ
ระยะเวลา ครั้งละ 4-5 ชม. และดำเนินการช่วงเดือนพฤศจิกายน 2556 ที่มีน้ำท่วมขัง

ขั้นตอนวิธีการ ศึกษาความรู้และเทคนิคการผลิต ประสานกับวิทยากรจากศูนย์ส่งเสริมสุขภาพเขต 7 เตรียมส่วนประกอบ วัสดุทั้งในท้องถิ่น เช่น แกลบ ทราย และจัดซื้อเพิ่ม เช่น น้ำจุลินทรีย์ อีเอ็ม ถังพลาสติก ทำการอบรมการผลิตลูกอีเอ็มบอล ทั้งหมด 4 ครั้ง บ้นทัพไทย 2 ครั้ง บ้านคูเดื่อและบ้านท่ากกแห่ บ้านละครั้ง ตากแห้ง แล้วไปแจกจ่ายใช้ในชุมชน และติดตามผลการใช้

ปัญหาและบทเรียนในการทำกิจกรรม การอบรมครั้งแรกได้สูตรที่ไม่ลงตัวเนื่องจากใช้รำหยาบ ทำให้ต้องแก้ปัญหาและได้ประสบการณ์พลิกแผลงจากชาวบ้าน ที่มีประสบการณ์ในการปั้นลูกรำสำหรับเป็นอาหารปลา ในการจับปลา การอบรมได้รับความร่วมมือดีบ้างไม่ดีบ้างเพราะดำเนินการในช่วงประสบน้ำท่วม ชาวบ้านบางบ้านยุ่งกับการขนย้ายหรือการจัดการบ้านเรือน ประกอบกับเคยได้รับการแจกฟรี การที่จะผลิตเองจึงรู้สึกเป็นภาระ จึงได้นักเรียนมาร่วมช่วยในการผลิต และน้ำเน่าเสียในช่วงนั้นยังไม่เป็นปัญหามากนัก คือไม่เห็นผลชัดเจน หากมีประสบการณ์ ทดลองอยู่เรื่อยๆ อาจทำให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญและสามารถจัดการเองได้ โดยอาจดัดแปลงใช้วัสดุที่หาง่าย ต้นทุนต่ำ เช่น ดินจอมปลวก ดินในป่าอุดมสมบูรณ์ หรือขอรับบริจาคจากศูนย์อนามัยที่ 7 แทนการจัดซื้อน้ำจุลินทรีย์

6) ชื่อกิจกรรมการอบรมด้านทักษะความรู้ด้านผลิตภัณฑ์ของใช้ในครอบครัวเพื่อลดรายจ่าย

วัตถุประสงค์ เพื่ออบรมเชิงปฏิบัติการในการผลิตน้ำยาล้างจาน แชมพู และน้ำมะกรูด เพื่อเป็นการผลิตใช้เอง ลดภาระค่าใช้จ่ายในครอบครัว และอาจพัฒนาเป็นกลุ่มอาชีพเสริมได้

กลุ่มเป้าหมาย ประชาชน อสม. ของทั้งสามหมู่บ้าน

สถานที่ 1) ศาลากลางบ้านทัพไทย 2) ศาลากลางบ้านท่ากกแห่ 3) ศาลาท่าเสด็จบ้านคูเดื่อ
ระยะเวลา ครั้งละ 4-5 ชม. และดำเนินการช่วงเดือนสิงหาคม –กันยายน 2556

ขั้นตอนวิธีการ ศึกษาความรู้และเทคนิคการผลิต ประสานกับวิทยากรจากราชธานีอโศก เตรียมส่วนประกอบ วัสดุทั้งในท้องถิ่น เช่น น้ำหมักขี้เถ้า ขวดพลาสติก น้ำหมักจุลินทรีย์ผลไม้เปรี้ยว มะกรูด น้ำต้มดอกอัญชัญ และจัดซื้อเพิ่ม เช่น หัวเชื้อน้ำยาน้ำล้างจาน แชมพู และเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการผลิต เช่น หม้อ ผ้าขาวบาง ถังพลาสติก ไม้พาย กรวย

ทำการอบรม น้ำยาล้างจาน จำนวน 4 ครั้ง ครั้งแรกอบรมให้อสม.ที่ รพสต. 1 ครั้ง และหมู่บ้านต่างๆ หมู่ละ 1 ครั้ง รวม 4 ครั้ง อบรมทำแชมพู อีก 3 ครั้ง และทำน้ำหมักมะกรูด อีก 3 ครั้ง รวมเป็น 10 ครั้ง แล้วแจกจ่ายสิ่งของที่ผลิตให้กับนักวิจัยชุมชนและผู้เข้ารับการอบรมนำกลับไปใช้ในชุมชน และติดตามผลการใช้

ปัญหาและบทเรียนในการทำกิจกรรม ชาวบ้านที่เข้าร่วมส่วนหนึ่งยังไม่สนใจที่จะนำไปผลิตเอง เข้าร่วมเพียงเพื่อจะได้รับการแจกไปใช้ และมารับอาหารแจก การจัดอบรมในช่วงน้ำเริ่มท่วมบางส่วน จึงเป็นการสงเคราะห์ผู้ประสบภัยไปในตัว หากจะทำให้ประสบความสำเร็จในการลดภาระค่าใช้จ่าย อาจต้องลบภาพการสงเคราะห์ลง หันมาสนับสนุนแนวคิดการร่วมกันผลิตเพื่อให้ได้ต้นทุนของสิ่งของที่ราคาถูกลง ซึ่งสามารถทำให้ถูกลงได้มากกว่าครึ่งหรือ ร้อยละ 50

7) ชื่อกิจกรรม การจัดอบรมทักษะความรู้การดูแลสุขภาพด้วยหลักการแพทย์แผนไทย

วัตถุประสงค์ เพื่ออบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการดัดตน การบริหารกาย เทคนิคการคัวซา การนวดตัวเอง การอบสมุนไพร การหมักสมุนไพร สำหรับใช้ในการแก้ปัญหาสุขภาพช่วงประสบภัยน้ำท่วม

กลุ่มเป้าหมาย อสม.ของทั้งสามหมู่บ้าน

สถานที่ 1) ห้องประชุมรพสต.ทัพไทย 2) ศาลาที่โบสถ์บ้านทัพไทย 3) ศาลาท่าเสด็จบ้านคูเดื่อ ระยะเวลา ครั้งละ 6-7 ชม. และดำเนินการช่วงเดือนพฤษภาคม –กรกฎาคม 2556

ขั้นตอนวิธีการ ประสานนัดหมายกับ รพสต.เพื่อจัดอบรมในการประชุมอสม. ประจำเดือน เตรียมการจัดอบรม กำหนดหัวข้อและวิทยากร ดำเนินการอบรม และติดตามประเมินผล ปรับเปลี่ยนหัวข้อในการประชุมอสม. คราวต่อไป และมีการนำความรู้ไปอบรมในหมู่บ้านกับชาวบ้านต่อไป

ปัญหาและบทเรียนในการทำกิจกรรม การจัดการอบรมสามารถทำได้ไม่เต็มวัน เนื่องจากภาระกิจของอสม. จึงจัดประชุมตามระยะเวลาที่ได้ในแต่ละเดือน

8) ชื่อกิจกรรม การศึกษาดูงานด้านการจัดการสุขภาวะที่ชุมชนราชธานีอโศก

วัตถุประสงค์ เพื่อให้นักวิจัยชุมชนได้ไปศึกษาดูงานการจัดการสุขภาวะของชาวชุมชนราชธานีอโศก เช่น การใช้ชีวิตช่วงน้ำท่วม การผลิตของใช้ในชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย ผู้นำชุมชน กรรการหมู่บ้าน อสม. หมู่บ้านละ 15 คน

สถานที่ ชุมชนราชธานีอโศก ระยะเวลา 1 วัน . เดือนกรกฎาคม 2555

ขั้นตอนวิธีการ มีการประสานงานแหล่งดูงานร่วมกับโครงการอื่นๆ กำหนดประเด็นที่จะศึกษา เตรียมคนที่จะไปดูงาน แบ่งงานที่จะแยกกันศึกษา เรื่องการจัดการกับปัญหาน้ำท่วม และการผลิตสินค้า เช่น แชมพู น้ำยาล้างจาน สบู่ โลชั่น

ปัญหาและบทเรียนในการทำกิจกรรม เป็นการดูงานกลุ่มใหญ่ จึงไม่ได้เรียนรู้ละเอียดมากนัก น่าจะมีการดูงานกลุ่มเล็กแบบเจาะลึกในคราวต่อไป

ระยะสรุปและประเมินผล เป็นการติดตามประเมินผลการดำเนินงาน เพื่อการปรับการดำเนินงานตามความเหมาะสม กระทำการประเมินโดยการสอบถาม จากผู้ที่เกี่ยวข้องที่มีส่วนได้รับประโยชน์จากกิจกรรมที่ดำเนินการ การประเมินจากการสังเกต คำบอกเล่า การสะท้อนกลับจากผู้ร่วมงานและนักวิจัยชุมชน รวมทั้งความเห็นจากคณะกรรมการชุดโครงการวิจัย

3.4 การสรุปประเมิลผลและรายงานผลการดำเนินงานวิจัย

เป็นการสรุปการดำเนินงานทั้งหมดของโครงการ ทำโดยการประชุมภายในทีมงานวิจัย การประชุมสรุปกับนักวิจัยชุมชน และการประชุมร่วมกับทีมนักวิจัยอื่นในชุดโครงการวิจัย การจัดทำรายงานความก้าวหน้า การนำเสนอรายงานความก้าวหน้า นอกจากนี้ยัง ได้มีการนำเสนอผลการดำเนินงานโครงการวิจัย ในวาระการประชุมทางวิชาการประจำปีของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี การจัดทำบทคัดย่อ บทความนำเสนอต่อการประชุมที่เกี่ยวข้องเช่นการประชุมอบรมเชิงปฏิบัติการ การเขียนบทความทางวิชาการของคณะกรรมการชุดโครงการและมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

รายงานฉบับสมบูรณ์ได้ปรับปรุงจากผู้ทรงคุณวุฒิและจัดโครงสร้างของหัวข้อของผลการดำเนินงานวิจัย ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1 บริบทของชุมชนเกาะแก้ว

2 สภาวการณ์และผลกระทบที่เกิดจากภัยน้ำท่วม

3 ระบบและกลไกการจัดการสุขภาวะต่อภัยน้ำท่วมที่ผ่านมาของชุมชน

4 ระบบและกลไกในการจัดการสุขภาวะต่อภัยน้ำท่วมที่เกิดขึ้นจากโครงการ

5 การวิเคราะห์เปรียบเทียบผลการดำเนินงานวิจัยที่ผ่านมากับที่เกิดขึ้นจากโครงการ

6 ระบบและกลไกที่พึงประสงค์ในการจัดการสุขภาวะจากภัยน้ำท่วม

บทที่ 4

ผลการดำเนินงานวิจัย

ผลการดำเนินงานวิจัยจะถูกแบ่งนำเสนอเป็นสองบท ในบทนี้จะนำเสนอผลการศึกษาประกอบด้วยสามส่วนคือ *1)* บริบทชุมชนของพื้นที่น้ำท่วม 3 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านคูเดื่อ หมู่บ้านทัพไทย หมู่บ้านท่ากกแห่ *2)* สภาพปัญหาภัยน้ำท่วม สาเหตุ ลักษณะปัญหา ผลกระทบต่อชุมชนในปีที่ผ่านมาจากอดีตถึงปัจจุบัน และ 3) ระบบและกลไกการจัดการสุขภาวะจากภัยน้ำท่วมที่ผ่านมาของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาข้อที่ 1 และ 2 ส่วนผลการดำเนินงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 จะนำเสนอในบทที่ 5 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 บริบทของชุมชนเกาะแก้ว

เป็นการกล่าวถึงความเป็นมาของชุมชน อาชีพ รายได้ ลักษณะการตั้งบ้านเรือน โรงเรียนและสถานที่สำคัญ ประเพณีสำคัญ และภูมิปัญญาท้องถิ่น การรวมกลุ่มองค์กรในชุมชน สภาวะหนี้สินแหล่งเงินกู้ การคมนาคม การเดินทาง การเมืองท้องถิ่น พื้นที่เกาะแก้วเป็นที่ตั้งของ สามหมู่บ้านคือ หมู่บ้านทัพไทย หมู่บ้านคูเดื่อ และหมู่บ้านท่ากกแห่ มีลักษณะเป็นเกาะมีแม่น้ำล้อมรอบทุกด้าน คล้ายเกาะรัตนโกสินต์หรือเกาะรอบเมืองอยุธยา ทางด้านทิศตะวันออกและทิศใต้ติดแม่น้ำมูล ด้านทิศตะวันตกและทิศเหนือติดลำมูลน้อย อยู่ในเขตตำบลแจระแม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ทั้ง 3 หมู่บ้าน ซึ่งมีลักษณะบางอย่างร่วมกันและบางอย่างที่แตกต่างกัน กล่าวคือหมู่บ้านทัพไทยชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นชาวคริสต์ ในขณะที่อีกสองหมู่บ้านเป็นชาวพุทธ หมู่บ้านทัพไทยและหมู่บ้านคูเดื่อมีลักษณะคล้ายกันคือชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพประมง และมีท่าทราย ส่วนหมู่บ้านท่ากกแห่ส่วนใหญ่เป็นชาวนา ปลูกข้าว ชาวบ้านส่วนใหญ่ของสามหมู่บ้านนี้ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำ ปัญหาร่วมกันของสามหมู่บ้านคือ น้ำท่วมซ้ำซาก

4.1.1. ความเป็นมาของการก่อตั้งชุมชน

ประวัติการก่อตั้งชุมชนของหมู่บ้านทั้งสาม มีระยะเวลาพอๆ กัน โดยกลุ่มอาชีพประมงจะมาตั้งรกรากก่อนที่บ้านคูเดื่อและบ้านทัพไทยซึ่งมีพื้นที่ติดกันอยู่ริมแม่น้ำมูล หมู่บ้านคูเดื่อ จัดตั้งมาได้ประมาณ 130 ปี ก่อตั้งโดยกลุ่มคนล่องเรือหาปลาที่มาจากภาคอีสานตอนบน (ประดิษฐ์ สุริโย สัมภาษณ์) อาชีพดั้งเดิมเป็นอาชีพประมง มีการเพาะปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ วัวควายบ้าง ส่วนวัดคูเดื่อมีอายุได้ ประมาณ 90 ปี ก่อตั้งโดยคนในชุมชน และในเวลาต่อมา เมื่อชุมชนเจริญขึ้น มีธุรกิจแพอาหารริมชายหาดมากขึ้น เศรษฐกิจดีขึ้น มีกลุ่มอาชีพข้าราชการ นักธุรกิจในเมืองเข้ามาซื้อที่ปลูกบ้านอาศัยอยู่ในชุมชนมากขึ้น วัดจึงเจริญขึ้นจากการทำบุญของชาวบ้าน นอกจากนี้ชาวบ้านที่ไปทำงานที่อื่นก็มักจะนำความช่วยเหลือกลับมาให้วัดเสมอเช่นงานบุญกฐิน ผ้าป่า วัดเคยได้รับการสนับสนุนกฐินพระราชทานจากพระราชาคณะในกรุงเทพหลายปีติดต่อกัน เพราะมีลูกศิษย์เป็นชาวคูเดื่อไปขอรับการสนับสนุน การได้รับการสนับสนุนจากพระราชาคณะจึงนำมาซึ่งการบริจาคของผู้ที่มีฐานะดีในเมือง

หลวงและเมืองใหญ่ทำให้วัดคูเดื่อมีถาวรวัตถุทางศาสนามากขึ้นและวัดคูเดื่อยังมีบทบาทสำคัญในการให้ความช่วยเหลือชาวบ้านที่ประสบอุทกภัยจากพระราชาคณะและลูกศิษย์ลูกหาคหบดีเหล่านี้ด้วย

หมู่บ้านทัพไทย มีอายุราว 116 ปี (สัมภาษณ์, 2556) ก่อตั้งโดยชาวประมงที่มาจากชาวลาวพวนหรือลาวเทิงจากอีสานตอนเหนือ เป็นชุมชนดั้งเดิมจึงเป็นชาวพุทธ มีวัดคือวัดเกาะแก้วคูณดี ซึ่งตั้งอยู่ตำแหน่งกลางเกาะ ชาวบ้านได้ตั้งมาเป็นเวลานาน ต่อมากลายเป็นวัดร้างเนื่องจากมีคนอาศัยอยู่น้อย เป็นชุมชนขนาดเล็ก และไม่มีพระมาจำพรรษา ภายหลังจึงมีพระและชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นๆมาบูรณะวัดขึ้นมาใหม่ ต่อมามีชาวบ้านชาวคริสตังจากเมืองอุบล แถวหมู่บ้านบุงกาแชวและรอบโรงเรียนอาเวมารีอา ย้ายเข้ามาตั้งรกรากอยู่ กลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่จนสามารถก่อตั้งเป็นหมู่บ้านที่คนส่วนใหญ่เป็นชาวคริสต์ได้ และต่อมาจึงมีการสร้างโบสต์ขนาดใหญ่ เป็นศูนย์รวมการทำกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน แม้ว่าชาวทัพไทยจะนับถือศาสนาคริสต์แทบทั้งหมู่บ้าน โดยหากใครแต่งงานย้ายเข้ามาอยู่ในบ้านนี้ ก็จะมีธรรมเนียมให้เปลี่ยนการนับถือศาสนามาเป็นศริสต์เสมอ เพื่อความราบรื่น สามัคคีในการร่วมกิจกรรมของหมู่บ้านและความเป็นปึกแผ่นหรือพรรคพวกเดียวกันทั้งชุมชน ซึ่งคนที่ย้ายเข้ามามักจะปฏิบัติตามด้วยดี ในยามประสบภัยน้ำท่วม ชาวคริสต์จากชุมชนอื่นๆก็ให้ความช่วยเหลือมายังชาวบ้านทัพไทยเสมอมิได้ขาด

หมู่บ้านท่ากกแห่ ก่อตั้งมาประมาณร้อยปีเช่นกัน แต่กลุ่มคนที่มาก่อตั้งคือชาวนาที่มาจากทุ่งกุลาร้องไห้ อาชีพดั้งเดิม คือ การปลูกข้าว และการเพาะปลูกอื่นๆ ซึ่งยังคงเป็นอาชีพของคนส่วนใหญ่ในปัจจุบัน ถึงร้อยละ 70 พื้นฐานการประกอบอาชีพของบ้านท่ากกแห่ ต่างจากบ้านทัพไทยและบ้านทัพไทย และมีความสัมพันธ์กับบ้านโพธ์มูลที่ตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามแม่น้ำมูลมาก ในแง่เป็นพื้นที่การเกษตรและประชาชนมีอาชีพคล้ายกัน หากแต่ตั้งอยู่คนละอำเภอ วัดท่ากกแห่ ก่อตั้งมาประมาณ 50 ปี เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่มีฐานะยากจน เป็นชาวนา เศรษฐกิจไม่ดีเท่าบ้านคูเดื่อ และเป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก วัดจึงมีความเจริญน้อยกว่า พื้นที่เล็กกว่า อย่างไรก็ดี ในระยะหลังมานี้ ทางเจ้าคณะตำบลได้เข้ามาช่วยเหลืออุปถัมป์ค้ำจุนวัดนี้มากขึ้น เช่น ส่งพระที่มีความสามารถในการพัฒนาเข้ามาเป็นเจ้าอาวาสบริหารงาน และสนับสนุนการจัดกฐินผ้าป่าเสมอมา และได้รับการสนับสนุนจากพ่อค้าวานิช ข้าราชการในเมืองอุบลเข้ามาช่วยเหลือในการพัฒนาวัด วัดท่ากกแห่ยังได้เพิ่มบทบาทในการพัฒนาให้กับชุมชนด้วยการเปิดโรงเรียนวัดท่ากกแห่ ทดแทน โรงเรียนท่ากกแห่ สังกัดกระทรวงศึกษาธิการที่ถูกยุบไปได้ราว 40 ปีแล้ว โดยโรงเรียนแห่งใหม่นี้เพิ่งเปิดรับนักเรียนระดับอนุบาลถึงชั้นประถมในระดับต้นๆ เท่านั้น นักเรียนเป็นคนในชุมชนบางส่วนแต่ส่วนมากเป็นเด็กจากต่างชุมชนที่ยากจนที่ทางวัดบริการรับส่งฟรี แม้วัดจะเกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือของคนภายนอกชุมชนมากขึ้น แต่วัดก็ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจและกิจกรรมของชาวบ้านในชุมชนขนาดเล็กแห่งนี้ได้เป็นอย่างดี

4.1.2. ด้านอาชีพและรายได้

ลักษณะอาชีพในปัจจุบัน ทั้งหมู่บ้านคูเดื่อและหมู่บ้านทัพไทยซึ่งเดิมมีอาชีพประมงพอๆกัน ปัจจุบันอาชีพประมงเริ่มลดลงกลายเป็นอาชีพเสริม จากการสำรวจในงานวิจัยนี้พบว่า ร้อยละ 40 มีอาชีพเสริม คือในครัวเรือนหนึ่งมีอาชีพมากกว่า 1 อาชีพ อาชีพของคนหมู่บ้านคูเดื่อ พบว่าส่วนใหญ่ ร้อยละ 40-60 หันมามีอาชีพขายอาหารเครื่องดื่มบนแพริมหาดคูเดื่อ อาชีพประมงยังคงมี

เหลืออยู่ประมาณ ร้อยละ 20-30 ของครัวเรือน ซึ่งรวมทั้งการเลี้ยงปลาในกระชังด้วย อาชีพเกษตรกรรมการเพาะปลูก ปลูกข้าว มีประมาณ ร้อยละ 10-20 ทำงานรับจ้างทั่วไปร้อยละ 10-20 สมาชิกของครอบครัวมีอาชีพรับราชการ รัฐวิสาหกิจประมาณ ร้อยละ 10 และทำงานบริษัทเอกชนประมาณ ร้อยละ 10 ของครัวเรือน

ชาวบ้านกลุ่มที่มีรายได้สูงสุดของหมู่บ้านคูเดื่อ คือ กลุ่มอาชีพค้าขาย มีรายได้ประมาณ 300,000 -500,000 บาทต่อปี อาชีพนี้ทำรายได้ดี จนหาดคูเดื่อมีชื่อเป็นแหล่งหรือสถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดอุบลราชธานี แต่มีกลุ่มคนไม่กี่ครอบครัวเท่านั้นที่เป็นเจ้าของแพ นอกนั้นเป็นผู้เช่าแพเพื่อทำธุรกิจ อาชีพที่มีรายได้สูงอีกกลุ่มคือ กลุ่มอาชีพข้าราชการ ซึ่งบางส่วนอาจมีธุรกิจแพอาหารหรืออื่นๆประกอบด้วย กลุ่มที่รายได้ต่ำสุดคือกลุ่มอาชีพรับจ้างทั่วไป มีรายได้ประมาณ 12,000-20,000 บาทต่อปี

ประชากรในพื้นที่หมู่บ้านทัพไทย อาชีพส่วนใหญ่ของชาวบ้านร้อยละ 50 คือ อาชีพรับจ้างทั่วไปและช่างก่อสร้าง ร้อยละ 25-30 มีอาชีพเกี่ยวหญ้าทำแฝกมุงหลังคาบ้าน ส่วนอาชีพประมงกลายเป็นอาชีพเสริม และคนบางส่วนยังคงหาปลาตามฤดูกาล นอกนั้นเป็นอาชีพค้าขาย ทำนา และทำงานภาครัฐหรือบริษัทเอกชน รวมทั้งห้างร้านที่มาตั้งอยู่ใกล้ๆ กลุ่มอาชีพที่มีรายได้สูงจึงได้แก่กลุ่มที่ทำงานภาครัฐหรือบริษัทเอกชน กลุ่มอาชีพรายได้น้อยคือกลุ่มรับจ้างทั่วไปและเกี่ยวหญ้า อย่างไรก็ดี ชาวบ้านส่วนหนึ่งมีฐานะดีขึ้น เพราะการหันมาเป็นนายหน้าซื้อขายที่ดิน หรือขายที่ดินของตนเองให้กับนายทุนซึ่งมาจับจองที่ดินเพื่อเก็งกำไร ทำให้ราคาที่ดินในย่านเกาะแก้วขยับตัวสูงขึ้นอย่างรวดเร็วเช่นเดียวกัน ดังนั้นกลุ่มที่มีรายได้สูงสุดของหมู่บ้านทัพไทย คือกลุ่มอาชีพข้าราชการ และคนทำงานบริษัทเอกชน รวมทั้งกลุ่มเศรษฐีใหม่จากการขายที่ดิน กลุ่มอาชีพช่างก่อสร้างมีฐานะปานกลาง นอกนั้น เป็นกลุ่มคนที่มีฐานะยากจน ในกลุ่มเกี่ยวหญ้าทำแฝกมุงหลังคา

อาชีพของคนหมู่บ้านท่ากกแห่ส่วนใหญ่ในปัจจุบัน คือเกษตรกรรมซึ่งพบร้อยละ 70 เป็นอาชีพที่สืบมาจากอดีต เพราะทำเลของดินในที่ลุ่ม ส่วนที่เหลือจะมีอาชีพรับจ้างทั่วไปร้อยละ 15-20 นอกนั้นเป็นอาชีพค้าขายของชำ รับราชการ ทำงานบริษัทเอกชน และประมง มีห้างสรรพสินค้ามาตั้งอยู่ใกล้ชุมชน ทำให้คนในหมู่บ้านบางส่วนไปทำงาน ส่วนมากเป็นคนอายุ 20- 40 ปี ประมาณ 15-20 คน กลุ่มที่มีรายได้สูงสุดของหมู่บ้านท่ากกแห่ คือกลุ่มอาชีพข้าราชการมีรายได้ประมาณ 400,000 บาทต่อปี มีประมาณ 10 ครอบครัว กลุ่มที่รายได้ต่ำสุดคือกลุ่มอาชีพทำนา มีรายได้ประมาณ 6,000-12,000 บาทต่อปี มีประมาณ 40 ครอบครัว

4.1.3. ลักษณะการตั้งบ้านเรือน

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของสามหมู่บ้านมักจะตั้งอยู่ริมน้ำ บางส่วนจะตั้งอยู่กลางเกาะอันเป็นพื้นที่เกษตรกรรม หมู่บ้านคูเดื่อลักษณะการตั้งบ้านเรือนเดิมจะตั้งอยู่ริมน้ำ กระจุกตัวรวมกัน และขยายไปตามถนนในหมู่บ้านตามจำนวนประชากรที่มากขึ้น ซึ่งมีมากถึง 246 หลังคาเรือน

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนในเขตหมู่บ้านทัพไทยจะตั้งอยู่ริมน้ำ และตั้งอยู่ตามถนนในหมู่บ้านเป็นแนวขนานกับริมน้ำ ซึ่งมีระดับเดียวกับพื้นถนน บ้านที่ยากจนจะตั้งอยู่ริมน้ำซึ่งมีระดับพื้นต่ำกว่าถนนในหมู่บ้าน มักจะประสบปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากมากกว่าบ้านหลังอื่นๆ ปัญหาตลิ่งพังที่

เกิดขึ้นเรื่อยๆก็ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านกลุ่มนี้มากเช่นกัน เป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่มีประมาณ 250 ครัวเรือน

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนที่หมู่บ้านท่ากกแห่ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ริมน้ำและเรียงรายไปตามถนนในหมู่บ้าน บางส่วนจะตั้งอยู่กลางทุ่งนา เป็นหมู่บ้านขนาดเล็กมีประมาณ 87 ครัวเรือน เท่านั้น ลักษณะบ้านเรือนของคนใน 3 หมู่บ้าน มีความคล้ายกัน คือส่วนใหญ่เป็นบ้านสองชั้น ถึงร้อยละ69.8 บ้านชั้นเดียว มีเพียงหนึ่งในสาม ร้อยละ 30.2 ส่วนใหญ่ ร้อยละ 50.7 เป็นบ้านปูนผสมไม้ รองลงมา ร้อยละ 26.2 เป็นบ้านปูนทั้งหลัง นอกนั้นเป็นบ้านไม้แข็งแรง และ บ้านไม้ไม่ถาวร ดังตารางที่ 4.1

ด้านระดับพื้นบ้านกับพื้นถนน ส่วนใหญ่ประมาณ หนึ่งในสามร้อยละ 35.1 เป็นบ้านที่มีพื้นบ้านอยู่ระดับเดียวกันกับถนนในหมู่บ้าน นอกนั้น อย่างละครึ่งคือร้อยละ 28.9 และร้อยละ 27.5 มีพื้นบ้านอยู่ระดับสูงกว่าและต่ำกว่าถนนในหมู่บ้าน ตามลำดับ ซึ่งสะท้อนการเป็นผลมาจากการสร้างถนนใหม่ที่มีระดับพื้นสูงกว่าระดับพื้นเดิมบ้าง หรือ การที่บางบ้านมีที่ดินอยู่บนที่ลุ่มต่ำริมน้ำเป็นต้น

ตารางที่ 4.1 แสดงลักษณะบ้านเรือนของชุมชนเกาะแก้ว

ลักษณะบ้านเรือน		จำนวนสัดส่วน (ร้อยละ)			
		หมู่บ้านทัพไทย N=99	หมู่บ้านท่ากกแห่ N=61	หมู่บ้านคูเดื่อ N=65	รวม3หมู่บ้าน N=225
จำนวนชั้นของบ้านเรือน	1 ชั้น	29.3	29.5	32.3	**30.2**
	2 ชั้นขึ้นไป	70.7	70.4	67.7	**69.8**
ลักษณะโครงสร้างของบ้านเรือน	บ้านปูนผสมไม้	56.6	49.2	43.1	**50.7**
	บ้านปูนทั้งหลัง	28.3	26.2	23.1	**26.2**
	บ้านไม้แข็งแรง	6.1	4.9	12.3	**7.6**
	บ้านไม้ไม่ถาวร	4.0	8.2	10.8	**7.1**
ระดับพื้นบ้านเทียบกับพื้นถนนในหมู่บ้าน	ระดับต่ำกว่าถนน	23.2	47.5	15.4	**27.5**
	อยู่ระดับเดียวกัน	32.3	34.4	40.0	**35.1**
	อยู่ระดับสูงกว่า	39.4	13.1	27.7	**28.9**
การมีรั้วบ้าน	ไม่มีรั้ว	49.5	45.9	67.7	**53.8**
	มีรั้ว	50.5	54.1	32.3	**46.2**
สถานะการครอบครองบ้าน	บ้านเราเอง	97.0	93.4	87.7	**93.3**
	บ้านญาติ	3.0	5.0	10.8	**5.8**
	บ้านเช่า	0.0	1.6	1.5	**0.9**

สิ่งที่บ่งบอกฐานะและวัฒนธรรมอีกประการของลักษณะบ้านคือ การมีรั้วบ้านและการเป็นเจ้าของบ้าน พบว่าส่วนใหญ่ ร้อยละ 53.8 ไม่มีรั้ว โดยเฉพาะหมู่บ้านคูเดื่อซึ่งพบถึงร้อยละ 67.7 ที่ไม่มีรั้ว บ้านที่มีรั้วพบที่ หมู่บ้านท่ากกแห่ และ หมู่บ้านทัพไทย มากกว่า คือร้อยละ 54.1 และ 50.5 ตามลำดับ รั้วบ้านของหมู่บ้านท่ากกแห่อาจไม่ได้แสดงฐานะแต่เป็นบ้านที่มีรั้วตามวัฒนธรรมของสังคมเกษตรกรรมชนบทเฉพาะแห่ง ด้านการเป็นเจ้าของ พบว่า ส่วนใหญ่ร้อยละ 93.3 เป็นบ้านของตนเอง

หรือครอบครัวซึ่งเป็นวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวขยาย โดยหมู่บ้านคูเดื่อ อาศัยอยู่บ้านญาติ มากกว่าบ้านอื่นๆ คือร้อยละ 10.8 ดังตารางที่ 4.1

4.1.4. โรงเรียนและสถานที่สำคัญในชุมชน

ใน 3 หมู่บ้าน มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาประจำอยู่ในแต่ละหมู่บ้าน คือหมู่บ้านคูเดื่อมีโรงเรียนบ้านคูเดื่อ โรงเรียนตั้งอยู่ใกล้กับวัด อยู่ในย่านใจกลางชุมชน และมักถูกใช้เป็นสถานที่จัดงานรื่นเริงของชุมชนประจำปี ในช่วงน้ำท่วมโรงเรียนก็เป็นที่พักพิงของชาวบ้าน หมู่บ้านท่ากกแห่มีโรงเรียนหมู่บ้านท่ากกแห่ โดยโรงเรียนกำลังย้ายสถานที่ไปตั้งอยู่ที่ใหม่ ใกล้กับวัดท่ากกแห่ หมู่บ้านทัพไทยมีโรงเรียนหมู่บ้านทัพไทย ทุกโรงเรียนสอนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ส่วนการศึกษาที่สูงกว่านี้เด็กๆต้องไปเรียนโรงเรียนในเมืองอุบลราชธานีหรือวารินชำราบ

สถานที่ราชการที่สำคัญในย่านนี้ คือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทัพไทย ตั้งอยู่ในเขตหมู่บ้านทัพไทย ใกล้โบสถ์ทัพไทย และสำนักงานจัดหางานจังหวัดอุบลราชธานี ตั้งอยู่ริมถนนเลี่ยงเมืองในเขตหมู่บ้านท่ากกแห่ฝั่งทิศใต้ของหมู่บ้าน ใกล้ๆ กันมี โรงแรมขนาดใหญ่ตั้งอยู่ด้วย คือโรงแรมบ้านไม้งามรีสอร์ท ซึ่งทั้งสองแห่งเป็นสถานที่รองรับการอพยพในช่วงน้ำท่วมของชาวหมู่บ้านท่ากกแห่ ในกลางหมู่หมู่บ้านท่ากกแห่ มีสถานีวิทยุชุมชนตั้งอยู่ด้วย ดำเนินรายการโดย คุณอนุชิต ลีลาศสง่างาม ดีเจคนดัง ซึ่งมีบทบาทจัดกิจกรรมสันทนาการต่างๆให้กับคนในชุมชนช่วงน้ำท่วมเพื่อคลายความทุกข์จากภาวะน้ำท่วมขังนาน

ที่หมู่บ้านคูเดื่อและหมู่บ้านทัพไทยมีบริษัทท่าทรายมาเช่าสถานที่วางทรายไว้จำหน่าย ซึ่งที่หมู่บ้านคูเดื่อสถานที่กองทรายห่างออกไปจากชุมชน ส่วนที่หมู่บ้านทัพไทยที่ตั้งของบริษัทและกองทรายตั้งอยู่ไม่ไกลจากบ้านเรือนมากนัก และบ่อยครั้งฝุ่นจากกองทรายได้ปลิวเข้ามาสู่บ้านเรือน สร้างความรำคาญและสร้างปัญหาสุขภาพและคุณภาพชีวิตพอสมควร

ในเขตหมู่บ้านทัพไทย มีห้างสรรพสินค้าและหน่วยงานห้างร้าน ต่างๆเข้ามาตั้งมากมาย เช่น มหาวิทยาลัยราชธานี ห้างร้านขนาดใหญ่เช่น ไทวัสดุ โฮมฮับ โฮมโปร ปั้มปตท. ก้าวหน้าไก่สด ฯลฯ ทำให้คนในชุมชนจำนวนหนึ่งได้เข้าไปทำงานในหน่วยงานเอกชนเหล่านี้ หลายแห่งให้ความอนุเคราะห์พื้นที่เปล่าในการตั้งเพิงพักพิงของชาวบ้าน และให้ใช้บริการห้องน้ำในช่วงน้ำท่วม

4.1.5. ประเพณีที่สำคัญ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน

ประเพณีที่สำคัญของชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้าน คือการแข่งเรือพาย โดยที่วัดท่ากกแห่จะเป็นสถานที่แข่งเรือประจำปีที่ได้รับการสนับสนุนจากจังหวัดอุบลราชธานี แต่ละบ้านจะมีการลงทุนต่อเรือของตนเองและรวมกลุ่มฝีพาย เช่น ที่หมู่บ้านทัพไทย มีการรวมกลุ่มเยาวชนเพื่อการแข่งเรือ และท่าจอดเรือของหมู่บ้าน เยาวชนในหมู่บ้านคูเดื่อหลายคนมีฝีมือดี เมื่อถึงหน้าเทศกาลพวกเขามักจะได้รับการติดต่อให้ไปแข่งขันในสนามต่างๆทั่วประเทศด้วย

ที่หมู่บ้านทัพไทยในช่วงคริสมาสต์จะมีกิจกรรมรื่นเริงประจำปีของหมู่บ้าน จัดที่โบสถ์ของหมู่บ้านซึ่งตั้งตระหง่านสวยงามอยู่ริมถนนเลี่ยงเมืองบนเนื้อที่กว้างขวาง โดยอีกฝั่งของโบสถ์ติดถนนใน

หมู่บ้านและติดริมแม่น้ำมูล นอกจากนี้โบสถ์หรือที่ชาวหมู่บ้านทัพไทยเรียกวัดยังเป็นศูนย์รวมกิจกรรมหลายอย่างในหมู่บ้าน รวมทั้งกิจกรรมทางศาสนาทุกเช้าวันอาทิตย์

ในสามหมู่บ้านยังมีการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในหลายด้าน เช่น ด้านการแพทย์ ซึ่งมีผู้ทรงความรู้ เช่น ในหมู่หมู่บ้านคูเดื่อมีหมอรักษาโรคกระดูก ชื่อ นายทองอินทร์ เจริญชัย ด้านองค์ความรู้ศาสตร์ต่างๆ ได้รับการยอมรับว่าเป็นปราชญ์ผู้รู้อีกคน ชื่อ นายบุญมี ประสานวรณ์ ส่วนหมู่บ้านท่ากกแห่ มีผู้ทรงความรู้ด้านศาสตร์พิธีกรรมและไสยศาสตร์พื้นบ้าน คือหมอทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ ชื่อนายอรุณ ลีลาศสง่างาม

4.1.6. การรวมกลุ่มและองค์กรที่มีการจัดตั้งในหมู่บ้าน

ใน 3 หมู่บ้าน มีการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ โดยทางราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มญาปนกิจสงเคราะห์ กลุ่มเยาวชน ในทุกหมู่บ้านจะมีกลุ่มเยาวชนที่ร่วมกันฝึกซ้อมสำหรับการแข่งเรือพายทุกหมู่บ้าน เป็นต้น มีกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน กลุ่มอาสาสมัครป้องกันภัยพลเรือน ที่ช่วยสนับสนุนกิจกรรมของทางราชการ

มีกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มแม่บ้านและกลุ่มอาชีพต่างๆ เพื่อช่วยสร้างอาชีพรายได้ และเงินทุน เช่น หมู่บ้านคูเดื่อมีกลุ่มคนเลี้ยงปลาในกระชัง กลุ่มผู้ค้าหาบเร่หาดคูเดื่อ กลุ่มผู้สูงอายุทำยาหม่อง กลุ่มแม่บ้านหมู่บ้านคูเดื่อ หมู่บ้านท่ากกแห่มีกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มแม่บ้าน ถักไหมพรม ทอเสื่อ หมู่บ้านทัพไทยมีกลุ่มไพหญ้า และมีองค์กรทางการเงินที่มีความมั่นคงคือสหกรณ์เครดิตยูเนียนหมู่บ้านทัพไทย ซึ่งมีเงินทุนมากจากการบริหารที่ดีมายาวนาน และมีบทบาทช่วยเหลือสมาชิกในการลดดอกเบี้ยเงินกู้ในช่วงประสบภัยน้ำท่วมด้วย

4.1.7. สภาวะหนี้สินและแหล่งเงินกู้ของครัวเรือน

ชาวบ้านทั้งสามหมู่บ้านมีหนี้สิน หรือมีการกู้เงินจากแหล่งต่างๆ โดนรวมพบว่า ร้อยละ 61.3 มีหนี้สิน โดยหมู่บ้านท่ากกแห่มีสัดส่วนของการเป็นหนี้มากที่สุด แหล่งเงินกู้ที่สำคัญคือ กองทุนหมู่บ้านเงินล้าน ซึ่งพบ ร้อยละ 42.5 รองลงมา ร้อยละ 21.3 คือกองทุน ก ข ค จ ซึ่งทั้งสองแหล่งเป็นกองทุนสวัสดิการของภาครัฐ แหล่งกู้เอกชนสองแหล่งที่มีความสำคัญคือ แหล่งเงินกู้นอกระบบและสหกรณ์เครดิตยูเนี่ยนทัพไทย ซึ่งเป็นแหล่งเงินกู้ของชาวบ้านทั้งสามหมู่บ้านประมาณ ร้อยละ 13.3 และ 13.3 เท่ากัน แหล่งเงินกู้นอกระบบพบมากที่หมู่บ้านทัพไทย ร้อยละ 18.3 รองลงมาคือหมู่บ้านคูเดื่อ ร้อยละ 12.3 นอกนั้นเป็นแหล่งเงินกู้กลุ่มเล็กๆของแต่ละหมู่บ้าน เช่น กลุ่มไพหญ้าของหมู่บ้านทัพไทย ส่วน ธกส.เป็นแหล่งเงินกู้ที่สำคัญของหมู่บ้านคูเดื่อ และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นแหล่งเงินกู้ที่สำคัญเฉพาะหมู่บ้านท่ากกแห่ เป็นต้น ดังตารางที่ 4.2

4.1.8. ยานพาหนะของชาวบ้าน

จากการสำรวจในการวิจัยครั้งนี้ พบว่า ชาวบ้านมีเรือ แพ รถยนต์ต่างๆ จำแนกตามหมู่บ้าน ดังนี้ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีเรือ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรือหาปลาหรือเรือพายสัญจรไปมา โดยพบถึงร้อยละ 56.2 ส่วนมากมี 1 ลำ ชาวบ้านที่ไม่มีเรือพบร้อยละ 43.8 สำหรับแพนั้น พบมากที่หมู่บ้านคู

เดื่อ ร้อยละ 26.2 นอกนั้นที่หมู่บ้านทัพไทย และหมู่บ้านท่ากกแห่ มีน้อยเพียงร้อยละ 3.0 และ 4.9 ตามลำดับเท่านั้น

ตารางที่ 4.2 แสดงสภาวะหนี้สินและแหล่งเงินกู้

สภาวะหนี้สินและแหล่งเงินกู้		จำนวนสัดส่วน (ร้อยละ)			
		หมู่บ้านทัพไทย N=99	หมู่บ้านท่ากกแห่ N=61	หมู่บ้านคูเดื่อ N=65	รวม3หมู่บ้าน N=225
สถานะหนี้สินก่อนน้ำท่วม	มี	54.5	85.2	49.2	**61.3**
	ไม่มี	45.5	14.2	50.8	**38.5**
แหล่งเงินกู้	กองทุนหมู่บ้านเงินล้าน	15.2	79.7	49.2	**42.5**
	ก ข ค จ	8.1	65.6	0.0	**21.3**
	นอกระบบ	18.3	6.4	12.3	**13.3**
	สหกรณ์เครดิตยูเนี่ยนทัพไทย	29.3	0.0	1.5	**13.3**
	กลุ่มไพหญ้า	15.2	0.0	0.0	**6.7**
	ธ ก ส	0.0	3.2	15.4	**5.3**
	กลุ่มออมทรัพย์	0.0	13.1	0.0	**3.6**
	ศูนย์พัฒนาสังคม	2.0	0.0	0.0	**0.9**

ส่วนรถยนต์ ที่พบมากคือรถบรรทุกเล็กกะบะ หรือปิคอัพ พบเฉลี่ย ร้อยละ 22.2 โดยพบที่หมู่บ้านคูเดื่อและหมู่บ้านท่ากกแห่มากคือร้อยละ 32.3 และ ร้อยละ 27.9 ตามลำดับ มากกว่าหมู่บ้านทัพไทยที่พบเพียง ร้อยละ 12.1 ส่วนรถยนต์นั่ง (เก๋ง) พบเฉลี่ย ร้อยละ 9.8 โดยในสามหมู่บ้านพบจำนวนพอๆกัน

ส่วนรถจักรยานยนต์ เป็นสิ่งทีชาวบ้านมีแทบทุกหลังคาเรือน พบถึงร้อยละ 81.9 ที่ไม่มีรถพบเพียง ร้อยละ 19.1 เท่านั้น โดยที่หมู่บ้านท่ากกแห่และหมู่บ้านคูเดื่อพบมากที่สุด ร้อยละ 88.5 และ 86.2 ตามลำดับ ซึ่งครอบครัวที่มี 1 คัน พบร้อยละ50.8และ 50.8 เท่ากัน ส่วนหมู่บ้านทัพไทยพบร้อยละ 72.8 ครอบครัวที่มี 1 คัน พบร้อยละ39.4 โดยบ้านที่มี 2 คันขึ้นไป พบในสามหมู่บ้านในสัดส่วนพอๆกัน ดังตารางที่ 4.3

4.1.9. การเมืองในพื้นที่

การเมืองในสามหมู่บ้านมีความแตกต่างกันบ้าง หมู่บ้านท่ากกแห่ดูจะมีปัญหาการแข่งขันกันน้อย ผู้ใหญ่บ้านมีวาระจนถึงเกษียณอายุ 60 ปี ไม่มีวีแววว่าจะมีการเลือกตั้งใหม่ เพราะยังสามารถทำงานเป็นที่ไว้วางใจของชาวบ้านดีแม้ว่าจะมีฐานะเป็นเขยของบ้านนี้ก็ตาม ส่วนหมู่บ้านคูเดื่อมีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านไปเมื่อ 2 ปีที่แล้ว ซึ่งได้ผู้ใหญ่บ้านคนใหม่ คะแนนเสียงชนะกันเพียงเล็กน้อย ส่วนหมู่บ้านทัพไทย มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านใหม่เช่นกัน คะแนนเสียงชนะกันไม่มาก ทั้งการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่นี้ มักจะต้องมีการซื้อเสียงเสียแล้วใน

ยุคนี้ จนอาจกลายเป็นค่านิยมของทั้งผู้ซื้อและผู้ขาย แม้ว่าคะแนนที่มาจากความพึงพอใจในผลงานหรือความเป็นเครือญาติจะมีผลสำคัญไม่น้อยก็ตาม

ตารางที่ 4.3 แสดงการครอบครองยานพาหนะ (เรือ รถยนต์ แพ) ของชาวบ้าน

การครอบครองยานพาหนะ เรือ รถยนต์ แพ		จำนวนสัดส่วน (ร้อยละ)			
		หมู่บ้านทัพไทย N=99	หมู่บ้านท่ากกแห่ N=61	หมู่บ้านคูเดื่อ N=65	รวม3หมู่บ้าน N=225
การมีเรือ	ไม่มี	42.0	54.1	37.0	**43.8**
	มีจำนวน 1 ลำ	48.0	38.4	53.8	**47.1**
	มีมากกว่า 1 ลำ	10.0	7.5	9.2	**9.1**
การมีแพ	ไม่มี	97.0	95.1	73.8	**89.8**
	มีแพ 1หลังขึ้นไป	3.0	4.9	26.2	**10.2**
การมีรถยนต์	ไม่มี	78.8	47.5	50.4	**62.1**
	มีรถกะบะ/ปิคอัพ	12.1	27.9	32.3	**22.2**
	รถเก๋ง	9.1	13.1	7.7	**9.8**
	รถไถนา	0.0	11.5	9.6	**5.9**
การมีมอเตอร์ไซด์	ไม่มี	27.2	11.5	13.8	**19.1**
	มี 1 คัน	39.4	50.8	50.8	**45.8**
	มี 2 คัน	26.3	27.9	29.2	**27.6**
	มี 3 คันขึ้นไป	7.1	9.8	6.2	**7.6**

การเมืองในหมู่บ้านทัพไทยดูมีความดุเดือดที่สุด มีขบวนการวิ่งเต้นหาประโยชน์จากนักการเมืองระดับสูงขึ้นไป มีการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายที่ชัดเจนด้วยเงื่อนไขของผลประโยชน์ ผู้นำชุมชนมักจะอิงหรือขึ้นกับสายการเมืองหรือผู้นำท้องถิ่น ความขัดแย้งทางการเมืองเป็นตัวบั่นทอนความสามัคคีในหมู่บ้าน มีกระบวนการเกื้อกูลกันเฉพาะระบบเครือญาติและระบบอุปถัมภ์ในกลุ่มพวกพ้องและใช้ระบบความช่วยเหลือเหล่านี้ในการซื้อคะแนนและพรรคพวก ทำให้ส่งผลกระทบต่อความลักลั่นในการช่วยเหลือกันในยามเดือดร้อนเช่นเมื่อประสบภัยน้ำท่วม (สัมภาษณ์,2555)

4.1.10. ปัญหาการถมที่ดินและร่องน้ำพื้นที่สาธารณะและการสร้างถนน

ในพื้นที่เกาะแก้วเป็นพื้นที่ที่กำลังเผชิญกับการถมที่ จากการที่มีนายทุนเข้ามากว้านซื้อที่ดินจำนวนมากและการถมที่ก็เกิดขึ้นขนานใหญ่ทุกวัน กิจกรรมดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนในหลายด้าน ในพื้นที่หมู่บ้านทัพไทยพบว่า ทางระบายน้ำตามธรรมชาติที่เป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชนถูกภาคธุรกิจที่เข้ามาซื้อที่บริเวณข้างเคียงและถมที่ปิดทางระบายน้ำและรุกล้ำเข้ามาคูระบายน้ำดังกล่าว คูระบายน้ำนี้เป็นพื้นที่สาธารณะของหมู่บ้านทัพไทยมีขนาดกว้างราว 3-4 เมตร ยาวราวประมาณ 1 กิโลเมตร

ในอดีตผู้นำชุมชนสามารถรักษาพื้นที่ระบายน้ำนี้ไว้ได้โดยหากมีใครถมที่เกินหลักเขตของคูระบายน้ำ ก็จะมีการเจรจาให้มีการดำเนินการตักดินที่ถมเกินหลักเขตคูออกไป แต่ปัจจุบันมีถมดินล่วงล้ำเข้าไปเกินหลักเขตทั้งสองด้านของคูระบายน้ำและถมดินขวางลำน้ำของคูเลย เพื่อให้รถขนดิน

มาถมอีกด้านหนึ่ง แทนที่จะมีการสร้างสะพาน เมื่อมีการเจรจาจากผู้นำชุมชนให้แก้ไข ก็ได้รับต่อรองอ้างว่าจะถมที่ชั่วคราวและจะขุดร่องให้เหมือนเดิม แต่จนถึงปัจจุบันล่วงเลยมากว่า 2 ปี ก็ยังไม่มีการเปิดทางระบายคูน้ำให้เหมือนเดิมและการรุกล้ำที่สาธารณะจึงยังดำรงอยู่ และส่งผลกระทบต่อปัญหาน้ำท่วมขังนานขึ้น

4.1.11. ปัญหาน้ำท่วมซ้ำซาก

ปัญหาสำคัญของหมู่บ้านทั้งสามที่มีร่วมกันคือ ปัญหาน้ำท่วมซ้ำซาก สำหรับปัญหาเฉพาะหมู่บ้านคูเดื่อคือ ปัญหาขยะมูลฝอยมาก จากการมีผู้คนสัญจรมาเที่ยวมาก นอกจากนี้ก็เป็นปัญหาเยาวชน เช่น เด็กติดเกมส์ และยาเสพติด เนื่องจากเป็นสังคมที่คลุกคลีกับความทันสมัย ส่วนปัญหาสำคัญเพิ่มเติมของหมู่หมู่บ้านท่ากกแห่คือ ปัญหารายได้ไม่เพียงพอ หมู่บ้านทัพไทยมีปัญหาการถมที่หนองน้ำ คูคลองหรือร่องระบายน้ำ ทำให้มีปัญหาการระบายน้ำเมื่อน้ำท่วมที่ผ่านมา และความขัดแย้งทางการเมืองภายในหมู่บ้านที่มีการแบ่งฝ่ายค่อนข้างชัดเจน

4.1.12. สรุป

ชุมชนสามหมู่บ้านในเขตเกาะแก้ว ประกอบด้วย บ้านทัพไทย บ้านคูเดื่อ บ้านท่ากแห่ อยู่ในสภาพเป็นพื้นที่ลุ่ม มีแม่น้ำมูลและมูลน้อยล้อมรอบ พื้นที่การเกษตร ส่วนใหญ่อยู่ในเขตบ้านท่ากกแห่ เป็นการปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ เช่น เป็ด ไก่ หมู อาชีพประมงพบทั้งสามหมู่บ้าน ส่วนมากพบที่บ้านทัพไทยและบ้านคูเดื่อ ทั้งการจับปลาตามธรรมชาติและการเลี้ยงปลาในกระชัง ดังจะพบว่าในสองหมู่บ้านนี้ ชาวบ้าประมาณครึ่งหนึ่งมีเรือเป็นของตนเอง โดยมากเป็นเรือขนาดเล็กสำหรับนั่งสองสามคนในการออกไปหาปลา ในแง่วัฒนธรรม แม้ว่าชาวทัพไทยจะนับถือศาสนาคริสต์แทบทั้งหมู่บ้าน แต่ความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้าน ของชาวบ้านก็ยังคงดำเนินไปตามปกติ การไปร่วมงานบุญ งานศพ การบวช งานมงคลต่างๆ ก็ยังคงถือปฏิบัติโดยศาสนาไม่ได้เป็นอุปสรรค

ชุมชนทั้งสามมีชะตากรรมร่วมกันในเรื่องปัญหาน้ำท่วม เพราะการอยู่ในพื้นที่ลุ่มรองรับน้ำและการตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำ เมื่อมีการก่อสร้างถนนเลี่ยงเมือง มีการถมที่สร้างถนน ขอบถนนที่ยกสูงกว่าพื้นดินเดิมกลายเป็นคันคูกั้นขวางทางไหลของน้ำในฤดูน้ำหลาก ตลอดจนการถมที่ของห้างร้านหน่วยงานในที่ลุ่มมากมาย ความเจริญที่รุกคืบเข้ามากำลังเข้ามาในชุมชน ได้ปรับเปลี่ยนแบบแผนของการท่วมของน้ำ สภาพปัญหาน้ำท่วมก็ยังเป็นปัญหาต่อไป แต่รูปแบบของปัญหาและผลกระทบได้เปลี่ยนแปลงไป โดยชาวบ้านได้มีการปรับตัวในการจัดการกับชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง เพื่อความอยู่รอด ดังจะได้กล่าวต่อไป

4.2 สภาวการณ์และผลกระทบที่เกิดจากภัยน้ำท่วมของชุมชน

4.2.1. ประวัติน้ำท่วมใหญ่ในอดีตที่ผ่านมา

ปกติพื้นที่เกาะแก้วจะมีน้ำท่วมเป็นประจำ แต่ไม่เป็นปัญหามากนัก เพราะเป็นพื้นที่ที่มีแม่น้ำล้อมรอบ และกลางเกาะเป็นแอ่งกระทะ ความเป็นพื้นที่ลุ่มที่เหมาะแก่การเกษตร และการ

ประมงตามธรรมชาติ ปรากฏการณ์น้ำท่วมจึงเป็นวิถีชีวิตปกติ จำเพาะบางพื้นที่เช่น บ้านเรือนริมตลิ่งหรือใกล้ที่ลุ่มเท่านั้นที่ได้รับผลกระทบ

ปรากฏการณ์น้ำท่วมใหญ่ครั้งแรกเท่าที่ชุมชนมีการพูดจาต่อๆกันมาคือ ปี พ.ศ. 2528 เป็นสภาพการท่วมที่มีระดับน้ำสูงมากมีคนระบุว่าท่วมสูงกว่าทุกปีแต่เป็นการท่วมในระยะสั้น ๆ ประมาณ 3-4 วันเท่านั้นไม่ปรากฏว่ามีการกล่าวถึงสาเหตุว่ามาจากอะไรเพียงแต่เป็นการยอมรับว่าเป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติโดยโยงเข้ามาประเด็นที่ไม่เกี่ยวกับการถมที่ลุ่มหนองน้ำสาธารณะบางแห่งในพื้นที่ของเกาะแก้ว น้ำท่วมในสมัยก่อนไม่มีความช่วยเหลือจากทางราชการที่เป็นรูปธรรมชัดเจนเช่นในปัจจุบัน

ส่วนน้ำท่วมใหญ่ ปี พ.ศ.2545 เป็นการท่วมใหญ่ กินพื้นที่กว้าง น้ำค่อยๆท่วมในบางพื้นที่ แต่บางพื้นที่น้ำขึ้นเร็วมาก น้ำท่วมเป็นเวลาประมาณ 2 เดือน ซึ่งเป็นระยะเวลายาวนานกว่าอดีต ข้อสังเกตของน้ำท่วมในปีนั้นคือ น้ำจะไหลเชี่ยวมาก เนื่องจากเป็นการท่วมใหญ่ที่ไม่คาดคิดมาก่อน เพราะน้ำขึ้นลงเร็วมาก ชาวบ้านมีความลังเลว่าจะอพยพดีหรือไม่ ชาวบ้านและทางราชการขาดการเตรียมการความช่วยเหลือรองรับ ชาวบ้านไม่มีรถยนต์และอุปกรณ์สำหรับขนย้าย ทำให้ความเสียหายมีมาก

หลังจากนั้นก็ท่วมแทบทุกปี เช่นสภาพน้ำท่วมในปีพ.ศ.2553 น้ำท่วมในปีนั้นไม่มากนักการสัญจรทางถนนยังสามารถไปมาได้ การท่วมปกติจะส่งผลกระทบต่อบ้านเรือนส่วนน้อย ประมาณเกือบ 20 หลัง เช่นบ้านที่ปลูกบริเวณริมตลิ่ง ทั้งที่หมู่บ้านทัพไทย หมู่บ้านคูเดื่อ ซึ่งเป็นบ้านเรือนของคนฐานะยากจน มีสภาพไม่ถาวรตั้งอยู่ระดับต่ำกว่าถนนในหมู่บ้าน

4.2.2. น้ำท่วมใหญ่ ปี พ.ศ.2554

น้ำท่วมในปี พ.ศ.2554 ที่ผ่านมา ถือว่าเป็นน้ำท่วมใหญ่ที่ทอดเวลายาวนานที่สุด นานกว่าทุกปีที่ผ่านมา คือท่วมประมาณ 3 เดือน ตั้งแต่เดือน กันยายน ถึงเดือน พฤศจิกายน น้ำท่วมขึ้นและลงประมาณ 2 หรือ 3 ละรอก สาเหตุของน้ำท่วมในปี พ.ศ.2554 ส่วนหนึ่งมองว่าเป็นสภาพธรรมชาติ เช่น ผู้นำบางคนเห็นว่า เพราะชุมชนเกาะแก้วมีลักษณะคล้ายแอ่งกะทะ โดยเฉพาะหมู่บ้านท่ากกแห่และหมู่บ้านคูเดื่อ และเป็นตอนล่างของแม่น้ำสายต่างๆ ทำให้เกาะแก้วเป็นที่รองรับน้ำท่วม

ในขณะที่ผู้นำชุมชน มองว่ามีสาเหตุมาจากการการเปิดปิดเขื่อนกั้นน้ำ ไม่ประสานกัน ทั้งการระบายน้ำทางแก่งตะนะ แก่งสะพือ ก็ไม่ประสานกัน โดยไม่มีใครกล้าระบุว่าเป็นความจงใจหรือไม่ แต่ที่แน่ๆคือการไม่ประสานงานนี้เป็นสิ่งที่สะท้อนการไม่ให้ความสำคัญกับผลกระทบที่จะเกิดปัญหาน้ำท่วมที่จะเกิดขึ้นกับพื้นที่ปลายน้ำ สอดคล้องกับประเด็นที่ผู้นำชาวบ้านบางคน กล่าวว่า ทางราชการต้องการงบช่วยเหลือน้ำท่วม จึงไม่เร่งแก้ปัญหาหรือหามาตรการป้องกันในทันท่วงที ปล่อยให้ปัญหาน้ำท่วมยืดเยื้อยาวนานออกไป ซึ่งภายหลังก็พบว่า งบประมาณน้ำท่วมมีข่าวซุบซิบถึงเรื่องการทุจริตคอรัปชั่นในแทบทุกระดับในจังหวัด

4.2.3. สภาพน้ำท่วมปี 2554

น้ำที่ท่วมนานทำให้สภาพน้ำมีการเน่าเสียในระยะท้ายๆ จากการสำรวจด้วยแบบสอบถามชาวบ้านใน 3 หมู่บ้าน ได้ระบุสภาพน้ำท่วม โดยส่วนใหญ่พบว่า ร้อยละ 66.2 น้ำมีสภาพไหลตลอดโดยเฉพาะหมู่บ้านท่ากกแห่และหมู่บ้านคูเดื่อ ส่วนปัญหาสภาพน้ำนิ่งไม่ไหลพบมากที่หมู่บ้านทัพไทย

ร้อยละ 43.4 ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยสามหมู่บ้านคือ ร้อยละ 28.0 สภาพน้ำนิ่งทำให้เกิดปัญหาน้ำเน่าเสีย ซึ่งปัญหาน้ำเน่าเสียพบมากที่สุดที่หมู่บ้านทัพไทย ร้อยละ 30.3 ในขณะที่ภาพรวมพบที่ร้อยละ 24.9 ดังตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 แสดงปัญหาสภาพน้ำท่วม

ปัญหาสภาพน้ำท่วม		จำนวนสัดส่วน (ร้อยละ)			
		หมู่บ้านทัพไทย N=99	หมู่บ้านท่ากกแห่ N=61	หมู่บ้านคูเดื่อ N=65	รวม 3 หมู่บ้าน N=225
สภาพการไหลของน้ำท่วม	น้ำนิ่งไม่ไหล	43.4	16.4	15.4	**28.0**
	น้ำไหลตลอด	53.5	80.3	72.3	**66.2**
สภาพน้ำเน่าเสีย	น้ำเน่าเสีย	30.3	18.0	23.1	**24.9**
	น้ำไม่เน่าเสีย	56.6	75.4	43.1	**57.8**

4.2.4. ผลกระทบและความเสียหาย

พื้นที่น้ำท่วม เป็นพื้นที่อาศัย ท่วมทุกหลังคาเรือน ถนนในหมู่บ้านทุกสาย ใช้ในการสัญจรไปมาไม่ได้ ต้องสัญจรทางเรือ ซึ่งมีไม่เพียงพอในบางหมู่บ้าน เนื่องจากเป็นการท่วมพื้นที่ทั้งหมู่บ้าน การสัญจรไปมาด้วยรถยนต์บนถนนในหมู่บ้านใช้การไม่ได้ ทั้งบ้านเรือน 3 หมู่บ้าน

พื้นที่เกษตรกรรม ถูกน้ำท่วมทั้งหมด พื้นที่การค้า ทั้งในหมู่บ้าน และที่แพอาหารหาดคูเดื่อ ได้รับผลกระทบทั้งหมด ทำให้ขาดรายได้ ยกเว้น ห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ ที่อยู่ฝั่งทิศเหนือของถนนเลี่ยงเมือง ซึ่งถมที่สูง และพ้นน้ำ ยังคงให้บริการได้ตามปกติ

4.2.5. ผลกระทบต่อการสูญเสียรายได้ช่วงน้ำท่วม

ผลกระทบที่ชัดเจนที่สุดต่อชาวบ้านคือ ผลกระทบต่อรายได้ โดยอาชีพที่ได้รับผลกระทบความเสียหายต่อความมั่นคงของอาหารมากคือ อาชีพเกษตรกรรม เนื่องจากพื้นที่การเกษตรถูกน้ำท่วมจนผลผลิตทางการเกษตร เช่น ข้าว พืช ผัก สัตว์เลี้ยงเสียหายหมด โดยเฉพาะที่หมู่บ้านท่ากกแห่ อีกอาชีพที่ได้รับผลกระทบต่อรายได้จากธุรกิจบริการและการท่องเที่ยวมากคือ อาชีพธุรกิจแพอาหารหาดคูเดื่อ เมื่อน้ำท่วมปิดทางสัญจรไปมาทางบก การค้าธุรกิจแพอาหารที่หาดคูเดื่อก็จำต้องปิดตัวไปโดยปริยาย กลุ่มคนจนที่ได้รับผลกระทบมากอาชีพหนึ่งคือ การเกี่ยวหญ้าทำแฝก หรืออาชีพไพหญ้า เนื่องจากน้ำท่วมไม่สามารถเก็บเกี่ยวหญ้ามาทำจักสานเป็นแฝกได้ แม้จะมีรายได้ไม่มากนัก แต่ก็เป็นรายได้หลักของหลายครอบครัวที่หมู่บ้านทัพไทย ส่วนอาชีพรับจ้าง ดูเหมือนจะได้รับผลกระทบน้อยกว่าอาชีพอื่นๆ โดยเฉพาะช่างก่อสร้าง แม้จะสามารถเดินทางไปทำงานพื้นที่น้ำท่วมได้ แต่ก็มีความยากลำบากในการเดินทางไปทำงานในสถานการณ์น้ำท่วม และลูกค้าผู้ว่าจ้างส่วนหนึ่งก็เป็นคนในพื้นที่ซึ่งประสบน้ำท่วม ภายหลังน้ำท่วมอาจมีรายได้มากขึ้น

จากการสำรวจ พบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ทุกหมู่บ้าน ร้อยละ 71.1 ได้รับผลกระทบต่อรายได้ โดยชาวบ้านทัพไทยตอบว่าได้รับผลกระทบในสัดส่วนมากกว่าชาวบ้านหมู่บ้านอื่นๆ (ร้อยละ 78.8) รองลงมาคือบ้านคูเดื่อ (ร้อยละ 75.4) และบ้านท่ากกแห่ (ร้อยละ 54.1) ชาวบ้านที่ตอบว่าไม่ได้รับผลกระทบด้านรายได้มีเพียงร้อยละ 18.6 เท่านั้น (ดังตารางที่ 4.5) กลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบต่อ

รายได้น้อยมักเป็นกลุ่มคนที่มีรายได้ประจำ เช่น ข้าราชการ ครู ทหาร ผู้ที่ทำงานบริษัท เป็นต้น บางคนมีรายได้มากขึ้นในช่วงน้ำท่วมเช่น ชาวประมงบ้านคูเดื่อได้มีอาชีพรับจ้างเรือโดยสาร อย่างไรก็ดี พบว่ามีผู้ที่ไม่ตอบคำถามนี้ ถึง ร้อยละ 10.3 ส่วนมากจากชาวบ้านคูเดื่อทำให้ข้อมูลอาจมีความคลาดเคลื่อนได้ในแง่หมู่บ้านที่ไม่ได้รับผลกระทบต่อรายได้

ตารางที่ 4.5 แสดงผลกระทบต่อรายได้จากภาวะน้ำท่วม

ผลกระทบต่อรายได้จากภาวะน้ำท่วม		จำนวนสัดส่วน (ร้อยละ)			
		หมู่บ้านทัพไทย N=99	หมู่บ้านท่ากกแห่ N=61	หมู่บ้านคูเดื่อ N=65	รวม 3 หมู่บ้าน N=225
ผลกระทบต่อรายได้	กระทบ	78.8	54.1	75.4	**71.1**
	ไม่กระทบ	12.0	39.3	9.2	**18.6**
	ไม่ตอบ	9.2	6.6	15.4	**10.3**

นอกจากชาวบ้านจะขาดรายได้ แล้วยังต้องกู้ยืมเงินเพิ่ม ทำให้มีภาระหนี้สินเพิ่มขึ้น สำหรับหมู่บ้านท่ากกแห่จะเป็นการกู้เพื่อลงทุนซื้อปุ๋ย หากจะกู้นอกระบบ จะเสียดอกร้อยละ 20 ต่อเดือน หากจะกู้ฉุกเฉินจากกองทุนก็กู้ได้ไม่มากนัก เพราะมีเงินกองทุนเพียง1.5 แสน และกู้ได้แค่ 4 เดือน แม้ดอกจะเพียงร้อยละ 1 บาท ต่อดือนก็ตาม ชาวบ้านเป็นหนี้กองทุนหมู่บ้านปกติ ราว 3 หมื่นบาทต่อครัวเรือน ซึ่งคิดดอกเพียงร้อยละ 2 ต่อปี

4.2.6. ความเสียหายต่อบ้านเรือนและสิ่งของ

ผลกระทบที่หลีกเลี่ยงยาก คือ ความเสียหายต่อบ้านเรือน และข้าวของเครื่องใช้ โดยเฉพาะเมื่อน้ำท่วมเป็นเวลานาน ชาวบ้านบางส่วนไม่คิดว่าน้ำจะท่วมนาน ประกอบกับน้ำมักจะขึ้นเร็วลงเร็ว จึงไม่ได้เตรียมการขนย้าย และการขนย้ายก็มีค่าใช้จ่าย ครอบครัวที่ยากจนก็ไม่มีรถในการขนย้าย ทางราชการก็ไม่ได้ให้ความช่วยเหลืออย่างทันท่วงที (ทั้งที่พื้นที่น้ำท่วมในจังหวัดอุบลราชธานีโดยเฉพาะในเขตเมืองมีไม่กี่แห่ง) ทำให้น้ำท่วมที่ผ่านมา ชาวบ้านจึงได้รับผลกระทบมาก ข้าวของเสียหายมากกว่าที่ผ่านๆมา เช่น ประตูบ้านเสียหาย พื้นบ้านและผนังแตกร้าว

จากการสำรวจของคณะวิจัยครั้งนี้ พบว่า บ้านเรือนชาวบ้านในสามหมู่มีส่วนต่างๆที่เสียหายหลายส่วน ส่วนที่เสียหายมาที่สุด ประตูบ้าน พื้นบ้าน และหน้าต่าง ซึ่งเคลื่อนย้ายไม่ได้ พบร้อยละ 79.6, 69.3 และ 61.8 ตามลำดับ รองลงมาจะเป็น สิ่งของชิ้นใหญ่ที่เคลื่อนย้ายได้ เช่น ตู้เสื้อผ้า ตู้กับข้าว โต๊ะเก้าอี้ ที่นอน เตียงนอน เป็นต้น ส่วนเครื่องยนต์ เช่น รถจักรยาน รถจักรยานยนต์ และของใช้ไฟฟ้า เช่น โทรทัศน์ ตู้เย็น เสียหายเล็กน้อย ดังตารางที่ 4.6

4.2.7. ปัญหาสุขภาพจิตในช่วงน้ำท่วม

ปัญหาสุขภาพจิตในช่วงน้ำท่วมที่สำคัญคือ ความเครียด เจ้าหน้าที่สาธารณสุขของรพสต. ทัพไทย หนึ่งในคณะทำงานวิจัยชุมชน กล่าวว่าแทบทุกคนมีความเครียด คนที่ว่าตนเองไม่เครียดนั้นอาจจะต้องตรวจดูให้ละเอียด อาจจะพบอาการซึมเศร้าโดยไม่รู้ตัว แม้น้ำท่วมจะเป็นสภาพปกติที่

อาจจะเคยชินที่ชาวบ้านอาจจะตอบตามความเคยชิน แต่น้ำท่วมครั้งนี้มีความยาวนานและกินพื้นที่กว้าง ผลกระทบอาจจะมากกว่าปีก่อนๆ

ตารางที่ 4.6 แสดงรายการส่วนต่างๆของบ้านและสิ่งของของประชาชนที่เสียหายจากน้ำท่วม

รายการที่เสียหาย	จำนวนสัดส่วน (ร้อยละ)			
	หมู่บ้านทัพไทย N=99	หมู่บ้านท่ากกแห่ N=61	หมู่บ้านคูเดื่อ N=65	รวม3หมู่บ้าน N=225
ประตูบ้าน	85.9	85.2	64.6	**79.6**
พื้นบ้าน	69.7	80.3	58.5	**69.3**
หน้าต่าง	62.6	68.9	53.8	**61.8**
ตู้เสื้อผ้า	30.3	50.8	27.7	**35.1**
ตู้กับข้าว	27.3	45.9	21.5)	**30.7**
โต๊ะ เก้าอี้	20.2	42.6	24.6)	**27.6**
กาละมังถังน้ำ	21.2	26.2	15.4	**20.9**
ที่นอน	16.2	31.1	13.8	**19.6**
เตียงนอน	16.2	27.9	16.9	**19.6**
เครื่องมือช่าง	5.1	9.5	16.9	**9.8**
รถจักรยาน	10.1	8.2	6.2	**8.4**
รถจักรยานยนต์	10.1	1.6	9.2	**7.6**
ตู้เย็น	9.1	4.9	6.2	**7.1**
ทีวี	3.0	4.9	6.2	**4.4**
รถยนต์	2.0	1.6	3.1	**2.2**

จากการสำรวจครั้งนี้ พบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ ร้อยละ 44.0 ยอมรับว่าตนเองมีความเครียดในระดับปานกลาง ร้อยละ 12.4 ยอมรับว่าในช่วงน้ำท่วมมีความเครียดจัด ประมาณร้อยละ 12.9 และ 21.3 ยอมรับว่ามีความเครียดในระดับ ไม่ค่อยเครียด และไม่เครียดชินแล้ว ตามลำดับ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ในช่วงน้ำท่วม ประชาชนมากกว่าครึ่ง (ร้อยละ 56.4) ยอมรับตนเองว่าประสบปัญหาความเครียด ตั้งแต่ระดับปานกลางจนถึงเครียดมาก

ประเด็นที่ชาวบ้านทั้งสามหมู่บ้านเครียดมากที่สุดคือปัญหาเศรษฐกิจ ประเด็นใหญ่ที่มีผู้ตอบมากที่สุดคือปัญหาการขาดรายได้จากการทำมาหากิน ซึ่งพบร้อยละ 56.5 ความเครียดด้านค่าใช้จ่ายในการกินอยู่ พบร้อยละ 44.9 ความเครียดเรื่องไม่มีเงินใช้หนี้ค่ารายวัน พบร้อยละ 9.8 ซึ่งทั้งสามประเด็นเป็นเรื่องเศรษฐกิจ หรือเรื่องปากท้อง โดยปัญหานี้พบมากกับชาวบ้านที่หมู่บ้านทัพไทย อาจกล่าวได้ว่า เป็นหมู่บ้านที่มีชาวบ้านส่วนใหญ่ปัญหาความทุกข์ทางด้านเศรษฐกิจมากที่สุด

ส่วนความเครียดเรื่องการสัญจรไปมาไม่สะดวก พบร้อยละ 52.0 เป็นห่วงลูก หลาน พบร้อยละ 39.5 ชีวิตการกินการอยู่ พบร้อยละ 38.6 เป็นห่วงบ้าน พบร้อยละ 35.5 เป็นห่วงคนแก่ พบร้อยละ 14.2 อาการเมื่อเครียดที่พบมากคือ อาการนอนไม่หลับ พบร้อยละ 44.9 อาการกังวลไม่สบายใจ พบร้อยละ 33.3 อาการขี้หงุดหงิด พบร้อยละ 30.7 อาการเมื่อย เพลีย พบร้อยละ 25.3 อาการปวดหัวไมแกรน พบร้อยละ 22.2 ดังตารางที่ 4.7

ตารางที่ 4.7 แสดงปัญหาสุขภาพจิตในช่วงน้ำท่วม

ปัญหาสุขภาพจิตในช่วงน้ำท่วม		จำนวนสัดส่วน (ร้อยละ)			
		หมู่บ้านทัพไทย N=99	หมู่บ้านท่ากกแห่ N=61	หมู่บ้านคูเดื่อ N=65	รวม 3 หมู่บ้าน N=225
ระดับความเครียด	เครียดจัด/มาก	16.2	9.8	9.2	12.4
	เครียดปานกลาง	47.5	47.5	35.4	44.0
	ไม่ค่อยเครียด	12.1	9.8	16.9	12.9
	ไม่เครียดชินแล้ว	19.2	26.2	20.0	21.3
ประเด็นที่ทำให้เกิดความเครียด	ขาดรายได้ ทำมาหากิน	65.7	45.9	52.3	56.5
	น้ำท่วมไปมาไม่สะดวก	65.7	67.2	16.9	52.0
	ค่าใช้จ่ายกินอยู่	46.5	45.9	41.5	44.9
	เป็นห่วงลูก หลาน	39.4	37.7	41.5	39.5
	ชีวิตการกินการอยู่	38.4	41.0	36.8	38.6
	เป็นห่วงบ้าน	40.4	50.8	13.8	35.5
	เป็นห่วงคนแก่	18.2	14.8	7.7	14.2
	คนพลุกพล่านกว่าปกติ	11.1	27.9	3.1	13.3
	ไม่มีเงินใช้หนี้ค่ารายวัน	14.1	4.9	7.7	9.8
อาการแสดงออกเมื่อเครียด	นอนไม่หลับ	50.5	49.2	32.3	44.9
	กังวล ไม่สบายใจ	35.4	34.4	29.2	33.3
	ขี้หงุดหงิด	30.3	34.4	27.7	30.7
	เมื่อย เพลีย	23.2	21.3	32.3	25.3
	ปวดหัวไมเกรน	19.2	31.1	18.5	22.2
	สั่น ใจสั่น	4.0	1.6	4.6	3.5

4.2.8. ปัญหาสุขภาพกายในช่วงน้ำท่วม

ปัญหาสุขภาพกายที่สำคัญและพบมากที่สุดทุกหมู่บ้าน คือโรคที่เกิดจากการสัมผัสน้ำ คือ โรคเท้าเปื่อย น้ำกัดเท้า คัน เชื้อรา พบร้อยละ 50.2 หมู่บ้านที่พบมากที่สุดคือบ้านท่ากกแห่ (ร้อยละ 62.3) ส่วนอาการมือคัน พบร้อยละ 14.6 พบมากที่สุดที่บ้านท่ากกแห่เช่นกัน ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตุว่า บ้านท่ากกแห่ ส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม มีจำนวนเรือน้อยกว่าบ้านทัพไทยและบ้านคูเดื่อ (ข้อมูลจากตารางที่ 4.3) โอกาสในการสัมผัสกับน้ำอาจจะมากกว่า ในขณะที่ชาวบ้านทัพไทยมักจะอาศัยประจำที่ศูนย์อพยพ และชาวบ้านคูเดื่อมีแพในการอาศัยในช่วงน้ำท่วม โอกาสสัมผัสน้ำจึงน่าจะน้อยกว่า อาการเจ็บป่วยที่พบรองลงมา คือ อาการหวัด คัดจมูก (พบร้อยละ 20.4) หากรวมกับอาการไข้ตัวร้อนด้วย (พบร้อยละ 19.6) ก็จะรวมเป็นสัดส่วนมากถึง ร้อยละ 40.0 โดยพบมากที่บ้านทัพไทยและบ้านคูเดื่อ ปัญหายุงกัด พบร้อยละ 20.4

ปัญหาปวดเมื่อย และปวดไมเกรนพบมากพอสมควร คือร้อยละ 17.8 และ 15.1 ตามลำดับ .โดยพบมากที่บ้านท่ากกแห่ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร สอดคล้องกับเหตุผลที่มีการให้บริการของรพสต.ทัพไทย ด้านการนวดไทยและการบริหารร่างกายแก่ผู้ประสบภัยในอดีตที่ผ่านมา

อาการซึมเศร้า อ่อนเพลีย พบร้อยละ 13.8 พบที่หมู่บ้านทัพไทยมากที่สุด แมลงมีพิษตะขาย แมงป่องกัด ต่อย พบร้อยละ 10.2 อาการเกี่ยวกับท้อง พบเพียงเล็กน้อย คือ ท้องผูก พบร้อยละ 11.1 ท้องเสีย พบร้อยละ 8.9 ท้องอืด พบร้อยละ 8.0 ดังตารางที่ 4.8

ตารางที่ 4.8 แสดงปัญหาสุขภาพกายในช่วงน้ำท่วม

ปัญหาสุขภาพกายที่พบ	จำนวนสัดส่วน (ร้อยละ)			
	หมู่บ้านทัพไทย N=99	หมู่บ้านท่ากกแห่ N=61	หมู่บ้านคูเดื่อ N=65	รวม 3 หมู่บ้าน N=225
เท้าเปื่อย น้ำกัดเท้า คัน เชื้อรา	46.5	62.3	44.6	**50.2**
หวัด คัดจมูก	23.2	11.5	26.2	**20.9**
ยุงกัด ยุงชุม	21.2	27.9	12.3	**20.4**
ไข้ ตัวร้อน	22.2	16.4	18.5	**19.6**
ปวดเมื่อยตัว ข้อกระดูก	15.2	23.0	16.9	**17.8**
ไมเกรน ปวดหัว	12.1	23.0	12.3	**15.1**
มือคัน มีเชื้อรา	11.1	18.0	16.9	**14.6**
ซึมเศร้า อ่อนเพลีย	18.2	11.5	9.2	**13.8**
ท้องผูก	10.1	11.5	12.3	**11.1**
แมลงมีพิษตะขาย แมงป่องกัด ต่อย	11.1	9.8	9.2	**10.2**
ท้องเสีย	15.2	0.0	7.7	**8.9**
ท้องอืด	6.1	9.8	9.2	**8.0**
โรคผิวหนังที่ตัว	9.1	1.6	4.6	**5.8**
เจ็บคอ	8.1	0.0	4.6	**4.9**

4.2.9. เหตุผลที่ไม่อพยพย้ายบ้านเรือนหนีน้ำท่วมไปปักฐานอยู่ที่อื่น

แม้จะเป็นพื้นที่ที่ประสบภัยน้ำท่วมทุกปี และผลจากการถมที่มากขึ้นทำให้ความเสี่ยงที่จะประสบภัยน้ำท่วมมีมากขึ้นและประสบกับผลกระทบ สร้างความเสียหายอยู่เรื่อยๆ แต่ชาวบ้านในพื้นที่ก็ยังไม่ทีท่าว่าจะย้ายไปที่อื่น โดยที่มีผู้ไม่หวังดีกล่าวหาใส่ร้ายผู้ประสบภัย ว่าต้องการอยู่ในพื้นที่น้ำท่วม เพื่อรอรับความช่วยเหลือ ซึ่งจากการศึกษาครั้งนี้ พบว่าไม่สอดคล้องกับทัศนะดังกล่าว ชาวบ้านอาศัยอยู่ที่ดินแห่งนี้มานับร้อยปี ซึ่งเป็นดินเกิดแต่บรรพบุรุษ และภาวะน้ำท่วมก็เป็นเรื่องปกติของพื้นที่ทางธรรมชาติ ที่ไม่ได้ส่งผลกระทบมากนัก หากปัญหาน้ำท่วมในระยะหลังเป็นผลมาจากการกระทำของมนุษย์มากกว่าจากปัจจัยทางธรรมชาติเท่านั้น

จากการสำรวจ พบว่า เหตุผลที่ชาวบ้านไม่ย้ายไปที่อื่น ไม่เกี่ยวกับความสบายจากการรอคอยความช่วยเหลือ เหตุผลสำคัญที่ชาวบ้านไม่ย้ายบ้านหนีน้ำท่วมไปที่อื่น พบว่า ส่วนใหญ่ ร้อยละ 44.9 ตอบว่า เพราะอยู่ที่นี่มาแต่ปู่ย่าตายาย ซึ่งหมายความถึง การเป็นคนที่เป็นเจ้าของแผนดินแห่งนี้มานาน เหตุผลรองลงมาคือ คุ้นเคยกับการอยู่ที่นี่ มีความสุขที่ได้อยู่ที่นี่และไม่มีเงินไปซื้อที่อื่น ร้อยละ 18.6, 16.4และ 16.0 ตามลำดับ โดยชาวหมู่บ้านท่ากกแห่บ้านมีความเห็นเป็นสัดส่วนสูง มากกว่าชาวบ้านหมู่อื่นๆ ดังตารางที่ 4.9

ตารางที่ 4.9 แสดงเหตุผลที่ท่านไม่ย้ายบ้านหนีน้ำท่วมไปที่อื่น

เหตุผลที่ท่านไม่ย้ายบ้านหนีน้ำท่วมไปที่อื่น	จำนวนสัดส่วน (ร้อยละ)			
	หมู่บ้านทัพไทย N=99	หมู่บ้านท่ากกแห่ N=61	หมู่บ้านคูเดื่อ N=65	รวม 3 หมู่บ้าน N=225
เพราะอยู่มาแต่ปู่ย่าตายาย	37.4	75.3	27.7	**44.9**
คุ้นเคยกับอยู่ที่เดิม	6.1	44.1	13.8	**18.6**
มีความสุขที่ได้อยู่ที่นี่	7.1	42.5	6.2	**16.4**
ไม่มีเงินไปซื้อที่อื่น	12.1	24.5	13.8	**16.0**
ญาติพี่น้องอยู่ด้วยกัน	4.1	24.5	1.5	**8.9**

หมายเหตุ เป็นการตอบได้มากกว่าหนึ่งข้อ

4.2.10. ปัญหาความต้องการในการจัดการสุขภาวะจากภัยน้ำท่วม

จากการสนทนากลุ่มกับอสม.และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขของรพสต.ทัพไทย ตลอดจนการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนบางส่วน เกี่ยวกับปัญหาสำคัยที่ต้องการความช่วยเหลือเมื่อประสบปัญหาอุทกภัย รวมทั้งประเด็นที่ทางผู้วิจัยได้พัฒนาโจทก์ร่วมกับชุมชนมาตั้แต่ต้น พบว่ามี 12 ประเด็น คือ ถุงยังชีพ, เรือท้องแบน, การแก้ปัญหาร่องระบายน้ำที่ถูกถม, ส้วมลอยน้ำ ความช่วยเหลือเรื่องเงินและอาหารดิบ รถขนย้าย อุปกรณ์ทำเพิงพักพิง อาชีพเสริม แรงงานขนย้าย อาหารปรุงสุก การดูแลสุขภาพ อุปกรณ์ทำแพลอยน้ำ

เมื่อนำประเด็นเหล่านี้มาสอบถามในแบบสำรวจ พบว่า ในภาพรวมความต้องการของสามหมู่บ้านใน 6 ประเด็นแรกที่มากที่สุด คือ ถุงยังชีพ, เรือท้องแบน, การแก้ปัญหาร่องระบายน้ำที่ถูกถม, ส้วมลอยน้ำ ความช่วยเหลือเรื่องเงินและอาหารดิบ และรถขนย้าย คิดเป็นร้อยละ 76.0, 65.2, 60.7, 58.0, 56.6 และ 49.3 ตามลำดับ อีก 6 ประเด็นรองลงมาคือ อาชีพเสริม อุปกรณ์ทำเพิงพักพิง แรงงานขนย้าย อาหารปรุงสุก การดูแลสุขภาพ อุปกรณ์ทำแพลอยน้ำ พบว่ามีความต้องการ ที่ร้อยละ 48.8, 47.6, 41.4, 38.4, 31.9 และ 31.3 ตามลำดับ

ในแต่ละหมู่บ้าน มีปัญหาและความต้องการบางประเด็นที่แตกต่างกันเล็กน้อย คือ ชาวบ้านทัพไทย มีความต้องการมากที่สุด6 อันดับ คือ ถุงยังชีพ, การแก้ปัญหาร่องระบายน้ำที่ถูกถม, อุปกรณ์ทำเพิงพักพิง, ความช่วยเหลือเรื่องเงินและอาหารดิบ, เรือท้องแบนและ ส้วมลอยน้ำ คิดเป็นร้อยละ 71.7, 64.6, 64.6, 59.6, 50.5 และ 46.5 ตามลำดับ ชาวบ้านคูเดื่อ มีความต้องการใน 6 ประเด็นแรกที่มากที่สุด คือเรื่อง ถุงยังชีพ, เรือท้องแบน, ส้วมลอยน้ำ, ความช่วยเหลือเรื่องเงินและอาหารดิบ, อาชีพเสริม และการแก้ปัญหาร่องระบายน้ำที่ถูกถม คิดเป็นร้อยละ 64.6, 60.0, 49.2, 43.1, 40.0 และ 32.3 ตามลำดับ ชาวบ้านท่ากกแห่ มีความต้องการใน 6 ประเด็นแรกที่มากที่สุด คือ เรื่อง ถุงยังชีพ, รถขนย้าย, เรือท้องแบน, การแก้ปัญหาร่องระบายน้ำที่ถูกถม,ส้วมลอยน้ำ, และแรงงานขนย้าย คิดเป็นร้อยละ 91.8, 86.9, 85.2, 85.2, 78.2 และ 75.4 ตามลำดับ ดังตารางที่ 4.10

เมื่อพิจารณารายประเด็นในภาพรวม พบว่าเรื่องถุงยังชีพ เป็นประเด็นปัญหาที่เป็นความต้องการมากที่สุดของชาวบ้านจากการสำรวจด้วยแบบสอบถาม ความต้องการเรื่องถุงยังชีพ เป็น

ความต้องการอันดับ 1 ของทุกหมู่บ้าน อาจเป็นเพราะว่า ในช่วงที่ชาวบ้านประสบปัญหาอุทกภัยที่ผ่านมา ได้พบปัญหาว่าถุงยังชีพไม่เพียงพอกับความต้องการ ใขณะที่ถุงยังชีพจากทางราชการส่วนหนึ่งไม่มีคุณภาพเช่น ข้าวที่แจกเป็นข้าวเก่า เสื่อมคุณภาพ มีมอดและเป็นข้าวเกรดต่ำ ซึ่งมีราคาต่ำกว่าที่คาดจากมูลค่าของถุงยังชีพ และเป็นประเด็นที่ทางโครงการและชุมชนได้ให้ความสำคัญในการดำเนินการเกี่ยวกับประเด็นนี้ ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

ปัญหาอันดับสองคือ เรื่องเรือท้องแบนสำหรับการสัญจรไปมา จากบ้านเรือนในหมู่บ้านออกมาที่ถนนเพื่อเดินทางไปรับของบริจาคหรือมาสถานที่พักพิง เป็นความลำบาก ความต้องการนี้พบมากในบ้านคู่เดื่อ และหมู่บ้านท่ากกแห่ ซึ่งมีระยะทางห่างไกลจากหมู่บ้านถึงถนนเลี่ยงเมือง ส่วนหมู่บ้านทัพไทย มีความต้องการน้อยกว่า เพราะการตั้งบ้านเรือนของชาวหมู่บ้านทัพไทยจะไม่ห่างไกลจากถนนบายพาสอันเป็นจุดพังพิงชั่วคราวมากนักและโดยมากแต่ละครอบครัวจะมีเรือพายไปมาเองได้

ตารางที่ 4.10 แสดงปัญหาความต้องการในการจัดการสุขภาวะเมื่อประสบอุทกภัย

ปัญหาความต้องการ	จำนวนสัดส่วน (ร้อยละ)			
	หมู่บ้านทัพไทย (n=99)	หมู่บ้านท่ากกแห่ (n=61)	หมู่บ้านคูเดื่อ (n=65)	รวม 3 หมู่บ้าน (n=225)
1 ถุงยังชีพ	71.7	91.8	64.6	**76.0**
2 เรือท้องแบน	50.5	85.2	60.0	**65.2**
3 แก้ร่องระบายน้ำที่ถูกถม	64.6	85.2	32.3	**60.7**
4 ส้วมลอยน้ำ	46.5	78.2	49.2	**58.0**
5 เงิน อาหารดิบ	59.6	67.2	43.1	**56.6**
6 รถขนย้าย	39.4	86.9	21.5	**49.3**
7 อาชีพเสริม	42.4	63.9	40.0	**48.8**
8 อุปกรณ์ทำเพิงพักพิง	64.6	68.9	9.2	**47.6**
9 แรงงานขนย้าย	33.3	75.4	15.4	**41.4**
10 อาหารปรุงสุก	43.4	42.6	29.2	**38.4**
11 การดูแลสุขภาพ	32.3	55.7	7.7	**31.9**
12 อุปกรณ์ทำแพลอยน้ำ	32.3	30.8	30.8	**31.3**

ปัญหาอันดับสามคือ การแก้ปัญหาร่องระบายน้ำที่ถูกถม เป็นประเด็นสำคัญของชาวบ้านบ้านทัพไทย (ความต้องการอันดับ2) และหมู่บ้านท่ากกแห่ (ความต้องการอันดับ 3) สืบเนื่องจาก ทั้งสองหมู่บ้านได้รับผลกระทบจากการถมที่ของภาคเอกชนอย่างมาก

ปัญหาอันดับสี่คือ ปัญหาเรื่องส้วมลอยน้ำ เป็นประเด็นปัญหาเกี่ยวข้องกับสุขาภิบาลทางน้ำ เนื่องจากประชาชนจำนวนหนึ่งมักจะถ่ายลงน้ำหรือแม้จะใช้ถุงดำรองรับ แต่ก็พบว่าถุงดำไม่ได้ถูกนำไปจัดการอย่างเหมาะสม แต่ถูกทิ้งไว้อย่างปะปนกับขยะทั่วไปในน้ำท่วมตามชุมชนที่น้ำขัง ทำให้คุณภาพน้ำท่วมที่ขังอยู่นานเน่าเสียเร็วขึ้น จึงมีความต้องการส้วมลอยน้ำที่เหมาะสมเพียงพอกับความต้องการของชุมชน

ส่วนความต้องการเรื่อง เงิน และอาหารดิบ เป็นเรื่องที่สะท้อนการจัดการในระบบแจกจ่ายสิ่งของ ถุงยังชีพที่ไม่มีคุณภาพ และไม่ตรงกับกับความต้องการ หรือจัดซื้อสิ่งของที่มีมูลค่าต่ำกว่างบประมาณแต่ละชุดที่ชาวบ้านสืบทราบกัน จึงมีประเด็นข้อเสนอให้จัดสรรเป็นเงิน หรืออาหารดิบ ไปปรุงเอง ซึ่งเป็นเรื่องเชื่อมโยงกับการจัดการเรื่องถุงยังชีพ ที่จะกล่าวรวมกันต่อไป

ประเด็นเรื่องรถขนย้าย และแรงงานขนย้าย เป็นประเด็นสำคัญหนึ่ง ซึ่งพบว่า หากน้ำท่วมไหลมาและเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือในการขนย้ายในช่วงน้ำท่วมสูง รถบรรทุกขนาดใหญ่จึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อลดความเสียหายต่อทรัพย์สินของประชาชนให้มากที่สุด ความล่าช้าในการเข้ามาช่วยเหลือจะไม่มีประโยชน์ ที่ผ่านมามักจะได้รับความร่วมมือจากทหาร ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป เรื่องอาชีพเสริม เป็นความต้องการที่พบในระยะหลังมากขึ้นหลังจากที่นักวิจัยชุมชนเข้าร่วมประชุมกับทีมวิจัยอื่นๆ ในชุดโครงการ พบว่า ประเด็นอาชีพเสริมเป็นสิ่งที่น่าสนใจ ที่จะช่วยให้เกิดประดยชน์ต่อชาวบ้าน ทั้งนี้จากการสำรวจพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีปัญหาหนี้สิน รายจ่ายของครอบครัวมาก

เรื่องอุปกรณ์จัดทำเพิงพักพิง เป็นปัญหาที่จำเป็นเนื่องจากชาวบ้านที่อพยพจำนวนมากต้องการโดยเฉพาะคนยากจน ที่ผ่านมาชาวบ้านต้องจัดซื้อจัดหาเองเพิ่มเติม เพราะอุปกรณ์ที่ได้รับจัดสรรจากท้องถิ่นไม่เพียงพอ เรื่องการจัดการสุขภาพด้วยตนเองของชุมชน เป็นปัญหาความต้องการไม่มากนัก เนื่องจากทางรพสต.และหน่วยงานสาธารณสุข ได้ช่วยกันในการดูแลประชาชนอย่างใกล้ชิด เรื่องอาหารปรุงสุก เป็นความต้องการไม่สัดส่วนไมสูงมากนัก เนื่องจากที่ผ่านมา ชาวบ้านจะนิยมปรุงอาหารเอง การที่มีคนใจบุญนำอาหารปรุงสุกมาแจก เช่น การตั้งหม้อต้มก้วยจับ ข้าวต้ม แจกที่จุดรวมศูนย์เลย แต่บางครั้งชาวบ้านไปรับได้ไม่สะดวก เพราะบ้านเรือนอยู่ห่างไกล ทำให้ได้รับไม่ทั่วถึง แต่ชาวบ้านส่วนหนึ่งก็พอใจที่ได้รับ ส่วนอาหารกล่องนั้นบางครั้งพบว่า มีคุณภาพไม่ดี เช่น บูด

4.2.11. สรุปสถานการณ์ปัญหาน้ำท่วมและผลกระทบ

ปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่เกาะแก้วตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมา แม้ว่าจะไม่ได้ท่วมทุกปี บางปี น้ำท่วมหนัก และเว้นช่วงไป 4-5 ปี ทำให้ชาวบ้านคาดเดาได้ยาก ส่งผลทางจิตวิทยาประการหนึ่งให้คนในชุมชนส่วนหนึ่งมีความชะล่าใจ โดยเฉพาะผู้ที่เกี่ยวข้อง และส่งผลทำให้การเตรียมการรองรับปัญหาไม่ดีเท่าที่ควร

อย่างไรก็ดีสภาพการท่วมในระยะหลัง ที่มีการสร้างสถนนและการถมที่ของเอกชนในพื้นที่ลุ่มมากขึ้นนั้นจะมีลักษณะการท่วมขังนานมากขึ้น เพราะน้ำระบายได้ช้า และเน่าเหม็น สภาพน้ำท่วมมีสภาพน้ำนิ่ง ไม่ไหลเท่าที่ควรในบางพื้นที่ เช่นหมู่บ้านทัพไทยส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน

นอกจากนี้น้ำท่วมยังส่งผลกระทบต่อการสูญเสียรายได้ สร้างภาระหนี้สินจาการกู้ยืม ภาระค่าใช้จ่าย ปัญหาการใช้ชีวิตในการกิน อยู่ เดินทาง นำมาซึ่งปัญหาความเครียด และสุขภาพจิตต่างๆ ตามมา

ส่วนปัญหาสุขภาพกายในช่วงน้ำท่วมส่วนมากเป็นโรคเท้าเปื่อย เนื่องจากน้ำท่วมขังเป็นเวลานานถึงสามเดือน ส่วนความเสียหายต่อบ้านเรือนและสิ่งของแม้จะมีการสำรวจความเสียหายไป แต่การจ่ายชดเชยก็มีปัญหาไม่เป็นไปตามที่สำรวจ และส่วนมากไม่เพียงพอกับความเสียหายที่ชาวบ้านผู้ประสบภัยต้องจำใจแบกรับ

ปัญหาความต้องการความช่วยเหลือจากการสำรวจและการสัมภาษณ์สะท้อนปัญหาการจัดการสุขภาวะในช่วงประสบภัยน้ำท่วมของชุมชนบางประการ ซึ่งในส่วนต่อไปจะได้กล่าวถึงการจัดการที่ผ่านมาของชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4.3 ระบบและกลไกการจัดการสุขภาวะกับภัยน้ำท่วมที่ผ่านมาในชุมชน

ระบบและกลไกการจัดการสุขภาวะกับภัยน้ำท่วมที่ผ่านมาในชุมชน ก่อนจะมีการดำเนินโครงการวิจัยคือสิ่งที่ชุมชนมีการดำเนินการอยู่แล้วรวมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย *การจัดการก่อนเกิดน้ำท่วม* ได้แก่ การจัดการระบบการเฝ้าระวังระดับน้ำและการเตือนภัย *การจัดการระหว่างเกิดน้ำท่วม* ได้แก่ การจัดการระบบการขนย้ายอพยพ การจัดการจัดเก็บสิ่งของให้พ้นน้ำ ด้านการจัดการเรื่องสถานที่พักพิงชั่วคราว การจัดการระบบการสัญจร การจัดการแจกจ่ายถุงยังชีพหรือสิ่งของบรรเทาทุกข์และอาหาร การจัดการด้านสาธารณสุขและสุขภาพ การจัดการระบบสุขาภิบาลน้ำท่วมขัง การจัดการสิ่งปฏิกูลและการขับถ่าย และ*การจัดการหลังเกิดน้ำท่วม* ได้แก่ ระบบการจัดสรรเงินช่วยเหลือผู้ประสบภัย การจัดการร่องน้ำสาธารณะ และการจัดการด้านอาชีพเสริม ในตอนท้ายจะเป็นการสรุปและประเมินผลการจัดการที่ผ่านมาของชุมชน มีรายละเอียดตามลำดับดังนี้

4.3.1. ระบบและกลไกการจัดการสุขภาวะก่อนเกิดน้ำท่วม

4.3.1.1) ด้านการเฝ้าระวังระดับน้ำและการเตือนภัย

ในสถานการณ์ที่น้ำขึ้นเรื่อยๆ จากฝนตกหลายวันติดต่อกัน แต่ละหมู่บ้านจะมีการเฝ้าระวังระดับน้ำในแม่น้ำมูลโดยผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้าน จากนั้นผู้ใหญ่บ้านจะรายงานสถานการณ์ไปยังอำเภอและเทศบาลแจระแม ทางราชการจะมีการประชุมและประสานกับผู้นำชุมชนในการติดตามสถานการณ์ ข้อมูลที่ต้องมีการแจ้งกับราชการ เช่น รายงานระดับน้ำในแต่ละวัน ซึ่งมีการติดตั้งระดับโดยหน่วยราชการไว้ นอกจากนี้ หน่วยราชการยังมีการเรียกประชุม ประสานงาน และวิเคราะห์สถานการณ์ เช่น พายุ ระดับน้ำ ข่าวสาร อย่างต่อเนื่อง ระดับน้ำที่นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ เป็นต้น

ส่วนชาวบ้านจะเฝ้าระวัง ติดตามข่าวสารและเตรียมขนย้ายสิ่งของ .ในระดับภูมิปัญญาชาวบ้านก็มีความรู้เกี่ยวกับแบบแผนการท่วม ทิศทางการท่วม เช่น ชาวบ้านคูเดื่อจะสังเกตการขึ้นมาบนบกของหนอนยัก หากพบจะหมายความว่าจะมีน้ำท่วมใหญ่ เนื่องจากหนอนดังกล่าวหนีน้ำจากใต้ดินขึ้นมา อย่างไรก็ดี ชาวบ้านมักจะฟังประกาศจากทางราชการที่ชัดเจนด้วย เมื่อมีการประกาศ เขตประสบภัยน้ำท่วม และขอให้ราษฎรอพยพหนีน้ำท่วม ทางผู้นำชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ได้แจ้งประกาศให้ชาวบ้านทราบและดำเนินการต่างๆ รองรับ

ที่ผ่านมามักจะมีปัญหาในสองสามลักษณะ ลักษณะที่หนึ่ง การคาดการณ์ล่วงหน้าในเชิงต่ำกว่าปัญหาของทางราชการ เมื่อราษฎรหลงเชื่อ จึงไม่เตรียมตัวเพราะคิดว่าน้ำคงไม่ท่วม เมื่อประสบภัยน้ำท่วมอย่างผิดคาด ทำให้การแก้ปัญหาการขนย้ายของชาวบ้านเป็นไปอย่างทุลักทุเล และขาดการช่วยเหลืออย่างทันท่วงทีของทางราชการ ลักษณะที่สอง คือ การคาดการณ์ได้ถูกต้องแต่ประชาชนไม่เชื่อ เนื่องจาการรับรู้ข้อมูลไม่เท่าเทียมกัน ประชาชนจึงไม่ขนย้าย เมื่อน้ำมาจึงขนย้ายไม่ทัน หรือคาดการณ์ผิดพลาดสูงกว่าความเป็นจริง ประชาชนก็ไม่เชื่อและไม่ทำตาม หรือไม่เต็มใจที่จะทำตาม

4.3.2. ระบบและกลไกการจัดการสุขภาวะระหว่างเกิดน้ำท่วม

4.3.2.1) ด้านการขนย้ายอพยพหนีน้ำท่วม

เมื่อประสบภัยน้ำท่วม สิ่งแรกที่ชาวบ้านมีการจัดการคือการอพยพ ขนย้ายสิ่งของ ซึ่งที่ผ่านมาการขนย้าย ชาวบ้านมักจะดำเนินการขนย้ายกันเอง อาศัยรถเข็นขนาดเล็กหรือเรือและแรงงานภายในครอบครัวเป็นหลักโดยอาจจะมีเพื่อนบ้านช่วยด้วย หรือจ้างรถยนต์และแรงงานของเพื่อนบ้าน การจัดการของผู้นำชุมชนคือการขอรับความช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการภายนอก เริ่มจากผู้นำชุมชนและอบต.เป็นฝ่ายประสานขอรถ และกำลังจากหน่วยราชการ เช่น ทหาร โรงเรียน มาช่วยอำนวยความสะดวก จะใช้ในการขนย้านสิ่งของของส่วนรวม และช่วงเวลาที่มีน้ำท่วมทั้งหมู่บ้าน

การขนย้ายของบ้านทัพไทย ส่วนมากชาวบ้านจะขนย้ายเองตามระดับน้ำที่ท่วมบ้านเรือน โดยเฉพาะบ้านที่ติดริมแม่น้ำมูล โดยอาศัยแรงงานภายในครอบครัวซึ่งหลายคนไปทำงานต่างจังหวัดต้องรีบเดินทางกลับมาเพื่อขนของหนีน้ำ เป็นการอพยพไปยังที่พักพิงใหม่ ส่วนข้างของบางส่วนจะเก็บที่ชั้นสองของบ้านก่อน หากระดับมีแนวโน้มจะเพิ่มสูงขึ้นก็จะต้องทำการขนย้ายอีก หากขนย้ายไม่ทันก็อาจปล่อยให้เสียหายไป ส่วนการขนย้ายขนานใหญ่เมื่อน้ำท่วมทั้งหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านได้ประสานขอรถและนักเรียน ครูจากโรงเรียนอาเวมารีอามาช่วยขนย้ายข้าวของหนีน้ำไปศูนย์อพยพ บางส่วนขนของส่วนรวมเช่นของโบสถ์ ซึ่งมาทันเวลาเพราะในบ้านทัพไทยมีความใกล้ชิดกับโรงเรียนในฐานะที่เป็นชาวคริสต์เหมือนกันและมีครูที่สอนในโรงเรียนดังกล่าวพักอาศัยที่บ้านทัพไทย

การขนย้ายของบ้านหมู่บ้านคูเดื่อส่วนมากเป็นการขนย้ายเฉพาะสิ่งของชิ้นใหญ่ เช่น ตู้เสื้อผ้า ตู้เย็นไปเก็บพ้นให้เหนือน้ำที่วัดคูเดื่อ ซึ่งมีการขนย้ายกันเองโดยใช้รถบรรทุกบ้าง รถเข็นบ้าง และใช้แรงงานภายในครอบครัว โดยทางกรรมการวัดจะเตรียมสถานที่เก็บให้พื้นน้ำ สำหรับการขนย้ายทั้งครอบครัวมาอาศัยที่พักพิงใหม่มีเพียงประมาณ 10-15 ครอบครัวเท่านั้น โดยมาพักที่ วัด โรงเรียน หรือบ้านของเพื่อนบ้านที่ทางผู้ใหญ่บ้านประสานไว้ให้ ส่วนใหญ่เป็นการขนย้ายเอง ชาวบ้านคูเดื่อไม่ค่อยย้ายครอบครัวหนีน้ำไปที่อื่นนอกจากบ้านตนเอง มักอาศัยบ้านและแพลอยน้ำในการดำรงชีวิตอยู่ หลายคนจะรอเวลาที่จะท่วมจริงๆจึงจะย้าย ซึ่งอาจไม่ทันการณ์ การจัดการของชุมชนก็เพียงประสานสถานที่ที่จะรองรับการอพยพ และขอความอนุเคราะห์รถยนต์สำหรับการขนย้ายให้ หากมีความต้องการ

บ้านท่ากกแห่ ส่วนใหญ่เป็นการขนย้ายกันเองเช่นกัน โดยขนย้ายข้าวของไปที่ศูนย์พักพิงชั่วคราว แม้จะได้รับการประสานความช่วยเหลือจากหน่วยงานทหาร แต่ที่ผ่านมาหน่วยงานทหารได้

นำกองพลและรถทหารมาช่วยขนย้ายล่าช้า โดยหลายบ้านได้ขนของไปแล้ว การมาให้บริการจึงไม่ตรงกับความต้องการ อาจกล่าวได้ว่า ปัญหาการจัดการด้านการขนย้ายที่สำคัญคือ การประสานรถสำหรับขนย้ายจากทางราชการ มักจะมาล่าช้าไม่ทันการณ์ โดยเฉพาะเมื่อน้ำท่วมเพิ่มระดับขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้อาจเกี่ยวกับการที่ผู้นำชุมชนไม่ได้ประสานความต้องการไว้ล่วงหน้าก็ได้ แต่อย่างไรก็ดี ลักษณะการท่วมในปัจจุบันเป็นการขึ้นของระดับน้ำที่มีแนวโน้มรวดเร็วกว่าอดีต

จากการสำรวจพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ของบ้านทัพไทย ร้อยละ 55.6 และบ้านท่ากกแห่ ร้อยละ 63.9 มีการขออพยพย้ายไปศูนย์พักพิงหรือสถานที่อื่นนอกจากบ้านตนเอง ชาวบ้านบ้านทัพไทยและบ้านท่ากกแห่ที่ไม่อพยพ มีประมาณร้อยละ 44.4 และ 36.1 ตามลำดับ ทั้งนี้อาจมีบางคนไปพักที่ศูนย์พักพิงชั่วคราวโดยเฉพาะเวลากลางวัน เพื่อรอคอยรับความช่วยเหลือและอยู่พูดคุยกับเพื่อนๆ เพื่อติดตามข่าว กลางคืนจะกลับมาพักที่บ้านตนเอง ส่วนบ้านคูเดื่อพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ ร้อยละ 89.2 ไม่อพยพ คือยังคงอยู่บ้านตนเอง โดยย้ายขึ้นชั้นสอง และเก็บข้าวของบนแพของตนเอง มีเพียงร้อยละ 10.8 ที่อพยพ โดยเป็นชาวบ้านที่อยู่ท้ายหมู่บ้าน มีฐานะยากจนและมีชั้นเดียว รายลเอียดดังตารางที่ 4.11

ตารางที่ 4.11 แสดงสถานะการอพยพและสถานที่รองรับการอพยพ

การอพยพและสถานที่รองรับการอพยพ	จำนวนสัดส่วน (ร้อยละ)			
	บ้านทัพไทย N=99	บ้านท่ากกแห่ N=61	บ้านคูเดื่อ N=65	รวม 3 หมู่บ้าน N=225
ไม่อพยพ อยู่บ้านตนเอง ย้ายขึ้นชั้นสอง	**44.4**	**36.1**	**89.2**	**55.1**
อพยพ ไปศูนย์พักพิงหรือที่อื่น	**55.6**	**63.9**	**10.8**	**44.9**
อพยพไปที่ต.อะไหล่ยนต์	33.3	0.0	0.0	14.7
อพยพไปบ้านญาติ	4.0	6.6	6.2	5.3
อพยพไปที่อาคารโรงแรมบ้านไม้งาม	0.0	16.4	0.0	4.4
อพยพไปที่ข้างอาคารสนง.จัดหางาน	0.0	11.5	0.0	3.1
อพยพไปที่อื่นๆ วัด โรงเรียน	3.0	1.6	4.6	3.1
อพยพไปที่ตรงข้ามโฮมยับ	6.1	0.0	0.0	2.7
อพยพไปที่ข้างปั้มปตท.	5.1	0.0	0.0	2.2
อพยพไปที่ก้าวหน้าไก่สดข้างเชียงกงอุบล	3.0	0.0	0.0	1.3
อพยพไปที่ศาลาเกรียงบ้านโพธิ์มูล	0.0	1.6	0.0	0.4

4.3.2.2) การจัดการเก็บของให้พ้นน้ำท่วม

พบว่า ในช่วงน้ำท่วม ชาวบ้านและชุมชนมีการจัดการเก็บของให้พ้นน้ำด้วยวิธีการต่างๆ แบบแผนที่พบมากคือ การทำแคร่ขึ้นสูงเพื่อเก็บของ จากการสำรวจพบว่า การทำแคร่ขึ้นสูงเพื่อเก็บของ พบมากที่สุดทุกชุมชน เฉลี่ยร้อยละ 68.4 ชาวบ้านมีการสร้างแคร่สูงติดกับเพดานบ้านชั้นล่างเพื่อใช้ในการเก็บสิ่งของต่างๆให้พ้นน้ำ หรือมีการผูกสิ่งของขนาดใหญ่กับคานบ้าน ให้พ้นน้ำ เช่น การผูกตู้เย็น ตู้เสื้อผ้าให้ลอยพ้นน้ำ

อีกรูปแบบหนึ่งคือการทำแพลอยน้ำสำหรับเก็บของให้พ้นน้ำ การมีแพลอยน้ำ เป็นสิ่งที่มีประโยชน์มากในช่วงน้ำท่วม แพเหล่านี้ใช้สำหรับการเก็บสิ่งของเพื่อให้พ้นน้ำท่วม และใช้ในการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น ประกอบอาหาร ซักผ้า อาบน้ำ การมีแพลอยน้ำ ช่วยให้ชีวิตในช่วงน้ำท่วมสะดวกสบายมากขึ้น หากมีได้เฉพาะคนที่มีรายได้พอสมควร คนจนจำนวนมากไม่สามารถจัดสร้างขึ้นได้ เพราะราคาอุปกรณ์ค่อนข้างสูง แพร้านอาหารที่บ้านคูเดื่อถูกดัดแปลงมาใช้สำหรับการเก็บของในช่วงน้ำท่วม รวมทั้งแพสำหรับการเลี้ยงปลาในกระชังก็ถูกนำมาโดยดัดแปลงเพื่อใช้ประโยชน์ต่างๆ ในช่วงน้ำท่วมด้วยเช่นกัน จากการสำรวจ พบว่า การทำแพลอยน้ำพบร้อยละ 22.6 โดยมากพบที่หมู่บ้านคูเดื่อและบ้านท่ากกแห่ (ร้อยละ 32.3 และ 26.2 ตามลำดับ) นอกจากนี้เป็นการขนย้ายทางน้ำโดยใช้กะละมังลอยน้ำขนของ พบที่หมู่บ้านท่ากกแห่มากที่สุด (ร้อยละ 29.5 ตามลำดับ) ดังตารางที่ 4.12

ตารางที่ 4.12 แสดงการจัดการด้านการดัดแปลงอุปกรณ์

การจัดการด้านการดัดแปลงอุปกรณ์	จำนวนสัดส่วน (ร้อยละ)			
	หมู่บ้านทัพไทย N=99	หมู่บ้านท่ากกแห่ N=61	หมู่บ้านคูเดื่อ N=65	รวม 3 หมู่บ้าน N=225
ทำแคร่ขึ้นสูงเพื่อเก็บของ	67.7	90.1	49.2	**68.4**
การทำแพลอยน้ำ	14.1	26.2	32.3	**22.6**
ใช้กะละมังลอยน้ำขนของ	18.2	29.5	7.7	**18.2**

หมายเหตุ เป็นการตอบได้มากกว่าหนึ่งข้อ

4.3.2.3) ด้านการจัดการเรื่องสถานที่พักพิงชั่วคราว

การจัดการเตรียมสถานที่รองรับการอพยพของผู้ประสบภัยแต่ละหมู่บ้านจะมีการจัดการแยกจากกัน และมีรูปแบบแตกต่างกัน บ้านทัพไทย ชาวบ้านบางส่วนมีการจัดการกันเองในการจับจองสถานที่ที่ว่างเปล่าของเอกชนที่ยังไม่ได้ปลูกสิ่งก่อสร้าง ส่วนวัสดุอุปกรณ์ในการจัดทำเพิงพักพิงนั้นส่วนมากชาวบ้านต้องจัดซื้อหากันเองหรือขอยืมเต้นท์จากโบสถ์ของส่วนรวม บางส่วนได้รับบริจาคจากอบต.แจระแมหากเป็นสถานที่พักพิงใหญ่สำหรับคนจำนวนมาก ทางผู้นำชุมชนมีบทบาทในการประสานขอความอนุเคราะห์จากเจ้าของที่ดินล่วงหน้าส่นใหญ่เป็นที่ดินของหน่วยงานเอกชนที่มีสถานที่เหมาะแก่การรองรับการตั้งเต้นและเพิงพักพิงชั่วคราว

หมู่บ้านทัพไทยได้รับความอนุเคราะห์สถานทั่พกพิงขนาดใหญ่จากห้าง ต.อะไหล่ยนย์ ซึ่งเป็นพื้นที่กว้างที่ถมแล้วและไม่ไกลจากชุมชนหมู่บ้านมากนัก เพียงข้ามถนนเลี่ยงเมือง สถานที่นี้เป็นที่พักพิงชั่วคราวที่ใหญ่ที่สุดของหมู่บ้านทัพไทย เนื่องจากเป็นพื้นที่เปล่า ไม่มีอาคารก่อสร้างใดๆ จึงต้องก่อสร้างห้องสุขาเองเพิ่มเติม เช่นเดียวกับสถานที่พักพิงของร้านก้าวหน้าไก่สดข้างร้านเซียงกงอุบลที่เป็นพื้นที่เปล่าเช่นกัน ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลแจระแมได้บริจาคอุปกรณ์สำหรับก่อสร้างสร้างสุขาชั่วคราวให้ชาวบ้านไปจัดสร้างเอง

สถานที่อื่นของหมู่บ้านทัพไทย คือ บริเวณตรงข้ามโฮมฮับ ข้างปั้มปตท. สองสถานที่นี้มีความสะดวกเรื่องห้องน้ำ ห้องสุขา เนื่องจากสามารถไปใช้บริการ ในห้างและปั้มน้ำมันได้ แต่ชาวบ้านมีความเห็นว่า ทางกิจการเอกชนเหล่านี้ ไม่ค่อยพอใจนักที่มีคนมาใช้บริการมาก นอกจากผู้ประสบภัย

แล้วอาจมีมีคนจากที่อื่นหรือผู้ที่มาเยี่ยมมาใช้บริการด้วย แม้จะเป็นภาระจำยอมของห้าง แต่ชาวบ้านก็รู้สึกอึดอัดใจ

สำหรับหมู่บ้านคูเดื่อ ผู้นำชุมชนได้มีการประสานเตรียมการให้วัดและโรงเรียนหาดคูเดื่อเป็นสถานที่รองรับการอพยพซึ่งอยู่ในชุมชน และชาวบ้านที่อพยพก็มีไม่กี่หลังคาเรือน ประมาณ 25 จาก 250 หลังคาเรือนท่านั้น สำหรับหมู่บ้านท่ากกแห่ ได้สถานที่ค่อนข้างสบายคือ โรงแรมบ้านไม้งามรีสอร์ท และพื้นที่ข้างอาคารสำนักงานจัดหางาน ซึ่งตั้งอยู่ในริมถนนสายเลี่ยงเมือง สองสถานที่นี้มีความสะดวกเรื่องห้องน้ำ ห้องสุขา ต่างจากสถานที่อพยพของหมู่บ้านทัพไทย นอกจากนี้ยังมีการเตรียมการสถานที่อพยพอีกแห่งคือ ศาลาของสส.เกรียงที่บ้านโพธิ์มูล ตั้งอยู่คนละฝั่งแม่น้ำมูลกับหมู่บ้านท่ากกแห่ เป็นอาคารกว้างขวางสะดวกแต่ค่อนข้างห่างไกลออกไปจากชุมชนซึ่งอาจไม่สะดวกสำหรับชาวบ้านหากจะมารับสิ่งของบริจาคที่ศูนย์อพยพ

จากการสำรวจพบว่า ชาวบ้านมีการอพยพไปยังสถานที่ต่างๆ แตกต่างกันไปตามแต่ละหมู่บ้าน ชาวบ้านทัพไทยมักจะอพยพไปที่ต.อะไหล่ยนต์มากที่สุด ร้อยละ33.3 มีบางส่วนอพยพไปที่ตรงข้ามโฮมฮับ ข้างปั้มปตท. และที่ก้าวหน้าไก่สด ข้างเชียงกงอุบล โดยเป็นการไปก่อเพิงพักพิงชั่วคราว จากวัสดุของตนเอง หรือใช้เต้นพลาสติก ส่วนที่พักพิงหรือเต้นของเทศบาลมักจะใช้สำหรับกิจการส่วนรวม เช่นเก็บพักของบริจาค นอกนั้นอพยพไปพักบ้านญาติ สถานที่รองรับการอพยพของหมู่บ้านท่ากกแห่ มีความสะดวกสบายพอสมควรโดยเฉพาะเรื่องห้องสุขา คือ โรงแรมบ้านไม้งาม มีครอบครัวที่ไปพักร้อยละ 16.4 และที่ดินข้างอาคารสำนักงานจัดหางานจังหวัดอุบลราชธานี มีครอบครัวที่ไปพัก ร้อยละ 11.5 ส่วนสถานที่อพยพของบ้านคูเดื่อคือ วัดหาดคูเดื่อและโรงเรียนหาดคูเดื่อ รายลเอียดดังตารางที่ 4.11

สภาพความเป็นอยู่ในสถานที่พักพิงชั่วคราว สถานที่พักพิงชั่วคราว ส่วนใหญ่มักจะมีปัญหาห้องสุขาไม่สะดวกมากที่สุด พบทุกหมู่บ้าน เฉลี่ยร้อยละ 59.1 รองลงมาคือเรื่อง อากาศร้อน พบเฉลี่ยร้อยละ 28.9 ชาวหมู่บ้านทัพไทยประสบปัญหาอากาศร้อนมากที่สุด ร้อยละ 48.5 รองลงมาคือบ้านท่ากกแห่ พบร้อยละ 24.6 ส่วนเรื่องความแออัด พบที่หมู่บ้านทัพไทยและหมู่บ้านท่ากกแห่มากกว่า ร้อยละ 20.2 และ 23.0 ตามลำดับ ส่วนเรื่องความปลอดภัยพบว่า ชาวหมู่บ้านทัพไทยและท่ากกแห่รู้สึกสถานที่อพยพไม่ปลอดภัย ร้อยละ 15.2 และ 14.8 9 ตามลำดับ ส่วนหมู่บ้านคูเดื่อ ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ อาศัยที่บ้านของตนเอง จึงไม่ค่อยมีผู้ที่ประสบปัญหาอากาศร้อน แออัด และ ความไม่ปลอดลภัย ดังตารางที่ 4.13

4.3.2.4) ด้านการสัญจร

การสัญจรเข้าออกหมู่บ้านในระหว่างน้ำท่วม แต่ละหมู่บ้านมีระบบการจัดการที่แตกต่างกันตามแต่สภาพปัญหา บ้านทัพไทยจะใช้เรือของชาวบ้านในการสัญจรทางน้ำเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งแต่ละครอบครัวจะมีเรือมากกว่าครึ่ง (ร้อยละ 58.0 จากตาราง 4.3) สำหรับบ้านท่ากแห่ ก็จะใช้การสัญจรทางน้ำด้วยเรือของทางราชการที่มอบไว้ให้และเรือของชาวบ้านเอง (ร้อยละ 45.9 จากตาราง 4.3) และเนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่มีประชากรน้อย จึงไม่มีปัญหาการสัญจรมากนัก

การสัญจรเป็นประเด็นปัญหาที่มีการจัดการมาก คือ ที่บ้านคูเดื่อ เนื่องจากหมู่บ้านอยู่ห่างจากถนนสายเลี่ยงเมือง หากน้ำท่วมในระดับปานกลางคือท่วมแพอาหารและบ้านเรือนประมาณ น้ำท่วม 30-40 ครัวเรือน ปัญหาการจัดการจะน้อย การเข้าออกหมู่บ้าน ในการเดินทางไปทำงานของชาวบ้าน หรือการเข้ามาของหน่วยงานภายนอกสามารถใช้รถยนต์ขนาดใหญ่ได้ ที่ผ่านมาก็จะมีการประสานขอรถของทางราชการมาช่วยในการสัญจรคือสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณะภัยจังหวัดอุบลราชธานี จังหวัด(ปภ.) ซึ่งจะประสานต่อไปยังหน่วยทหารขอให้ส่งรถทหารมาช่วย ขนย้ายคน เข้าออกหมู่บ้าน รถทหารจะให้บริการ เช้า 3-4 เที่ยว เย็น 3-4 เที่ยว ส่วนมากที่เดินทางสัญจรเข้าออกจะเป็นคนทำงานหน่วยงานราชการ บริษัท ห้างร้าน ต่างๆ ชาวบ้านที่ไม่มีกิจธุระก็มักจะไม่เดินทางไปไหน เพราะความไม่สะดวก เช่น ต้องรอเวลานานในแต่ละเที่ยว

ตารางที่ 4.13 แสดงสภาพความเป็นอยู่ในสถานที่อพยพ

สภาพความเป็นอยู่ในสถานที่อพยพ		จำนวนสัดส่วน (ร้อยละ)			
		หมู่บ้านทัพไทย N=99	หมู่บ้านท่ากกแห่ N=61	หมู่บ้านคูเดื่อ N=65	รวม 3 หมู่บ้าน N=225
ห้องสุขา	ไม่สะดวก	58.6	52.5	66.2	**59.1**
	สะดวก	12.1	21.3	3.1	**12.0**
สภาพอากาศ	ร้อน	48.5	24.6	3.1	**28.9**
	ไม่ร้อน	12.1	36.1	6.2	**16.9**
ความแออัด	แออัด	20.2	23.0	3.1	**16.0**
	ไม่แออัด	38.4	42.6	4.6	**29.8**
ความปลอดภัย	ไม่ปลอดภัย	15.2	14.8	1.5	**11.1**
	ปลอดภัย	45.5	49.2	47.7	**47.1**

หมายเหตุ เป็นการตอบได้มากกว่าหนึ่งข้อ

หากน้ำท่วมทั้งหมู่บ้านทุกหลังคาเรือน การสัญจรทางเส้นทางถนนทางเข้าออกหมู่บ้านไม่สามารถใช้การได้ แม้แต่รถทหารก็ไม่กล้าขับผ่านเพราะน้ำเชี่ยวมาก เนื่องจากสภาพถนนตั้งอยู่ริม และเลียบขนานกับแม่น้ำมูล น้ำจะพัดจากฝั่งแผ่นดินลงมูลซึ่งมีระดับน้ำต่ำกว่า ถนนจึงเป็นเสมือนฝายกั้นน้ำ ถ้าไม่ระวังอาจถูกกระแสน้ำพัดตกแม่น้ำมูลได้ การสัญจรต้องต้องใช้เรือเท่านั้น

การสัญจรเข้าออกหมู่บ้านที่ผ่านมาชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้เรือรับจ้าง เป็นเรือหางยาวขนาดใหญ่มีเครื่องยนต์ รองรับผู้โดยสารได้ 10-12 คน ค่าบริการ คนละ 20-40 บาท ต่อเที่ยว เรือโดยสารมีประมาณ 15 ลำที่ให้บริการ ซึ่งเป็นภาระค่าใช้จ่ายของชาวบ้านพอสมควร ปัญหาอีกประการของเรือโดยสารคือ บางจุดเรือหางยาวก็ไม่ค่อยจะไปส่งเพราะไกลจากกลางหมู่บ้านหรือถ้ามาส่งค่าบริการจะแพงขึ้น

ชาวบ้านส่วนหนึ่งเดินทางด้วยเรือยนต์ของตนเอง และอีกส่วนเดินทางด้วยเรือของทางหมู่บ้าน ซึ่งก็ต้องบริจาคเงินค่าโดยสารเพื่อช่วยค่าน้ำมัน เป็นเรือท้องแบนขนาดใหญ่ที่ปภ.จัดสรรมาให้ 3 ลำ พร้อมเครื่อง มีความกว้าง 1 เมตร ยาว 2 เมตร จุคนได้ ประมาณ 15 คน ส่วนน้ำมันผู้ใหญ่บ้านขอรับการสนับสนุนจาก สส. นักการเมืองและชาวบ้านสมทบทุนให้ ซึ่งไม่ค่อยเพียงพอ คนที่

ขับให้บริการคือผู้ใหญ่บ้านกับผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ปัญหาการใช้บริการเรือท้องแบบของทางราชการ แม้จะราคาถูกกว่า แต่ต้องรอนาน และวิ่งช้า มีจำนวนเรือที่ให้บริการและใช้จริงเพียง 2-3 ลำเท่านั้น

การสัญจรทางน้ำมีความสำคัญเพราะสิ่งของบรรเทาทุกข์ ถุงยังชีพที่จะแจกช่วยเหลือนั้น ตั้งจุดประสานงานการรับบริจาคและการแจกอยู่ที่หน้าทางเข้าหมู่บ้าน ที่ท่าทรายเก่าห่างจากถนนเลี่ยงเมืองประมาณ 500 เมตร ชาวบ้านจึงต้องนั่งเรือออกมารับของบริจาคที่จุดนัด ในการเดินทางออกไปรับสิ่งของบริจาคที่ตั้งอยู่ใกล้ถนนเลี่ยงเมือง เป็นภาระค่าใช้จ่าย ซึ่งบางครั้งมีมูลค่าพอๆกับค่าเรือโดยสารไปกลับ และความปลอดภัยในการเดินทาง

เส้นทางการสัญจรทางน้ำเป็นเส้นทางลัดเลาะตามป่าด้านหลังของหมู่บ้านเป็นรอยต่อบ้านทัพไทย บ้านท่ากกแห่และวกกลับเข้ามาที่ปากทางเข้าหมู่บ้านซึ่งเป็นจุดรับของแจกซึ่งกรรมการหมู่บ้านช่วยกันถางต้นไม้ทำเส้นทางเดินเรือโดยผูกเชือกสีให้รู้กันที่ผ่านมามีอุบัติเหตุจากการสัญจรทางน้ำบ้างเนื่องจากมีการปล่อยให้วัยรุ่นที่ยังไม่มีความชำนาญขับขี่เรือเองจนเกิดอุบัติเหตุทางน้ำ

ส่วนการสัญจรทางน้ำในหมู่บ้านที่ท่วมจะใช้เรือหางยาว เรือพายซึ่งชาวบ้านแต่ละครัวเรือนส่วนใหญ่มี (ร้อยละ 63.0 จากตาราง 4.3) ทั้งหมู่บ้านมีประมาณ 100 ลำหรือประมาณครึ่งหนึ่งของครัวเรือนที่อาศัย ส่วนใหญ่เป็นเรือขนาดเล็ก นั่งได้ 2-3 คน นอกจากนี้ จะมีเรือท้องแบนของทางราชการไว้ให้ประชาชนใช้บริการฟรี ซึ่งจอดประจำอยู่ที่วัดคูเดื่อ ประมาณ2 ลำ หากน้ำท่วมปานกลางจุดประสานงานการรับแจกของบริจาค ตั้งอยู่หน้าโรงเรียนคูเดื่อ การสัญจรจากกลางหมู่บ้านมายังถนนหน้าโรงเรียนคูเดื่อที่เป็นจุดรับของบริจาคก็จะ อาศัยเรือสองประเภทในการสัญจร คือ เรือท้องแบบของทางราชการและเรือหางยาวของชาวบ้าน ค่าบริการ 10 บาท ซึ่งอันตรายในการสัญจรน้อยมากเมื่อเทียบกับสภาพที่น้ำท่วมทั้งหมู่บ้าน

ในช่วงน้ำท่วม การมีเรือขนาดเล็กของชาวบ้านนับว่ามีประโยชน์ช่วยในการสัญจรได้มากในช่วงน้ำท่วม โดยเฉพาะการสัญจรไปมาระหว่าบ้านพักกับจุดรับของบริจาคเพื่อที่จะไปรับสิ่งของบริจาค อย่างไรก็ดีเรือเหล่านี้ขนาดเล็กเกินไป ไม่เหมาะกับการขนย้ายสิ่งของที่มีน้ำหนักมากหรือขนาดใหญ่ในการอพยพ ส่วนมากเป็นเรือพาย ไม่เหมาะกับการใช้ในจุดที่มีน้ำเชี่ยว ซึ่งต้องใช้เรือขนาดใหญ่และติดเครื่องยนต์จะเหมาะกว่า แต่ก็มีจำนวนไม่มากนักในหแต่ละหมู่บ้าน

4.3.2.5) ด้านการจัดการแจกจ่ายถุงยังชีพหรือสิ่งของบรรเทาทุกข์และอาหาร

การจัดการแจกจ่ายถุงยังชีพหรือสิ่งของบรรเทาทุกข์ ส่วนมากเป็นบทบาทความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆ ที่เข้ามาช่วย หรือได้รับการร้องขอจากผู้นำชุมชนหรือคนในหมู่บ้าน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยอบต.แจระแม มีบทบาทสำคัญในการประสานความช่วยเหลือ เช่นจัดหาน้ำดื่มน้ำใช้ และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ ที่ผ่านมาอบต.ได้จัดหาน้ำใช้มาบริการให้กับชาวบ้านทั้งสามหมู่ทุกวัน ซึ่งชาวบ้านต้องนำภาชนะมารองรับเอง น้ำจากอบต.นี้ชาวบ้านมักจะใช้สำหรับการปรุงอาหาร หรือนำไปต้มดื่ม ไม่นิยมนำไปอาบ นอกจากนี้ อบต.ยังช่วยจัดเตรียมอุปกรณ์สำหรับการสร้างส้วมสาธารณะ และสถานที่พักพิงชั่วคราวบางส่วนให้กับกิจการส่วนรวม และคนทำงานอาสาสมัครในช่วงน้ำท่วมบางคน

หน่วยงานของทางราชการอื่น ๆ ที่ช่วยเหลือ เช่น ศากลางจังหวัดอุบลราชธานี องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี เหล่ากาชาดอุบลราชธานี อำเภอเมือง สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุบลราชธานี สำนักงานสาธารณสุขอำเภอเมือง ศูนย์พัฒนาสังคม เป็นต้น นอกจากนี้ก็ยังมีนักการเมือง และภาคเอกชน เช่น สส.จังหวัดอุบลราชธานี ช่อง 7 สี บริษัทเอกชนต่างๆ วัดต่างๆ พระจากจังหวัดอื่น และประชาชนทั่วไปที่เป็นผู้บริจาคขาจร

จากการสำรวจด้วยแบบสอบถาม พบว่า หน่วยงานที่ประชาชนทั้งสามหมู่บ้านได้รับความช่วยเหลือมากที่สุด 5 อันดับ คือ อบต.แจระแม เหล่ากาชาดอุบลาชธานี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทัพไทย องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 89.8, 79.1, 63.1, 62.7 และ 60.9 ตามลำดับ หน่วยงานที่ประชาชนตอบว่าได้รับความช่วยเหลือรองลงมา คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี อำเภอเมือง จังหวัดอุบล ผู้บริจาคขาจรทั่วไป สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุบลราชธานี คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 60.9, 54.2, 50.2, 42.7 และ 42.3 ตามลำดับ

หน่วยงานหรือกลุ่มองค์กรที่ประชาชนตอบว่าได้รับความช่วยเหลือบ้างคือ พระจากจังหวัดอื่น วัดต่างๆในชุมชน ช่อง 7 สี บริษัทเอกชน ศูนย์พัฒนาสังคม สำนักงานสาธารณสุขอำเภอเมือง คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 40.0, 37.8, 36.0, 36.0, 32.4 และ 28.9 ตามลำดับ รายละเอียดดังตารางที่ 4.15 ทั้งนี้ข้อมูลเหล่านี้เป็นการระบุจากผู้นำชุมชนและประชาชนใน 3 หมู่บ้าน อาจมีความคลาดเคลื่อนในแง่การจดจำของประชาชนบางคนที่ไม่ทราบชื่อหน่วยงานได้ทั้งหมด ดังตารางที่ 4.14

ตารางที่ 4.14 แสดงหน่วยงานที่ประชาชนระบุว่าได้รับความช่วยเหลือ

ท่านได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานไหนบ้าง	จำนวนสัดส่วน (ร้อยละ)			
	หมู่บ้านทัพไทย N=99	หมู่บ้านท่ากกแห่ N=61	หมู่บ้านคูเดื่อ N=65	รวม 3 หมู่บ้าน N=225
อบต.แจระแม	86.9	96.7	87.7	**89.8**
เหล่ากาชาดไทย	73.7	78.7	87.7	**79.1**
สส.อุบล	53.5	82.0	60.0	**63.1**
รพสต.ทัพไทย	44.4	95.1	60.0	**62.7**
อบจ.อุบล	57.6	63.9	63.1	**60.9**
อำเภอเมือง	33.3	83.6	58.5	**54.2**
จังหวัดอุบล	39.4	65.6	52.3	**50.2**
ผู้บริจาคขาจรทั่วไป	42.4	65.6	21.5	**42.7**
สสจ.อุบล	25.3	52.5	58.5	**42.3**
พระจากจังหวัดอื่น	23.2	72.1	35.4	**40.0**
วัด	34.3	54.1	27.7	**37.8**
ช่อง 7 สี	70.7	16.4	1.5	**36.0**
บริษัทเอกชน	31.3	54.1	26.2	**36.0**
ศูนย์พัฒนาสังคม	47.5	37.7	4.6	**32.4**
สสอ.อุบล	25.3	24.6	38.5	**28.9**

หมายเหตุ เป็นการตอบได้มากกว่าหนึ่งข้อ

สิ่งของบรรเทาทุกข์ที่ประชาชนได้รับ สิ่งของที่ชาวบ้านได้รับมากที่สุดคือ ถุงยังชีพ ข้าวสาร น้ำดื่ม อาหารแห้ง (ได้รับร้อยละ 95.1) ซึ่งควรจะได้รับทุกครอบครัวแต่อาจเป็นความผิดพลาดในการสอบแบบสอบถาม ส่วนยาสามัญประจำบ้าน ชาวบ้านได้รับร้อยละ 76.9 พบว่ายาสามัญประจำบ้านเป็นสิ่งที่ชาวบ้านได้รับบริจาคมากจนเหลือใช้และอาจจะเกินความจำเป็น ส่วนสิ่งของที่เป็นของใช้อื่นๆ มียาทากันยุง ถุงดำ และ คลอรีนจากรพสต.ได้รับร้อยละ 64.0, 62.7 และ 43.1 ตามลำดับ น้ำใช้จาก อบต. ได้รับร้อยละ 61.3 และเสื้อผ้าเก่า ใหม่จากผู้บริจาคเอกชน ได้รับร้อยละ 28.0 ดังตารางที่ 4.15

ตารางที่ 4.15 แสดงสิ่งของช่วยเหลือที่ประชาชนได้รับ

สิ่งของช่วยเหลือที่ประชาชนได้รับ	จำนวนสัดส่วน (ร้อยละ)			
	หมู่บ้านทัพไทย N=99	หมู่บ้านท่ากกแห่ N=61	หมู่บ้านคูเดื่อ N=65	รวม 3 หมู่บ้าน N=225
ถุงยังชีพ ข้าวสาร น้ำดื่ม อาหารแห้ง	99.0	91.8	92.3	**95.1**
ยาสามัญประจำบ้าน	76.8	82.0	72.3	**76.9**
ยาทากันยุง	62.6	82.0	49.2	**64.0**
ถุงดำ	58.6	80.3	52.3	**62.7**
น้ำใช้	66.7	70.5	44.6	**61.3**
คลอรีน	31.3	50.8	53.8	**43.1**
เสื้อผ้าเก่า/ใหม่	21.2	44.3	23.1	**28.0**

หมายเหตุ เป็นการตอบได้มากกว่าหนึ่งข้อ

แนวคิดในการจัดการเรื่องถุงยังชีพ ระบบการจัดการเรื่องการแจกจ่ายถุงยังชีพในระดับหมู่บ้าน มีการดำเนินการแยกกันในแต่ละบ้าน ที่มีทั้งคล้ายและแตกต่างกัน บ้านทัพไทย เดิมเมื่อมีหน่วยงานเข้ามาขอบริจาคก็มักจะทำการนัดหมายประชาชนในหมู่บ้านให้ออกมารับจากผู้บริจาคโดยพร้อมกันตามวันและเวลาที่คณะผู้บริจาคประสงค์ ซึ่งอาจจะทำให้การเดินทางมารับของอาจจะถี่ไปหรือห่างไปตามความประสงค์ของผู้บริจาค รวมทั้งของที่แจกอาจจะมากหรือน้อยไปในแต่ละครั้ง คณะกรรมการถือแนวคิดว่า ไม่เก็บของไว้ ได้มาก็แจกเลย ยกเว้นข้าวสารที่เป็นกระสอบใหญ่ๆ อาหารแห้งเช่นกระเทียม หอม จะมีการจัดแบ่งให้ได้ตามจำนวนครอบครัวก่อน โดยใช้โบสถ์ทัพไทยเป็นสถานที่แจกจ่ายสิ่งของ ส่วนการแจกอาหารปรุงสุก ทั้งที่เป็นข้าวกล่องและเป็นการปรุงอาหารสุกในขณะนั้นเพื่อแจกจ่ายในสถานที่ปรุงในพื้นที่เลยนั้น ที่บ้านทัพไทยทำการแจกจ่ายในสถานที่เดียวกันมีลักษณะเหมือนโรงทาน โดยนัดหมายให้ประชาชนมารับด้วยตนเอง ซึ่งแต่ละคนอาจจะได้มากได้น้อยแตกต่างกันไป

บ้านคูเดื่อ มีลักษณะคล้ายกับบ้านทัพไทย คือจัดให้มีการมอบให้กับผู้ประสบภัยตามวันและเวลาของผู้บริจาค โดยให้เหตุผลว่า ไม่มีสถานที่เก็บสิ่งที่ที่บริจาค ซึ่งมีเพียงเต็นชั่วคราว ซึ่งสิ่งของอาจจะสูญหายได้ ยกเว้นสิ่งของบริจาคที่มีผู้มิจิตศรัทธาบริจาคผ่านวัดคูเดื่อ ที่เป็นข้าวสารเป็นกระสอบ กระเทียม มาม่าเป็นกล่องๆ จะมีการนำมาจัดสรรเป็นชุดๆก่อน โดยให้มีจำนวนสิ่งของมากพอในการแจกแต่ละคราว เมื่อได้จำนวนครบตามจำนวนครัวเรือนแล้ว ก็จะนัดหมายให้ให้ชาวบ้านมารับ

ส่วนการแจกอาหารปรุงสุกแล้วเป็นห่อหรือกล่องที่มีผู้บริจาคเข้ามาด้วยตัวเอง ก็มีการนำไปแจกจ่ายตามบ้านเรือน โดยผู้บริจาคเดินทางไปแจกจ่ายเอง มีผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ช่วยจะอำนวยการในการพาผู้บริจาคนั่งเรือไป ข้าวกล่องที่เหลือก็มักจะมอบให้ผู้นำชุมชนนำไปแจกจ่ายต่อไป ซึ่งเป็นที่ผอมรับกันในชุมชน(จากผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านผู้รับแจก)ว่าการแจกอาหารปรุงสุก ไม่สามารถแจกจ่ายให้ทั่วถึงได้ เนื่องจากจำนวนชุดอาหารที่นำมาให้ไม่เพียงพอกับทุกคน และระบบการแจกจ่ายไม่สามารถทำให้ทุกคนได้รับเท่าเทียมกันได้

บ้านท่ากกแห่ มีลักษณะคล้ายกับบ้านทัพไทย คือจัดให้มีการมอบให้กับผู้ประสบภัยตามวันและเวลาของผู้บริจาค หากสิ่งของไม่ครบตามจำนวนครอบครัว ก็จะเก็บไว้ก่อนเพื่อรอให้สิ่งของได้จำนวนครบตามจำนวนหลังคาเรือนก่อน หากไม่ครบจริงๆ ก็มีการเลือกแจกเฉพาะคนที่ประสบน้ำท่วมมาก ซึ่งประเด็นนี้ นำมาซึ่งความไม่พอใจของประชาชนบางกลุ่มคนที่ไม่ได้รับ เพราะถือว่าทุกคนได้รับผลกระทบเท่ากัน และสถานที่เก็บสิ่งของถ้าเป็นการมอบให้หมู่บ้านผ่านผู้ใหญ่บ้านก็จะเก็บไว้ที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน หากมีการมอบให้กับผ่านวัดท่ากกแห่ก็จะนำมาเก็บไว้ที่วัด เพื่อรอการนัดหมายเพื่อแจกจ่ายพร้อมกันในวันและเวลาที่เหมาะสมตามกลุ่มผู้บริจาคจะมาร่วมงาน คนบางกลุ่มเสนอให้นำสิ่งของมาไว้ที่วัดทั้งหมด เพื่อการแจกเป็นระบบเดียวกัน แต่ผู้ใหญ่บ้านไม่เห็นด้วย

ระบบขั้นตอนการแจกถุงยังชีพ ทุกหมู่บ้านมีลักษณะคล้ายกัน คือ การประกาศข่าว การเดินแจกคูปองของผู้นำชุมชนหรือสมาชิกอบต. แบ่งตามคุ้มตามบ้านเลขที่ และนัดหมาย วันเวลาสถานที่ในการไปรับ ในหลายองค์กรที่บริจาค มักจะมีพิธีกรรมก่อนการแจกจ่าย บางครั้งมีการออกข่าวทีวี ชาวบ้านจึงต้องมาประชุมก่อนเวลาแจกจ่าย และร่วมพิธีกรรมที่บางครั้งก็มากและนานเกินไป เมื่อไปรับก็จะนำคูปองไปรับด้วยตนเอง หรือฝากเพื่อนบ้านไปรับแทน ระบบการแจกจ่ายเช่นนี้ ส่วนมากประชาชนพอใจ

การทราบข่าวและการเข้าร่วมกิจกรรมการรับของแจกของชาวบ้าน จากการสำรวจเพื่อทำการประเมินการทราบข่าวการแจกจ่ายถุงยังชีพ พบว่า การจัดการเรื่องถุงยังชีพในพื้นที่มีความเป็นระบบพอสมควร โดยเฉพาะหากเป็นการแจกจ่ายของเจ้าหน้าที่รัฐ และผู้นำชุมชน สำหรับการแจกจ่ายของภาครัฐ จะมีการนัดไปรับที่จุดนัดหมาย โดยผู้นำชุมชนประกาศหอกระจายข่าว หรือสอบต. เดินแจกคูปอง เมื่อสอบถามว่า ทราบข่าวทุกครั้งไหม ส่วนใหญ่ร้อยละ 59.0 ตอบว่า ทราบข่าวทุกครั้ง บ้านท่ากกแห่และบ้านคูเดื่อมีการรับทราบข่าวมากที่สุด (ร้อยละ72.3 และ67.2 ตามลำดับ) มีร้อยละ 29.3 ตอบว่า บางครั้งไม่ทราบข่าว บ้านทัพไทย มีสัดส่วนการไม่ทราบข่าวมากที่สุด (ร้อยละ 44.4) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะศูนย์พักพิงอยู่ห่างกันและมีจำนวนครัวเรือนมาก

การรับทราบข่าว พบว่า ร้อยละ 56.1 ทราบจาก หอกระจายข่าว ซึ่งพบที่หมู่บ้านท่ากกแห่มากที่สุด รองลงมาร้อยละ 35.2 ทราบจากการเดินแจกคูปองซึ่งพบที่หมู่บ้านคูเดื่อมากที่สุด และร้อยละ 25.3 ทราบจากเพื่อนบอกต่อซึ่งพบที่หมู่บ้านคูเดื่อมากที่สุด เมื่อสอบถามว่า ท่านไปรับของทุกครั้งไหม ส่วนใหญ่ร้อยละ 52.0 ตอบว่า ไปรับทุกครั้ง ร้อยละ 28.6 ตอบว่าบางครั้งฝากเพื่อนรับแทน ร้อยละ 13.3 ตอบว่าบางครั้งไม่ได้ไป เพราะไม่มีเรือออกไป ติดธุระอื่นๆ ดังตารางที่ 4.16

ตารางที่ 4.16 แสดงระบบการแจกจ่ายถุงยังชีพ

ระบบการแจกจ่ายถุงยังชีพ		จำนวนสัดส่วน (ร้อยละ)			
		หมู่บ้านทัพไทย N=99	หมู่บ้านท่ากกแห่ N=61	หมู่บ้านคูเดื่อ N=65	รวม 3 หมู่บ้าน N=225
การรับทราบข่าวการแจก	ทราบข่าวทุกครั้ง	45.5	72.3	67.2	**59.0**
	บางครั้งไม่ทราบ	44.4	10.8	24.6	**29.6**
ระบบการแจกจ่าย	รับที่จุดนัดหมาย	84.8	81.5	78.7	**82.1**
	แจกเองถึงบ้าน	10.0	3.1	3.1	**6.1**
แหล่งข้อมูลข่าวการแจก	หอกระจายข่าว	24.2	91.0	72.1	**56.1**
	เดินแจกคูปอง	30.3	12.5	64.0	**35.2**
	เพื่อนบอกต่อ	10.1	0.0	72.3	**25.3**
จำนวนครั้ง/วิธีการไปรับของแจก	ไปทุกครั้ง	45.5	56.9	57.4	**52.0**
	ฝากเพื่อนรับแทน	32.3	33.8	18.0	**28.6**
	บางครั้งไม่ได้ไป	18.0	9.3	9.8	**13.3**

หมายเหตุ เป็นการตอบได้มากกว่าหนึ่งข้อ

ปัญหาระบบการแจกจ่ายสิ่งของ พบมากในการแจกจ่ายของเอกชน เพราะผู้แจกต้องการแจกด้วยตนเองในวันและเวลาที่ตนว่าง เพื่อทำการถ่ายภาพ ทำข่าว โดยไม่สนใจว่าจะสอดคล้องกับเงื่อนไขของชุมชนหรือไม่ เช่น การมีสิ่งของมาไม่ครบจำนวนทุกครอบครัว ผู้นำบางคนก็ต้องรับไว้ และจัดหาคนมารับ โดยให้เหตุผลว่าเพราะถ้าไม่รับไว้ ผู้บริจาคนั้นๆก็จะไปที่หมู่บ้านอื่น แต่เมื่ออนุญาตให้มีการแจกจ่าย ก็อาจจะได้รับการต่อว่าจากชาวบ้าน ว่าไม่มีการแจ้งให้ทราบ แจกจ่ายไม่ทั่วถึง ไม่เป็นธรรม เอาไปแจกคนใกล้ชิดของผู้นำชุมชน เพราะของที่นำมาแจกไม่มากเพียงพอกับทุกครอบครัว ที่แจกไปหมดบางส่วนจะมอบให้ผู้นำชุมชนจัดการ บางคนจะนำไปแจกเองตามบ้านเรือนต่างๆ ต่อไป ซึ่งทำให้ยิ่งเป็นที่ครหาของชาวบ้านมากขึ้น

นอกจากนี้ ยังพบว่า เรื่องคุณภาพของถุงยังชีพโดยเฉพาะจากหน่วยราชการมีปัญหามาก ที่ได้รับคำบ่นจากชาวบ้านว่าถุงยังชีพจากบางหน่วยงานที่ไม่มีคุณภาพ เช่นกาชาดอุบลราชธานี มีข้าวสารเก่ามีมอด สินค้าใกล้หมดอายุ บางหน่วยงานได้สิ่งของที่ไม่มีคุณภาพ เมื่อชาวบ้านสืบทรายราคาของชุดสิ่งของที่บริจาค ก็ทำให้สงสัยว่ามีการรั่วไหล หรือคอรับชั่นในวงราชการในช่วงน้ำท่วมกับถุงยังชีพ

การประเมินความช่วยเหลือเรื่องถุงยังชีพ จากการสอบถามถึงการได้รับถุงยังชีพ พบว่าผลการประเมินเรื่องนี้ อยู่ในระดับน่าพอใจ โดยพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ระบุว่า ได้รับถุงยังชีพเพียงพอ ร้อยละ 70.9 ระบุว่าไม่เพียงพอ พบเพียงร้อยละ 21.8 สอดคล้องกับข้อมูลจากผู้นำบางบ้าน ว่าบ้านของตน ชาวบ้านได้รับถุงยังชีพและข้าวของมากจนเก็บและใช้ไม่หมด

เมื่อสอบถามว่า ระบบการแจกจ่ายมีความสม่ำเสมอไหมพบว่า ร้อยละ 72.9 ตอบว่ามีความสม่ำเสมอ ร้อยละ 20.6 อบว่าไม่มีความสม่ำเสมอ เมื่อสอบถามว่า ระบบการแจกจ่ายมีความเป็นระบบไหม ร้อยละ 79.2 ตอบว่า เป็นระบบ ร้อยละ 14.2 ตอบว่า ไม่เป็นระบบ เมื่อสอบถามว่า การ

แจกจ่ายมีความล่าช้าไปไหม พบว่าร้อยละ 55.4 ตอบว่า ไม่ล่าช้าไป ร้อยละ 32.1 ตอบว่า มีความล่าช้าไป เมื่อสอบถามว่า ระบบการแจกจ่ายมีความทั่วถึงไหม ร้อยละ 72.7 ตอบว่า ทั่วถึง ร้อยละ 17.1 ตอบว่า ไม่ทั่วถึง ดังตารางที่ 4.17 ในภาพรวมปัญหา การจัดการแจกจ่ายน่าจะมีปัญหาเพียงบางเรื่อง คือความล่าช้าที่มีพิธีการมากไป และไม่สม่ำเสมอ ทำให้ไม่สามารถคาดการณ์ได้ในการจัดหาอาหารสำรอง

ตารางที่ 4.17 แสดงการประเมินความช่วยเหลือเรื่องถุงยังชีพของชาวบ้าน

การประเมินความช่วยเหลือเรื่องถุงยังชีพ		จำนวนสัดส่วน (ร้อยละ)			
		หมู่บ้านทัพไทย N=99	หมู่บ้านท่ากกแห่ N=61	หมู่บ้านคูเดื่อ N=65	รวม 3 หมู่บ้าน N=225
ความเพียงพอของถุงยังชีพ	เพียงพอ	73.7	63.1	73.8	**70.9**
	ไม่เพียงพอ	25.3	20.0	18.0	**21.8**
ความสม่ำเสมอของการแจกจ่าย	สม่ำเสมอ	72.7	72.3	73.8	**72.9**
	ไม่สม่ำเสมอ	22.2	15.4	23.0	**20.6**
ความเป็นระบบของการแจกจ่าย	เป็นระบบ	78.8	76.9	82.0	**79.2**
	ไม่เป็นระบบ	15.2	13.8	13.1	**14.2**
ความล่าช้าของการแจกจ่าย	ไม่ล่าช้าไป	62.6	55.4	44.3	**55.4**
	ล่าช้าไป	28.3	18.5	50.8	**32.1**
ความทั่วถึงของถุงยังชีพ	ทั่วถึง	69.7	80.0	70.5	**72.7**
	ไม่ทั่วถึง	22.2	6.2	19.7	**17.1**

4.3.2.6) ด้านการจัดการด้านสาธารณสุขและสุขภาพ

ความช่วยเหลือด้านสาธารณสุขของหน่วยงานต่างๆ ที่ไปให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยอาจพบมากเป็นพิเศษ หน่วยงานที่โดเด่นเช่น เหล่ากาชาดอุบลราชธานี ซึ่งมีความไวในการเข้าถึงการแจกจ่ายสิ่งของประชาชนก่อนหน่วยงานอื่นๆ ศูนย์อนามัยที่ 7 ที่เข้าไปแจกจ่ายสิ่งของ และเข้าไปช่วยผู้ประสบภัยด้านต่างๆ เช่น การบำบัดน้ำเน่าเสีย การสนับสนุนหน่วยงานท้องถิ่นในการกำจัดขยะ

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทัพไทย โดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านจะให้ความช่วยเหลือในการเยี่ยมบ้าน แจกยาสามัญประจำบ้าน ถุงดำ คลอรีน ยากันยุง และประสานงานกับหน่วยงานสาธารณสุขที่มาเยี่ยมประชาชนในพื้นที่

กิจกรรมการนวดไทยแก่ผู้ประสบภัย กิจกรรมความช่วยเหลือที่น่าสนใจคือ การให้บริการนวดแผนไทย และสอนการดัดตนในช่วงดังกล่าวตามศูนย์ต่างๆ ซึ่งเป็นบริการฟรี ส่วนผู้รับบริการนวดอาจการบริจาคตามกำลังให้กับหมอนวดและกองกลางของกิจกรรมนี้ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นค่าตอบแทนให้กับหมอ และนำไปจัดซื้อลูกประคบ และครีมนวดเพิ่มเติม อสม.หลายคนมีภูมิความรู้ด้านการนวดไทย เป็นหมอนวดให้บริการนวดกันเองในชุมชนและเข้าร่วมกิจกรรมของรพสต.ทัพไทย ที่ออกหน่วยให้บริการการนวดไทย ประคบ พร้อมกับการสอนและแนะนำการบริหารกายแบบโยคะ ดัดตัวดัดตนด้วย

รพสต.ได้ดำเนินการจัดกิจกรรมออกหน่วยให้บริการการนวดไทยตามหมู่บ้าน ในช่วงเวลาต่างๆ เช่น วันหยุดตลอดจนถึงช่วงประสบภัยน้ำท่วม เพื่อให้บริการการนวดไทย นวดฝ่าเท้า การบริหารกาย โดยผู้รับบริการจะให้ค่าบริการแล้วแต่ความพอใจ ค่าบริการทั้งหมดคิดเป็นรายได้ประมาณ 500 บาท ต่อครั้ง จะถูกนำมาจัดสรรเป็นค่าใช่จ่ายต่างๆ คือ ค่าน้ำมันนวด อุปกรณ์การนวด ค่าตอบแทนอสม.หมอนวด และเจ้าหน้าที่รพสต. แต่ในช่วงประสบภัยจะเป็นการให้บริการฟรี โครงการได้ดำเนินมาได้ด้วยดี และได้นำผลงานส่งเข้าประกวดในระดับจังหวัด ได้รับรางวัลอสม.ดีเด่นด้านการแพทย์แผนไทย และรพสต.ได้รับรางวัลรองชนะเลิศในการประกวดรพสต.ดีเด่น

รพสต.เคยมีโครงการส่งเสริมให้มีสมุนไพรลอยฟ้าตามบ้านเรือนและที่รพสต. โดยใช้วัสดุง่ายๆ เช่น ขวดพลาสติก ต่อมางานด้านนี้ได้ลดความสำคัญลง การบริการนวดนอกสถานที่ได้ชะลอตัวลงไป เนื่องจาก ปัญหา ค่าใช้จ่าย ค่าตอบแทนแก่อสม.หรือหมอนวด มีน้อยลง หมอนวดติดภาระกิจในการให้บริการการนวดให้กับประชาชนโดยตรงตามบ้านที่สะดวกสบายซึ่งเป็นที่นิยมมากขึ้น และหมอนวดก็ได้รับค่าตอบแทนที่มากกว่า นอกจากเรื่องการขาดเงินอุดหนุนจากทางโครงการที่มีให้ในช่วงเริ่มต้น

ด้านการดูแลสุขภาพตนเองของชาวบ้าน พบว่าในช่วงน้ำท่วมชาวบ้านจะเพิ่มความระมัดระวังเรื่อง อาหาร น้ำดื่ม ซึ่งพบร้อยละ 79.1 รองลงมาจะเป็นการพักผ่อน และไม่เครียด ซึ่งพบร้อยละ 57.3 หากเจ็บป่วยชาวบ้านจะใช้บริการจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทัพไทย หรือหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ที่มาเยี่ยมตามศูนย์ผู้อพยพต่างๆ ซึ่งพบร้อยละ 42.2 มีพฤติกรรมการออกกำลังกายสม่ำเสมอ ซึ่งพบร้อยละ 35.5 พบมากที่หมู่บ้านท่ากกแห่ ดังตารางที่ 4.18

ชาวบ้านและคนในชุมชนได้มีความพยายามที่จะจัดการปัญหาสุขภาพกายจากปัญหาผลกระทบจากภาวะน้ำท่วม ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ด้านปัญหาเท้าเปื่อย ชาวบ้านมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์แผนโบราณ มาใช้ เช่น การแช่เท้าด้วยน้ำเกลืออุ่นๆ และใส่ขมิ้นหรือสมุนไพรอื่นๆ ไปด้วย ด้านปัญหาสุขภาพที่ปวดเมื่อย ชาวบ้านมีการแก้ปัญหาด้วย การออกกำลังกายในน้ำ เช่น เล่นน้ำ ว่ายน้ำ

ด้านปัญหาสุขภาพจิต เช่น ความเครียด ชาวบ้านมีการจัดการแก้ปัญหากันเอง ในรูปแบบต่างๆ เช่นการพักผ่อน การพูดคุยสนทนากับคนในครอบครัว ญาติ และเพื่อนๆ การสวดมนต์ และนั่งสมาธิ โดยมีการนำหลักศาสนาทั้งคริสต์และพุทธ มาใช้ ในแต่ละกลุ่มคน จากการสำรวจพบว่า เมื่อเครียดจะพักผ่อน นอน(ร้อยละ 48.4) และคุยกับเพื่อนๆ (ร้อยละ 47.6) นอกนั้นจะเป็นการนั่งสมาธิ สวดมนต์ (ร้อยละ 20.0) และการออกกำลังกาย (ร้อยละ 16.4) ดังตารางที่ 4.19

การจัดการด้านอาหารการกิน ในช่วงประสบภัยน้ำท่วม ชาวบ้านจะดูแลตนเองด้านอาหารเป็นพิเศษ แม้จะมีอาหารปรุงสุกสำเร็จมาแจกในบางมื้อ แต่ส่วนใหญ่ชาวบ้านก็ยังมีการจัดการดูแลตนเอง โดยชาวบ้านส่วนใหญ่ก็จะหุงหาอาหารเองในแต่ละครัวเรือน โดยพบถึง ร้อยละ 87.1 นอกนั้น ร้อยละ 44.9 เป็นการซื้ออาหารปรุงสำเร็จมารับประทานเลย และแม้ว่าจะมีถุงยังชีพ ซึ่งประกอบด้วยข้าวสาว อาหารแห้งต่างๆ แต่ชาวบ้าน ร้อยละ 44.4 ก็มีการเตรียมการด้วยการหาซื้ออาหารแห้งไว้ล่วงหน้า เช่น น้ำมัน น้ำปลา ดังตารางที่ 4.18

การจัดการด้านอาหารการกินของชุมชน เมื่อมีสถานการณ์น้ำท่วม ทางราชการและหน่วยงานเอกชนต่างๆ ต่างให้ความช่วยเหลือ โดยเฉพาะถุงยังชีพที่ประกอบด้วยอาหารแห้ง น้ำดื่ม

สิ่งของจำเป็นต่างๆ แม้จะล่าช้าในช่วงแรก ซึ่งชาวบ้านต้องช่วยตนเองไปก่อน แต่ในช่วงหลัง ๆ หน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือมีมากขึ้นทั้งภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะในช่วงสุดท้าย มีงานเลี้ยง มีอาหาร มีการตั้งโรงทาน ทำอาหารมาแจกจ่ายให้กับประชาชน พร้อมกับการแสดงดนตรี ชุมชนแห่งนี้ไม่มีแนวคิดในการจัดทำอาหารเป็นโรงกลางของชุมชนเพื่อแจกจ่ายให้กับทุกครอบครัว ในทุกวัน

ตารางที่ 4.18 แสดงการจัดการด้านอาหารและสุขภาพในช่วงน้ำท่วม

การจัดการด้านอาหารและสุขภาพในช่วงน้ำท่วม		จำนวนสัดส่วน (ร้อยละ)			
		หมู่บ้านทัพไทย N=99	หมู่บ้านท่ากกแห่ N=61	หมู่บ้านคูเดื่อ N=65	รวม 3 หมู่บ้าน N=225
เรื่องอาหารการกิน	ทำกินเองซื้อหาผักปลาเอง	87.9	95.1	78.5	**87.1**
	ซื้ออาหารสำเร็จ	42.4	54.1	40.0	**44.9**
	ซื้ออาหารแห้งไว้ล่วงหน้า	28.3	73.8	41.5	**44.4**
การดูแลสุขภาพ	ระมัดระวังเรื่องน้ำ อาหาร	77.8	98.4	63.1	**79.1**
	พักผ่อน ไม่เครียด	52.5	80.3	43.1	**57.3**
	หาหมอปฏิบัติตัวตามหมอ	34.3	80.3	18.5	**42.2**
	ออกกำลังกายสม่ำเสมอ	24.2	75.4	15.4	**35.5**

หมายเหตุ เป็นการตอบได้มากกว่าหนึ่งข้อ

ตารางที่ 4.19 แสดงการจัดการปัญหาสุขภาพในช่วงน้ำท่วม

การจัดการปัญหาสุขภาพในช่วงน้ำท่วม		จำนวนสัดส่วน (ร้อยละ)			
		หมู่บ้านทัพไทย N=99	หมู่บ้านท่ากกแห่ N=61	หมู่บ้านคูเดื่อ N=65	รวม 3 หมู่บ้าน N=225
รูปแบบการรักษา	มีหมอมาเยี่ยมที่ศูนย์/บ้าน	62.6	95.2	63.1	**71.6**
	ไปอนามัย/ศูนย์อพยพ	35.4	45.9	23.1	**34.7**
	รักษาตนเอง อยู่บ้าน	32.3	9.8	40.0	**28.4**
	ซื้อยามากินเอง	8.1	3.3	13.8	**8.4**
	หาหมอคลินิก	11.1	0.0	9.2	**7.5**
การปฏิบัติตัว	กินยา ทายา ตามหมอสั่ง	39.4	73.8	32.3	**46.7**
การดูแลเท้าเปื่อย	ใช้ยาจากอนามัย /หมอ	54.5	67.2	55.4	**58.2**
	แช่น้ำเกลืออุ่นๆ	2.0	0.0	4.6	**2.2**
	ใช้สมุนไพร	2.0	1.6	3.1	**2.2**
การจัดการเมื่อเครียด	พักผ่อน นอน	38.4	59.0	53.8	**48.4**
	คุยกับเพื่อนๆ	47.5	62.3	33.8	**47.6**
	สวดมนต์ สมาธิ	18.2	32.8	10.8	**20.0**
	ออกกำลังกาย	9.1	39.3	6.2	**16.4**

หมายเหตุ เป็นการตอบได้มากกว่าหนึ่งข้อ

เมื่อมีความเจ็บป่วยเกิดขึ้น ชาวบ้านมักจะรอพบหมอที่มาเยี่ยมที่ศูนย์ ซึ่งพบร้อยละ 71.6 รองลงมา จะพบหมอที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทัพไทย หรือที่ศูนย์อพยพที่หมอรพ.สต.ออกหน่วยมาเยี่ยม ซึ่งพบร้อยละ 34.7 นอกจากนี้ ร้อยละ 28.4 จะเป็นการรักษาตนเองที่บ้าน จากยาที่มีอยู่หรือได้รับแจกมา โดยร้อยละ 8.4 เป็นการซื้อยามากินเอง ร้อยละ 7.5 เป็นการไปหาหมอคลินิกเอกชน

ส่วนการปฏิบัติตัวส่วนใหญ่ ร้อยละ 46.7 เป็นการกินยา ทายา ตามหมอสั่ง เช่น อาการเท้าเปื่อย ชาวบ้านส่วนใหญ่ ร้อยละ 58.2 มักจะ ดูแลด้วยการใช้ยาที่ได้จากรพสต.หรือที่ได้รับจากหมอที่มาตรวจหรือได้รับแจกมา มีส่วนน้อยที่ ใช้วิธีการดูแลตนเอง ด้วยการแช่น้ำในน้ำเกลือและใช้ยาสมุนไพร

นอกจากนี้ในช่วงน้ำท่วม พบว่าชาวบ้านมีปัญหาสุขภาพจิตกันมากพอสมควร เนื่องจากการขาดรายได้ และการมีภาระค่าใช้จ่าย ตลอดจนความไม่สะดวกปลอดภัย ในชีวิตความเป็นอยู่ และความเสียหายต่อทรัพย์สิน จึงมีการจัดกิจกรรมคลายเครียด เช่น ใกล้ช่วงแข่งเรือพายจึงมีการนำคนพายออกมาซักซ้อมกำลังของฝีพาย หมู่บ้านท่ากกแห่ มีการนำกิจกรรมการละเล่นทางน้ำกลับมาเล่นกันในช่วงน้ำท่วม เช่น การแข่งขันพายเรือเล็ก กีฬาทางน้ำ เพื่อคลายเครียด และเป็นการออกกำลังกาย ผสมผสานกับการเป็นกิจกรรมชุมชนผ่านสถานีวิทยุในชุมชน

4.3.2.1) ด้านสุขาภิบาลน้ำท่วมขัง

ที่ผ่านมา ชุมชนมีการจัดการเรื่องสุขาภิบาลน้ำท่วมที่ขังจนเน่าเสีย ด้วยวิธีการสองสามวิธี กรณีบ้านทัพไทย มีน้ำเน่าขังหลายแห่ง เช่น ที่ท้ายบ้านทัพไทย บริเวณหลังบ้านประธานอสม.ไพศรี บริเวณข้างโบสถ์ทัพไทย และด้านหน้าติดถนนเลี่ยงเมือง มีแหล่งน้ำเน่าขังที่ไม่มีทางระบาย ที่ผ่านมาทางอบต.แจระแมเมื่อได้รับการร้องเรียนจากผู้ใหญ่บ้านก็จะมาดำเนินการ โดยใช้เครื่องดูดน้ำมาสูบดูดน้ำเน่าเสียออกไป ระบายสู่แม่น้ำมูล ซึ่งจะดำเนินการหลังจากน้ำท่วมผ่านพ้นไปแล้ว ซึ่งอาจทอดเวลายาวนานจนน้ำเน่าส่งกลิ่นเหม็น สร้างความรำคาญให้กับประชานที่บ้านเรือนอยู่ใกล้ๆ

นอกจากนี้ น้ำที่ท่วมบ้านทัพไทยยังขังอยู่นาน ไม่สามารถไหลออกไปจากหมู่บ้านได้ ต่างจากบ้านท่ากกแห่และบ้านคูเดื่อโดยเฉพาะพื้นที่กว้างไม่มีสิ่งกีดขวางเช่นบ้านเรือน ถนนหรือ การถมที่ร่องน้ำที่กุดชันถูกถมดินปิดขวางร่องน้ำทั้งหมด ทำให้น้ำที่ไหลเข้ามาท่วมในหมู่บ้าน ไม่สามารถระบายออกไปได้ ส่งผลกระทบต่อปัญหาสุขาภิบาลน้ำท่วมเลวร้ายลงในช่วงน้ำท่วม ดังที่มีชาวบ้านร้องเรียนว่า มีสิ่งปฏิกูลก้อนอุจาระลอยเข้ามาแถวหน้าบ้าน การจัดการที่ผ่านมา เป็นเพียงการร้องเรียนไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แต่ไม่ได้รับการตอบสนอง ดังจะกล่าวอีกครั้งใน ปัญหาร่องระบายน้ำโดยตรง

ส่วนบ้านคูเดื่อในอดีต มีน้ำเน่าเสียเกิดขึ้นในกลางชุมชนหมู่บ้าน เนื่องจากน้ำท่วมขังเป็นเวลานาน ได้รับลูกอีเอมบอลจากผู้บริจาคที่ผลิตที่โรงเรียนเบญจมมหาราช โดยนักเรียนและนำมาแจกจ่ายให้กับคนในชุมชนใช้ ซึ่งได้รับการบอกเล่าว่า ไม่เห็นผลชัดเจนนัก ส่วนบ้านท่ากกแห่ ก็พบปัญหาเช่นกัน จนประชาชนป่วยเป็นโรคเท้าเปื่อยในสัดส่วนสูงสุด แต่ชาวบ้านไม่ได้ให้ความสนใจมากนัก และไม่มีวิธีการจัดการกับปัญหาดังกล่าวเนื่องจากพื้นที่กว้างขวางมาก

4.3.2.2) ด้านการกำจัดสิ่งปฏิกูลอุจจาระ

การจัดการเรื่องการถ่ายอุจจาระในช่วงน้ำท่วม มีความเกี่ยวโยงกับปัญหาเรื่องคุณภาพน้ำหรือสุขาภิบาลน้ำท่วม โดยเฉพาะการถ่ายลงในน้ำท่วม ระบบการจัดการอุจาระของชุมชนมีการทำงานในแต่ละกลไกต่างกัน เช่น รพสต.ทัพไทยมีการแจกถุงดำเพื่อใช้สำหรับรองรับการถ่ายอุจาระก่อนจะนำไปทิ้งในสถานที่รองรับขยะ โดยมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านของ 3 หมู่บ้าน ช่วยกันแจกจ่ายในช่วงเยี่ยมบ้านพร้อมกับยาสามัญประจำบ้านและสิ่งของอื่นๆ

หน่วยงานองค์กรบริหารส่วนตำบลแจระแมมีบทบาทในการจัดหาวัสดุอุปกรณ์สำหรับสร้างห้องสุขาชั่วคราวสำหรับหมู่บ้านต่างๆ ผู้นำชุมชนและแกนนำชาวบ้านแต่ละจุดอพยพจะช่วยกันก่อสร้างห้องน้ำเพื่อการใช้งานชั่วคราวของประชาชนในแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งมีการสร้างกันทุกหมู่บ้านแต่จะมีการสร้างมากที่หมู่บ้านทัพไทยและหมู่บ้านท่ากกแห่ สำหรับน้ำใช้ในห้องน้ำนั้น ชาวบ้านต้องรองน้ำจากถังน้ำที่อปท.นำมาตั้งตามศูนย์อพยพต่างๆ

สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณะภัย จังหวัดอุบลราชธานี มีการจัดซื้อส้วมลอยน้ำมาให้แจกจ่ายให้หมู่บ้านต่างๆ สำหรับใช้สอยในชุมชน ที่ผ่านมาได้แบ่งกันระหว่างหมู่บ้านท่ากกแห่กับหมู่บ้านคูเดื่อ มีเพียง 2-3 หลังเท่านั้น แต่ไม่ค่อยมีการใช้เท่าที่ควร อาจจะเนื่องจากเป็นแพขนาดเล็กและไม่ได้มีการจัดตั้งให้เหมาะสม เช่น ไม่ได้ยึดติดกับอาคารที่มั่งคง ทำให้ชาวบ้านที่มาใช้บริการมีความยากลำบากในการขึ้นลงไปบนแพของส้วมที่อาจจะประสบอุบัติเหตุได้ รูปแบบส้วมลอยน้ำที่มีขนาดเล็กมักจะไม่มีระบบการกักเก็บอุจาระที่ดีพอ เช่นการระบายของเสียลงน้ำท่วมต่อ

จากการสำรวจพบว่า ชาวบ้านผู้ประสบภัยมีรูปแบบการจัดการเกี่ยวกับการขับถ่ายแตกต่างกัน แบบแผนที่พบมากที่สุดคือ การถ่ายใส่ถุงดำที่ได้รับแจกจากอสม.ในบ้านเรือน ร้อยละ 28.4 รองลงมา เป็นการถ่ายที่ส้วมปั้มปตท. พบร้อยละ 24.4 ถ่ายที่ส้วมที่อาศัยอุปกรณ์อบต.ประกอบขึ้น พบร้อยละ 23.1 การถ่ายลงน้ำโดยตรง พบร้อยละ 23.1

หากแจกแจงรายหมู่บ้านพบว่า บ้านคูเดื่อส่วนมากจะมีรูปแบบการถ่ายด้วยการใช้ถุงดำมากที่สุด (ร้อยละ 50.8) รองลงมาเป็นการถ่ายลงน้ำโดยตรง (ร้อยละ 30.8) ส่วนบ้านทัพไทยส่วนมากจะมีรูปแบบการถ่ายที่ส้วมปั้มน้ำมันปตท. มากที่สุด (ร้อยละ 52.5) รองลงมาเป็นถ่ายที่ส้วมที่อาศัยอุปกรณ์อบต.ประกอบขึ้น (ร้อยละ 38.4) และการไปถ่ายที่ส้วมโฮมฮับ (ร้อยละ 18.2) ส่วนบ้านท่ากกแห่มีรูปแบบการถ่ายสามแบบในสัดส่วนพอๆกันคือ การถ่ายลงน้ำโดยตรง การถ่ายที่บ้านญาติ การถ่ายด้วยการใช้ถุงดำ(ร้อยละ 36.1,34.4 และ 31.1 ตามลำดับ) และเป็นบ้านที่มีการใช้ส้วมลอยน้ำสาธารณะในสัดส่วนสูงสุด (ร้อยละ 21.3)

จากการวิเคราะห์พบว่า สัดส่วนการถ่ายตามส้วมสาธารณะหรือบ้านญาติที่น่าจะมีการจัดการที่ถูกต้อง คือ ส้วมที่อาศัยอุปกรณ์อบต.ประกอบขึ้น (ร้อยละ 23.1) ส้วมปั้มปตท. (ร้อยละ 24.4) การถ่ายที่บ้านญาติ (ร้อยละ 17.3) การถ่ายส้วมโฮมฮับ (ร้อยละ 10.2) รวมแล้วมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 75.0

ส่วนการถ่ายที่อาจนำไปสู่การจัดการกับสิ่งปฏิกูลที่ไม่ถูกต้อง คือ การถ่ายใส่ถุงดำที่ได้รับแจกจากอสม.เนื่องจากพบถุงดำลอยน้ำปะปนกับขยะทั่วไป (ร้อยละ 28.4) การถ่ายลงน้ำโดยตรง

(ร้อยละ 23.1) การถ่ายในส้วมลอยน้ำ (ร้อยละ 10.6) ถ่ายอุจจาระในห้องน้ำบนบ้านชั้นสอง (ร้อยละ 6.7) การถ่ายลงกระโถนและทิ้งในน้ำท่วม (ร้อยละ 3.5) รวมแล้วมีสัดส่วนประมาณ ร้อยละ 72.3 ดังตารางที่ 4.20

ตารางที่ 4.20 แสดงสถานที่และวิธีการถ่ายอุจจาระช่วงน้ำท่วม

การถ่ายอุจจาระช่วงน้ำท่วม	จำนวนสัดส่วน (ร้อยละ)			
	หมู่บ้านทัพไทย N=99	หมู่บ้านท่ากกแห่ N=61	หมู่บ้านคูเดื่อ N=65	รวม 3 หมู่บ้าน N=225
การถ่ายใส่ถุงดำที่แจกจากอสม.	° 12.1	31.1	50.8	**28.4**
ส้วมปั๊มน้ำมัน ปตท.	52.5	0.0	4.6	**24.4**
ส้วมอุปกรณ์ อบต.	38.4	16.4	6.2	**23.1**
ถ่ายลงน้ำโดยตรง	10.1	36.1	30.8	**23.1**
บ้านญาติ	7.1	34.4	16.9	**17.3**
ส้วมลอยน้ำสาธารณะ	2.0	21.3	13.8	**10.6**
ส้วมโฮมฮับ	18.2	3.3	4.6	**10.2**
ห้องน้ำบนบ้าน	5.1	4.9	10.8	**6.7**
ถ่ายลงกระโถนในบ้าน	3.0	1.6	6.2	**3.5**

หมายเหตุ เป็นการตอบได้มากกว่าหนึ่งข้อ

การถ่ายอุจจาระในช่วงน้ำท่วม พบมากที่บ้านคูเดื่อและบ้านท่ากกแห่ นับว่าเป็นประเด็นสำคัญ เพราะอาจนำมาซึ่งโรคติดต่อทางน้ำได้ แม้ทางรพสต.ทัพไทยและหน่วยงานสาธารณสุขจะแจกถุงดำเพื่อรองรับอุจาระ แล้วนำไปทิ้งในสถานที่รองรับขยะ แต่การจัดเก็บขยะของอปท. ไม่สามารถดำเนินการได้สะดวกในช่วงน้ำท่วม จึงมีถุงดำลอยปะปนกับขยะทั่วไปเสมอ

4.3.3. ระบบและกลไกการจัดการสุขภาวะหลังเกิดน้ำท่วม

หลังเกิดภัยพิบัติน้ำท่วม มีสิ่งสำคัญที่จะจัดการคือการจ่ายเงินชดเชยความเสียหายของทางราชการ นอกจากนี้ จะกล่าวถึงการจัดการเกี่ยวกับปัญหาร่องน้ำตามธรรมชาติอุดตัน ซึ่งเป็นสิ่งที่อาจจัดอยู่เป็นการดำเนินการก่อนน้ำท่วมก็ได้เพื่อป้องกันปัญหาการระบายในการท่วมปีต่อไปในอนาคต แต่ในที่นี้จัดไว้หลังเกิดน้ำท่วม เพราะช่วงที่น้ำท่วมเราจะเห็นว่า ร่องน้ำใดที่น้ำไม่สามารถไหลระบายไปได้สะดวก และสามารถติดตามการดำเนินการแก้ไขได้ นอกจากนี้ก็จะมีเรื่องอาชีพเสริม ซึ่งเป็นการจัดการรองรับปัญหาการสูญเสียรายได้จากน้ำท่วมที่ผ่านมา

4.3.3.1) ด้านระบบการจัดสรรเงินช่วยเหลือผู้ประสบภัย

สถานการณ์น้ำท่วมปี พ.ศ.2554 ซึ่งเป็นน้ำท่วมใหญ่ ท่วมทุกครัวเรือนในพื้นที่เกาะแก้ว ความช่วยเหลือจากรัฐบาลหลังน้ำท่วมที่สำคัญคือ จากจ่ายเงินแก้ผู้ประสบภัย ที่ผ่านมามีสองรายการ รายการแรกคือ เงินช่วยเหลือผู้ประสบภัย และอีกรายการคือ เงินชดเชยความเสียหายตามจริง ผู้รับผิดชอบโครงการคือสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณะภัย(ปภ.) จังหวัดอุบลราชธานี เงินจะได้รับการจัดส่งมาให้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรจังหวัดอุบลราชธานี ส่วนการจัดสรรให้ครอบครัวใดเป็นเงินเท่าไหร่ขึ้นกับอำนาจขององค์การบริหารส่วนตำบลแจระแม

เงินรายการแรกในปีนั้นคือ เงินช่วยเหลือผู้ประสบภัย ซึ่งแต่ละครอบครัวได้รับการจัดสรรครอบครัวละ 5,000 บาท เท่ากัน ซึ่งน่าจะได้รับกันทุกครอบครัวในระยะไม่นานหลังจากน้ำลด แต่บางครอบครัวอาจจะไม่ได้รับ เนื่องจากตกสำรวจ เช่นไม่มีทะเบียนบ้าน หรือเป็นบ้านเช่า ส่วนเงินอีกรายการคือ เงินชดเชยความเสียหายต่อบ้านเรือนและทรัพย์สิน

ขั้นตอนการพิจารณาคือ ทางอบต.แจระแม แจ้งให้ผู้ใหญ่บ้านแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมา 5 คน จากคนในหมู่บ้าน เพื่อทำการสำรวจความเสียหายของบ้านเรือนและทรัพย์สินที่เกิดขึ้นจริง โดยมีเกณฑ์การจ่ายเงินสำหรับความเสียหายให้กรรมการทราบ กรรมการส่วนมากของแต่ละหมู่บ้านจะประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล หรือกรรมการหมู่บ้าน เมื่อสำรวจครบทุกครอบครัวแล้วจะจัดส่งข้อมูลไปให้กับทางอบต. ผลการสำรวจความเสียหาย ทางกรรมการจะประเมินมูลค่าความเสียหายตามเกณฑ์ที่กำหนดแล้วให้เจ้าของบ้านเซ็นรับทราบมูลค่าความเสียหายดังกล่าว ชาวบ้านจึงทราบว่าเป็นเงินเท่าไหร่ซึ่งชาวบ้านเข้าใจว่าจะได้รับเงินชดเชยตามที่สำรวจและเซ็นไป

ต่อมา ข้อมูลจะถูกอบต.โดยนายช่างใหญ่และนายกเทศมนตรีซึ่งมีอำนาจในการพิจารณาคำนวณมูลค่าความเสียหายตามเกณฑที่ทางราชการกำหนดอีกครั้ง ในขั้นนี้มีการตัดทอน ลดเพิ่มยอดมูลค่าควมเสียหายด้วยซึ่งจะส่งผลถึงจำนวนเงินที่แต่ละครอบครัวจะได้รับ จากนั้น ทางอบต.จะส่งรายการที่ผ่านการพิจารณาแล้วไปให้ทางปภ.

หลังจากนั้นก็มีการแจ้งให้ชาวบ้านเดินทางไปรับเงินที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร แต่จำนวนเงินที่สำรวจและเซ็นไปกับเงินที่ได้รับนั้น มีไม่น้อยที่ไม่ตรงกัน และมีความแตกต่างกันสูงมาก บางคนได้เพียง ห้าร้อยบาท บางคนได้รับถึงสองหมื่นบาท จึงเป็นสิ่งที่สร้างความไม่พึงพอใจแก่ชาวบ้านมาก เพราะมีความไม่เสมอภาคกัน บางคนได้รับเงินค่าชดเชยความเสียหายมากกว่าที่สำรวจไป บางคนได้รับน้อยกว่าที่สำรวจไป โดยมูลค่าความเสียหายที่ได้สำรวจไปโดยชาวบ้านได้ลงลายมือชื่อไปนั้น ส่วนมากจะถูกตัด และบางคนส่วนน้อยที่จะได้รับเพิ่ม จากการสำรวจพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ระบุว่าได้รับเงินดังกล่าว (ร้อยละ 71.0) มีจำนวนครอบครัวที่ไม่ได้รับประมาณ ร้อยละ 29.0 ซึ่งอาจเป็นความผิดพลาดในการสำรวจ หรือไม่ผิดพลาดแต่เป็นไปตามเงื่อนไขจริงคือไม่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ความเสียหาย ซึ่งจำนวนเงินดังกล่าว ชาวบ้านส่วนใหญ่ตอบว่าไม่เพียงพอกับความเสียหายที่เกิดขึ้น(ร้อยละ 63.9) ร้อยละ 10.2 บอกว่าเพียงพอ นอกนั้นไม่ตอบดังตารางที่ 4.21 ในปีนั้นผู้ประสบภัยน้ำท่วมในกรุงเทพในบางพื้นที่ ได้รับเงินช่วยเหลือครอบครัวละ 20,000 บาท แต่บางพื้นที่มีการจ่ายไม่เท่าเทียมกัน จึงมีข่าวร้องเรียน ซึ่งคล้ายกับในพื้นที่นี้แต่จำนวนเงินต่างกันมาก

ปัญหาความพึงพอใจต่อเงินช่วยเหลือความเสียหายตามจริง เหตุการณ์นี้แม้จะเป็นเงินไม่มาก แต่สะท้อนความไม่เป็นธรรมที่อธิบายไม่ได้ ไม่ทราบว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น แทบทุกคนมีความสบสนในเกณฑ์การจ่าย จึงพูดกันเป็นเสียงเดียวว่า เป็นการจ่ายที่ไม่มีเกณฑ์มาตรฐาน ที่เข้าใจได้ตรงกัน ในขั้นแรกชาวบ้านจึงโทษคณะกรรมการที่สำรวจ การร้องเรียนส่วนมากกระทำในลักษณะแสดงออกซึ่งความไม่พอใจ และมองว่าเป็นเรื่องของการตอบแทนกลุ่มคนที่ใกล้ชิดคนที่มีอำนาจใน

หมู่บ้าน ว่าถ้าใครเป็นพรรคพวก ก็จะได้เงินมากกรรการที่ทำการสำรวจจึงตกเป็นจำเลยของคนในหมู่บ้าน

ตารางที่ 4.21 แสดงการได้รับเงินค่าชดเชยความเสียหายตามจริง

การได้รับเงินค่าชดเชยความเสียหายตามจริง		จำนวนสัดส่วน (ร้อยละ)			
		หมู่บ้านทัพไทย N=99	หมู่บ้านท่ากกแห่ N=61	หมู่บ้านคูเดื่อ N=65	รวม 3 หมู่บ้าน N=225
การได้รับเงินช่วยเหลือ	ได้รับ	73.7	79.7	59.5	71.0
	ไม่ได้รับ	26.3	20.3	40.5	29.0
ความเพียงพอของเงินช่วยเหลือ	เพียงพอ	20.2	2.3	2.3	10.2
	ไม่เพียงพอ	53.5	72.1	72.1	63.9
	ไม่ตอบ	26.3	25.6	25.6	25.9

ในช่วงเวลาดังกล่าว มีคณะกรรมการตรวจเงินแผนดินหรือสตง.เข้ามาตรวจ อบต. ก่อนหน้าที่ทางสตง.จะเข้ามาตรวจ ทางนายกอบต.ได้เข้ามาชี้แจงแต่ละหมู่บ้านในการประชุมทั้งหมู่บ้านเพื่อชี้แจงทำความเข้าใจเรื่องปัญหาการจ่ายเงิน ค่าเสียหายตามจริง สาระสำคัญคือ ไม่ได้เป็นความผิดของทางผู้ใหญ่บ้านและการรการที่สำรวจ แต่เป็นของทางอบต.เอง โดยขอให้ชาวบ้านช่วยกันโกหกร่วมกันเพื่อความอยู่รอดร่วมกัน (ซึ่งในที่นี้ไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นความอยู่รอดของใคร และโกหกเรื่องอะไร) ในการเข้ามาประชุมชี้แจงนั้น ทางอบต.ทางนายกมาชี้แจงด้วย นายช่างอบต. ได้กล่าวยอมรับผิดว่า ตนเองเป็นคนตัดเงินดังกล่าว และขอโทษ ซึ่งไม่มีคำอธิบายว่าตัดด้วยเหตุผลอะไรและใช้เกณฑ์อะไร

ชาวบ้านคนหนึ่ง ให้ข้อมูลว่า *"บ้านของตนเองเสียหายพอสมควร ตอนสำรวจมีมูลค่าความเสียหายประมาณ 2-3 พัน แต่ได้เงินชดเชยความเสียหาย 500 บาท"* เมื่อสอบถามกับทางผู้นำคนหนึ่งให้ความเห็นว่า *"ก็ตอนสำรวจแกบอกว่าไม่เป็นไร ไม่เอาก็ได้"* ชาวบ้านคนนี้เป็นคนที่มีบทบาทคัดค้านการกระทำบางเรื่องของทางกลุ่มผู้นำชุมชน

มีการกล่าวจากชาวบ้านกลุ่มหนึ่งว่า ถ้าใครยกมือช่วยสนับสนุนให้กับผู้นำชุมชนในการตัดสินใจใดๆ ถือว่าเป็นพรรคพวก ก็จะได้รับการช่วยเหลือเป็นพิเศษ แต่ถ้าออกมาคัดค้านก็จะได้รับผลในทางตรงกันข้าม ความคิดเห็นเช่นนี้ ยังมีอิทธิพลอยู่ในหมู่บ้านบางหมู่

เมื่อมีเรื่องร้องเรียน ทางผู้นำชุมชนจึงชี้แจงให้เห็นว่าการตัดทอนเงินนั้นเกิดขึ้นในขั้นตอนของอบต. หลังจากการอนุมัติตามที่กรรมการหมู่บ้านเสนอ *"เมื่อผ่านการสำรวจจากคณะกรรมการในหมู่บ้านไปแล้วจึงส่งให้อบต.พิจารณา ทางอบต.ก็ส่งรายงานต่อไปเพื่ออนุมัติเงินสนับสนุน แต่เมื่อได้เงินมาแล้ว มีการตัดเงินบางส่วนออกภายหลัง"* แต่ขัดแย้งกับข้อมูลจากผู้นำอบต.ท่านหนึ่ง ได้ให้ข้อมูลว่า *"ผลการสำรวจที่กรรมการสำรวจมานั้น มีปัญหาความน่าเชื่อถือ ทางกรรมการจากอบต.จึงได้ดำเนินการสำรวจเองใหม่ และจ่ายไปตามข้อมูลการสำรวจของอบต"*. แต่จากข้อมูลของชาวบ้าน ไม่ปรากฏว่ามีการสำรวจรอบสองจากเจ้าหน้าที่จากอบต.โดยตรงอีก *"นอกจากการสำรวจรอบแรกของกรรมการในหมู่บ้านเท่านั้น"*

ดังนั้นจึงน่าจะเชื่อได้ว่า กระบวนการของเอกสารการสำรวจเป็นอำนาจของกรรมการในหมู่บ้าน แต่ทางอบต.มีอำนาจในการอนุมัติเงินตามที่สำรวจไปหรือไม่ และน่าจะมีการแก้ไขรายละเอียดของเอกสารในขั้นตอนของอบต. เพราะเมื่อมีการส่งเรื่องขึ้นไปอนุมัติแล้ว ขั้นตอนจากจ่ายเงินจะไปรับที่ธนาคาร ซึ่งพ้นจากอำนาจของอบต.แล้ว ชาวบ้านกว่าจะรู้ว่าได้รับเท่าไหร่ก็ต่อเมื่อแต่ละคนไปธนาคารแล้วเท่านั้น และจำเป็นต้องรับเงินไปตามนั้น

การจัดการในเรื่องนี้ เป็นที่ไม่ไพอใจของชาวบ้านมาก แต่ไม่สามารถทำอะไรได้ และคาดว่าจะมีการเล่นพรรคเล่นพวกในสายตาของชาวบ้าน แต่ไม่สามารถระบุได้ว่าใครเป็นจำเลยของเรื่องนี้ ในความเห็นของชาวบ้านมักจะโทษ กรรมการในหมู่บ้าน แต่กรรมการก็โยนให้เป็นความผิดของอบต. นายกอบต.ก็โยนให้เป็นความผิดของนายช่างใหญ่ อย่างไรก็ดี แม้จะมีการร้องเรียนภายในหมู่บ้าน ทางผู้นำชุมชนและอบต.แจ้งว่าไม่สามารถร้องเรียนได้ เนื่องจากแต่ละครอบครัวได้ลงนามเซ็นรับทราบผลการสำรวจและเซ็นรับเงินไปแล้ว

4.3.3.2) ด้านร่องน้ำสาธารณะ

ประเด็นการจัดการเรื่องร่องระบายน้ำที่ถูกถม เป็นประเด็นสำคัญของทั้งสามหมู่บ้านโดยถูกจัดเป็นประเด็นสำคัญอันดับสาม แต่เป็นปัญหาความต้องการอันดับ 2 ของบ้านทัพไทยและบ้านท่ากกแห่ รองจากความต้องการเรื่องถุงยังชีพ ทั้งสองหมู่บ้านเห็นความสำคัญและได้รับผลกระทบจากการถมที่ของภาคเอกชนอย่างชัดเจน (ดูตาราง 4.10)

ที่บ้านทัพไทย ร่องน้ำที่มีปัญหามากคือ กุดซัน ที่มีนายทุนเอกชนรายหนึ่งเข้ามากว้านซื้อที่ดินที่เป็นที่ราบลุ่ม ซึ่งผู้นำบางคนต่างหมู่บ้านให้ข้อมูลว่า พื้นที่จำนวนมากแถบนั้นเคยเป็นพื้นที่สาธารณะและแปลกใจว่ามีการออกโฉนดได้อย่างไร ภายหลังจึงทราบว่าการออกโฉนดทับพื้นที่สาธารณะกระทำกันมาต่อเนื่องในพื้นที่นี้ เมื่อนายทุนซื้อที่ดินแล้ว จึงทำการถมที่เพื่อขายต่อให้ผู้ประกอบการรายอื่นนำไปใช้ลงทุนปลูกสิ่งก่อสร้างต่อไป เดิมนายทุนรายนี้ทำการถมเพียงที่ดินของตนเอง ต่อมามีการถมรุกล้ำไปในรองน้ำสาธารณะซึ่งอยู่ตรงกลางระหว่างที่ดินของตน ต่อมาได้ถมที่ปิดร่องน้ำในการระบายน้ำทั้งหมดอ้างว่าเพื่อเป็นถนนให้รถขนดินมาถมอีกข้างซึ่งทำให้เป็นการปิดทางระบายของน้ำโดยสิ้นเชิง

การจัดการที่ผ่านมาของชุมชนคือ ก่อนปีพง. 2540 กำนันที่เป็นคนบ้านทัพไทยจะขอให้ใครก็ตามที่ถมดินเกินเสาเขตร่องน้ำให้เอาดินขึ้นไป ซึ่งก็ได้ผลดีทุกคนจะทำตาม แต่สำหรับนายทุนคนนี้ หลังจากมีปัญหาข้อร้องเรียนที่ชาวบ้านเดือดร้อนจาการถมที่ ทางผู้ใหญ่บ้านได้มีการเจรจาและทำสัญญาให้เอาดินที่สไลด์เกินเขตร่องน้ำสาธารณะออกไป แต่ผลกลับไม่มีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น มิหนำซ้ำยังมีการถมที่ปิดทางร่องน้ำ เพื่อให้รถขนดินมาถมดินอีกข้างหนึ่งด้วย ทางผู้นำชุมชนแจ้งว่าได้ขอให้สร้างเป็นสะพาน ทางผู้ประกอบการก็มีการเอาเหล็กมาวางเพื่อจะก่อสร้าง แต่ไม่มีการก่อสร้าง และขนกลับ โดยอ้างว่าเหล็กถูกขโมยจึงไม่สร้าง ต่อมาผู้นำชุมชนอ้างว่าเจ้าของที่ดินเปลี่ยนมือแล้วจากเสี่ยเอสพี เป็นรายอื่นแต่ไม่ระบุชื่อเจ้าของรายใหม่ ยังไม่ทราบตัวตนเจ้าของรายใหม่ จึงไม่สามารถเปิดการเจรจารอบใหม่ได้

สำหรับท่าทีของชาวบ้านต่อเรื่องร่องน้ำสาธารณะที่กุดซัน แม้ว่าจะเป็นปัญหาใหญ่ของบ้านทัพไทย แต่ประเด็นนี้กลับไม่สามารถทำอะไรได้มากนัก ชาวบ้านรับรู้ว่าเป็นเรื่องผลประโยชน์และการเมืองในพื้นที่มีความรุนแรงและมีผลประโยชน์ทับซ้อน ชาวบ้านที่ไม่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องและได้รับความเดือนร้อน ไม่สามารถรวมตัวกันเรียกร้องด้วยตนเอง ผู้นำชุมชนก็ไม่สามารถเจรจาต่อรองกับนายทุนได้มากนัก ชาวบ้านได้พึ่งพาอาศัยเจ้าของที่ในเวลาน้ำท่วม เช่นคำพูดว่า "ตอนน้ำท่วมก็ได้ขออาศัยที่ดินที่ถมสูงของเขาในการพักพิงชั่วคราว แต่น้ำท่วมเราก็เดือนร้อน " จึงเป็นสภาวะที่อาจเรียกว่า "กลืนไม่เข้า คายไม่ออก"

อีกร่องคือ ร่องน้ำข้างห้างกิจเจริญ มีการถมที่รุกล้ำเข้ามาบริเวณคลองดั้งเดิมกินพื้นที่เข้ามามาก และบริเวณด้านหน้าห้างก็ไม่มีการวางระบบท่อระบายน้ำ แต่ถมเกินที่สาธารณะมาด้วย จำเลยในกรณีนี้คือห้างกิจเจริญ ซึ่งมีความสำพันธ์ที่ดีกับผู้นำชุมชน ร่องนี้ยังมีปัญหาวัชพืชขึ้นปกคลุมร่องน้ำจำนวนมาก ในช่วงการเลือกตั้งนายกเทศมนตรี หลังจากยกระดับอบต.เป็นเทศบาลเมือง ได้มีการกำจัดวัชพืชเหล่านี้ออกไป ทางผู้นำชุมชนอ้างว่าตนได้เป็นผู้ขอให้ทางห้างดำเนินการ ผู้นำซึ่งสนับสนุนผู้สมัครคนเดิมซึ่งเสียไม่ดีนักจากเรื่องร้องเรียนหลายเรื่อง ที่เป็นธรรมาภิบาลในการพัฒนา เช่นการอนุญาติให้มีการซื้อขายที่ดิน การถมที่ รวมทั้งกรณีร้องเรียนเรื่อง การจ่ายเงินชดเชยความเสียหาย

ท่อระบายน้ำด้านหน้าห้างเซ็นทรัล มีการวางระบบท่อขนาดเล็กเกินไปคือ เป็นขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางเพียงสองเมตรเท่านั้น ไม่เพียงพอในการระบายน้ำ ทางผู้นำชุมชนได้เคยเข้าไปเจรจาขอให้ขยายขนาดท่อ แต่ทางห้างรับปากจะวางท่อขนาดใหญ่ สี่เหลี่ยมขนาดกว้างสี่เมตรยาวสีเมตร ตั้งแต่ปลายปี 2554 แต่จนบัดนี้ก็ยังไม่ดำเนินการ ห้างเซ็นทรัลตกเป็นจำเลยของคู่กรณีหลายรายที่เกี่ยวกับการพัฒนาที่ดินในยานนี้ การถมที่ของห้างเซ็นทรัล ทำผิดกฎหมายหลายประการ มีคดีฟ้องร้องกันหลายคดี และสร้างความวิตกกังวลให้กับประชานในเขตเกาะแก้วมาก

ร่องน้ำที่ถูกทางราชการถมคือ ร่องไฮ มีการสร้างถนนทางเข้าบ้านคูเดื่อขวางทางไหลของน้ำจากร่องไฮที่ไหลมาจากกุดซันและบริเวณท้ายบ้านทัพไทยมาทางบ้านท่ากกแห่ โดยทางราชการไม่ได้วางท่อให้เป็นทางไหลของกระแสน้ำ ทำให้น้ำที่ท่วมจากบ้านทัพไทย ต่อมาบ้านท่ากกแห่ มาถึงทางเข้าบ้านคูเดื่อ ไม่สามารถระบายออกไปได้ และเมื่อน้ำท่วมล้นถนนตามแนวร่องน้ำ ก็พบว่าสภาพถนนทรุดลงไป เพราะกระแสน้ำที่ล้นจะชะดินข้างถนนอีกข้าง ร่องไฮยังถูกรุกล้ำมาตั้งแต่อยู่ในเขตบ้านทัพไทยต่อไปยังบ้านท่ากกแห่

การถมที่ขวางทางน้ำอีกที่ คือถนนด้านหน้าวัดท่ากกแห่ มีการถมดินยกระดับ เพื่อสร้างถนน โดยไม่ได้วางท่อน้ำใดๆ ซึ่งเป็นการขวางทางเดินของน้ำ รวมทั้งการถมที่ของเอกชนที่ขุดดินขึ้นมาเพื่อขายดิน ได้เอาดินมากองไว้สูงมาก ซึ่งขีดกวางทงระบายน้ำ อันเป็นความกังวลของชาวบ้านท่ากกแห่ ทำให้สภาพบานท่ากแห่มีลักษณะคล้ายแอ่งกะทะ ที่ขังน้ำไว้ล้อมรอบ ทำให้น้ำท่วมขังนานขึ้น และทำให้น้ำไหลเชี่ยวขึ้น เมื่องจะระบายออกไปแม่น้ำมูล การจัดการเรื่องนี้ ไม่มีการดำเนินการใดๆ ในระดับหมู่บ้าน

4.3.3.3) ด้านอาชีพเสริม

การจัดการกับปัญหาขาดรายได้และภาวะหนี้สิน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประสบปัญหาขาดรายได้ โดยเฉพาะคนที่ไม่มีรายได้ประจำ บางคนมีหนี้สิน ในช่วงน้ำท่วม ชาวบ้านจึงมีความพยายามที่จะลดภาระรายจ่ายให้มากที่สุด ด้วยการรอรับถุงยังชีพ ที่เปรียบเสมือนสิ่งหล่อเลี้ยงชีวิต แม้ว่าถุงยังชีพจากหน่วยงานบางแห่งจะมีปัญหาคุณภาพของสิ่งของ เช่น ข้าวที่มีคุณภาพต่ำ มีมอด เก่า หรือราคาถูก แข็ง ไม่น่ารับประทาน

ชาวบ้านบางส่วนก็พยายามหาปลา ผักตามที่ต่างๆที่ยังพอหาได้เพื่อประหยัดรายจ่าย ชาวบ้านบางส่วนจะมีการกู้ยืมเงินเพิ่มจากแหล่งทุนในหมู่บ้าน และแหล่งเงินกู้นอกระบบ เพื่อใช้จ่ายและเงินชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นจริง ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบเรื่องรายได้พอจะมีสภาพความเป็นอยู่ดีขึ้นบ้าง

การหารายได้ในช่วงน้ำท่วม พบค่อนข้างน้อย จะมีบางส่วนที่มีรถกะบะซึ่งสามารถหารายได้จากการรับจ้างขนย้ายสิ่งของ ซึ่งเป็นรายได้ไม่มากนัก บางคนมีรายได้จากการรับจ้างเรือรับจ้างซึ่งพบมากที่บ้านคูเดื่อ มีประมาณ 15 ครอบครัว แม้ชาวบ้านมากกว่าครึ่งจะมีเรือเป็นของตนเอง แต่การเดินทางเข้าออกหมู่บ้านในระยะทางไกล และน้ำเชี่ยวจำเป็นต้องการศัยเรือที่ติดเครื่องยนต์ขนาดใหญ่

ที่ผ่านมาในแต่ละหมู่บ้าน จะมีหน่วยงานเข้ามา สอนเกี่ยวกับอาชีพเสริม แต่ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร หลายหมู่บ้านมีการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้าน แต่ก็มักจะล้มไปในที่สุด บ้านท่ากกแห่ มีหน่วยงานเข้ามาสอนสานตระกร้า ซึ่งยังไม่ชำนาญ ก็จบโครงการ จึงขาดการฝึกฝนให้ชำนาญ และขาดการจัดการด้านการตลาด บ้านคูเดื่อ มีคนเข้ามาสอนการทำปลาแดดเดียว แต่ก็ประสบปัญหาด้านการตลาด เพราะไม่สามารถขายนอกชุมชนได้ และคนในชุมชนก็ทำกันเองแทบทั้งนั้น

4.3.4. การประเมินผลการจัดการสุขภาวะกับภัยน้ำท่วมที่ผ่านมาของชุมชน

การประเมินความพึงพอใจเกี่ยวกับความช่วยเหลือด้านต่างๆ จากทางราชการ เมื่อสอบถามความพึงพอใจ ในการได้รับความช่วยเหลือด้านต่างๆ จากชุมชนและหน่วยงานราชการและอกชนที่เกี่ยวข้อง พบว่า โดยส่วนมากมีความพึงพอใจ ดังตารางที่ 4.21 มีปัญหาความไม่พึงพอใจในบางเรื่อง ส่วนใหญ่สอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตของผู้วิจัย อาจมีรายละเอียดเพิ่มเติม การประเมินนี้จะกล่าวตามหัวข้อต่างๆ ตามลำดับ ก่อน ระหว่าง และหลังน้ำท่วมดังนี้

ในช่วงก่อนน้ำท่วม พบว่า ด้านการแจ้งข่าวสารการเตือนภัย ซึ่งรวมทั้งข่าวการรับของแจก ชาวบ้านมีความพึงพอใจ ระดับปานกลาง อาจมีความคลาดเคลื่อนในการจ้งข่าวของทางราชการบ้าง แต่ชาวบ้านก็รับได้ ไม่ถือว่ามีปัญหา

ในช่วงระหว่างน้ำท่วม ด้านการอพยพขนย้าย ความช่วยเหลือการขนย้ายสิ่งของ พบว่าชาวบ้านมีความพึงพอใจ ระดับปานกลาง เนื่องจากส่วนมาก ชาวบ้านจะขนย้ายกันเอง ได้รับความสะดวกจากผู้นำชุมชน อบต. วัด โรงเรียน และหน่วยงานภายนอกบ้าง ตามโอกาส เนื่องจากความชั่วเหลือของทางราชการไม่ค่อยให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เช่นมักจะมาล่าช้า ไม่สอดคล้องกับช่วงเวลาที่

ต้องการ และมาช่วยไม่กี่วันอาจจะเนื่องจากอาจจะมีพื้นที่อื่นที่ต้องไปบริการด้วย การจัดการต้องรอเวลาประสานงานจากชุมชนไปยังเทศบาล และไปยังปภ.และไปยังหน่วยงานทหาร และหลายครั้งมักจะไม่ทันการณ์ ทำให้บางหมู่บ้านจะขอรับความช่วยเหลือจากเอกชน เช่นบ้านทัพไทยขอรถและนักเรียนจากโรงเรียนอาเวมารีอา

ด้านการจัดหาที่พักพิงชั่วคราว พบว่าชาวบ้านมีความพึงพอใจ ระดับปานกลาง สำหรับเรื่องการจัดหาที่พักพิงชั่วคราวนี้ ผู้ประสบภัยไม่ได้รับความไม่สะดวก ในแง่ชีวิตความมเป็นอยู่ และในแง่ค่าใช้จ่าย เพราะผู้ประสบภัยต้องจัดหาวัสดุอุปกรณ์ในการก่อสร้างเองในการก่อสร้างสถานที่พักพิงหรือจัดหาเต้น ซึ่งเป็นภาระค่าใช้จ่าย ในขณะที่ชาวบ้านที่ประสบภัยน้ำท่วมมักตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ต่ำลงไปใกล้ริมแม่น้ำ มีฐานะไม่ดีนัก

ภายในสถานที่พักพิง มีการจัดบริการน้ำใช้จากอบต. ซึ่งพบว่า การแจกน้ำใช้ ประจำวันของอบต.ชาวบ้านมีความพึงพอใจ ระดับปานกลาง แต่บ้านคูเดื่อมีความพึงพอใจน้อยที่สุด เนื่องจากรถน้ำของอบต. ไม่ได้เข้ามาถึงในย่านชุมชน ทำให้ชาวบ้านต้องออกไปขนน้ำที่จุดประสานงาน ซึ่งเป็นระยะทางไกลจากใจกลางหมู่บ้านมากกว่า 3 กิโลเมตร

ด้านการจัดหาเรือสัญจรไปมาทางน้ำ พบว่า ชาวบ้านมีความพึงพอใจ ระดับปานกลาง สำหรับเรื่องการสัญจรทางน้ำ แม้ทางราชการจะส่งเรือมาให้ใช้ของชุมชน แต่ก็มักจะไม่เพียงพอและขาดน้ำมัน และ ค่าตอบแทนคนที่ให้บริการ โดยเฉพาะบ้านคูเดื่อ ชาวบ้านจึงต้องช่วยเหลือในการจัดการกันเองและเป็นภาระค่าใช้จ่ายในการสัญจร เรือของส่วนกลางของหมู่บ้านที่ทางราชการจัดไว้ให้ใช้ได้ ยังไม่ได้จัดระบบที่ดี คือบางคนยืมไปใช้แล้วไม่นำมาคืน ทำให้มีความยุ่งยากในการใช้และการสัญจร

ด้านระบบการแจกถุงยังชีพ อาหาร น้ำดื่ม พบว่า ชาวบ้านมีความพึงพอใจ ระดับปานกลาง .ในระบบการแจกถุงยังชีพโดยทั่วไปถือว่าดี เป็นระบบ ทั่วถึง แต่อาจจะทิ้งช่วงระยะเวลาไม่พอดี คือบางช่วงเวลามีการแจกบ่อยไป บางครั้งทิ้งช่วงนานเกินไป มูลค่าของในการแจกบางครั้งน้อยเกินไป ทำให้เสียเวลาในการเดินทางมารับ นอกจากนี้ จะมีปัญหาคุณภาพของถุงยังชีพ และความไม่สอดคล้องกับความต้องการ

ด้านการจัดการด้านสาธารณสุข พบว่า ชาวบ้านมีความพึงพอใจระดับมาก ในเรื่องการแจกยาสามัญประจำบ้าน ยากันยุง ถุงดำจากอสม.และหมออนามัย ซึ่งเป็นการดำเนินงานพร้อมกับการเยี่ยมบ้านของหมออนามัย/อสม. และการตรวจสุขภาพจากแพทย์และยา การนวดไทย สอนดัดตัวกายบริหาร ถือว่าหน่วยงานสาธารณสุขเป็นหน่วยงานที่ได้รับการสะท้อนกลับที่ดี หน่วยงานหนึ่งจากประชาชน

ด้านสุขาภิบาลน้ำเน่าขัง บางชุมชนได้รับบริจาคลูกอีเอ็มบอลจากหน่วยงานภายนอกเพื่อช่วยบำบัดน้ำเน่าเสียแต่ไม่สามารถผลิดเองได้ ชุมชนมีการจัดการโดยการประสานกับอบต.ในการมาดูดน้ำที่เน่าขังออกไปหรือปล่อยให้แห้งไปเองหลังน้ำลด

ด้านการจัดการสิ่งปฏิกูลและการขับถ่าย พบว่าแม้จะมีการแจกถุงดำให้ชาวบ้านใช้ แต่ก็พบว่ามีการใช้เพียง 1ใน 3 เท่านั้น และถุงดำมักไม่ได้รับการจัดการที่ถูกหลักสุขาภิบาล ลอยปะปนไปกับขยะทั่วไปในน้ำท่วม นอกจากนี้การถ่ายอุจจาระของชาวบ้านในหลายหมู่บ้านประมาณ 1 ใน 3 ยัง

นิยมการถ่ายลงน้ำโดยตรง ซึ่งอาจมีผลเสียต่อคุณภาพน้ำและการติดต่อของโรคทางน้ำ ปัญหาอาจเกี่ยวเนื่องกับจำนวนส้วมลอยน้ำและส้วมสาธารณะมีไม่เพียงพอ และไม่เป็นที่นิยมหรือไม่สะดวกของชาวบ้าน การไม่มีส้วมสาธารณะที่เพียงพอและได้มาตรฐาน ส่งผลให้ผู้ที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือประสบปัญหาความไม่สะดวกด้วย ดังตารางที่ 4.22

ตารางที่ 4.22 แสดงการประเมินความพึงพอใจของชาวบ้านกับความช่วยเหลือที่ได้รับ

ความพึงพอใจต่อ ความช่วยเหลือที่ได้รับ	ค่าคะแนน (1=พอใจน้อย, 2=ปานกลาง, 3=มาก)				
	ทัพไทย N=99	ท่ากกแห่ N=61	บ้านคูเดื่อ N=65	รวมเฉลี่ย N=225	การแปลผล
ก่อนน้ำท่วม					
การแจ้งข่าวให้กับชาวบ้าน	2.18	1.43	2.40	**2.00**	พอใจปานกลาง
ระหว่างน้ำท่วม					
ความช่วยเหลือการขนย้ายสิ่งของ คน	1.59	2.03	1.64	**1.75**	พอใจปานกลาง
การจัดหาที่พักพิงชั่วคราว	2.02	1.91	1.43	**1.79**	พอใจปานกลาง
การแจกน้ำใช้ ประจำวัน	2.15	1.91	1.74	**1.93**	พอใจปานกลาง
การจัดหาเรือสัญจรไปมาทางน้ำ	1.38	1.94	1.81	**1.71**	พอใจปานกลาง
ระบบการแจกถุงยังชีพ อาหาร น้ำดื่ม	2.39	2.10	2.33	**2.27**	พอใจปานกลาง
การแจกถุงดำ ยาสามัญประจำบ้าน	2.33	2.63	2.02	**2.33**	พอใจมาก
การเยี่ยมบ้านของหมออนามัย/อสม.	2.13	2.36	1.94	**2.14**	พอใจปานกลาง
การตรวจสุขภาพจากแพทย์และยา	1.93	2.48	1.85	**2.09**	พอใจปานกลาง
การนวดไทย สอนดัดตัว กายบริหาร	1.38	1.80	1.42	**1.53**	พอใจน้อย
การจัดหาส้วมลอยน้ำ	1.35	1.49	1.33	**1.39**	พอใจน้อย
หลังน้ำท่วม					
เงินช่วยเหลือเบื้องต้น 5000 บาท	2.14	1.80	1.93	**1.96**	พอใจปานกลาง
เงินช่วยเหลือความเสียหายตามจริง	1.58	1.43	1.65	**1.55**	พอใจน้อย

การแปลผล คะแนน 1.00-1.66= พอใจน้อย, คะแนน 1.67-2.32 = พอใจปานกลาง
คะแนน 2.33-3.00 = พอใจมาก

ในช่วงหลังน้ำท่วม ด้านการจัดสรรเงินช่วยเหลือผู้ประสบภัย พบว่าการจ่ายเงินช่วยเหลือเบื้องครอบครัวละ 5000 บาท ชาวบ้านมีความพึงพอใจ ระดับปานกลาง แต่มีเสียงสะท้อนจากคนส่วนใหญ่จกสามหมู่บ้าน(ร้อยละ 63.9) ว่าน้อยไป ไม่เพียงพอกับภาระค่าใช้จ่ายและการสูญเสียรายได้ถึงสามเดือน การได้รับเงินก้อนนี้เป็นการได้รับก่อนจึงพออภัยได้ และรอคอยเงินช่วยเหลืออีกก้อนที่จะจ่ายให้ตามความเสียหายที่เกิดขึ้นตามจริงตามที่ได้มีการสำรวจไป แต่เมื่อผลการจัดออกมาไม่เป็นไปตามที่คาด ส่วนใหญ่ได้รับน้อยกว่าที่สำรวจไป สร้างความไม่พึงพอใจแก่ประชาชนทุกระดับ ผลการสำรวจจึงพบว่าชาวบ้านมีความพึงพอใจ ระดับน้อย สิ่งนี้เปรียบเสมือนฟางเส้นสุดท้ายที่ทำให้ชาววบ้านหมดความอดทน จึงมีการร้องเรียน ตั้งคำถาม ต่อว่า วิพากษ์วิจารณ์เป็นระยะเวลานาน แม้

จะมีการยอมรับว่ามีความผิดพลาดของอบต. แต่ก็ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ชดเชย และไม่สามารถหาตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษหรือเยียวยาความเสียหายได้

ด้านร่องน้ำสาธารณะ ที่เป็นปัญหาเรื้อรังมายาวนาน ชาวบ้านและชุมชนไม่สามารถจัดการทุกขภาวะนี้ได้ ไม่มีอำนาจต่อรองให้กับนายทุนที่รุกล้ำที่ร่องน้ำสาธารณะ ทั้งนี้การรุกล้ำที่สาธารณะดำเนินมาอย่างเปิดเผยและผิดกฎหมายเรื่อยมา โดยที่ไม่สามารถยับยั้งการกระทำเหล่านั้นได้ ไม่ว่าจะเป็นมาตรการทางกฎหมาย การฟ้องศาล หรือการเจรจาในท้องถิ่น ทั้งหน่วยงานในท้องถิ่นนอกจากจะไม่สนใจในประเด็นสำคัญเหล่านี้แล้ว ยังอาจจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำในทางตรงข้าม เช่น การออกเอกสารสิทธิ์ทับพื้นที่สาธารณะ

ด้านการส่งเสริมอาชีพเสริมในชุมชน พบว่า มีหน่วยงานเข้ามาส่งเสริมฝึกอบรมทักษะการอาชีพอยู่เรื่อยๆ แต่ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร จุดอ่อนอยู่ที่การตลาด การฝึกฝนทักษะจนชำนาญ การบริหารจัดการกลุ่ม ดังตารางที่ 4.21

4.3.5. สรุประบบและกลไกการจัดการสุขภาวะกับภัยน้ำท่วมที่ผ่านมาในชุมชน

ระบบและกลไกการจัดการสุขภาวะกับภัยน้ำท่วมที่ผ่านมาในชุมชน ประกอบด้วย การจัดการก่อนน้ำท่วมตั้งแต่การเฝ้าระวัง ด้านการจัดทำแผนรองรับน้ำท่วม ด้านประสานงานกับเครือข่ายชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การจัดการระหว่างน้ำท่วม ประกอบด้วย การเตรียมแผนงานรองรับการขนย้าย ด้านการเก็บของให้พ้นน้ำด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้านศูนย์อพยพ การจัดหาอุปกรณ์ เต็นท์ ทำเพิงพักพิงชั่วคราว ด้านการสัญจรทางน้ำประกอบด้วยการอาศัยเรือของชาวบ้าน เรือของหมู่บ้านและเรือโดยสารของเอกชน ด้านการจัดการถุงยังชีพในแต่ละหมู่บ้าน ด้านการให้บริการสุขภาพและการดูแลสุขภาพของประชาชน การจัดการปัญหาสุขาภิบาลน้ำเน่าเสีย ด้านส้วมและระบบการขับถ่าย การสร้างส้วมจากวัสดุของเทศบาล ให้เหมาะสมกับสภาพน้ำท่วมและพื้นที่

หลังน้ำท่วม มีการจัดการด้านเงินชดเชยความเสียหายบ้านเรือนตามจริง มาตรการที่ผ่านมาของการจัดการระบายน้ำ ปัญหาร่องน้ำอุดตัน ด้านปัญหาขาดรายได้ ภาระหนี้สิน ไม่มีอาชีพเสริม

ในบทต่อไปเป็นการนำเสนอผลการดำเนินงานวิจัยในระบบและกลไกการจัดการสุขภาวะกับภัยน้ำท่วมที่เกิดจากปฏิบัติการวิจัยของโครงการ

บทที่ 5

ระบบและกลไกการจัดการสุขภาวะต่อภัยน้ำท่วม

ผลการดำเนินงานวิจัยในบทนี้ว่าด้วยเรื่อง ระบบและกลไกการจัดการสุขภาวะต่อภัยน้ำท่วมที่เหมาะสมกับชุมชนเกาะแก้ว ตำบลแจระแม อำเภอเมืองจังหวัดอุบลราชธานี แบ่งการนำเสนอออกเป็นสามส่วน *ส่วนแรก* เป็นการนำเสนอผลการดำเนินงานวิจัยระบบและกลไกในการจัดการสุขภาวะต่อภัยน้ำท่วมแต่ละด้าน *ส่วนที่สอง* เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลผลการดำเนินงานวิจัยเพื่อสรุปเปรียบเทียบผลการดำเนินงานที่ผ่านมาของชุมชนกับผลการดำเนินงานจากปฏิบัติการของโครงการวิจัยนี้ และการประเมินผลการปฏิบัติงานวิจัยต่อสุขภาวะของบุคคลและชุมชน *ส่วนที่สาม* เป็นการสังเคราะห์ข้อเสนอแนะต่อระบบและกลไกการจัดการสุขภาวะที่พึงประสงค์ต่อภัยน้ำท่วม

5.1.ผลการดำเนินงานวิจัยระบบและกลไกในการจัดการสุขภาวะจากภัยน้ำท่วม

ผลการดำเนินงานนี้ประกอบด้วยผลการจัดการด้านต่างๆ ช่วงก่อนเกิดน้ำท่วม ระหว่างเกิดน้ำท่วมและหลังเกิดน้ำท่วม สอดคล้องกับการดำเนินงานด้านต่างๆ ที่ผ่านมาของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อการวิเคราะห์เปรียบเทียบผลการดำเนินงานเชิงปฏิบัติการต่อไป

5.1.1. ระบบและกลไกการจัดการสุขภาวะก่อนเกิดน้ำท่วม

ก่อนเกิดน้ำท่วม ชุมชนทั้งสามหมู่บ้านได้มีการเตรียการประชุมเตรียมการรองรับน้ำท่วมมากขึ้น สืบเนื่องจากการได้มีโอกาสพบปะพูดคุยกับในทีมนักวิจัยชุมชนกับนักวิจัยหลักของโครงการ และการประชุมร่วมกับเครือข่ายชุมชนที่ประสบภัยน้ำท่วมอื่นๆ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำให้ผลการดำเนินงานที่ได้มาจากแผนที่รัดกุม นับตั้งแต่การเฝ้าระวังระดับน้ำและการเตือนภัย การเตรียมการด้านการขนย้าย การเตรียมสถานที่พักพิงหนีภัยน้ำท่วม การประสานงานความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ รายละเอียดดังนี้

5.1.1.1. ด้านการเฝ้าระวังระดับน้ำและการเตือนภัย

ในปี พ.ศ. 2556 ปลายปี หลังจากไม่มีเค้าว่าจะมีฝนตกหนักมานาน ล่วงเข้าเดือนตุลาคมแล้ว กลับมีมรสุมเข้ามาอีก ไม่มีใครคาดคิดว่าจะเกิดน้ำท่วม ทางราชการออกประกาศ อย่างไม่มีแนวโน้มจะท่วม ข้าราชการบางคนออกข่าวให้ความเห็นว่า ไม่กังวลเพราะไม่น่าจะท่วม

ผู้นำชุมชนทุกหมู่บ้านมีการวัดระดับน้ำที่ขึ้นรายวันเช่นเคยทำทุกปีและรายงานไปยังอำเภอเหมือนกันหมด โดยปกติหากเป็นระยะปลายฝนแล้วน้ำมักจะไม่ท่วม แต่ทุกบ้านได้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาทได้เฝ้าระวังวัดระดับน้ำ มีการการติดตามข่าวสารน้ำท่วมในจังหวัดเหนือแม่น้ำมูลขึ้นไป เช่น ทางศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ และนครราชสีมา และแจ้งข่าวสารทางหอกระจ่ายข่าวเป็นระยะ

อาจกล่าวได้ว่า จากผลจากการประชุมเตรียมการในระยะของโครงการ ทั้งในระดับหมู่บ้าน ระดับชุมชนเกาะแก้วและระดับเครือข่ายอำเภอและจังหวัด มีส่วนช่วยให้การเฝ้าระวังและการแจ้ง

ข่าวสารมีความคึกคักขึ้น คือ มีการตรวจสอบถามไถ่ระหว่างเครือข่ายชุมชนน้ำท่วมต่างๆ ที่ไม่เป็นทางการมากขึ้น และประสานข้อมูลกับหน่วยราชการมากขึ้น

ข้อเสนอแนะต่อระบบการเฝ้าระวัง

ระบบการเฝ้าระวังที่ดี ควรมีการให้ความสำคัญกับทิศทางการไหลของน้ำด้วย นอกจากการเฝ้าวัดระดับน้ำที่ริมแม่น้ำอย่างเดียวเพราะทิศทางการไหลอาจมีการเปลี่ยนแปลงอ้อนเป็นผลจากการถมที่หลายจุดที่เพิ่มขึ้นจนส่งผลต่อการไหลของน้ำ ควรมีการศึกษาว่าจุดใดบ้างที่น้ำอาจจะไม่สามารถไหลไปได้และจะวกกลับไปอย่างไร คนในชุมชนควรจะติดตามภูมิศาสตร์ทั้งในหมู่บ้านและพื้นที่รอบๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น

5.1.1.2. ระดับการเตรียมการของชุมชนรองรับภัยน้ำท่วม

ผลการเตรียมการมาตรการรองรับน้ำท่วมด้านต่างๆ ของหมู่บ้านต่าง ๆ มีความเหมือนและแตกต่างกันตามสภาพปัญหาของแต่ละชุมชน ผู้นำชุมชนบ้านทัพไทยให้ความสำคัญกับปัญหาศูนย์อพยพประจำหมู่บ้าน การจัดหาถุงยังชีพ สุขาภิบาลน้ำเน่าเสีย ทางระบายน้ำ ร่องน้ำอุดตัน มากกว่าประเด็นอื่นๆ ผู้นำชุมชนบ้านคูเดื่อให้ความสำคัญกับปัญหาการจัดหาถุงยังชีพ การสัญจร ส้วม มากกว่าประเด็นอื่นๆ ผู้นำชุมชนบ้านท่ากกแห้ให้ความสำคัญกับปัญหาศูนย์อพยพประจำหมู่บ้าน ทางระบายน้ำ ร่องน้ำอุดตันมากกว่าประเด็นอื่นๆ ประชาชนทุกหมู่บ้านให้ความสำคัญกับ ถุงยังชีพ เงินช่วยเหลือ และเงินชดเชยความเสียหายบ้านเรือนตามจริง ในระดับสูงพอๆกัน

บ้านคูเดื่อเป็นบ้านที่มีการเตรียมการเพื่อการรองรับน้ำท่วมล่วงหน้าอย่างเป็นระบบ มีการประชุมบ่อยครั้ง ชาวบ้านและผู้นำชุมชนให้ความร่วมมือดี มีการเตรียมการวางแผนล่วงหน้าว่าถ้าหากท่วมระดับใดต้องทำอย่างไรบ้างเป็นแผนงานที่ละเอียดเป็นขั้นตอน มีการเขียนแผนเตรียมการอย่างเป็นขั้นตอนนับตามระดับการท่วม บ้านทัพไทยมีความตื่นตัวในการเตรียมการรองรับน้ำท่วมปานกลาง ผู้นำมีภาระกิจมาก อสม.มีภาระงานหาเลี้ยงชีพมาก และมีการประชุมบ่อยครั้งจากโครงการต่างๆเข้ามาศึกษาในพื้นที่มาก ในขณะที่ผู้นำและแกนนำชุมชนบ้านท่ากกแห้ให้ความสำคัญกับการเข้าร่วมประชุมระดับเครือข่ายมากกว่าบ้านอื่นๆ โดยได้รับตำแหน่งประธานเครือข่ายชุมชนผู้ประสบภัยน้ำท่วมอำเภอเมือง ในขระที่ผู้นำชุมชนบ้านอื่นแทบจะไม่สนใจการประชุมนอกชุมชนเลย ซึ่งทำให้การจัดการของแต่ละหมู่บ้านมีความแตกต่างกันไป รายละเอียดดังตาราง 5.1

ประด็นการจัดหาศูนย์อพยพประจำหมู่บ้านนั้น เป็นประเด็นที่ทั้งผู้นำบ้านทัพไทยและบ้านท่ากกแห่ต่างให้ความสำคัญ มีการเตรียมในการจัดการพอสมควร โดยบ้านทัพไทยได้เริ่มมองหาที่ดินสาธารณะที่จะสร้างศูนย์พักของชุมชน โดยขอมติชาวบ้านในการขอใช้พื้นที่หนองแสง บ้านท่ากกแห่ต้องการใช้พื้นที่โรงเรียนท่ากกแห่เก่าและมีกระบวนการเตรียมการด้านกฎหมายและเอกสารสิทธิ์บนที่ดิน เพราะที่ดินดังกล่าวแม้ชาวบ้านจะเคยมอบให้กับทางโรงเรียนแต่ปัจจุบันกรรมสิทธิ์เป็นของราชการไปแล้ว การเตรียมการนี้ต้องใช้เวลาและงบประมาณพอสมควร แม้จะยังไม่สำเร็จ แต่ก็เป็นแนวทางที่สอดคล้องกับหน่วยงานท้องถิ่นหลายแห่งที่ดำเนินการทำนองนี้

ปัญหาร่องระบายน้ำอุดตัน ชุมชนและโครงการมีการเตรียมการให้มีการสำรวจร่องน้ำโดยการนำเสนอเข้าสู่วาระการพิจารณาของสภาเทศบาลเมืองแจระแม เนื่องจากเป็นประเด็นปัญหา

สำคัญที่กระทบต่อการระบายน้ำ ปัญหาสิ่งแวดล้อมทางนิเวศน์ โดยทั่วไปการรุกล้ำพื้นที่สาธารณะเป็นเรื่องที่ผิดกกหมาย กิจกรรมนี้ต้องการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการรักษาพื้นที่สาธารณะร่วมกับเทศบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ตารางที่ 5.1 แสดงระดับการเตรียมการของชุมชนรองรับภัยน้ำท่วมด้านต่างๆของสามหมู่บ้าน

ประเด็นการเตรียมการ		ระดับการเตรียมการของหมู่บ้าน		
		บ้านทัพไทย	บ้านคูเดื่อ	บ้านท่ากกแห่
ก่อนน้ำท่วม	การเฝ้าระวัง	©	©	©
	การจัดทำแผนรองรับน้ำท่วม	©©	©©©	©©
	การเข้าร่วมประชุมระดับเครือข่าย	©©	©	©©©
ระหว่างน้ำท่วม	การขนย้าย	©©	©©	©©
	การเก็บของให้พ้นน้ำ	©	©	©
	ศูนย์อพยพ	©©©	©	©©©
	การสัญจร	©	©©©	©
	ถุงยังชีพ น้ำดื่ม น้ำใช้ไม่พอ	©©©	©©©	©©
	ปัญหาสุขภาพ มือเท้าเปื่อย ฯลฯ	©©	©©	©©
	สุขาภิบาลน้ำเน่าเสีย	©©©	©©	©©
	ส้วมขาดแคลน	©©	©©©	©©
หลังน้ำท่วม	เงินชดเชยความเสียหายบ้านเรือนตามจริง	©©©	©©©	©©©
	ทางระบายน้ำ ร่องน้ำอุดตัน	©©©	©©	©©©
	ขาดรายได้ ภาระหนี้สิน ไม่มีอาชีพเสริม	©©	©©	©©

ประเด็นการเตรียมการขอรับความช่วยเหลือในเรื่องถุงยังชีพให้เพียงพอนั้น ทุกชุมชนต่างให้ความสำคัญพอๆกัน เพราะเป็นความคาดหวังของประชาชน แต่ชุมชนใดจะมีศักยภาพแค่ไหนในการขอรับความช่วยเหลือ ขึ้นกับปัจจัยต่างๆ มากมาย ชุมชนที่มีการทำแผนขอความช่วยเหลือให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง มีช่องทาง กลไก และระบบการประสานงานที่ดีย่อมได้เปรียบ แต่ในอีกมุมหนึ่งการที่ต่างคนต่างของของแต่ละหมู่บ้าน ก็กลายเป็นการแย่งชิงที่อาจนำไปสู่ปัญหาความสัมพันธ์ที่ไม่ดีและปัญหาความไม่เท่าเทียมระหว่างหมู่บ้านซึ่งหน่วยงานท้องถิ่นและส่วนภูมิภาคที่มองในภาพรวมควรรับทราบและหาทางป้องกัน ซึ่งรายละเอียดจะกล่าวต่อไป

5.1.1.3. การเตรียมแผนรองรับน้ำท่วมระดับเครือข่ายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ผลจากการที่โครงการได้นำผู้นำและตัวแทนของชุมชนในพื้นที่วิจัยเข้าร่วมประชุม เพื่อรวบรวมประเด็นปัญหาและประสานความร่วมมือในการจัดการเตรียมการรองรับภัยน้ำท่วมร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชนรอบข้างในเขตอำเภอเมืองอุบลราชธานี โดยมุ่งหวังให้การจัดการกับภัยพิบัติน้ำท่วมดำเนินไปอย่างบรรสานสอดคล้องกันทั้งในระดับชุมชนและระดับหน่วยงานในจังหวัด มีการจัดตั้งกลไกการทำงานที่เชื่อมประสานข้อมูลและความเข้าใจตรงกัน ให้ความร่วมมือกัน และมีการทำงานที่เป็นระบบเดียวกัน ปัญหาต่างๆ ในแต่ละชุมชนถูกนำมาพิจารณา และหาทางออกร่วมกัน

ในระดับชุมชน ประเด็นใดที่พ้นวิสัยของชุมชนจะจัดการได้ ก็ได้รวบรวมนำเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

ผลที่ได้ในเชิงประจักษ์มีสองประการเป็นพื้นฐาน คือ 1) โครงสร้างและหน้าที่คณะทำงานเครือข่ายชุมชนในการจัดการภัยพิบัติระดับอำเภอเมือง และ 2) ข้อเสนอต่อมาตรการระบบและกลไกเพื่อช่วยเตรียมการรองรับน้ำท่วมอย่างเชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับหน่วยงานต่างๆ ในที่นี้จะเสนอเฉพาะโครงสร้างและหน้าที่คณะทำงานที่ชุมชนสามารถดำเนินการเองได้ ส่วนข้อเสนอต่อมาตรการระบบและกลไกการจัดการสุขภาวะ ได้สรุปร่วมกับข้อเสนอต่อการจัดการสุขภาวะ ในตอนท้ายของบทนี้

โครงสร้างคณะทำงานเครือข่ายชุมชนในการจัดการภัยพิบัติระดับอำเภอเมือง

กลไกการจัดการระดับอำเภอเมือง มีการจัดตั้งกลไกคณะทำงานเครือข่ายชุมชนในการจัดการภัยพิบัติ ประกอบด้วยคณะกรรมการจากชุมชนต่างๆ เข้ามาทำงานร่วมกัน เป็นเครือข่ายสนับสนุนซึ่งกันและกัน โดยมีมูลนิธิประชาสังคมอุบลราชธานีเป็นกองเลขา ทำหน้าที่จัดเวทีช่วยเชื่อมประสานระหว่างชุมชนผู้ประสบภัยด้วยกันและอีกที

คณะทำงานเครือข่ายชุมชนในการจัดการภัยพิบัติระดับอำเภอเมืองประกอบด้วย นายณุ จันทร ผู้ใหญ่บ้านท่ากกแห่เป็นประธานและมีคณะกรรมการจากชุมชนต่างๆ (ดังรายนามในภาคผนวก) เน้นการทำหน้าที่เฝ้าระวังและเตือนภัย การอพยพ การกู้ภัยและรักษาความปลอดภัยรวมทั้งคณะทำงานมีการสรุปประเด็นปัญหาสำคัญที่มีร่วมกันของชุมชนต่างๆ ในสิ่งที่แต่ละชุมชนสามารถจัดการเองได้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน และสิ่งที่ชุมชนจัดการเองไม่ได้เพื่อนำเสนอต่อหน่วยงานที่ประสงค์จะขอความช่วยเหลือต่อไป

สิ่งที่ชุมชนจัดการเองได้มีการรวบรวมไว้นับแต่การเตรียมการก่อนน้ำท่วมคือ การติดตามข้อมูลสถานการณ์น้ำท่วมจากต้นน้ำอย่างต่อเนื่อง การประชุมเตรียมความพร้อมรับมือสถานการณ์น้ำท่วม การแบ่งฝ่ายประสานงาน การกำหนดจุดอพยพแบ่งพื้นที่ การเตรียมพาหนะ รถ เรือในชุมชนสำหรับการขนย้าย การเตรียมเอกสารที่จำเป็น เช่น ทะเบียนบ้าน บัตรประชาชน มีการสื่อสารผ่านหอกระจายข่าวเป็นระยะ การจัดทำข้อมูลจำนวนผู้อพยพ จำนวนผู้เดือนร้อน เป็นรายครัวเรือน

การจัดการระหว่างการเกิดภัยน้ำท่วมหรือหลังจากน้ำท่วมแล้วมีการอพยพแล้ว สิ่งที่ชุมชนจัดการได้ คือ บริหารจัดการถุงยังชีพร่วมกัน ดูแลสถานที่ ความปลอดภัยจัดเวรยามทั้งในจุดอพยพและตระเวนในชุมชนที่น้ำท่วม การประสานงานความช่วยเหลือกับหน่วยงานภาครัฐ การจัดการหลังจากน้ำท่วมลดลงแล้วพบว่าสภาพบ้านเรือนสกปรกจากคราบน้ำ ขยะมูลฝอยหลังน้ำท่วม สิ่งที่ชุมชนจัดการได้ คือ การสำรวจความเสียหาย ดูแลรักษาซ่อมแซมบ้านเรือนเบื้องต้นเพื่อให้ที่อยู่อาศัยได้ก่อน ประสานหน่วยงานภายนอก ภาคีเครือข่าย มาช่วยทำความสะอาดชุมชน ขยะ ถนนหนทาง

ส่วนสิ่งที่ชุมชนจัดการเองไม่ได้ มีการสรุปรวบรวมประเด็นสำคัญๆจัดทำเป็นข้อเสนอแนะไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยอาศัยการจัดการประชุมระหว่างชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับภัยน้ำท่วมของจังหวัด ซึ่งสรุปข้อเสนอแนะที่ได้จะได้กล่าวต่อไปในตอนท้ายบทนี้

การเตรียมแผนรองรับน้ำท่วมระดับเครือข่ายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีความจำเป็นมาก เพราะการประสานระหว่างหน่วยงานสามารถช่วยให้ระบบและกลไกการจัดการมีประสิทธิภาพ

คุณภาพ และเสมอภาค หรืออีกนัยหนึ่งมีความราบรื่นนำความพึงพอใจมาให้ทุกฝ่าย การประสานงานนี้จำเป็นต้องเป็นการดำเนินงานร่วมกันหลายหน่วยงาน โครงการการจัดการภัยพิบัติโดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลางจังหวัดอุบลราชธานี มูลนิธิประชาสังคมอุบลราชธานี นอกจากดำเนินในนามโครงการแล้วยังทำงานในกระบวนการสมัชชาสุขภาพระดับจังหวัดที่ประเด็นการจัดการสุขภาวะกับภัยน้ำท่วมได้รับเลือกเป็นวาระสำคัญของจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งช่วยให้ปัญหาและการจัดการในพื้นที่ได้รับการประสานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมากขึ้น ช่วยให้ผู้ประสบภัยในพื้นที่น้ำท่วมได้รับโอกาสเข้าร่วมการวิจัยและมีส่วนร่วมในการพัฒนาเพื่อกำหนดชะตากรรมของตนเองมากขึ้น

5.1.2. ระบบและกลไกการจัดการสุขภาวะระหว่างเกิดน้ำท่วม

การจัดการสุขภาวะระหว่างเกิดน้ำท่วมประกอบด้วยการขนย้ายอพยพ การเก็บของให้พ้นน้ำ การจัดการเรื่องสถานที่พักพิงชั่วคราว การสัญจร การจัดการแจกจ่ายถุงยังชีพหรือสิ่งของบรรเทาทุกข์ และอาหารการกิน การจัดการด้านสาธารณสุขและสุขภาพ และเรื่องสุขาภิบาลน้ำท่วมขัง โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.1.2.1. ด้านการขนย้ายอพยพหนีน้ำท่วม

ปกติการขนย้ายอพยพหนีน้ำท่วมของแต่ละหมู่บ้านจะมีการจัดการของตนเอง โดยมากเป็นการขนย้ายกันของแต่ละครอบครัว การช่วยเหลือกันจะพบในบางคุ้มที่ใกล้ชิดกันของเพื่อนบ้าน หากมีน้ำท่วมมากหรือต้องการรถขนย้ายจำนวนหลายครอบครัว จะมีการขอรถจากหน่วยงานทหารหรือจากเครือข่ายทางศาสนา การเตรียมการรองรับของแต่ละหมู่บ้านจะทำเหมือนเดิมที่ผ่านมา เพียงแต่มีแผนการรองรับเพิ่ม คือให้ความสำคัญกับการประสานรถขนย้ายจากหน่วยงานต่างๆไว้ล่วงหน้าให้สอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้านในการขนย้าย ให้รถขนย้ายมาทันตรงตามเวลา ไม่มาก่อนเวลาความต้องการหรือจำเป็นของสถานการณ์ เพราะชาวบ้านหากไม่ต้องการขนย้าย โดยจะรอดูสถานการณ์น้ำท่วมก่อนให้แน่ใจว่าจะท่วมจริงๆ และท่วมหนักระดับใด

บ้านทัพไทย ปกติชาวบ้านจะขนย้ายกันเองโดยมีหัวหน้าคุ้มช่วยประสาน โดยมากมักจะเริ่มจากคุ้มใต้ที่อยู่พื้นที่ต่ำก่อน โดยหัวหน้าคุ้มจะขอยืมเต็นท์จากวัด การประสานงานช่วยเหลือกันจะทำเป็นการภายในแต่ละคุ้ม แผนการคงเหมือนเดิมแต่มีการสำรองรถสำหรับขนย้าย กรณีน้ำท่วมมากและท่วมเร็ว โดยขอความอนุเคราะห์รถจากเครือข่ายชาวคริสต์เช่น โรงเรียนอาเวมารีอา

บ้านคูดื่อ ระหว่างน้ำท่วมจะมีการจัดการด้านการขนย้ายโดยเตรียมสถานที่รองรับคือวัด โดยชาวบ้านมักจะขนของชิ้นใหญ่ๆ มาเก็บไว้ที่วัด แต่ไม่ได้อพยพมานอนค้างที่วัดด้วย การขนย้ายจะกระทำเมื่อแน่ใจว่าจะท่วมหนัก จึงต้องสอบถามความประสงค์จากชาวบ้านก่อน ซึ่งถ้าไม่จำเป็นชาวบ้านมักจะยังไม่ยากขนย้ายเพราะกลัวไม่ท่วม หากจะขนย้ายก็จะมีการเตรียมประสานกับทหารล่วงหน้า โดยทางหมู่บ้านประสานจัดหาน้ำมันและเบี้ยเลี้ยงให้จากผู้บริจาคให้

บ้านท่ากกแห่ ระหว่างน้ำท่วมจะมีการจัดการด้านการขนย้าย ที่ผ่านมาพบว่ารถทหารมาล่าช้า ไม่ตรงกับความต้องการ ก็จะมีการประสานความต้องการล่วงหน้ากับรถทหารหรือหน่วยราชการต่างๆ พร้อมด้วยแรงงานจากทหาร นักศึกษา นักเรียนหรืออาสาสมัคร รายละเอียดดังตาราง 5.2

ตาราง 5.2 แสดงแผนรองรับการจัดการขนย้ายอพยพหนีน้ำท่วม

หมู่บ้าน	ลักษณะบริบทของประเด็น	แผนรองรับการจัดการขนย้ายอพยพหนีน้ำท่วม
บ้านทัพไทย	ปกติชาวบ้านจะขนย้ายกันเอง โดยมีหัวหน้าคุ้มช่วยประสาน เช่น ขอเต็นท์จากวัด แรงงาน	ประสานงานช่วยเหลือกันเป็นคุ้มๆ ผู้ใหญ่บ้านขอเต็นจากวัด ขอวัสดุอุปกรณ์การสร้างเพิงจาก เทศบาล ปะสานขอรถขนย้ายจากเครือข่ายชาวคริสต์
บ้านคูเดื่อ	ปกติชาวบ้านใช้รถเข็นเล็กขนย้ายเอง มีเรืออพปร. 3 ลำ เคยขอรถขนย้ายจากหน่วยงานทหารแต่มาช่วยไม่กี่วัน	ขอให้ประสานกับทหารทั้งรถและแรงงาน จัดหา น้ำมัน และเบี้ยเลี้ยงให้ สำหรับทหารและคนขับเรืออพปร. แต่ต้องสอบถามความประสงค์จากชาวบ้านก่อนถ้าไม่จำเป็นก็ยังไม่ยากขนย้าย กลัวไม่ท่วม
บ้านท่ากกแห่	ปกติการขนย้ายชาวบ้านจะขนย้ายเอง รอรถทหารไม่ทัน	ควรมีการประสานชาวบ้านที่จะขนย้ายและฝ่ายทหารล่วงหน้า รวมทั้งแรงงานทหารและอาสาสมัคร

ข้อเสนอแนะต่อระบบการขนย้ายที่เหมาะสม

การประสานงานรถสำหรับการขนย้ายจากหน่วยราชการต่างๆจำเป็นต้องกระทำล่วงหน้า และควรมีการรอเตรียมพร้อมสำหรับสถานการณ์ฉุกเฉิน ไม่ควรปล่อยให้น้ำท่วมก่อนจึงติดต่อขอรถไปจะไม่ทันการณ์ เพราะน้ำท่วมในระยะหลังมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ท่วมขึ้นเร็วมากไม่ทันตั้งตัว โดยมีการตกลงเตรียมการเรื่องสถานที่พักพิงรองรับให้เรียบร้อยว่าชุมชนใด คุ้มใดจะไปอยู่ตรงไหน เพื่อสะดวกในการกำหนดทิศทางกาขนย้าย

ส่วนการขนย้ายตามปกติของบางครอบครัวที่อยู่ริมแม่น้ำมูลนั้น ส่วนมากเป็นคนจนที่มักจะขนย้ายเอง จึงควรได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานอาสาสมัคร เช่น มูลนิธิ เจ้าหน้าที่ทหาร นักเรียน แม้จะอาศัยแรงงานไม่มากนักเพราะข้าวของไม่มากนักไม่กี่ครอบครัว แต่การช่วยเหลือในลักษณะอาสาสมัครแบบนี้จะได้ประโยชน์มาก เชื่อว่าจะมีคนที่มีจิตอาสาร่วมพอสมควรหากทางผู้ใหญ่บ้านหรือทางเทศบาลได้แจ้งประสานประชาสัมพันธ์ขออาสาสมัครแรงงานในการขนย้าย หรืออาจจะประชาสัมพันธ์ระบุหน่วยงานก็ได้ เช่นทหาร นักศึกษา

5.1.2.2. ระบบการจัดเก็บสิ่งของให้พ้นน้ำ

ปกติชาวบ้านจะของให้พ้นน้ำด้วยการขนย้ายขึ้นไปชั้นสอง หรือทำแคร์ให้พ้นน้ำสำหรับเก็บของ หรือผูกสิ่งขอไว้ให้พ้นน้ำกับคานบ้าน เช่น ตู้ หรือย้ายไปเก็บไว้ที่วัด และแต่ละหมู่บ้านมีการดัดแปลงวิธีการในการเก็บของอย่างชาญฉลาดแตกต่างกัน *บ้านทัพไทย* โดยปกติชาวบ้านจะของให้พ้นน้ำด้วยการขนย้ายขึ้นไปชั้นสองหากแน่ใจว่าจะพ้นน้ำหรือย้ายไปบนที่ดินที่อยู่เหนือระดับน้ำของเอกชนหรือไปที่ศูนย์อพยพ

บ้านคูเดื่อ มีการดัดแปลงแพอาหาร แพเลี้ยงปลามาเป็นสถานที่เก็บของและบางส่วนนำมาเก็บไว้ที่ศาลาอุโบสถวัดคูเดื่อซึ่งอยู่สูงและพ้นน้ำโดยไม่ค่อยได้ใช้ประโยชน์จึงมีพื้นที่ว่างเพียงพอที่จะเก็บข้าวของชิ้นใหญ่ๆ ได้ แผนการเตรียมการคงยังใช้แพอาหารของส่วนตัวและใช้พื้นที่ของศาลาวัดเป็นที่เก็บของเหมือนเดิม ในอนาคตทางวัดจะมีการสร้างศาลาปฏิบัติธรรมขนาดใหญ่เป็นอาคารสอง

ชั้น ซึ่งสามารถเป็นสถานที่เก็บของหรือรองรับน้ำท่วมได้ *บ้านท่ากกแห่* มีความคิดสนับสนุนการทำแพลอยน้ำซึ่งอาจต้องระดมทุนในการจัดทำ รายละเอียดดังตาราง 5.3

ตาราง 5.3 แสดงแผนการรองรับระบบการจัดเก็บสิ่งของให้พ้นน้ำ

หมู่บ้าน	ลักษณะบริบทของประเด็น	แผนการรองรับการจัดเก็บสิ่งของให้พ้นน้ำ
บ้านทัพไทย	ปกติจะเก็บของให้พ้นน้ำด้วยการขนย้ายขึ้นไปชั้นสอง หรือย้ายไปศูนย์อพยพ	อาจต้องระดมทุนจัดหาจัดทำแพลอยน้ำสำหรับส่วนรวม
บ้านคูเดื่อ	ดัดแปลงแพอาหาร แพเลี้ยงปลาสำหรับเก็บของ การเก็บไว้ที่ศาลาอุโบสถ วัดคูเดื่อ	ใช้แพอาหารและศาลาวัดเป็นที่เก็บของพื้นน้ำ ในอนาคตทางวัดจะสร้างศาลาปฏิบัติธรรม เป็นอาคารสองชั้นซึ่งสามารถเก็บของรองรับน้ำท่วมได้
บ้านท่ากกแห่	เก็บของให้พ้นน้ำโดยทำแคร่ผูกกับคานบ้าน หรือการผูกสิ่งของไว้กับคานบ้านให้พ้นน้ำ	อาจต้องระดมทุนจัดหาจัดทำแพลอยน้ำสำหรับหมู่บ้าน

แนวคิดเดิมของการแก้ปัญหา รูปแบบที่ทางโครงการเสนอคือการทำแพลอยน้ำสำหรับเก็บของ ตามที่ชาวบ้านคูเดื่อทำกัน แต่พบว่า วัสดุราคาแพงมากเมื่อเทียบกับต้นทุนอื่นสำหรับแต่ละครอบครัวจะสร้างได้ และมีปัญหาการใช้ประโยชน์ในช่วงฤดูแล้ง เพราะพื้นที่ว่างในแต่ละบ้านของบ้านทัพไทยค่อนข้างจำกัด เรื่องแพลอยน้ำจึงไม่ได้ดำเนินการ ส่วนบ้านท่ากกแห่ การทำแพลอยน้ำสำหรับส่วนรวมของหมู่บ้านไม่มีปัญหาเรื่องพื้นที่วางแพ แต่อาจมีปัญหาด้านการใช้ประโยชน์เพราะบ้านเรือนอยู่ห่างกันมาก ข้อเสนอนี้จึงยังไม่ตรงกับปัญหาที่เดียวนัก

ข้อเสนอแนะต่อระบบการเก็บของให้พ้นน้ำที่เหมาะสม

ควรมีการประยุกต์รูปแบบการเก็บรักษาสิ่งของให้พ้นน้ำตามวัสดุที่มีในแต่ละชุมชน การเก็บของให้พ้นน้ำไม่สามารถใช้รูปแบบเดียวเหมือนกันหมดได้ รูปแบบที่เหมาะสมสำหรับบริบทของสภาพหมู่บ้านหนึ่งอาจไม่เหมาะกับอีกหมู่บ้านหนึ่งก็ได้ นอกจากนี้ควรมีการประยุกต์ใช้สถานที่วัดหรือโรงเรียนเป็นสถานที่เก็บของให้พ้นน้ำ เพราะพื้นที่วัดและโรงเรียนที่ไม่ท่วมน้ำนั้นยังสามารถรองรับการเก็บของให้พ้นน้ำได้

5.1.2.1. ด้านการจัดการเรื่องสถานที่พักพิงชั่วคราว

การจัดการเรื่องสถานที่พักพิงชั่วคราวของบ้านทัพไทย เดิมที่พักพิงชั่วคราวของบ้านทัพไทย คือ พื้นที่ว่างเปล่าของเอกชน เช่น ต.อะไหล่ยนต์ ก้าวหน้าไก่สดข้างเชียงกงอุบล ตรงข้ามโฮมฮับ ข้างปั้มปตท. ทว่าในแต่ละปีพื้นที่ว่างเปล่าเหล่านี้จะลดน้อยลง ทางผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้านจึงต้องการพัฒนาเตรียมการถมที่หนองแสงเพื่อว่าหากมีน้ำท่วมก็สามารถเป็นที่พักพิงของชาวบ้านในหมู่บ้านได้ได้โดยไม่ต้องไปรบกวนเอกชนรายอื่นๆ หากน้ำไม่ท่วมสามารถใช้เป็นสถานที่ร้านค้าชุมชน โดยเตรียมใช้ดินฟรีจากการขุดดินที่ห้วยแจระแมต่างตอบแทน ในการเอาดินไปถมให้กับที่สาธารณะตามสัญญาก่อนการได้รับสัมปทาน ตามโครงการของเทศบาลเมืองแจระแม แต่ภายหลังโครงการถูกระงับเพราะมีปัญหาความโปร่งใส และอยู่ระหว่างการตรวจของราชการที่พบว่าผู้รับสัมปทานมีการทำ

ผิดสัญญาที่ทำไว้ก่อนดำเนินการ ขอยกเลิกสัญญาการนำดินมาถมให้ อ้างว่าอยู่ไกลนอกพื้นที่ แต่ความหวังที่จะหาเงินทุนหรือดินมาถมที่หนองแสงของชาวบ้านทัพไทยก็ยังคงมีอยู่

การจัดการเรื่องสถานที่พักพิงชั่วคราวบ้านคูเดื่อ พบว่าไม่มีประเด็นยุ่งยากเพราะชาวบ้านเพียงแค่ประมาณ 10 ครอบครัวเท่านั้นที่มีความประสงค์และจำเป็นต้องอพยพ ซึ่งชาวบ้านเหล่านั้นอพยพมาอาศัยวัดหรือโรงเรียนคูเดื่อก็เพียงพอ *การจัดการเรื่องสถานที่พักพิงชั่วคราว บ้านท่ากกแห่* ทางหมู่บ้านมีความต้องการจะขอคืนพื้นที่หรือหางบประมาณมาจัดซื้อคืนพื้นที่โรงเรียนท่ากกแห่เก่าสังกัดกระทรวงศึกษาธิการจากราชพัสดุให้กลับมาเป็นของชุมชนตามเดิม ซึ่งเดิมเป็นที่ของชาวบ้านที่ได้บริจาคให้เพื่อการสร้างโรงเรียนท่ากกแห่ภายหลังโรงเรียนถูกยุบ ตามนโยบายจำนวนนักเรียนน้อยไม่ถึงเกณฑ์ อาคารของโรงเรียนถูกปล่อยให้รกร้างขาดหน่วยงานเข้ามาดูแลจึงผุพังไปตามกาลเวลา ซึ่งล่วงมาประมาณ 30 ปีได้แล้ว ที่ของโรงเรียนบางส่วนที่ติดถนนเลี่ยงนั้นสำนักจัดหางานจังหวัดได้เข้ามาขอใช้สถานที่จากราชพัสดุ สถานที่ตรงนี้มีดอนปู่ตาของหมู่บ้านด้วย ทางหมู่บ้านจึงต้องการกรรมสิทธิ์คืนกลับมาเป็นของหมู่บ้านมากกว่าที่จะขอใช้เท่านั้น

ทางโครงการวิจัยได้ประสานปรึกษานักกฎหมายและเทศบาลแจระแมและเสนอทางหมู่บ้านให้ทำเรื่องขอใช้สถานที่เพื่อทำเป็นสาธารณะประโยชน์ก่อนเพราะง่ายกว่าโดยกรรมสิทธิ์ยังคงเป็นของราชการในลักษณะที่ราชพัสดุ ที่ได้รับบริจาคจากประชาชนแล้ว การโอนกรรมสิทธิ์กลับคืนมาสู่ชุมชนเป็นเรื่องยุ่งยาก อย่างไรก็ดีทางผู้ใหญ่บ้านยังคงมีความต้องการที่จะขอคืนพื้นที่มาเป็นของหมู่บ้านมากกว่าจะเป็นผู้ขอใช้สถานที่ ขณะนี้การดำเนินการยังไม่คืบหน้า รายละเอียดดังตาราง 5.4

ตาราง 5.4 แสดงแผนการรองรับด้านการจัดการเรื่องสถานที่พักพิงชั่วคราว

หมู่บ้าน	ลักษณะปัญหา	แผนการรองรับด้านถุงยังชีพ น้ำดื่มและอาหาร
บ้านทัพไทย	ที่พักพิงชั่วคราวเดิมคือพื้นที่ว่างเปล่าของเอกชนเช่น ต.อะไหล่ยนต์ อุบลเชียงกง ก้าวหน้าไก่สด ข้างปั้มปตท.	แผนเตรียมถมที่หนองแสงโดยใช้ดินจากโครงการของเทศบาลเมืองแจระแม หากมีน้ำท่วมก็สามารถเป็นที่พักพิงประจำได้โดยไม่ต้องไปรบกวนเอกชนรายอื่นๆ หากน้ำไม่ท่วมสามารถใช้เป็นสถานที่ร้านค้าชุมชน
บ้านคูเดื่อ	มีจำนวนครอบครัวที่อพยพน้อย ส่วนใหญ่พักที่บ้านเรือนตนเอง	ประสานงานของสถานที่พักพิงจาก วัด โรงเรียน และบ้านคนที่ร้างไม่มีคนพักอาศัย ให้กับผู้ประสบภัยประมาณ 10 ครอบครัว
บ้านท่ากกแห่	ที่พักพิงชั่วคราวเดิมคือโรงแรมบ้านไม้งาม สนง.จัดหางาน วัดท่ากกแห่ ศาลาเกรียง-สหกรณ์อสม.	ต้องการเตรียมขอคืนพื้นที่โรงเรียนท่ากกแห่เก่า(ที่ของราชพัสดุ) ซึ่งเป็นอาคารถาวรเก่าแก่ เพื่อปรับปรุงเป็นสถานที่พักพิงยามประสบภัย ยากปกติสามารถใช้เป็นลานกีฬา และร้านค้าชุมชน

ส่วนการจัดการในปีพ.ศ.2556 ที่ประสบน้ำท่วม บ้านทัพไทยและบ้านท่ากกแห่ยังดำเนินการจัดสร้างที่พักพิงชั่วคราวของชาวบ้าน รวมทั้งการจัดสร้างห้องน้ำ ระบบน้ำใช้ การต่อไฟฟ้า บ้านท่ากกแห่และบ้านคูเดื่อมีการจัดตั้งเต็นขนาดใหญ่เพื่อใช้เป็นศูนย์อพยพสำหรับเป็นจุดประสานงานของแต่ละหมู่บ้าน แต่บ้านทัพไทยอาศัยโบสถ์และศาลาเป็นศูนย์ประสานงานรับบริจาคสิ่งของได้

ข้อเสนอแนะต่อระบบสถานที่พักพิงชั่วคราวที่เหมาะสม

ทางเทศบาลแจระแมควรจัดหางบประมาณมาจัดสร้างที่พักพิงประจำของเทศบาลในพื้นที่เกาะแก้วอันเป็นพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก เพื่อเป็นสถานที่รองรับผู้อพยพที่ประสบน้ำท่วมจากสามหมู่บ้าน

ได้ จะช่วยลดปัญหาในการจัดการด้านสถานที่รองรับการอพยพได้มาก และทำให้การรับบริจาคสามารถทำได้ง่าย เพราะเป็นศูนย์ขนาดใหญ่ หากน้ำไม่ท่วมก็สามารถใช้เป็นอาคารอนกประสงค์ได้ ซึ่งคล้ายกับการดำเนินงานของเทศบาลหาดทะนง อ.เมือง จ.อุทัยธานี ซึ่งมีการจัดสร้างศูนย์อพยพเป็นอาคารขนาดใหญ่ มีการถมดินให้สูงเหนือระดับน้ำท่วมปกติขึ้นมาที่จุคนได้มากพอสมควร

5.1.2.2. ด้านการสัญจร

การสัญจรในช่วงน้ำท่วม สำหรับบ้านทัพไทยและบ้านท่ากแห่ไม่มีปัญหามากนักเพราะสามารถสัญจรทางน้ำด้วยเรือพายขนาดเล็กที่มีอยู่ของแต่ละครอบครัวได้ และศูนย์อพยพก็อยู่ใกล้บ้านเรือนคือริมถนนเลี่ยงเมือง การสัญจรไปมาก็เป็นการเดินหรือใช้รถยนต์จากบ้านไปศูนย์อพยพตามปกติ ปัญหาการสัญจรพบมากที่บ้านคูเดื่อ เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่อยู่ลึกจากถนนเลี่ยงเมือง หากน้ำท่วมหนักจะไม่สามารถสัญจรทางถนนด้วยรถยนต์ได้จำเป็นต้องสัญจรด้วยเรือเท่านั้น สำหรับชาวบ้านที่ต้องเดินทางไปทำงานและออกมารับของบริจาคทั้งอาหารและน้ำดื่ม น้ำใช้ ซึ่งแบ่งการจัดการออกเป็นระดับของน้ำท่วมดังนี้

กรณีน้ำท่วมปานกลาง รถยนต์สามารถเข้ามาถึงศูนย์การประสานงานการช่วยเหลือประชาชนได้ ซึ่งศูนย์นี้อยู่ในหมู่บ้านหน้าโรงเรียนคูเดื่อ การสัญจรจากหมู่บ้านมาที่ศูนย์สามารถใช้เรือท้องแบนของผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้านมี 3 ลำพร้อมเครื่องยนต์ได้ หรือเรือส่วนตัวของชาวบ้านแต่ละครอบครัวในการสัญจรไปมาจากบ้านเรือนที่กลางหมู่บ้านไปรับของบริจาคที่บริเวณศูนย์ประสานงาน

เพราะถนนเชื่อมจุดกลางหมู่บ้านมายังถนนที่ตั้งศูนย์ประสานงานอยู่ในระดับต่ำกว่าระดับน้ำท่วมปานกลาง ทางผู้ใหญ่บ้านจึงปรึกษากับทีมงานแกนนำในหมู่บ้านถึงแผนการที่จะของบหรือระดมทุนในการสร้างถนนเข้าหมู่บ้านจากหน้าโรงเรียนคูเดือเข้าไปกลางหมู่บ้าน โดยทางผู้ใหญ่บ้านได้มีความพยายามที่จะเสนอของบประมาณจากข้าราชการผู้ใหญ่ที่เข้ามาแจกของหลายท่าน บางครั้งก็ได้รับการตำหนิจากเลขาหรือผู้ติดตามว่าจะเป็นการสร้างที่ขวางทางน้ำ ผู้ใหญ่บ้านก็ไม่พอใจแย้งว่าไม่ใช่ถนนเข้าหมู่บ้านจากถนนเลี่ยงเมืองแต่เป็นถนนเข้ากลางหมู่บ้าน ความผิดหวังจากการถูกปฏิเสธบ่อยครั้ง ทำให้ผู้ใหญ่บ้านมีความคิดที่จะพึ่งตนเองโดยการระดมทุนทั้งภายในและภายนอก มาจัดการก่อสร้างเอง เพื่อลดปัญหาการสัญจรไปมาเมื่อประสบน้ำท่วม

กรณีน้ำท่วมหนัก-ทั้งหมู่บ้าน รถยนต์ไม่สามารถเข้าหมู่บ้านได้ ศูนย์การประสานงานการช่วยเหลือประชาชนจะอยู่ที่หน้าท่าทรายเก่าใกล้ถนนเลี่ยงเมือง หางจากหมู่บ้านประมาณ 5 กิโลเมตร การสัญจรจะใช้ทางเรือเท่านั้น โดยมีเรือโดยสารรับจ้างในอัตราเที่ยวละ 20-40 บาท แต่มีปัญหาผู้รับจ้างมักไม่ไปส่งบางจุดที่ไกลและมักเกี่ยงให้รอเรือลำอื่นไปแทน ทำให้มีการโกงราคาเพิ่มไม่แน่นอน มาตรการในเรื่องนี้ ทางที่ประชุมการจัดเตรียมแผนงานในโครงการจึงเห็นควรให้มีการจัดระบบเรือโดยสารให้มีระเบียบ มีการตกลงเรื่องจำนวนเที่ยวในแต่ละวัน เส้นทาง และราคาให้เหมาะสม และประกาศให้ทราบทั่วกัน มีระบบคิวที่ชัดเจน

สำหรับเรือของทางหมู่บ้านเป็นเรือท้องแบนติดเครื่องขนาดใหญ่สามารถจุผู้โดยสารได้ประมาณ 15 คน สามารถใช้งานได้เช่นกันแต่จะใช้เวลาเดินทางนานกว่าและต้องรอนานกว่าเรือรับจ้างอาจต้องใช้ระยะเวลาในการเดินทางเป็นชั่วโมงสำหรับระยะทาง 5 กิโลเมตร ชาวบ้านมักจะบริจคเที่ยว

ละ 10-20 บาท ทางหมู่บ้านต้องจัดหาน้ำมันและเงินบริจาคช่วยเหลือเพิ่มนอกจากที่ได้จากผู้ใช้บริการ เพื่อให้สามารถให้บริการประชาชนฟรี เช่นการสนับสนุนค่าน้ำมันที่ผ่านมาได้ขอรัการสนับสนุนจากสส. บ้างแต่ไม่เพียงพอ รายละเอียดดังตาราง 5.5

ตาราง 5.5 แสดงแผนการรองรับการจัดการเรื่องการสัญจร

หมู่บ้าน	ลักษณะปัญหา	แผนการรองรับการจัดการเรื่องการสัญจร
บ้านทัพไทย	ไม่มีปัญหา การสัญจรใช้เรือที่มีในหมู่บ้านแต่ละครอบครัว	การสัญจรใช้เรือของชาวบ้านในหมู่บ้าน ร่วมกับเรือของหมู่บ้านจาก อภปร. 3 ลำ
บ้านคูเดื่อ *กรณีน้ำท่วมปานกลาง*	1) เรือท้องแบนในหมู่บ้าน ขาดแคลนงบสนับสนุนค่าน้ำมัน 2) ถนนจากหน้าโรงเรียนไปกลางหมู่บ้านจมน้ำ	1) จัดหางบประมาณสนับสนุนค่าน้ำมัน จากสส.และผู้ใช้บริการ 3) เสนอแผนการสร้างถนนจากหน้าโรงเรียนคูเดื่อไปยังกลางหมู่บ้าน
บ้านคูเดื่อ *กรณีน้ำท่วมหนัก-ทั้งหมู่บ้าน*	1) เรือท้องแบนติดเครื่องยนต์ แต่รอนานจำนวนเรือไม่พอ 2) มีเรือโดยสารรับจ้าง แต่มีปัญาไม่ไปส่งบางจุด เกี่ยงให้ลำอื่น ราคาไม่แน่นอน	1) ขอรับสนับสนุนเรือ คนขับและน้ำมันเพิ่ม สำหรับบริการประชาชนผู้ประสบภัย 2) เรือโดยสารให้มีการตกลงเรื่อง จำนวนเที่ยว เส้นทาง ราคา ให้เหมาะสม และประกาศให้ทราบทั่วกัน มีระบบคิว ที่ชัดเจน
บ้านท่ากกแห่	ไม่มีปัญหา การสัญจรใช้เรือที่มีในหมู่บ้านแต่ละครอบครัว	การสัญจรใช้เรือของชาวบ้านในหมู่บ้าน ร่วมกับเรือของหมู่บ้านจาก อภปร. 3 ลำ

ข้อเสนอแนะต่อระบบการจัดการเรื่องการสัญจรที่เหมาะสม

ทางราชการควรมีการสำรวจเรือท้องแบนในแต่ละหมู่บ้านมีเพียงพอหรือไม่ ยังอยู่ครบไหม หลายบ้านได้รับแจกไป ปรากฏว่าสูญหายและไม่ได้ใช้ ขาดการดูแลรักษา หรือไม่จำเป็น บางหมู่บ้านเรือไม่เพียงพอ เพราะมีความจำเป็นมาก ส่วนกรณีเรือรับจ้าง ทางผู้นำชุมชนควรเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยตกลงสร้างกติกาในการรับจ้าง ทั้งราคา เส้นทาง และช่วงเวลาที่ออกให้บริการ เพื่อปกป้องคุ้มครองสิทธิของผู้สัญจรทางน้ำที่ประสบน้ำท่วม

5.1.2.3. ด้านการจัดการแจกจ่ายถุงยังชีพและอาหาร

จากการประชุมหลายเวทีนับตั้งแต่การหาปัญหาของชุมชนในช่วงน้ำท่วม การคิดหาโจทย์ร่วมกันกับชุมชน จนถึงเวทีการเปิดตัวโครงการ ปัญหาเรื่องถุงยังชีพเป็นประเด็นที่ชาวบ้านวิพากษ์วิจารณ์กันมากอันนำมาสู่การคิดหารูปแบบที่เหมาะสม การเตรียมการในการประชุมทำให้ได้รูปแบบและมาตรการรองรับที่เหมาะสมกับแต่ละชุมชนแตกต่างกัน ผลการดำเนินงานของแต่ละหมู่บ้านมีทั้งคล้ายและความแตกต่างกัน ในส่วนแรกจะนำเสนอผลการจัดระบบการจัดการเรื่องการแจกจ่ายถุงยังชีพในระดับหมู่บ้านก่อน หลังจากนั้นจะนำเสนอบทบาทของเทศบาลในการจัดการถุงยังชีพ ซึ่งมีหน้าที่ในการจัดหาถุงยังชีพมาแจกจ่ายประชาชนในพื้นที่เป็นการจัดการแบบรวมศูนย์ที่มองภาพรวมทุกหมู่บ้าน ซึ่งจะกล่าวต่อไป

ก) การจัดทำแผนการรองรับด้านถุงยังชีพ น้ำดื่มและอาหาร

ปัญหาและแผนการจัดการที่เตรียมไว้สำหรับเรื่องถุงยังชีพ น้ำดื่มและอาหารมีการเตรียมการตามประสบการณ์เดิมที่เคยทำกันของแต่ละหมู่บ้าน โดยเป็นการขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานและเครือข่ายทั้งภาครัฐและเอกชน ที่ผู้นำชุมชนหรือแกนนำคนอื่นๆในชุมชนมีความสนิทสนมหรือสามารถติดต่อได้ เช่น บ้านทัพไทยก็มีเครือข่ายชาวคริสต์ที่สามารถขอความช่วยเหลือได้ รวมทั้งห้างร้านต่างๆในพื้นที่ บ้านคูเดื่อมีเครือข่ายความช่วยเหลือกับกลุ่มนักธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับแพอาหาร หน่วยราชการทหารรวมทั้งพระราชาคณะและเครือข่ายลูกศิษย์ทั้งพระและฆาราวาส ญาติโยมจากกรุงเทพและจังหวัดอื่นๆในอีสาน ส่วนบ้านท่ากกแห่เป็นบ้านเล็ก เครือข่ายกับหน่วยราชการและห้างร้านอาจไม่มากนัก แต่ทางวัดก็มีญาติธรรมจำนวนมากในเมืองอุบลที่มาให้การสนับสนุนกิจการของวัดและนำความช่วยเหลือมาให้ผู้ประสบภัยในหมู่บ้านด้วย รูปแบบการเตรียมการรองรับด้านถุงยังชีพ น้ำดื่มและอาหารของแต่ละหมู่บ้านจึงเป็นการขอรับบริจาคเพิ่มหรือระดมกำลังของกลุ่มผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนาเพื่อดึงความช่วยเหลือมาสู่หมู่บ้านของตนเอง

นอกจากเรื่องถุงยังชีพ ยังมีเรื่องน้ำดื่มซึ่งในปี 2554 มักจะขาดแคลนมากเพราะในถุงยังชีพไม่ได้จัดสรรน้ำดื่มมาให้ด้วย การวางมาตรการแก้ปัญหาจึงเป็นการขอรับบริจาคเพิ่มและการจัดเตรียมถังน้ำดื่มขนาดใหญ่ เช่น 1,000 ลิตร สำหรับเก็บน้ำดื่มและแบ่งปันกันในช่วงน้ำท่วม สำหรับน้ำใช้ตามกลไกเดิมคือ การประสานกับเทศบาลที่มีหน้าที่โดยตรงในการจัดสรรความช่วยเหลือโดยชุมชนต้องขอถังน้ำเพิ่ม สำหรับบ้านคูเดื่อสามารถขอรับความช่วยเหลือจากทหารอีกทางหนึ่งด้วย ในปีที่ 2554 ที่ผ่านมา น้ำใช้บ้านคูเดื่อมีความเดือดร้อนมาก เพราะรถน้ำจอดที่ศูนย์ประสานงานปากทางเข้าหมู่บ้านไม่เข้ามาส่งใกล้เขตบ้านเรือน ชาวบ้านต้องพายเรือออกไปเอาซึ่งไม่สะดวก แผนการใหม่จึงเสนอให้รถน้ำเข้ามาส่งในหมู่บ้านวันละรอบ รายละอียดดังตาราง 5.6

ข) ระบบการดำเนินการจัดการถุงยังชีพ

การดำเนินการจัดการถุงยังชีพขอแยกออกเป็นสามประเด็นย่อยคือ การจัดการด้านปริมาณเพื่อแก้ปัญหาความไม่เพียงพอของถุงยังชีพ การจัดการด้านคุณภาพเพื่อแก้ปัญหาคุณภาพของสิ่งของในถุงยังชีพที่ผ่านมา และระบบการแจกจ่ายเพื่อแก้ปัญหาความไม่สม่ำเสมอในการแจกจ่าย

การจัดการด้านปริมาณถุงยังชีพและน้ำดื่ม

แต่ละหมู่บ้านต่างพยายามดึงความช่วยเหลือเข้ามาที่หมู่บ้านตนเอง โดยเฉพาะผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้านและสมาชิกสภาเทศบาลหน้าใหม่ที่เพิ่งได้รับเลือกรวมทั้งผู้บริหารเทศบาลที่เป็นคนในหมู่บ้านด้วย ต่างพยายามหาเสียงล่วงหน้าด้วยการติดต่อหาความช่วยเหลือมาลงในหมู่บ้านของตนให้มากขึ้น เมื่อทราบว่าประเด็นนี้เป็นประเด็นที่ชาวบ้านมีความต้องการและสามารถหาคะแนนเสียงได้ หลายหมู่บ้านมีการส่งตัวแทนไปประสานหน่วยงานเพื่อรับของบริจาคจากเอกชนในพื้นที่ เช่น ห้างกิจเจริญ ไทยวัสดุ โฮมฮับ ปตท. เซ็นทรัล บิ๊กซี วารินชำราบ ห้างแม็กโคร ผู้ที่เป็นผู้บริหารเทศบาลชุดใหม่มีความได้เปรียบได้อาศัยอำนาจของเทศบาลจัดสรรและนำมาแจกจ่ายในบ้านของตนเองเป็นหลัก สำหรับหมู่บ้านที่ผู้ใหญ่บ้านไม่มีวาระ 5 ปี แต่จะหมดวาระเมื่ออายุครบ 60 ปี ซึ่งยังมีเวลาอีกนานจึงไม่มีความกระตือรือร้นในการแสวงหาสิ่งของบริจาคมาหาคะแนนเสียงเท่าที่ควร

ตาราง 5.6 แสดงแผนการรองรับด้านถุงยังชีพ น้ำดื่มและอาหาร

หมู่บ้าน	ลักษณะปัญหา	แผนการรองรับด้านถุงยังชีพ น้ำดื่มและอาหาร
บ้านทัพไทย	ถุงยังชีพ ไม่พอ	ต้องการให้มีการประกาศขอรับบริจาคเพิ่มจากผู้มิจิตกุศลจากห้างร้านต่างๆในพื้นที่ และเครือข่ายชาวคริสต์
	น้ำดื่มหายาก ไม่พอ	การประสานงานขอความช่วยเหลือเพิ่ม
	น้ำใช้ไม่พอ	ประสานอบต.เพิ่ม เตรียมจัดหาถังน้ำใช้
บ้านคูเดื่อ	ถุงยังชีพ ไม่พอ ไม่ค่อยมีผู้บริจาคขอจรเข้ามาจากถนนเลี่ยงเมือง	ประกาศขอรับเพิ่ม ระดมขอจากผู้มิจิตกุศลจากรุงเทพ หรือที่อื่นๆ การบอกรับการบริจาคเชิงรุก
	น้ำดื่มหายาก	การประสานงาน ความช่วยเหลือน้ำดื่มแบบขวดเพิ่ม
	น้ำใช้ไม่พอ	ขอรถทหารให้เข้ามา ขนน้ำเข้ามาใกล้กับชุมชน ทางแยก โรงเรียน จากปากทาง วันละครั้ง เช้าหรือบ่าย
บ้านท่ากกแห่	ถุงยังชีพ ไม่พอ ได้รับช้า	การประสานงานขอรับความช่วยเหลือเพิ่ม
	น้ำดื่ม ไม่พอ	เตรียมถังเก็บน้ำดื่ม 1,000 ลิตร (ราคา 2,500 บาท) การประสานงานขอความช่วยเหลือ น้ำดื่มแบบขวดเพิ่ม
	น้ำใช้ไม่พอ	ประสานอบต.เพิ่ม เตรียมจัดหาถังน้ำใช้ ที่เก็บพ้นน้ำท่วมได้ เพราะถังเดิมเป็นโอ่ง ชำรุดแตก จมน้ำ
สรุปรวม	ถุงยังชีพ ไม่พอ ได้รับช้า	1) ขอรับบริจาคเพิ่ม จากเครือข่ายที่รู้จัก ใกล้ชิด
	น้ำดื่มหายาก ไม่พอ	1) การประสานงานขอความช่วยเหลือเพิ่ม 2) เตรียมถังเก็บน้ำดื่ม 1,000 ลิตร
	น้ำใช้ไม่พอ	1) ขอรถทหารให้เข้ามา ขนน้ำเข้ามาใกล้กับชุมชน 2) ประสานอบต.ขอน้ำเพิ่ม และเตรียมจัดหาถังน้ำใช้เพิ่ม

ห้างสรรสินค้าในพื้นที่ใกล้เคียงก็มีบทบาทสำคัญที่ไม่อาจเลี่ยงความรับผิดชอบต่อสังคมได้ เช่น ห้างบิ๊กซีวารินชำราบได้มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับวัดคูเดื่อในการทำกิจกรรมทางศาสนา โดยทางวัดและห้างตกลงที่นำพระพุทธรูปสำคัญของวัดคูเดื่อไปตั้งในห้างในช่วงเทศบาลเพื่อให้คนกราบไหว้และร่วมบริจาคเงินเพื่อทำบุญ เงินที่ได้ทางห้างรวบรวมมามอบให้กับทางวัด เมื่อบ้านคูเดื่อประสบภัยน้ำท่วม ทางห้างจึงให้ความช่วยเหลือตามที่ทางผู้นำชุมชนร้องขอด้วยดี เช่นเดียวกับทางห้างเซ็นทรัลได้มีความสนิทสนมกับผุ้บริหารเทศบาลแจระแม ได้บริจาคสิ่งของช่วยเหลือผู้ประสบภัยจำนวนมากผ่านเทศบาลแจระแม แต่จำนวนสิ่งของไม่เพียงพอกับจำนวนครอบครัวในแต่ละหมู่ ส่วนห้างโฮปโปรก็จะแจกสิ่งของทุกปี โดยแจกที่หน้าห้างของตนเองเลย และแจกทุกครัวเรือนทุกหมู่บ้านเท่าเทียมกัน

การจัดการด้านคุณภาพของสิ่งของในถุงยังชีพและน้ำดื่ม

นอกจากปัญหาถุงยังชีพไม่พอ น้ำดื่ม น้ำใช้ไม่พอแล้วยังมีปัญหาด้านคุณภาพของสิ่งของซึ่งมีการยกมาอภิปรายกันตลอดในแต่ละเวที เช่น ข้าวเกรดต่ำ ข้าวแข็ง ข้าวเป็นมอด ปลากระป๋องเก่า มีการพิจารณาว่าในสถานการณ์น้ำท่วมมักมีการระบายสินค้าที่เสื่อมคุณภาพของห้างร้านต่างๆ รวมทั้งหน่วยงานราชการที่จัดซื้อจัดหามามีประเด็นการคอรับชั่นในการจัดซื้อจัดหาถุงยังชีพให้กับ

ผู้ประสบภัย ผู้นำชุมชนบางคนให้ข้อมูลว่า" *สิ่งของที่อยู่ในถุงยังชีพ รู้มาว่าราชการได้งบในการจัดซื้อถุงละ 500 บาท แต่เมื่อประเมินสิ่งของแล้ว ราคาไม่น่าจะถึง อาจจะแค่ 200-300 บาท*" หากผู้รับถุงรู้ก็รู้สึกไม่ดี มองว่าตนเองเป็นที่รองรับสิ่งของที่อาจหมดอายุ ไม่มีคุณภาพ หรือรองรับการคอรัปชั่นของราชการ เหมือนตนเองไม่มีคุณค่า และอาจนำมาซึ่งปัญหาสุขภาพ อย่างไรก็ดี ชาวบ้านไม่กล้าบ่นมาก เพราะการรับบริจาคก็ถือเป็นโชคการกุศลแล้ว

ทางโครงการจึงได้มีการประสานงานแจ้งปัญหานี้ไปยังหน่วยงานระดับสูงได้รับทราบ โดยได้ส่งผู้นำชุมชนเข้าร่วมประชุมกับเครือข่ายในระดับอำเภอและจังหวัดซึ่งมีเจ้าหน้าที่ของ ปภ.ด้วย ผู้นำหลายคนก็ได้หยิบยกประเด็นนี้ไปเสนอปัญหาและฝากประชาสัมพันธ์ข้อเสนอแนะว่า ควรมีการประสานต้องการของชุมชนผู้รับบริจาค ให้ผู้จัดสรรพิจารณาว่า ของบริจาคนั้นมีคุณภาพหรือไม่ เก่าหมดอายุหรือไม่ และไม่จำเป็นต้องเป็นมาม่ากับปลากระป๋องเท่านั้น อาจเป็นอาหารอื่นได้อีกมากมาย ข้าวก็ไม่ควรเป็นข้าวแข็งที่ชาวบ้านบอกว่า *"เป็นข้าวที่เขาเอาไว้เลี้ยงไก่"* ข้าวควรเป็นข้าวเหนียวหรือข้าวหอมมะลิซึ่งมีมากในภาคอีสาน เพื่อให้ผู้บริจาคไม่นำสิ่งของที่ไม่มีคุณภาพมาบริจาคและบริจาคสิ่งของให้มีความหลากหลาย ตรงกับความต้องการมากขึ้น

เมื่อประสบน้ำท่วม ปี 2556 พบว่า ผู้นำชุมชนมีความกล้าที่จะเอ่ยปากว่า ขาดแคลนอะไร ต้องการอะไรเพิ่มมากกว่าที่ผ่านมา โดยการประเมินและสอบถามชาวบ้านถึงความต้องการสิ่งของที่เหมาะสมคนในชุมชน เช่น น้ำดื่ม ข้าวสาร อาหารแห้ง ทำให้พบว่าถุงยังชีพที่แจกในพื้นที่ข้วของในถุงมีความหลากหลายมากขึ้น แต่ละหมู่บ้านได้รับสิ่งของที่มีคุณภาพกว่าเดิม เช่น สิ่งของจากสำนักนายกรัฐมนตรีที่ให้ห้างในเมืองอุบลจัดสิ่งของให้มีข้าวสารอย่างดี นมกล่อง น้ำดื่ม น้ำพริกแห้ง ทางผู้นำชุมชนเองก็มีความพยายามที่จะสรรหาของแจกที่ดีมีคุณภาพและเพียงพอ เช่น ถุงยังชีพจากห้างเซ็นทรัลที่สินค้าที่บรรจุอยู่ในถุงมีของมีคุณภาพและมีความหลากหลาย เช่น นมกล่อง ขนม น้ำผลไม้ มีเพียงเสียงบ่นถุงยังชีพของกาชาดที่ 7 อุบลราชานี แม้จะเป็นหน่วยงานแรกที่เข้ามาช่วยเหลือ แต่พบว่าถุงยังชีพที่ชาวบ้านได้รับเป็นข้าวเก่าที่มีมอดขึ้น

ด้านน้ำดื่มที่เป็นขวด ซึ่งมักจะจำเป็นและขาดแคลนในช่วงน้ำท่วม เพราะชาวบ้านต้องระมัดระวังเรื่องน้ำดื่ม ก็มีผู้บริจาคมากขึ้นจากการประสานงานของผู้นำชุมชน โดยทางโครงการก็ได้จัดหามาสมทบโดยจัดสรรงบประมาณบางส่วนมาจัดซื้อน้ำดื่มบริจาคให้ทุกครอบครัวในสามหมู่บ้าน ครอบครัวละ 1 แพ็ค เพื่อให้เพียงพอกับความต้องการเฉพาะหน้าที่มีความขาดแคลน

การจัดการด้านระบบการแจกจ่าย

หลังจากที่ได้มีการเสวนาปัญหาต่างๆในการแจกจ่ายถุงยังชีพ พบว่ามีการปรับปรุงระบบการแจกจ่ายให้ดีขึ้น เช่น บ้านทัพไทยมีการใช้ห้องเรียนของวัดเป็นสถานที่เก็บสิ่งของบริจาคก่อนที่จะแจกจ่าย หากสิ่งของยังไม่ครบทุกหลังคาเรือนจะยังไม่แจก หากผู้บริจาคจะขอแจกและถ่ายรูปเพื่อเป็นหลักฐานทางผู้นำก็จะให้กรรมการมารับมอบและทำพิธีการมอบให้แต่หลังจากนั้นจะเก็บของไว้ก่อนเพื่อรวบรวมให้ครบจำนวนทุกครอบครัวก่อนซึ่งผู้บริจาคก็เข้าใจดีและบางคนก็ได้กลับมาร่วมงานอีกครั้งในวันที่แจกจริง บ้านคูเดื่อและบ้านท่ากกแห่ก็ทำเช่นกันแม้จะมีปัญหาไม่มีสถานที่ที่มิดชิดก็ใช้สถานที่ที่เป็นศูนย์ประสานงานซึ่งเป็นเต็นท์ธรรมดา แต่บ้านคูเดื่อมีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยจาก

ราชการมาประจำตลอด 24 ชั่วโมง อย่างน้อย 2 คน ส่วนบ้านท่ากกแห่ใช้วัดและบ้านผู้ใหญ่บ้านในการเก็บของ และบางส่วนที่ศูนย์ประสานงานของหมู่บ้าน

ส่วนระบบการแจกยังเหมือนเดิม คือการแจกคูปองตามบ้านเลขที่และมารับในวันที่นัดหมาย แต่สำหรับน้ำดื่มที่บ้านคูเดื่อจะให้ชาวบ้านมารับเองโดยไม่แจกคูปอง การให้มารับตามความสะดวกทำให้บ้านที่มาก่อนจะได้ส่วนบ้านที่มาหลังอาจไม่มีน้ำดื่มเหลือ ผู้วิจัยจึงเสนอให้มีการลงชื่อตามบ้านเลขที่เมื่อมารับไว้ด้วย ทั้งนี้เพราะบ้านคูเดื่อมีของแจกมากมายมาเรื่อย ๆ จึงอาจไม่สะดวกที่จะนัดหมายให้มารับพร้อมกันบ่อยๆ ในขณะที่บ้านทัพไทยและบ้านท่ากกแห่จะใช้ระบบคูปองและแจกในวันที่นัดหมายเหมือนเดิมเพราะถุงยังชีพที่ได้รับไม่มากเท่ากับบ้านคูเดื่อ

นอกจากนี้ในยังมีการทบทวนปัญหาการแจกจ่ายสิ่งของถุงยังชีพในประเด็นการนับครัวเรือนตามบ้านเลขที่หรือตามจำนวนครอบครัว เพราะการแจกตามบ้านเลขที่อาจมีบางบ้านมีคนเพียง 1 คน/1 บ้านเลขที่ บางบ้านเลขที่มีคนอยู่รวมกัน 2-3 ครอบครัว เป็นครอบครัวขยายที่มีจำนวนคนอาศัยมาก ทำให้สิ่งของที่แจกไม่เพียงพอกับจำนวนคนในหลังคาเรือนเดียวกันจึงมีความเห็นว่าควรมีการทบทวนเกณฑ์การแจกจ่ายสิ่งของโดยนำประเด็นเรื่องจำนวนคนที่อาศัยอยู่จริงมาพิจารณาด้วย ซึ่งส่วนใหญ่ทางผู้นำชุมชนจะยินยอมให้มีการเพิ่มจำนวนครอบครัวเพิ่มจากบ้านเลขที่เดียวกันได้และจัดสิ่งของเพิ่มให้เพียงพอโดยขอรับบริจาคเพิ่ม แต่ไม่สามารถตัดทอนสิทธิของคนที่มีบ้านเลขที่แม้จะมีคนเพียงคนเดียวได้

การวิเคราะห์ศักยภาพและผลการจัดระบบและกลไกการจัดการถุงยังชีพ

การจัดการเรื่องถุงยังชีพในสามหมู่บ้านได้ผลแตกต่างกันอย่างมาก โดยในระยะน้ำท่วมในรอบสองเดือนปีพ.ศ. 2556 บ้านทัพไทยและบ้านคูเดื่อได้สามารถจัดการให้มีการแจกถุงยังชีพได้ประมาณ 15 และ 20 ครั้งตามลำดับ ส่วนบ้านท่ากกแห่ มีการแจกถุงยังชีพเพียง 5 ครั้ง ทำให้ชาวบ้านมีความพึงพอใจต่ำเมื่อเทียบกับอีกสองหมู่บ้าน อะไรทำให้มีความแตกต่างมากมายเช่นนั้น เมื่อวิเคราะห์จากกิจกรรมที่ใส่เข้าไปคือการจัดเวทีเตรียมมาตรกรรองรับปัญหาน้ำท่วม พบว่า บ้านคูเดื่อทางโครงการได้จัดเวทีเตรียมการมากว่าบ้านอื่นๆ นอกจากนี้สิ่งที่แตกต่างกันคือวาระการดำรงตำแหน่งที่เหลือของผู้ใหญ่บ้าน บ้านท่ากกแห่เหลือนานที่สุดคือ 13 ปี ในขณะที่บ้านทัพไทยและบ้านคูเดื่อเหลืออีกเพียงประมาณ 2.5 ปี ซึ่งมีผลต่อการหาเสียงชาวบ้านในยามประสบภัย รวมทั้งจำนวนสมาชิกสภาเทศบาลของบ้านคูเดื่อและบ้านทัพไทยมีถึงบ้านละ 3 คน ในขณะที่บ้านท่ากกแห่มีเพียง 1 คน รวมทั้งผู้นำบ้านคูเดือได้เป็นรองนายกเทศมนตรี ส่วนประธานสภาเทศบาลเป็นคนบ้านทัพไทย น่าจะมีผลต่อระดับการหาเสียงด้วยการดึงความช่วยเหลือมาสู่หมู่บ้านต่างกัน

ระดับของความร่วมไม้ร่วมมือของแกนนำหมู่บ้านบ้านทัพไทยและบ้านคูเดื่อมีพอๆกันและมากกว่าบ้านท่ากแห่มาก บ้านท่ากกแห่มีคนน้อยการบริหารงานมักทำกันเพียงกรรมการไม่กี่คน ขาดการมีส่วนร่วม และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคนเก่าคนหนึ่งไม่ได้รับการแต่งตั้งจากผู้ใหญ่บ้านให้ทำงานต่อผู้ช่วยอีกคนจึงลาออกไปด้วย ผู้ใหญ่บ้านแต่งตั้งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคนใหม่ 2 คน ที่อ่อนประสบการณ์ในการบริหารหมู่บ้านและไม่มีฐานสนิทกับคนเก่าแก่ของหมู่บ้านเท่าที่ควร

ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับผู้ใหญ่บ้านมีความสำคัญมาก เพราะวัดมีบทบาทสำคัญมากในการนำความช่วยเหลือมาสู่ผู้ประสบภัยในหมู่บ้านตนเอง บ้านทัพไทยมีความสัมพันธ์ร่วมมือกับวัดคริสต์เป็นอย่างดี พอๆกับบ้านคูเดื่อที่บ้านและวัดเกื้อกูลกันอย่างดี ขณะที่บ้านท่ากกแห่แม้จะไม่มีปัญหาขัดแย้งกันระหว่างบ้านกับวัด แต่ความใกล้ชิดความร่วมไม้ร่วมมือระหว่างหมู่บ้านกับวัดไม่แนบสนทเท่าอีกสองบ้าน ระบบความสัมพันธ์ของแกนนำวัดซึ่งเป็นชาวบ้านที่มีรกรากในชุมชนมานานกับผู้นำชุมชนที่เป็นเขยของบ้านนี้ไม่ค่อยราบรื่นเท่าที่ควร

ข้อจำกัดของบ้านท่ากกแห่ประการพื้นฐานคือขนาดเศรษฐกิจของหมู่บ้าน จำนวนประชากร ครัวเรือน เล็กมากเมื่อเทียบกับอีกสองหมู่ ประการสุดท้ายคือ ผู้นำบ้านทัพไทยและบ้านคูเดื่อมีเครือข่ายจากหน่วยงานภายนอกมากกว่าบ้านท่ากกแห่ ประกอบกับมีการจัดการเชิงรุกในการแสวงหาหรือดึงความช่วยเหลือเข้าสู่หมู่บ้านด้วยทัศนคติที่ดีต่อการให้ความช่วยเหลือชาวบ้านผู้ประสบภัยอันเป็นฐานคะแนนเสียงการเลือกตั้งมีมากกว่าผู้นำบ้านท่ากกแห่ รายละเอียดดังตาราง 5.7

ตาราง 5.7 แสดงประเด็นเปรียบเทียบผลการดำเนินการและศักยภาพการจัดการด้านถุงยังชีพ

ประเด็นเปรียบเทียบ	ผลการดำเนินงานและศักยภาพ		
	บ้านทัพไทย	บ้านคูเดื่อ	บ้านท่ากกแห่
ผลการดำเนินงาน			
จำนวนครั้งที่มีการแจกถุงยังชีพช่วง 2 เดือน	15	20	5
ผลความพึงพอใจของประชาชนต่อการจัดการ	©©©	©©©	©
ศักยภาพ			
ระดับการจัดประชุมเตรียมการรองรับในโครงการ	©©	©©©	©©
วาระการดำรงตำแหน่งของผู้ใหญ่บ้านเหลืออีก(ปี)	2.5	2.5	13
ขนาด จำนวนคน ฐานะทางเศรษฐกิจของหมู่บ้าน	©©	©©©	©
จำนวนสมาชิกสภาเทศบาลเมืองแจระแม	3	3	1
การมีอิทธิพลต่อฝ่ายบริหารของเทศบาล	©©	©©©	©
ความร่วมมือ ความสามัคคีของแกนนำในหมู่บ้าน	©©©	©©©	©©
การประสานความร่วมมือระหว่างวัดกับผู้ใหญ่บ้าน	©©©	©©©	©©
การมีเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอกที่มีกำลังบริจาค	©©©	©©©	©
ทัศนะต่อการตอบสนองความต้องการของชาวบ้าน	©©©	©©©	©©
การจัดการเชิงรุก	©©	©©©	©

การวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนของระบบและกลไกการจัดการถุงยังชีพ

จุดแข็ง พบว่าสองบ้านที่สามารถจัดการได้ดีขึ้นคือบ้านทัพไทยและบ้านคูเดื่อ โดยประเมินจากการสังกต การยอมรับของกรรมการจัดการและเสียงสะท้อนความพึงพอใจหรือความไม่พึงพอใจจากชาวบ้าน *บ้านทัพไทย* ภายหลังจากการหาแนวทางการดำเนินการร่วมกันของทีมวิจัยพบว่ามีการจัดการที่ดีขึ้นมาก มีการระดมกำลังของคนในหมู่บ้านออกไปขอรับบริจาค จัดหาสิ่งของมาช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ได้มากขึ้นและการแจกมีความทั่วถึงและเป็นธรรมมากขึ้นอย่างน้อยในสองประเด็น ประเด็นแรก บ้านทัพไทยเป็นบ้านใหญ่มีพื้นที่กว้าง ห้างใหญ่ๆ ตั้งอยู่ในเขตหมู่บ้านนี้ เช่น ห้างเซ็นทรัล

ไทวัสดุ โฮมฮับ บริษัทก้าวหน้าไก่สด ตลอดจนมีนายทุนเศรษฐีในเมืองอุบลที่เข้ามากว้านซื้อที่ดินในเขตหมู่บ้านนี้มากมายและเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของหมู่บ้าน ทำให้สามารถระดมความช่วยเหลือได้ง่าย รวมทั้งยังมีเครือข่ายชาวคริสต์ในเมืองอุบลราชธานีและจังหวัดใกล้เคียงด้วยกัน

อีกประเด็นที่เป็นจุดแข็งของระบบคือ การแจกทั่วถึงและสม่ำเสมอ ทั้งนี้เพราะมีการเพิ่มจำนวนถุงยังชีพให้กับครัวเรือนหรือบ้านเลขที่ที่มีจำนวนสมาชิกมากหรือมีหลายครอบครัวใน 1 บ้านเลขที่เดียวกัน และมีการเก็บสิ่งของไว้และรอสิ่งของบรรเทาทุกข์ให้ครบจำนวนครอบครัวเสียก่อน จากเดิมที่มีการแจกเท่าที่มีซึ่งอาจไม่ครบทุกหลังคาเรือนและมีปัญหาการเลือกปฏิบัติ โดยหากมีผู้บริจาคนำสิ่งของมาบริจาคและต้องการถ่ายภาพ ทางหมู่บ้านจะให้ถ่ายภาพก่อนได้ แต่เก็บของไว้ก่อน ไม่แจกจริง โดยรอให้ได้รับถุงยังชีพครบทุกตามจำนวนที่ต้องการก่อนจึงจะนัดชาวบ้านมารับ ทำให้ไม่นัดมาบ่อยเกินไป ประมาณ 1-2 ครั้งต่อสัปดาห์ เพื่อไม่ให้เป็นภาระในการเดินทางมารับบ่อยเกินไปทำให้การแจกถุงยังชีพในปีนี้มีความทั่วถึงและสม่ำเสมอ ไม่บ่อยกินไปหรือห่างเกินไป

บ้านคูเดื่อ การจัดการระบบการแจกจ่ายสิ่งของบรรเทาทุกข์ของบ้านคูเดื่อมีการจัดการที่ดีขึ้น ส่วนหนึ่งมาจากการที่คนสำคัญในหมู่บ้านมีเครือข่ายกับนักการเมืองท้องถิ่น เช่นมีตำแหน่งในฝ่ายบริหารของเทศบาลคือรองนายกเทศมนตรี ในขณะที่นายกเทศมนตรีเป็นนักการเมืองหญิงหน้าใหม่ที่ยังไม่ค่อยรู้จักพื้นที่ นอกจากนี้คนในหมู่บ้านคูเดื่อจำนวนไม่น้อยยังมีตำแหน่งหน้าที่การงานดี มีเครือข่ายกับหน่วยงานราชการหรือเอกชน และสามารถอาศัยความสัมพันธ์เหล่านี้ดึงความช่วยเหลือเข้าหมู่บ้านตนเองโดยตรงเช่น มีนายทหารบางคนโดยทางผู้ใหญ่บ้านได้ออกหนังสือขอรับบริจาคสิ่งของจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งรัฐและเอกชนเอง แต่ผ่านคนในหมู่บ้านที่มีความสัมพันธ์กับหน่วยงานต่างๆ เหล่านั้นโดยตรง ก่อนหน้านี้ แม่ค้าที่แพหาดคูเดื่อคนหนึ่งทำอาหารไปถวายทำบุญกับพระราชาคณะประจำจนเกิดความสนิทสนมและได้ขอให้ท่านช่วยอุปถัมภ์วัดคูเดื่อ ซึ่งท่านก็ให้การดูแลสั่งการให้ลูกศิษย์จัดกฐินพระราชทานมาให้ต่อเนื่องหลายปี และเมื่อประสบภัยน้ำท่วมท่านก็สั่งการให้เครือข่ายญาติธรรมลูกศิษย์พระราชาคณะช่วยเหลือเสมอมา

เวทีระดมปัญหาและมาตรการรองรับน้ำท่วมของชาวบ้านคูเดื่อนับว่าเข้มข้น ชาวบ้านตื่นตัวจนผู้นำชุมชนต้องเข้ามาให้ความสนใจ เนื่องจากเป็นเวทีที่นักวิจัยจากทีมชุดโครงการและทีมอื่นๆ เข้ามาเยี่ยมร่วมประชุมหลายครั้ง ทำให้ผู้นำชุมชนให้ความสนใจในการช่วยเหลือชาวบ้านในช่วงน้ำท่วมและจัดการระบบต่างๆที่ดีขึ้นในหลายเรื่อง โดยเฉพาะเรื่อง การจัดการถุงยังชีพหรือสิ่งของบรรเทาทุกข์ นอกจากนี้ยังสามารถขอกำลังเจ้าหน้าที่จากสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณะภัยและเทศบาลเข้ามาดูแลเฝ้ายามประจำศูนย์ประสานงานอีกด้วย

บ้านท่ากกแห่ การจัดการที่ดีของบ้านท่ากกแห่ คือการจัดการเรื่องสิ่งของบรรเทาทุกข์ที่ทางกรรมการวัดท่ากกแห่ระดมความช่วยเหลือของบริจาคจากญาติโยมของวัดเช่น ข้าวสารเป็นกระสอบมาม่าเป็นลัง แล้วนำมาจัดการแบ่งเป็นถุงๆ จนครบจำนวนของครอบครัวในหมู่บ้าน หากแต่เป็นการจัดการขอพระเณรในวัดและกรรมการวัด ในขณะที่กรรมการหมู่บ้านก็มีความแข็งขันในการจัดการในระบบแจกจ่ายอย่างเต็มที่ แต่จำนวนสิ่งของที่ได้น้อยเพราะ โดยสัจจะธรรม หากสิ่งของที่บริจาคในสังคมมีจำกัด มีหมู่บ้านที่ได้มาก ย่อมมีหมู่บ้านที่ได้น้อย

จุดอ่อน การจัดการของทุกหมู่บ้านเป็นการจัดสรรถุงยังชีพเพิ่มในครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิกมาก หรือมีมากกว่า 1 ครอบครัว แต่ไม่สามารถไปลดทอนถุงยังชีพในบ้านที่อยู่รวมกัน 2-3 คน แต่มี 2 บ้านเลขที่ได้ จำเป็นต้องจัดให้ไปตามบ้านเลขที่ ถึงแม้จะมีคนอยู่เพียง 1 คน และอยู่ร่วมกับอีกคนที่มีบ้านเลขที่อีกหนึ่งหลายเลข โดยทางผู้นำชุมชนอ้างว่าเป็นสิทธิ์ของเขา ซึ่งในกรณีถ้าหากทรัพยากรมีมากหรือสามารถขอรับบริจาคได้มากก็จะสามารถดำเนินการได้ แต่หากทรัพยากรจำกัดและต้องการให้มีการจัดสรรตามจำนวนคนโดยประมาณในครอบครัวให้แต่ละถุงครอบคลุมสำหรับคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปไม่เกิน 5 คน อาจจะจำเป็นต้องลดทอนจำนวนสิทธิ์ลงในบ้านเลขที่ที่มีคนอาศัยคนเดียว เพื่อให้การกระจายมีความเป็นธรรมมากขึ้นดั่งกรณีการจัดการของเทศบาลหาดทะนง อ.เมือง จ. อุทัยธานี

บ้านท่ากกแห่มีการจัดการในเชิงตั้งรับคือรอการประสานงานของหน่วยงานที่จะเข้ามาบริจาคสิ่งของช่วยเหลือผู้ประสบภัยผ่านผู้ใหญ่บ้าน รวมทั้งเป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก มีประชากรเพียง 80 ครัวเรือน คนในหมู่บ้านไม่ค่อยมีเส้นสายกับนักการเมืองหรือหน่วยงานราชการใดเป็นพิเศษ แม้ผู้ใหญ่บ้านจะพยายามติดต่อเข้าไปขอรับความช่วยเหลือแต่ทางฝ่ายบริหารของเทศบาลอ้างว่าเทศบาลขอมาในภาพรวมแล้วจึงขอให้ไม่ต้องไปรบกวนห้างต่างๆซ้ำอีก ทำให้บ้านท่ากกแห่ได้รับถุงยังชีพจำนวนน้อยกว่าบ้านอื่นๆ

นอกจากถุงยังชีพที่ได้รับมาจะน้อยไม่เพียงพอแล้ว ทางผู้ใหญ่บ้านยังมีการมอบให้เฉพาะบางครัวเรือนที่ประสบน้ำท่วมมากเท่านั้น ทำให้ครอบครัวอื่นๆที่ไม่ได้รับถุงยังชีพไม่พอใจ มองว่าเป็นการจัดสรรที่ไม่เป็นธรรม เมื่อเปรียบเทียบกับบ้านคูเดื่อซึ่งมีรถเข้าไปบริจาค โดยผ่านศูนย์ประสานงานความช่วยเหลือผู้ประสบภัยของบ้านท่ากกแห่ที่ตั้งอยู่ริมถนนเลี่ยงเมืองทางเข้าบ้านคูเดื่อ ดังนั้นความช่วยเหลือที่เข้าไปบ้านคูเดื่อย่อมจะผ่านสายตาของชาวบ้านบ้านท่ากกแห่ทำให้เห็นความไม่เท่าเทียมระหว่างหมู่บ้านชัดเจนมาก

นอกจากนี้ยังมีความขัดแย้งระหว่างทางกรรมการวัดกับทางผู้ใหญ่บ้าน โดยทางวัดเสนอให้นำสิ่งของมาเก็บไว้ที่วัดแต่ก็ไม่สามารถเข้าไปก้าวก่ายการจัดการของผู้ใหญ่บ้านได้ ผู้ใหญ่บ้านยังคงเก็บของแจกไว้ที่ศูนย์และที่บ้านตนเองเหมือนเดิม ในขณะที่บ้านอื่นผู้นำชุมชนต่างใช้โอกาสนี้ในการหาเสียง แต่ผู้ใหญ่บ้านท่ากกแห่สามารถอยู่ในตำแหน่งได้นานถึงอายุ 60 ปี หรือเหลือเวลาอีกกว่า 10 ปี ทำให้ผู้ใหญ่บ้านไม่สนใจที่หาเสียงจากชาวบ้านในประเด็นนี้และมีความคิดว่า *"สมัยก่อนน้ำท่วมไม่มีการแจกถุงยังชีพ เราก็ยังอยู่กันได้"* อันนำไปสู่ความไม่พอใจ รวมกับความไม่พอใจเรื่องอื่นๆ เช่นการปลดผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคนก่อนซึ่งเป็นคนที่ได้รับความนิยม มีพรรคพวกในหมู่บ้านมากจนเกิดการรวมตัวกันล่ารายเซ็นต์ให้นายอำเภอปลดผู้ใหญ่บ้านโดยยังอยู่ระหว่างการสอบสวน

ข้อเสนอแนะในการจัดการระบบเรื่องถุงยังชีพระดับหมู่บ้าน

ที่ผ่านมาระบบการดึงความช่วยเหลือไปลงที่หมู่บ้านตนเองนั้นเป็นสิ่งที่เกิดมาตลอดนับตั้งแต่น้ำท่วม โดยเฉพาะเครือข่ายของญาติโยมของวัดแต่ละหมู่บ้าน ทำให้การหาของบริจาคมาช่วยผู้ประสบภัยมีลักษณะคล้ายกฐิน ผ้าป่าประจำหมู่บ้าน ระบบการจัดการดังกล่าวน่าจะยอมรับได้ไม่มีปัญหา แต่ปัญหาตรงที่การดึงความช่วยเหลือของเทศบาลและหน่วยราชการที่มีหน้าที่ในการจัดสรร

ความช่วยเหลือให้แต่ละครอบครัวได้รับอย่างเท่าเทียมกัน ทำให้เป็นปัญหาในแง่ความเป็นธรรมและการสูญเสียการทำหน้าที่เป็นกลางของเทศบาลในการบำบัดทุกข์ บำรุงสุข ในยามประสบภัยพิบัติ

ดังนั้นรูปแบบที่เหมาะสมในเรื่องการจัดสรรถุงยังชีพคือการที่เทศบาลควรจะต้องมีการประสานงาน รวบรวมความช่วยเหลือที่จะลงไปในหมู่บ้านในพื้นที่รับผิดชอบของเทศบาล ผ่านเทศบาลเสียก่อน แล้วกระจายออกไปให้เท่าเทียมกัน ยกเว้นเครื่อข่ายญาติโยมของวัดแต่ละวัดกันเอง เพื่อลดช่องว่างของความเหลื่อมล้ำในการรับความช่วยเหลือให้มากที่สุด

ในระดับหมู่บ้าน ควรมีการสำรวจสิ่งของที่มีความต้องการในช่วงน้ำท่วมให้มีความหลากหลายกับวัย เพศ ของคนในชุมชนแต่ประกาศออกไป ตามสื่อต่างๆ เพื่อที่จะได้ให้ผู้ที่จะบริจาค รับทราบถึงความต้องการเหล่านั้นและจัดซื้อจัดหาให้สอดคล้องกับความต้องการดังกล่าว และการจัดสรรสิ่งของไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งของเหมือนกันทั้งหมด ดังที่หลายบ้านทำมากับเรื่องของสิ่งของบริจาคประเภท ของเล่น เสื้อผ้า เป็นต้น

ค) ผลการนำปัญหาและข้อเสนอเรื่องถุงยังชีพไปเข้าที่ประชุมสภาเทศบาลเมือง

ทางโครงการวิจัยได้มีการนำปัญหาและข้อเสนอที่เกี่ยวข้องกับการจัดการถุงยังชีพไปร่วมหารือกับสมาชิกสภาเทศบาลเมืองแจระแมเพื่อหาแนวทางมาตรการแก้ไข ปกติเทศบาลมีหน้าที่ในการบรรเทาทุกข์ของประชาชนจากภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในพื้นที่รับผิดชอบ โดยทางทีมวิจัยได้ประสานผ่านหัวหน้าชุดโครงการวิจัยในการกำหนดวาระการหารือในสภาเทศบาลเมืองแจระแม อ.เมือง จ.อุบลราชธานีร่วมกับนักวิชาการของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีที่ดำเนินโครงการวิจัยในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการรรักษาพื้นที่สาธารณะที่นำเสนอเรื่องเทศบัญญัติ ผลการหารือมีประด็นที่น่าสนใจดังนี้

ปัญหาบททบาทการจัดการถุงยังชีพของเทศบาล

เนื่องจากในปีที่ผ่านมาเทศบาลไม่มีบทบาทสำคัญในการกระจายสิ่งของเท่าที่ควร ทำให้มีการดึงความช่วยเหลือไปที่ต่างๆเกิดการกระจายสิ่งของอย่างไม่เสมอภาค กระจุกตัวอยู่บางหมู่บ้านที่มีศักยภาพในการดึงความช่วยเหลือไปให้หมู่บ้านของตนเอง ที่ผ่านมาหน่วยงานเอกชนได้ให้ของบริจาคผ่านทางเทศบาล เช่นห้างเซ็นทรัล ห้างแม็คโครซึ่งควรกระจายในพื้นที่ประสบภัยให้ทั่วถึงทุกครัวเรือนกลับไม่เป็นเช่นนั้น สิ่งของที่ได้รับบริจาคจากห้างเซ็นทรัล บ้านทัพไทยได้รับเพียง 150 ชุด บ้านคูเดือได้รับถึง 200 ชุดและบ้านท่ากกแห้ได้รับเพียง 30 ชุด จากเดิมที่จะไม่ได้รับเลยหากทางผู้ใหญ่บ้านไม่ขอเจรจาใหม่ซึ่งก็ยังไม่ครบทุกหลังคาเรือนสะท้อนปัญหาการจัดการในภาพรวมของเทศบาล

ข้อเสนอต่อบทบาทเทศบาลต่อการจัดการถุงยังชีพ

การหารือในที่ประชุมสภาเทศบาลมีประเด็นคำถามว่า ระบบการกระจายสิ่งของบรรเทาทุกข์หรือถุงยังชีพควรเป็นอย่างไรจึงจะทั่วถึงยุติธรรม ในภาพรวมของเทศบาลแจระแม การจะให้แต่ละหมู่บ้านออกหนังสือขอรับความช่วยเหลือเองหรือให้กระทำในภาพรวมของทางเทศบาล เทศบาลควรมีบทบาทอย่างไรในการจัดการกระจายสิ่งของบรรเทาทุกข์ เพราะตามกฎหมายกำหนดให้หน่วยงานท้องถิ่นมีหน้าที่โดยตรงในการเตรียมการป้องกันและช่วยเหลือบรรเทาปัญหาของชาวบ้านที่ประสบสาธารณะภัยในพื้นที่ โดยทางทีมวิจัยเสนอว่าใครที่จะบริจาคสิ่งของในพื้นที่ขอให้บริจาคผ่านทาง

เทศบาลเพื่อให้ทางเทศบาลกระจายในพื้นที่ต่อไป หรือแจ้งหารือกับทางเทศบาลก่อนเพื่อให้ทางเทศบาลจัดสรรให้ทุกพื้นที่ในเขตเทศบาลให้ทั่วถึงเท่าเทียม เพราะทุกพื้นที่ล้วนเป็นประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบของเทศบาลเหมือนกัน

การตอบรับที่ค่อนข้างดีของสมาชิกสภาเทศบาล

สมาชิกสภาเทศบาลเมืองแจระแมให้ความสนใจประเด็นนี้ และสนับสนุนการจัดการที่ดีในโอกาสต่อไป มีความเห็นสนับสนุนให้มีการแจกของให้ทั่วถึง และขอบคุณทีมวิจัยที่ให้ความสนใจประเด็นเหล่านี้ ดังสท.ท่านหนึ่ง กล่าวว่าภาระในการจัดหาสิ่งของบรรเทาทุกข์ หรือถุงยังชีพตกมาอยู่ที่สมาชิกสภาเทศบาล (สท.) ในพื้นที่ ถ้าชาวบ้านไม่ได้ของแจกก็จะโทษที่ สท. จึงขอให้ทางเทศบาลที่มีงบประมาณ และสามารถขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆได้ ช่วยประสานจัดหาถุงยังชีพให้เพียงพอ ดังคำพูดว่า

> *"สท.ทั้ง๑๘ คนไม่ได้รับงบประมาณในการช่วยเหลือผู้ประสบภัยใดๆเลย ชาวบ้านที่ประสบภัยในพื้นที่ บ้านหนองจาน หมู่ ๑,๒ มี ประมาณ หมู่ละ ๔-๕ หลังคาเรือน หมู่ ๓ ประมาณ ๑๐ หลังคาเรือน ส่วนใหญ่เป็นบ้านที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำมูล หน่วยงานที่จะช่วยเหลือส่วนใหญ่จะมุ่งไปที่สามหมู่บ้าน (เขตเกาะแก้ว) ในพื้นที่นี้ก็มีผู้ที่ได้รับผลกระทบเหมือนกัน แต่ขาดการเหลียวแลจากทางราชการ ก็กลายเป็นหมู่บ้านที่ถูกลืม ไม่ค่อยได้รับความช่วยเหลือ ทำให้เป็นภาระแกสมาชิกเทศบาล ทางหมู่บ้านก็ขอให้ สท. ไปจัดหาสิ่งของช่วยเหลือมาให้ มันกลายเป็นภาระทำนองแบบนั้น ก็ทำให้เราต้องพยายามขวนขวาย ทั้งที่ไม่มีหน้าที่โดยตรง ซึ่งก็หาได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น ส่วนใหญ่ก็ยังไม่ทั่วถึง เพียงพอ ก็กลายเป็นสิ่งที่ค้างคาใจอยู่ ว่าทางผู้บริหารเทศบาลน่าจะมีการจัดการอย่างเป็นระบบให้ทั่วถึง"*

สท.ท่านหนึ่งในพื้นที่วิจัยกล่าวถึงปัญหาการแจกถุงยังชีพในหมู่บ้านที่มีปัญหาเพราะมีการตีความไม่ตรงกัน ทางผู้ใหญ่บ้านตีความว่าบ้านเรือนของคนใดที่ได้รับผลกระทบน้ำท่วมจึงจะได้รับสิ่งของช่วยเหลือ ถ้าครัวเรือนหรือบ้านเรือนของคนใดที่น้ำไม่ท่วมก็จะไม่ได้รับของแจก แต่ชาวบ้านอ้างตามราชการที่ตีความว่า ทั้งหมู่บ้านคือพื้นที่ภัยพิบัติน้ำท่วม ดังนั้นทุกคนคือผู้ได้รับผลกระทบที่ต้องได้รับการช่วยเหลือเท่ากันทุกคน สท.ชี้ว่าที่บ้านนี้มีปัญหาบางครอบครัวไม่ถูกกับผู้ใหญ่บ้านก็เลยไม่ได้ของแจก ดังคำพูดว่า

> *"เรื่องของถุงยังชีพ ผู้นำชุมชนไม่ค่อยให้ความร่วมมือ ของที่หามาได้หรือมีคนให้มาก็เอาไปเป็นหน้าเป็นตาของเขา เรื่องแจกของ แจกเงินไม่ทั่วถึง เป็นเรื่องบางบ้านไม่ถูกกัน เลยต้องวิจัยดูว่าผู้นำชุมชนไม่ถูกกับใครบ้าง และแจกไม่ทั่วถึง บ้านนี้ถือว่าเป็นเขตภัยพิบัติน้ำท่วมทั้งหมู่บ้าน การแจกต้องแจกทุกหลังคาเรือน เป็นปัญหาการตีความไม่ตรงกันเกี่ยวกับผู้ประสบภัย ชาวบ้านที่ไม่ได้ก็โวยวาย ด่าผู้นำ สท.ไม่รู้เรื่องก็ถูกด่าไปด้วย"*

ถุงยังชีพหรือของแจกเลยกลายเป็นเครื่องมือในการหาเสียงและหาพวก เมื่อของแจกที่ได้มามีน้อยกระจายไม่ทั่วถึง ปัญหาความไม่พึงพอใจจึงตามมา สท.ทางหมู่บ้านที่ไม่ค่อยประสบภัยน้ำท่วมเห็นว่าเทศบาลควรเข้ามาดูแลจัดสรรงบประมาณเพื่อดูแลด้านขวัญกำลังใจของประชาชน ดังคำพูดว่า

"การแจกของบรรเทาทุกข์ หรือถุงยังชีพ เป็นเพียงการช่วยเหลือด้านขวัญกำลังใจ แต่ก็มีความหมายสำคัญ เพราะในพื้นที่มักจะถูกลืมเพราะจำนวนผู้ประสบภัยน้อย ไม่มากพอที่จะเป็นข่าวให้คนมาแจกของ ที่ผ่านมาก็ประสานกับทางหมู่บ้านสำรวจครัวเรือนที่ประสบน้ำท่วม และติดต่อรับขอรับถุงยังชีพจากทางเทศบาลเพื่อนำไปแจกเพียงครั้งเดียว ดังนั้น จึงอยากให้ทางเทศบาลให้ความสนใจ หมู่บ้านกลุ่มน้อยเหล่านี้ที่ถูกลืมด้วย"

ปลัดเทศบาลสนับสนุนระบบการจัดการรวมศูนย์ให้ทั่วถึง

ความเห็นของปลัดเทศบาลเมืองแจระแมคนเก่าได้แสดงความคิดเห็นสำคัญและสนับสนุนแนวคิดการจัดการของเทศบาลในภาพรวมอย่างทั่วถึง และกล่าวว่าตนเองเคยทำหน้าที่นี้ในพื้นที่โดยจัดสรรสิ่งของบรรเทาทุกข์อย่างทั่วถึงทุกพื้นที่ โดยกล่าวว่า

"เมื่อคราวมีการเลือกสมาชิกอบต.สมัยแรก ตอนที่เขาเข้ามารับตำแหน่งใหม่ๆ ทาง อบต. แจระแม มีการจัดสรรถุงยังชีพด้วยตนเองโดยกระจายสิ่งของไปทั่วทุกหมู่บ้านด้วยกำลังของอบต.เอง "น้ำท่วม ปี ๔๒ ๔๓ ก็ท่วม ปี ๔๕ หนักสุดเมื่อคราว สมัยที่ผมเข้ามารับตำแน่งใหม่ๆ สมัยนายกท. ทางเทศบาลก็มีการทำแบบนี้ คือมีการจัดสรรสิ่งของถุงยังชีพด้วยตนเองโดยกระจายสิ่งของไปทั่วทุกหมู่บ้าน ด้วยกำลังของเจ้าหน้าที่เราเอง" และ "แต่ก่อนใครมาก็ต้องมา อบต. เท่านั้น ชาวบ้านเขาต้องการขวัญกำลังใจ ทุกหน่วยงานให้หมด เราก็ขอไปด้วยเราจัดงบประมาณเตรียมไว้ทุกปีด้วย"

แนวโน้มการจัดการใหม่ของทางเทศบาล

นายกเทศมนตรีให้การยอมรับเป็นปัญหาสำคัญและได้แสดงความคิดเห็นต่อกรณีปัญหาการแจกสิ่งของไม่ทั่วถึง โดยมีความเห็นว่าต้องจัดระบบใหม่ แม้จะยังไม่มีโอกาสระบุวิธีการจัดการใหม่ให้ชัดเจนได้ เพราะเป็นเรื่องที่อ่อนไหวทางการเมืองระหว่างหมู่บ้าน แต่มีแนวโน้มที่ดีขึ้นที่จะลดปัญหาความเหลื่อมล้ำระหว่างหมู่บ้านหรือพื้นที่ในเขตเทศบาลเดียวกัน

"ปีต่อไปจะทำแบบนี้ไม่ได้ ดิฉันเพิ่มเข้ามารับงาน ไม่ทันได้เตรียมการ ปล่อยให้รองนายกจัดการ มารู้ทีหลังว่าเตรียมการให้ไปร่วมงานบริจาคสิ่งของที่บ้านเดิมอีกแล้ว ก็แก้ไขอะไรไม่ได้แล้ว บอกอยู่ว่า คราวหลังทำแบบนี้อีกไม่ได้ คราวต่อไปต้องจัดการใหม่"

โดยสรุป การนำประเด็นระบบการจัดการแจกถุงยังชีพเข้ามาหารือในที่ประชุมของสภาเทศบาล รวมทั้งการประสานงานนอกรอบกับเจ้าหน้าที่ระดับสูงของเทศบาล ส่งผลให้ผู้ที่เกี่ยวข้องให้ความสนใจประเด็นนี้ ดังที่พบว่าสมาชิกสภาเทศบาลมีความคิดเห็นที่กว้างขวาง ผ่านการแสดงความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมา ทำให้การดึงความช่วยเหลือเข้าสู่หมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่งมากไปกลายเป็นสิ่งที่ไม่ชอบธรรม และถูกเปิดเผยในที่สาธารณะ และน่าจะทำให้การจัดการแบบเดิมได้ยากขึ้นและน่าจะนำไปสู่การจัดการที่เทศบาลเข้ามามีทบาทในการจัดการที่เป็นระบบ ทั่วถึงและเป็นธรรมมากขึ้น

ง) การนำประเด็นปัญหาถุงยังชีพไปประชุมกับหน่วยงานระดับจังหวัด

ในการประชุมเครือข่ายชุมชนผู้ประสบภัยน้ำท่วมจังหวัดอุบลราชธานี ประเด็นความไม่ทั่วถึงในการได้รับถุงยังชีพได้ถูกการนำมาพิจารณาเป็นปัญหาสำคัญทั่วจังหวัด บางชุมชนที่อยู่ไกลมักไม่เป็น

ที่สนใจของนักข่าว นักการเมือง หรือหน่วยงานเอกชนที่จะบริจาค หรือทำข่าวประชาสัมพันธ์ บางชุมชนจึงพยายามตั้งศูนย์อพยพในที่ไปมาสะดวกเพื่อรอรับบริจาค ชุมชนที่มีความยากจน ไม่มีเครือข่ายกับหน่วยราชการหรือห้างร้านมากนักก็มักจะประสบปัญหาขาดแคลนความช่วยเหลือ

ผลการดำเนินงาน ผลจากการประสานข้อมูลไปยังที่ประชุมผู้บริหารสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณะภัยจังหวัดอุบลราชธานีซึ่งรับทราบ และได้ขอความร่วมมือจากทุกหน่วยงานให้แจ้งการแจกและการรับถุงยังชีพมาที่จังหวัด (ปภ.) เพื่อที่ทางจังหวัดจะได้ทราบและหาทางกระจายความช่วยเหลือที่ยังขาดแคลน

ข้อแนะนำในเรื่องการจัดการถุงยังชีพระดับจังหวัด

ควรทำให้การกระจายความช่วยเหลือเป็นประเด็นสำคัญในระดับสาธารณะ เพื่อหาทางกระจายความช่วยเหลือให้ทั่วถึงและเป็นธรรมให้มากที่สุด ไม่ควรปล่อยให้เป็นการแย่งชิงความช่วยเหลือไปสู่พื้นที่ของตนเองมีอิทธิพลซ้ำเติมต่อปัญหาความไม่เท่าเทียมระหว่างพื้นที่ ในเบื้องต้นทุก อปท.ควรรวบรวมข้อมูลเรื่องถุงยังชีพที่เข้ามาในพื้นที่ เพื่อจัดสรรให้ทุ่งถึงก่อน และหากขาดแคลนควรแจ้งให้ทางปภ.ทราบในภาพรวมของจังหวัด เพื่อร่วมกันแก้ปัญหามิใช่ซ้ำเติมปัญหาให้หนักข้อยิ่งขึ้น

5.1.2.4. ด้านการจัดการด้านสาธารณสุขและสุขภาพ

เมื่อเริ่มดำเนินคิดโจทย์ของโครงการพบว่าทางรพสต.มีประสบการณ์การดำเนินงานด้านการแพทย์แผนไทย โดยมีอาสาสมัครสาธารณสุข(อสม.)ที่มีศักยภาพในด้านการนวดไทย บางคนมีความรู้มาจากบรรพบุรุษหรือครู บางคนได้รับการอบรมเพิ่มเติมจากราชการ ซึ่งทางรพสต.ได้จัดให้มีการส่งอสม.เข้ารับการอบรมการนวดไทยตามโครงการของทางสาธารณสุขอำเภอเมืองจำนวนกว่า 15 คน มีหมอนวดทำงานประจำที่รพสต.ด้วย 1 คน โดยจ้างเงินเดือน เดือนละ 4,100 บาท รพสต.ยังมีสวนสมุนไพรในพื้นที่ด้วยแต่ถูกน้ำท่วมไป จึงเห็นสมควรดำเนินกิจกรรมเสริมทักษะดังกล่าว และขยายไปสู่ประชาชนทั่วไปด้วย

ก.) กิจกรรมอบรมทักษะ ความรู้ ทางด้านการแพทย์แผนไทย

ความเป็นมาของกิจกรรม สืบเนื่องจากโครงการหมอนวดไทยที่ให้บริการประชาชนในวันหยุดจนถึงช่วงน้ำท่วมและยุติไป เดิมทางโครงการวิจัยตั้งใจจะสานต่อ แต่พบว่ามีอุปสรรคหลายอย่าง แรงผลักดันของเจ้าหน้าที่ลดลงไปมาก ทำให้การสานต่อทำได้ยากขึ้น เพราะสถานการณ์ในพื้นที่เปลี่ยนไปมาก ทางรพสต. ไม่ได้สนใจงานด้านการแพทย์แผนไทยเช่นเดิมอีก ประกอบกับอสม.ที่ได้รับการอบรมเรื่องการนวดไทยหลายคนก็ไม่ได้นำความรู้ไปใช้ประโยชน์ทั้งในครอบครัวและในชุมชน เดิมทางโครงการตั้งใจจะจัดอบรมการนวดไทยหลักสูตร 5 วันเพื่อฟื้นฟูโครงการอีกครั้ง ปัญหาประการสำคัญคือจะหาอสม.ที่เต็มใจมารับการอบรมการนวดในระยะเวลาต่เนื่องหลายวันยากมาก ความเห็นของอสม.หลายคนมีความเห็นว่า การหาคนมารับการอบรมยากเพราะอสม.แต่ละคนต่างมีภาระกิจในการประกอบอาชีพของตนเอง หากจะจ้างให้มาอบรมหรือจับฉลากให้มาอบรมนั้นก็ได้ แต่อาจจะไม่เต็มใจเข้าร่วมและไม่รับประกันว่าหลังได้รับการอบรมจะนำเอาความรู้ไปใช้ประโยชน์ใดๆ เพราะการอบรมการนวดที่ผ่านมามีมากแต่ไม่ได้นำความรู้ไปใช้ประโยน์ หากจะทำโครงการอีกที่จะไม่เกิดประโยชน์ยั่งยืน

ทางทีมวิจัยจึงปรึกษากันใหม่ว่าการจัดอบรมนวดไทยอาจไม่ได้รับความสนใจและไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควร จึงตกลงกันในการอบรมระยะสั้น และจัดให้บ่อยครั้งตามหมู่บ้านหรือการประชุมประจำเดือนของ อสม. หัวข้อที่ตกลงกันในการอบรมของทีมงานขั้นแรกคือการดัดตน การบริหารกาย การคัวซา ต่อมาก็เป็นการอบสมุนไพร การผลิตยาสมุนไพรพื้นฐาน เพื่อให้นำความรู้มาใช้กับตนเองและสามารถเรียนรู้ได้ในระยะเวลาอันสั้น สามารถจัดประชุมได้หลายครั้งในหมู่บ้าน

วิธีดำเนินการ เมื่อทางโครงการและนักวิจัยชุมชนคือ อสม.และเจ้าหน้าที่รพสต.ตกลงกันได้ว่าจะจัดอบรมระยะสั้นแทนการอบรมระยะยาว จึงมีการกำหนด เนื้อหา ในการอบรมในแต่ละช่วงเวลา การอบรมครั้งแรก เนื้อหาประกอบด้วย ทักษะและการฝึกไทยปราณ โยคะอาสนะ ผ่อนคลายกล้ามเนื้อ การอบรมครั้งที่สอง เนื้อหาประกอบด้วย การนวดตนเองคือการนวดใบหน้าและศีรษะเพื่อถนอมสายตา การคัวซาขูดผิวขับพิษคลายอาการปวดเมื่อย และการอบสมุนไพร

การอบรมครั้งที่สาม-สี่ เนื้อหาประกอบด้วย การอบสมุนไพร การทำน้ำหมักชีวภาพ เพื่อสุขภาพ สำหรับใช้เอนกประสงค์ เช่น รับประทาน ท่าหน้า อาบและชำระล้าง และการนำไปทำน้ำยาล้างจาน การอบรมครั้งที่ ห้า-หก เป็นการติดตาม ทบทวน การบริหารการ ไทยปราณและโยคะ ที่บ้านทัพไทย ในการบริหารกาย ผสมผสานกับการเต้นแอโรบิคในตอนเย็น ของกลุ่มอสม.

การติดตามผลของการอบรม ผลการอบรมพบว่า กลุ่มอสม.มีการนำความรู้ที่ได้จากการอบรม ไปใช้ในชีวิตประจำวันมากขึ้น เช่นนำวิชาไทยปราน และการบริหารกายแบบผ่อนคลาย ยืดเส้นไปใช้ในกิจกรรมการเต้นแอร์โรบิค มีการรวมกลุ่มออกกำลังกาย ผสมผสานกับการเต้นแอโรบิค ในหมู่บ้านทั้งที่บ้านทัพไทยและบ้านคูเดื่อ โดยบ้านทัพไทยมีการเต้นแอโรบิคร่วมการบริหารกายแบบไทยปราณในตอนเย็นที่โบสถ์ทัพไทย นำการเต้นโดยประธานอสม.ไพรศรี ส่วนบ้านคูเดื่อมีการฟื้นฟูกิจกรรมแอโรบิคในตอนเย็นของวันหยุดที่ศาลาท่าเสด็จ ที่เคยดำเนินการก่อนหน้านี้ ให้ศาลาแห่งนั้นกลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง

ความรู้ด้านการทำน้ำหมักชีวภาพ พบว่า ชาวบ้านบางส่วนมีการนำความรู้ด้านนี้ไปทำต่อโดยนำเศษผลไม้ที่เหลือมาหมักและได้แลกเปลี่ยนกับชาวบ้านคนอื่นๆ ที่ได้ทำการหมักก่อนหน้านี้แล้ว เช่น ที่บ้านทัพไทยมีชาวบ้านคนหนึ่งได้ทำการหมักน้ำหมักจากพืชสมุนไพรหลายชนิดและมีการแบ่งปันน้ำหมักให้เพื่อนบ้านนำไปรับประทานด้วย ความรู้การทำหมักชีวภาพสามารถนำไปต่อยอด การอบรมการทำน้ำยาล้างจาน และน้ำชำระล้างเอนกประสงค์หรือแก้ปัญหาน้ำเน่าเสียได้อีกทางด้วย ซึ่งช่วยแก้ปัญหารายจ่ายของคนในชุมชนอีกทางหนึ่ง อย่างไรก็ดีประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่สนใจที่จะทำการหมักด้วยตนเอง เพียงแต่ขอจากเพื่อนบ้านที่มีการดำเนินการหมักไว้

การขยายผลอีกประการคือ เนื่องจากที่วัดคูเดื่อมีหมออาสามาให้บริการฝังเข็มฟรีทุกเดือน ทางโครงการและนักวิจัยชุมชนรวมทั้งมัคทายกวัดจึงได้มีแนวคิดที่จะนำวิชาคัวซามาให้บริการและแนะนำกับคนที่มารอรับบริการฝังเข็มที่วัด เพื่อขยายผลกิจกรรมเพื่อสุขภาพที่ประชาชนสามารถดูแลตนเองได้

การวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนของกิจกรรมการอบรมความรู้ด้านการแพทย์แผนไทย

จุดแข็ง การอบรมไทยปรานหรือโยคะมีจุดแข็งที่วิทยากรมีความรู้ ทั้งจากรพสต.ที่มีประสบการณียาวนานและจากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีที่มีประสบการณ์ต่างกัน ช่วยเสริมความรู้และทักษะการปฏิบัติทำให้ได้เนื้อหาที่เข้มข้น ประกอบกับ อสม.เคยมีประสบการณ์การฝึกและได้ทบทวนอยู่เสมอ วิทยากรได้แนะนำและชวนฝึกฝนโยคะ ไทยปรานให้อสม.ในระหว่างการประชุมประจำเดือนต่างๆ อสม.จึงมีความคุ้นเคยและตั้งใจฝึกฝนดี

การอบรมเรื่อง คัวซา อสม.ได้มีความรู้เพิ่มเติม การใช้ประโยชน์และฝึกฝนทักษะประสบการณ์การใช้วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ในการทำคัวซาเพื่อแก้ปัญหาการปวดเมื่อยอันเป็นการแสดงออกของโรคจำนวนมากที่สะสมสารพิษไว้ร่างกาย

การอบรมเรื่องสมุนไพรที่จัดตามหมู่บ้านต่างๆ ช่วยให้ประชาชนได้เห็นความสำคัญของสมุนไพร ในการดูแลสุขภาพตนเองแบบง่ายๆ เช่นการอบสมุนไพรแบบง่ายๆ เพียงใช้หม้อหุงข้าว ยาสมุนไพรที่อยู่ใกล้ตัว และผ้าผืนใหญ่เช่นผ้าคลุมเตียง

ผู้รับการอบรมมีความสนใจที่จะดูแลตนเองด้วยสมุนไพรมากขึ้น เช่นบ้านคูเดื่อให้ความตื่นตัวต่อผลิตภัณฑ์สมุนไพรมาก มีการศึกษาของนักศึกษาเภสัชศาสตร์พบว่า ชาวคูเดื่อรวมทั้งบ้านทัพไทยมีการใช้ผลิตภัณฑ์สุขภาพจากยาสมุนไพร หลายชนิดมาก ในกลุ่มผู้ป่วยโรคเรื้องรัง เช่น เบาหวาน ความดัน โดยมีผู้แทนจำหน่ายผลิตภัณฑ์เหล่านี้ในชุมชนหลายราย เช่น หมอเส็ง เอมเวย์ อสม.หลายคนสนใจที่จะผลิตเองและทดลองใช้ยาสมุนไพรต่างๆ ในปัญหาที่ตนเองประสบและไม่สามารถรักษาให้หายขาดด้วยยาแผนปัจจุบัน

จุดอ่อน ของกิจกรรมการจัดการสุขภาพตามแนวทางการแพทย์แผนไทยในโครงการนี้ คือ มีเวลาดำเนินการน้อยไป เนื่องจากมีกิจกรรมหลายด้านและหลายหมู่บ้าน ประกอบกับประชาชนให้ความสนใจกับการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าจากภัยน้ำท่วมเสียก่อน เช่น การย้ายอพยพครอบครัวของผู้ประสบภัย นอกจากนี้ประชาชนส่วนใหญ่ยังเคยชินกับการรักษาฟรีกับยาและการแพทย์แผนปัจจุบัน การผลิตเองใช้เองจึงเป็นเรื่องที่ยังไม่อยู่ในความสนใจมากนัก แต่การเริ่มต้นจากคนจำนวนน้อยอาจขยายผลได้ในภายหลังได้ จุดอ่อนอีกประการคือ เดิมรพสต.ทัพไทย มีศักยภาพในการจัดการเรื่องสุขภาพตามแนวทางการแพท์แผนไทย แต่เมื่อเจ้าหน้าที่ที่ดำเนินงานย้ายไป งานจึงยุติลงและยากต่อการสานต่อในแนวทางเดิม

ข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรมการอบรมความรู้ทางด้านการแพทย์แผนไทย

เนื้อหาในการอบรมควรเป็นความรู้ที่ชุมชนต้องการ เช่นการผลิตยาลูกประคบสดและแห้ง การทำน้ำมันทานวด การทำยาหม่อนนวด เพื่อใช้ร่วมกับการนวด เนื่องจากในชุมชนมีหมอนวดหลายคน นอกจากนี้อสม.ยังมีความต้องการให้สอนทำยาลูกกลอน ยาบดผง ยาหมักเอนไซม์เพื่อใช้ในชุมชนเพียงแต่อาจจะรวมกลุ่มเฉพาะคนที่สนใจที่เป็นหมอนวดจากแต่ละหมู่บ้าน ทั้งนี้นอกจากผลิตภัณฑ์ที่ทำเหล่านี้จะนำมาใช้เอง อาจนำมาเป็นสินค้าในชุมชนได้อีกทางหนึ่งด้วยหากมีการพัฒนาสูตรให้น่าใช้มากขึ้น ความรู้ที่นำมาการดำเนินการอบรมควรเป็นความรู้ที่เข้าใจง่ายเช่นยาสมุนไพร และมีรูปแบบการแปรรูปหรือผลิตที่ง่าย สามารถใช้ทดแทนยาแผนปัจจุบันยังรักษาไม่หายเช่น โรคน้ำกัดเท้าซึ่ง

พบว่าสมุนไพรที่มีแนวโน้มที่ดีในการรักษาได้ผลคือ รากทองพันชั่งสกัดหรือยางของต้นยางนาและสมุนไพรสำหรับโรคที่ยาแผนปัจจุบันมีข้อจำกัด เช่น โรคเบาหวาน

ส่วนกิจกรรมเสริมทักษะความรู้ด้านการฝึกฝนโยคะ การดัดตน หรือไทยปรานควรได้รับการฝึกฝนต่อเนื่องให้เป็นกิจวัตรเช่น กิจกรรมยามเย็น แม้จะยุติโครงการแล้วเนื่องจากไม่มีต้นทุนมากนักที่ทีมวิจัยชุมชนและทีมวิจัยหลักสามารถดำเนินการต่อเนื่องได้

5.1.2.1. ด้านสุขาภิบาลน้ำท่วมขัง

จากสภาพน้ำท่วมขังเป็นเวลานานและมีการกักกันการระบายน้ำเนื่องจากการถมที่ของรัฐและเอกชน ทำให้การระบายน้ำไม่สะดวกหรือถูกปิดกั้น น้ำเน่าเสียและส่งกลิ่นเหม็นทำให้เป็นปัญหาทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต เพิ่มโอกาสการเป็นโรคน้ำกัดเท้า และปัญหาน้ำเน่าเหม็นส่งผลต่อประสาทการรับกลิ่นและทัศนะอุจาจ

การแก้ปัญหานี้ในอดีตที่ผ่านมา มักจะใช้วิธีการสูบออกเมื่อน้ำลดโดยการขอความช่วยเหลือเครื่องสูบจากเทศบาล แต่ต้องเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ แอ่งน้ำขนาดเล็กมักจะปล่อยให้แห้งไปเอง นอกจานี้ชาวบ้านบางชุมชนเคยใช้ลูกอีเอ็มบอลในการแก้ปัญหามาก่อน เช่น บ้านคูเดื่อได้รับบริจาคโดยคณะนักเรียนและครูโรงเรียนเบ็ญจมะมหาราชแต่ชาวบ้านไม่เคยทำการผลิตเอง ส่วนบ้านทัพไทยประสบปัญหาน้ำเน่าขังมากกว่าบ้านคูเดื่อหลายแหล่ง บ้านท่ากกแห่พบว่าเมื่อน้ำท่วมขังนานจนน้ำเน่าจะมีผลเสียต่อต้นไม้ให้ตายไป และไม่เคยแก้ปัญหาด้วยวิธีนี้มาก่อน

ก.) การกำจัดน้ำเสียโดยการดูดระบายทิ้งของเทศบาล

ชุมชนบางหมู่บ้านมีน้ำเน่าขังหลายจุด เช่นบ้านทัพไทย ที่ผ่านมาเทศบาลก็จะนำเครื่องดูดน้ำมาดูด โดยทางเทศบาลเป็นออกค่าใช้จ่ายเอง เป็นการแก้ปัญหาเป็นคราวๆไป ชุมชนมีความต้องการให้เกิดการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ โดยการวางท่อระบายน้ำตามจุดสำคัญๆ ระบายลงสู่แม่น้ำมูล แต่ทางเทศบาลยังไม่ตั้งงบประมาณเพื่อการนี้ อาจเพราะบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ใกล้และประสบปัญหาน้ำเน่าเหม็นจากหนองน้ำเหล่านี้มักจะเป็นกลุ่มคนจนในหมู่บ้านที่ไม่มีอำนาจต่อรองมากนัก

ข้อเสนอแนะต่อปัญหาและรูปแบบการกำจัดน้ำท่วมเน่าเสีย

ปัญหาน้ำเน่าเสียเป็นปัญหาสำคัญที่อาจลุกลามไปปัญหาอื่นๆได้ แต่ยังไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร ควรจัดเวทีพูดคุยปัญหาน้ำเน่าขังในชุมชนอย่างจริงจัง จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ชุมชน เทศบาล สส. อบจ.แขวงการทาง วัด โรงเรียน สาธารณสุข และระดมหาวิธีการแก้ปัญหาที่เป็นไปได้จากกลุ่มคนที่มีส่วนได้เสีย อาจพบรูปแบบอื่นๆ ที่สามารถแก้ปัญหาได้ร่วมกัน ลูกอีเอ็มบอลเป็นอีกวิธีหนึ่งที่น่าสนใจ

ข.) กิจกรรมการจัดอบรมและผลิตลูกอีเอ็มบอลสำหรับปรับปรุงคุณภาพน้ำเสีย

ความเป็นมาของกิจกรรม ปัญหาน้ำเน่าเสียจากการท่วมขังเป็นระยะเวลาถึง 3 เดือนส่งผลเสียมากมายทั้งสุขภาพเท้าและต้นไม้เน่าตาย ผู้วิจัยจึงศึกษาหาวิธีการแก้ปัญหานี้ พบว่าลูกอีเอ็มบอลสามารถแก้ปัญหาน้ำเน่าเสียได้ โดยทราบว่าชาวบ้านบางกลุ่มในพื้นที่เคยแก้ปัญหานี้ด้วยลูกอีเอ็มบอลมาก่อนแต่ก็ไม่เคยผลิตเองโดยได้รับบริจาคมา เพราะการผลิตลูกอีเอ็มบอลมีต้นทุนพอสมควร เช่นรำ

และกากน้ำตาล และแรงงานจำนวนมาก ทางผู้วิจัยหลักจึงเสนอกิจกรรมการอบรมนี้เข้าไปจัดทำและทดลองใช้ในหมู่บ้านในช่วงน้ำท่วม ปี 2557 ชาวบ้านส่วนหนึ่งเห็นด้วยต้องการทดลองดู แม้ขณะนั้นน้ำกำลังท่วมและเริ่มจะขังแล้ว บางแหล่งเริ่มน้ำส่งกลิ่นเน่าแล้ว

วิธีการดำเนินงาน ผู้วิจัยหลักได้ทำการศึกษาจากเอกสาร ประสบการณ์การทำ การใช้ในช่วงน้ำท่วมกรุงเทพมหานคร เห็นว่าน่าสนใจ ต่อมาได้ปรึกษาอาจารย์จากวิทยาลัยแพทย์ศาสตร์และการสาธารณสุข ซึ่งนักศึกษาในคณะนี้เคยทำลูกอีเอ็มบอลไปช่วยชาวบ้านช่วงน้ำท่วม และได้ปรึกษานักวิชาการจากศูนย์ส่งเสริมสุขภาพเขต 7 ซึ่งเป็นผู้ที่เคยทำการผลิตเพื่อนำไปช่วยผู้ประสบภัยที่กรุงเทพมามากแล้ว ทำให้พบว่ามีความเป็นไปได้ และเหมาะสมในการจัดอบรมและจัดทำลูกอีเอ็มบอลในพื้นที่นี้

ทางผู้วิจัยหลักเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ ชุมชนเตรียมทราย แกลบ และได้นัดหมายกับวิทยากรและทีมงานซึ่งได้ให้เอกสารและวัสดุบางส่วนมาสนับสนุน การอบรมเริ่มที่บ้านทัพไทยก่อน ปัญหาในเรื่องสูตรที่ประสบคือรำที่ใช้ครั้งแรกไม่ใช่รำละเอียด ทำให้ต้องใช้รำปริมาณมาก และลดสัดส่วนของดินทรายลง ซึ่งชาวบ้านสามารถเรียนรู้และปรับปรุงสูตรจนสามารถใช้การได้ เมื่อปั้นลูกอีเอ็มบอลได้จำนวนที่ต้องการแล้ว จึงตากแห้ง 1 วัน เก็บรักษาไว้ และนำไปใช้ คือการโยนลูกอีเอ็มบอลลงไปในน้ำท่วมขังที่น้ำไม่ไหล เช่นบริเวณบ้านเรือน หน้าบ้าน จำนวนที่ใช้โยนประมาณตารางเมตรละ 1 ลูก ทิ้งไว้สัก 3-4 วัน

ผลของการนำลูกอีเอ็มบอลไปใช้พบว่า น้ำเน่าซึ่งปกติจะมีกลิ่นเหม็น สีขุ่น พบว่าหลังจากโยนลูกอีเอ็มบอลได้ประมาณ 3-4 วัน เป็นต้นไป น้ำที่ขุ่นเริ่มใสขึ้นและกลิ่นเหม็นลดลง เป็นที่พอใจของชาวบ้านที่นำไปใช้จึงมีการขยายผลการอบรมไปยังบ้านอื่นๆ และเพิ่มจำนวนการผลิตให้ครอบคลุมพื้นที่มากขึ้น ผลการปั้นลูกอีเอ็มบอลได้จำนวนกว่า 1,000 ลูก และได้แบ่งกระจายลูกอีเอ็มบอลเอาไปใช้ประโยชน์และติดตามผลโดยนักวิจัยชุมชน (เนื้อหาการอบรม และสูตรในการทำอีเอ็มบอลดูภาคผนวก)

การติดตามผลกิจกรรม ผลของการนำลูกอีเอ็มบอลไปใช้พบว่า ชาวบ้านได้นำไปโยนใส่ในพื้นที่น้ำท่วมขังในบริเวณบ้านเรือนของตนเองหรือภายในบริเวณบ้าน จำนวนที่ใช้โยนบางคนอาจจะมากกว่าตารางเมตรละ 1 ลูก หลังจากทิ้งไว้ 1 สัปดาห์ ผู้วิจัยไปเยี่ยมติดตามผลพบว่าสีขุ่นของน้ำเริ่มใสขึ้น และกลิ่นเหม็นลดลง เป็นที่พอใจของชาวบ้านที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำนั้นๆ

ชาวบ้านที่นำไปใช้บางราย รายงานว่า ต้นไม้บางชนิดที่มีแนวโน้มว่าอาจจะตาย เน่าเหม็นก็ไม่เน่าหลายต้นก็รอด ลูกอีเอ็มบอลจึงกลายเป็นปุ๋ยของพืชไปในตัวด้วย ดังที่มีการนำไปใช้ในพื้นที่บ้านท่ากกแห่ คือใช้เป็นปุ๋ยให้กับพืชมากกว่ามุ่งบำบัดน้ำเสีย ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ใช้ในการอบรม นอกจากผลในทางการปรับปรุงเรื่องคุณภาพน้ำ อันเป็นประเด็นเรื่องสุขาภิบาลสิ่งปฏิกูลจากน้ำท่วมขัง ยังช่วยรักษาชีวิตต้นไม้บางต้นที่ท่วมน้ำเป็นเวลานานได้ แต่ยังขาดการบันทึกที่ละเอียดของผลในแต่ละวันกับปริมาณที่ใช้กับพื้นที่ต่างๆ

การวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนของกิจกรรมการจัดอบรมและผลิตลูกอีเอ็มบอล

จุดแข็ง องค์ความรู้ในการผลิตชาวบ้านสามารถเรียนรู้ได้ไม่ยากเพราะชาวบ้านบางพื้นที่เคยใช้รำปั้นเป็นลูกโยนให้เป็นอาหารปลามาก่อน ด้านการใช้บางชุมชนเคยมีประสบการณ์การใช้แล้ว และจากการใช้คราวนี้ พบว่าได้ผลดีกว่า ทั้งนี้อาจเพราะใช้สารจุลินทรีย์เข้มข้นที่ได้รับการสนับสนุนจากศูนย์อนามัยที่ 7 ด้วย การอบรมเป็นการให้ประสบการณ์ในการผลิตเองในชุมชน ได้เห็นกรรมวิธีในการผลิตและได้ลงมือผลิตเอง จากเดิมที่เคยได้รับบริจาคเท่านั้น ทำให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่ทำไม่ยาก ตลอดจนมีการติดตามผลการนำไปใช้เองซึ่งได้ผลดีเป็นที่น่าพอใจ โดยเฉพาะการลดกลิ่นเหม็นและเน่าเสียในเขตบ้านเรือนของตนเอง

จุดอ่อน เนื่องจากสูตรที่ใช้ผลิตนี้ยังมีต้นทุนสูงจากรำ หัวเชื้อจุลินทรย์หรืออีเอ็มและกากน้ำตาล ชุมชนที่ไม่มีเงินทุนมากนักในการจัดหาวัตถุดิบจะประสบปัญหาในการแก้ปัญหาได้ การทดลองทำการแก้ปัญหาในคราวนี้ เป็นการทำปริมาณไม่มากนัก ไม่เพียงพอที่จะไปใช้ทั้งชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่กว้างขวาง จึงเลือกใช้เฉพาะในเขตที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะในบ้านเรือน การแก้ปัญหาทั้งชุมชนน่าจะใช้วิธีอื่น ที่มีต้นทุนต่ำกว่า และได้ผลดีกว่า เช่น การเปิดทางระบายน้ำที่อุดตัน

ข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรมการจัดอบรมและผลิตลูกอีเอ็มบอล

ควรมีการเลือกสูตรที่มีต้นทุนต่ำ จากวัสดุหาง่ายในชุมชน การลดต้นทุนการผลิต มีวิธีในการลดต้นทุนอย่างน้อยสองสามแบบ คือ การขยายหัวเชื้อจุลินทรีย์ ชุมชนสามารถขยายหัวเชื้อจุลินทรย์ได้เองโดยไม่ต้องซื้อทุกครั้ง ชุมชนอาจจะทำการผลิตและใช้น้ำหมักชีวภาพเพื่อเป็นหัวเชื้อแทนหรือสมทบได้จะช่วยลดต้นทุนการผลิตได้อีกทางหนึ่ง ความรู้และทักษะการทำน้ำหมักจากวัสดุพืชผักศึกษาได้จากภาคผนวก ซึ่งสามารถขยายผลในการนำไปใช้ประโยชน์เพื่อการบำบัดน้ำเสียได้ด้วย นอกจากนี้ยังสามารถลดต้นทุนการผลิตลูกอีเอ็มบอลด้วยการหาดินที่มีจุลินทรีย์สูง เช่น ดินในป่ามาเป็นวัตถุดิบได้ด้วย ทั้งนี้ชุมชนควรมีความชำนาญในการทดลองใช้ลูกอีเอ็มบอลในหลายรูปแบบ จึงจะสามารถพลิกแพลงการทำและการใช้ได้

การจัดการในอนาคต คือการสร้างให้ชุมชนมีทักษะในการผลิตแล้วที่ชำนาญและและมองเห็นคุณค่าของลูกอีเอ็มบอลในการพลิกแผลงการนำไปใช้ประโยชน์ นอกจากการแก้ปัญหาน้ำเน่าเสียแล้วในชุมชนพื้นที่การเกษตร สามารถนำไปใช้เป็นปุ๋ยให้กับพืชได้ อย่างไรก็ดีมีโอกาสเป็นไปได้ที่ชุมชนจะเรียนรู้การผลิตและใช้อีเอ็มน้ำเพื่อเป็นปุ๋ยในนาข้าวในพื้นที่การเกษตร และนำทำปุ๋ยหมักจุลินทรีย์จากสมุนไพรเพื่อแก้ปัญหาศัตรูข้าว เป็นต้น

การจัดการด้านแรงงานสำหรับการผลิตจำนวนมากเพื่อใช้ทั้งชุมชน พบว่า แรงงานสามารถหาได้ในชุมชน มีแรงงานเด็กนักเรียน เยาวชนและผู้สนใจที่มีจิตอาสามากพอ และเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้เรื่องราวในท้องถิ่นด้วย ส่วนต้นทุนการผลิตหากจะผลิตจำนวนมากเพื่อใช้ทั้งชุมชนอาจจะต้องระดมทุนของความช่วยเหลือจากผู้มิจิตศรัทธา โดยการสื่อสาร แทนที่จะเป็นการบริจาคสิ่งของอุปโภคบริโภคตามปกติ อาจจะเพิ่มรายการวัสดุสำหรับทำอีเอ็มบอลเพิ่มด้วย เช่น รำละเอียด กากน้ำตาล หัวเชื้อจุลินทรีย์ แกลบ ดิน ทราย ถังผสม เป็นต้น หรือขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงาน

สาธารณสุขซึ่งมีวัสดุอุปกรณ์ วิชาการ กำลังคนในการสนับสนุนในการบำบัดน้ำเน่าเสีย หากชุมชนต้องเล็งเห็นคุณค่าของการบำบัดน้ำเสียร่วมกันก่อน

5.1.2.2. ด้านการกำจัดสิ่งปฏิกูลและการขับถ่าย

การจัดการเรื่องส้วมและระบบรองรับการขับถ่ายของผู้ประสบภัย เป็นประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งที่ชุมชนได้มีการเตรียมการล่วงหน้า และได้มีการดำเนินการในช่วงน้ำท่วมปี พ.ศ.2556

ก. แผนการรองรับการกำจัดสิ่งปฏิกูลและการขับถ่าย

แต่ละหมู่บ้านมีแผนการรองรับเรื่องส้วมและระบบรองรับการขับถ่ายแตกต่างกัน บ้านทัพไทย ผู้ประสบภัยส่วนใหญ่อาศัยอยู่ตามริมถนนเลี่ยงเมือง หากมีผู้ประสบภัยไม่มากและท่วมไม่นาน จะขอความอนุเคราะห์อาศัยส้วมสำเร็จรูปจากปภ.หรือเทศบาล แต่หากมีน้ำท่วมมาก จำนวนผู้อพยพมากและมีท่าทีว่าน้ำจะท่วมนาน ทางชุมชนจำเป็นต้องจัดสร้างส้วมตามศูนย์อพยพ โดยทางชุมชนจะขอรับการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการสร้างส้วมจากเทศบาล ซึ่งเป็นแผนที่มีการดำเนินการทุกปีที่มีน้ำท่วม

สำหรับบ้านคูเดื่อ ในช่วงน้ำท่วมปี พ.ศ. 2554 พบว่ามีปัญหาด้านระบบการขับถ่ายพอสมควร ชาวบ้านกว่าหนึ่งในสามนิยมถ่ายลงน้ำโดยตรง จึงมีความต้องการให้มีส้วมเพิ่มในชุมชน หากน้ำท่วมในระดับสูง การมีส้วมลอยน้ำในชุมชนตามจุดต่างๆ จะช่วยได้โดยต้องมีการแนะนำการใช้ การดูแลรักษาและการถ่ายเทของเสียด้วย แต่ชาวบ้านไม่คุ้นกับการใช้ อย่างไรก็ดีทางโครงการมีแบบไว้แล้ว หากชาวบ้านมีความต้องการก็สามารถช่วยกันจัดสร้างได้ โดยช่วยกันจัดหาอุปกรณ์ และแรงงานในการจัดทำ

บ้านท่ากกแห่ มีปัญหาการถ่ายลงน้ำเช่นกัน มีส้วมลอยน้ำอยู่ในหมู่บ้านประมาณ 2 หลังซึ่งได้ใช้ในช่วงน้ำท่วมปีพ.ศ. 2554 ในการวางแผนรองรับน้ำท่วมปีพ.ศ.2556 มีข้อเสนอให้ขอรับความอนุเคราะห์รถสุขาเคลื่อนที่จากเทศบาลมาประจำที่หมู่บ้านรวมทั้งจัดหางบประมาณในการจัดทำส้วมลอยน้ำเพิ่มเนื่องจากส้วมอาจจะไม่เพียงพอและมีความยุ่งยากในการจัดการ รายละเอียดดังตาราง 5.8

ตาราง 5.8 แสดงแผนการรองรับต่อประเด็นการกำจัดสิ่งปฏิกูลและการขับถ่าย

หมู่บ้าน	ลักษณะปัญหา	แผนการรองรับต่อการกำจัดสิ่งปฏิกูลและการขับถ่าย
บ้านทัพไทย	1)ส้วมไม่เพียงพอ 2)ความยุ่งยากในการจัดการ	1) ขอส้วมตั้ง จากอบต.และปภ. ที่มีการจัดซื้อไว้แล้ว 2) ขอวัสดุอุปกรณ์จากเทศบาลสำหรับจัดทำส้วมปกติ
บ้านคูเดื่อ	1) การขับถ่ายลงน้ำ 2) ปัญหาการถ่ายใส่ถุงดำ	1) ช่วยกันจัดหาอุปกรณ์ในการจัดทำส้วมลอยน้ำ 2) ขอวัสดุอุปกรณ์จากเทศบาลสำหรับจัดทำส้วมปกติ
บ้านท่ากกแห่	1) การขับถ่ายลงน้ำ 2) ส้วมไม่พอ	1) ช่วยกันจัดหาอุปกรณ์ทำส้วมลอยน้ำที่มีท่อระบาย 2) ขอรถสุขาเคลื่อนที่ของ อบต. 3) ขอวัสดุอุปกรณ์จากเทศบาลสำหรับจัดทำส้วมปกติ
สรุปรวม	1) ส้วมไม่เพียงพอ 2) การขับถ่ายลงน้ำ 3) ปัญหาจากการถ่ายใส่ถุงดำแล้วแล้วทิ้งไปทั่ว	1) ขอส้วมตั้ง จากอบต.และปภ. 2) ขอรถสุขาเคลื่อนที่ 3) หางบและจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์จัดทำส้วมลอยน้ำ 4) ขอวัสดุอุปกรณ์จากเทศบาลสำหรับจัดทำส้วม

ข. การดำเนินงานการกำจัดสิ่งปฏิกูลและการขับถ่าย

เมื่อประสบปัญหาน้ำท่วมปี 2556 ซึ่งระดับน้ำท่วมไม่มากนัก การจัดการเรื่องส้วมสาธารณะของแต่ละหมู่บ้านมีรูปแบบเดียวเป็นแบบเดิม คือ การสร้างส้วมจากวัสดุอุปกรณ์ของเทศบาล บ้านคูเดื่อเดิมคิดจะสร้างส้วมลอยน้ำเพราะมีข้อเรียกร้องมากจากน้ำท่วมในปีที่ผ่านมา แต่เนื่องจากปีนี้น้ำท่วมไม่มาก และการใช้ส้วมลอยน้ำมีการจัดการที่ยุ่งยากในการขึ้นลงของประชาชน และการกำจัดอุจาระไปถ่ายเท ทำให้ทางหมู่บ้านปรับแผนมาเป็นการสร้างส้วมจากวัสดุของทางเทศบาลแทน สร้างตรงจุดรับบริจาคสิ่งของ ซึ่งเป็นจุดที่มีคนมารวมตัวกันมาก นับว่าเป็นการจัดการที่ตรงตามความต้องการและปัญหาของชุมชน และง่ายต่อการจัดสร้าง การดูแลรักษา สำหรับผู้ที่เดินทางไปเยี่ยมเยียนที่ศูนย์ด้วยสามารถใช้ได้ โดยส้วมนี้เป็นส้วมขนาดใหญ่ หลังน้ำท่วมก็ยังคงไม่ได้รื้อทิ้งหากปล่อยให้เป็นส้วมสาธารณะของหมู่บ้านต่อไป

ส่วนบ้านทัพไทยและบ้านท่ากกแห่ ก็มีการสร้างส้วมประจำที่ศูนย์ประสานงานการรับของบริจาคเช่นกันซึ่งทั้งผู้ประสบภัยและคนที่มาเยี่ยมเยียนสามารถใช้งานได้ สำหรับสุขาตั้งของเทศบาลและรถสุขาเคลื่อนที่นั้นไม่ได้รับการสนับสนุน จากปภ.และเทศบาล เนื่องจากมีจำนวนจำกัด และสถานการณ์น้ำท่วมไม่รุนแรงมากนัก

เก้าอี้สุขา: รูปแบบสุขาสำหรับผู้สูงอายุที่บ้าน สำหรับบ้านทัพไทยเนื่องจากมีผู้สูงอายุมากที่อาจมีความลำบากในการนั่งยองขับถ่ายลงกระโถน เมื่อน้ำท่วมและห้องน้ำที่อยู่ชั้นล่างใช้ไม่ได้ ทีมวิจัยได้ทดลองนำเสนอรูปแบบเก้าอี้สุขาสำหรับผู้สูงอายุใช้ถ่ายภายในบ้านหรือห้อง หากส้วมสุขาที่น้ำท่วมใช้งานไม่ได้ โดยได้นำเสนอรูปแบบโดยการดัดแปลงจากเก้าอี้เหล็กที่ไม่ได้ใช้งาน โดยเอาเบาะออกแล้วซื้อชุดฝาโถส้วมมาติดยึดไว้ เวลาพับออกก็จะเป็นเหมือนโถสุขาแบบนั่งสำหรับถ่าย โดยมีภาชนะเช่น กระแป้งพลาสติกรองรับอุจจาระไว้ด้านล่าง หรือนำเก้าอี้พลาสติกมาเจาะรูให้มีขนาดพอให้สามารถถ่ายลงไปได้ จะทำได้ในราคาประหยัดกว่า ซึ่งทางชุมชนและผู้เข้ารับการอบรมสามารถเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว และประยุกต์ทำใช้เองได้

แต่มีข้อเสียสำหรับเก้าอี้เหล็กและฝาโถชักโครก ตรงที่ราคา หากจัดซื้อมาทำเองต้นทุนก็ยังสูงสำหรับชาวบ้านที่ยากจน คือประมาณชุดละ 500 บาท แต่สำหรับเก้าอี้พลาสติกเจาะรูนั้นราคาถูกกว่าประมาณ 350 บาท ซึ่งทางโครงการไม่สามารถจัดซื้อจัดหาให้ทุกคนได้ จึงเป็นการนำเสนอรูปแบบทางเลือกสำหรับชาวบ้านในการนำไปใช้กับผู้สูงอายุ หากจะมีการดำเนินการเรื่องนี้ในการประยุกต์ใช้อาจทำการทดลองใช้ดูก่อนและทำการปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพบ้านเรือนและผู้ใช้งานต่อไป

ข้อเสนอแนะในการจัดการเรื่องส้วมและระบบรองรับการขับถ่ายของผู้ประสบภัย

รูปแบบของส้วมควรพิจารณาให้เหมาะสมกับสภาพระดับน้ำท่วม กลุ่มผู้ใช้บริการ หากน้ำท่วมไม่มากไม่นาน การมีส้วมบนแผ่นดินที่พื้นน้ำหรืออยู่ในอาคารชั้นสองที่พ้นน้ำจะสะดวกกว่าส้วมลอยน้ำ เก้าอี้สุขาเป็นทางเลือกหนึ่งสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่ที่ชั้นสองของบ้านและไม่สามารถนั่งยองได้ การสร้างส้วมลอยน้ำนั้นจำเป็นต้องสร้างก่อนที่น้ำจะท่วม และเลือกสถานที่ที่จะใช้ให้เหมาะกับบริบท โดยต้องผูกไว้กับบ้านเรือนให้แน่นหนา รองรับการใช้ของคนในชุมชนได้มาก

ชุมชนที่มีส้วมของทางราชการเช่น โรงเรียนและวัด ในช่วงน้ำท่วมมักจะไม่ได้รับความสนใจจากประชาชนไปใช้ประโยชน์ ควรมีการบริหารจัดการเพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในช่วงน้ำท่วม เพราะในชุมชนทั้งสามมีวัดและโรงเรียนที่ไม่ถูกน้ำท่วม ประชาชนสามารถไปใช้บริการได้ เพียงแต่ต้องมีการบริหารจัดการเพิ่มเติมให้มีความสะดวกรองรับผู้มาใช้บริการได้ เช่น วัดคูเดื่อในช่วงที่น้ำท่วม น้ำไม่ท่วมวัดทั้งหมด ส้วมของวัดสามารถให้บริการประชาชนในหมู่บ้านได้

5.1.3. ระบบและกลไกการจัดการสุขภาวะหลังเกิดน้ำท่วม

หลังเกิดภัยพิบัติน้ำท่วมกิจกรรมที่ดำเนินการ คือ การติดตามระบบการจ่ายเงินชดเชยความเสียหายของทางราชการ การสร้างข้อเสนอและการติดตามปัญหาการระบายน้ำ ร่องน้ำและหนองน้ำสาธารณะ การฝึกอบรมด้านอาชีพหรือมาตรการลดรายจ่าย และการรวบรวมข้อเสนอจากหมู่บ้านสู่เทศบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5.1.3.1. ด้านระบบการจัดสรรเงินช่วยเหลือผู้ประสบภัย

ข้อเสนอจากประชาชน ปัญหาการจัดสรรเงินช่วยเหลือผู้ประสบภัย ได้ถูกนำมาถกเถียงกันในเวทีหลายครั้ง ผลการประชุมจากสามหมู่บ้านมีข้อสรุปในเรื่องนี้ที่คล้ายๆกัน ดังนี้

บ้านทัพไทย ที่ประชุมเสนอให้มีการตั้งกรรมการจากภายนอกจากเทศบาลเมืองแจระแมมาสำรวจเองมาทำการสำรวจความเสียหายตามจริงเพื่อตัดปัญหาที่คณะกรรมการที่สำรวจถูกชาวบ้านมองว่าเป็นผู้มีส่วนได้เสียในการจัดสรรเงินให้กับในพรรคพวกตนเองเหมือนที่ผ่านมา ข้อเสนอนี้จึงเป็นการโยนให้คนที่สำรวจเองต้องรับผิดชอบ

บ้านคูเดื่อ ที่ประชุมเสนอให้ทางราชการจัดสรรเงินช่วยเหลือให้มากขึ้นและให้เพียงพอตามความเสียหายตามจริง และควรจัดสรรเงินให้เท่าเทียมกันในแต่ละครอบครัว ตามที่ในอดีตทางหมู่บ้านคูเดื่อเคยทำกันเอง คือ เคยมีมติให้นำเงินที่ได้ของแต่ละครอบครัวที่ได้รับไม่เท่ากันมารวมกันแล้วหารเฉลี่ยให้เท่าๆกัน เพียงแต่คราวนี้เสนอให้ทางราชการจัดสรรให้เท่ากันเลย

บ้านท่ากกแห่ ที่ประชุมเสนอให้เทศบาลพิจารณาว่าเมื่อมอบอำนาจในการสำรวจให้กับหมู่บ้านแล้ว เทศบาลไม่ควรตัดทอนหรือเพิ่มโดยพลการ หากเทศบาลจะตัดทอนหรือเพิ่มให้ใครควรมีการสำรวจใหม่ทั้งหมด เพื่อให้ชาวบ้านรับทราบผลการสำรวจที่แท้จริงเพื่อความโปร่งใสและไม่เป็นการเลือกปฏิบัติ และขอให้สำรวจความเสียหายตามจริง ไม่บิดเบือนข้อมูล ดังรายละเอียดตาราง 5.9

ผลการจัดการที่เกิดขึ้น แม้ว่าข้อเสนอนี้จะได้รับการเสนอผ่านสมาชิกเทศบาลไปยังผู้บริหารเทศบาลแล้ว แต่เทศบาลยังคงใช้วิธีการเดิม ในปี พ.ศ.2556 เพราะระเบียบการเดิมยังไม่ได้เปลี่ยน ทำให้ผลการจัดการไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ซึ่งยังคงมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์เหมือนเดิมแม้ว่าจะน้อยลงไป เพราะการจัดสรรเงินในปีนี้งบประมาณช่วยเหลือลดน้อยลงไปกว่า 10 เท่า ทำให้ความเหลื่อมล้ำไม่แตกต่างกันมารคือประมาณ 500-2,000 บาท เท่านั้นจากเดิมมีความแตกต่างกันถึง500-20,000 บาท

การวิเคราะห์สถานการณ์ เนื่องจากระบบระเบียบของทางราชการไม่เปลี่ยน การสำรวจความเสียหายของครอบครัวจำนวนมาก ไม่สามารถที่จะมีคณะกรรมการชุดเดียวไปทำการสำรวจทุก

หมู่บ้านได้ คนในหมู่บ้านจึงมีความสะดวกในการสำรวจกันเอง แต่ต้องยอมรับว่าปัญหาการเลือกที่รักมักที่ชังยากที่จะหลีกเลี่ยงได้ การตัดทอนหรือยักย้ายถ่ายเทอันเป็นอำนาจของเทศบาลก็คาดว่าน่าจะยังคงเหมือนเดิม ทั้งนี้เป็นทัศนมุมมองจากประชาชนในพื้นที่

ตาราง 5.9 แสดงข้อเสนอต่อประเด็นเงินชดเชยความเสียหายบ้านเรือนตามจริง

หมู่บ้าน	ข้อเสนอต่อประเด็นเงินชดเชยความเสียหายบ้านเรือนตามจริง
บ้านทัพไทย	เสนอให้ตั้งกรรมการจากภายนอกมาสำรวจสำรวจความเสียหายเอง
บ้านคูเดื่อ	เสนอให้ทางราชการจัดสรรเงินให้เพียงพอกับความเสียหายตามจริง หรือจัดสรรให้เท่าเทียมกัน
บ้านท่ากกแห่	เสนอให้อบต.มาทำการสำรวจใหม่เพิ่ม ถ้าจะตัดเงินที่ทางหมู่บ้านสำรวจไป
สรุปรวม	1) ให้เทศบาลส่งกรรมการภายนอกชุมชนเข้ามาสำรวจเอง 2) ให้ทางราชการจัดสรรเงินให้เพียงพอกับความเสียหาย 3) ให้ทางราชการจัดสรรเงินให้แต่ละครอบครัวเท่ากัน 4) หากมีการตัดทอนหรือแก้ไขข้อมูลจากที่กรรมการในหมู่บานสำรวจไป เทศบาลต้องเข้ามาสำรวจใหม่เองทั้งหมดโดยไม่เลือกปฏิบัติ

ข้อเสนอแนะในการจัดการเงินชดเชยความเสียหายบ้านเรือนตามจริง

ข้อเสนอมีสองระดับคือ ระดับกลไกการจัดการในภาคปฏิบัติในพื้นที่และระดับระบบโครงสร้างหรือระเบียบราชการ ระดับกลไกการจัดการในพื้นที่ ควรมีกลไกที่ช่วยให้ให้ปลอดจากการเลือกปฏิบัติจากผู้ที่มีอำนาจให้มากที่สุดทั้งกรรมการหมู่บ้านและนักการเมืองของอปท.ในท้องถิ่น ข้อเสนอที่ให้กรรมการจากภายนอกนับว่ามีความเป็นไปได้ เพื่อช่วยลดการเลือกปฏิบัติกับพรรคพวกหรือญาติพี่น้องในหมู่บ้าน โดยให้มีการสลับหมู่บ้านกันมาทำการสำรวจ เช่น การสำรวจหมู่บ้านหนึ่งให้แต่งตั้งกรรมการจากหมู่บ้านอื่นอย่างน้อยสามหมู่บ้านรวมทั้งกรรมการจากเทศบาล 1 คนโดยไม่ทราบว่ากรรมการบานใดจะไปสำรวจบ้านใดล่วงหน้า และการพิจารณาตัดทอนขอให้เป็นมติจากการประชุมจากคณะกรรมการในชุมชนที่สำรวจทั้งภายในและภายนอกด้วย เพื่อสร้างกลไกการมีส่วนร่วมจากฝ่ายต่างๆ อย่างโปร่งใส

ข้อเสนอระดับระบบโครงสร้าง ควรมีการปรับเปลี่ยนระบบเบียบการจ่ายเงินชดเชยความเสียหายให้เป็นระบบที่เท่าเทียมกัน เพราะหากใช้ระบบระเบียบเดิมปัญหาเดิมๆย่อมจะเกิดขึ้น การจ่ายที่เท่าเทียมกันจะเป็นการตัดโอกาสที่จะมีการใช้อำนาจช่วยเหลือคนใกล้ชิดในอุปถัมภ์มากกว่าคนอื่นๆ ตามแบบแผนที่มักพบ เพราะการเลือกปฏิบัติเกิดขึ้นเสมอ และเมื่อเกิดขึ้นแล้วกลไกการจัดการในพื้นที่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ นอกจากนี้ ระบบการจ่ายค่าชดเชยความเสียหายในระดับที่เท่าเทียมกัน สอดคล้องกับหลักความเป็นธรรมแนวดิ่งและแนวราบ

หากพิจารณาตามหลักความเป็นธรรมแนวดิ่งจะพบว่าระเบียบการจ่ายเงินชดเชยความเสียหายตามจริงที่ดูเหมือนจะเป็นธรรมนั้นมีความไม่เป็นธรรมแฝกอยู่ด้วย เพราะระดับความเสียหายจากน้ำท่วมของคนรวยมักจะมีมากกว่าคนจน เพราะคนรวยมักจะมีทรัพย์สินมูลค่ามากกว่าคนจน เช่น มีประตูบ้านหลายบาน มีพื้นบ้านกว้าง ในขณะบ้านคนจนอาจไม่มีประตูบ้านและมูลค่าความเสียหายมักจะน้อยกว่า ข้าวของคนรวยที่มีมากย่อมเสียหายมากกว่าคนจนที่มีทรัพย์สินน้อย จำนวนไร่นาของคนรวยที่มีมากย่อมเสียหายมากกว่าคนจนที่มีที่ดินน้อยหรือไม่มีที่ดินของตนเอง ดังนั้นหากจ่ายตาม

ระเบียบเดิมคนรวยได้รับการชดเชยความเสียหายมากกว่าคนจน แต่มีคำถามว่าน้ำท่วมทำให้คนจนหรือคนรวยเดือนร้อนมากกว่า คำตอบคือคนจนน่าจะเดือนร้อนมากกว่าเพราะเงินทุนน้อยกว่า การขาดรายได้มีมากกว่า ต้องกู้ยืมเงินเพื่อประทังชีวิตในช่วงน้ำท่วม ในขณะที่คนรวยมีทุนที่ไม่สูญไปจากน้ำท่วมมากกว่าสามารถดำรงชีวิตได้ยาวนานกว่าโดยไม่ต้องกู้ยืม ตามหลักความเป็นธรรมแนวดิ่งแล้วคนที่เดือนร้อนมากกว่าควรได้รับความช่วยเหลือมากก รัฐจึงควรช่วยเหลือคนที่เดือดร้อนมากกว่าคือคนจน

หลักความเป็นธรรมแนวราบ กล่าวว่า หากความเดือนร้อนเท่ากัน ควรได้รับความช่วยเหลือที่เท่ากัน ในแง่การประสบปัญหาน้ำท่วม การได้รับผลกระทบ ประชาชนในพื้นที่เดียวกันน่าจะได้รับผลกระทบเท่าๆกัน ดังนั้น ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใด การจ่ายเงินช่วยเหลือในอัตราที่เท่ากันย่อมมีความเป็นธรรมมากกว่า โดยเฉพาะความเป็นธรรมต่อคนจน ที่มีแนวโน้มจะเดือนร้อนจากอุทกภัยมากกว่าคนรวย

5.1.3.2. ด้านร่องน้ำสาธารณะ

ร่องน้ำที่มีปัญหาอุดตันในการระบายน้ำของสามหมู่บ้านที่สำคัญได้แก่ กุดซันที่ท้ายบ้านทัพไทย ร่องไฮที่เขตรอยต่อบ้านทัพไทย บ้านคูเดื่อและบ้านท่ากกแห่ กุดพือที่บ้านท่ากกแห่ และคูคลองร่องน้ำที่ลอดใต้สะพานถนนสายเลี่ยงเมืองอีก 5-6 สาย ร่องน้ำทั้งหมดไม่ได้รับการปกป้องดูแลรักษาจากอบต.เท่าที่ควร ปล่อยให้หน่วยงานราชการและเอกชนเข้ามาก่อสร้างอย่างผิดหลักการระบายน้ำในพื้นที่รองรับน้ำท่วม และผิดกฎหมาย โดยชุมชนไม่มีอำนาจในการปกป้องร่องน้ำของตนเอง ผลการดำเนินงานวิจัยด้านนี้ มีสามประเด็นคือ ก) การจัดเวทีการคืนข้อมูลสะท้อนปัญหาร่องน้ำและหนองน้ำสาธารณะ ข) การจัดทำแผนรองรับของหมู่บ้าน และ ค) การนำข้อเสนอจากหมู่บ้านไปสู่แนวคิดการจัดทำแผนของเทศบาล

ก.) การจัดเวทีการคืนข้อมูลสะท้อนปัญหาร่องน้ำและหนองน้ำสาธารณะ

ในเวทีคืนข้อมูลผลการวิจัยสู่ชุมชน พบว่าปัญหาร่องน้ำและหนองน้ำสาธารณะเป็นปัญหาสำคัญของชุมชน การคืนข้อมูลเป็นการนำเสนอปัญหาร่องน้ำอุดตันจากการถูกเอกชนบุกรุกตามจุดต่างๆ อย่างที่ไม่สามารถจัดการได้ด้วยมาตรการทางกฎหมายหรือการเจรจา การสร้างถนนที่ไม่มีการฝังท่อระบายน้ำ และเปิดอภิปรายให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นปัญหา

ชาวบ้านทัพไทยสนใจกรณีการถมที่หนองน้ำสาธารณะที่กุดก่วยอันเป็นหนองน้ำตรงข้ามห้างเซ็นทรัล ข้างมหาวิทยาลัยราชธานี ที่ทางนักธุรกิจใหญ่ในเมืองอุบลเจ้าของโรงแรมสุนีย์แกรนด์ต้องการของเช่าจากชุมชนเป็นเวลา 30 ปีเพื่อถมที่สร้างอาคารพาณิชย์ โดยชาวบ้านทัพไทยได้เคยลงมติเห็นชอบไปแล้วเพื่อแลกกับเงินที่จะได้รับครอบครัวละหมื่นกว่าบาท ซึ่งสำหรับคนจนและไม่มีอำนาจก็มองว่ายังดีกว่าที่เขาจะถมไปเฉยๆ เหมือนดังหน่วยงานเอกชนรายอื่นๆได้ทำก่อนหน้านี้

ผลการจัดเวทีคืนข้อมูล พบว่าประชาชนในพื้นที่ยังมีความเป็นห่วงเรื่องพื้นที่สาธารณะอยู่ด้วย ความเป็นห่วงต่อปัญหามีความชัดเจนในการคืนข้อมูลกับหมู่บ้านที่ไม่ได้รับประโยชน์ตอบแทน เช่นบ้านท่ากกแห่และบ้านคูเดื่อ โดยมีความชัดเจนในแนวคิดที่เสนอให้มีการอนุรักษ์หนองน้ำสาธารณะขนาดใหญ่เพื่อรองรับน้ำไว้ ทำให้ข้อเสนอให้มีการสำรวจและขุดรอกร่องน้ำน่าจะมีเหตุผล

ที่มีความเป็นไปได้และชอบธรรม เมื่อจะนำเสนอเป็นแผนงานของเทศบาลเมืองแจระแม เพราะร่องน้ำหลายจุดมีการถมที่ทับขวางทางเดินของน้ำทั้งในพื้นที่ติดต่อกับบ้านทัพไทย บ้านท่ากกแห่และบ้านคูเดื่อ และอาจจะประเมินได้ว่า เวทีการเรียนรู้ปัญหาในชุมชนมีส่วนช่วยให้ชุมชนมีความตื่นตัวต่อปัญหาร่องน้ำและหนองน้ำสาธารณะมากขึ้น

ข้อเสนอแนะต่อการจัดเวทีการคืนข้อมูล

การคืนข้อมูลเป็นรูปแบบการนำเสนอที่ดีในการแลกเปลี่ยนประเด็นสำคัญๆของหมู่บ้าน ควรเป็นการนำเสนอด้วยภาพและข้อมูลที่น่าสนใจ และตั้งคำถามปลายเปิดเพื่อรับฟังทุกความคิดเห็นอย่างไม่พยายามหาข้อสรุป โดยเปิดโอกาสอย่างเท่าเทียมกันในการแสดงความคิดเห็น เพื่อให้มีการรับรู้ถึงความคิดเห็น ความกังวลที่มีร่วมกัน หากสามารถเชิญนักวิชาการ สื่อมวลชน และเจ้าหน้าที่รัฐ เข้ามารับฟังและแลกเปลี่ยนด้วย ก็จะมีประโยชน์มาก

การคืนข้อมูลควรเป็นมาตรการหนึ่งในการปลุกสำนึกให้คนในท้องถิ่นรักท้องถิ่นมากขึ้น และเป็นบันไดนำไปสู่มาตรการที่เข้มข้นขึ้นในระดับปฏิบัติการกับคู่กรณีของปัญหาอย่างมีพลัง ในการแสวงหาความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เทศบาล สื่อมวลชน เจ้าหน้าที่รัฐ เอกชน

ข.) แผนรองรับด้านร่องน้ำสาธารณะของแต่ละหมู่บ้าน

ในแผนการเตรียมการรองรับน้ำท่วมของแต่ละหมู่บ้าน เรื่องร่องน้ำได้รับความสนใจจากสองหมู่บ้าน คือบ้านทัพไทยและบ้านท่ากกแห่เนื่องจากได้รับผลกระทบมาก

บ้านทัพไทย ที่ประชุมในการจัดทำแผนเสนอให้มีคณะผู้แทนประกอบด้วยผู้นำชุมชน นักวิชาการจากโครงการวิจัย เจ้าหน้าที่จากเทศบาลและทางอำเภอ ในการเปิดการเจราร่วมกับเอกชนที่รุกล้ำที่ร่องน้ำสาธารณะอย่างมีส่วนร่วมและเปิดเผย เพื่อขอความร่วมมือให้นำดินออกไปจากร่องน้ำโดยเฉพาะที่กุดซัน

บ้านท่ากกแห่ ที่ประชุมในการจัดทำแผนเสนอให้ทางชุมชนร่วมกับทางโครงการวิจัยและเทศบาลทำการสำรวจร่องน้ำ คูคลอง ทางระบายน้ำทั้งหมดว่ามีปัญหาตรงไหน อย่างไร เพื่อหามาตรการเตรียมการจะแก้ไขอย่างไร และจะป้องกันไม่ให้ร่องน้ำสาธารณะถูกรุกล้ำได้อย่างไร

สำหรับบ้านคูเดื่อ เดิมในที่ประชุมไม่มีประเด็นนี้ แต่ภายหลังเกิดน้ำท่วม ปี พ.ศ.2556 ทำให้เป็นที่ประจักษ์ของผู้นำชุมชน ชาวบ้านและข้าราชการผู้มาเยือนว่า ถนนทางเข้าหมู่บ้านคูเดื่อขวางทางไหลน้ำชัดเจน จนแกนนำหมู่บ้านหลายคน เริ่มมองเห็นด้วยกับการสร้างท่อระบายน้ำใต้ถนนโดยเฉพาะที่ร่องไฮ และร่องอื่นๆ ซึ่งต้องมีการนำเสนอวาระนี้เข้ากับทางเทศบาลเพื่อจัดหาเงินทุนมาดำเนินการต่อไป ดังรายละเอียด ตาราง 5.10

การวิเคราะห์สถานการณ์ การรุกล้ำร่องน้ำสาธารณะได้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน โดยการรู้เห็นเป็นใจของฝ่ายรัฐผู้ถือกฎหมาย โดยที่กลไกการแก้ปัญหาด้วยมาตรการทางกฎหมายหรือการเจรจาที่ผ่านมามักจะไม่ได้ผล เพราะที่ผ่านมาเอกชนไม่เกรงใจชุมชน เจ้าหน้าที่รัฐก็ไม่สนใจการบังคับใช้กฎหมาย ข้อเสนอของทางบ้านทัพไทยที่ต้องการให้มีหุ้นส่วนในการเจรจาจึงเป็น

การเพิ่มอำนาจของฝ่ายชุมชนโดยให้มีหน่วยงานอื่นๆเข้ามาด้วย เป็นการทำให้ปัญหามีความสำคัญและได้รับความสนใจจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาจัดการแก้ไขร่วมกับชุมชน

ตาราง 5.10 แสดงข้อเสนอต่อประเด็นร่องน้ำสาธารณะ

หมู่บ้าน	ข้อเสนอต่อประเด็นร่องน้ำสาธารณะ
บ้านทัพไทย	ขอความร่วมมือจากเอกชนที่ถมที่รุกล้ำร่องน้ำให้นำดินออกไปจากร่องน้ำ
บ้านคูเดื่อ	เดิมในที่ประชุมไม่มีประเด็นนี้ แต่ภายหลังเห็นปัญหาและมีความเห็นจะเสนอให้เทศบาลพิจารณาวางท่อระบายน้ำใต้ถนนทางเข้าหาดคูเดื่อ บริเวณร่องไฮและร่องอื่นๆ
บ้านท่ากกแห่	ทำการสำรวจร่องน้ำคูคลองทางระบายน้ำทั้งหมด ว่ามีปัญหาอย่างไรเพื่อหามาตรการเตรียมการป้องกัน
สรุปรวม	1) มีตัวแทนชุมชน เทศบาล นักวิชาการเจรจากับทางเอกชนโดยตรง 2) ให้ทางเทศบาลทำการสำรวจปัญหาร่องน้ำสาธารณะร่วมกับชุมชน 3) ให้ทางเทศบาลวางระบบท่อระบายน้ำใต้ถนนตามจุดต่างๆที่กระแสน้ำพัดผ่านหรือตามร่องน้ำเดิม

ค.) การนำวาระปัญหาพื้นที่สาธารณะเข้าสู่การประชุมสภาเทศบาล

จากแผนการของหมู่บ้านดังกล่าว ทางโครงการวิจัยได้ข้อเสนอเหล่านี้ไปเสนอต่อเทศบาลแจระแม ทั้งในการประชุมสภาและการเจรจาโดยส่วนตัวกับนายกเทศมนตรีและปลัดเทศบาล เพื่อชี้ให้เห็นปัญหาและขอความเห็นจากสภาเพื่อให้ประเด็นปัญหานี้ได้รับการยอมรับว่าเป็นปัญหาสำคัญเพื่อเป็นแนวทางในการจัดหางบประมาณและการวางแผนงานเพื่อแก้ปัญหานี้ในระยะยาวต่อไป

การประชุมครั้งนี้ได้ทำงานร่วมกับนักวิจัยชุมชนและคณะนักวิจัยจากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีที่ทำงานภายใต้โครงการพลเมืองส่งเสริมธรรมาภิบาล เพื่อเสนอระบบ มาตรการ ด้วยการออกเทศบัญญัติเพื่อให้หลักประกันในสิทธิการบริหารจัดการที่ดินสาธารณะอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน อันเป็นการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกป้อง อนุรักษ์ จัดการร่องน้ำ หนองน้ำอันเป็นที่ดินสาธารณะ

ทางทีมวิจัยได้จัดทำรายงานสรุปและข้อเสนอให้ที่ประชุมสภาเทศบาลมีความเห็น และเสนอแนะให้ทางฝ่ายบริหารของเทศบาลบรรจุเป็นแผนของเทศบาล ในการจัดสรรงบประมาณมาเพื่อการสำรวจร่องน้ำสาธารณะ ตลอดจนขอให้มีมาตรการในการป้องกันการรุกล้ำร่องน้ำสาธารณะ ซึ่งทีมวิจัยได้เลือกประเด็นพื้นฐานคือ การสำรวจปัญหาก่อน สอดคล้องกับวาระของบ้านท่ากกแห่ ที่ต้องการให้มีการสำรวจร่องน้ำเก่าที่ถูกถมขวางทางน้ำ ในการประชุมทีมวิจัยได้เสนอวาระนี้เพื่อเปิดโอกาสให้สมาชิกสภาเทศบาลได้อภิปรายสนับสนุน ให้ผู้บริหารเห็นความสำคัญต่อไป

ท่าทีของสมาชิกสภาเทศบาลต่อประเด็นปัญหาพื้นที่สาธารณะ

การเสนอวาระดังกล่าวทำให้เกิดการอภิปรายอย่างกว้างขวาง ในที่ประชุมสภาเทศบาลแจระแม ได้อภิปรายถึงสถานการณ์ร่องน้ำ หนองน้ำสาธารณะในขณะนี้ที่ถูกรุกล้ำมากขึ้น และเห็นควรให้ชุมชนมีบทบาทร่วมกับเทศบาลให้เข้มแข็งขึ้น ในการรักษาพื้นที่สาธารณะของชุมชนในหมู่บ้านต่างๆ

สท.ท่านหนึ่ง อภิปรายถึงปัญหาหนองน้ำสาธารณะกำลังมีปัญหาการร้องเรียน มีการแจกใบปลิวโจมตีเจ้าหน้าที่คือนิติกรของทางเทศบาลเมืองแจระแมในการออกโฉนดบนที่ดินสาธารณะ โดยชี้ว่าการออกโฉนดเพื่อขายในที่ดินสาธารณะ(ส่วนมากเป็นพื้นที่ลุ่มรองรับน้ำ)มีการทำกันมานาน เช่น กรณีปัญหาที่ชาวบ้านกำลังมีการร้องเรียน คือ การรุกล้ำพื้นที่หนองน้ำ กุดก่วย ดังคำพูดว่า

"ปรากฏว่าพื้นที่กุดก่วยถูกรุกล้ำมากขึ้นจากนายทุน มีการย้ายป้ายเข้าไปในเขตหนองน้ำบุกรุกเข้าไปอีก 8 เมตรอย่างหน้าตาเฉย ทั้งที่รู้ว่าเป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชน"

นอกจากนี้ยังมีการอภิปรายถึง ปัญหาการขุดดิน ทั้งที่มีกฎหมายห้ามขุดดินลึกเกิน 4 เมตร หากขุดลึกกว่านี้เป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายแต่ก็ไม่มีการดำเนินการฟ้องร้อง สท.ท่านหนึ่งกล่าวถึงปัญหาการขุดดินในหมู่บ้านที่สร้างความเดือดร้อนให้กับประชาชนในหมู่บ้านที่มีรถเข้าออกตลอดเวลาตั้งแต่เช้า ดังคำพูดว่า

"เป็นเรื่องที่ทางผู้ใหญ่ไปตกลงกับนายทุนกำหนดกฎเกณฑ์กันเองไม่ผ่านทางเทศบาลโดยเป็นอิทธิพลของนักการเมืองกับผู้ใหญ่ ขุดดินเอาผลประโยชน์เอาดินไปขายถมที่ให้นายทุน ชาวบ้านได้อะไร ได้แต่ความลึกและปัญหาผลกระทบ รถขนดินวิ่งกันแต่เช้าขนดินตั้งแต่หกโมงเช้าถึงหกโมงเย็น ชาวบ้านไม่กล้าไปทวงถาม เราไปถามสส. ก็ไม่ได้ความ"

ปัญหาจากนโยบายใหม่นายอำเภอ : ขุดดินหนองน้ำสาธารณะ

ภายหลังการเปิดประเด็นปัญหาร่องน้ำอุดตันในพื้นที่น้ำท่วมมาสักระยะ หลังการเลือกตั้งนายกเทศมนตรี พบว่าทางนายอำเภอได้อนุมัติให้มีแนวนโยบายการขุดหนองน้ำต่างตอบแทนโดยภาคเอกชนทำการขุดดินและสามารถนำดินไปถมที่ของตนเองและที่ดินสาธารณะเช่น ถมที่ถนน วัด โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนในการติดตามการขุด และการนำดินไปใช้ประโยชน์ในการถมที่สาธารณะ แต่ในขณะนี้การขุดรอกหนองน้ำเหล่านี้กำลังสร้างปัญหาให้กับชุมชน

สท.บางท่านได้อภิปรายปัญหาจากนโยบายนี้ เป็นสิ่งที่ชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมพิจารณาและทำให้เกิดปัญหาในพื้นที่ ตามสัญญาว่าจะมอบดินบางส่วนให้กับชุมชนนำไปใช้ประโยชน์สาธารณะนั้น ปรากฏว่าไม่มี ชุมชนไม่ได้ดินไปถมใช้ประโยชน์ใดๆ สิ่งที่ชุมชนได้คือความลึกที่ผิดธรรมชาติและอันตราย ดังคำพูดว่า

"เรื่องหนองน้ำในเขตตำบลแจระแม มีหนองน้ำถึง ๒๐ หนองน้ำ หนองแกมีหนองน้ำไม่รู้มีกี่ไร่หลายไร่เช่น หนองบัว ถ้าจะมีการขุดและพัฒนา เดียวนี้กลายเป็นเรื่องของนายอำเภอ ชาวบ้านเราก็ได้แต่ดู หนองหายไปแล้ว ถ้ามีการพัฒนาที่ไหน ปัญหาก็มีที่นั่น การขุดรอกหนอง สิ่งที่ชุมชนได้คือความลึกจนอาจจะเป็นอันตรายต่อ วัว ควาย และเด็กๆ ได้ "

แนวทางการออกเทศบัญญัติการมีส่วนร่วมของชุมชนในการรักษาที่ดินสาธารณะ

เทศบัญญัตินี้ยกร่างโดยนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีร่วมกับชุมชนเพื่อเสนอให้ทางสภาเทศบาลรับหลักการและประกาศเป็นเทศบัญญัติ เพื่อให้หลักประกันการบริหารจัดการที่ดินสาธารณะอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน อันเป็นการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกป้อง อนุรักษ์ จัดการร่องน้ำ หนองน้ำอันเป็นที่ดินสาธารณะ

สท.ท่านหนึ่งจากบ้านทัพไทยอภิปรายสนับสนุนการออกเทศบัญญัติส่งเสริมการมีส่วนร่วมของกรรมการจากชุมชนในการกำกับติดตามการรุกล้ำที่ดินสาธารณะ โดยเสนอให้มีกรรมการจากชุมชนจำนวนมากขึ้น ร่วมกับกรรมการจากหน่วยงานราชการ เช่น มหาวิทยาลัย เทศบาล เพื่อการมีอำนาจต่อรองกับนายทุน ดังคำพูดว่า

"คลองข้างที่ของเอสพี เรามีกรรมการไปแค่สองคน เขาไม่กลัวเรา ควรจะมีสัก ๕ คน รวมเอาสท. ไปด้วย มีกรรมการจาก ชาวบ้าน ชุมชน เทศบาล มหาวิทยาลัยไปด้วย เขาจะได้กลัวเรา และมีพยานรับรู้กันหลายคน"

ประเด็นนี้นายกเทศมนตรีได้แสดงความเห็นด้วยกับมาตรการแก้ปัญหาร่องน้ำสาธารณะถูกรุกล้ำ โดยกล่าวในที่ประชุมหลังจากประธานสภาเทสบาลขอความเห็นความว่า

"เรื่องร่องน้ำถูกบุกรุกเป็นปัญหาข้อวิตกของเรา อยู่แล้ว"

ฝ่ายบริหารตอบรับหลักการของการสำรวจแต่รอการจัดสรรงบประมาณ

กรณีข้อเสนอของการสำรวจและขุดรอกร่องน้ำมีความคืบหน้าตามสมควร แต่ยังไม่สามารถดำเนินการได้ทั้งหมด โดยทางทีมวิจัยได้ประสานงานสอบถามถึงความเป็นไปได้ในกิจกรรมนี้กับทางปลัดเทศบาลคนใหม่ ท่านได้ให้ความเห็นว่าเป็นโครงการใหญ่ที่ต้องใช้งบประมาณมากหากทางทีมวิจัยสามารถหางบประมาณมาให้ได้ก็จะเป็นไปได้ง่าย ทางทีมฝากให้ทางเทศบาลจัดสรรงบประมาณสำหรับการทำโครงการนี้ ทางปลัดออกตัวว่างบประมาณของทางเทศบาลยังเก็บได้ไม่มากเท่าที่ควรต้องรอสักระยะ 1-2 ปี น่าจะมีงบประมาณเพียงพอ และอาจจะเจียดมาสำหรับการพัฒนาร่องน้ำได้ โดยสรุปปลัดเทศบาลคนใหม่ เห็นว่า มีความจำเป็นอยู่แต่ติดขัดที่งบประมาณ ซึ่งต้องใช้วงเงินมาก จึงต้องรอการจัดเก็บภาษีในท้องที่ เพื่อนำมาจัดสรรงบประมาณในโอกาสต่อไป ดังคำพูดว่า

"หากมีงบประมาณจากทางราชการอื่นเข้ามาดำเนินการในพื้นที่ ก็จะเป็นเรื่องที่สามารถทำได้รวดเร็ว งบประมาณจากภาษีบำรุงท้องที่ ในปีที่ผ่านมา ยังเก็บไม่ได้มากนัก เมื่อเทียบกับเทศบาลเมืองขามใหญ่ แม้ว่าจะมีห้างเซ็นทรัลแต่เพราะเป็นปีแรกของการเปิดกิจการ ระบบการเก็บของเทศบาลยังไม่เข้าที่ เช่นไม่สามารถประมาณการรายได้ของกิจการได้ แต่ในปีต่อไป เชื่อว่าจะสามารถเก็บภาษีได้มากขึ้น"

ฝ่ายบริหารรับหลักการด้านสิ่งแวดล้อมของการออกเทศบัญญัติใหม่

ส่วนกรณีการออกเทศบบัญญัติได้ระบุชื่อว่า เทศบัญญัติว่าด้วยการบริหารจัดการที่ดินสาธารณะอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ที่ประชุมของสภา รวมทั้งนายกเทศมนตรีเห็นด้วยในหลักการในการรักษาสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะร่องน้ำหนองน้ำสาธารณะโดยจะมีการประสานกันเรื่องข้อกฎหมายที่จะตราเป็นเทศบัญญัติต่อไป นายกเทศบาลเมืองได้ให้การสนับสนุนในหลักการ โดยออกตัวว่าเพิ่งเข้ามาทำงาน ดังคำพูดว่า

"นายกเพิ่งเข้ามาทำงาน เกือบจะครบ ๑ ปีก็พยายามอยู่ในเรื่องพื้นที่สาธารณะยอมรับว่านายทุน ขุด ดูดทราย มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม นายกก็ยินดีร่วมมือเต็มที่ เพื่อเป็นขวัญกำลังใจในการดูแล ปัญหา แต่ปัญหาข้อกฎหมาย ก็ดูกันอีกที "

การสำรวจร่องน้ำพื้นที่สาธารณะในชุมชน

สืบเนื่องจากการดำเนินโครงการวิจัยร่วมกับนักวิชาการท่านอื่นๆ พบว่าต่อมาได้มีการทำการสำรวจร่องน้ำสาธารณะ หนองน้ำสาธารณะ โดยการมีส่วนร่วมของนักวิจัยชุมชน นักวิจัยจากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีร่วมกับเจ้าหน้าที่ของเทศบาลแจระแม เพื่อทำการปักหลักเขตแดนที่ถูกต้อง อันเป็นชัยชนะขั้นตอนแรกของกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการปกป้องรักษาพื้นที่สาธารณะของชุมชนจากการบุกรุกของนายทุน

การวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนของการดำเนินงานปัญหาร่องน้ำสาธารณะ

จุดแข็ง ผลการดำเนินงานวิจัยสามารถนำปัญหาและแผนของชุมชนเรื่องร่องน้ำหนองน้ำสาธารณะมาเข้าสู่การพิจารณาในสภาเทศบาลได้ จนเกิดการอภิปรายสนับสนุนและสะท้อนปัญหาในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง ส่วนฝ่ายบริหารของเทศบาลได้ประกาศรับในหลักการของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการที่ดินสาธารณะ และจะมีการพัฒนาข้อเสนอทางกฎหมาย ที่ออกเป็นเทศบัญญัติร่วมกันต่อไป ซึ่งมีส่วนสำคัญทำให้เกิดการสำรวจร่องน้ำ หนองน้ำสาธารณะร่วมกันในเวลาต่อมา

จุดอ่อน ประเด็นที่เป็นอุปสรรคคือ ฝ่ายบริหารแม้จะแสดงท่าทีสนับสนุนในหลักการ แต่ยังไม่สามารถตัดสินใจในรายละเอียดได้ ผลงานที่ผ่านมาของเทศบาลต่อมาตรการป้องกันปัญหาน้ำท่วมจากการถมที่ร่องน้ำสาธารณะของเอกชนในพื้นที่ไม่ชัดเจน ปัญหาการรุกคืบของเอกชนก็ดำเนินต่อไปเรื่อยๆ โดยไม่มีมาตรการป้องกันหรือการดำเนินการลงโทษแต่อย่างใด

ข้อเสนอแนะในการจัดการปัญหาร่องน้ำสาธารณะ

โครงการวิจัยนี้ได้พยายามทำให้ประเด็นปัญหาร่องน้ำสาธารณะเป็นที่สนใจของชาวบ้านในชุมชนมากขึ้น การแสวงหาความร่วมมือกับนักวิชาการต่างๆ การสร้างเวทีการมีส่วนร่วมในการจัดการของประชาชนในพื้นที่เป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง หากประเด็นนี้ได้รับความสนใจจากชาวบ้านในชุมชนมากขึ้น แนวโน้มของการตอบสนองจากผู้นำชุมชนและฝ่ายการเมืองของท้องถิ่นย่อมจะสูงขึ้น จะส่งผลผลักดันให้ประเด็นนี้กลายเป็นวาระสำคัญของเทศบาลในการวางแผนการพัฒนาและการป้องกันความรุนแรงของภัยน้ำท่วมอีกทาง

ความเห็นและท่าทีของประชาชนต่อประเด็นร่องน้ำสาธารณะมีความหมายต่อนักการเมืองท้องถิ่น โดยเฉพาะในช่วงการหาเสียงเลือกตั้ง โดยการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีที่ผ่านมา ในใบปลิวโฆษณาหาเสียง พบประเด็นการอนุรักษ์หนองน้ำ ร่องน้ำ โครงการป้องกันน้ำท่วมทั้งสองฝ่ายทั้งที่การเลือกตั้งสี่ปีก่อนหน้านี้ไม่มีประเด็นเหล่านี้เลย และอีกฝ่ายมีการขอให้เอกชนที่สนับสนุนฝ่ายตนเองนั้นทำการขุดรอกถอนวัชพืชในร่องน้ำข้างห้างของตนเองออกไป แม้จะยังไม่ได้นำดินที่ไสลด์ล่วงลงไปในร่องน้ำออกไปก็ตาม นี้อาจเป็นข้อดีของระบบการเลือกตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น

5.1.3.1. ด้านอาชีพเสริม

ความเป็นมาของกิจกรรม สืบเนื่องจากผลกระทบจากภัยน้ำท่วมส่งผลให้ชาวบ้านได้รับผลกระทบด้านรายได้ ภาระค่าใช้จ่ายในครอบครัว โดยหลายครอบครัวมีภาระหนี้สิน และรายจ่ายของ

ครัวเรือนค่อนข้างมากขนเป็นความกังวลของผู้ประสบภัย ประกอบกับการที่นักวิจัยชุมชนได้เข้าร่วมกิจกรรมระหว่างโครงการ คือการดูงานบ้านราชธานีอโศกทำให้มีความสนใจกิจกรรมอาชีพเสริมและลดรายจ่ายซึ่งเป็นแนวทางในการสร้างรายได้ในอนาคต โดยที่ผ่านมากิจกรรมเสริมรายได้ในหมู่บ้านไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรเพราะปัญหาการตลาด การรวมกลุ่มและระดับฝีมือ ในโครงการจึงจัดกิจกรรมอบรมความรู้ทักษะการอาชีพเบื้องต้นให้สามารถนำไปผลิตเองลดค่าใช้จ่ายในครอบครัว คือการอบรมเชิงปฏิบัติการผลิตน้ำยาล้างจาน แชมพู น้ำมะกรูด น้ำยาเอนกประสงค์เพื่อใช้ในครอบครัว และการศึกษาดูงานด้านอาชีพที่ราชธานีอโศก

ก) กิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการทำผลิตภัณฑ์ใช้ในครัวเรือน

วิธีดำเนินการ ทางผู้วิจัยหลักเริ่มดำเนินการเรื่องการอบรมการทำน้ำยาล้างจานก่อน เนื่องจากเป็นสิ่งที่ทำได้ง่ายโดยทางโครงการเตรียมความรู้ ในการผลิตน้ำยาล้างจาน เตรียมนัดหมายชุมชน และให้ขอให้นักวิจัยชุมชนช่วยเตรียมวัสดุบางอย่าง เช่น น้ำด่างจากการหมักขี้เถ้าในหมู่บ้าน ขวดพลาสติก มะกรูด ทางโครงการเตรียม น้ำยาหัวเชื้อชุดผลิต น้ำหมักชีวภาพ มะกรูด ถังพลาสติก ไม้พาย กรวยกรอง

เมื่อถึงวันนัดในการอบรมสาธิตครั้งแรกได้จัดที่รพสต.ทัพไทย มีการฝึกฝนทักษะความรู้ให้กับ อสม. หลักจากอบรมเสร็จได้แบ่งน้ำยาล้างจานไว้ให้กับอสม.สามหมู่บ้านและรพสต. จากนั้นจึงประเมินการใช้และปรับปรุงสูตรให้ดียิ่งขึ้น และจัดอบรมขยายผลอีกสามครั้งตามหมู่บ้านต่างๆ เพื่อให้เกิดความรู้ในการพึ่งตนเอง ลดรายจ่ายให้มาก โดยหลักการอบรมคือทดลองผลิตและแบ่งปันสิ่งที่ทำได้คือน้ำยาล้างจานไปให้ประชาชนได้ทดลองใช้

จากนั้นทำการพัฒนาทักษะการผลิตผลิตภัณฑ์อื่นๆ สำหรับการใช้ในครัวเรือนเพิ่มเติม คือการทำแชมพูสระผม สุตรมะกรูดและอัญชัน การทำน้ำยาเอนกประสงค์ การทำน้ำหมักชีวภาพ มะกรูด ผลไม้เปรี้ยว และการทำน้ำยาหมักผมจากมะกรูดอัญชัน โดยแยกทำการอบรมแต่ละหมู่บ้าน (เนื้อหาการอบรมดูภาคผนวก) นักวิจัยชุมชนมีส่วนร่วมคือ เตรียมสิ่งของวัสดุ คือ ทำการหมักน้ำขี้เถ้า ขวดพลาสติก มะกรูด ผู้วิจัยหลักเตรียม หัวเชื้อน้ำยา น้ำมะกรูดต้ม หม้อต้มหรือหม้อหุงข้าว สายไฟ ผ้าขาวกรอง กรวย ไม้พาย ขวดพลาสติก

การติดตามประเมินผล หลังจากการจัดอบรมดังกล่าว นักวิจัยหลักได้ทำการสอบถามผลการนำไปใช้ การนำไปขยายผลด้วยการผลิตเองใช้ในครัวเรือน พบว่าบ้านทัพไทยชาวบ้านบางส่วนมีการนำความรู้ไปผลิตน้ำยาล้างจานใช้เอง 2-3 ครัวเรือน ในรพสต.มีการผลิตใช้เองในหน่วยงานเช่นกัน แต่การจัดการยังเป็นการจัดการแบบแยกส่วนคือต่างคนต่างลงทุน ต่างคนต่างใช้ เพียงแต่มาทำการผลิตร่วมกันและแบ่งกันเอาไปใช้

บ้านคูเดื่อสามารถจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านขึ้นโดยทางโครงการได้มอบอุปกรณ์ให้กับกลุ่มไว้ดำเนินงาน คณะกรรมการกลุ่มประกอบด้วย กลุ่มอสม.บ้านคูเดื่อ และสมาชิกอื่นๆสมทบ มีการผลิตใช้ในชุมชนร่วมกันโดยยังไม่มีการจำหน่าย นอกจากนี้ทางกลุ่มอสม.มีความสนใจเพิ่มเติมในการให้ทำโลชั่นบำรุงผิว สมุนไพร ซึ่งทางทีมวิจัยยินดีจัดหาวิทยากรจากคณะเภสัชศาสตร์มาสอนให้แต่เมื่อทำได้ก็จะต้องจัดการเรื่องการจัดซื้อหาวัตถุดิบต่อไป

การวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนของการอบรมเชิงปฏิบัติการทำผลิตภัณฑ์

เมื่อทำการวิเคราะห์กระบวนการจัดกิจกรรมครั้งนี้แล้วประเมินได้ว่า มีจุดแข็งและจุดอ่อนของกิจกรรมและโอกาสการพัฒนา

จุดอ่อน ของกิจกรรมในภาพรวมที่สำคัญคือ ยังไม่สามารถสร้างแรงจูงใจให้มากพอที่ชาวบ้านผู้เข้ารับการอบรมจะนำความรู้ไปใช้ได้ทั้งหมด เนื่องจากวัสดุในการผลิตยังขึ้นกับการจัดซื้อจัดหา ชุดละประมาณ 150 บาท ซึ่งเป็นเงินมากกว่าการจัดซื้อ ครั้งละ 10 -20 บาท ประกอบกับยังไม่สามารถสร้างค่านิยมให้เกิดขึ้นในการผลิตเองใช้เองได้ ๐

จุดอ่อนที่สำคัญของกิจกรรมการอบรมคือจำนวนครั้งจำนวนชั่งโมงในการฝึกฝนหรือ “พาทำ” น้อยเกินไปขาดการจัดการที่ต่อเนื่อง นอกจากนี้แต่ละหมู่บ้านมีกลุ่มคนยากจนมากและเคยชินกับการได้รับของแจกฟรีจากผู้ให้ความสงเคราะห์ทั่วไป ประกอบการผลิตใช้เวลาค่อนข้างนานในการผลิต 1 ครั้ง จำนวน 20 ลิตร อาจทำให้ผู้สูงอายุมีความไม่สะดวกยุ่งยากในการทำเองแต่ละครัวเรือน อสม.บางคนไม่เข้าร่วมการอบรมอาจจะเนื่องจากมีภาระกิจอื่น ทางโครงการจึงเปิดโอกาสให้กับกลุ่มคนอื่นๆ ที่เป็นชาวบ้านทั่วไปได้เข้าร่วมด้วย

จุดแข็ง ของกิจกรรมคือสูตรที่นำมาใช้ในการอบรมฝึกฝนเป็นสูตรที่ประหยัด และสามารถผลิตเองในหลายเรื่อง เช่น น้ำด่างจากขี้เถ้า น้ำหมักชีวภาพจากผลไม้เปรียว วัตถุดิบที่มีในชุมชน เช่น มะกรูด และเป็นความรู้พื้นฐานที่ง่ายที่สุด ในการผลิตเองในระดับ 5-10 ครอบครัวเพื่อแบ่งปันกันใช้ และหากจะดัดแปลงสูตรตามวัตถุดิบของเราเองก็สามารถทำได้ โดยมีเอกสารที่ประกอบด้วยสูตรผลิตภัณฑ์หลายสูตรให้เลือก

นอกจากนี้กลุ่มเป้าหมายคือกลุ่มเยาวชนมีศักยภาพและความสนใจมาก หลายคนเข้าร่วมกิจกรรมและเคยฝึกทำในโรงเรียนมาก่อน บรรดาพระเณรที่วัดท่ากกแห่ก็มีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการอบรม ประเมินว่าน่าจะเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการผลิตของใช้เหล่านี้เองได้ โดยเจ้าอาวาสวัดท่ากกแห่ซึ่งมีจิตใจนักพัฒนามีพลังมุ่งมั่นอย่างแรงกล้าในการพัฒนาชุมชนและวัดเป็นอย่างสูง มีความสนใจมากและอยากให้มีการดำเนินงานต่อเนื่องท่านว่า *“ไม่อยากให้แบบไฟไหม้ฟาง”*

นอกจากนี้เมื่อวิเคราะห์โอกาสพบว่า โอกาสในการใช้ผลิตภัณฑ์เหล่านี้ในชุมชนมีสูงเช่น ที่ธุรกิจแพอาหาร ที่วัด โรงเรียนและในชุมชนที่มีจำนวนคนอาศัยมาก หากมีการผลิตเพื่อทดแทนการซื้อจากนอกชุมชนก็จะช่วลดรายจ่ายลงได้ และอาจเป็นรายได้เพิ่มของคนในชุมชน ประกอบกับในชุมชนเป็นชุมชนเกษตรกรรมมีพื้นที่เพาะปลูกและใช้ฟืน วัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตหาง่ายพอสมควร เช่น เช่น ขี้เถ้า มะกรูด เศษผักผลไม้ และอาจส่งเสริมการปลูกเพิ่มได้บนเนื้อที่ที่ว่างเปล่า

ข้อเสนอแนะต่อรูปแบบที่เหมาะสมในการอบรมเชิงปฏิบัติการทำผลิตภัณฑ์

รูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการจัดอบรมคือ การเลือกวัตถุดิบที่หาง่ายในชุมชน และกระบวนการผลิตที่ง่าย มีเป้าหมายในการผลิตเพื่อการใช้เองในครอบครัวเป็นสำคัญไม่มุ่งเพื่อการจำหน่ายในระยะแรก เพราะการทำเพื่อการจำหน่ายจะมีความยุ่งยากหลายประการ เช่น บรรจุภัณฑ์ ฉลาก การตลาด และสูตรจะต้องได้มาตรฐาน มีต้นทุน ดัดแปลงสูตรตามวัตถุดิบยาก และมีสิ่งที่ไม่จำเป็น เช่น สี กลิ่น สารเพิ่มฟอง

เมื่อทำเองได้แล้วก็ควรมีโอกาสในการฝึกฝนให้ทำเองให้บ่อยขึ้นจนชำนาญและสามารถดัดแปลงสูตรได้เพื่อลดต้นทุนและเพิ่มประสิทธิภาพ เพื่อความสนุกสนานให้การส่งเสริมการผลิตอาจมีการประกวดสูตรที่ต้นทุนถูกและใช้ได้ผลดี สำหรับการผลิตเป็นอาชีพนั้นจำเป็นต้องฝึกฝนจนชำนาญเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพซึ่งใช้เวลาพอสมควร การศึกษาดูงานจะช่วยได้ในเรื่องนี้ ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

สำหรับการส่งเสริมการผลิตใช้ในชุมชน รูปแบบที่เสนอคือ การสนับสนุนอุปกรณ์การผลิตและวัตถุดิบเป็นทุนตั้งต้นในการผลิตมาจำหน่ายเป็นทุนหมุนเวียนต่อไป การลงทุนร่วมกันในการผลิตและแบ่งปันสิ่งที่ผลิตได้ มีการจัดทำบัญชีเครดิตค่าแรง วัสดุ และแลกเป็นผลิตภัณฑ์กลับไป สำหรับการจัดตั้งกลุ่ม พบว่า เนื่องจากการจัดตั้งกลุ่มที่ผ่านมามักล้มเหลวเพราะปัญหาการจัดการบริหารเงินและกิจกรรมกลุ่ม น่าจะเริ่มจากกลุ่มง่ายๆที่มีความตั้งใจสูง เช่นทางวัดท่ากกแห่มีความกระตือรือร้นมากกว่า ควรได้รับการจัดตั้งก่อน โดยให้เป็นการจัดการในกลุ่มญาติโยมอุบาสิกาของวัด ภายใต้การอุปถัมภ์ของวัดท่ากกแห่ และเจ้าอาวาสซึ่งมีพลังมุ่งมั่นอย่างแรงกล้า ในการพัฒนาชุมชนและวัดเป็นอย่างสูง และทีมงานวิจัยที่จะเข้ามาดำเนินการต่อเนื่องเพื่อลดรายจ่ายของวัดและเพิ่มรายได้ให้กับวัด โดยหาทุนบริจาคจากผู้ใจบุญสนับสนุนกลุ่มพระเณรและแม่ออกของวัดทำกิจกรรมผลิตสิ่งของใช้เพื่อใช้ในวัดและโรงเรียน เหลือจึงจำหน่ายในวัดให้กับคนในชุมชนหรือโดยเฉพาะช่วงงานบุญของวัดหรือขายให้กับ แต่มีแนวโน้มที่ดีในการทำการผลิตร่วมกันและจำหน่ายนักท่องเที่ยวที่มาไหว้พระหรือในช่วงงานบุญ เทศกาลสำคัญของชุมชน

สำหรับบ้านคูเดื่อ พบว่ามีศักยภาพสูงในการนำผลิตภัณฑ์เหล่านี้ไปใช้ในชุมชน เพราะมีปริมาณการใช้สูงมาก ในแพร้านค้าอาหารในหาดคูเดื่อ และมีแกนนำที่สนใจหลายคนที่จะร่วมทุนในการผลิตเป็นกลุ่มเล็กที่สามารถสร้างรายได้ให้กับกลุ่มและช่วยลดรายจ่ายให้กับร้านค้า ได้ช่วยเหลือทางเศรษฐกิจของคนในชุมชนเอง และอาจวางจำหน่ายให้กับคนทั่วไปได้ในแพอาการและตามวัดคูเดื่อ เนื่องจากมีคนเข้าท่องเที่ยวมาก การคัดเลือกคนที่ทำงานของกลุ่มผลิตภัณฑ์ของใช้ ไม่จำเป็นต้องจำกัดว่าเป็นอสม.เท่านั้น เพราะยังมีกลุ่มคนอื่นๆในชุมชนที่มีความสามารถและเวลาที่จะร่วมทำกิจกรรมมากกว่าอสม.การดำเนินการในระยะยาวจึงสมควรที่จะมีการคัดกรองคนที่สนใจและมีศักยภาพจริงๆ ในการดำเนินงาน

บทบาทของผู้วิจัยหลักคือเข้ามาร่วมติดตามอย่างต่อเนื่องไม่เพียงให้การอบรมเท่านั้น เช่น การฝึกฝน การเตรียมจัดหาวัตถุดิบร่วมกัน การจัดหาอุปกรณ์ การหาตลาด การจัดการแบบมีส่วนร่วมโดยนำศักยภาพของชุมชนมาใช้ การจัดพาคนที่มีศักยภาพไปศึกษาดูงานมาขยายงานในชุมชนต่อไป เพื่อการเรียนรู้และพัฒนาร่วมกัน เพื่อหาลู่ทางที่มีความเป็นไปได้ในการเพิ่มจำนวนผลิตภัณฑ์ของใช้อื่นๆ ที่ชุมชนสามารถผลิตเองได้

ข) กิจกรรมการศึกษาดูงานด้านการจัดการสุขภาวะของชุมชนราชธานีอโศก

ความเป็นมาของกิจกรรม เนื่องจากบ้านราชธานีอโศกเป็นชุมชนที่มีศักยภาพในการจัดการอยู่กับน้ำท่วมได้ และมีการผลิตอาหารและปัจจัยสี่ที่สามารถพึ่งตนเอง ทางโครงการจึงมีการนำพาชาวบ้านไปทัศนศึกษาดูงาน

วิธีการดำเนินงาน มีการประสานงานแหล่งดูงานร่วมกับโครงการอื่นๆ กำหนดประเด็นที่จะศึกษา เตรียมคนที่จะไปดูงาน แบ่งงานที่จะแยกกันศึกษา เรื่องการจัดการกับปัญหาน้ำท่วม และการผลิตสินค้า เช่น แชมพู น้ำยาล้างจาน สบู่ โลชั่น ดูงาน 1 ครั้ง

การติดตามผลกิจกรรมศึกษาดูงาน จากการสังเกตุและสอบถามกับนักวิจัยชุมชนกลุ่มเป้าหมาย พบว่าการดูงานช่วยให้พวกเขาได้รับความรู้ ประสบการณ์ในการจัดการกับน้ำท่วมมากขึ้น และได้รับความร่วมมือจากชุมชนที่ไปดูงานสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับชุมชน หลังจากการดูงาน ชาวบ้านเกิดแรงบันดาลใจในการผลิตสิ่งของเพื่อการใช้ในครัวเรือนของตนเอง จึงได้จัดการอบรมการผลิตสิ่งของใช้ในครอบครัวตามมา ส่วนประสบการณ์การจัดการปัญหาน้ำท่วมจากชุมชนราชธานีนับว่าและเป็นพื้นฐานที่ดีในการนำไปสู่การคิดวางแผนเกี่ยวกับปัญหาภัยน้ำท่วมและการจัดการในชุมชนของตนเองให้ดียิ่งขึ้น

ปัญหาอุปสรรค ก่อนหน้านี้ทางโครงการมีแนวคิดจะพานักวิจัยชุมชนไปเรียนรู้ การทำผลิตภัณฑ์ของใช้ในครอบครัว ในงานมหกรรมสมุนไพรแห่งชาติที่จัดที่เมืองทองธานี จังหวัดนนทบุรี แต่ปัญหาเรื่องค่าใช้จ่าย จึงวางแผนจำกัดค่าใช้จ่ายด้วยวิธีการต่างๆ เช่น จำกัดจำนวนคนไปแค่ 10 คน เพื่อให้เพียงพอกับรถตู้ 1 คันของราชการ และวางแผนค่าใช้จ่ายให้รัดกุม ภายหลังประสบปัญหายกเลิกเนื่องจากผู้วิจัยประเมินว่าจะไม่สอดคล้องกับหลักการดูงานที่จะนำประโยชน์มาใช้ในชุมชนต่อไป เนื่อง จากการเตรียมตัวของคนที่จะไปดูงานยังไม่ดีพอ คนที่จะไปดูงานไม่ทราบว่าจะมีความสนใจจริงหรือไม่ และมีแนวโน้มจะเป็นการไปทัศนศึกษาเท่านั้น และคิดว่าเป็นการเสียเวลาทำงานขาดรายได้ ขาดราชการจึงต้องการเบี้ยเลี้ยงในการเดินทางไปราชการให้กับตัวเองและอสม.ซึ่งเราไม่สามารถจัดหาให้ได้ตามอัตราราชการ เพราะถือว่าคนที่เดินทางไปได้รับประโยชน์ มีการเลี้ยงอาหาร ที่พัก ค่าเดินทางให้เท่านั้น

ต่อมาผู้วิจัยมีแนวคิดจะพานักวิจัยชุมชนกลุ่มใหญ่ไปดูงานที่ศรีษะอโศกเรื่องฐานอาชีพ แต่ยังขาดการประสานงานเตรียมชุมชนที่จะไปดูงาน ระยะเวลา จำนวนคน ซึ่งต้องการการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนเพื่อให้เกิดประโยชน์ในอนาคตจริงๆมากกว่าไปทัศนศึกษาธรรมดาซึ่งเป็นความเข้าใจของชาวบ้านทั่วไป ด้วยเหตุที่ผู้วิจัยเองและชาวบ้านมีแนวคิดเฉพาะการทัศนศึกษาเพียงครั้งเดียวเท่านั้น ทำให้ผู้วิจัยต้องเตรียมการใหม่ให้รอบคอบเพื่อไม่ให้เสียงบประมาณโดยไม่ได้ประโยชน์เท่าที่ควรและจำเป็นต้องคิดในการดูงานต่อเนื่องหากสนใจเพิ่มเติมจริงๆ

การวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนกิจกรรมการศึกษาดูงาน

จุดแข็ง กิจกรรมการศึกษาดูงานนี้มีจุดแข็ง ที่สถานที่ดูงานมีความพร้อมในการให้ความรู้ มีการเตรียมการต้องรับอย่างดี และยินดีต้อนรับการดูงานอีกเสมอ การดูงานเป็นทีมชุดวิจัยช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ระหว่างชุมชน และสร้างพลังร่วมในการต่อสู้กับน้ำท่วมร่วมกัน

จุดอ่อน การดูงานเป็นกลุ่มคณะใหญ่ในระยะเวลาอันสั้น เป็นการศึกษาดูงานกลุ่มใหญ่จะสนใจภาพกว้างๆ และชุมชนราชธานีอโศกมีพิธีกรรมต้อนรับที่เนิ่นนาน ไม่กระชับเวลา อาจจะขาดการประสานงานทำให้การดูงานสามารถทำได้ในระยะเวลาอันสั้นหรือไม่ โดยมากชุมชนราชธานีอโศกไม่สะดวกในการจัดการให้กระชับในการดูงานครั้งเดียว อย่างไรก็ดีทางชุมชนมีความยินดีต้อนรับการดู

งานที่ละเอียด เฉพาะ รายละเอียดของการผลิตผลิตภัณฑ์สุขภาพในการดูงานกลุ่มเล็กลงๆ และมีความต่อเนื่องมากขึ้น

ข้อเสนอแนะในกิจกรรมศึกษาดูงาน

การศึกษาดูงานด้านอาชีพ ผู้ดูงานควรเป็นกลุ่มเล็กที่สนใจจริงและมีเวลาในการเรียนรู้ มีการเตรียมการคนที่จะไปดูงานให้พร้อม เตรียมเป้าหมายการดูงานให้ชัดเจน เตรียมสถานที่และวิทยากรให้เข้าใจตรงกัน และจัดการให้สอดคล้องกับวันและเวลาที่มี และมีความต่อเนื่องในการดูงาน มีการประเมินการนำไปใช้ และการศึกษาเพิ่มเติม ซึ่งชุมชนราชธานีอโศกยินดีให้การรับรองและฝึกงานในระยะยาว

สถานที่ดูงานด้านอาชีพด้านสมุนไพรและผลิตภัณฑ์ของใช้ในครอบครัวที่น่าสนใจอีกแห่ง คือ กลุ่มแม่บ้าน ตำบลรำมะสัก อำเภอโพธ์ทอง จ.อ่างทอง ซึ่งได้รับการรับรองคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชนจากจังหวัดอ่างทอง และประธานกลุ่มมีความเมตตากับชาวบ้านที่มาเยือน ดูงานมาก ขอให้เป็นคนที่ตั้งใจที่จะสร้างอาชีพจริงๆ

การศึกษาดูงานด้านอาชีพต้องทำต่อเนื่องกับการลงมือทำ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ คนที่ไปดูงานควรเป็นคนที่สนใจจริงๆ ไม่ใช่กลุ่มคนที่จะไปทัศนศึกษาหาความสำราญเท่านั้นหรือเป็นห่วงค่าเบี้ยเลี้ยงในการเดินทางซึ่งเป็นเพียงผลในระยะสั้น หากควรคิดถึงผลที่จะได้ในระยะยาวซึ่งทางผู้วิจัยจำเป็นต้องทำความเข้าใจร่วมกัน

5.2.การวิเคราะห์เปรียบเทียบผลการดำเนินงานวิจัยที่ผ่านมากับที่เกิดขึ้นจากโครงการ

การวิเคราะห์ผลการดำเนินงานวิจัยที่เกิดขึ้นจากโครงการ ส่วนแรกจะนำเสนอการเปรียบเทียบผลการดำเนินงานที่ผ่านมาของชุมชนกับผลการปฏิบัติการวิจัยจากโครงการ ผลการดำเนินงานวิจัยของโครงการได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ นับตั้งแต่ก่อนน้ำท่วม ระหว่างน้ำท่วม และหลังน้ำท่วมอย่างไร และอีกส่วนจะเป็นการประเมินผลการดำเนินงานวิจัยได้ส่งต่อดีสภาวะสุขภาพของบุคคลและชุมชนในมิติทางกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณหรือไม่ อย่างไร

5.2.1 การเปรียบเทียบผลการดำเนินงานที่ผ่านมาของชุมชนกับผลการปฏิบัติการวิจัยจากโครงการ

ก่อนน้ำท่วม *ด้านการเฝ้าระวัง* นอกจากการเฝ้าระวังตามปกติแล้วยังมีการประสานงานในเครือข่ายชุมชนผู้ประสบภัยน้ำท่วมในอำเภอเมืองเพิ่มมากขึ้น และจัดทำระบบเฝ้าระวังภาคประชาชนอีกทาง เนื่องจากระบบข้อมูลของทางราชการที่ผ่านมามีความผิดพลาดโดยเฉพาะการให้ความเห็นของเจ้าหน้าที่รัฐบางคน

ด้านการจัดทำแผนรองรับน้ำท่วม ผลจากการประชุมในโครงการช่วยให้แต่ละหมู่บ้านมีการจัดทำแผนรองรับน้ำท่วมที่เป็นระบบ ตามขั้นตอนในด้านต่างๆ มากขึ้น และส่งผลให้การดำเนินงานดีขึ้นในบางหมู่บ้าน

ด้านประสานงานกับเครือข่ายชุมชนและหน่วยงาน เดิมชุมชนไม่มีการจัดระบบและกลไกของการประสานงานระหว่างเครือข่ายชุมชนผู้ประสบภัยด้วยกันในระดับอำเภอและไม่มีช่องทางการ

สื่อสารอย่างเป็นทางการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาก่อน การเข้าร่วมประชุมกับเครือข่ายชุมชนน้ำท่วมระดับอำเภอช่วยให้มีช่องทางการสื่อสารปัญหาและการประสานงานความร่วมมือและความเข้าใจดีขึ้น ทำให้มองปัญหาได้รอบด้านมากขึ้น และได้สรุปประเด็นปัญหาสำคัญเพื่อจัดทำข้อเสนอให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ระหว่างน้ำท่วม *ด้านการขนย้าย* แต่ละหมู่บ้านมีการเตรียมแผนงานรองรับเพื่อแก้ปัญหาการขนย้ายไม่ทันการณ์ที่ผ่านมา โดยการประสานรถจากหน่วยงานภายนอกล่วงหน้า

ด้านการเก็บของให้พ้นน้ำ แต่ละชุมชนมีแนวทางการเก็บของให้พ้นน้ำจากภูมิปัญญาชาวบ้าน มีการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้นำไปประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับแต่ละสภาพชุมชน

ด้านศูนย์อพยพ มีการเตรียมการจัดหาสถานที่สาธารณะของชุมชนเพื่อจัดทำศูนย์อพยพของหมู่บ้าน โดยมีการประสานบางส่วนกับเทศบาล ซึ่งต้องรอการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

ด้านการสัญจร มีการจัดการระบบสัญจรทางน้ำของเรือโดยสารเอกชน มีการเสนอแผนรองรับมาตรการสนับสนุนการสัญจรทางน้ำจากราชการเพิ่มเติม

ด้านปัญหาถุงยังชีพ น้ำดื่ม น้ำใช้ไม่พอ มีการจัดการที่ดีขึ้นในสองหมู่บ้านชาวบ้านมีความพึงพอใจมากขึ้น มี หนึ่งหมู่บ้านที่ชาวบ้านไม่พึงพอมาก จากปัญหาความเหลื่อมล้ำในการได้รับปริมาณถุงยังชีพระหว่างหมู่บ้าน ทางโครงการได้ประสานปัญหานี้เพื่อให้มีการจัดระบบใหม่ในการมองภาพรวมกับทางเทศบาลซึ่งได้รับการตอบรับที่ดีและมีแนวโน้มการจัดการที่ดีขึ้นในอนาคต

ปัญหาสุขภาพ เช่น มือเท้าเปื่อย ความเครียด ฯลฯ นอกจากการให้บริการแก่ประชาชนของหน่วยงานสาธารณสุขแล้วทางโครงการยังมีการอบรมความรู้ ทักษะที่จำเป็นในการดูแลสุขภาพตนเองที่ชาวบ้านสามารถจัดการเองได้ไม่ยาก ในประเด็นที่สอดคล้องกันความต้องการของประชาชน และมีการติดตามการนำไปใช้ประโยชน์

สุขาภิบาลน้ำเน่าเสีย มีการทดลองแก้ปัญหาน้ำเน่าเสียด้วยการระดมกำลังของชุมชนร่วมกันผลิตลูกอีเอ็มบอลและทดลองใช้ในหมู่บ้านเพื่อบำบัดน้ำเน่าเสียซึ่งได้ผลดี แต่ควรพัฒนาสูตรที่สามารถลดต้นทุนลงต่อไป *ด้านส้วมและระบบการขับถ่าย* มีการสร้างส้วมจากวัสดุของเทศบาล ให้เหมาะสมกับสภาพน้ำท่วมและพื้นที่

หลังน้ำท่วม *ด้านเงินชดเชยความเสียหายบ้านเรือนตามจริง* แม้จะมีข้อเสนอจากประชาชนที่ไม่พอใจการจัดสรรในปีที่ผ่านมาให้มีการจัดสรรใหม่ แต่ไม่สามารถทำได้เพราะระเบียบราชการยังคงใช้ระเบียบเดิมซึ่งเปิดช่องทางให้มีการแทรกแซงของการเมืองในท้องถิ่น ทำให้มีการจัดสรรในระบบเดิม แต่ยอดเงินลดลงความแตกต่างเหลื่อมล้ำระหว่างครอบครัวลดลง ทำให้ปัญหาความไม่พึงพอใจของประชาชนลดลง แต่ไม่ได้เป็นจากโครงการ

ด้านทางระบายน้ำ ร่องน้ำอุดตัน แต่ละหมู่บ้านตระหนักในปัญหาร่องระบายน้ำอุดตัน และมีการเสนอวาระนี้สู่สภาเทศบาลเมือง เพื่อพิจารณาให้ความสำคัญในการสำรวจร่องน้ำสาธารณะและมีการการสำรวจพื้นที่สาธารณะร่วมกันระหว่างชุมชน เทศบาล และนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ด้านปัญหาขาดรายได้ ภาระหนี้สิน ไม่มีอาชีพเสริม ทางโครงการได้จัดอบรมอาชีพเสริม การผลิตผลิตภัณฑ์ของใช้ ชาวบ้านบางคนนำไปใช้ สามารถทำการผลิตเองเพื่อลดรายจ่าย ส่วนการผลิตเพื่อขายต้องใช้เวลาทำการฝึกฝนการผลิตเพิ่มในโอกาสต่อไป รายละเอียดดังตาราง 5.11

ตารางที่ 5.11 แสดงการเปรียบเทียบการจัดการที่ผ่านมากับการจัดการที่เกิดจากโครงการ

ประเด็นการจัดการ		การเปรียบเทียบการจัดการที่ผ่านมากับที่เกิดจากโครงการ
ก่อนน้ำท่วม	การเฝ้าระวัง	มีการเฝ้าระวังเหมือนเดิม แต่เพิ่มการประสานงานในเครือข่ายชุมชนผู้ประสบภัยน้ำท่วมในอำเภอเมืองมากขึ้น
	การจัดทำแผนรองรับน้ำท่วม	มีการจัดทำแผนรองรับน้ำท่วมที่เป็นระบบขึ้น ช่วยให้การดำเนินงานดีขึ้นในหลายด้านและใน 2 ของสามหมู่บ้าน
	ด้านการประสานงานกับเครือข่ายชุมชนและหน่วยงาน	เดิมไม่มีการจัดระบบและกลไกของการประสานงานระหว่างเครือข่ายชุมชนผู้ประสบภัยและไม่มีเวทีระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนมาก่อน ซึ่งช่วยให้มีช่องทางการสื่อสารปัญหาและการประสานงานความร่วมมือและความเข้าใจดีขึ้น ทำให้มองปัญหาได้รอบด้านมากขึ้น
ระหว่างน้ำท่วม	การขนย้าย	มีการเตรียมแผนงานรองรับเพื่อแก้ปัญหาการขนย้ายไม่ทันการณ์ที่ผ่านมา
	การเก็บของให้พ้นน้ำ	มีการสรุปรวบรวมแนวทางการเก็บของให้พ้นน้ำจากภูมิปัญญาชาวบ้านให้เกิดการแลกเปลี่ยน นำไปประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับแต่ละสภาพชุมชน
	ศูนย์อพยพ	มีการเตรียมการจัดหา จัดทำศูนย์อพยพของหมู่บ้าน ซึ่งต้องรอการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
	การสัญจร	มีการจัดการเหมือนเดิม มีการสร้างแผนรองรับมาตรการสัญจรที่ชัดเจน
	ถุงยังชีพ น้ำดื่ม น้ำใช้	มีการจัดการที่ดีขึ้นในสองหมู่บ้าน และแย่ลง 1 หมู่บ้าน มีการประสานปัญหาความเหลื่อมล้ำในการได้รับถุงยังชีพระหว่างหมู่บ้านกับทางเทศบาล ซึ่งได้รับการตอบรับดี น่าจะมีการจัดการที่ดีขึ้นในอนาคต
	ปัญหาสุขภาพ	มีการอบรมความรู้ ทักษะที่จำเป็นในการดำแลสุขภาพตนเอง ที่ชาวบ้านสามารถจัดการเองได้ไม่ยาก และมีการติดตามการนำไปใช้ประโยชน์
	สุขาภิบาลน้ำเน่าเสีย	มีการสร้างลูกอีเอ็มบอล เพื่อบำบัดน้ำเน่าเสีย ซึ่งได้ผลดี
	ส้วมและระบบการขับถ่าย	มีการสร้างส้วมจากวัสดุของเทศบาล ให้เหมาะสมกับสภาพน้ำท่วมและพื้นที่
หลังน้ำท่วม	เงินชดเชยความเสียหายบ้านเรือนตามจริง	แม้จะมีข้อเสนอจากประชาชนที่ไม่พอใจการจัดสรรในปีที่ผ่านมา แต่การจัดสรรยังคงเหมือนเดิม แต่ยอดเงินลดลง ความแตกต่างน้อยละ ความไม่พึงพอใจลดลง
	ทางระบายน้ำ ร่องน้ำ อุดตัน	มีการเสนอวาระนี้สู่สภาเทศบาลเมืองเพื่อพิจรณาให้ความสำคัญ และมีการดำเนินการต่อเนื่องโดยโครงการอีกโครงการ มีการสำรวจพื้นที่สาธารณะร่วมกัน
	รายได้ ภาระหนี้สิน อาชีพเสริม	มีการอบรมอาชีพเสริม และการผลิตเองเพื่อลดรายจ่าย ซึ่งต้องได้รับการฝึกฝนการผลิตจนชำนาญ

5.2.2 การประเมินผลการดำเนินงานวิจัยต่อสภาวะสุขภาพของบุคคลและชุมชนในมิติทางกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ

ก่อนน้ำท่วม *ด้านการเฝ้าระวัง* เนื่องจากผู้นำชุมชนมีการพบปะกับผู้นำชุมชนอื่นๆ ในระดับอำเภอและจังหวัดที่ช่วยการประสานการเฝ้าระวังมากขึ้น คาดว่าความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนผู้ประสบภัยด้วยกันดีขึ้น มีความรู้สึกร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมากขึ้น ประเมินว่าเป็นผลดีต่อสุขภาวะระดับบุคคลและชุมชน.ในมิติความสัมพันธ์ทางสังคม และจิตวิญญาณ

ด้านการจัดทำแผนรองรับน้ำท่วม ผลจากการจัดทำแผนรองรับน้ำท่วมที่เป็นระบบตามขั้นตอนในด้านต่างๆ ทำให้การจัดการดีขึ้นชาวบ้านได้รับความพอใจมากขึ้น ประเมินว่าเป็นผลดีต่อสุขภาวะระดับบุคคลและชุมชนในมิติทางกายและจิตใจ

ด้านประสานงานกับเครือข่ายชุมชนและหน่วยงาน กลไกการประสานงานช่วยให้ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนผู้ประสบภัยด้วยกันและกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดีขึ้น มีความรู้สึกร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมากขึ้นและเข้าใจกันมากขึ้น มีพลังที่จะต่อสู้ร่วมกันมากขึ้น ประเมินว่าเป็นผลดีต่อสุขภาวะระดับบุคคลและชุมชนในมิติทางด้านจิตใจ สังคม(ความสัมพันธ์ทางสังคม)และจิตวิญญาณ (มีพลังใจ)

ระหว่างน้ำท่วม *ด้านการขนย้าย* ผลจากการมีแผนประสานงานที่ดีทำให้ผู้นำชุมชนและแกนนำชุมชนที่เตรียมการมีความอุ่นใจในการเตรียมการของชุมชนที่ดีขึ้น ประเมินว่าเป็นผลดีต่อสุขภาวะระดับชุมชนในมิติทางด้านจิตใจ

ด้านการเก็บของให้พ้นน้ำ แต่ละชุมชนมีแนวทางการเก็บของให้พ้นน้ำจากภูมิปัญญาชาวบ้านที่สอดคล้องกับแต่ละสภาพชุมชน ประเมินว่าเป็นผลดีต่อสุขภาวะระดับบุคคลในมิติทางด้านกายและจิตใจ

ด้านศูนย์อพยพ มีการเตรียมการจัดหาสถานที่สาธารณะเพื่อจัดทำศูนย์อพยพของหมู่บ้านแม้จะไม่สำเร็จแต่ก็มีความหวัง ประเมินว่าเป็นผลดีต่อสุขภาวะระดับชุมชนในมิติทางด้านจิตใจ

ด้านการสัญจร มีการจัดการวางแผนระบบสัญจรทางน้ำที่เป็นระบบมากขึ้น แม้จะยังไม่ได้ดำเนินการจริงแต่ก็มีความอุ่นใจ ประเมินว่าเป็นผลดีต่อสุขภาวะระดับชุมชนในมิติทางด้านจิตใจ

ด้านปัญหาถุงยังชีพ น้ำดื่ม น้ำใช้ไม่พอ มีการจัดการที่ดีขึ้นในสองหมู่บ้าน ชาวบ้านมีความพึงพอใจมากขึ้น ประเมินว่าเป็นผลดีต่อสุขภาวะระดับบุคคลและชุมชนในมิติทางด้านกายและจิตใจ ส่วนผลการประสานกับเทศบาลน่าจะมีแนวโน้มการจัดการที่ดีขึ้นในอนาคต ประเมินว่าเป็นผลดีต่อสุขภาวะระดับชุมชนในมิติทางด้านจิตใจ

ปัญหาสุขภาพ ผลจากการอบรมความรู้ทักษะที่จำเป็นในการดูแลสุขภาพตนเองและมีการนำไปใช้ประโยชน์บางระดับ เป็นผลดีต่อสุขภาวะระดับบุคคลในมิติทางด้านกาย

สุขาภิบาลน้ำเน่าเสีย มีการทดลองแก้ปัญหาน้ำเน่าเสียด้วยลูกอีเอ็มบอลซึ่งได้ผลดี ประเมินว่าเป็นผลดีต่อสุขภาวะระดับบุคคลและชุมชนในมิติทางด้านกายและจิตใจ

ด้านส้วมและระบบการขับถ่าย มีการสร้างส้วมจากวัสดุของเทศบาลให้เหมาะสมกับสภาพน้ำท่วมและพื้นที่ ประเมินว่าเป็นผลดีต่อสุขภาวะระดับบุคคลและชุมชนในมิติทางด้านกาย

หลังน้ำท่วม *ด้านเงินชดเชยความเสียหายบ้านเรือนตามจริง* ผลการจัดสรรเงินช่วยเหลือมีความเหลื่อมล้ำระหว่างครอบครัวลดลง เป็นผลดีต่อสุขภาวะระดับบุคคลและชุมชนในมิติทางด้านจิตใจ

ด้านทางระบายน้ำ ร่องน้ำอุดตัน มีความคืบหน้าในการสำรวจร่องน้ำสาธารณะร่วมกันระหว่างชุมชน เทศบาลและนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีเป็นผลดีต่อสุขภาวะระดับชุมชนในมิติทางด้านจิตใจ

ด้านปัญหาขาดรายได้ ภาระหนี้สิน ไม่มีอาชีพเสริม ผลจากการอบรมทักษะด้านอาชีพการผลิตผลิตภัณฑ์ มีการนำไปใช้และทำการผลิตเองเพื่อลดรายจ่าย เป็นผลดีต่อสุขภาวะระดับบุคคลและชุมชนในมิติทางด้านกาย รายละเอียดดังตาราง 5.12

ตารางที่ 5.12 แสดงผลของระบบและกลไกการจัดการด้านต่างๆ ต่อสุขภาวะระดับบุคคลและชุมชน

ระบบและกลไกการจัดการด้านต่างๆ		การส่งผลต่อสุขภาวะ(ระดับบุคคล/ชุมชน) (ในมิติทางกาย จิตใจ สังคม จิตวิญญาณ)	ระดับ	ในมิติ
ก่อนน้ำท่วม	การเฝ้าระวัง	ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนผู้ประสบภัยด้วยกันดีขึ้น ร่วมทุกข์ ร่วมสุขกันมากขึ้น	บุคคล/ชุมชน	สังคม/จิตวิญญาณ
	การจัดทำแผนรองรับน้ำท่วม	ความอุ่นใจในการเตรียมการที่ดีขึ้น	บุคคล/ชุมชน	กาย/จิตใจ
	ด้านการประสานงานกับเครือข่ายชุมชนและหน่วยงาน	ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนผู้ประสบภัยด้วยกันและกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดีขึ้น ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมากขึ้น เข้าใจกันมากขึ้น	บุคคล/ชุมชน	จิตใจ/สังคม/จิตวิญญาณ
ระหว่างน้ำท่วม	การขนย้าย	ความอุ่นใจในการเตรียมการที่ดีขึ้น	ชุมชน	จิตใจ
	การเก็บของให้พ้นน้ำ	สามารถเก็บของให้พ้นน้ำได้ รักษาของไว้ได้	บุคคล	กาย
	ศูนย์อพยพ	มีความหวังในการเตรียมการที่ดีขึ้น	ชุมชน	จิตใจ
	การสัญจร	ความอุ่นใจในการเตรียมการที่ดีขึ้น	บุคคล/ชุมชน	จิตใจ
	ถุงยังชีพ น้ำดื่ม น้ำใช้	ได้รับของบริจาคมากขึ้น ได้รับความรู้สึกที่ดีจากการได้รับของบริจาคมากขึ้น(บ้านทัพไทย คูเดื่อ)	บุคคล/ชุมชน	กาย จิตใจ
	ปัญหาสุขภาพ	มีสุขภาพดีขึ้น แก้ปัญหาสุขภาพตนเองได้ดีขึ้น	บุคคล	กาย
		มีความอุ่นใจ มีความรู้ในการดูแลตนเองดีขึ้น	บุคคล	จิตใจ
	สุขาภิบาลน้ำเน่าเสีย	สามารถบำบัดน้ำเสียได้ดีขึ้น (บางบ้าน)	บุคคล/ชุมชน	กาย จิตใจ
	ส้วมและระบบการขับถ่าย	มีส้วมในตำแหน่งที่เหมาะสม ใช้ประโยชน์ได้ดี (บ้านคูเดื่อ)	บุคคล/ชุมชน	กาย
หลังน้ำท่วม	เงินชดเชยความเสียหายบ้านเรือนตามจริง	ความไม่พึงพอใจจากการได้รับเงินชดเชยความเสียหายบ้านเรือนตามจริงลดลง	บุคคล/ชุมชน	จิตใจ
	ทางระบายน้ำ ร่องน้ำอุดตัน	มีการสำรวจร่องน้ำสาธารณะ มีความอุ่นใจ มีความหวังในทางที่ดีขึ้น	ชุมชน	จิตใจ
	รายได้ ภาระหนี้สิน อาชีพเสริม	มีทักษะในอาชีพเป็นพื้นฐาน สามารถทำเองได้	บุคคล/ชุมชน	กาย

5.3.ระบบและกลไกที่พึงประสงค์ในการจัดการสุขภาวะจากภัยน้ำท่วม

ระบบและกลไกที่พึงประสงค์ในการจัดการสุขภาวะจากภัยน้ำท่วม ในที่นี้เป็นประมวลข้อเสนอแนะทั้งในระดับชุมชนและเครือข่ายชุมชน ในการสร้างข้อเสนอแนะต่อระบบและกลไกการจัดการสุขภาวะที่พึงประสงค์ต่อภัยน้ำท่วม ดังนี้

5.3.1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อระบบและกลไกการจัดการสุขภาวะที่พึงประสงค์ต่อภัยน้ำท่วม*อย่างเชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับหน่วยงานระดับต่างๆ*

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อระบบและกลไกการจัดการสุขภาพวะจากภัยน้ำท่วมอย่างเชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับหน่วยงานระดับต่างๆ เป็นผลจากการประชุมระดับเครือข่ายชุมชนผู้ประสบภัยน้ำท่วมในเขตอำเภอเมือง ผลการประชุมได้ข้อเสนอในการจัดการเกี่ยวกับน้ำท่วมที่น่าสนใจ เพื่อสุขภาวะของบุคคลและชุมชน ที่สามารถดำเนินการได้ในระดับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องระดับท้องถิ่นและจังหวัด บางข้อเสนอจะเหมาะกับตามสถานการณ์ของปัญหาของแต่ละชุมชน และบางข้อเสนอเป็นระดับนโยบายต่อปัญหาส่วนรวมของทุกชุมชน

ข้อเสนอในช่วงก่อนน้ำท่วม ด้านการเฝ้าระวัง พบว่าจากสภาพปัญหาที่มีความผิดพลาดในการแจ้งข่าวของทางราชการ ดังนั้นจึงมีข้อเสนอให้ทางราชการลดการให้ความเห็นของหน่วยงานที่รับผิดชอบต่อสถานการณ์ล่วงหน้าที่คาดการณ์ตามความเห็นไว้ต่ำหรือสูงกว่าความเป็นจริงอย่างปราศจากหลักฐานสนับสนุนทางวิชาการ สำหรับภาคประชาชนควรมีกลไกในการพึ่งตนเองคือการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลข่าวสารการจัดการภัยน้ำท่วมภาคประชาชนทั้งระบบ ทั้งการเฝ้าระวัง แจ้งเตือน ประสานข้อมูลความช่วยเหลือ

ด้านการขนย้าย พบปัญหาความล่าช้าของทางราชการในการเข้าช่วยเหลือขนย้ายข้าวของชาวบ้าน จึงมีข้อเสนอให้ศูนย์ข้อมูลข่าวสารภาคประชาชนจัดให้มีการประสานงานหน่วยช่วยเหลือผู้ประสบภัยเคลื่อนที่เร็วในระดับชุมชน มูลนิธิ ท้องถิ่น ราชการ(ทหาร) จังหวัด(ปภ.)

ระหว่างน้ำท่วม ปัญหาการสัญจรทางน้ำไม่สะดวก จึงมีข้อเสนอให้ทางจังหวัดควรจัดหาเรือเรือขนาดใหญ่ มอบแก่ส่วนรวมของชุมชน/หมู่บ้าน ชุมชนละ 2 ลำ เรือขนาดเล็กชุมชน/หมู่บ้านละ 10 ลำ โดยเฉพาะชุมชนที่ประสบภัยรุนแรง สำหรับถนนในหมู่บ้านที่อยู่ในระดับต่ำ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรดำเนินการถมถนนในหมู่บ้านให้สูงขึ้น และปรับถนนให้เท่ากันทั่วหมู่บ้าน ด้านลักษณะบ้านเรือนที่อาจไม่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่น้ำท่วม ชาวบ้านอาจจะจำเป็นต้องปรับสภาพบ้านให้เหมาะกับพื้นที่ เช่น การสร้างบ้านลอยน้ำ แพลอยน้ำ การยกบ้านให้สูงขึ้น

ด้านถุงยังชีพ ที่พบว่าถุงยังชีพไม่พอ การแจกจ่ายไม่เป็นระบบ และไม่เท่าเทียม มีนักการเมืองเข้ามานำของมาแจกเฉพาะกลุ่มหัวคะแนนเท่านั้นหรือภาคเอกชนเข้ามาแจกไม่เป็นระบบ ไม่ทั่วถึง ไม่ผ่านระบบกรรมการของชุมชน เช่น แจกอาหารข้าวกล่อง จึงมีข้อเสนอให้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยจากภายนอกควรผ่านระบบบริหารจัดการของคณะทำงานของชุมชน โดยตั้งศูนย์อำนวยการเพื่อรวมถุงยังชีพเป็นของกองกลางและให้กรรมการชุมชนเป็นผู้แจกให้เท่าเทียมกัน ด้านอาหารปรุงสุก พบว่ามีความไม่สะดวกในการประกอบอาหารในสถานที่อพยพ อยากให้ศูนย์พักพิงผู้ประสบภัยมีครัวกลาง

ของชุมชน โดยคณะทำงานของชุมชน/อปท.ประสานฝ่ายต่างๆ เช่นผู้บริจาคเป็นข้าวสารกระสอบเพื่อส่วนรวมแทน เนื้อ ผักเพื่อบริหารจัดการปรุงอาหาร

หลังน้ำท่วม มีปัญหาด้านสุขาภิบาล เช่นความสกปรกของชุมชนหลังน้ำลด คราบน้ำ ขยะ ควรมีกำลังอาสาสมัครจากหน่วยงานต่างๆ เข้ามาช่วยเหลือชุมชน ร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่น ระบบเงินช่วยเหลือชดเชยความเสียหายแก่ประชาชน ที่พบว่าไม่เพียงพอ ไม่มีมาตรฐานที่ชัดเจน ไม่เท่าเทียม ไม่เป็นธรรม ใช้ข้อมูลเท็จในการเบิกจ่าย ดังนั้นจึงมีข้อเสนอให้ระบบการจ่ายเงินเยียวยาผู้ประสบภัย ควรจ่ายค่าชดเชยเท่ากันทั้งครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย ทั้งที่มีและไม่มีบ้านเลขที่ตามทะเบียนบ้านอย่างเท่าเทียมกัน โดยมีการสร้างข้อตกลงร่วมกันทุกระดับก่อน ลดปัญหาความไม่โปร่งใส การเมือง การเล่นพรรคเล่นพวก ปัญหาการขาดรายได้ ภาระหนี้สิน ไม่มีอาชีพเสริม มีกิจกรรมส่งเสริมอาชีพ เพิ่มรายได้ ช่วงฤดูน้ำหลาก ควรมีนโยบายให้เงินกู้ยืมสำหรับการประกอบอาชีพ แก่ผู้ประสบภัยเป็นกรณีพิเศษในอัตราดอกเบี้ยต่ำ หรือปลอดดอกเบี้ย

นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอในระดับ *ระบบและกลไก* คือควรมีระบบและกลไกการสนับสนุน การทำงานในชุมชน เช่นควรสนับสนุนการจัดตั้งกองทุนภัยพิบัติชุมชน เพื่อจัดการในพื้นที่ภัยพิบัติ โดยภาครัฐควรตั้งงบประมาณหนุนเสริมกองทุนเพิ่มแก่ชุมชน ท้องถิ่น และจังหวัด คือมีกองทุนในระดับชุมชน ท้องถิ่น หรือจังหวัด ที่เชื่อมโยงกันเป็นระบบสหกรณ์

มีกลไกการประสานงานระหว่างหน่วยงาน ทั้งระดับท้องถิ่น จังหวัด เอกชน โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ควรแบ่งฝ่ายกันเป็นท้องถิ่นหรือชุมชน และทำงานประสานข้อมูล และความร่วมมือในการทำงานมากขึ้นโดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลาง มีกลไกสนับสนุนความรู้ การจัดการ การปรับตัวของประชาชนในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก มีหน่วยงานที่ทำหน้าที่ ให้ความรู้ในการเตรียมรับภัยพิบัติ การติดตามผล ตลอดจนมีการหาแนวทางแก้ไขอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความยั่งยืน ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว รายละเอียดดังตาราง 5.13

5.3.2) สรุปข้อเสนอแนะต่อระบบและกลไกที่พึงประสงค์การจัดการสุขภาวะจากภัยน้ำท่วม

สรุปข้อเสนอแนะต่อระบบและกลไกที่พึงประสงค์การจัดการสุขภาวะจากภัยน้ำท่วมเป็นการสร้างจากผลการดำเนินวิจัยในพื้นที่เกาะแก้วตามมาตรการด้านต่างๆ ร่วมกับผลการดำเนินวิจัยระดับเครือข่ายผู้ประสบภัยในอำเภอเมืองในการสร้างระบบและกลไกที่พึงประสงค์การจัดการสุขภาวะจากภัยน้ำท่วม ได้ข้อเสนอแนะที่สามารถแบ่งเป็นด้านต่างๆ ในช่วงก่อน ระหว่างและหลังเกิดน้ำท่วม ดังนี้

ก่อนเกิดน้ำท่วม ด้านการเฝ้าระวัง นอกจากการเฝ้าระวังระดับน้ำ การติดตามข่าวสาร ควรเพิ่มการระวังทิศทางการไหลของน้ำด้วย ควรมีการจัดศูนย์ข้อมูลข่าวสารภาคประชาชน ทางราชการ โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรระมัดระวังการออกข่าวให้ความเห็นต่อสถานการณ์น้ำท่วมไว้ล่วงหน้า ที่ต่ำกว่าหรือสูงกว่าความจริง แต่ละหมู่บ้านควรจัดทำแผนรองรับตามสภาพปัญหาน้ำท่วม และความต้องการของคนในชุมชน ควรมีกลไกระดับเครือข่ายชุมชนกับหน่วยงานรัฐและเอกชนเพื่อการประสานระหว่างชุมชนและระหว่างหน่วยงานให้การจัดการมีประสิทธิภาพ คุณภาพ และเสมอภาค

ตารางที่ 5.13 แสดงข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อปัญหาน้ำท่วมอย่างเชื่อมโยงชุมชนกับหน่วยงานต่างๆ

ปัญหาและประเด็น	ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อปัญหาน้ำท่วมในชุมชน	ระดับการนำไปปฏิบัติ
ก่อนน้ำท่วม	ควรจัดตั้งศูนย์ข้อมูลข่าวสารการจัดการภัยน้ำท่วมภาคประชาชนทั้งระบบ ทั้งการ เฝ้าระวัง แจ้งเตือน ประสานข้อมูลความช่วยเหลือ	ชุมชน / ท้องถิ่น
การเฝ้าระวัง : ความผิดพลาดในการแจ้งข่าวของทางราชการ	ลดการให้ความเห็นของหน่วยงานที่รับผิดชอบต่อสถานการณ์ล่วงหน้าที่ต่ำหรือสูงกว่าความเป็นจริง	จังหวัด
การขนย้าย : ความล่าช้าในการเข้าช่วยเหลือขนย้ายข้าวของชาวบ้าน	จัดให้มีหน่วยช่วยเหลือผู้ประสบภัยเคลื่อนที่เร็วในระดับชุมชน มูลนิธิ ท้องถิ่น จังหวัด(ปภ.)	ทุกระดับ
ระหว่างน้ำท่วม	จังหวัดควรจัดหาเรือเรือขนาดใหญ่ มอบแก่ส่วนรวมของชุมชน/หมู่บ้าน ชุมชนละ 2 ลำ เรือขนาดเล็กชุมชน/หมู่บ้านละ 10 ลำ	ท้องถิ่น/ จังหวัด
การสัญจร ไม่สะดวกในการสัญจร		
ถนนในหมู่บ้าน	ควรมีการถมถนนในหมู่บ้านให้สูงขึ้นและปรับถนนให้เท่ากันทั่วหมู่บ้าน	ท้องถิ่น
สถานที่พักพิง ลักษณะบ้านเรือน ไม่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่น้ำท่วม	ปรับสภาพบ้านให้เหมาะกับพื้นที่ เช่น การสร้างบ้านลอยน้ำ แพลอยน้ำ การยกบ้านให้สูงขึ้น	ชุมชน / ท้องถิ่น
ถุงยังชีพ : ถุงยังชีพไม่พอ มีการแจกเฉพาะกลุ่มหัวคะแนน แจกไม่เป็นระบบ ไม่ทั่วถึง ไม่ผ่านผู้นำชุมชน	การช่วยเหลือผู้ประสบภัยจากภายนอกควรผ่านระบบบริหารจัดการของคณะทำงานของชุมชน โดยตั้งศูนย์อำนวยการเพื่อรวมถุงยังชีพเป็นของกองกลางและให้กรรมการชุมชนเป็นผู้แจกให้เท่าเทียมกัน	ทุกระดับ
อาหาร : ความไม่สะดวกในการประกอบอาหารในสถานที่อพยพ	อยากให้ศูนย์พักพิงผู้ประสบภัยมีครัวกลางของชุมชน โดยคณะทำงานของชุมชน/อปท. ประสานฝ่ายต่างๆ เพื่อบริหารจัดการ	ชุมชน / ท้องถิ่น
หลังน้ำท่วม	ควรมีกำลังอาสาสมัครจากหน่วยงานต่างๆ เข้ามาช่วยเหลือชุมชนร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่น	ทุกระดับ
สุขาภิบาล: ความสกปรกของชุมชนหลังน้ำลด คราบน้ำ ขยะ		
ระบบเงินช่วยเหลือ : เงินชดเชยความเสียหายแก่ประชาชน ไม่เพียงพอ ไม่มีมาตรฐานที่ชัดเจน ไม่เท่าเทียม ไม่เป็นธรรม ใช้ข้อมูลเท็จ	การจ่ายเงินเยียวยาผู้ประสบภัย ควรจ่ายค่าชดเชยเท่ากันทั้งครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย ทั้งที่มีและไม่มีบ้านเลขที่ตามทะเบียนบ้าน อย่างเท่าเทียมกัน โดยมีการสร้างข้อตกลงร่วมกันทุกระดับก่อน ลดปัญหาความไม่โปร่งใส การเมือง การเล่นพรรคเล่นพวก	ทุกระดับ
ขาดรายได้ ภาระหนี้สิน ไม่มีอาชีพเสริม	มีกิจกรรมส่งเสริมอาชีพ เพิ่มรายได้ ช่วงฤดูน้ำหลาก /มีนโยบายให้เงินกู้ยืมสำหรับการประกอบอาชีพ แก่ผู้ประสบภัยเป็นกรณีพิเศษ	ท้องถิ่น/ จังหวัด
ระบบ /กลไก	ควรสนับสนุนการจัดตั้งกองทุนภัยพิบัติชุมชน เพื่อจัดการในพื้นที่ภัยพิบัติ โดยภาครัฐควรตั้งงบประมาณหนุนเสริมกองทุนเพิ่มแก่ชุมชน	ทุกระดับ
ระบบและกลไกการสนับสนุน การทำงานในชุมชน / ท้องถิ่น / จังหวัด		
กลไกการประสานงานในชุมชนกับหน่วยงานภายนอกมักจะแยกกันใน~~~~การบริหารจัดการของบริจาค	ควรจะมีคณะทำงานภัยพิบัติในชุมชนประกอบด้วยผู้แทนจากทั้งวัด โรงเรียน หมู่บ้าน สมาชิกสภาเทศบาล มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการในการประสานกับภาครัฐ เอกชนที่เกี่ยวข้อง	ทุกระดับ
กลไกการประสานงานระหว่างหน่วยงานท้องถิ่น/จังหวัด/ชุมชน	หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ควรแบ่งฝ่ายกัน และทำงานประสานข้อมูลและความร่วมมือในการทำงานมากขึ้น	ทุกระดับ
กลไกสนับสนุนความรู้ การจัดการการปรับตัว บ้านเรือน กับพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก	มีหน่วยงานที่ทำหน้าที่ ให้ความรู้ในการเตรียมรับภัยพิบัติ การติดตามผล ตลอดจนมีการหาแนวทางแก้ไขอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความยั่งยืน	ท้องถิ่น/ จังหวัด

ระหว่างน้ำท่วม ด้านการขนย้าย ควรการประสานงานรถสำหรับการขนย้ายต้องกระทำล่วงหน้า และมีหน่วยเคลื่อนที่เร็วในระดับเครือข่าย เพื่อช่วยเหลือขนย้านได้ทันท่วงที มีระบบอาสาสมัครหนุนเสริมการขนย้านสำหรับครอบครัวที่ยากจนอยู่ที่ต่ำริมน้ำและมักจะประสบปัญหาน้ำท่วมก่อน รูปแบบการเก็บของให้พ้นน้ำ ควรประยุกต์รูปแบบการเก็บรักษาสิ่งของให้พ้นน้ำตามวัสดุสิ่งที่มีในแต่ละชุมชน เช่น แพลอยน้ำ การทำแคร่สูง หรือการลงทุนการยกพื้นบ้านสูง

ด้านศูนย์อพยพ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรจัดหางบประมาณมาจัดสร้างที่พักพิงประจำของท้องถิ่นในพื้นที่รับผิดชอบที่น้ำท่วมซ้ำซาก เพื่อเป็นสถานที่รองรับผู้อพยพจากน้ำท่วมได้ ด้านการสัญจรของเอกชนควรมีการจัดระบบค่าโดยสาร เส้นทางสัญจรทางน้ำโดยเรือยนต์ที่ยุติธรรม ทางราชการควรจัดสรรเรือยนต์ขนาดใหญ่ เล็กให้เพียงพอกับสภาพของปัญหาน้ำท่วมในแต่ละพื้นที่ และมีเงินกองทุนอุดหนุนการขนส่งมวลชนในพื้นที่ประสบภัย

ด้านถุงยังชีพ น้ำดื่ม หน่วยงานท้องถิ่นควรทำหน้าที่เป็นกลไกการประสานงานรวบรวมความช่วยเหลือที่จะลงไปในพื้นที่รับผิดชอบ และกระจายออกไปในแต่ละหมู่บ้านที่ประสบภัยให้เท่าเทียมกัน และควรมีการสำรวจสิ่งของที่มีความต้องการในช่วงน้ำท่วมตามสภาพความหลากหลายของวัย เพศ ของคนในชุมชน และประสานให้กับสื่อต่างๆ และผู้บริจาคทราบ

ด้านปัญหาสุขภาพ ไม่ควรเน้นเพียงการให้บริการรักษาพยาบาล แต่ควรเน้นการส่งเสริมและป้องกันโรค โดยการให้ความรู้สุขศึกษาที่เหมาะสม การจัดอบรมความรู้ในการดูแลสุขภาพตนเองให้กับประชาชน ควรมีรูปแบบที่ง่าย สามารถทำได้ กระทำสม่ำเสมอ และติดตามผลอย่างต่อเนื่องในการนำไปปฏิบัติ ด้านสุขาภิบาลน้ำเน่าเสี ปัญหาน้ำเน่าเสียจากการขังควรได้รับความสนใจจากหน่วยงานต่างๆ อย่างจริงจังและแก้ไขถึงต้นตอสาเหตุ การผลิตลูกอีเอ็มบอลควรมีการประยุกต์ใช้วัสดุในท้องถิ่นที่หาง่าย และทดลองใช้อย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นการแก้ปัญหาภายในชุมชน ปัญหาส้วมขาดแคลนควรมีการจัดทำจัดหารูปแบบส้วมให้เหมาะสมกับสภาพชุมชน เช่น ส้วมลอยน้ำ ส้วมสาธารณะจากวัสดุอุปกรณ์ของเทศบาล การมีส้วมเก้าอี้สำหรับผู้สูงอายุในบ้าน

หลังน้ำท่วม ด้านการจัดสรรเงินชดเชยความเสียหายต่อทรัพย์สิน เพื่อลดปัญหาการแทรกแซงทางการเมืองในท้องถิ่น ควรจัดสรรเงินให้แต่ละครอบครัวเท่ากัน และเหมาะสมกับระดับความเสียหายที่เกิดขึ้น ในระบบการจัดสรรเดิมที่ให้กรรมการระดับหมู่บ้านสำรวจความเสียหายส่งไปให้ท้องถิ่น หากมีการตัดทอนหรือแก้ไขข้อมูลจากที่กรรมการในหมู่บ้านสำรวจไป เทศบาลต้องเข้ามาสำรวจใหม่เองทั้งหมดโดยไม่เลือกปฏิบัติ หรือให้เทศบาลส่งกรรมการนอกชุมชนจากหมู่บ้านอื่นมาสำรวจตั้งแต่ต้น

ด้านทางระบายน้ำ ร่องน้ำอุดตัน หน่วยงานท้องถิ่นซึ่งมีหน้าที่โดยตรงควรทำการสำรวจปัญหาร่องน้ำสาธารณะร่วมกันกับชุมชน และให้ทางเทศบาลวางระบบท่อระบายน้ำขนาดใหญ่ตามจุดต่างๆ เช่นใต้ถนนที่ขวางทางไหลของน้ำ กรณีเอกชนถมที่รุกล้ำร่องน้ำสาธารณะควรมีกลไกเครือข่ายชุมชนเจรจาต่อรองกับทางเอกชนที่ละเมิดร่องน้ำสาธารณะ และมีมาตรการปกป้องการออกเอกสารสิทธิ์บนที่ดินสาธารณะของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น *ด้านปัญหาขาดรายได้ ภาระหนี้สินในช่วงน้ำท่วมของผู้ประสบภัย* ควรมีการส่งเสริมอาชีพเสริมและมีกองทุนสนับสนุนในพื้นที่ประสบภัยโดยเฉพาะรายละเอียดดังตาราง 5.14

ตารางที่ 5.14 แสดงข้อเสนอแนะต่อระบบและกลไกที่พึงประสงค์การจัดการสุขภาวะจากภัยน้ำท่วม

ประเด็น	ข้อเสนอแนะต่อระบบและกลไกที่พึงประสงค์การจัดการสุขภาวะกับภัยน้ำท่วม
ก่อนน้ำท่วม	นอกจากการเฝ้าระวังระดับน้ำ การติดตามข่าวสาร ควรเพิ่มการระวังทิศทางการไหลของน้ำด้วย การมีศูนย์ข้อมูลภาคประชาชน ควรระมัดระวังการออกข่าวความเห็นที่ต่ำกว่าหรือสูงกว่าความจริง
การเฝ้าระวัง	
การจัดทำแผนรองรับน้ำท่วม	แต่ละหมู่บ้านควรจัดทำแผนรองรับตามสภาพปัญหาและความต้องการของคนในชุมชน
กลไกระดับเครือข่ายชุมชนและหน่วยงานรัฐและเอกชน	ควรมีกลไกระดับเครือข่ายชุมชนกับหน่วยงานรัฐและเอกชนเพื่อการประสานระหว่างชุมชนและระหว่างหน่วยงานให้การจัดการมีประสิทธิภาพ คุณภาพ และเสมอภาค
ระหว่างน้ำท่วม	การประสานงานรถสำหรับการขนย้ายต้องกระทำล่วงหน้า และมีหน่วยเคลื่อนที่เร็วในระดับเครือข่าย เพื่อช่วยเหลือขนย้านได้ทันท่วงที มีระบบอาสาสมัครหนุนเสริม
การขนย้าย	
การเก็บของให้พ้นน้ำ	ควรประยุกต์รูปแบบการเก็บรักษาสิ่งของให้พ้นน้ำตามวัสดุสิ่งที่มีในแต่ละชุมชน เช่น แพลอยน้ำ การทำแคร่สูง การยกพื้นบ้านสูง
ศูนย์อพยพ	เทศบาลแจระแมควรจัดหางบประมาณมาจัดสร้างที่พักพิงประจำของเทศบาลในพื้นที่เกาะแก้วอันเป็นพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก เพื่อเป็นสถานที่รองรับผู้อพยพจากน้ำท่วมของสามหมู่บ้านได้
การสัญจร	การจัดระบบค่าโดยสาร เส้นทางสัญจรทางน้ำโดยเรือเอกชนที่ยุติธรรม ควรจัดสรรเรือยนต์ขนาดใหญ่ เล็กให้เพียงพอกับสภาพของปัญหาน้ำท่วมในแต่ละพื้นที่ และมีเงินกองทุนอุดหนุนการขนส่งมวลชนในพื้นที่ประสบภัย
ถุงยังชีพ น้ำดื่ม น้ำใช้ไม่พอ	เทศบาลควรเป็นกลไกการประสานงานรวบรวมความช่วยเหลือที่จะลงไปในพื้นที่รับผิดชอบ และกระจายออกไปในแต่ละหมู่บ้านที่ประสบภัยให้เท่าเทียมกัน ควรมีการสำรวจสิ่งของที่มีความต้องการในช่วงน้ำท่วมตามสภาพความหลากหลายของวัย เพศ ของคนในชุมชน และประสานให้กับสื่อต่างๆ และผู้บริจาคทราบ
ปัญหาสุขภาพ	การจัดอบรมความรู้ในการดูแลสุขภาพตนเองให้กับประชาชน ควรมีรูปแบบที่ง่าย สามารถทำได้ กระทำสม่ำเสมอ และติดตามผลอย่างต่อเนื่องในการนำไปปฏิบัติ
สุขาภิบาลน้ำเน่าเสีย	ปัญหาน้ำเน่าเสียจากการขังควรได้รับความสนใจจากหน่วยงานต่างๆ อย่างจริงจังและแก้ไขถึงต้นตอสาเหตุ การผลิตลูกอีเอ็มบอลควรมีการประยุกต์ใช้วัสดุในท้องถิ่นที่หาง่าย และทดลองใช้อย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นการแก้ปัญหาภายในชุมชน
ส้วมขาดแคลน	ควรมีการจัดทำจัดหารูปแบบส้วมให้เหมาะสมกับสภาพชุมชน เช่น ส้วมลอยน้ำ ส้วมสาธารณะจากวัสดุอุปกรณ์ของเทศบาล การมีส้วมเก้าอี้สำหรับผู้สูงอายุในบ้าน
หลังน้ำท่วม	ควรจัดสรรเงินให้แต่ละครอบครัวเท่ากันเพียงพอกับความเสียหาย หากมีการตัดทอนหรือแก้ไขข้อมูลจากที่กรรมการในหมู่บานสำรวจไป เทศบาลต้องเข้ามาสำรวจใหม่เองทั้งหมดโดยไม่เลือกปฏิบัติ
เงินชดเชยความเสียหาย	
ทางระบายน้ำ ร่องน้ำอุดตัน	ทำการสำรวจปัญหาร่องน้ำสาธารณะร่วมกัน ให้ทางเทศบาลวางระบบท่อระบายน้ำขนาดใหญ่ตามจุดต่างๆ และมีกลไกเครือข่ายชุมชนเจรจาต่อรองกับทางเอกชนที่ละเมิดร่องน้ำสาธารณะ
ขาดรายได้ ภาระหนี้สิน	ควรมีการส่งเสริมอาชีพเสริม และมีกองทุนสนับสนุนหรือนโยบายให้กู้ยืมแก่ผู้ประสบภัยในพื้นที่โดยเฉพาะ

สรุป ระบบและกลไกการจัดการสุขภาวะของชุมชนที่ประสบภัยน้ำท่วม ประกอบด้วย ระบบและกลไกการจัดการด้านต่างๆ ทั้งช่วงก่อนระหว่างและหลังน้ำท่วม คือระบบการเฝ้าระวัง การจัดทำแผนรองรับน้ำท่วม กลไกระดับเครือข่ายชุมชนและหน่วยงานรัฐและเอกชน ระบบและกลไกการขนย้าย การเก็บของให้พ้นน้ำ การจัดการเรื่องศูนย์อพยพ ระบบการสัญจร ระบบการจัดสรรแจกจ่ายถุงยังชีพ น้ำดื่ม การจัดการปัญหาสุขภาพ การจัดการปัญหาสุขาภิบาลน้ำเน่าเสีย การจัดการระบบถ่ายอุจาระและส้วม ระบบการจ่ายเงินชดเชยความเสียหาย ระบบการแก้ปัญหาทางระบายน้ำ ร่องน้ำอุดตัน การจัดการเรื่องปัญหาขาดรายได้และภาระหนี้สินของผู้ประสบภัย นอกจากนี้ ยังต้องการระบบและกลไกที่จะช่วยประสานการจัดการด้านต่างๆให้ราบรื่น เช่น กองทุนการจัดการภัยพิบัติทั้งในระดับชุมชน ท้องถิ่น หรือจังหวัด กลไกการประสานงานหน่วยงานรัฐ ท้องถิ่น ธุรกิจเอกชน มูลนิธิ ชุมชนในการประสานข้อมูลและความร่วมมือในการทำงาน มีกลไกสนับสนุนความรู้ การจัดการ การปรับตัวของประชาชนในพื้นที่ประสบภัยทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

บทที่ 6

สรุปและอภิปรายผล

โครงการวิจัยระบบและกลไกในการจัดการสุขภาวะของชุมชนกับภัยน้ำท่วม ในเขตรับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทัพไทย ตำบลแจระแม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาอุทกภัยในชุมชนพื้นที่ 3 หมู่บ้าน คือบ้านคูเดื่อ บ้านทัพไทย และบ้านท่ากกแห่ในแง่สาเหตุ ลักษณะความรุนแรงของปัญหาและผลกระทบ ศึกษาประสบการณ์ความสำเร็จและล้มเหลวของการจัดการกับปัญหาน้ำท่วมในชุมชนที่ผ่านมาในอดีต และเพื่อดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการค้นหาระบบและกลไกในการจัดการสุขภาวะของชุมชนกับภัยน้ำท่วมที่เหมาะสมกับชุมชนแบบมีส่วนร่วมจากประชาชน

โครงการนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เน้นความร่วมมือระหว่างนักวิจัยหลักจากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีกับนักวิจัยชุมชนที่ประกอบด้วยผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข อสม. สท. และชาวบ้านจากสามหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังอาศัยเทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณเพื่อช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบคำถามการวิจัยครั้งนี้ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยประกอบด้วย การพัฒนาโจทย์ร่วมกับชุมชน การพัฒนาเครื่องมือเก็บข้อมูลสถานการณ์ปัญหาในชุมชน การเก็บข้อมูลร่วมกันระหว่างนักวิจัยชุมชนที่เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามกับนักวิจัยหลักที่เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ บันทึกข้อมูลจากการประชุมในเวทีต่างๆ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถติเชิงพรรณนา วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการแยกประเด็นและเปรียบเทียบ และหาแบบแผนของระบบและกลไกการจัดการสุขภาวะในชุมชน

6.1 สรุปผลการดำเนินงานวิจัย

ผลการดำเนินงานวิจัยสามารถสรุปผลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาได้ดังนี้

6.1.1) ชุมชนเกาะแก้วมีลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นเกาะ มีแม่น้ำมูลล้อมรอบ ประกอบด้วยสามหมู่บ้านคือบ้านคูเดื่อ บ้านทัพไทยและบ้านท่ากกแห่ที่มีอายุประมาณ 100 ปี มีความแตกต่างกันทางด้านอาชีพ การนับถือศาสนา ประวัติการก่อตั้งของกลุ่มคนที่เข้ามาอยู่ก่อน ชาวบ้านทัพไทยเป็นชาวคริสต์อพยพมาจากเมืองอุบลราชธานี มีอาชีพประมงและรับจ้าง ชาวบ้านคูเดื่อผู้ก่อตั้งอพยพมาจากภาคอีสานตอนบน มีอาชีพประมงและธุรกิจแพอาหาร บรรพบุรุษชาวบ้านท่ากกแห่อพยพมาจากทุ่งกุลาร้องไห้ เป็นชาวนา

ชาวบ้านส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำมูล เป็นบ้าน 2 ชั้น ขึ้นไป บ้านชั้นเดียวมีประมาณ 1 ในสามของครัวเรือน ส่วนใหญ่เป็นบ้านปูผสมไม้ ด้านระดับพื้นบ้านกับถนนพบว่าประมาณ 1 ในสามมีระดับพื้นบ้านเท่ากับระดับพื้นถนนในหมู่บ้าน อีก 1 ในสามมีระดับพื้นต่ำกว่า และที่เหลือมีระดับพื้นบ้านสูงกว่าถนนในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ร้อยละ 57 มีเรือของครอบครัวอย่างน้อย 1 ลำ ชาวบ้านคูเดื่อประมาณร้อยละ 30 มีแพเป็นของตนเอง ชาวบ้านทั้งสามหมู่บ้านส่วนใหญ่มีหนี้สินร้อยละ 61 แหล่ง

เงินกู้ที่สำคัญคือกองทุนเงินล้านของหมู่บ้าน ส่วนบ้านทัพไทยมีสหกรณ์เครดิตยูเนี่ยนเป็นแหล่งเงินกู้ที่สำคัญอีกแห่ง

การเมืองในพื้นที่มีความรุนแรงในบ้านที่ยังมีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านและมีประชากรมากในการเลือกตั้งสท. คือบ้านทัพไทย และบ้านคูเดื่อ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนอยู่ในระดับต่ำส่วนมากเป็นการซื้อสิทธิขายเสียงทั้งในระดับการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านและ อบต. หรือสท. รวมทั้งการเชื่อมโยงกับนักการเมืองของท้องถิ่นและระดับชาติ บ้านทัพไทยเป็นพื้นที่ที่รองรับการขยายตัวของเมืองมีการถมที่เพื่อสร้างอาคารต่างๆ มากมาย เช่น ห้างเซ็นทรัล ไทวัสดุ โฮมโปร มหาวิทยาลัยราชธานี นอกจากนี้การดูดทราย การขุดดินยังเกิดขึ้นในพื้นที่เกาะแก้วที่ทำให้ชุมชนได้รับผลกระทบจากกิจการดังกล่าวในนามการขยายตัวของเมือง

6.1.2) ชุมชนเกาะแก้วประสบปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากมานับตั้งแต่อดีต โดย ปี 2521 เป็นปีที่มีน้ำท่วมหนักที่สุดครั้งหนึ่ง สภาวการณ์ของน้ำท่วมจากอดีตเป็นต้นมาชี้ว่า พื้นที่สามหมู่บ้านบนเกาะแก้วนี้มีปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากมานานหลายปี ปีที่น้ำท่วมหนัก คือปี 2545 และปี 2554 ชาวบ้านมีความคุ้นชินพอสมควร แต่ไม่มีทางเลือกในชีวิตมากนัก หลายคนไม่ประสงค์และไม่มีกำลังที่จะอพยพโยกย้ายหนีไปชุมชนอื่นที่ไม่มีปัญหาน้ำท่วม ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพประมงที่คุ้นชินกับการอยู่ร่วมกับน้ำ นอกนั้นประกอบอาชีพการเกษตรและค้าขายแพอาหาร มีข้าราชการ และคนอาชีพทำงานบริษัทที่มีรายได้ประจำแทรกเข้ามาในชุมชนมากขึ้น ช่องว่างของรายได้เริ่มมีมากขึ้นเมื่อการพัฒนาและความเจริญได้เข้ามาสู่ชุมชน เช่น บางคนร่ำรวยจากการขายที่ดิน ในขณะที่อีกหลายคนยังยากจนอยู่เพราะไม่มีทุนเรื่องที่ดินทำกิน

ความเจริญที่เข้ามาในชุมชนมีส่วนสร้างความเจริญให้คนในพื้นที่ได้มีงานทำ แต่อีกส่วนก็ได้สร้างผลกระทบให้กับคนในชุมชนในช่วงประสบน้ำท่วม ผลกระทบที่เกิดจากภัยน้ำท่วมของชุมชนในอดีตดูจะไม่รุนแรงแต่ปัจจุบันน้ำท่วมมีความรุนแรง คาดเดาได้ยากขึ้น เป็นผลจากการกระทำของมนุษย์ การพัฒนาของเมือง การเมืองในพื้นที่แม้จะมีการยกระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นเทศบาลเมืองที่มีงบประมาณมากขึ้นแต่ยังไม่ปรากฏชัดว่าจะมีส่วนช่วยลดผลกระทบจากปัญหาน้ำท่วมลง ผลจากการขยายตัวของเมืองส่งผลกระทบต่อชุมชนในแง่ระบบนิเวศน์ทางสิ่งแวดล้อม ระบบการกักเก็บน้ำ การระบายน้ำ โดยเทศบาลยังไม่มีบทบาทที่ชัดเจนต่อการวางมาตรการอย่างเป็นระบบต่อการป้องกันปัญหาผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมและภัยน้ำท่วมจากการขยายตัวของเมือง

น้ำท่วมได้สร้างผลกระทบต่างๆกับชุมชนหลายด้าน ชุมชนในพื้นที่ประมาณร้อยละ 30 ประสบปัญหาน้ำเน่าขัง ไม่ไหล น้ำท่วมส่งผลกระทบต่อรายได้ต่อประชาชนส่วนใหญ่ร้อยละ 71.1 ความเสียหายต่อบ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นประตูบ้าน พื้นบ้าน หน้าต่าง ตู้เสื้อผ้า ส่วนใหญ่มากกว่าครึ่งประสบปัญหาความเครียด โดยประเด็นที่เครียดมากที่สุด คือเรื่อง ขาดรายได้ ภาระค่าใช่จ่าย และการสัญจร ปัญหาสุขภาพที่สำคัญในช่วงน้ำท่วมคือ โรคเท้าเปื่อย น้ำกัดเท้า และไข้หวัด

6.1.3) ระบบและกลไกการจัดการสุขภาวะเพื่อรองรับปัญหาน้ำท่วมในชุมชนที่ผ่านมาประกอบด้วยกิจกรรมหลายด้าน นับตั้งแต่ระบบก่อนน้ำท่วม คือ การเฝ้าระวัง เตือนภัย ระบบระหว่างน้ำท่วมได้แก่ การขนย้าย การเก็บของให้พ้นน้ำ การจัดการเรื่องศูนย์อพยพ ระบบการสัญจร ระบบการจัดสรรแจกจ่ายถุงยังชีพ น้ำดื่ม การจัดการปัญหาสุขภาพ การจัดการปัญหาสุขาภิบาลน้ำเน่าเสีย

การจัดการระบบถ่ายอุจาระและส้วม ระบบการจ่ายเงินชดเชยความเสียหาย ระบบการแก้ปัญหาทางระบายน้ำ ร่องน้ำอุดตัน การจัดการเรื่องปัญหาขาดรายได้และภาระหนี้สินของผู้ประสบภัย บางด้านทำได้ดี บางด้านยังต้องปรับปรุง ชาวบ้านในชุมชนสามารถจัดการกันเองได้หลายด้าน เช่นการขนย้าย การสร้างเพิงพักชั่วคราวเองและหาวัสดุเอง การจัดการเก็บของให้พ้นน้ำได้อย่างดีเช่น การทำแคร่พ้นน้ำ การสร้างแพลอยน้ำ รวมทั้งการจัดการปัญหาความเครียดของตนเอง

การจัดการเรื่องถุงยังชีพที่ผ่านมาถือว่าเป็นระบบพอสมควรโดยเฉพาะการแจกที่เป็นทางการ แต่อาจมีปัญหาไม่เป็นระบบสำหรับบางเรื่องเช่น การแจกอาหารข้าวกล่อง การแจกของผู้บริจาคขาจรที่ไม่ผ่านการจัดการของผู้นำชุมชนทำให้ได้รับของไม่ทั่วถึง นอกจากนี้ก็มีปัญหาอื่นๆ เช่น ปัญหาขาดแคลนน้ำดื่ม การได้สิ่งของที่ไม่มีคุณภาพ เช่นข้าวเป็นมอด ข้าวเสื่อมคุณภาพ ได้รับสิ่งของไม่ตรงกับความต้องการ เช่นได้ข้าวเจ้าแข็ง ในขณะที่ชาวบ้านกินข้าวเหนียว และพบว่าระบบการแจกที่ทิ้งช่วงห่างไม่สม่ำเสมอ

หน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือมีมากมายทั้งรัฐและเอกชนในด้านต่างๆ หน่วยงานที่ใกล้ชิดและมีบทบาทสำคัญ คือ เทศบาลซึ่งมีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือหลายด้าน เช่น ให้บริการน้ำใช้เนื่องจากช่วงน้ำท่วมน้ำประปาหมู่บ้านไม่สามารถใช้งานได้ การจัดหาวัสดุอุปกรณ์สำหรับสร้างที่พักตามสถานที่พักพิงชั่วคราว สร้างห้องน้ำ เต็นท์ที่พักพิง และกองอำนวยการ หน่วยงานที่ได้รับความพึงพอใจมากคือหน่วยงานสาธารณสุข กิจกรรมความช่วยเหลือที่ชาวบ้านไม่พอใจมากที่สุด คือ การจ่ายเงินชดเชยความเสียหายตามจริงจากการจัดสรรของเทศบาล

6.1.4) ระบบและกลไกการจัดการสุขภาวะจากภัยน้ำท่วมที่ดำเนินงานวิจัยในชุมชน พบว่าแต่ละหมู่บ้านทางโครงการได้ร่วมกันเตรียมมาตรการรองรับสำหรับน้ำท่วมพอสมควร แผนการมีความแตกต่างกันและคล้ายกัน แผนงานในการดำเนินงานเป็นการแยกการจัดการไปแต่ละหมู่บ้าน มีการประสานกันบางเรื่องเช่นการแบ่งสิ่งของและความช่วยเหลือจากแหล่งเดียวกัน

การจัดการเรื่องถุงยังชีพ มีการจัดการที่ดีขึ้นเป็นระบบมากขึ้น ชาวบ้านมีความพึงพอใจมากขึ้นในสองหมู่บ้านคือ บ้านทัพไทยและบ้านคูเดื่อ ส่วนบ้านท่ากกแห่ ชาวบ้านไม่พอใจจากการจัดการที่ทำให้ได้ถุงยังชีพไม่เพียงพอ ไม่ทั่งถึง ความไม่เสมอภาค ระบบการกระจายถุงยังชีพควรได้รับการแก้ไขและจัดระบบใหม่โดยเทศบาลเพื่อให้ผู้ประสบภัยในพื้นที่ได้รับสิ่งของทั่วถึงกัน ซึ่งคาดว่าในโอกาสต่อไปการจัดการแบ่งถุงยังชีพระหว่างหมู่บ้านจะไม่เหลื่อมล้ำกันเช่นปี 2556 ตามที่นายกเทศมนตรีได้ให้คำมั่นไว้ในที่ประชุมสภาเทศบาล

การเตรียมการเรื่องที่พักพิงชั่วคราว มีการเตรียมการสร้างศูนย์พักพิงของหมู่บ้านของบ้านทัพไทยและบ้านท่ากกแห่ แต่ยังไม่สำเร็จ บ้านทัพไทยต้องใช้ดินจำนวนมาก บ้านท่ากกแห่ต้องรอการดำเนินการทางด้านเอกสารกับหน่วยงานราชพัสดุ ซึ่งทางเทศบาลควรเข้ามามีบทบาทในเรื่องนี้เพื่อความสะดวกในการจัดการในอนาคต

การสัญจรไปมาในหมู่บ้านมีปัญหามากที่บ้านคูเดื่อซึ่งจัดการโดยใช้เรือของทางราชการ ทางหมู่บ้านจัดหาน้ำมันจากเงินบริจาคของสส.และการสมทบค่าโดยสารจากผู้สัญจร ในอนาคตควรมีกองทุนเพื่อรองรับการจัดการเมื่อประสบภัยพิบัติในหมู่บ้านให้คล่องตัวขึ้น

การจัดการเรื่องร่องน้ำสาธารณะ ทางโครงการสามารถทำงานประสานร่วมกับอีกโครงการจากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ในการเสนอวาระปัญหาร่องน้ำสาธารณะถูกรุกล้ำ เพื่อให้ทางเทศบาลพิจารณาให้มีการสำรวจร่องน้ำและจัดหางบประมาณเพื่อการขุดรอก และเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่สาธารณะในการปกป้องการรุกล้ำเพิ่ม ผลการดำเนินงานได้มีการสำรวจพื้นที่สาธารณะร่วมกันของเทศบาลกับชุมชน ทำให้สามารถกำหนดเขตแดนที่เป็นจริงร่วมกัน อันจะเป็นแนวทางดำเนินการต่อไป ส่วนการเจรจากับเอกชนที่รุกล้ำพื้นที่สาธารณะให้ยุติและถอนการรุกล้ำออกไปนั้น มีข้อเสนอให้ดำเนินการเป็นเครือข่ายร่วมกันสนับสนุนเช่น อำเภอ เทศบาล มหาวิทยาลัย สภาทนายความไม่ปล่อยให้เป็นการเจรจาเพียงแค่ตัวแทนผู้นำชุมชนเท่านั้น

ปัญหาน้ำเน่าเสีย ทางโครงการได้ชวนชาวบ้านทดลองทำลูกอีเอ็มบอลและทดลองใช้ในชุมชนตามแหล่งน้ำที่น้ำเน่าขังเช่นในบ้านเรือน พบว่าได้ผลดีคือน้ำใสขึ้นกลิ่นลดลงและยังช่วยรักษาต้นไม้ไม่ให้ตายในช่วงน้ำท่วมได้ แต่การจัดการควรจะทดลองอีกหลายสูตร จากวัสดุที่หายง่ายในชุมชน และการใช้ในสภาพที่แตกต่างกันไปเพื่อเพิ่มศักยภาพของชุมชน โดยควรได้รับการสนับสนุนวัสดุบางส่วนจากทางราชการที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง

ด้านสุขภาพนอกจากการให้บริการของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ประชาชนยังสามารถดูแลสุขภาพตนเองได้ด้วยภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย โดยได้มีการจัดอบรมความรู้ด้านสมุนไพร การดัดตน โยคะ เพื่อเป็นพื้นฐานการดูแลสุขภาพตนเองยามประสบภัย แต่การอบรมควรจะมีการติดตามและดัดแปลงเนื้อหาให้มีการอบรมต่อเนื่องเพื่อเพิ่มพูลทักษะของชาวบ้านให้มากขึ้น ซึ่งอาจจะต้องจัดหางบประมาณจากเทศบาลมาดำเนินการต่อไป

6.2 การอภิปรายผลการดำเนินงานวิจัย

การอภิปรายนำผลการดำเนินงานวิจัยมาพิจารณาในแง่มุมต่างๆ ที่ยังไม่ได้กล่าวถึง รวมทั้งนำเอาวิเคราะห์ความสำเร็จและล้มเหลวของกิจกรรมต่างๆ จากบทที่ 5 มาเพื่อสรุปเป็นบทเรียนของโครงการอีกครั้ง

6.2.1 มุมมองต่อผลการดำเนินงานสามหมู่บ้าน

หมู่บ้านทั้งสามแห่งมีบริบทที่แตกต่างกันและเหมือนกันและอยู่ในสภาพที่ต่างหมู่ต่างแยกการจัดการ ไม่ได้ร่วมมือเท่าที่ควร ต่างคนต่างอยู่ในการบริหารหมู่บ้าน แม้จะต้องทำงานร่วมกันในโครงการก็ไม่สามารถร่วมกันได้เท่าที่ควร อันเป็นจุดอ่อนของการดำเนินงานระหว่างหมู่บ้านที่มีบริบทและอารมณ์ของชาวบ้านที่มีปัญหาและความต้องการต่างกัน

บริบทของบ้านคูเดื่อ ชาวบ้านต่างสนใจอยู่กับการทำมาหากินเป็นหลัก การมีเวลาเขาร่วมกิจกรรมส่วนรวมต้องเป็นเงื่อนไขและเวลาที่เอื้ออำนวยจริง ๆ ผู้ใหญ่บ้านจะไม่สนใจเข้าร่วมประชุมเรื่องน้ำท่วมนอกหมู่บ้านเลย สำหรับการประชุมในหมู่บ้านมักจะเข้าร่วมได้ในตอนเย็น เป็นหมู่บ้านที่มีศักยภาพในการดึงความช่วยเหลือจากภายนอกเข้าผู้บ้านได้มาก จากการมีข้าราชการเข้ามาซื้อที่ดินและพักอาศัยในหมู่บ้านมากขึ้น การได้รับความอนุเคราะห์จากพระราชาคณะจากกรุงเทพ ทำให้ชาวคูเดื่อเป็นชุมชนที่มีความเป็นตัวของตัวเองสูง จุดสนใจของทั้งผู้ใหญ่บ้านและสมาชิกสภาเทศบาลเมือง

ที่ต้องการชัยชนะในการเลือกตั้งสมัยหน้า คือการจัดการหาความช่วยเหลือมาให้กับพี่น้องในหมู่บ้านเป็นหลัก

บ้านทัพไทย เป็นชุมชนที่ดูเหมือนจะเคร่งครัดและสามัคคีกันในทางศาสนามากกว่าอีกสองหมู่บ้าน ความเป็นชาวคริสต์แทบทั้งหมู่บ้าน ทำให้มีความพร้อมเพรียงกันพอสมควร ความเป็นชุมชนทางศาสนาที่มีความสามัคคี ทำให้มีความละเอียดละออในการจัดการให้ความช่วยเหลือ และสร้างสัมพันธภาพกับห้างร้านต่างๆ ได้ดี ท่าทีที่น่ารักของชาวบ้านที่ศัทธาในศาสนาและความยากจน เป็นภาพที่ประทับใจของผู้ที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือ ดังจะพบว่า มีพ่อค้า หรือหน่วยงาน นำอาหารมาปรุงแจกแก่ชาวบ้านในวัดทัพไทย เป็นระยะๆในช่วงน้ำท่วม

แต่ความเหลื่อมล้ำของคนในหมู่บ้าน และการเมืองในพื้นที่ที่เข้ามาแทรกแซงการเมืองในหมู่บ้าน ทำให้ความขัดแย้งของกลุ่มคนในหมู่บ้านยังเป็นประเด็นสำคัญของความยุ่งยากในการจัดการเรื่องที่มีผลประโยชน์ขัดแย้งกัน เช่น ร่องน้ำสาธารณะ แม้ว่าภายในระยะเวลาของโครงการนี้ก็ไม่สามารถทำให้การจัดการเรื่องนี้สำเร็จลงได้ แต่ก็มีความคืบหน้าพอสมควร ในการเสนอวาระสู่สภาเทศบาล และสามารถทำให้เกิดการสำรวจร่องน้ำและพื้นที่สาธารณะในพื้นที่ อันเป็นบันไดไปสู่การจัดการทั้งในส่วนของชุมชนและเทศบาลต่อไป

บ้านท่ากกแห่ เป็นหมู่บ้านที่มีประชากรน้อยแต่มีพื้นที่เกษตรกรรมมาก ต่างจากอีกสองหมู่บ้าน ที่เป็นมีพื้นฐานเป็นชาวประมงมาแต่เดิม จุดอ่อนคือความอ่อแอของกลุ่มต่างๆที่จัดตั้งขึ้นในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มแม่บ้านอาชีพต่างๆ การจัดการในระบบกรรมารหมู่บ้านขาดความร่วมมือ การดำเนินงานมักกระจุกอยู่ในมือของผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยไม่กี่คนเท่านั้น และการเป็นหมู่บ้านขนาดเล็กคนขาดการมีส่วนร่วมในการบริหารหมู่บ้าน และผู้ใหญ่บ้านไม่มีหมดวาระจนกว่าจะเกษียรอาจมีส่วนทำให้การทำงานเอาใจฐานคะแนนเสียงของคนในหมู่บ้านมีน้อยกว่าบ้านอื่นๆ การจัดการที่กรรมการหมู่บ้านสนใจเป็นเรื่องผลประโยชน์ในระยะยาว คือการขอคืนที่ดินโรงเรียนเก่าที่ชาวบ้านเคยบริจาคให้ราชการ กลับมาเป็นของหมู่บ้านอีกครั้งและปัญหาร่องน้ำสาธารณะที่จะกระทบต่อการไหลของน้ำ

แม้ว่าสามหมู่บ้านจะมีสิ่งที่เป็นปัญหาเหมือนกันคือภัยน้ำท่วม ความามสัมพันธ์ระดับชาวบ้านดีคือชาวบ้านในสามหมู่บ้านต่างไปมาหาสู่ช่วยเหลืองานบุญ งานแต่ง งานศพกันเสมอ แต่การแบ่งแยกและปกครองเป็นผลจากการจัดการของทางราชการและวัฒนธรรมชุมชน ทำให้ชุมชนต่างพยายามแยกกันมากกว่าจะรวมกัน เช่น แยกวัดแยกโรงเรียนทั้งที่สามารถใช้ร่วมกันได้ ทำให้เมื่อน้ำท่วม การจัดการของแต่ละหมู่บ้านจึงแยกจากกันอย่างชัดเจน อย่างไรก็ดีประเด็นความร่วมมืออาจช่วยให้การจัดการปัญหาที่มีอยู่ในชุมชนเกาะแก้วดีขึ้น ซึ่งต้องมีการจัดโครงสร้างการปกครองเสียใหม่ด้วยหรือไม่

6.2.2 มุมมองต่อบทบาทหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

เทศบาลเมืองแจระแมเป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดที่สุดและมีหน้าที่ในการช่วยเหลือผู้ประสบภัยโดยตรง พบว่ามีบทบาทสำคัญในงานพื้นฐานคือ การจัดหาน้ำดื่ม น้ำใช้ให้กับผู้ประสบภัยที่อพยพย้ายมาพักพิงนอกบ้านเรือนตนเอง การจัดหาอุปกรณ์ในการจัดทำส้วม ที่พักพิงต่างๆ การประสานความช่วยเหลือด้านต่างๆกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

แต่การจัดการเรื่องสิ่งของช่วยเหลืออื่นๆ เช่น ถุงยังชีพ อาหาร น้ำดื่ม พบว่า ยังมีความบกพร่องในการกระจายความช่วยเหลือออกไปให้ทั่วถึงเป็นธรรม หากเปรียบเทียบกับเทศบาลบางแห่ง(เช่นเทศบาลตำบลหาดทนง จ.อุทัยธานี) ที่สามารถจัดการรวมศูนย์ในการจัดหาสิ่งของมาบรรเทาทุกข์ อย่างไรก็ดีหากเปรียบเทียบกับในเขตเทศบาลนครเมืองอุบลราชธานีที่มีการเลือกปฏิบัติในการจัดสรรความช่วยเหลือไปตามหัวคะแนนของนักการเมือง และการแจกของเอกชนที่ไม่ผ่านระบบของกรรมการชุมชน(ที่ไม่มีผู้ใหญ่บ้าน) การจัดการของเทศบาลแจระแมก็ยังดีกว่าที่ไม่เลือกปฏิบัติแก่ผู้ประสบภัยเช่นนั้น

หน่วยราชการที่เข้าไปช่วยเหลือมีมากมายและโดยมากก็มักจะเข้าไปตามแรงดึงดูดของแกนนำหมู่บ้านมากกว่าการคิดถึงการกระจายความช่วยเหลือมให้ทั่วถึง หน่วยงานเอกชนยิ่งไม่สนใจการกระจายความช่วยเหลือ เพราะมีกำลังและเป้าหมายของตนเองที่ชัดเจนและสามารถสร้างภาพพจน์ให้กับหน่วยงานได้ ประเด็นการกระจายความช่วยเหลือก็ยังเป็นประเด็นใหม่ ที่หน่วยงานในระดับท้องถิ่นและจังหวัดเองเพิ่งจะรับทราบ และรับไว้พิจารณาโดยขอให้เทสบาลหรืออปท.ตรวสอบและรายงานความช่วยเหลือที่แต่ละชุมชนได้รับเพื่อในจังหวัดทราบว่าที่ใดยังขาดแคลนบ้าง

วัดมีบทบาทในการเข้ามาช่วยเหลือผู้ประสบภัยมากกว่าทางโรงเรียน โรงเรียนคู่เดื่อและโรงเรียนทัพไทยมีบทบาทน้อยมากในการเข้ามาช่วยเหลือผู้ประสบภัย นอกจากเป็นสถานที่พักพิงบ้างเล็กน้อย โรงรียนทัพไทยอยู่ที่ต่ำน้ำท่วมไปด้วยไม่สามารถให้ที่พักพิงได้ ต่างจากวัดที่มีบทบาทมาก วัดคู่เดื่อมีบทบาทผ่านกรรกมารวัด ญาติโยมและเจ้าอาวาสในการขอรับความช่วยเหลือจากที่ต่างๆ ทั้งจากบ้านเกิดของเจ้าอาวาส และพระผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ วัดท่ากกแห่ก็มีบทบาทสำคัญในการบอกบุญกับญาติโยมของวัดนี้ก็เป็นพ่อค้าและข้าราชการในเมืองอุบลราชธานีที่มักมาช่วยบริจาคในงานบุญทอดผ้าป่า หรือกฐินเสมอและเจ้าอาวาสก็มีใจรักการพัฒนาจึงมีบทบาทสำคัญในการบอกบุญขอความช่วยเหลือมาให้แก่ชาวบ้านผู้ประสบภัย บาทหลวงวัดทัพไทยหรือโบสถ์ทัพไทยก็มีบทบาทสำคัญนอกจากจะเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจและการจัดการแจกจ่ายความช่วยเหลือ ยังเป็นหน่วยงานที่เป็นสื่อกลางของรับความช่วยเหลือได้อีกทางที่สำคัญให้กับชุมชนทัพไทย

6.2.3 การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ผลของการจัดกิจกรรม โครงการวิจัยระบบและกลไกในการจัดการสุขภาวะของชุมชนกับภัยน้ำท่วม ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย และผลของการพัฒนากับชุมชน ดังนี้

1) ด้านความเข้าใจของชาวบ้าน นักวิจัยชุมชน

จากการที่ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูล ประชุม และปรึกษาปัญหาหลายครั้ง โครงการได้ให้โอกาสกับชาวบ้านในการสำรวจข้อมูลพื้นฐานของตนเอง ประเมินปัญหา ผลกระทบ และมาตรการที่ผ่านมาในชุมชนของผู้นำชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ชาวบ้านหลายคนมีความพอใจที่ทางโครงการให้ความสนใจปัญหาความเดือนร้อนของชาวบ้าน อย่างน้อยชาวบ้านก็เชื่อว่าโครงการจะมีส่วนช่วยเปลี่ยนโลกทัศน์ของคนภายนอกบางกลุ่มที่มองชาวบ้านสามหมู่บ้านนี้ว่าต้องการแต่เพียงการรอรับความช่วยเหลือ โดยไม่สนใจที่จะช่วยตนเอง หรือความคิดที่ว่าจงใจที่จะอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบเพื่อรอรับความช่วยเหลือ

ด้านความเข้าใจเจตนาของโครงการมีความชัดเจนมากขึ้น ชาวบ้านจากเดิมที่มองโครงการในลักษณะเข้ามาให้ความช่วยเหลือ หรือเป็นกิจกรรมที่ขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูล เริ่มมีความเข้าใจว่า โครงการมีเจตนาจะช่วยสนับสนุนกิจกรรมด้านต่างๆของชุมชนโดยคนในชุมชนมีส่วนร่วม แม้จะไม่ใช่ทั้งหมดที่เข้าใจเช่นนี้

ชุมชนสามหมู่บ้านได้มีความตื่นตัวที่จะจัดทำแผนงานรองรับผลกระทบจากภัยน้ำท่วมมากขึ้นในด้านต่างๆ กระบวนการวิจัยมีส่วนช่วยให้ชาวบ้านและผู้นำชุมชนตระหนักในปัญหาใกล้ตัวของตนเองมากขึ้น ข้อเสนอที่ได้รับจากการระดมความคิดเห็นมีส่วนช่วยให้เกิดการรับรู้ การจัดการในอดีต ความต้องการของชุมชน ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการกำหนดทิศทางของการกำหนดแผนการเตรียมการที่ประชาชนมีส่วนร่วมและประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐมากขึ้น

ผลการปฏิบัติการวิจัยสามารถสร้างความพึงพอใจจากการจัดการของผู้นำชุมชนและหน่วยงานต่างๆ มากขึ้น เช่นชาวบ้านได้รับถุงยังชีพมากขึ้น มีคุณภาพมากขึ้น เป็นระบบมากขึ้น ความเหลื่อมล้ำของความช่วยเหลือลดลง น้ำเน่าเสียมีปัญหาลดลง สามารถลดรายจ่ายจากการผลิตน้ำยาล้างจานแชมพูหรือของใช้อื่นๆ ได้เองมากขึ้น หลายคนมีสุขภาวะทางกาย จิตใจ และสังคมดีขึ้น (อาจจะมีผลดีด้านจิตวิญญาณในบางเรื่อง เช่น ความรู้สึกดีที่มีโครงการจากรัฐเข้ามาให้ความสนใจความทุกข์ของผู้ประสบภัย)

2) การให้ความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

เทศบาลประกาศให้ความสนใจปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่เกาะแก้วโดยอนุมัติเงินเพื่อใช้ในกิจการเพื่อเตรียมการรองรับผลกระทบจากน้ำท่วมมากขึ้น และมีแนวโน้มจะให้ความร่วมมือมากขึ้นในอนาคต นอกจากนี้ พบว่า ผู้สมัครรับเลือกตั้งนายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาล(3 มีนาคม 2556) มีนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมและการเตรียมโครงสร้างรองรับน้ำท่วมมากขึ้น เช่นการขุดรอกคูคลอง หนองน้ำ การที่ผู้บริหารเก่าได้สร้างผลงานด้วยการให้เอกชนหลายแห่งที่มีการรุกล้ำร่องน้ำได้มีการรอกวัชพืชเปิดช่องของคูคลองระบายน้ำให้กว้างขึ้นสะอาดตามากขึ้น

3) การเรียนรู้ของนักวิจัยหลัก

โครงการวิจัยท้องถิ่นที่เป็นทีมหลายโครงการหลายพื้นที่ และได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนกิจกรรม ปัญหาและแผนงานที่แตกต่างกัน ทำให้ทั้งนักวิจัยหลักและนักวิจัยชุมชนได้เรียนรู้หลักการของการวิจัยท้องถิ่น ที่ยึดชุมชนเป็นฐาน ปรับเปลี่ยนวิธีคิด วิธีการทำงานร่วมกับชุมชน รวมทั้งการทำงานร่วมกับทีมวิจัยหลักด้วยกันเอง

การวิจัยท้องถิ่นเป็นการวิจัยที่ดำเนินงานด้วยกระบวนการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของนักวิจัยชุมชนและนักวิจัยหลักที่ทำหน้าที่ประสานให้เกิดการจัดการในโครงการ นักวิจัยหลักได้เรียนรู้หลักการมีส่วนร่วมและการทำงานเป็นทีมเพราะในการตอบโจทย์วิจัยในการแก้ไขปัญหาในชุมชนนั้นไม่สามารถกระทำได้โดยลำพังใครคนใดคนหนึ่งเนื่องจากความซับซ้อนของปัญหาจำเป็นต้องอาศัยทั้งศักยภาพความรู้จากภายนอกและภายในชุมชน

นักวิจัยได้เรียนรู้ความยืดหยุ่นของการบริหารโครงการวิจัย การแก้ไขปัญหาหรือสถานการณ์ไม่พึงประสงค์ ความไม่เข้าใจทั้งในชุมชนและกับทีมนักวิจัยหลัก ได้มีการปรับทัศนะและปรับตัวเข้าหากันในงานดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย และประโยชน์ของชุมชน

4) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างทีมนักวิจัยหลักกับชุมชน

โครงการได้นำมาซึ่งความสัมพันธ์กับชาวบ้านและเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่างๆ ที่ไม่เคยรู้จักกันมาก่อน ได้มีกิจกรรมสร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ในชุมชนมากขึ้น โครงการนี้ได้มีส่วนช่วยให้เกิดความคุ้นเคยระหว่างมหาวิทยาลัย นักวิชาการ ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมากขึ้นโดยผู้วิจัยหลักได้เข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนมากขึ้น ทั้งในและนอกกิจกรรมโครงการ และได้เรียนรู้ปัญหาของชุมชนผู้ประสบภัยน้ำท่วมจากที่อื่นๆ ด้วย

6.2.4 บทเรียนที่ได้

การวิจัยท้องถิ่นครั้งนี้ เมื่อผ่านการวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนของกิจกรรมและแผนงานโครงการด้านต่างๆ แล้วสามารถสรุปเป็นบทเรียนที่สำคัญ 3 ประการ ดังนี้

1) การคำนึงถึงวัฒนธรรมราชการ ภาระหน้าที่ของหน่วยงานราชการที่เข้าร่วมวิจัย

การทำงานวิจัยท้องถิ่นกับหน่วยงานราชการ ระดับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพระดับตำบลและอาสาสมัครสาธารณสุข ควรมีความเข้าใจวัฒนธรรมราชการ เป้าหมายและภารกิจของหน่วยงานราชการ การเลือกประเด็นปัญหาที่กว้างกว่าเป้าหมายและภาระกิจหลักของหน่วยงานสาธารณสุข ที่นอเหนือจากงานประจำของหน่วยงานอาจไม่ได้รับความร่วมมือ และถูกมองว่าเป็นงานของนักวิจัยหลักมากกว่าเป็นงานของนักวิจัยชุมชน การเริ่มต้นโจทย์ เป็นปัญหาสาธารณสุขที่ทำงานกับรพสต. และอสม. แต่ลงท้ายกลายเป็นผนวกงานการจัดการอื่นๆของผู้ใหญ่บ้านและสมาชิกสภาเทศบาลเข้ามาด้วย ทำให้การมีส่วนร่วมของรพสต.ลดลงไปมาก

การทำงานกับ 3 หมู่บ้าน ที่มีระบบราชการกำกับการทำงานของแต่ละหมู่บ้าน ในแง่การแบ่งแยกและปกครอง จึงไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะเชื่อมโยงเป้าหมายให้เข้าด้วยกัน การทำงานระหว่างหมู่บ้านและทำงานพร้อมกันสามหมู่บ้านมีข้อดี คือการได้เปรียบเทียบให้เห็นผลของการดำเนินงานวิจัยที่มีเสียงสะท้อนกลับต่างกัน แต่การกำหนดเป้าหมายร่วมกันมีความยากมาก ถ้าไม่มีเทศบาลหรือหน่วยงานกลางทำหน้าที่เชื่อประสาน

บทเรียนในการนำงานกับ 1 หมู่บ้านอาจใช้ไม่ได้กับการทำงานในบริบทที่ต่างออกไป เช่นในโครงการนี้ที่ทำงานกับสามหมู่บ้านที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน กว่าที่นักวิจัยจะใช้เวลาในการสร้างความคุ้นเคย ความเข้าใจกับคนในชุมชนต้องใช้เวลานานพอสมควร นอกจากนี้นักวิจัยควรจะพิจารณาบริบทของชุมชนที่เราไปทำงานประกอบด้วย ความสำเร็จของวิธีการที่ใช้กับงานพื้นที่หนึ่งอาจใช้ไม่ได้กับอีกงานพื้นที่หนึ่ง

หากจะเชื่อมโยงอสม.กับรพสต.เข้าด้วยกันในการร่วมมือกันทำกิจกรรม กิจกรรมนั้นก็ต้องเป็นทางด้านสาธารณสุขที่เป็ภาระกิจของรพสต.ด้วย เพราะอสม. อาจมีการทำงานตามค่าตอบแทนและคำสั่งของหัวหน้า การมีภาระงานวิจัยเพิ่ม เช่นการนัดประชุมบ่อยครั้ง จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากหัวหน้ารพสต.ด้วยเสมอ เพราะทั้งอสม.แลพรพสต.อาจมีภาระงานของตนเองจนไม่ให้

ความร่วมมือหรือไม่เต็มใจให้ความร่วมมือได้ และหากจะดึงอสม.ให้เข้ามามีบทบาทต่องานสาธารณสุขภายในหมู่บ้านที่ไม่เกี่ยวข้องกับรพสต. ก็ต้องประสานกับประธานอสม.และผู้ใหญ่บ้าน เพื่อให้ได้รับความร่วมมือ เพราะอสม.ซึ่งมีภาระหน้าที่ด้านสาธารณสุขจากรพสต.อยู่แล้ว อาจไม่สนใจงานวิจัยที่มีประเด็นนอกเหนือไปจากงานด้านสาธารณสุขอาจจะล้นมืออยู่แล้ว

2) การเลือกประเด็นศึกษาที่หลายด้านทำงานกับคนหลายกลุ่มหลายเป้าหมาย

เดิมเจ้าหน้าที่สาธารณสุขของรพสต.ต้องการให้ทำโครงการเกี่ยวกับการแพทย์แผนไทย แต่เมื่อทีมวิจัยไปพบกับ อสม.ที่จะเป็นนักวิจัยชุมชน ความสนใจกลับเป็นเรื่องปัญหาจากน้ำท่วมโดยทั่วไปมากกว่าเรื่องการแพทย์แผนไทย และงานสาธารณสุข ซึ่งหน่วยงานทั้งในระดับจังหวัดอำเภอและในพื้นที่ทำงานได้ดีอยู่แล้ว

ทำให้โครงการวิจัยจำเป็นต้องเลือกทั้งงานแพทย์แผนไทย งานด้านสุขภาพ และงานด้านการจัดการทั่วไปเกี่ยวกับปัญหาน้ำท่วม ซึ่งกว้างกว่าความรู้ความสนใจของนักวิจัยหลัก เพราะคิดว่าการเลือกศึกษาประเด็นปัญหา ควรจะเลือกปัญหาที่สะท้อนความจริงของปัญหาของประชาชนให้มากที่สุด แล้วจัดหานักวิจัยให้สอดคล้องกับปัญหาภายหลัง ทำให้ต้องเพิ่มนักวิจัยชุมชนเป็นผู้นำชุมชนด้วย ทั้งที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาโจทก์วิจัยตั้งแต่ต้นและเพิ่มทีมนักวิจัยหลักด้านการจัดการ ระบบและกลไกจากคณะวิศวกรรมศาสตร์

การทำงานในพื้นที่กว้าง หลายประเด็นและกับคนหลายกลุ่ม ทั้งเจ้าหน้าที่ รพสต. อสม.และผู้นำชุมชนในสามหมู่บ้านซึ่งมีวัฒนธรรมองค์กร การทำงาน เป้าหมาย ความต้องการ ภาระหน้าที่ที่แตกต่างกันจึงเป็นบทเรียนที่สำคัญของความยากในการทำวิจัยท้องถิ่นครั้งแรกของหัวหน้าทีมวิจัย บทเรียนสำคัญคือ การทำงานแยกชิ้นงาน กลุ่มคน แยกกิจกรรม แยกหมู่บ้าน ให้ตรงกับความต้องการและปัญหาของแต่ละกลุ่มแล้วบูรณาการร่วมกันเป็นภาพรวมของโครงการ ในการสรุปภาพรวมและการเปรียบเทียบผลการดำเนินงานเพื่อก้าวต่อไปของการพัฒนา

3) การแก้ปัญหาเชิงโครงสร้าง ร่วมกับการแก้ปัญหาระดับศักยภาพชุมชน

การทำงานเชิงรุกเพื่อแก้ปัญหาสุขภาวะของปัญหาน้ำท่วมเป็นเรื่องกว้างทั้งก่อน ระหว่างและหลังน้ำท่วม การป้องกันน้ำท่วมก็เป็นประเด็นสำคัญด้วย การเตรียมการเพื่อรองรับการแก้ปัญหาน้ำท่วมก็มีการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง ประกอบกับสถานการณ์ในพื้นที่มีประเด็นการเมืองที่เข้มข้น มีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องมาก มีการพัฒนาของนักธุรกิจ นักลงทุนเข้ามาเกี่ยวข้องในพื้นที่ เช่นการถมที่ และส่งผลกระทบต่อปัญหาการระบายน้ำ ซึ่งเป็นรากฐานของปัญหาน้ำท่วมในหลายชุมชนในทัศนะของชาวบ้าน

ดังนั้นงานวิจัยท้องถิ่นจึงไม่เพียงแต่จะเป็นการทำงานเพื่อช่วยให้ชาวบ้านอยู่ได้กับน้ำท่วม (ที่เกิดจากปัญหาเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองที่อยุติธรรม) เท่านั้น หากให้ความสำคัญกับรากฐานของปัญหาเชิงโครงสร้างด้วย และเป็นรากฐานของปัญหาน้ำท่วมที่ชาวบ้านตระหนักและเข้าใจ ทำให้ทีมวิจัยได้ให้ความสำคัญกับการหาหนทางที่จะเป็นไปได้ที่จะลดการเกิดปัญหาน้ำท่วมและผลกระทบด้วย

เพราะเป็นการแก้ปัญหาที่รากฐาน ไม่ไปรอการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุเท่านั้น เช่น มาตรการด้านการแก้ปัญหาร่องน้ำอุดตัน การรุกล้ำพื้นที่สาธารณะที่รองรับน้ำ

ข้อมูลจากการศึกษาชี้ว่า ปัญหาน้ำท่วมและปัญหาผลกระทบต่างๆในพื้นที่นั้นมีรากฐานมาจากโครงสร้างอันมาจากการกระทำของมนุษย์ด้วย เช่น การถมที่ปิดร่องน้ำ การปิดเปิดเขื่อนไม่ประสานกัน น้ำท่วมที่ผ่านมาก็มีการทุจริตคอรับชั่นและมีผลประโยชน์ทางการเมืองของข้าราชการและนักการเมืองหากินบนความทุกข์ยากของราษฎรที่ประสบปัญหาน้ำท่วมทั่วประเทศ

6.2.5 ปัญหา อุปสรรค

โครงการขนาดใหญ่ในพื้นที่สามหมู่บ้าน หลากหลายประเด็นและกลุ่มคนเป้าหมายยอมมีปัญหาอุปสรรคมาก ปัญหาอุปสรรคสำคัญๆ ของการทำงานวิจัยท้องถิ่นในโครงการนี้ มีดังนี้

1) ความไม่เข้าใจธรรมชาติของโครงการวิจัยท้องถิ่นของนักวิจัยชุมชน นักวิจัยหลัก โดยเฉพาะเรื่องเงินตอบแทน ผลประโยชน์ตอบแทน เช่นการเก็บข้อมูลด้วยแบบสำรวจของชาวบ้าน ภาระงานที่มากขึ้น เป้าหมายของโครงการที่ไม่ชัดเจน ว่าชาวบ้านจะได้อะไร ทำให้หลายกิจกรรมต้องหยุดชะงัก เช่นการไปศึกษาดูงาน การแพทย์แผนไทยและการฝึกอาชีพ

2) ความสนใจต่อโครงการไม่ดีนักในช่วงแรก ความสนใจต่อโครงการเริ่มลดลง เมื่อปัญหาน้ำท่วมในปีนี้ ผ่านไป ดังนั้นเมื่อฤดูฝนผ่านไป ความสนใจที่จะเข้าร่วมโครงการก็ลดลง

3) การเลือกประเด็น ที่หลากหลาย ทั้งด้านสุขภาพ ในขอบเขตงานระบบสาธารณสุข งานการแพทย์แผนไทย งานการจัดการเรื่องระบบการเตรียมการความช่วยเหลือต่างๆ ปัญหาสาเหตุของน้ำท่วมจากการถมที่ ทำให้กลุ่มคนที่เข้าร่วมกิจกรรม มีความหลากหลาย และอาจจะใช้เวลามากในการประสานความเข้าใจ ร่วมกัน

4) การทำงานกับ อสม. ซึ่งมีวาระการประชุมประจำเดือนของรพสต.อยู่แล้ว ทำให้เกิดปัญหาว่า อสม. ถูกเรียกมาประชุมบ่อยเกินไปและแต่ละคนก็มีภาระงานมาก หากเรื่องที่ประชุมก็ไม่จำเพาะเรื่องสาธารณสุขเท่านั้นการนัดประชุมจึงยากขึ้น ทำให้การดำเนินงานล่าช้า

5) การทำงานสามหมู่บ้านในสถานการณ์ปัญหาอารมณ์ความรู้สึกที่แตกต่างกันจึงประสบความยากในช่วงแรกที่พยายามจะทำงานร่วมให้พร้อมเพรียงกันทั้งสามหมู่บ้าน ความร่วมมือจึงน้อยในช่วงแรกๆ เพราะความที่เป็นคนละหมู่บ้าน

6) การให้ชาวบ้านเก็บข้อมูลด้วยตนเอง มีข้อดีคือชาวบ้านได้กรอกข้อมูลเองหรือได้สำรวจเองจะรู้สึกภูมิใจเมื่อได้ข้อมูลกลับออกมาแล้ว แต่ระดับของความรู้หนังสือแตกต่างกัน ยิ่งแบบสอบถามมีความยากเท่าไหร่ ความผิดพลาดของการกรอกข้อมูลก็มีมากเท่านั้น นอกจากนี้ ยังพบว่า มีการกรอกข้อมูลเองโดยไม่ได้สอบถามจริงๆ ทั้งนี้ อาจเนื่องจากหลายประการ ประการหนึ่งที่เป็นข้อบกพร่องของโครงการ คือ การสำรวจในช่วงแรก ยังไม่ได้ตกลงจะให้ค่าน้ำมันในการเดินทางไปเก็บข้อมูล ซึ่งมีการจ่ายภายหลัง เนื่องจากแบบสอบถามมีข้อมูลที่สำรวจมาก

7) การเมืองในพื้นที่มีความยุ่งยากให้กับทีมวิจัยหลักในการเรียนรู้บริบทชุมชนวัฒนธรรมทางการเมืองในพื้นที่พอสมควร การทำงานโดยไม่รู้เบื้องหน้าเบื้องหลัง ทำให้งานมีความยากลำบากมากขึ้น โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่มีความขัดแย้งในการพัฒนาที่ดินที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุของปัญหาน้ำท่วม

8) การดำเนินงานที่ล่าช้าของโครงการมาจากหลายปัจจัยที่ไม่สามารถเรียกประชุมอสม.ได้บ่อยนัก การขาดการประสานงานกับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง ขนาดงานที่กว้างทำให้ต้องวิเคราะห์สถานการณ์หลายด้านหลายหมู่บ้านจึงมีความล่าช้า

9) การแก้ปัญหาที่ผ่านมามีการประชุมปรึกษาแก้ปัญหาความสบสนใจเรื่องหลักการทำงานร่วมกับทีมพี่เลี้ยง ความสนใจที่ลดลงและการมีภารกิจที่มากขึ้นของอสม. แก้ไขโดยลดการประชุมลงและภายหลังได้ทำการประชุมแยกหมู่บ้านและไม่จำกัดผู้เข้าร่วมที่เป็นอสม.เท่านั้น ทำให้ได้รับความสนใจจากชาบ้านมาให้ความร่วมมือแทนอสม.มากขึ้น

การปรับการทำงานเป็นการทำงานร่วมกับคนที่เกี่ยวข้องเฉพาะเรื่องมากขึ้น เช่น งานจัดการทั่วไปเกี่ยวกับน้ำท่วม ทำให้ได้เข้ามาทำงานร่วมกับผู้ใหญ่บ้านมากขึ้นและมีการแยกประเด็นปัญหาความต้องการและมาตรการที่จะเตรียมการมารองรับแยกแต่ละหมู่บ้าน โดยผู้วิจัยหลักไม่พยายามเข้าไปเกี่ยวข้องกับรากฐานของความขัดแย้งในการเมืองในพื้นที่ไม่เข้าข้างฝ่ายใด และพยายามแสวงหาจุดร่วมและสงวนจุดต่างไว้เพื่อดึงศักยภาพของแต่ละฝ่ายมาใช้ประโยชน์ในโครงการ

6.3 ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการดำเนินงานวิจัยได้นำเสนอที่บทที่ 5 (ตอนท้าย 5.3) ว่าด้วยระบบและกลไกการจัดการสุขภาวะที่พึงประสงค์ในการรองรับปัญหาน้ำท่วม สำหรับข้อเสนอแนะนี้เป็นข้อเสนอสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป มีข้อเสนอแนะอยู่ 4 ประการ

1) การจัดการเกี่ยวกับปัญหาการเตรียมการเรื่องภัยน้ำท่วม เป็นปัญหาใหญ่ เพราะเกี่ยวข้องกับทิศทางและทัศนะของการพัฒนาเศรษฐกิจ และมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาก ต้องการทั้งมาตรการระยะสั้นและระยะยาว โครงการวิจัยจึงควรมุ่งประเด็นใดประเด็นหนึ่งให้ชัดเจน เพราะระยะเวลาดำเนินการแค่ 1 ปี อาจไม่สามารถจัดการอะไรได้อย่างเป็นระบบทุกด้าน จึงควรมีการตั้งโจทก์ที่ชัดเจน กระชับ มีขอบเขต เป็นประเด็นที่สามารถนำมาทำการวิจัยได้

2) การจัดการปัญหาน้ำท่วมควรดำเนินการในระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ดูแลผู้ประสบภัยโดยตรง ประเด็นการจัดการระบบความช่วยเหลือผู้ประสบภัยควรมุ่งไปสู่การจัดการที่มีเป้าหมายที่ความเท่าเทียมและทั่วถึง เพราะที่ผ่านมามีการดำเนินงานแบบต่างคนต่างทำที่ไร้ทิศทาง และไม่เป็นระบบในภาพรวม ก่อให้เกิดปัญหาการเมืองแทรกแซง การทุจริตคอรับชั่นได้ง่าย โดยต้องเข้าใจเรื่องวัฒนธรรมองค์กรและการเมืองระหว่างหมู่บ้านหรือชุมชนด้วย เพราะบางการกระทำของชุมชนหนึ่งไปส่งผลกระทบสร้างปัญหาให้กับอีกชุมชนหนึ่ง

3) การแก้ปัญหาการจัดการเกี่ยวกับภัยน้ำท่วม ไม่ควรจำกัดพื้นที่ของหมู่บ้านใครหมู่บ้านมัน เพราะการดำเนินงานในพื้นที่หนึ่ง ย่อมเป็นที่อิจฉาของอีกพื้นที่หนึ่งที่ขาดการเหลียวแลจากหน่วยงานวิจัย โดยเฉพาะพื้นที่น้ำท่วมที่มีครัวเรือนผู้ประสบภัยไม่มากนัก ครัวเรือนจากพื้นที่เหล่านี้มักจะถูก

ลืมจากทางราชการ แม้แต่ผู้ใหญ่บ้าน หรือ อบต. สท.ในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นตัวแทนที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ขนาดของพื้นที่วิจัยจึงไม่ควรจำกัดอยู่เพียง 1 หมู่บ้าน ควรกระทำในระดับตำบลหรืออำเภอที่มีหน่วยงานท้องถิ่นเข้าร่วมด้วย

4) การทำร่วมกับพื้นที่ที่ไม่เข้าใจปรัชญาของการวิจัยและพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ที่ทำงานวิจัยและพัฒนาเกี่ยวข้องกับคนและหน่วยงานจำนวนมากเป็นปัญหาสำคัญ อาจมีความยากในการสร้างความเข้าใจกับประชาชนที่อาจจะเคยชินกับการรอคอยรับความช่วยเหลือ ดังนั้น หากจะประสบความสำเร็จในระยะเวลาเพียง 1 ปี จึงควรจำกัดขอบเขตของการวิจัยให้ชัดเจนและเลือกกลุ่มคนที่เข้าใจปรัชญาการวิจัยดังกล่าว และมีความเข้าใจในบริบทชุมชนมาก่อน เพราะระยะเวลาดำเนินการไม่มากนัก เพียง 1 ปี การวิจัยในพื้นที่ที่เข้าใจบริบทของชุมชนแล้วและนักวิจัยมีทุนที่สร้างสัมพันธ์ภาพกับชุมชนไว้แล้วจะดำเนินการง่ายกว่า พื้นที่ทั้งสามหมู่บ้านเกาะแก้วจึงมีพื้นฐานที่ดีในการวิจัยครั้งต่อไปในการพัฒนาศักยภาพชุมชนอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย. **แผนปฏิบัติการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติแห่งชาติในเชิงยุทธศาสตร์ พ.ศ. 2552-2561 (Strategie National Action Plan (SNAP) on Disaster Risk Reduction 2009-2018)** กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย, 2546.

กรมอุตุนิยมวิทยา. **ความเสียหายจากอุทกภัย.** กองอุตุนิยมวิทยาอุทก. กรุงเทพฯ. 156น. 2532.

กรรณิการ์ พงษ์สนิท และคณะ.**การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิต.** มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541.

กระทรวงการคลัง. **ระเบียบกระทรวงการคลัง ว่าด้วยเงินทดรองราชการเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติกรณีฉุกเฉิน พ.ศ. 2546** ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 120 ตอนพิเศษ 131ง. หน้า 10 [Online], Available: http://www.mof.go.th/rule/picture/2mof031146.pdf [9 ธค. 2555].

กิตติศักดิ์ ปรกติ. **สิทธิของบุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน.** กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2550.

จริยา ปัณฑวังกูร. **พฤติกรรมศาสตร์และพฤติกรรมสุขภาพในงานสาธารณสุข**. พิมพ์ครั้งที่ 2. อุบลราธานี: วิทยาการพิมพ์, 2550.

จรัส สุวรรณมาลา และคณะ. **โครงการวิถีใหม่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2548.

จารุวรรณ ศรีขวัญช่วย. **การจัดการเครือข่ายการป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำท่วมแบบบูรณาการของเทศบาลเมืองทุ่งสง อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช.** รายงานการศึกษาอิสระ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการ ปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2554.

ชัยยศ ตั้งจิตดำรงรัตน์. **ความพร้อมในการรับมือภัยพิบัติขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสมุทรปราการ.** การค้นคว้าอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2553.

ชูชาติ นาคน้ำ. **ผลกระทบและการฟื้นฟูหลังภาวะน้ำท่วมในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลจำปาหล่อ อำเภอเมืองอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง.** รายงานการศึกษาอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2552.

ญาณผกา ศรีสวัสดิ์.**บทบาททางการบริหารของคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อรองรับการกระจายอำนาจด้านสาธารณสุข : ศึกษากรณีการส่งเสริมสุขภาพและควบคุมป้องกันโรคในจังหวัดอุบลราชธานี.** วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2550.

ณัฐกานต์ การเร็ว. **การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนส่งเสริมสุขภาวะของ**

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสุขภาพชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, 2554.

ดนัย จันทร์ทิตย์. **คุณภาพชีวิตของชุมชนเลียบแม่น้ำมูลกับการดำเนินงานโครงการสร้างถนนเลียบแม่น้ำมูลในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี.** การค้นคว้าอิสระรัฐประสานศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2553.

นันทรียา โลหะไพบูลย์กุล สะอาด มุ่งสิน เยาวเรศ ประภาษานนท์ วรางคณา บุตรศรี มนต์ภรณ์ พลสมัคร บุญชัย ภาละกาล และ วสันต์ วงษ์อนันต์. **ศักยภาพการดูแลตนเองของประชาชนในภาวะน้ำท่วม "กรณีศึกษาน้ำท่วมจังหวัดชัยนาท".** รายงานการวิจัย. กลุ่มงานวิชาการพยาบาลอนามัยชุมชน วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสรรพสิทธิประสงค์ สถาบันพระบรมราชชนก สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2550.

นาถนเรศ อาคาสุวรรณ. **การศึกษาปัจจัยการเกิดน้ำท่วมเพื่อกำหนดพื้นที่เสี่ยงภัยน้ำท่วมด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ และแนวทางป้องกันบรรเทาในบริเวณลุ่มน้ำย่อยทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันตก จังหวัดพัทลุง.** ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพื้นที่ศึกษา, 2551.

นิลุบล สู่พานิช. **คู่มือแนวทางการปฏิบัติงานสำหรับผู้ปฏิบัติงานภาคสนามในการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐานในประเทศไทย.** กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย, 2549.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. ข้อสังเกตเชิงกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติใน วิวัฒน์ คติธรรมนิตย์ (บก.), **สิทธิชุมชน: การกระจายอำนาจจัดการทรัพยากร.** กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2536.

บุญตา เย็นใจ. **การแก้ปัญหาน้ำท่วม ของเทศบาลตำบลออมก๋อย.** รายงานการศึกษาอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2553.

ปภ., **หลักสูตรการฝึกอบรมวิทยากรตัวคูณ วิชาที่ 1: แนวคิดการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน,** โครงการ ปภ.-GTZ-การให้ความช่วยเหลือด้านที่ปรึกษาแก่ กรม ปภ. ในการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ, 2549 [Online], Available: http://disaster.go.th/html/develop/data/ [9 ธค. 2555].

ปภ. ในการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ, 2549 [Online], Available: http://disaster.go.th/html/develop/data/ [9 ธค. 2555].

ประเวศ วะสี. **บนเส้นทางใหม่การส่งเสริมสุขภาพ อภิวัฒน์ชีวิตและสังคม. หมอชาวบ้าน.** กรุงเทพฯ, 2541.

ประเวศ วะสี. **สุขภาพในฐานะอุดมการณ์ของมนุษย์.** พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี: สำนักงานปฏิรูปสุขภาพ สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2543.

ประเวศ วะสี. **ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อเอาชนะความยากจน กรุงเทพฯ.** สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนาและสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, กรุงเทพฯ, 2545.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). **การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย.** กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ฟ, 2532.

พัชรี ดำรงสุนทรชัย. **แนวทางการจัดการความรู้เพื่อสุขภาวะชุมชน.** ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

พิทักษ์ ปักษานนท์. **การจัดการทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำชี-มูล เพื่อป้องกันอุทกภัย จังหวัดอุบลราชธานี.** ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต รัฐประสาสนศาสตร์, 2552.

ภูเวียง ประคำมินทร์. **ภัยธรรมชาติ (Natural Disasters).** ส่วนตรวจวัดและเตือนภัยแผ่นดินไหวทั่วโลก สำนักแผ่นดินไหว กรมอุตุนิยมวิทยา. [Online], Available: http://www.seismology.tmd.go.th/file_downloads/ [9 ธค. 2555].

มันทนา พฤกษะวัน. **อิทธิพลของภัยธรรมชาติที่มีต่อมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมอุตุนิยมวิทยา, 2545.

มาโนช ตุ้มทอง. การจัดการน้ำในพื้นที่น้ำท่วมขังของโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษามหาราช. วิทยานิพนธ์วิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรรมชลประทาน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ISBN 974-273-967-6, 2547.

มาร์ค ตามไท. **"ความขัดแย้ง สันติวิธีและการอยู่ร่วมกันตามรัฐธรรมนูญใหม่" ใน สันติวิธี : ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความมั่นคง.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. **เอกสารการอบรมเชิงปฏิบัติการ วางแผน เตรียมพร้อม การจัดการภัยพิบัติธรรมชาติโดยชุมชนเป็นฐาน**. หน้า 4, 2551.

เมตตา ผิวขำ. **การปรับตัวของผู้ที่ประสบกับปัญหาอุทกภัยซ้ำซาก: กรณีศึกษาชุมชนบ้านหาดสวนยา อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตรเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 2549.

ยศ สันตสมบัติ. **"รัฐ ชุมชนและนโยบายการจัดการทรัพยากร : บทสำรวจองค์ความรู้" ในพลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร : กระบวนทัศน์และนโยบาย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.

ยศ สันตสมบัติ. **นิเวศวิทยาชาติพันธุ์ ทรัพยากรชีวภาพ และสิทธิชุมชน.** เชียงใหม่: บริษัทวิทอินดีไซน์ จำกัด, 2547.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542.** กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์, 2546.

รัฐกิจ หิมะคุณ. **รูปแบบการจัดการปัญหาสาธารณะของหน่วยงานท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนแออัดแห่งหนึ่งในเขตเทศบาลนครอุบลราชธานี.** วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2553.

วรเชฏฐ์ หน่อคำ. **ผู้นำท้องถิ่นกับการจัดการความขัดแย้งในชุมชนชนบท.** วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (การศึกษานอกระบบ) : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.

วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์. **ทุนทางสังคม.** โรงพิมพ์เดือนตุลา, กรุงเทพฯ, 2548.

วันชัย วัฒนศัพท์. **"หลักการของกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง (Mediation)"การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง.** [Online], Available: http : www.thaipeace.org. [9 มกราคม 2552].

วิภา รุ่งดิลกโรจน์. **ภัยธรรมชาติและการลดภัยพิบัติในประเทศไทย**. โรงพิมพ์กรมอุตุนิยมวิทยา กรุงเทพฯ, 2537.

ศรีวัฒนา บุรวิศิษฐ์. **ความพึงพอใจและบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนในการจัดการภัยพิบัติ กรณีศึกษาโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งทีมกู้ชีพกู้ภัย จังหวัดอุบลราชธานี.** การค้นคว้าอิสระ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2552.

ศิรินันต์ สุวรรณโมลี. **การศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยชุมชนเป็นฐานจากภาคประชาสังคม : กรณีศึกษาชุมชนบ้านน้ำเค็ม ต.บางม่วง อ.ตะกั่วป่า จ.พังงา.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรชีวภาพ คณะทรัพยากรชีวภาพและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี, 2552.

สมจิต หนุเจริญกุล. **การดูแลตนเองกับทฤษฎีการพยาบาลโอเร็ม.** ในสมจิต หนุเจริญกุล (บรรณาธิการ) การพยาบาลศาสตร์ของการปฏิบัติ (พิมพ์ครั้งที่ 2, หน้า 115-136). กรุงเทพฯ : วี เจ พริ้นติ้ง, 2544.

สมทรง บรรจงธิติทานต์. **การบูรณาการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยองค์กรชุมชน.** วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎี บัณฑิต สาขาวิชาพัฒนบูรณาการศาสตร์ คณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2554.

สมิทธ ธรรมสโรช. **ภัยธรรมชาติในประเทศไทย**. โรงพิมพ์กรมอุตุนิยมวิทยา กรุงเทพฯ. 2534.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

สายรุ้ง สิงห์เรือง.**การแก้ไขความขัดแย้งเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำ : กรณีศึกษาเครือข่าย" วังปลา"หมู่บ้านฮ่องอ้อ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี , 2551.

สุพัฒ จารุกมล. **ปัญหาสำคัญที่มีต่อการเกิดน้ำท่วมจังหวัดอุบลราชธานี.** วิทยานิพนธ์วิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรมทรัพยากรน้ำ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี, 2545.

สุวรรณี คงมั่น . **เอกสารสัมมนาวิชาการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.** กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2546

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติปี 2545. ใน ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 124/ตอนที่ 16 ก/หน้า 1/19 มีนาคม 2550. [Online], Available: http://www.moph. go.th/ops/minister [10 มีนาคม 2556].

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **การจัดการภัยพิบัติและการฟื้นฟู**

บูรณะหลังการเกิดภัย กรณีศึกษาไทยและต่างประเทศ, 2554.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม. **ทุนทางสังคม.** แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10, ปีที่ 4 ฉบับที่ 5 เดือนเมษายน 2549, 2549.

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. **ยุทธศาสตร์การวิจัยยุทธศาสตร์การวิจัย (พ.ศ. 2555-2559): ภาคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.** 19 เมษายน 2554, 2554.

สำนักพยากรณ์อากาศ. **พยากรณ์อากาศและการเตือนภัย**. กรมอุตุนิยมวิทยา, 2546.

สำนักงานเลขาการแม่น้ำโขง. **คู่มือฝึกอบรมการปลุกจิตสำนึกเพื่อเตรียมพร้อมรับภัยน้ำท่วม**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เตรียมความพร้อมป้องกันภัยพิบัติแห่งเอเชีย, 2553.

อรพรรณ ลือบุญธวัชชัย. การเสริมสร้างพลังอำนาจกับการพยาบาลสุขภาพจิตและจิตเวช. **วารสารการพยาบาลจิตเวชและสุขภาพจิต,** 12 (1-4), 14-24, 2541.

เอกชัย วรรณสุทธิ์. **ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการป้องกันอุทกภัยน้ำท่วมกรุงเทพมหานครในอีก 8 ปีข้างหน้า กรณีศึกษา ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร.** โปรแกรมการตลาด สาขาบริหารธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ, 2552.

เอกรินทร์ สว่างจิตร. **ผลกระทบจากอุทกภัยที่เกิดขึ้นในพื้นที่ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่.** รายงานการศึกษาอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2551.

เอื้ออิศรา หงส์หิรัญ. **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการกว๊านพะเยาและพื้นที่โดยรอบ.** รายงานการศึกษาอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2546.

Bandura, A. **"Self-efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change Pychological." In Psychologic,** New York : Holt, Rincchart and Winston, 1977.

Berkman, L.F. and other. "Emotional Supportand Survival after myocardial Infaction: A Population-Based Study of the Elderly," **Ann. In Tern.** 109 (September 1992) : 186 – 204, 1992.

Cobb, S. "Social Support as a Moderator of Life Stress," **Psychosomatic Medicine.** 17 (September-October 1976) : 300-314, 1976.

ESCAP. 1984. Proceedings of the Seminar on Flood Vulunerability Analysis and on the Principles of Floodplain Management for Flood Loss Prevention, United Nations, **Water Resources.** Series No. 58, New York. 130 p., 1984.

Gibson, C. H. A concept analysis of empowerment. **Journal of Advance Nursing,** 1991.

Gibson, C. H. A study of empowerment in mothers of chronically ill in children. **Unpublished doctoral dissertation.** Boston college, Boston, 1993.

Gibson, C.H. The process of empowerment in mother of chronically ill children. **Journal of Advanced Nursing,** 1995.

Hawks, J. H. Empowerment in nursing education: concept analysis and application to philosophy, learning and instruction. **Journal of Advance Nursing.** (10), 1992.

Pender, N.J. _____. **Health Promotion in Nursing Practice**. 3rd ed. Connecticut : Appleton & Lange, 1996.

Pender, N.J. _____. **Health Promotion in Nursing Practice.** 5th ed. New Jersey: Pearson Education, 2006.

Pender, N.J. **Health Promotion in nursing practice**. New York : Appleton Century – Croft, 1987.

Pender, N.J., Murdaugh, C.L. and Parsons, M.A. **Health Promotion in Nursing Practice.** 4th ed. New Jersey : Pearson Education, 2001.

Pilisuk, M. "Delivery of Social Support : The Social Inoculation," **American Journal Orthopsychiatry.** 52 (January1982) : 20.

World Health Organization. **World Health Report 2001: Changing History.** Genea: World Health Organization, 2004.

World Health Organization. **Control of Tropical Diseases.** WHO, Geneva, 1995.

_____. **World Health Report 2005 : Changing History**. Geneva : World Health Organization, 2009.

_____.**World Health Report 2001 : Changing History.** Genea : World Health Organization, 2004.

ภาคผนวก

เครื่องมือในการเก็บข้อมูล

แบบสำรวจข้อมูลครัวเรือน เรื่อง ผลกระทบจากน้ำท่วมปีที่ผ่านมา

ชื่อหัวหน้าครอบครัว .....บ้านเลขที่ ..... คุ้ม.....

( ) บ้านทัพไทย ( ) บ้านหาดคูเดื่อ ( ) บ้านท่ากกแห่

ชื่อผู้สัมภาษณ์.....โทร.....เป็น ( ) อสม. ( ).....

ตารางที่ ก-1 ข้อมูลสมาชิกครอบครัว เฉพาะที่อาศัยอยู่ด้วยกันจริง *ถ้ามีแต่ชื่อในทะเบียนบ้าน ไม่เอา*

ที่	ชื่อตัว -สกุล	เพศ ช / ญ	อายุ (ปี)	สถานะเป็น 1) สามี 2) ภรรยา 3) ลูก 4) หลาน 5) พ่อตา ปู่ 6)แม่ย่ายาย 7) อื่นๆ (ใส่เลขเอาเลย อื่นๆ เขียนเพิ่ม)	การศึกษาสูงสุด 1) ป 1-6 2) ม1-3 3) ม.4-6 4) ปวช 5) ปวส 6)ป.ตรีขึ้นไป (ใส่เลขเอาเลย)	ตำแหน่งในชุมชน 1) ผญบ./ผช./อบต 2) อสม. 3) กรรมการในชุมชนอื่นๆ (ใส่เลขเอาเลย)	บัตรรักษาฟรี 1)บัตรทอง 2) ประกันสังคม 3)ข้าราชการ 4)อื่นๆ (ใส่เลขเอาเลย) อื่นๆเขียนเพิ่ม	สถานะอื่นๆ 1) มีโรคประจำอะไรเขียนเพิ่ม 2) คนพิการ 3) คนชรา ช่วย เหลือตัวเองไม่ได้ (ใส่เลขเอาเลย)	อาชีพหลัก 1) รับจ้าง 2) ทำนา 3) ประมง 4) ค้าขาย 5) ก่อสร้าง 6) ราชการ 7) บริษัท 8) เรียน 9) แม่บ้าน อื่นๆ.....	รายได้/เดือน (บาท) กรอกให้ครบ
1										
2										
3										
4										
5										

ตารางที่ ก-2 ข้อมูลของครอบครัว

คำถาม	คำตอบ
ครอบครัวมีอาชีพรอง/เสริมไหม อาชีพอะไร	( ) ไม่มี ( ) มี อาชีพรอง ( ) ทำนา ทำสวน ( ) เลี้ยงปลา ( ) ค้าขาย ( ) รับจ้าง ( ) เกี่ยวหญ้า ( ) ส่วนตัวอื่นๆ.....
รายได้จากอาชีพรอง (ถ้ามี)	ประมาณ...../เดือน
ท่านมีรายได้จาก การให้เช่า หรือปล่อยเงินกู้ ไหม	( ) ไม่มี ( ) มี คือ ( ) ให้เช่าบ้าน ( ) ให้เช่าที่ทำนา ( ) ปล่อยเงินกู้ คิดเป็นรายได้ ประมาณ...../ปี
รายได้จากลูกหลานส่งมาให้	( ) ไม่มี ( ) มี ประมาณ...../ปี
รายได้จากการถูกหวย ชิงโชค	( ) ไม่มี ( ) มี ประมาณ...../ปี
ท่านรายได้พิเศษระหว่างปี	( ) ไม่มี ( ) มี จาก.....ประมาณ.....บาท/ปี
ทรัพย์สินของครอบครัว ครอบครัวท่านมีรถยนต์หรือไม่	( ) ไม่มี ( ) มี .เป็นรถอะไร ( ) กะบะ/ปิคอัพ.....คัน ( ) รถไถนา.....คัน ( ) รถเก๋ง.....คัน.( ) รถ.....คัน
บ้านท่านมีมอเตอร์ไซด์หรือไม่	( ) ไม่มี ( ) มี จำนวน คัน
บ้านท่านมีเรือไหม	( ) ไม่มี ( ) มี จำนวน ลำ
บ้านท่านมีแพไหม	( ) ไม่มี ( ) มี จำนวน หลัง
ครอบครัวท่านมีที่ดินหรือไม่	( ) ไม่มี ( ) มี. จำนวน.....ไร่.....งาน .....ตารางวา ใช้ทำอะไร ( ) ทำนา ( ) ให้เช่าทำนา ( ) อื่นๆ .....

คำถาม	คำตอบ
ที่ดินบริเวณบ้านของท่าน	**จำนวน**.....ไร่..... งาน .....ตารางวา
บ้านเรือนของท่านมี**กี่ชั้น**	( ) 1 ชั้น ( ) 2 ชั้น ( ) มากว่า 2 ชั้น
มีรั้วบ้านหรือไม่	( ) มีรั้ว ( ) ไม่มีรั้ว
เป็นบ้านเช่าหรือบ้านเราเอง	( ) บ้านเราเอง ( ) บ้านญาติ ( ) บ้านเช่า
ลักษณะบ้านเรือนของท่าน	( ) บ้านปูนยกพื้นไม้ ( ) บ้านปูนทั้งหลัง ..... ( ) บ้านไม้แข็งแรง ( ) บ้านไม้ชั่วคราว (ไม่ถาวร) ( ) ห้องแถวปูน/ไม้ ( ) อื่นๆ.....
บ้านเรือนห่างจากแม่น้ำเท่าไหร่	ห่างจากแม่น้ำประมาณ.....กิโลเมตร.....เมตร
ระดับพื้นบ้านท่านกับระดับพื้นถนนในหมู่บ้าน	( ) อยู่ระดับสูงกว่าถนนในหมู่บ้าน ประมาณ.....เซ็นติเมตร ( ) อยู่ระดับเดียวกับถนนในหมู่บ้าน ( ) อยู่ระดับต่ำกว่าถนนในหมู่บ้าน ประมาณ.....เซ็นติเมตร
อายุของบ้าน	สร้างมาแล้วกี่ปี.....ปี
เหตุผลที่ท่านไม่ย้ายบ้านหนีน้ำท่วมไปที่อื่น	( ) เพราะอยู่มาแต่ปู่ย่าตายาย ( ) ไม่มีเงินไปซื้อที่อื่น ( ) คุ้นเคยกับอยู่ที่เดิม ( ) ญาติพี่น้องอยู่ด้วยกัน ( ) มีความสุขที่ได้อยู่ที่นี่ อื่นๆ.....
ครอบครัว**มีหนี้สินก่อนน้ำท่วม**หรือไม่	( ) ไม่มี ( ) มี กี่.....แห่ง คือ กู้จาก 1 สหกรณ์เครดิตยูเนี่ยนทัพไทยจำนวน.....บาท ดอกร้อยละ...../ปี 2 กองทุนหมู่บ้านเงินล้าน.....จำนวน.....บาท ดอกร้อยละ...../ปี 3 ก ข ค จ.....จำนวน.....บาท ดอกร้อยละ...../ปี 4 ธ ก ส.....จำนวน.....บาท ดอกร้อยละ...../ปี 5 กลุ่มออมทรัพย์ จำนวน.....บาท ดอกร้อยละ.../ปี( )ไม่มีดอก 6 กองทุนเกษตร จำนวน.....บาท ดอกร้อยละ.../ปี( )ไม่มีดอก 7 กลุ่มไพหญ้า จำนวน.....บาท ดอกร้อยละ.../ปี( )ไม่มีดอก 8 ศูนย์พัฒนาสังคม.....จำนวน.....บาท ดอกร้อยละ.....ต่อ..... 9 นอกระบบ จำนวน.....บาท ดอกร้อยละ...../เดือน 10กู้จาก.....จำนวน.....บาท ดอกร้อยละ.....ต่อ..... 11กู้จาก.....จำนวน.....บาท ดอกร้อยละ.....ต่อ.....
รายจ่ายในครอบครัว **รายเดือน**	ค่ากับข้าว อาหารสดแห้ง ขนม เครื่องดื่ม ประมาณ.....บาท/เดือน ค่าเงินไปโรงเรียนลูกแต่ละวัน ประมาณ.....บาท/เดือน ค่าน้ำประปา ค่าไฟฟ้า ประมาณ.....บาท/เดือน ค่าของใช้ต่างๆเช่นสบู่ ยาสระผม ผงซักฟอกประมาณ.....บาท/เดือน ค่าน้ำมันรถยนต์+ค่าโทรศัพท์ ประมาณ.....บาท/เดือน ค่ายาซื้อเอง ค่าใช้จ่ายไปหาหมอ ประมาณ.....บาท/เดือนค่าเหล้า เบียร์ บุหรี่ ประมาณ.....บาท/เดือนค่าใช้หนี้เงินกู้รายวัน+รายเดือน ประมาณ.....บาท/เดือน ค่าส่งงวดรถรายเดือน ประมาณ.....บาท/เดือน ค่าหวยต่างๆ+ลอตเตอรี่เดือนละ 2 งวด ประมาณ.....บาท/เดือน ค่าประกันชีวิต.....ประมาณ.....บาท/เดือน
รายจ่ายในครอบครัว **ที่จ่ายเป็นรายปี**	ค่าใช้หนี้เงินกู้รายปี ประมาณ.....บาท/ปี ค่าเทอมการศึกษา ลูก/คนในครอบครัว ประมาณ.....บาท/ปี

คำถาม	คำตอบ
	ค่าทำบุญ กฐิน งานสังคม งานแต่งงานบวช ประมาณ.....บาท/ปี ค่าประกันรถยนต์ ภาษีรถยนต์ ประมาณ.....บาท/ปี ค่าเสื้อผ้า กางกง เครื่องสำอางค์ ประมาณ.....บาท/ปี ค่าเที่ยว บันเทิง งานฉลอง อื่นๆ ประมาณ.....บาท/ปี ค่าใช้จ่ายอื่นๆ..... ประมาณ.....บาท/ปี

คารางที่ ก-3 ผลกระทบจากน้ำท่วมปีที่ผ่านมาที่เกิดขึ้นกับครอบครัวท่าน

คำถาม	คำตอบ
ระดับน้ำท่วมสูงบ้านท่าน	สูงสุด.....เมตร ช่วงแรกท่วมสูง.....เมตร
ระยะเวลาที่ท่วมบ้านท่าน	ประมาณ .....เดือน จากเดือน.....เดือน.....
น้ำที่บ้านท่านไหลหรือไม่	( ) น้ำนิ่งไม่ไหล ( ) น้ำไหลตลอด
น้ำที่บ้านเน่าหรือไม่เน่า	( ) น้ำเน่าเสีย ( ) น้ำไม่เน่าเสีย
ผลกระทบต่อรายได้รือไม่	( ) กระทบ ( ) ไม่กระทบ
ถ้ากระทบต่อรายได้ ประจำ จากอาชีพอะไร	เดือนละ.....บาท เป็นเวลา.....เดือน รวมเป็นเงิน.....บาท จากอาชีพ( ) เกษตร ( ) ค้าขาย ( ) รับจ้าง ( ) เกี่ยวไพหญ้า ( ) รับเหมา
ความเสียหายต่ออาชีพ การเกษตร (ถ้ามี)	น้ำท่วมพื้นที่การเกษตร.....ไร่ พืชผลที่เสียหาย ( ) ข้าว ( ) ผักสวนครัว ( ) มะพร้าว ( ) กล้วย ( )..... ค่าความเสียหายต่อพืชผลการเกษตร.....บาท
ความเสียหายต่ออาชีพปศุสัตว์ (ถ้ามี)	สัตว์ที่เสียหาย ( ) ไก่.....ตัว ( ) ปลาในกระชัง....กระชังรวม.....กก ( ) เป็ด.....ตัว ( )สัตว์อื่นๆ.....จำนวน..... มูลค่าความเสียหายต่ออาชีพเลี้ยงสัตว์.....บาท
มีรายได้**พิเศษเพิ่มเติม** ระหว่างน้ำท่วมหรือไม่	( ) ไม่มี ( ) มี จาก ( ) รับจ้างแข่งเรือพาย ( ) รถยนต์รับจ้างขนย้ายสิ่งของ ( ) เรือรับจ้างโดยสาร ( ) ขายของเพิ่ม ( ) การนวด ( ) อื่นๆ.....
การสัญจรไปมาทางน้ำทำ อย่างไร	( ) มีเรือเอง ( ) อาศัยเรือของญาติ/เพื่อนบ้าน ( ) เรือของราชการ /ผู้ใหญ่บ้าน/ ทหาร/ อบต. ( ) เรือรับจ้าง ครั้งละ.....บาท
มีการกู้ยืมเงินเพิ่มในช่วง **และหลังน้ำท่วมหรือไม่**	( ) ไม่มี ( ) มี จำนวน.....บาท กู้จาก ( ) นอกระบบ ( ) สหกรณ์เครดิตยูเนียน. ( ) ฉุกเฉินกองทุนหมู่บ้าน ( ) ศูนย์พัฒนาสังคม ( ) อื่นๆ..... คิดดอกร้อยละ.....ต่อ.....( )เดือน( )ปี ( ) ไม่มีดอก การใช้คืน ( ) รายวันๆละ.....บาท ( ) รายเดือน ( ) รายปี
ความเสียหายต่อ **ทรัพย์สิน** **อะไรเสียหายบ้าง**	( )ประตูบ้าน ( )หน้าต่าง ( )พื้นบ้าน ( )โรงสีข้าว ( )โรงเรือนข้าว ( )ตู้เสื้อผ้า ( )ตู้กับข้าว ( )ตู้เย็น ( )เตียงนอน ( )กาละมังถังน้ำ ( )โต๊ะ เก้าอี้ ( )ที่นอน ( )ยุ้งข้าว ( )ข้าวเปลือก ( )เครื่องมือช่าง ( )ทีวี ( )รถยนต์ ( )จักรยาน ( )มอเตอร์ไซด์ ( )
ประมาณค่าความเสียหาย	ของทรัพย์สินทั้งหมดคิดเป็นมูลค่า ประมาณ.....บาท
ค่าปลูกซ่อมใหม่	ท่านได้จ่ายค่าซ่อม ปลูกใหม่ เป็นเงิน ประมาณ.....บาท
ค่าจัดซื้อใหม่	ท่านได้จ่ายเงินซื้อทรัพย์สินใหม่ เป็นเงิน ประมาณ.....บาท
ตัดไฟบ้านท่านหรือไหม	( ) ไม่ตัดไฟ ( ) ตัดไฟ ตัด.....เดือน
ระบบน้ำประปา	( ) ไม่งดจ่ายน้ำ ( ) งดจ่ายน้ำ งดจ่าย.....เดือน

คำถาม	คำตอบ
ท่านใช้**น้ำอาบ** จากไหน	( ) อาบน้ำท่วม ( ) เอาน้ำท่วมมาใส่สารส้ม /คลอรีน ( ) น้ำจากอบต. ( ).อื่นๆ.....
น้ำทำกับข้าว จากไหน	( ) น้ำจากอบต. ( ) เอาน้ำท่วมมาใส่สารส้ม ( )อื่นๆ.....
ท่านใช้**น้ำดื่ม** จากไหน	( ) น้ำจากที่แจก ( ) น้ำฝนเก็บไว้เอง ( ) ซื้อน้ำกินเอง ( )อื่นๆ.....
การอพยพขนย้าย คน สิ่งของหนี้น้ำ ทำอย่างไร	( ) ขนย้ายเอง โดย( ) รถปิคอัพ ( ) รถเข็น ( ) แรงงานในบ้าน ญาติ เพื่อนบ้าน ( ) จ้างคนอื่นช่วยขน เป็นเงิน.....บาท ( ) มีหน่วยงานมาช่วยขนย้าย จาก.....
ช่วงน้ำท่วมมีคนเฝ้าบ้านหรือไม่	( ) ไม่มีคนเฝ้า เพราะอพยบไปหมด ( ) มี เพราะอยู่บ้านตนเอง ไม่อพยบไปไหน ( ) มี เพราะอพยบไปเฉพาะตอนกลางวัน กลางคืนมีคนกลับมานอนบ้าน คนที่นอนเฝ้าบ้านคือ( ) สามี ( ) ภรรยา ( ) ลูก ( ) คนชรา ( ).....
ครอบครัวท่านอพยพไปพักพิงชั่วคราวที่ไหนหรือไม่	( ) ไม่อพยพ อยู่บ้านตนเอง/ ย้ายขึ้นชั้นสอง ( ) อพยพไปที่ ( ) ที่ก้าวหน้าไก่สดข้างเชียงกงอุบล ( ) ที่ข้างปั้มปตท. ( ) ที่ต.อะไหล่ยนย์ ( ) ที่ตรงข้ามโฮมฮับ ( ) อาคารข้างสนง.จัดหางาน ( ) อาคารบ้านไม้งาม ( ) ที่ศาลาเกรียงบ้านโพธิ์มูล ( ) ศาลาวัด..... ( ) บ้านญาติเองที่.....( )อื่นๆ.....
การก่อสร้างที่พักพิงชั่วคราวเป็นเงิน	ค่าใช้จ่ายเป็นเงิน.....บาท เป็นค่าวัสดุ.....บาทค่าแรง.....บาท เป็น ( ) ก่อสร้างกะต๊อบพักพิงชั่วคราว ( ) ใช้เต้นของตนเอง
สถานที่อพยพแออัดไหม	( ) ไม่แออัด ( ) แออัด
สถานที่อพยพร้อนไหม	( ) ไม่ร้อน ( ) ร้อน
สถานที่อพยพปลอดภัย	( ) ปลอดภัย ( ) ไม่ปลอดภัย
ห้องสุขา สะดวกไหม	( ) ไม่สะดวก ( ) สะดวก
การถ่ายอุจจาระในช่วงน้ำท่วม ทำอย่างไร (ตอบได้หลายข้อ)	( ) ห้องน้ำชั้นบนบ้านตนเอง ( ) บ้านญาติ ( ) ส้วมปั้มปตท. ( ) ส้วมโฮมฮับ ( ) ส้วมทำกันเองจากอุปกรณ์อบต. ( ) ส้วมสาธารณะ ( ) ส้วมลอยน้ำ ( ) ถุงดำ ( ) กระโถน ( ) ถ่ายลงน้ำ ( ) อื่นๆ.....
ในช่วงน้ำท่วมมีอาการป่วยอะไรบ้างไหมในครอบครัว (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)	( ) ไม่มี ( ) มี คือ ( ) เท้าเปื่อย น้ำกัดเท้า คัน เชื้อรา ( ) มือคัน มีเชื้อรา ( ) โรคผิวหนังที่ตัว ( ) ซึมเศร้า อ่อนเพลีย ( ) ปวดเมื่อยตัว ข้อกระดูก ( ) ไมเกรน ปวดหัว ( ) ไข้ ตัวร้อน ( ) หวัด คัดจมูก ( ) แมลงมีพิษกัด ต่อย เช่นตะขาย แมงป่อง ( ) ฉี่หนู ( ) ยุงกัด ยุงชุม ( ) ท้องเสีย เจ็บคอ ( ) ท้องอืด) ท้องผูก( ) อื่นๆ.....
ใครในบ้าน ป่วย	จำนวน.....คน คือชื่อ1) .....2).....3).....
ถ้าป่วย ไปหาหมอไหม ไปที่ไหน	( ) ไม่ไป ( ) ไปอนามัยทัพไทย ( ) ไปหาหมอที่ศูนย์อพยพ ( ) ไปซื้อยามากินเอง ( ) ไปหาหมอคลินิกเอกชน ( ) ไปรพ.....
ผลการดูแลสุขภาพข้างต้น	( )ไม่หาย ( ) ดีขึ้นเล็กน้อย ( ) ดีขึ้นมากกว่าครึ่ง ( ) หายเป็นปกติ
มีหมอมาเยี่ยมที่บ้านหรือไม่	( ) ได้รับการดูแลจากหมอรพสต.ทัพไทย มาเยี่ยมเอายามาแจกให้กำลังใจ ( ) ไม่ได้รับการเยี่ยมจาก อสม. หมออนามัย
นอกจากไปหาหมอ ท่านดูแลรักษาตนเองอย่างไร	( ) ไม่มี อะไรพิเศษ กินยา ทายา ทำตามหมอสั่ง ( )..... ( ) .....

คำถาม	คำตอบ
ถ้าเท้าเปื่อย ท่านดูแลเท้าตัวเองอย่างไร	( ) แช่น้ำเกลืออุ่นๆ ( ) ใช้ยาจากอนามัย /หมอ ( )ใช้สมุนไพร..... ( ).....
ผลการดูแล เท้า ข้างต้น	( )ไม่หาย ( ) ดีขึ้นเล็กน้อย ( ) ดีขึ้นมากกว่าครึ่ง ( ) หายเป็นปกติ
ในช่วงน้ำท่วม ตอนนั้น **ท่านเครียดไหม**	( ) เครียดจัด/มาก ( ) เครียดปานกลาง ( ) ไม่ค่อยเครียด ( ) ไม่เครียด เพราะชินแล้ว
เครียดเรื่องอะไรบ้าง (ตอบได้หลายข้อ)	( ) ขาดรายได้ การทำมาหากิน ( ) ค่าใช้จ่ายกินอยู่ ( ) ไม่มีเงินใช้หนี้ค่ารายวัน ( ) น้ำท่วมไปมาลำบาก ไม่สะดวก ( ) เป็นห่วงบ้าน ( ) ชีวิตการกินการอยู่ ( ) คนพลุกพล่านกว่าปกติ ( ) เป็นห่วงคนแก่ ( ) เป็นห่วงลูก หลาน ( ) อื่นๆ.....
ถ้าเครียดมากแล้วมีอาการอะไรบ้าง	( ) ปวดหัวไมเกรน ( ) ขี้หงุดหงิด ( ) กังวล ไม่สบายใจ ( ) เมื่อย เพลีย ( ) สั่น ใจสั่น ( ) นอนไม่หลับ ( ) อาการอื่นๆ.....
ถ้าเครียดมากๆ แล้วท่านทำอย่างไร ให้ดีขึ้น	( )พักผ่อน นอน ( ) คุยกับเพื่อนๆ ( ) ออกกำลังกาย ( ) สวดมนต์ไหว้พระ สมาธิ ( ).....

ตะรางที่ ก-4 การได้รับความช่วยเหลือ

คำถาม	คำตอบ
ท่านได้รับสิ่งของช่วยเหลืออะไรบ้าง	( ) ถุงยังชีพ ข้าวสาร น้ำดื่ม อาหารแห้งจากรัฐ เอกชน ( ) ถุงดำ ( ) เสื้อผ้าเก่า ใหม่ ( ) น้ำใช้ ( ) ยาสามัญประจำบ้าน ( ) คลอรีน ( ) ยาทากันยุง ( ) อื่นๆ .....
ท่านได้รับสิ่งของความช่วยเหลือจาก**หน่วยงานไหนบ้าง**	( ) รพสต.ทัพไทย ( ) สสจ.อุบล ( ) สสอ.อุบล ( ) เหล่ากาชาดไทย ( ) อบต.แจระแม ( ) อบจ.อุบล ( ) สส.อุบล ( ) จังหวัดอุบล ( ) อำเภอเมือง ( ) ศูนย์พัฒนาสังคม ( ) ช่อง 7 สี ( ) วัด..... ( ) บริษัทเอกชน ( ) พระจากจังหวัดอื่น ( ) ผู้บริจาคขาจรทั่วไป ( ) อื่นๆ.....
เงินช่วยเหลือหลังน้ำท่วม	( ) ไม่ได้รับ ( ) ได้รับหลังน้ำท่วม 1 เดือน 5000 บาท
เงินค่าความเสียหายตามจริง	( ) ไม่ได้รับ ( ) ได้รับค่าซ่อมแซมความเสียหายจำนวน.....บาท เพียงพอไหม ( ) เพียงพอ ( ) ไม่เพียงพอ เพราะ.....
ท่านได้รับถุงยังชีพ พอไหม	ท่านได้รับ ( ) เพียงพอ ( ) ไม่เพียงพอ
การแจกสม่ำเสมอไหม	ท่านได้รับ ( ) สม่ำเสมอ ( ) ไม่สม่ำเสมอ
การแจกจ่ายเป็นระบบไหม	( ) เป็นระบบเรียบร้อยดี ( ) ไม่เป็นระบบ ไม่เรียบร้อย
การแจกล่าช้าไปไหม	( ) แจกจ่ายล้าช้าไป ( ) แจกจ่ายไม่ล้าช้าไป
การแจกจ่ายทั่วถึงไหม	( ) แจกจ่ายทั่วถึง ( ) แจกจ่ายไม่ทั่วถึง เพราะ
ระบบการแจกจ่าย	( ) ออกไปรับของแจกตามจุดนัดหมาย โดยมีคูปอง ( ) ผู้มาแจกขาจรแจกเองถึงบ้าน ( ) .....
ท่านทราบข่าวการแจกจากใคร	( ) หอกระจายข่าวผู้ใหญ่บ้าน ( ) อบต./จนท.เดินแจกคูปองแจ้งข่าว ( ) เพื่อนบ้าน บอกต่อ
ท่านทราบข่าวทุกครั้งไหม	( ) ทราบข่าวทุกครั้ง ( ) บางครั้งไม่ทราบข่าว
ท่านไปรับของทุกครั้งไหม	( ) **ไปทุกครั้ง** ( ) **บางครั้งไม่ได้ไป แต่ฝากคูปองให้เพื่อนไปรับแทน** ( ) **บางครั้งไม่ได้ไปเพราะ** ( ) ไม่ทราบข่าว ( ) เดินทางลำบากไม่มีเรือออกไป ( ) ติดธุระ .

ตารางที่ ก-5 ความพึงพอใจต่อความช่วยเหลือที่ได้รับ

ความช่วยเหลือจากรัฐ/เอกชน	ระดับความพึงพอใจ (/)			เหตุผลสั้นๆ (ถ้ามี)	ไม่ได้รับ (/)
	มาก	ปานกลาง	น้อย		
เงินช่วยเหลือเบื้องต้น 5000 บาท					
เงินช่วยเหลือความเสียหายตามจริง					
ระบบการแจกถุงยังชีพ อาหาร น้ำดื่ม					
การแจกน้ำใช้ ประจำวัน					
ความช่วยเหลือการขนย้ายสิ่งของ คน					
การจัดหาที่พักพิงชั่วคราว					
การจัดหาส้วมลอยน้ำ					
การจัดหาเรือสัญจรไปมาทางน้ำ					
การเยี่ยมบ้านของหมออนามัย/อสม.					
การตรวจสุขภาพจากแพทย์และยา					
การแจกถุงดำ ยาสามัญประจำบ้าน					
การนวดไทย สอนดัดตัว กายบริหาร					
การแจ้งข่าวให้กับชาวบ้าน					

ตารางที่ ก-6 การจัดการที่ท่านดูแล รับผิดชอบตนเอง ท่านช่วยเหลือตนเองอย่างไร

เรื่องอาหารการกิน	การดูแลสุขภาพตนเอง	การประดิษฐ์อุปกรณ์ช่วย
( ) ทำกินเอง ซื้อบ้างหาผักปลาบ้าง	( ) ออกกำลังกายสม่ำเสมอ	( ) ทำแค่ขั้นสูงเพื่อเก็บของ
( ) ซื้ออาหารสำเร็จ	( ) พักผ่อน ไม่เครียด	( ) การทำแพลอยน้ำ
( ) ซื้ออาหารแห้งไว้ล่วงหน้า	( ) ดูแลระมัดระวัง เรื่องน้ำ อาหาร	( ) ใช้กะละมังลอยน้ำ ขนน้ำใช้
( )	( ) หาหมอ ปฏิบัติตัวตามหมอบอก	( ) ทำส้วมเองวัสดุจากอบต.
( )	( )	( ) การทำส้วมลอยน้ำ

ตารางที่ ก-7 ท่านต้องการให้มีการจัดการร่วมกันและช่วยเหลือกันในชุมชนจากโครงการวิจัยในเรื่องใด อย่างไร

( ) มีอาหารสำเร็จแจก ตลอดทุกมื้อ
( ) ประสานหน่วยงานรัฐ/เอกชนเรื่อง ถุงยังชีพ
( ) แจกจ่ายเงิน วัตถุดิบ ไปปรุงหรือซื้อกินเอง
( ) อยากให้มีเรือท้องแบบ/พลาสติกไว้ใช้ในชุมชน
( ) อยากให้ช่วยเรื่อง อาชีพเสริม
( )อยากให้สอนเรื่อง การดูแลสุขภาพตนเอง
( ) ต้องการรถ เรื่อช่วยขนย้ายสิ่งของ
( ) ต้องการแรงงานคนมาช่วยขนย้าย
( ) ต้องการอุปกรณ์ก่อสร้างที่พักพิง
( ) ต้องการอุปกรณ์ทำแพลอยน้ำ
( ) อยากให้มีส้วมลอยน้ำ
( ) อยากให้ประสาน เรื่องการถมที่ทางระบายน้ำ

ความต้องการอื่นๆ

_____

_____

_____

ขอบคุณครับ สำหรับการตอบคำถามที่มีค่า เพื่อประโยชน์ในการแก้ปัญหาของชุมชนของเรา

แบบสำรวจสถานการณ์ปัญหานำท่วมและการจัดการในชุมชน

แบบสำรวจนี้ใช้สำหรับ 1) ให้ผู้นำชุมชนเช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และ สมาชิกสภาอบต.ช่วยตอบเบื้องต้น

2) ใช้เป็นแนวทางในการประชุมผู้นำทั้งสามหมู่บ้านแบบสนทนากลุ่มในประเด็นเหล่านี้

ชื่อผู้ตอบแบบสอบถาม.....ตำแหน่ง.....หมู่ที่.....บ้าน.....

ตารางที่ ข-1 ตอนที่ 1 สภาพทั่วไปของชุมชน

๐ คำถาม	คำตอบ
อายุของชุมชน	ก่อตั้งมาแล้ว.....ปี
อายุของวัด/โบสถ์คริสต์	ก่อตั้งมาแล้ว.....ปี ชื่อวัด/โบสถ์.....
ประวัติการก่อตั้ง ก่อตั้งโดยคน กลุ่มไหน มาจากไหน	ก่อตั้งโดย..... มาจาก.....
ศาสนาของคนส่วนใหญ่	พุทธร้อยละ ..... คริสต์ ร้อยละ .....อื่นๆร้อยละ.....
ลักษณะอาชีพดั้งดิม	O ประมง O ปลูก..... O ขาย..... O อื่นๆ.....
ลักษณะอาชีพในปัจจุบัน	O ประมง..... ร้อยละ .....ของครัวเรือน O เกษตรกรรมเพาะปลูกพืช.....ร้อยละ .....ของครัวเรือน O ทำงานห้าง.....ร้อยละ .....ของครัวเรือน O ทำงานราชการ/รัฐวิสาหกิจ.....ร้อยละ.....ของครัวเรือน O ขาย.....ร้อยละ .....ของครัวเรือน O รับจ้าง.....ร้อยละ .....ของครัวเรือน O อื่นๆ.....ร้อยละ .....ของครัวเรือน
ลักษณะการตั้งบ้านเรือนดั้งเดิม	O ริมน้ำ O ไม่อยู่ริมน้ำ O กระจุกตัวรวมกัน O กระจายห่างกัน O อื่นๆ.....
ลักษณะบ้านเรือนที่เพิ่มขึ้นใหม่	O ริมน้ำ O ไม่อยู่ริมน้ำ O ติดถนนในหมู่บ้าน O ติดถนนใหญ่O อื่นๆ.....
ประเพณีเด่นของชุมชน	O แข่งเรือ O อื่นๆ.....
ผู้ทรงคุณวุฒิ ปราชญ์หรือผู้รู้	O ไม่มี O มี ชื่อ.....รู้ด้าน.....
โรงเรียนในชุมชน	ชื่อโรงเรียน..... สอนถึงชั้น. O.ป.6 O ม. 3 O อื่นๆ.....
สถานที่ราชการที่อยู่ในหมู่บ้าน	1.....
ห้างร้านใหญ่ๆที่อยู่ในหมู่บ้าน	1
คนในหมู่บ้านทำงานห้างไหม	O ส่วนน้อยทำ O ส่วนมากทำ.. ประมาณ.....คน อายุที่ไปทำระหว่าง ปี.....ปี.....
กลุ่มต่างๆ ในชุมชน มีกลุ่มอะไรบ้าง	O กลุ่มอาชีพแม่บ้าน.....O กลุ่มเยาวชนกีฬา.....O กลุ่มผู้สูงอายุ.....O กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์..... O กลุ่มกองทุนเงินล้าน.....O อื่นๆ.....
รายได้เฉลี่ยของคนในชุมชน	ประมาณ.....บาท/ปี
รายได้ของกลุ่มที่ต่ำสุด จากอาชีพ	ประมาณ.....บาท/ปี จากอาชีพ..... ประมาณ.....ครอบครัว
รายได้ของกลุ่มที่สูงสุดจากอาชีพ	ประมาณ.....บาท/ปี จากอาชีพ .....ประมาณ.....ครอบครัว

คำถาม	คำตอบ
ปัญหาสำคัญของหมู่บ้าน	1.....

ตารางที่ ข-2 ตอนที่ 2 สถานการณ์และผลกระทบจากน้ำท่วมของชุมชน

คำถาม	คำตอบ
<u>ประวัติน้ำท่วม</u> น้ำท่วมใหญ่ครั้งแรก ปี.พ.ศ 2545	ลักษณะการท่วม O ท่วมเร็ว O. ค่อยๆท่วม O ท่วมนาน O ไม่นาน O อื่นๆระบุ ..... จำนวนครั้งที่ท่วม/น้ำขึ้น ลง กี่ครั้ง.....ครั้ง ความเสียหาย O มาก O ปานกลาง O น้อย สาเหตุ.....
ปีต่อมา พ.ศ.....	ลักษณะการท่วม O ท่วมเร็ว O. ค่อยๆท่วม O ท่วมนาน O ไม่นาน O อื่นๆระบุ ..... จำนวนครั้งที่ท่วม/น้ำขึ้น ลง กี่ครั้ง.....ครั้ง ความเสียหาย O มาก O ปานกลาง O น้อย สาเหตุ.....
ปีต่อมา พ.ศ.....	ลักษณะการท่วม O มาไวไปไว O.ท่วมสูง O ท่วมนาน O อื่นๆระบุ ..... จำนวนครั้งที่ท่วม/น้ำขึ้น ลง กี่ครั้ง.....ครั้ง ความเสียหาย O มาก O ปานกลาง O น้อย..... สาเหตุ.....

ตารางที่ ข-3 น้ำท่วมใหญ่ปีที่แล้ว 2555

บริเวณที่น้ำท่วมหนักที่สุด เป็นพื้นที่ใช้ทำอะไร วาดเป็นแผนที่→	บริเวณไหน..... O เป็นพื้นที่อยู่อาศัย O พื้นที่ค้าขาย O เป็นพื้นที่อื่นๆ.....
บริเวณที่ปลอดภัยน้ำไม่ท่วม เป็นพื้นที่ใช้ทำอะไร วาดเป็นแผนที่→	บริเวณไหน..... O เป็นพื้นที่อยู่อาศัย O พื้นที่ต้าขาย O เป็นพื้นที่อื่นๆ.....
บริเวณที่น้ำท่วมขัง นิ่ง ไม่ไหล เน่า นาน วาดเป็นแผนที่→	บริเวณไหน..... O เป็นพื้นที่อยู่อาศัย O พื้นที่ค้าขาย O เป็นพื้นที่อื่นๆ.....
ระยะเวลาที่น้ำท่วม	ประมาณตั้งแต่เดือน ..... ถึงเดือน ..... รวมระยะเวลา.....เดือน.....วัน
ระดับความสูงของน้ำท่วม	ส่วนที่ท่วมสูงที่สุด.....เมตร ค่าเฉลี่ยทั้งชุมชน..... เมตร (ค่าเฉลี่ย)
ลักษณะการท่วม	O ค่อยๆ ท่วม O.ท่วมฉับพลัน O.ท่วม พอลดแล้วก็ท่วมใหม่ O อื่นๆระบุ .....
ความเสียหายเมื่อเทียบกับการท่วมในอดีต	O มากกว่าปีก่อนๆ O พอๆกัน O น้อยกว่าปีก่อนๆ
จำนวนครัวเรือนที่ถูกน้ำท่วม	จำนวนครัวเรือนที่ถูกท่วมทั้งหมด.....ครอบครัว จำนวนครัวเรือนที่น้ำท่วมหนัก ท่วมนาน .....ครอบครัว

	จำนวนครอบครัวที่ไม่ถูกน้ำท่วมเลย.....ครอบครัว
สาเหตุสำคัญตามความเห็น (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)	O ทางระบายน้ำในชุมชนถูกถมลุกล้ำ ทำให้ไม่มีทางระบายน้ำ O พื้นที่แก้มลิงที่เคยรับน้ำในอดีตถูกถมทำให้รองรับน้ำได้น้อยลง O การปล่อยน้ำจากเขื่อนเหนือนน้ำมาก O การระบายน้ำที่เขื่อนปากมูลและปลายน้ำล่าช้าO อื่นๆระบุ .....
<u>ผลกระทบต่อการสูญเสียอาชีพ/รายได้ของครอบครัวในช่วงน้ำท่วม</u>	
อาชีพที่สูญเสียไปในช่วงน้ำท่วม	O ค้าขาย O ประมง O รับจ้าง O จักสาน-หัตถกรรม O การเกษตรO อื่นๆระบุ .....
จำนวนครอบครัวที่สูญเสียอาชีพ/รายได้	สูญเสีย/รายได้บางส่วน.....ครอบครัว สูญเสียอาชีพ/รายได้ 100% ไม่มีรายได้เลย.....ครอบครัว
รายได้ที่ขาดหายไป	รายได้ที่ขาดหายไป ประมาณ.....บาท/เดือน/ครอบครัว
<u>ผลกระทบ ความเสียหาย ต่อบ้านเรือน สาธารณะสมบัติ</u>	
วัด/โบสถ์ ท่วมกี่เมตร	.ท่วม.....เมตร สิ่งของที่เสียหาย..... การสัญจรไปมาทำอย่างไร.....
โรงเรียน หยุดเรียนไหม	หยุดเรียน.....วัน
ถนน เสียหาย พัง ลื่นไหม	ถนนเสียหาย .....สาย ระยะทาง.....กม.
ระบบไฟฟ้าถูกตัดไหม	O ไม่ถูกตัด O ถูกตัด ถ้าถูกตัด ทำไง.....
ระบบน้ำประปา หยุดไหลไหม	O ไม่หยุดไหล O หยุดไหล ถ้าหยุด ทำไง.....
ศาลากลางบ้าน มีอะไรเสียหายไหม	O ไม่มี O มี สิ่งของที่เสียหาย .....
ต้นไม้ใหญ่ โค่นล้มไหม	O ไม่มี O มี ระบุ
ตลิ่ง พังเสียหายมากไหม	O ไม่มี O มี ระบุ
บ้านเรือน พังเสียหายไหม	
พื้นที่การเกษตร จมน้ำไหม	

ตารางที่ ข-4 ตอนที่ 3 ความช่วยเหลือจากรัฐและเอกชนภายนอก

คำถาม	**คำตอบ**
ศูนย์พักพิงชั่วคราว	
ชาวบ้านในหมู่บ้านท่านไปพักพิงชั่วคราวที่ไหน	ชื่อศูนย์พักพิง มีกี่แห่ง.....แห่ง 1.....2
หน่วยงานไหนช่วยเหลือเรื่องศูนย์พักพิงคือ	ชื่อหน่วยงาน 1) ..... 2.).....
จำนวนคนที่พักศูนย์พักพิง	รวมทั้งหมด .....คน
ความปลอดภัยของศูนย์พักพิง	O ปลอดภัย O ไม่ปลอดภัย เพรา..... O มียาม ตำรวจมาตรวจ O ไม่มียาม ตำรวจมาตรวจ .
ความสะดวกของศูนย์พักพิง	O สะดวก O ไม่สะดวก O มีน้ำใช้ O มีห้องสุขา O มีไฟฟ้าใช้
ความช่วยเหลือด้านอาหาร ถุงยังชีพ และเงินชดเชย	
หน่วยงานไหนช่วยเหลือเรื่องถุงยังชีพ อาหาร	ชื่อหน่วยงาน 1) ..... 2.).....

คำถาม	คำตอบ
การแจกถุงยังชีพอาหารจากราชการทำอย่างไร	
การแจกอาหาร จากภาคเอกชน ทำอย่างไร	
อาหารและถุงยังชีพมีความพอเพียงหรือไม่	O พอเพียง O ไม่พอเพียง O ทั่วถึง O ไม่ทั่วถึง เพราะ..... O สอดคล้องกับความต้องการ O ไม่สอดคล้องกับความต้องการ
ชาวบานได้รับเงินชดเชยความเสียหายหรือยัง	O ยังไม่ได้รับ O ได้รับแล้ว จำนวน .....บาท..... จากหน่วยงาน.....
การประสานงานความช่วยเหลือกับหน่วยงานต่างๆ	
หน่วยรัฐ/เอกชนอื่นๆที่ให้ความช่วยเหลือสมทบ	ชื่อหน่วยงาน1.....2
รูปแบบ/สิ่งที่ช่วยเหลือสมทบจากรัฐ/เอกชนอื่นๆ	รูปแบบ/สิ่งที่ช่วยเหลือ1.....2.....
หน่วยงานภายนอกให้ความช่วยเหลือผ่านใคร	O ผู้ใหญ่บ้าน O นายกอบต. O อื่นๆระบุ .....
มีการระสานงานร่วมของสามหมู่บ้านในการจัดการความช่วยเหลือหรือไม่	O ไม่มี O มี ระบุ.....

ตารางที่ ข-5 ตอนที 3 การจัดการต่างๆ ภายในชุมชน

คำถาม	คำตอบ
การอพยบขนย้ายคน สิ่งของมาศูนย์พังพิง มักจะทำกันอย่างไร	O ชาวบ้านขนย้ายเอง O จ้างคนอื่นช่วยขนย้าย O ราชการช่วยขนย้าย..... O อื่นๆระบุ .....
การสัญจรไปมาทำอย่างไร	O จ่ายค่าจ้างเที่ยวละ.....บาท O มีเรือของตนเอง O อาศัยเรือญาติเพื่อน O ราชการ/ผู้ใหญ่บ้านให้บริการ O อื่นๆระบุ .....
การจัดการเรื่องการถ่ายอุจจาระ ทำอย่างไร	O ใช้ถุงดำเวลาอุจาระ Oใช้ห้องสุขาสาธารณะ O ใช้ห้องสุขาปั้มน้ำมัน/ห้าง O อื่นๆระบุ .....
สุขาลอยน้ำของหมู่บ้านมีและพอพียงหรือไม่	O ไม่มี O มี จำนวน.....หลัง O พอเพียง O ไม่พอเพียง
มีการจัดการแก้ปัญหากันเองภายในหมู่บ้านอย่างไร	

ขอบคุณครับ สำหรับการเสียสละเวลาตอบคำถาม

คณะทำงานจัดการภัยพิบัติ ระดับอำเภอเมืองอุบลราชธานี

ที่	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง	เบอร์โทรศัพท์
1.	นายณุ จันทร	ประธาน (ผู้ใหญ่บ้านท่ากกแห่)	0810080002
2.	นายสว่าง กันภัย	รองประธาน	0881042511
3.	นายวินัย นิ้วทอง	รองประธาน	0850165564
4.	นายชาญ นาวินอุดมทรัพย์	รองประธาน	0833742260
5.	นางจันทร์สว่าง สาระสุข	เลขานุการ	0896270048
6.	นางสาวเดือนเต็ม ดวงศรี	เลขานุการ	0894253978
7.	นางอัฐณาวรรณ พันธุ์มี	อำนวยการ/ประชาสัมพันธ์	0897190224
8.	นางอารีย์ สินคำ	อำนวยการ/ประชาสัมพันธ์	0819995396
9.	นายเทพพันธุ์ พันธุ์มี	อำนวยการ/ประชาสัมพันธ์	0850241063
10.	นายวินัย ลิ้วทอง	เฝ้าระวังและแจ้งเตือนภัย	0881042511
11.	นายสว่าง กันภัย	เฝ้าระวังและแจ้งเตือนภัย	0850165564
12.	นายประชัน สุขวุฒิยา	เฝ้าระวังและแจ้งเตือนภัย	0895805593
13.	นายวินัย มณีเนตร	เฝ้าระวังและแจ้งเตือนภัย	0880751009
14.	นายสมบูรณ์ สะอาด	เฝ้าระวังและแจ้งเตือนภัย	ติดต่อประชัน
15.	นายบุญมี สะอาด	เฝ้าระวังและแจ้งเตือนภัย	ติดต่อประชัน
16.	นายธนู เดชกังวาน	เฝ้าระวังและแจ้งเตือนภัย	0819675489
17.	นายไสว งามแสง	เฝ้าระวังและแจ้งเตือนภัย	0846061236
18.	นายเกรียงไกร วงค์พิมล	อพยพกู้ภัยและรักษาความปลอดภัย	084 4797001
19.	นายประชัน สุขวุฒิยา	อพยพกู้ภัยและรักษาความปลอดภัย	0895805593
20.	นายไสว งามแสง	อพยพกู้ภัยและรักษาความปลอดภัย	0846061236
21.	นายสมศักดิ์ แซ่ลอ	อพยพกู้ภัยและรักษาความปลอดภัย	0846061236
22.	นายบุญมา ฉันไชย	อพยพกู้ภัยและรักษาความปลอดภัย	0843024483

ภาพสรุปกิจกรรม

ภาพที่ ง-1 ความสูงของระดับน้ำท่วมพ.ศ. 2554 หมู่บ้านทัพไทย

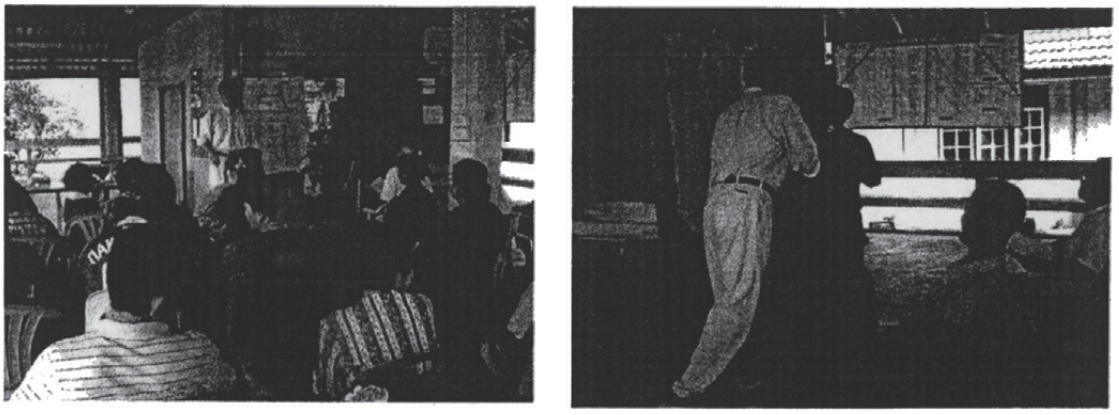

ภาพที่ ง-2 กิจกรรมเวทีประชุมชี้แจงโครงการวิจัย

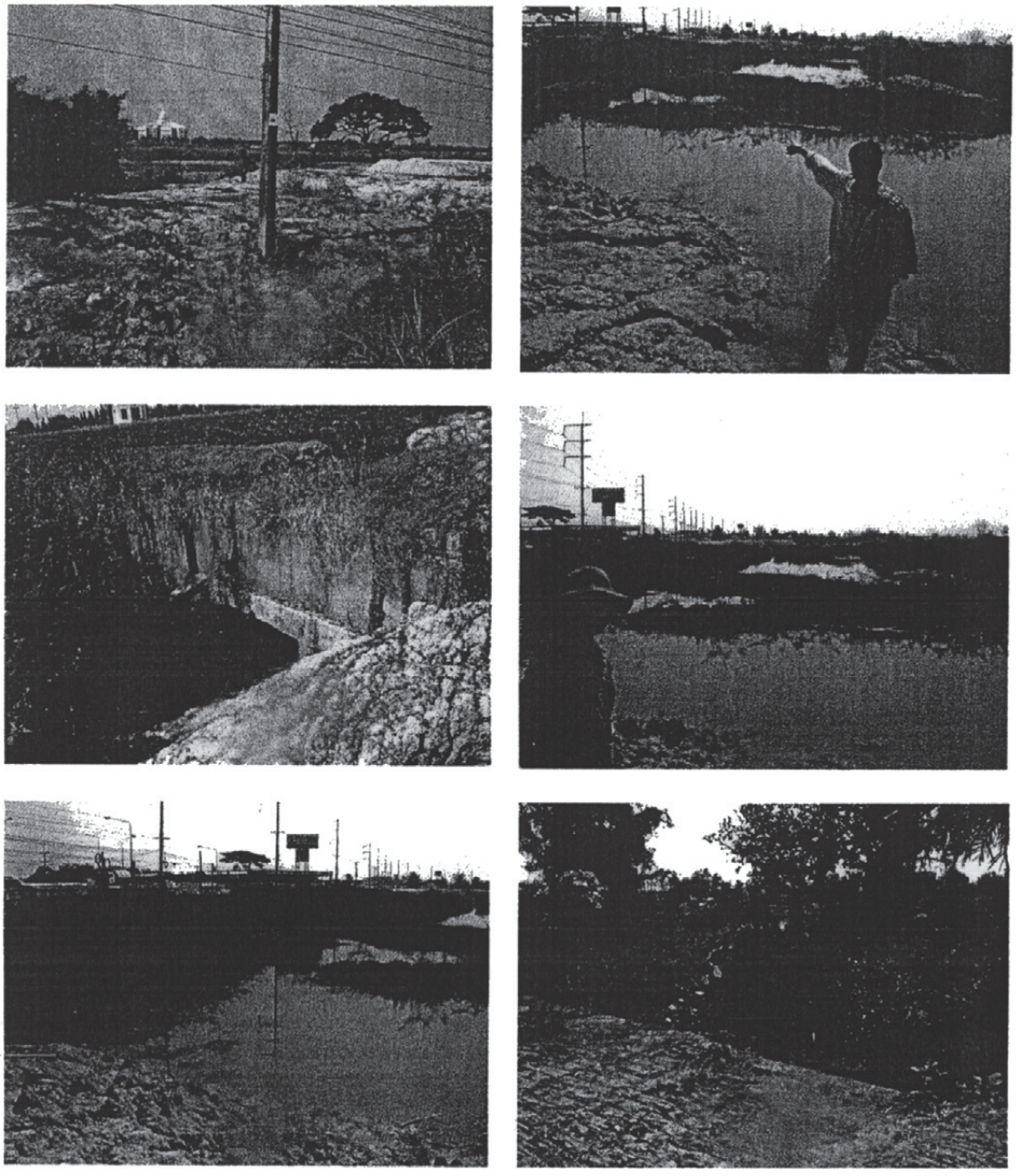

ภาพที่ ง-3 การถมที่ปิดทางระบายน้ำ

(1)

(2)

(3)

(4)

(5)

(6)

ภาพที่ ง-4 ความเสียหายที่เกิดขึ้น

(1) การถมที่ของสุนีย์บนที่ดินของตนเองที่ซื้อไว้ด้านหน้ากุดก่วยและจะขอเช่าที่กุดก่วยถมต่อ

(2) สภาพตลิ่งริมแม่น้ำมูลทรุดพังที่บ้านหาดคูเดื่อไปบ้านทัพไทย

(3) แสดงทางระบายน้ำด้านหน้าห้างกิจเจริญที่ถูกถมตันหมด

(4) แสดงคูคลองระบายน้ำด้านหน้าและด้านข้างห้างกิจเจริญที่ถูกรุกล้ำแคบลง

(5) แสดงการถมที่ทับร่องน้ำสาธารณะของนายทุนที่กุดชัน

(6) แสดงถนนลัดจากหน้าวัดท่ากกแห้ไปโรงเรียนอาเวมารีอาที่เป็นคันดินสูงไม่มีท่อระบายน้ำ

ภาพที่ ง-5 เวทีที่ 1 เปิดตัวโครงการ ทำความเข้าใจ กำหนดแนวทางร่วมกัน

ภาพที่ ง-6 ประชุมที่วัดท่ากกแห่

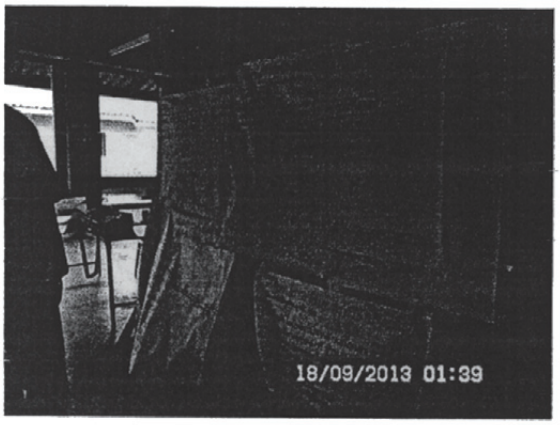

(1) (2)

ภาพที่ ง-7 (1) การจัดทำแผนของหมู่บ้าน และ (2) คืนข้อมูลให้ชุมชน

(1) การมอบน้ำดื่มแก่ชุมชนคูเดื่อ

(2)การบอบน้ำดื่มให้กับชุมชนทัพไทย

(3) การประสานความช่วยเหลือถุงยังชีพ บ้านคูเดื่อ

(4) การอบรมให้ความรู้ด้านสมุนไพร

(5) การเยี่ยมคนชราที่บ้านช่วงน้ำท่วม

(6) การจัดทำแผนรองรับน้ำท่วมบ้านทัพไทย

ภาพที่ ง-8 (1)- (6) กิจกรรมของโครงการ

(1) การอบรมทำลูกอีเอ็มบอล

(2) การปั้นลูกอีเอ็มบอล

(3)การปั้นลูกอีเอ็มบอล

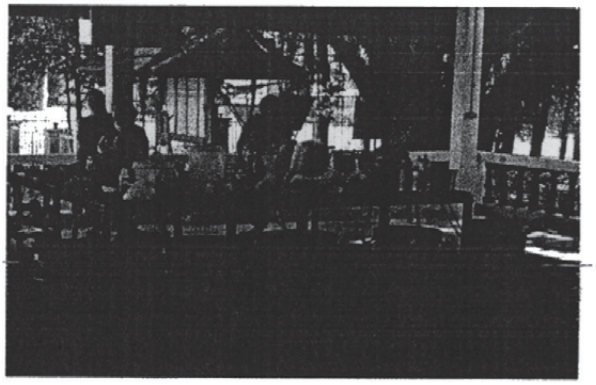

(4) อบรมทำน้ำยาล้านจาน

(5) บ้านท่ากกแห่

(6) บ้านคูเดื่อ

ภาพที่ ง-9 (1)-(6) การอบรมทำน้ำยาล้างจาน และการทำลูกอีเอ็มบอล บ้านท่ากกแห่ บ้านคูเดื่อ และบ้านทัพไทย

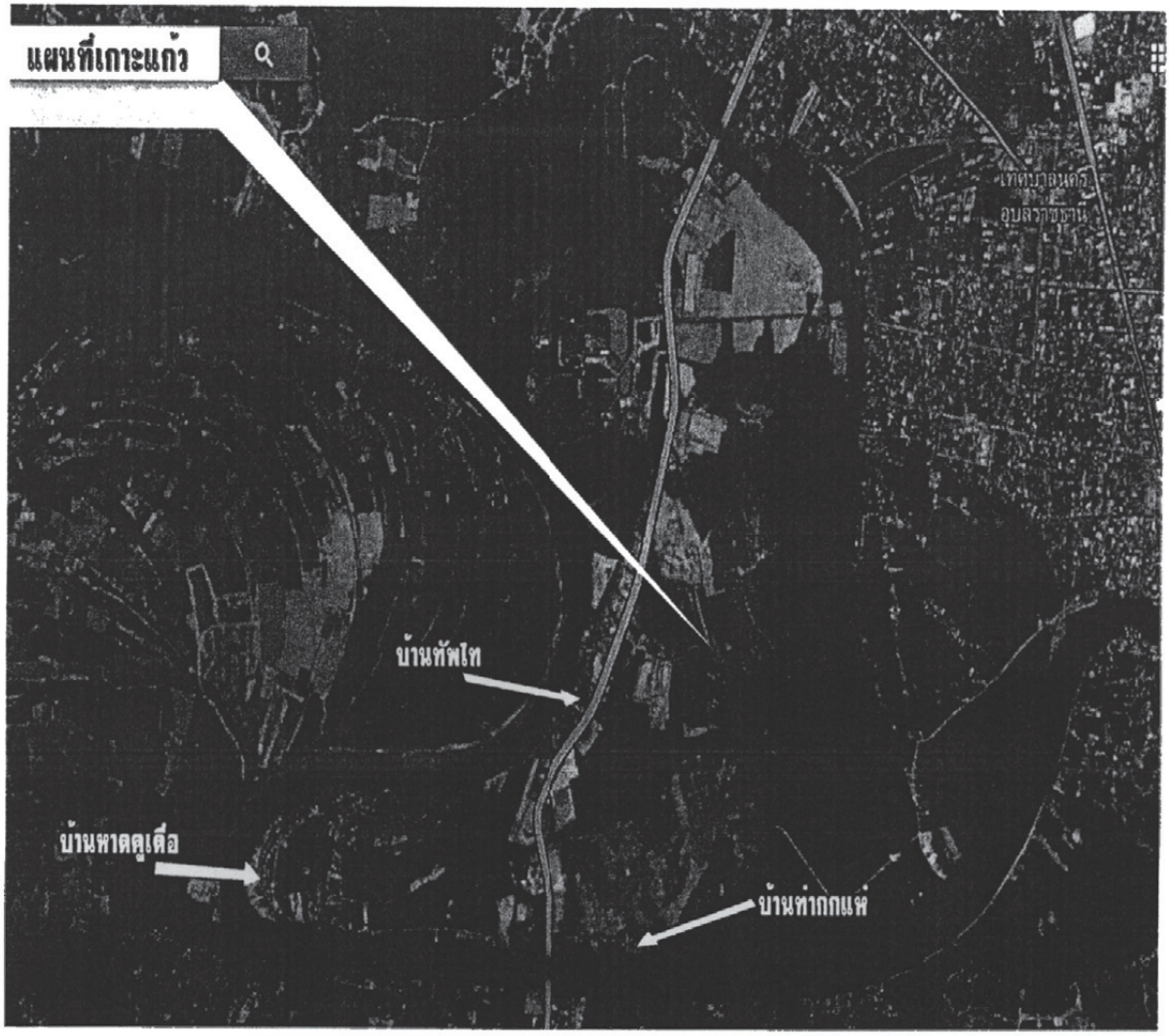

ภาพที่ ง-10 แผนที่ภาพถ่าย ชุมชนเกาะแก้ว

ภาพที่ ง-11 (1) ภาพถ่ายหนองน้ำสาธาณณะ และ(2) ถนนสาย 231

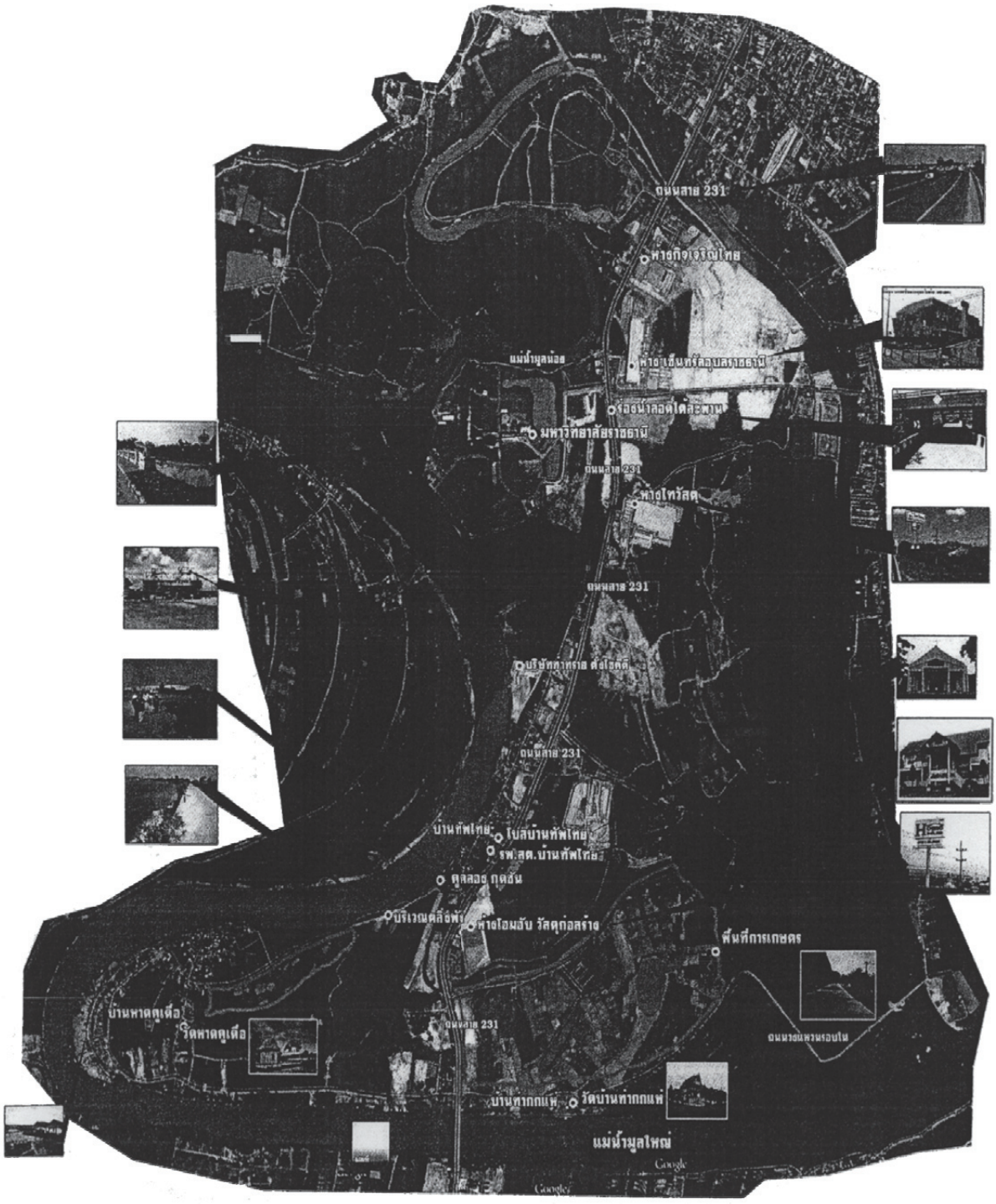

ภาพที่ ง-12 ภาพชุมชนเกาะแก้ว แสดงตำแหน่งสถานที่สำคัญในชุมชน

รายชื่อและประวัติทีมนักวิจัย

1. ทีมนักวิจัยหลัก

1) ดร.อนุวัฒน์	วัฒนพิชญากูล	คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
2) ดร.รวิวรรณ	เผ่ากัณหา	คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
3) อาจารย์ชลลดา	มีทอง	คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
4) อาจารย์ตะวันฉาย	โพธิ์หอม	ภาควิชาวิศวกรรมอุตสาหการ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
5) อาจารย์อุรชา	สีเหลือง	คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

2. ทีมนักวิจัยชุมชน

1) นางเกวลี	ประชุมแดง	ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทัพไทย
2) นางสาวอุบลรัตน์	พุ่มจันทร์	พยาบาลเทคนิค โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทัพไทย
3) นางสาวรัชณีญา	ภูมิอ่อน	พยาบาลเทคนิค โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทัพไทย
4) นางนวรัตน์	นักคำพันธ์	อาสาสมัครสาธารณสุข บ้านทัพไทย
5) นางอุไร	กุลพร	อาสาสมัครสาธารณสุข บ้านท่ากกแห่
6) นางยุวดล	วงศ์คูณ	อาสาสมัครสาธารณสุข บ้านคูเดื่อ
7) นางเสาวคนธ์	สุพล	อาสาสมัครสาธารณสุข บ้านทัพไทย
8) นางประกาย	ทวีสาร	อาสาสมัครสาธารณสุข บ้านท่ากกแห่
9) นางจุฑาภรณ์	บัวซ้อน	อาสาสมัครสาธารณสุข บ้านทัพไทย
10) นางสาวสมาพร	ทองถม	อาสาสมัครสาธารณสุข บ้านทัพไทย
11) นางสมผล	จันทร	อาสาสมัครสาธารณสุข บ้านทัพไทย
12) นางวันเพ็ญ	สำเร็จผล	อาสาสมัครสาธารณสุข บ้านคูเดื่อ

ประวัตินักวิจัย

1. **ชื่อ – นามสกุล** นาย อนุวัฒน์ วัฒนพิชญากูล
เลขที่บัตรประจำตัวประชาชน 3 2010 00102 45 1

ที่อยู่ 5 ซอยเทศบาล 10 หมู่ 1 ต.บ่อทอง อ.บ่อทอง จ.ชลบุรี 20270

ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ คณะเภสัชศาสตร์

สถานที่ทำงาน คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี อ.วารินชำราบ จ. อุบลราชธานี
โทร 045 353606 Fax 045 288384 โทรศัพท์เคลื่อนที่ 081-966-4837
E amil anuwat_py@hotmail.com

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2533	เภสัชศาสตรบัณฑิต คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
พ.ศ. 2542	สังคมศาสตรมหาบัณฑิต (สังคมศาสตร์การแพทย์การแพทย์และสาธารณสุข) คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
พ.ศ. 2554	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สาขาสังคมศาสตร์การแพทย์และสาธารณสุข) คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ

การแพทย์พื้นบ้าน,การแพทย์แผนไทย, หลักประกันสุขภาพ, ระบบสุขภาพ,ปัญหาคุณภาพชีวิตของเกษตรกร, ปัญหากลุ่มเกษตรกรม, ปัญหาสุขภาพคนจน,พุทศาสนา, รัฐ, ชนชั้นทางสังคม, วิชาชีพแพทย์, ระบบทุนนิยม, โลกาภิวัตน์

ประวัติการทำงาน

พ.ศ.เม.ย.2533 – พ.ค. 2535	เภสัชกร โรงพยาบาลน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี
พ.ศ.พ.ค. 2535 – พ.ค. 2536	เภสัชกร โรงพยาบาลเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
พ.ศ. ม.ค.2538 – ปัจจุบัน	อาจารย์ คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
พ.ศ. ก.ค.2538 –มิ.ย.2539,	ประธานสภาอาจารย์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
พ.ศ. ก.ย.2543 – ก.ย.2545	ประธานสภาอาจารย์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
พ.ศ. 2545- พ.ค. 2548	รองคณบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

หัวหน้าโครงการวิจัย 1 *แนวคิดและปัญหาสุขภาพคนจน* ทุนจากสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข
2 *องค์ความรู้การแพทย์พื้นบ้านอีสาน กรณีจ.อุบลราชธานี*

ทุนจากกองทุนส่งเสริมการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

3 *การสำรวจตำรายาและการใช้สมุนไพรในชุมชนภายในจังหวัดอุบลราชธานี*
ทุนจาก มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว จัดทำในรูปเล่มรายงานการวิจัย

อนุวัฒน์ วัฒนพิชญากูล (2542) *"รัฐ ชนชั้นทางสังคม กับความไม่เสมอภาคในสิทธิด้านสุขภาพ"* วิทยานิพนธ์ มหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์การแพทย์และสาธารณสุข บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

ชุตินันท์ ประสิทธิ์ภูริปรีชา,บังอร ศรีพาณิชกุลชัย,อนุวัฒน์ วัฒนพิชญากูลและคณะ (2545) *การใช้สมุนไพรในชุมชนภายในจังหวัดอุบลราชธานี* รายงานการวิจัย คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

นิธิมา สุทธิพันธ์,อนุวัฒน์ วัฒนพิชญากูล และคณะ (2547) *ความไม่สอดคล้องของวิถีวัฒนธรรมหมอยาพื้นบ้านกับระบบการสอบเพื่อขอขึ้นทะเบียนเป็นผู้ประกอบโรคศิลปะสาขาการแพทย์แผนไทย* รายงานการวิจัย คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี อุบลราชธานี.

อนุวัฒน์ วัฒนพิชญากูล (2546) *แนวคิดและปัญหาสุขภาพคนจน* รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข

Anuvadh Vadhnapijyakul, (2011) *The Status and Development of Traditional Medicine : The Influence of State and Medical profession under Capitalism* ,Thesis submitted the degree of doctor of philosophy (medical and health social sciences), Faculty of graduate studies Mahidol university

ผลงานวิจัยที่ตีพิมพ์ในวารสารและหนังสือวิชาการ

อนุวัฒน์ วัฒนพิชญากูล *วัฒนธรรมการเยียวยารักษาโรคของหมอพื้นบ้านอีสาน* ใน ดารนี อ่อนชมจันทร์ " ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านอีสาน" กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก นนทบุรี 2548

นิธิมา สุทธิพันธ์ และ อนุวัฒน์ วัฒนพิชญากูล (๒๕๔๗) *ความไม่สอดคล้องของวิถีวัฒนธรรมหมอยาพื้นบ้านกับระบบการสอบเพื่อขอขึ้นทะเบียนเป็นผู้ประกอบโรคศิลปะสาขาการแพทย์แผนไทย* วารสารม.อุบลวิชาการ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ฉ.ที่ ปี่ 2547

อนุวัฒน์ วัฒนพิชญากูล (๒๕๕๑) *"อนามัยใต้ร่มเงาพุทธศาสตร์"* ใน หรินทร์ สุขวัจน์ วารสาร แสงพระธรรม, พุทธสมาคมจังหวัดภูเก็ต ภูเก็ต . ปีที่ 1 ฉ.3-4 , 2551

อนุวัฒน์ วัฒนพิชญากูล (๒๕๕๓) *สถานะและการพัฒนาการแพทย์ดั้งเดิม : อิทธิพลของรัฐและวิชาชีพแพทย์ภายใต้ระบบทุนนิยม* ในวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฉ.ที่ 1 ปีที่ 19 2554

อนุวัฒน์ วัฒนพิชญากูล, นิธิมา สุทธิพันธุ์ *นโยบายส่งเสริมการแพทย์แผนไทยในโรงพยาบาลของรัฐ: มายาคติหรือความจริง* ในวารสารเภสัชศาสตร์อีสาน ปีที่ 10 ฉ. 1(supplement) 2557

ฉัตรชัย เมืองไสย, วรรณรัชฎ์ นันทิประภา, จินตนา นภาพร, **อนุวัฒน์ วัฒนพิชญากูล** *การสำรวจข้อมูลและจัดทำแผนการตลาดสำหรับยาสมุนไพร "ยู เมดิคอล"ของคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี* ในวารสารเภสัชศาสตร์อีสาน ปีที่ 10 ฉ. 1(supplement) 2557

งานวิจัยนำเสนอในการประชุมทางวิชาการ

อนุวัฒน์ วัฒนพิชญากูล *"รัฐ ชนชั้นทางสังคม กับความไม่เสมอภาคในสิทธิด้านสุขภาพ"* การประชุมวิชาการ ทางเภสัชศาสตร์สังคมและการบริหาร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล กันยายน 2542 (oral presentation)

อนุวัฒน์ วัฒนพิชญากูล *วัฒนธรรมการเยียวยารักษาโรคของหมอพื้นบ้านอีสาน* การนำเสนอผลงานวิจัยในการประชุมเครือข่ายภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ณ อาคารขวัญมอ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 11-13 กุมภาพันธ์ 2548 (oral presentation)

อนุวัฒน์ วัฒนพิชญากูล *สถานะและการพัฒนาการแพทย์ดั้งเดิม : อิทธิพลของรัฐและวิชาชีพแพทย์ภายใต้ระบบทุนนิยม* การประชุมวิชาการประจำปี คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล 17 ธันวาคม 2553 (oral presentation)

อนุวัฒน์ วัฒนพิชญากูล *รัฐและวิชาชีพแพทย์ กับอุปสรรคการพัฒนาการแพทย์ดั้งเดิม* การประชุมวิชาการประจำปี ม.อุบลวิจัย มหาวิทยาลัยอุบราชธานี, 4-5 สิงหาคม 2554 (oral presentation)

อนุวัฒน์ วัฒนพิชญากูล การคงอยู่ของยาชุดในชุมชน การประชุมประจำปีของคณะเภสัชศาสตร์สามสถาบันอีสาน มหาวิทยาลัยขอนแก่น 11-12 กุมภาพันธ์ 2555 (poster presentation)

ฉัตรชัย เมืองไสย, วรรณรัชฎ์ นันทิประภา, จินตนา นภาพร, **อนุวัฒน์ วัฒนพิชญากูล** *การสำรวจข้อมูลและจัดทำแผนการตลาดสำหรับยาสมุนไพร "ยู เมดิคอล"ของคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี* ในการประชุมประจำปีของคณะเภสัชศาสตร์สามสถาบันอีสาน มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี 2-3 กุมภาพันธ์ 2557 (poster presentation)

อนุวัฒน์ วัฒนพิชญากูล,น้องเล็ก คุณวราดิสัย, ชลลดา มีทอง *ศักยภาพและอุปสรรคของการแพทย์แผนไทยในการเยียวยารักษาผู้ป่วยที่แสวงหาทางเลือกนอกจากการแพทย์แผนปัจจุบัน* ในการประชุมใหญ่โครงการส่งเสริมการวิจัยในอุดมศึกษา ครั้งที่ 2 (HERP CONGRESS II) 22-24 มกราคม 2557 (poster presentation)

2. **ชื่อ-นามสกุล** นางรวีวรรณ เผ่ากัณหา

ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน รองคณบดีฝ่ายบริการวิชาการ

ที่อยู่ 77/9 หมู่บ่านวังทองเพลส เทศบาลตำบลแสนสุข อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

ที่ทำงาน คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2516-2519	วิทยาศาตรบัณฑิต (พยาบาล)คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
พ.ศ. 2523-2526	ครุศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการพยาบาล) คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. 2542-2548	การศึกษาดุษฎีบัณฑิต (การบริหารการศึกษา) คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ประวัติการทำงานโดยย่อ

พ.ศ. 2519 พยาบาลประจำการโรงพยาบาลสรรพสิทธิประสงค์
พ.ศ. 2519 วิทยาจารย์วิทยาลัยพยาบาลสรรพสิทธิประสงค์
พ.ศ. 2521 พยาบาลประจำการโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชเลิงนกทา
พ.ศ. 2526 อาจารย์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
พ.ศ. 2554 อาจารย์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ประสบการณ์ด้านการบริหารและด้านอื่นๆในการดำรงตำแหน่งในส่วนราชการและหรือภาคเอกชน

ประสบการณ์ด้านบริหาร

พ.ศ. 2521-2523 หัวหน้าฝ่ายรักษา โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชเลิงนกทา
พ.ศ. 2528-2530, 2538-2541 หัวหน้าภาควิชาสุขภาพจิตและการพยาบาลจิตเวช
พ.ศ. 2528 -2530 ผู้ช่วยคณบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
พ.ศ. 2530-2533 รองคณบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
พ.ศ. 2533-2534 รองคณบดีฝ่ายบริหาร คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
พ.ศ. 2534-2537 คณบดีคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
พ.ศ. 2534-2536 กรรมการสภามหาวิทยาลัย
พ.ศ. 2537-2541 กรรมการสภาการพยาบาล
พ.ศ. 2541-2541 หัวหน้าภาควิชาวิทยาศาสตร์พื้นฐานการพยาบาล

พ.ศ. 2541-2543 ประธานสภาอาจารย์ และกรรมการสภามหาวิทยาลัย
พ.ศ. 2550-2551 กรรมการอกม.ประเภทผู้แทนกลุ่มสาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ
พ.ศ. 2538-2554 กรรมการหลักสูตรพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการพยาบาลผู้สูงอายุ
พ.ศ. 2553-ปัจจุบัน อุปนายกสมาคม พยาบาลแห่งประเทศไทยฯสาขาภาคตะวันออกและประธานกรรมการฝ่ายวิจัย
พ.ศ. 2554-ปัจจุบัน รักษาการรองคณบดีฝ่ายวิชาการ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ประสบการณ์ด้านวิชาการ

ประสบการณ์การสอน

-ระดับปริญญาตรี สาขาการพยาบาลผู้สูงอายุ เป็นเวลา 25 ปี
-ระดับปริญญาโท สาขาการพยาบาลผู้สูงอายุ เป็นเวลา 14 ปี
-หลักสูตรเฉพาะทาง สาขาการพยาบาลผู้สูงอายุ เป็นเวลา 1 ปี

ประสบการณ์การปฏิบัติการพยาบาล

-การสอนภาคปฏิบัติการพยาบาลในสาขาการพยาบาลสุขภาพจิตและจิตเวช เป็นเวลา 13 ปี
-การสอนภาคปฏิบัติการพยาบาลในสาขาการพยาบาลผู้สูงอายุ เป็นเวลา 25 ปี
-การปฏิบัติการพยาบาลในสาขาการพยาบาลอายุรกรรม เป็นเวลา 1 ปี
-การปฏิบัติการพยาบาลในสาขาการพยาบาลในโรงพยาบาลชุมชน เป็นเวลา 3 ปี

ผลงานเอกสารตีพิมพ์

เอกสารประกอบการสอน/คำสอน

รวีวรรณ เผ่ากัณหาและคณะ. (๒๕๕๓). **การส่งเสริมสุขภาพแบบองค์รวม.** ชลบุรี: คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

รวีวรรณ เผ่ากัณหา. (๒๕๕๑). **การพยาบาลผู้สูงอายุ: มโนทัศน์ทางจิตสังคมและการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายของชีวิต.**ชลบุรี: คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

รวีวรรณ เผ่ากัณหาและคณะ. (๒๕๕๑). **การส่งเสริมสุขภาพแบบองค์รวม.** ชลบุรี: คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

รวีวรรณ เผ่ากัณหาและคณะ. (๒๕๔๙). **เอกสารประกอบการสอน วิชา ๑๐๗๑๐๑ การส่งเสริมสุขภาพแบบองค์รวม.**ชลบุรี: คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

รวีวรรณ เผ่ากัณหาและวารี กังใจ. (๒๕๔๓). **การพยาบาลผู้สูงอายุ.**ชลบุรี: ภาควิชาวิทยาศาสตร์พื้นฐานการพยาบาล คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

รวีวรรณ เผ่ากัณหาและวารี กังใจ. (๒๕๔๑). **การพยาบาลผู้สูงอายุ.**ชลบุรี: ภาควิชาวิทยาศาสตร์พื้นฐานการพยาบาล คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

บทความ

ทัศนีย์ วรภัทรากุล รวีวรรณ เผ่ากัณหา มณีรัตน์ ภาคธูปและคณะ.(๒๕๔๘). บทบาทของครูพี่เลี้ยงต่อการนิเทศและฝึกปฏิบัติงานของนิสิตคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. ใน เอกสารประกอบการประชุมวิชาการสมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทย , ๒๕๔๘.

ปิ่นนเรศ กาศอุดม รวีวรรณ เผ่ากัณหา วารี กังใจ คณิสร แก้วแดง ธัสมน นามวงษ์ .(๒๕๔๗). สถาน การณ์ ปัญหา ความต้องการและพลังอำนาจของญาติผู้ดูแลผู้สูงอายุป่วยเรื้อรังที่บ้าน. **วารสารวิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี** ๑๕(๒) กค-ธค. ๓๒-๔๒

รวีวรรณ เผ่ากัณหา นิภาวรรณ รัตนนานนท์ มธุกร บุญธรรมเจริญ สุวดี สกุลคู และจันทร์เพ็ญ ดุษิยามี.(๒๕๔๘). พัฒนาการสมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทย สาขาภาคตะวันออก.ใน **เอกสารประกอบการประชุมวิชาการสมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทย เรื่องเรื่อง การจัดการความรู้เพื่อความเป็นเลิศในการบริการสุขภาพ.** วันที่ ๒๖-๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๘โรงแรมปาล์มบีช พัทยา ชลบุรี.

ผลงานวิจัย

๑. รวีวรรณ เผ่ากัณหา และคณะ. (๒๕๕๓).**รูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบผู้เรียนมีส่วนร่วมกับพฤติกรรมสร้างเสริมสุขภาพของนิสิตชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยบูรพา.** คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

๒. สุนทราวดี เธียรพิเชฐ รวีวรรณ เผ่ากัณหาและคณะ.(๒๕๕๑) **สถานการณ์ระบบการดูแลที่บ้านโดยผู้ดูแล กรณีศึกษา ภาคตะวันออก** .คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

๓. **รัชนี สรรเสริญ รวีวรรณ เผ่ากัณหา และคณะ .(๒๕๔๙).รายงานวิจัย เรื่อง การประเมินความสำเร็จของโครงการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการของสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ.** คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

๔. รวีวรรณ เผ่ากัณหา และคณะ .(๒๕๔๘) **รายงานการวิจัย เรื่อง การรับรู้ความสามารถของครูพี่เลี้ยง คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.** คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

๕. ทัศนีย์ วรภัทรากุล รวีวรรณ เผ่ากัณหา และคณะ.(๒๕๔๗).**รายงานการวิจัย เรื่อง บทบาทของครูพี่เลี้ยงต่อการนิเทศและฝึกปฏิบัติงานของนิสิตคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.** คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

๖. ปิ่นนเรศ กาศอุดม รวีวรรณ เผ่ากัณหาและคณะ.(๒๕๔๖).**รายงานการวิจัย เรื่อง สถานการณ์ ปัญหา ความต้องการ ความผาสุก และพลังอำนาจของญาติผู้ดูแลผู้สูงอายุป่วยเรื้อรังที่บ้าน.** คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

๗. รวีวรรณ เผ่ากัณหาและคณะ.(๒๕๔๕) .**รายงานการสังเคราะห์บทเรียนในการพัฒนาระบบบริการสุขภาพระดับปฐมภูมิเพื่อสร้าง ชุมชนแห่งสุขภาพ กรณีศึกษาศูนย์สุขภาพชุมชนในเขตเทศบาลเมือง.**คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

๘. สุนทราวดี เธียรพิเชฐ รวีวรรณ เผ่ากัณหาและคณะ .(๒๕๔๕).**รายงานการวิจัย เรื่อง การวิจัยและพัฒนาการให้บริการสุขภาพระดับปฐมภูมิเพื่อชุมชนแห่งสุขภาพ กรณีศึกษาภาคตะวันออก.** คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

งานวิจัยที่กำลังทำ : ชื่อเรื่องและสถานภาพในการวิจัย

๑. การศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ (๒๕๕๓, ผู้ร่วมวิจัย)

3. อาจารย์ชลลดา มีทอง

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) : นางสาวชลลดา มีทอง

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) : Ms. Chonlada Meetong

เลขบัตรประจำตัวประชาชน : 3 3499 00064 32 3

ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์

ที่อยู่ : กลุ่มวิชาการพยาบาลมารดาทารกแลการผดุงครรภ์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี รหัสไปรษณีย์ 34190

โทรศัพท์ 0-4535-3227 โทรสาร 04-535-3227 e-mail : paw0713@hotmail.com

การศึกษา ปริญญาตรี การพยาบาลและผดุงครรภ์ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สรรพสิทธิประสงค์ อุบลราชธานี ปี 2529

ปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์บัณฑิต ภาคพิเศษ อุบลราชธานี ปี 2548

สถานที่ทำงาน คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ๘๕ ถนน สถลมาร์ค ตำบลศรีไค อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ๓๔๑๙๐

โทร 08 0333 0417 Email paw0713@hotmail.com

4. อาจารย์ตะวันฉาย โพธิ์หอม

การศึกษา

ปริญญาตรี วิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาอุตสาหการ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

ปริญญาโท master of Engineering in Manufacturing engineering, University of Iowa USA

สถานที่ทำงาน ภาควิชาวิศวกรรมอุตสาหการ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ที่อยู่ ๘๕

ถนน สถลมาร์ค ตำบลศรีไค อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ๓๔๑๙๐

โทรศัพท์ 089-7117715 Email nopistonsengine@gmail.com

5. อาจารย์อุรชา สีเหลือง

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) : นางอุรชา สีเหลือง

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) : Mrs. Uracha Seelueang

เลขบัตรประจำตัวประชาชน : 3 3401 00015 67 2

ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์

ที่อยู่ : กลุ่มวิชาการพยาบาลมารดาทารกแลการผดุงครรภ์ คณะพยาบาลศาสตร์
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี รหัสไปรษณีย์ 34190
โทรศัพท์ 0-4535-3227 โทรสาร 04-535-3227 e-mail : luckyubu@gmail.com

ประวัติการศึกษา :

ปริญญาตรี (พย.บ.) มหาวิทยาลัยมหิดล

ปริญญาโท (สม.) มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

สาขาวิชาการที่มีความชำนาญ พิเศษ การดูแลมารดาในระยะตั้งครรภ์

เอกสรประกอบการอบรม

น้ำหมักชีวภาพ ทำง่าย ประโยชน์เพียบ

เรียบเรียงข้อมูลโดยกระปุกดอทคอม ขอขอบคุณภาพประกอบจาก สสส.

น้ำหมักชีวภาพ หรือ น้ำสกัดชีวภาพ หรือ ปุ๋ยน้ำจุลินทรีย์ ตามแต่จะเรียก เป็นสารละลายเข้มข้นที่ได้จากการหมักเศษพืช หรือสัตว์ กับสารที่ให้ความหวาน จนถูกย่อยสลายโดยจุลินทรีย์ ซึ่งเมื่อผ่านกระบวนการแล้วจะได้สารละลายเข้มข้นสีน้ำตาล ประกอบไปด้วยจุลินทรีย์ และสารอินทรีย์หลายชนิด มีประโยชน์ หลายด้าน

ด้านการเกษตร น้ำหมักชีวภาพ มีธาตุอาหารสำคัญ ทั้งไนโตรเจน ฟอสฟอรัส โปแตสเซียม แคลเซียม กำมะถัน ฯลฯ จึงสามารถนำไปเป็นปุ๋ย เร่งอัตราการเจริญเติบโตของพืช เพิ่มคุณภาพของผลผลิตให้ดีขึ้น และยังสามารถใช้ไล่แมลงศัตรูพืชได้ด้วย

ด้านปศุสัตว์ สามารถช่วยกำจัดกลิ่นเหม็น น้ำเสียจากฟาร์มสัตว์ได้ ช่วยป้องกันโรคระบาดต่าง ๆ ในสัตว์แทนการให้ยาปฏิชีวนะ ทำให้สัตว์แข็งแรง มีความต้านทานโรค ช่วยกำจัดแมลงวัน ฯลฯ

ด้านการประมง ช่วยควบคุมคุณภาพน้ำในบ่อเลี้ยงสัตว์น้ำ ช่วยแก้ปัญหาโรคพยาธิในน้ำ ช่วยรักษาโรคแผลต่าง ๆ ในปลา กบ จระเข้ได้ ช่วยลดปริมาณขี้เลนในบ่อ ช่วยให้เลนไม่เน่าเหม็น สามารถนำไปผสมเป็นปุ๋ยหมักใช้กับพืชต่าง ๆ ได้ดี

ด้านสิ่งแวดล้อม น้ำหมักชีวภาพ สามารถช่วยบำบัดน้ำเสียจากการเกษตร ปศุสัตว์ การประมง โรงงานอุตสาหกรรม ชุมชน และสถานประกอบการทั่วไป แถมยังช่วยกำจัดกลิ่นเหม็นจากกองขยะ การเลี้ยงสัตว์ โรงงานอุตสาหกรรม และชุมชนต่าง ๆ นอกจากนี้ยังช่วยปรับสภาพอากาศที่เสียให้สดชื่น และมีสภาพดีขึ้น

ประโยชน์ในครัวเรือน เราสามารถนำน้ำหมักชีวภาพ มาใช้ในการซักล้างทำความสะอาด แทนสบู่ ผงซักฟอก แชมพู น้ำยาล้างจาน รวมทั้งใช้ดับกลิ่นในห้องน้ำ โถส้วม ท่อระบายน้ำ ฯลฯ ได้ด้วย

เห็นประโยชน์ใช้สอยของ น้ำหมักชีวภาพ มากมายขนาดนี้ ชักอยากลองทำน้ำหมักชีวภาพดูเองแล้วใช่ไหมล่ะ จริง ๆ แล้ว น้ำหมักชีวภาพ มีหลายสูตรตามแต่ที่ผู้คิดค้นขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยต่าง ๆ กัน **วันนี้เราก็มี วิธีทำ น้ำหมักชีวภาพ แบบง่าย ๆ มาฝากกันด้วย**

วิธีทำ น้ำหมักชีวภาพ เพื่อการเกษตร

เราสามารถเลือกส่วนผสมจาก พืช ผลไม้สุก หรือสัตว์ อย่างหอยเชอรี่ ในการทำน้ำหมักชีวภาพ ได้

ส่วนผสม : เราสามารถเลือกส่วนผสมจาก พืช ผลไม้สุก หรือสัตว์ อย่างหอยเชอรี่ อย่างใดอย่างหนึ่ง ในการทำน้ำหมักชีวภาพ โดยสับเป็นชิ้นเล็ก 3 ส่วน, กากน้ำตาล 1 ส่วน (อาจใช้น้ำตาลทรายแดง หรือน้ำตาลทรายขาวผสมน้ำมะพร้าว 1 ส่วนแทนได้) น้ำเปล่า 10 ส่วน

วิธีทำ : นำส่วนผสมทั้งหมดมาคลุกเคล้ากัน แล้วบรรจุลงในถังหมักพลาสติก หรือขวดปิดฝาเก็บไว้ในที่ร่ม นานประมาณ 3 เดือน แล้วจึงสามารถนำไปใส่เป็นปุ๋ยให้พืชผักผลไม้ได้ โดย

- ใช้น้ำหมักชีวภาพ อัตราส่วน 10 ซีซี ต่อน้ำ 20 ลิตร เพื่อบำรุงใบพืชผักผลไม้
- ใช้น้ำหมักชีวภาพอัตราส่วน 15-20 ซีซี ต่อน้ำ 20 ลิตร เพื่อปรับปรุงบำรุงดิน ให้ดินร่วนซุย
- ใช้น้ำหมักชีวภาพ อัตราส่วน 1 ส่วน น้ำ 1 ส่วน เพื่อกำจัดวัชพืช

ทั้งนี้ มีเทคนิคแนะนำว่า หากต้องการบำรุงส่วนใบพืช ก็ให้ใช้ส่วนใบยอดพืชมาหมัก หากต้องการบำรุงผล ให้ใช้ส่วนผล เช่น กล้วยน้ำว้าสุก มะละกอสุก เปลือกสับปะรด ฟักทองมาหมัก หรือหากต้องการใช้กำจัดศัตรูพืช ควร หมักสะเดา ตะไคร้หอม ข่า แยกต่างหากด้วย เมื่อจะใช้ก็นำมาผสมฉีดพ่นพืชผักผลไม้

นอกจากนี้ หากใช้สายยางดูดเฉพาะน้ำใส ๆ จากน้ำหมักชีวภาพที่หมักได้ 3 เดือนแล้วออกมา จะเรียกส่วนนี้ ว่า **"หัวเชื้อน้ำหมักชีวภาพ"** เมื่อนำไปผสมอีกครั้ง แล้วหมักไว้ 2 เดือน จะได้หัวเชื้อน้ำหมักชีวภาพอายุ 5 เดือน ซึ่ง หากขยายต่ออายุทุก ๆ 2 เดือน จะได้หัวเชื้อที่อายุมากขึ้นเรื่อย ๆ และประสิทธิภาพสูงมากขึ้น

วิธีทำน้ำหมักเพื่อซักล้าง

น้ำหมักชีวภาพ สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการซักล้างได้ โดยมีสูตรให้นำผลไม้ เปลือกผลไม้ (ฝักส้มป่อย , มะคำดีควาย , มะนาว ฯลฯ) 3 ส่วน น้ำตาลทรายแดงหรือน้ำตาลอ้อย 1 ส่วน และน้ำ 10 ส่วน ใส่รวมกันในภาชนะที่ มีฝาปิดสนิท โดยให้เหลือช่องว่างไว้ประมาณ 1 ใน 5 ของขวด/ถัง แล้วหมั่นเปิดฝาคลายแก๊สออก โดยต้องวางไว้ในที่ ร่ม อย่าให้ถูกแสงแดด หมักไว้นาน 3 เดือน ก็จะได้น้ำหมักชีวภาพ สำหรับซักผ้า หรือล้างจานได้ ซึ่งสูตรนี้แม้ว่าผ้าจะ มีราขึ้น หากนำผ้าไปแช่ทิ้งไว้ในน้ำหมักชีวภาพก็จะสามารถซักออกได้

วิธีทำ น้ำหมักชีวภาพ **วิธีทำ น้ำหมักชีวภาพ เพื่อดับกลิ่น**

สูตรหนึ่งของการทำน้ำหมักชีวภาพมาดับกลิ่น คือ ใช้เศษอาหาร พืชผัก ผลไม้ที่เหลือทิ้ง 3 ส่วน กากน้ำตาล หรือโมลาส 1 ส่วน และน้ำ 10 ส่วน ใส่รวมกันในภาชนะที่มีฝาปิดสนิท โดยให้เหลือช่องว่างไว้ประมาณ 1 ใน 5 ของ ขวด/ถัง หมักไว้นาน 3 เดือน ก็จะได้น้ำหมักชีวภาพใช้ดับกลิ่นในห้องน้ำ โถส้วม ท่อระบายน้ำ กลิ่นปัสสาวะสุนัข ฯลฯ ได้อย่างดี

ข้อควรระวังในการใช้ น้ำหมักชีวภาพ

1. หากใช้น้ำหมักชีวภาพกับพืช ต้องใช้ปริมาณเจือจาง เพราะหากความเข้มข้นสูงเกินไป อาจทำให้พืชชะงักการเจริญเติบโต และตายได้
2. ระหว่างหมัก จะเกิดก๊าซต่าง ๆ ในภาชน ดังนั้นต้องหมั่นเปิดฝาออก เพื่อระบายแก๊ส แล้วปิดฝากลับให้สนิททันที
3. หากใช้น้ำประปาในการหมัก ต้องต้มให้สุก เพื่อไล่คลอรีนออกไปก่อน เพราะคลอรีนอาจเป็นอันตรายต่อจุลินทรีย์ที่ใช้ใน การหมัก
4. พืชบางชนิด เช่น เปลือกส้ม ไม่เหมาะในการทำน้ำหมักชีวภาพ เพราะน้ำมันที่เคลือบผิวเปลือกส้มเป็นพิษต่อจุลินทรีย์

น้ำหมักชีวภาพเพื่อการบริโภค

เราอาจเคยได้ยินข่าวว่า มีคนนำน้ำหมักชีวภาพมาใช้บริโภคกันด้วย ซึ่งน้ำหมักชีวภาพที่ใช้ในการบริโภค หรือ เอนไซม์ เป็นสารโปรตีน วิตามินเอ บี ซี ดี อี เค อะมิโนแอซิค(Amino acid) และ อะเซทิลโคเอ (Acetyl Coa) ที่ได้จาก หมักผลไม้นานาชนิด เมื่อหมักระยะเริ่มแรกจะเป็นแอลกอฮอล์ ระยะต่อมา เป็นน้ำส้มสายชู ซึ่งมีรส เปรี้ยว อีกระยะหนึ่งเป็นยาธาตุ มีรสขม ก่อนจะได้เป็นน้ำหมักชีวภาพ (เอ็นไซม์) ซึ่งใช้เวลาหมักขยายประมาณ 2 ปี แต่หากจะนำไปดื่มกินควรผ่านการหมักขยายเป็นเวลา 6 ปีขึ้นไป

โดยประโยชน์จากน้ำหมักชีวภาพนั้น หากมีการนวัตกรรมการผลิตที่ดีจะส่งผลดีต่อสุขภาพของระบบย่อย อาหาร ระบบขับถ่าย ทำให้ภูมิต้านทานโรคดีขึ้น และช่วยลดคอเลสเตอรอลในเลือดได้ แต่น้ำหมักชีวภาพ ที่ขายอยู่ ตามท้องตลาด มักเป็นน้ำหมักชีวภาพที่อยู่ในสภาพเป็นแอลกอฮอล์ ดังนั้นเมื่อดื่มกินแล้วอาจมีอาการร้อนวูบวาบ มึน งง และอาจทำให้ฟันผุกร่อนได้ เพราะน้ำหมักชีวภาพ (เอนไซม์) มีสภาพเป็นกรดสูง ดังนั้นจึงไม่ควรดื่มน้ำหมัก ชีวภาพแบบเข้มข้น

อย่างไรก็ตาม การทำน้ำหมักชีวภาพ ที่ใช้บริโภคนั้น ยังขาดข้อมูลทางวิทยาศาสตร์รองรับ หากดื่มกินเข้าไปก็

เสี่ยงต่ออันตรายได้ โดยเฉพาะมีข้อมูลจาก สวทช. ร่วมกับ อย.ที่ได้เก็บตัวอย่างของผลิตภัณฑ์น้ำหมักชีวภาพที่วางขายตามท้องตลาดมาตรวจสอบ **พบว่า น้ำหมักชีวภาพเหล่านี้ แม้จะไม่มีการปนเปื้อนของโลหะ เศษไม้ เศษดิน แต่พบการปนเปื้อนของเชื้อรา ยีสต์ เมทิลแอลกอฮอล์ เอทิลแอลกอฮอล์ ซึ่งส่งผลต่อระบบประสาทและตา โดยเฉพาะเมทานอล หรือเมธิลแอลกอฮอล์ที่ทำอันตรายต่อร่างกายได้**

ดังนั้นแล้ว เพื่อความปลอดภัย ควรหลีกเลี่ยงการซื้อผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้รับการรับรองจากองค์การอาหารและยา รวมทั้งต้องพิจารณาความน่าเชื่อถือของผู้ผลิต แหล่งผลิต และบรรจุภัณฑ์หีบห่อด้วย **แต่ถ้าหากจะนำ "น้ำหมักชีวภาพ" มาใช้ในครัวเรือน หรือการเกษตร ลองทำง่าย ๆ ด้วยตัวเอง ก็จะปลอดภัยและประหยัดที่สุด**

การกัวซา ทางเลือกในการดูแลตนเอง

ภูมิปัญญาชาวบ้านของชาวจีน ชาวเขา กัมพูชา และเวียดนาม ซึ่งเป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษจวบจนปัจจุบัน มีประสิทธิภาพโดดเด่นในการเอาพิษออกจากร่างกายทางผิวหนัง การทำกัวซาคือ การขูดผิวหนังเพื่อกระตุ้นระบบหมุนเวียนโลหิต ส่งเสริมการไหลเวียนของพลังปราณในร่างกาย และเป็นการถอนพิษ กระตุ้นให้เลือดหมุนเวียนได้ดีขึ้น กระตุ้นระบบเมตาโบลีซึ่มของร่างกาย ผลลัพธ์ที่ได้ก็คือ สุขภาพที่แข็งแรง

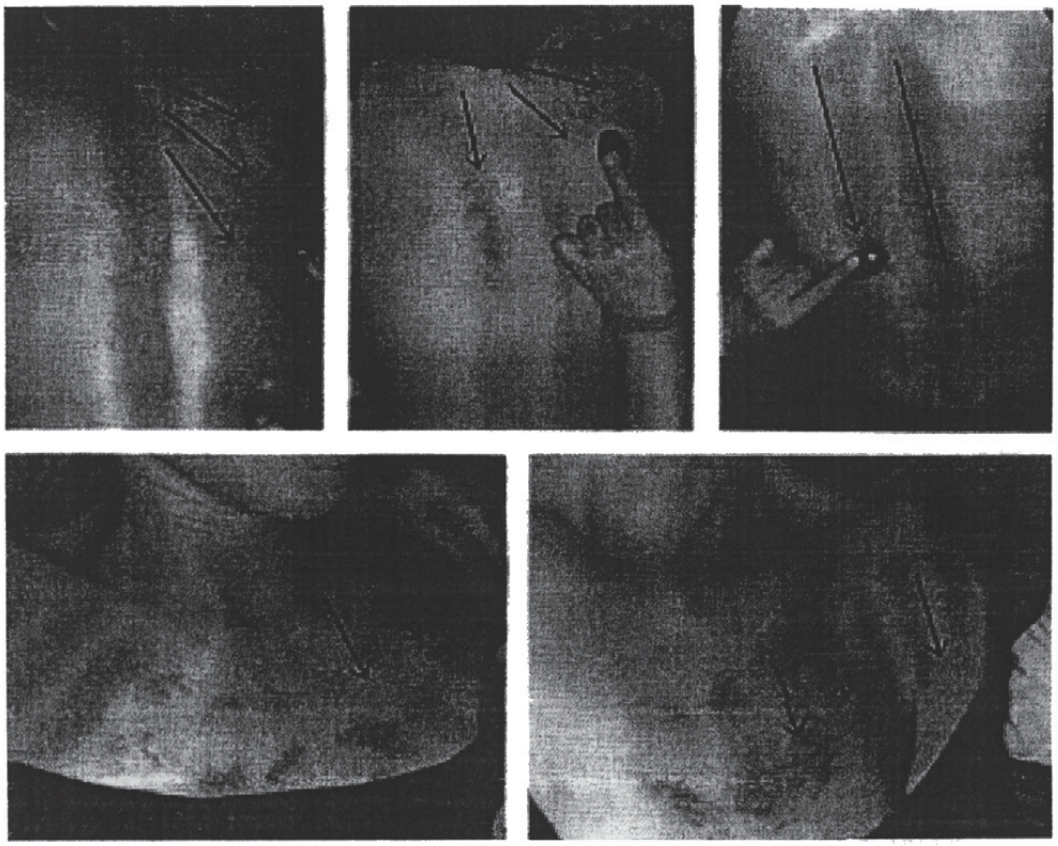

กัวซ่าการนวดบำบัดแบบศาสตร์จีน

การนวดบำบัดด้วยกัวซ่า คือการบำบัดแบบแผนโบราณของจีน กัวซ่าเป็นที่รู้จักแพร่หลายมานานนับพันปี การนวดบำบัดแบบกัวซ่าเป็นการกระตุ้นระบบเมตาบอลิซึ่มของร่างกาย มีผลต่อร่างกายคือ ทำให้สุขภาพแข็งแรง แก้ปัญหาการปวดเมื่อย ปวดหลัง ปวดเอว ปวดศีรษะได้ดี

ประโยชน์ของกัวซ่า

การทำการขูดแบบกัวซ่ามีประโยชน์ คือ

1. แก้ปัญหาอาการปวดเมื่อย ปวดหลัง ปวดเอว 2. ช่วยในการไหลเวียนของเลือดทั่วร่างกาย

3. เพิ่มประสิทธิภาพของระบบภูมิคุ้มกันร่างกาย 4. ทำให้ดูอ่อนเยาว์ขึ้น เสริมความงาม ชลอความแก่ 5. ช่วยบำบัดอาการของโรคต่าง ๆ 6 ทำให้ค้นพบสาเหตุของโรคต่าง ๆ สามารถบอกตำแหน่งของโรคที่เกิดขึ้น 7 ช่วยลดโอกาสการเกิดโรคต่างๆ ทำให้สุขภาพดีขึ้น

ข้อดีของกัวซ่า วิธีขูดง่าย เรียนรู้ได้ง่าย 2. สามารถทำได้ทุกเวลา ทุกสถานที่

3. ไม่มีผลข้างเคียงจากการบำบัด 4. สามารถบำบัดได้แม้สวมเสื้อผ้าอยู่

อุปกรณ์ที่ใช้สำหรับการกัวซา 1. ไม้กัวซา ช้อน ชามขอบเรียบ เหรียญ เขาควาย

2. ขี้ผึ้ง หรือน้ำมันไพล ขมิ้น ขี้ผึ้งย่านาง น้ำมันเขียว ขี้ผึ้งเสลดพังพอน น้ำมันงา หรือน้ำเกลือ ฯลฯ

เทคนิคการกัวซา

1. จัดไม้กัวซา ทำมุม 45 องศา 2. ที่ตำแหน่งของกระดูกข้อต่อ สามารถขูดผ่านได้ โดยขูดไม่ลงน้ำหนักแรงมากไป 3. พยายามขูดให้ได้พื้นที่ยาว (ส่วนหน้าอก ส่วนท้อง ส่วนใบหน้า ส่วนไหล่ จากนอกเข้าใน ส่วนอื่นๆ จากบนลงล่าง) 4. ระดับของพิษสะสม จากกการศึกษา พบว่าระดับของลมพิษจะแบ่งเป็น 3 ระดับ ดังนี้ 1 พิษสะสมอยู่ในระดับเซลล์เนื้อเยื่อ วิธีการขูดเอาพิษออก ให้ขูดผ่านผิวหนังได้เลย บริเวณผิวหนังเรียบ เช่น ขูดบริเวณแผ่นหลัง ที่เป็นผิวเรียบ ขูดบริเวณใบหน้า แขน ขา ฯลฯ

2 พิษสะสมอยู่ลึกไปถึงล่องกล้ามเนื้อ วิธีการขูดเอาพิษออก ให้ใช้วิธีแซะ เขี่ย ตามล่องกล้ามเนื้อ ตามล่องกระดูก ล่องซีกโครง เช่น ปวดตึงตรงบริเวณสะบักทั้ง 2 ข้าง (ที่อยู่แผ่นหลัง ให้อยู่ในท่าเอามือไขว้หลัง ใต้สะบักจะเห็นเป็นล่อง จะช่วยขูดแซะง่ายขึ้น)

3 พิษสะสมอยู่ลึกไปถึงไขกระดูก เมื่อกระดูกเคลื่อนที่ผิดรูป พิษก็จะเข้าไปฝังอยู่ในไขกระดูก เช่น ปวดที่กระดูกก้นกบมาก เราจะต้องกัวซาตรงรูกระดูกก้นกบ เพื่อขับลมพิษออก (สาเหตุมาจาก นั่งผิดท่าเป็นเวลานาน และไม่ออกกำลังกาย ยืดกล้ามเนื้อ,เส้นเอ็น ทำให้ของเสียไปค้างอยู่เวลานี้มาก และทานอาหารไม่สมดุล)

วิธีการกัวซา

1.ไม่ว่าเป็นโรคอะไรก็ตามควรเริ่มขูดที่แนวกระดูกสันหลังและแนวกระดูก หรือแนวชีพจรหลักก่อนจากนั้นจึงขูดจุดที่ป่วยถ้าป่วยหลังให้เริ่มจากด้านซ้ายก่อน ขูดจากแผ่นหลังตั้งแต่ต้นคอลงยาวมาจน ถึงเอวให้ลงน้ำหนักเท่าที่จะไม่เจ็บมาก ลงน้ำหนักสม่ำเสมอแล้วจึงย้ายมาขูดด้านขวา

2.การใช้แรงขูดต้องสม่ำเสมอ บนแนวที่ขูดควรขูดจนเห็นรอยจุด(ซา)ปรากฏขึ้นมา จากนั้นจึงขูดตำแหน่งอื่นต่อไป (การขูดที่พอดีคือ ขูดให้ผิวมีสีแดงจนกว่าจะไม่แดงไปกว่านั้น)

3.ปกติหลังจากขูดแล้ว 2-3 วัน ตำแหน่งโรคที่ขูดจะมีอาการเจ็บปวดปรากฏขึ้น ซึ่งถือเป็นเรื่องปกติหลังขูดจนซาออกหมดแล้ว ต้องรออีก 5-7 วัน จึงจะสามารถขูดซ้ำได้อีก

4.ถ้าตำแหน่งที่ขูดไม่ถูกต้อง หรือการวางมือขูดไม่ถูกต้อง จะไม่พบอาการซ้ำที่มีพิษ ให้ฝึกฝนเพิ่ม

5.หลังก่อนและหลังขูดแล้วให้ดื่มน้ำอุ่นแก้วใหญ่เพื่อช่วยระบบเมตาบอลิซึ่มของร่างกาย

6. สถานที่ขูดกัวซาจะต้องไม่เป็นที่มีลมแรง เช่นหน้าพัดลม หรือในห้องที่เปิดแอร์เย็นฉ่ำเนื่องจากจะทำให้เสียสมดุลของหยินและหยาง สามารถทำการกัวซาหลังอาบน้ำไม่น้อยกว่า ๑/๒-๑ ชั่วโมง (เพื่อให้รูขุมขนกลับสู่สภาพปกติ) หลังทำกัวซาควรเกิน 5-8 ชั่วโมงขึ้นไป จึงสามารถอาบน้ำได้ หรือเช็ดตัวด้วยน้ำอุ่นหลังกัวซา 30 นาที การกัวซาเป็นทั้งการวินิจฉัยโรคและการรักษาโรคไปพร้อมกัน ส่วนใหญ่ไม่เกิน 7 วัน รอยแดงนั้นมักจะยุบหายไป มักจะมีคำถามว่าเมื่อกัวซาแล้วจะกัวซาอีกครั้งเมื่อไหร่ คำตอบก็คือ เมื่อรู้สึกไม่สบายอีกครั้ง ถ้าเป็นผู้ป่วยหนักอาจจะกัวซาทุกวันหรือกัวซาวันละหลายครั้งก็ได้ ระวังให้ทำกัวซาพอดีๆ ไม่หนักไป ไม่น้อยไปให้ผู้ป่วยรู้สึกสบายตัวขึ้น ไม่ควรขูดในจุดที่เป็นแผลฝีหนองหรือจุดที่เมื่อถูกขูดแล้วรู้สึกไม่สบายเจ็บปวดแสบร้อน ทรมานมากเกินไป แต่สามารถขูดตรงข้ามกับจุดที่ไม่สบายนั้น ๆ ก็สามารถรักษาจุดที่ไม่สบายนั้นได้ คนที่เป็นลมพิษง่าย และกินยาแก้แพ้ระวังอาจเกิดผื่นแพ้มากกว่าปกติ ซึ่งเป็นการขับพิษหรือสารที่ทำให้แพ้ออกมา หลังจากนั้น จะสบายขึ้น อาการแพ้จะลดลง

อาการพิษสะสม (ดูที่สีผิว)

1. สีชมพูหรือสีแดงเรื่อ ๆ แสดงว่า ดี
2. เป็นปื้น แสดงว่า พิษเริ่มสะสม

3. เป็นจ้ำเหมือนไข้เลือดออก แสดงว่า พิษสะสมนานแล้ว เรียกว่า ลมแตก
4. ถ้าเป็นลักษณะช้ำ แสดงว่า มีพิษสะสมมาก ยิ่งถ้าช้ำจนถึงขั้นสีม่วงหรือสีดำถือว่า มีพิษมากถึงขั้นมะเร็ง

การนวดหน้าด้วยกัวซ่าเพื่อใบหน้าที่สวยใส อ่อนวัย

การนวดใบหน้าด้วยกัวซ่า ช่วยให้การหมุนเวียนของเลือดดีขึ้นส่งผลให้เซลล์ผิวเกิดความยืดหยุ่นและผิวเรียบเนียน เป็นการกระตุ้นที่เซลล์ผิวหน้าโดยเพิ่มการหมุนเวียนของออกซิเจน และ เพิ่มการดูดซึมสารอาหารต่างๆ สามารถยกกระชับใบหน้า ส่วนที่หย่อนคล้อยและมีริ้วรอยได้อย่างมีประสิทธิภาพทำให้ใบหน้าของคุณสวยใส ดูอ่อนกว่าวัยช่วยชะลอความแก่ ลดริ้วรอย การนวดใบหน้าด้วยกัวซ่าสามารถทำได้ทุกที่ ทุกเวลา ตามที่ต้องการและสามารถเห็นผลได้จริงในทันที

อ้างอิง ศึกษาเพิ่มเติมที่ http://www.morkeaw.net/k-guasa.html http://www.google.co.th/ กัวซา

สูตรทำน้ำยาล้างจาน สูตรที่ 1 อโศก

ส่วนประกอบ *(สารเคมี ซื้อได้จากสหกรณ์บุญนิยม วารินชำราบ แถว คิวรถหอนาฬิกา หรือ อุบล อุทธยานบุญนิยม แถวจวนผู้ว่า ชุดละ 155 บาท)*

1. เอ็น 70 หรือหัวเชื้อ(Sodium Laurylether Sulfate) 1 กิโล
2. LAS (linearalkylbenZene Sulfonate) หรือ F24 ครึ่ง กิโล
3. ผงฟอง . 50 กรัม
4. เกลือละเอียด 1 กิโล
5. น้ำสะอาด (ใช้น้ำต่างขี้เถ้าหรือน้ำมะกรูดหมักเปรี้ยวหรือต้มแทนได้) 17-20 ลิตร
6. สารกันเสีย (ขวดน้ำใส) 5 ซีซี
7. น้ำหอม ขวดน้ำใสเหลือง) . 5 ซีซี
8. สีผสมอาหาร นิดหน่อย

วิธีทำ

๑. นำ เอ็น 70 ใส่ถัง ผสมกับเกลือครึ่งกิโลกรัมแล้วกวนไปทางเดียวกัน จนเป็นครีมขาวเนื้อเดียวกัน
๒. เติม แอล เอ เอส LAS และผงฟอง กวนให้เข้ากัน
๓. ทยอยใส่เกลือส่วนที่เหลืออีก ครึ่งกิโล ลงไปที่ละน้อย กวนจนเป็นครีมเนื้อเดียวกัน
๔. ค่อยๆเติมน้ำที่ละน้อย จนหมดตามสูตร คนให้เข้ากัน
๕. ใส่สารกันเสีย (ขวดน้ำใส) ใส่น้ำหอม (ขวดน้ำใสเหลือง) แล้วปล่อยให้ฟองยุบ ทิ้งไว้ค้างคืน แล้วกรอกใส่ขวด

สูตรนี้ คล้ายกับที่เขาทำขาย แต่ต้องมีความชำนาญ ในการคนให้เข้ากัน คนช้าๆ

สูตรที่สอง

1. N70 หรือหัวเชื้อ (Sodium Laurylether Sulfate) 1 กิโลกรัม
2. F24 หรือสารขจัดไขมัน (ถ้าไม่มีไม่ต้องก็ได้) ครึ่งกิโลกรัม
3. เกลือหรือบางที่เรียกว่าผงข้น ประมาณ ครึ่งกิโลกรัม ถึง1กิโลกรัม
4. น้ำผลไม้รสเปรี้ยว (ใช้มะกรูดหมักหรือต้มกับน้ำก็ได้) ประมาณ 4 ลิตร
5. น้ำสะอาด บางที่ใช้น้ำขี้เถ้าผสมด้วย ประมาณ7 ลิตร

วิธีทำ

๑. เทN70 กับF24 ลงในภาชนะกวนไปในทิศทางเดียวกันให้เข้ากันจนเป็นครีมขาวๆ
๒. จากนั้นเติมน้ำผลไม้ หมักหรือต้ม ลงไปกวนไปเรื่อยๆ อย่าคนแรงเพราะจะทำให้มีฟองเกิดมาก
๓. หากไม่ข้นก็ค่อยๆเติมเกลือทีละน้อย สังเกตุดูหากข้นมากก็เติมน้ำลงไปสลับกันจนน้ำหมด
๔. ทิ้งไว้ 1 คืนจนฟองยุบแล้วตักใส่ภาชนะไว้ใช้

***วิธีทำน้ำมะกรูดหรือมะนาวหมัก**

หั่นมะกรูดหรือมะนาว 4 กิโลกรัม เป็นสองซีก
ใส่น้ำตาล 1 กิโลครึ่ง
น้ำ 10 ลิตร หมัก ในภาชนะปิดสนิทเช่น ขวด ถังพลาสติก ไม่ต้องฝาแน่นมาก
ถ้าครบ 30วัน กรองเอาแต่น้ำมาใช้ หมักต่อไปได้

น้ำผลไม้เปรียวหมัก หรือต้ม จะช่วยให้ชำระล้างได้ดี

ราคาสารเคมีถ้าซื้อที่กทมจะราคาถูกเช่นที่ฮงฮวด ร้านแถววัดตึกกทม N70 ราคากิโลละ 55 บาท F 24 ราคากิโลละ 38 บาท

สูตรที่สาม น้ำยาอเนกประสงค์ ล้างจาน ซักผ้า ล้างห้องน้ำ ล้างรถ

จาก อินเตอร์เนท http://gotoknow.org/blog/bansuanporpeang/99096

ส่วนผสม

1. N70 0.5 กิโลกรัม
2. เกลือ 0.7 กิโลกรัม ต้มด้วยน้ำ 1.5 กิโลกรัม(ลิตร)ทิ้งไว้ให้เย็น
3. น้ำหมักผลไม้รสเปรี้ยว 1 ลิตร + น้ำ 10 ลิตร น้ำหมักถ้ามีเยอะ ใส่มากกว่านี้ก็ไม่เป็นไร

สูตรทำน้ำหมักผลไม้รสเปรี้ยว สูตร 3:1:10

ผลไม้ 3 กิโลกรัม น้ำตาลทราย 1 กิโลกรัม น้ำ 10 ลิตร หมักทิ้งไว้ 3 เดือนเป็นอย่างน้อย

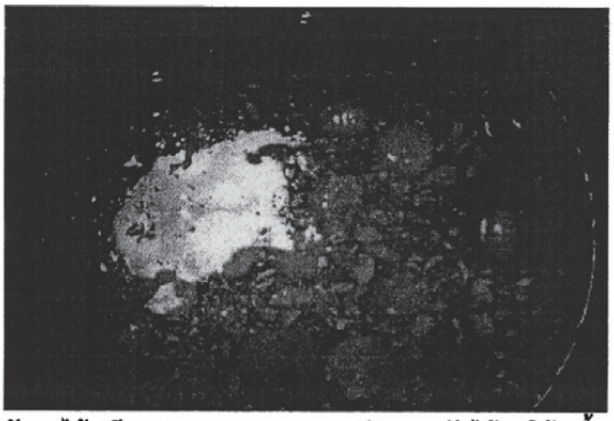

น้ำหมักผลไม้เปรียว มะกรูด มะนาว มะปริง ผสมกันได้ขอให้เปรี้ยว

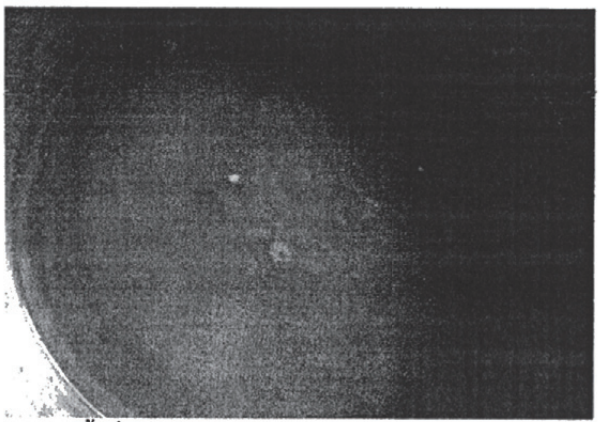

น้ำเกลือ อาจเอาน้ำที่เหลือจากต้มข้าวโพดมาใช้ต่อได้ โดยต้องรู้ว่าใส่เกลือไปเท่าไหร่แล้ว น้ำเท่าไหร่ แล้วก็ใส่เกลือเพิ่มเข้าไป ให้ได้ตามสูตร แล้วต้มให้เกลือละลาย

วิธีทำ

1. เท N70 ครึ่งกิโลกรัมลงไปในถังที่มีความจุประมาณ 20 ลิตร
2. ค่อยๆ เติมน้ำเกลือ คนไปเรื่อยๆ คนให้เข้ากัน

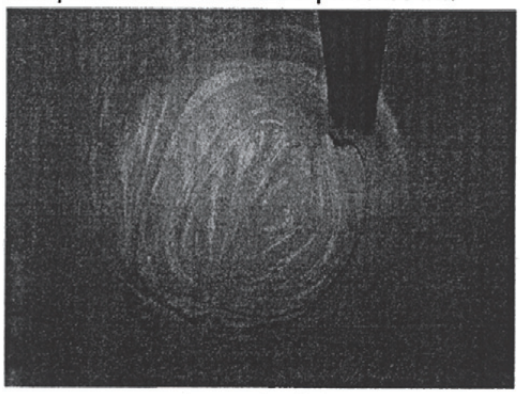

3. คน และเติมน้ำเกลือไปเรื่อยๆ จนน้ำเกลือหมด
4. ค่อยๆ เติมน้ำหมักที่ผสมน้ำแล้ว แล้วคนไปเรื่อยๆ อย่ารีบเติม เติมไปคนไป ความหนืดจะค่อยๆ เพิ่มขึ้น

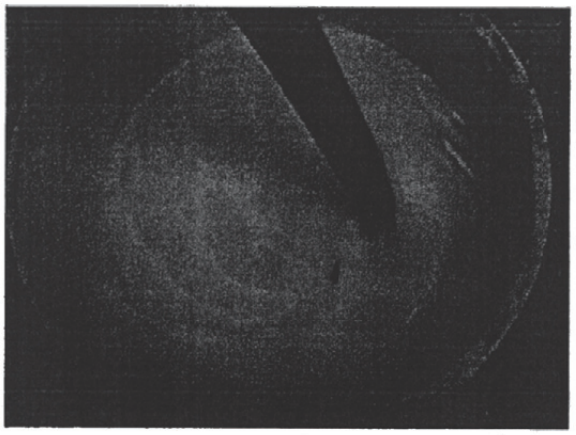

5. ทดสอบความหนืดโดยการดึงไม้ที่ใช้กวนขึ้นมาดู

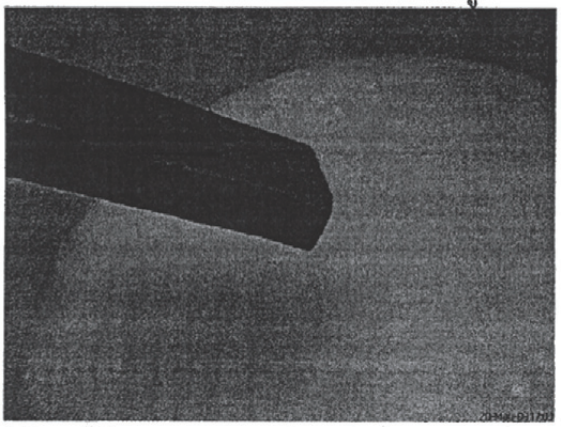

ถ้าไหลเร็วก็แสดงว่าเหลวเกินไป ถ้าไหลช้าแสดงว่าข้น
ขึ้นอยู่กับว่าอยากได้แบบเหลวหรือแบบข้น

6. ทิ้งไว้ 1 คืนเพื่อให้ฟองยุบ จึงนำมาใช้งานได้

เจ้าของสูตรนี้ ไม่ซื้อน้ำยาล้างจาน น้ำยาล้างห้องน้ำมาเป็นเวลาประมาณ 2 ปี ใช้น้ำยาที่ผมทำนี่แหละล้างจาน ล้างห้องน้ำ อยากจะเปลี่ยนชื่อ น้ำยาล้างจาน เป็นชื่ออื่น เพราะสามารถทำความสะอาดสิ่งต่างๆได้หลายอย่าง เช่น ซักผ้า ล้างรถ ฯลฯ

หากต้องการให้มีสี ก็เติม ผงขมิ้น จะเป็นสีเหลือง เติมน้ำต้มดอกอัญชัน ก็จะเป็นสีฟ้า เปลือกแก้วมังกรก็เป็นสีแดง

เติมน้ำด่างจากขี้เถ้าด้วยก็จะช่วยทำให้สะอาดได้ดีขึ้น

สูตรนี้ฟองน้อย เพราะไม่ได้เติมสารที่ทำให้มีฟองมาก สารนี้ไม่ควรเติมลงไป เพราะจะต้องใช้น้ำในการล้างออก จำนวนมาก เป็นการไม่ประหยัดน้ำ ผงซักฟอกที่ใช้กับเครื่องซักผ้ารุ่นใหม่ๆ จะไม่มีฟองมาก เพราะฟองจะล้นขึ้นมา ทำให้แผงควบคุมเสียหายจากความชื้นได้ ที่เคยเชื่อว่า ฟองมากแล้วจะสะอาดมาก อาจไม่เป็นความจริงเสมอไป

สูตร 4 การทำน้ำยาอเนกประสงค์ เพื่อลดค่าใช้จ่าย

เครื่องมือหรืออุปกรณ์

1.ถังพลาสติกมีฝาปิด ความจุ 50 ลิตร 1 ใบ และไม้พาย

ส่วนผสม ที่ทำน้ำยาอเนกประสงค์

1. น้ำมะกรูด	2 ลิตร
2. น้ำหมักสับปะรด	2 ลิตร
3. น้ำด่าง	3 ลิตร
4. N 70 (เป็นสารให้ฟองและขจัดไขมัน)	1 ก.ก (หาซื้อได้ที่ร้านขายเคมีภัณฑ์ทั่วไปก.ก 75 -100บาท)
5. เกลือป่นถุงเล็ก	12 ถุง

6. หัวน้ำหอม ผสมในน้ำยาเพื่อความหอม หรือไม่ใส่ก็ได้

ขั้นตอนการทำสูตรหมักน้ำมะกรูด

มะกรูด 30 ลูกผ่า 4 ซีกนำไปต้มในน้ำเปล่า 6 ลิตรเคี่ยวน้ำให้เหลือ 5 ลิตร นำมาใช้แค่ 2 ลิตรที่เหลือเก็บไว้ได้

ขั้นตอนการทำสูตรหมักน้ำสับปะรด

นำเปลือกสับปะรดสับละเอียด 3 ก.ก ใส่กากน้ำตาลหรือน้ำตาลทรายแดง 1ก.ก ผสมคลุกเคล้าให้เข้ากันใส่ถังพลาสติกปิดฝาให้แน่นหมักไว้ 15 วันเติมน้ำ 10 ลิตร หมักต่อ 1 เดือนกรองเอาแต่น้ำ ใส่ขวดเก็บไว้เป็นหัวเชื้อเข้มข้นเพื่อนำไปขยายให้มีจุลินทรีย์เพิ่มขึ้นหรือจะนำไปใช้โดยตรงก็ได้

ขั้นตอนการทำน้ำด่างบริสุทธิ์

เอาขี้เถ้าจากถ่านมาร่อนเอาแต่ผง 3 ก.ก แช่ในน้ำ 10 ลิตรแช่น้ำ 7 วันแต่นำมาใช้ทำน้ำยาเอนกประสงค์แค่ 3 ลิตรที่เหลือเก็บไว้ได้

วิธีผสม

๑. นำเกลือแกง 8 ถุงใส่ลงในถังพลาสติก ความจุ 50 ลิตร ที่เตรียมไว้
๒. นำ N.70 ผสมลงไปแล้ว คนไปทางเดียว ให้เข้ากัน
๓. ค่อยๆ เทน้ำมะกรูดผสมลงไป อย่าเขย่าเพราะตะกอนจะได้ไม่ลงไปในถัง ค่อยๆคนผสมให้เข้ากัน
๔. จากนั้นใส่น้ำด่างบริสุทธิ์แล้ว ค่อยๆคนให้ทุกอย่างเข้ากันดี
๕. เมื่อทุกอย่างผสมเข้ากันดีแล้ว นำเอาเกลือที่เหลืออีก 4 ถุงใส่ลงไป
๖. คนจนส่วนผสมทุกอย่างเข้ากันดีแล้วพักไว้ 1 คืนให้ฟองยุบ เป็นน้ำยาอเนกประสงค์ เอาใส่ขวดพลาสติกที่เตรียมไว้ใช้ได้ตามต้องการ

วิธีใช้

ใช้ล้างจาน ทำความสะอาดพื้นห้องน้ำ พื้นบ้าน เครื่องสุขภัณฑ์ ล้างรถ ซักผ้า โดยต้องผสมน้ำ ใช้เหมือนน้ำยาตามท้องตลาด ประหยัดตังค์ด้วยคะ

วิธีทำน้ำมะกรูด สระผม หมักผม

1. นำมะกรูด มาผ่า 4- 5 ซีก ไม่เอาแกนมัน 1 กิโล
2. ใส่หม้อแสตนเลส หรือหม้อธรรมดา เติมน้ำพอท่วม ประมาณ 1กิโล ต้ม ปิดฝากันกลิ่นระเหยไปหมด
3. พอเดือดแล้ว รีไฟ อ่อนๆ ต่ออีกประมาณ 15-30 นาที
4. ทิ้งให้เย็น แล้วปั่นให้ละเอียด ด้วยเครื่องปั่น
5. ใช้ผ้าขาวบาง รีด บีบ คั้น เอาแต่น้ำครีมเหนียวๆ เป็นครีมมะกรูดข้น
6. เอามาตั้งไปอ่อนๆ หรือตุ๋นนาน ถ้านานสัก 1-ชม. ก็จะเก็บได้นาน 6 เดือน
7. อาจใส่ สมุนไพรอื่นๆ ที่ดีกับผม เช่น ย่านาง ใบหมี่ ประคำดีควาย บอระเพ็ด เปลือกมังคุด ดอกอัญชัน จะเอามาต้มใส่แทนน้ำก็ได้
8. หรือเอาสมุนไพรมาหมัก สูตร สมุนไพร 3: น้ำตาลแดง 1:หัวเชื้อผลไม้เปรียว 1: น้ำ10 หมัก 30 วัน แล้วผสมในตอนหลังจะใช้ก็ได้

วิธีใช้

1 ใช้หมักผมก่อนสระผม เป็นแชมพูสระผมที่ไม่มีฟอง ไม่มีสารเคมี สามารถทำความสะอาดเส้นผมได้ดี หากอยากให้มีฟอง ใส่ยาสระผมนิดเดียว

2. ใช้ทาผม แต่งผม แทนเจลแต่งผม ทาไว้ทั้งวัน ทาไว้ ผมจะจัดทรงได้

3. ผสมกับผงขมิ้น ใช้ขัดผิวตัว ขัดมือ ขัดส้นเท้าได้